Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE ROMA
35
3 1
12

MISCELLANEA
ITALICA
ERVDITA
TOM. II.

35 3 . I . 12
op. 1

MISCELLANEA
ITALICA
ERVDITA

V.L

COMMISSIONE GOVERNATIVA PER LE BIBLIOTECHE ROMA

TOM. II.

Collegit Gaudentius Robertus Carm. Cong.

F. M. Francia fecit.

PARMÆ, Typis Hippolyti, & Franciſci Mariæ de Roſatis
Anno MDCXCI. *SVPERIORVM PERMISSV.*

Nos F. Clemens Maria Felina à Bononia Sac. Theologiæ Mag., ac Doctor, necnon Congregationis Mant. Regularis, & Antiquæ Obſeruantiæ Ord. Carmelitarum Vicarius Generalis.

Opus, cui Titulus *Miſcellanea Italica Erudita*, plurimis conſtans Voluminibus, ad ſtudioſorum mentes erudiendas à Reu. Adm. Patre Gaudentio Roberto in eadem Congregatione Sac. Theol. Mag. peculiari diligentia congeſtum, ac à Nobis recognitum, vt ad publicam vtilitatem prodire poſſit, præſentium tenore, quantùm in Nobis eſt facultatem elargimur.

In quorum fidem &c.

Datum Bononiæ in Carmelo Noſtro S. Martini Majoris die 20. Iulij 1691.

F. Clemens Maria Felina Vic. Gen.

F. Franciſcus Bruſchi Mag. Socius, ac Secretarius.

IMPRIMATVR.

F. Ioannes Carolus Falconus Sac. Theolog. Magiſter, ac Inquiſitor Generalis S. Officij Parmæ, & Burgi Sancti Donini &c.

IMPRIMATVR.

Iulius dalla Roſa Vicarius Generalis Parmæ.

Vidit Nicellus Præſes Cameræ.

SYLABVS
AVTHORVM & OPERVM
Quæ in hoc ſecundo Volumine continentur

PETRI SERVII Medici Romani Iuveniles Feriæ, quæ continent Antiquitatum Romanarum Miſcellanea. pag. 1.

AGESILAI MARISCOTTI Bononienſis de Perſonis, & Larvis, earumq. apud Veteres uſu, & origine Syntagmation. pag. 97.

FORTVNII LICETI Ianuenſis Miſcellanea erudita, decerpta ex ejus Libris *de Quæſitis per Epiſtolas a Claris Viris*. pag. 169.

ALEXANDRI SARDI Ferrarienſis De Moribus, ac Ritibus Gentium Lib. III. Opus rerum varietate refertum, omnibus ingenijs vtile, ac neceſſarium. pag. 249.

BONAVENTVRÆ CASTILIONEI Mediolanenſis Gallorum Inſubrium Antiquæ Sedes. pag. 453.

ÆNEÆ VICI Parmenſis de Numiſmatibus Antiquorum Lib. II. in quibus recenſentur errores Scriptorum Priſcorum, & recentiorum circa Romanas Hiſtorias. *Italico Idiomate*. pag. 541.

Reue-

Rev. Adm. Patri Mag.

GAVDENTIO
ROBERTO

Ex genio virtutibus dedito eruditorum ſcripta colligenti

Clemens Maria Felina Vicarius Generalis Congreg. Mantuanæ Carmelitarum.
Lætam ſalutem precatur.

DAs literis nomen; ſemper tua *Nomina* vivent,
Tu quoque vive diu, *gaudia*, *robur* habe.

PETRI SERVII

MEDICI ROMANI IVVENILES.

FERIÆ

Quæ continent Antiquitatum Romanarum

MISCELLANEA

ILLVSTRISSIMO

Reuerendiſſimoq; Domino

D· IOSEPHO MARIÆ SVARESIO

Epiſcopo Vaſionenſi

IOAN. PIOT TYPOGRAPHVS Auenionenſis. S. D

QVÆ *ad me miſiſti, Iuuenilia Seruij typis excudenda, Illuſtriſſime Præſul, reuolant in ſinum iſtum tuum humanitatis, ſcientiarum & eruditionis theatrum. Etenim ſicuti hortatu, iuſſuque tuo è domeſticis tenebris, in quibus diu latuerunt, in lucem prodeunt; ita ſupplicia ad te recurrunt patrocinium imploratura. Neque verendum eſt, ne quem auctorem impulſoremque agnoſcunt, vt publica fruantur luce, eum certiſſimum acerrimumquè Patronum nanciſcantur, in cuius ſinu tutò conquieſcant. Tu itaque pro tua humanitate hæc & libens accipe, tanquam auctoris meæquè in Te obſeruantiæ monumentum; & foue atque defende, tanquam clientem in tuam fidem & patrocinium ſeſe recipientem. Vale Auenione* MDCXXXIIX.

PETRO SERVIO
Medico Clariſſimo

Gabriel Naudæus Pariſinus S.P.D

MVSAS meas, *Petre Serui Medicorum diſertiſſime*, iratas omnes mihi habeam, ſi non tuæ, licet elegantes, & amabiliſſimæ ſupra quàm dici poteſt, miris profectò modis, & quod ſuſpicor, etiam flagitioſis, a Typographo Auenionenſi violatæ fuerunt. Sanè ipſum Caſtalioni valde amicum fuiſſe oportet, qui in ſumenda de eius cenſore vindicta, nihil eorum omiſit, quæ deturpare librum tuum, etiam cum ipſius Caſtalionis, ſi viueret, miſeratione, poſſent. Quid enim ingentes lacunæ ſibi volunt, de induſtria relictæ ad fœditatem, cum minimo ſumptu expleri potuerint? Quid tot plagarum vibices, & corium varijs modis lacerum ſignificant? Quid denique tam crebra vlcera, & turpitudines infinitæ declarant, niſi aut immaniter iratum in te fuiſſe, aut oppidò negligentem Typographum. Sed quid opus eſt; rem maximè omnium ingratam tibi, atque moleſtam, verbis ab arte tua deſumptis amplificare? cum ego potius ex mea, quæ tota fermè in excolendis præſtantium virorum amicitijs poſita eſt, fidem tibi facere poſſim, ad animi tui ſolatium, quòd ſapientiſſimus Antiſtes Vaſionenſis, qui hunc fœtum e domo tua, velut alcyonem de columna ſuſtulerat, tam grauiter de hoc eius infortunio mecum conqueſtus eſt, vt nihil vnquam ſibi magis diſplicuiſſe contendat, quàm eiuſmodi hominum, qui prælis Auenionenſibus præſunt, non incuriam modò, aut indiligentiam, ſed ſocordiam meram, quæ eò iam per-

ducta erat, vt huic euellendæ ex eorum animis, non ſtudium omne ſuum, nec auctoritas, qua plurimum tamen apud omnes valet, ſatis eſſe potuerint. Vnde ſi maximos etiam dolores lenire poſſunt amicorum officia, cum recentibus illis tempeſtiuè admouentur; exiſtimo ego, *Petre Serui*, multum iam fomenti iuſtiſſimo tuo acceſſiſſe ex incredibili mœſtitia, quam optimus ille, & doctiſſimus Antiſtes Suareſius, ſe ex ea re percepiſſe, vt poſtremis ad me ſuis literis, ita etiam & in illis, quas ad te frequenter, vt opinor, ſcripſit, teſtatus eſt. Sanè quantum ad me attinet, doleo maiorem in modum, Iuueniles illas Ferias, quas tam eleganti, & arguto ſtylo; tam varia & accurata doctrina; iudicio tam maturo, & exquiſito compoſueras, vt nihil in illis ſit non ſummopere terſum & emendatum, næuos eiuſmodi à typographis tuliſſe, qui de natiua earumdem pulchritudine licet nihil detrahant, multum tamen operis totius perfectæ, & conſummatæ felicitati videntur officere. Et heicle cum Beuerouicij noſtri, aut aliorum auctorum libros euoluo, qui ab Elzeuiriorum officina prodeunt, non ſecus ac de Palladis arcula, aut Darij ſcrinio, & vſque adeò culti, ac elaborati ſunt, vt rudes etiam, & nedum calamo, ſed ligoni aſſuetos homines, in ſui amorem pellicere valeant; non poſſum profectò non iniquo animo pati, & maximopere rurſus non dolere, quod huic tuo, cui cuncta per te ad ſummam laudem abundè ſuppeditata ſunt, nihil aliud quominus illam conſequeretur defuerit, quam Elzeuiriorum Fratrum, aut id genus Typographorum, qui libros tam ſcitè comunt, & exornant, diligentia. Sed querelarum plus eſt fortaſſe, quàm oportuit, maximè cum remedio non deſit locus, & quidem certo, vltimo, expedito, & cum amicis tuis multum conducibili, tum verò etiam tibi non valde moleſto, ob expectationem ſcilicet, quam de laboribus tuis, apud Bibliopolas Romanos, qui tuas Inſtitutiones Medicas placere omnibus, & celerrimè diſtrahi vident, magnam omninò, &

prorſus ſingularem; concitaſti. Hoc autem eſt, vt Ferias illas Iuueniles, Romæ ex autographo tuo rurſum excudi cures, quemadmodum antea librum de Sero, & lacte feciſti. nam cum huius noua expolitio tibi feliciter ceſſerit, audeo ex ea futurum quoq. tibi polliceri, quod licet Symmachus epiſt. 61. lib. 9. dixerit, *Patres auaros eſſe voti, nec vlla filiorum bona putare eſſe perfecta, deſiderio & cupiditate potiore*, nihil tamen in hiſce Ferijs, tua cura, & ſolicitudine purgatis, relinquetur incommodi, propter quod, illæ minùs in poſterum tibi placere poſſint. Verè enim tibi dico, *Petre Serui*, optimæ ſunt, elegantes ſunt, argutæ ſunt, accuratæ ſunt, & ex ditiſſimo antiquitatum penu depromptæ. Nec dubito medius fidius, quin ſi te in hoc ſcribendi genere, in quo plurimum vales, exerceas. breui reuiuiſcente in te viſuri ſimus Mercuriales, Cagnatos, Fracaſtorios, Iunios, & eiuſmodi Medicos omnes, qui in vtraque illa Medicinæ ſimul, & humaniorum literarum paleſtra, maxima cum nominis ſui commendatione, verſati ſunt. Quæ quidem verba, ſiquis a me non tam veritati, quàm auribus tuis data fuiſſe exiſtimet, næ hunc ipſum valde in Muſarum caſtris peregrinum eſſe oportet, cum Exercitationes tuæ *de ſero lactis*, iampridem editæ Pariſijs, & Romæ poſtea; ac recentes Feriæ de rebus ad antiquitates Romanas ſpectantibus; breueſquè illæ Inſtitutiones, quibus Tyrones ad Medicinam informantur, tam facilè poſſint facundiam tuam non vulgarem, & lectiſſimæ doctrinæ, & eruditionis præſtantiam oſtendere, quàm promptum eſt vnicuiquè facem videre in tenebris, aut Solem intueri pleno meridie. Quamobrem perge, ſi me audis, in illis te ſtudijs gnauiter exercere, in quibus non opinione tantummodo quorumdam hominum, ſed publica Vrbis teſtificatione, quam nemo bonus eleuare poſſit, iam magnus es lingua, & calamo; quibus adminiculis vt Spartam noſtram ornare non deſinas, orant te docti omnes, qui ex Iuuenilibus Ferijs in ſpem al arum

rum

rum obſeruationum veniunt, quas tu proferre in lucem quotieſcumque volueris, minimo negotio potes. Obteſtantur quoque fidem, & induſtriam tuam in rebus Medicis, qui dilatare illas & augeri quotidie lucubrationibus tuis vident; Et ego pariter, vt illorum omnium vota ſecundare non recuſes, poſtulo, quantus eſt amor in me tuus, quem certè non eſſe mediocrem, præclara illa Proluſio Iatrophilologica, quam in nomine meo non ita pridem apparere voluiſti, ſatis ſuperquè declarat. Vale *Vir Clariſſime*, & cum obuios habebis Baldum, & Zacchiam, tui iuxta, meiquè amantiſſimos, & eruditiſſimos homines, complectere illos, quæſo, meo nomine libenter; ac vtrique etiam principium anni, quod ingredimur, felix precare, Reate ix. Kalend. Ian. MDCXXXIIX.

LECTORI

HÆC, *Lector, prima ferè adoleſcentia, cum a philoſophia medicinæq. ſtudio iurè feriatus, ad antiquæ noſtræ Reipub. mores rituſq; noſcendos animum iucundè traducerem, in Aduerſaria conieci, nunquam recenſenda, ne dum typis excudenda. Sed verè*

Habent ſua Fata libelli.

Fato factum eſt, vt, licet nugæ tricæquè, doctis viris placuerint; præſertim verò Ioſepho Mariæ Suareſio, eruditiſſimo viro, Vaſionenſium Epiſcopo. E domeſticis igitur tenebris in publicam lucem a Suareſio typis Auenionenſibus prolata fuerunt. Sed (vide fortunæ viciſsitudinem) tot tantiſq. mendis inquinata prodierunt, vt ſententiæ quà obſcuratæ, quà peruerſæ, quà mutilatæ fuerunt: vtq; propterea ab omnibus, qui ea legerint, malè precatum ſit turpi operariorum hominum negligentiæ. Itaq; omnia recenſere, & ab omnibus erratis vindicare neceſſe fuit. Addere quamplurima atque alteram decadem adſcribere, erat in animo, hortantibus, imò impellentibus amicis. Sed noua impendebat inuidorum procella, quam euitare difficillimum erat. inſtare enim vi-

debam liuidum, nigrum, malèq; mòratum medium, verè μισοφιλολογον, *atque apertis me obtrectationibus vrgere, tanquam totum in ſtudia planè diuerſa incumbentem. Eiuſmodi enim eſt quorundam natura, vt non niſi alieni nominis ruina ſe ſe, ingenio humiles, & abiectos, erigere poſſe exiſtiment.* Ars medica, *inquiunt*, longa eſt, vita breuis *adeò, vt etiam si ingeniosiſſimus quiſq. in eam toto pectore incumbat, vix tamen animo eam comprehendere poſſit: qui verò alijs, imò alienis ſtudijs addictus mentem ab ea tantiſper reuocat, fieri, inquiunt, non poteſt, vt quicquam proficiat, vt hilum proficiat. Sed hi sicut malè animati moratique ſunt, ita malè ſentiunt. Ea eſt hominis conditio, vt, cum diu acriterq; in res arduas intentus fuerit, remiſſione aliqua opus habeat, per quam tempeſtiuè ac moderatè ab ijs laxetur. nam si diuturnis curis laboribuſque prematur, percellitur ita, atque proſternitur, vt noua ſubire onera non poſſit. De me ſanè illud affirmare poſſum, vt alij penè omnes ferias æſtiuaſq; horas, aut latrunculis transigunt aut aleis, canis, amicorum conſuetudine, musica, aliove simili laxamento; ita ego, ab his ferè omnibus natura alienus, in hæc similiaque ſtudia, nonnunquam animi cauſa libentiùs diuerto, vireſque reficio. Ceterùm, vt vt eſt, hæc Iuuenilia, typographicis mendis inquinata, nouis typis emaculare neceſſe habui, vt tu, Lector, ea liberè minimèq; haſitans aut insiſtens legendo percurrere poſſis, Vale, & si merui faue.*

His tibi, Lector, ſcriptisq; typis commiſsis, rogatu Typographi, propriæ exiſtimationi conſulentis, iterũ te de Accentu deq; Ortographia moneo. Tunc ſolùm eo vtendum cenſui, cum ambigua verba diſtinguenda eſſent: ambigua, inquam, non longitudine, aut breuitate, ſed significatione tantùm. Et ſanè quid refert in ſoluta oratione Cum *verbi cauſa, vel* A, *aut* E, *ceteraq; huiuſmodi ſupraſcripto apice notare, nulla in ijs naſcente amphibolia? nulla ſententiæ obſcuritate? Ergo longè aptiùs a me conſultum eſt, vt ea ſolùm verba accentu*

B *nota-*

notarentur, quæ ſignificationis eſſent ambiguæ. De Ortographia autem illud ſcias. Cum nonnulla nomina ab antiquorum recentiorumque doctiſſimis variè ſcribantur, non eſt, cur modo hac, modò illa ortographia uti non poſſimus. Neque enim una eſt, atque ſola recta ſcribendi ratio, quæ penes doctorum arbitrium eſt. Hæc, Lector, te monendum prius duxi, quàm librum introſpiceres, ne Typographi incuriæ tribueres, quæ conſultò a me ſcripta ſunt, iterum vale.

TOGÆ VIRILIS
Sumendæ Tempus:

Suetonius, Tacitus, Tertullianus Cicerone illuſtrati, & conciliati.

CAP. I.

AD IO: BAPTISTAM DONIVM.

ADEO' pacem amamus & otium, vt vel in ipſo armorum fremitu, Martiſque furore *Togam* ſumere audeamus. *Sua*, vt eſt in veteri prouerbio, *vnicuique Minerua*: nobis, Togæ addictis, etiamſi omnia ad arma ſpectent, Togam tamen tractare, & licet, & libet. Ceterùm & in ipſa Toga bellum offendo: adeò nimirum parua reſpondent magnis. De tempore, quo Virilem puramve ſumebant Romani, certant viri docti. Lipſius ad Tacitum decimoquarto ætatis anno eam pueris dari conſueuiſſe, probare contendit ex eodem ferè Tacito xij. Annal. vbi hæc habentur: *Ti. Claudio quintùm Ser. Cornelio Orfito Coſſ. virilis toga Neroni maturata* his verò Coſſ. Neronem XIV. iniſſe annum, liquidò conſtat. natus enim fuit anno Vrbis conditæ

DCCXC. Claudius verò, & Orfitus conſulatum geſſerunt anno DCCCIII. Tacito præferendus Tertullianus, qui lucem rei affert haud exiguam; fidem certè ſummam ac ſingularem: *Ethnici* (inquit lib. Virg. Veland.) *feminas quidem a* XII. *annis, maſculos verò a duobus amplius ad negotia mittunt*. Hoc autem aliud eſt nihil, quàm togam virilem dare: nam prætexta indutis ne prodire quidem licebat in forum, magiſtro ſemper adhærentibus, a quo ad bonas artes informarentur. Virili autem accepta, priuata ſimul ac publica ſuſcipere negotia licere videbatur. Vnde ea toga non ſolùm *Virilis* dicta eſt, quòd eam induti in virorum album relati viderentur: non ſolùm *Pura*, quòd alba eſſet, nulla ei purpura, nullove purpureo limbo prætexto: ſed etiam *Libera*, quòd ea ſumpta adoleſcentes a pædagogi latere, cui ſemper ad eam vſque diem hæſerant, quaſi libertatem adepti, ad negotia diſcederent. His accedit vetus Horatij interpres, a Lipſio productus: *Nobiles pueros prætexta veſte ſub diſciplina vſque ad annum* xjv. *vſos*. Quod ſi adoleſcentes vſque ad annum XIV. prætexta vſi ſunt, iam tunc eam exutos, virilem induiſſe perſpicuum eſt.

At verò Sigonius XVII. anno Virilem ſumi conſueuiſſe, ex Suetonio in Auguſti Vita perſpicuè intelligi poſſe credit: huius hæc ſunt verba: *Duodecimum annum agens* (Auguſtus) *auiam Iuliam defunctam pro concione laudauit*: *quatriennio poſt virili toga ſumpta militaribus donis triumpho C. Cæſaris Africano donatus*. Apertiùs id conijcere poſſumus ex Valerio: apertiùs, inquam, quia reuerà ex Suetonio ſolùm liquet, Octauium eo anno togam accepiſſe: id verò num ex conſuetudine ac lege, an potius ex arbitrio, inde ſuſpicari, ne dum certò ſcire, non poſſumus. Fieri enim potuit, vt per morem ac legem prius licuerit; ſed, quia non libuit, diſtulit in annum XVII. In quo ſanè peccant Sigonius, Manutius, ceteriq; nobiles antiquarij, ſibi ex hoc vno Suetonij loco perſuadentes, initium anni XVII. fuiſſe virili togæ ſumen-

dæ-

dæ conſtitutū. Ex Valerio igitur planè conijcio, nec acceptā, nec accipi ante eum annum licuiſſe. lib. V. cap. IV. hæc habet verba: *M. Cotta eo ipſo die, quo togam ſumpſit virilē, protinus, vt e Capitolio*, vbi dabatur toga, *deſcendit, C. Carbonem a quo pater eius damnatus fuerat, poſtulauit, protractumq; reum iudicio affixit, & ingenium, & adoleſcentiam præclaro opere auſpicatus.* Ex quo ſanè intelligimus, Cottæ nihil potius fuiſſe, nihil antiquiùs, quàm virilem ſumere, vt Carbonem accuſare, eiuſque perſequi iniurias poſſet, cum ſtatim eo ipſo die, quo togam ſumpſit virilem, eum accuſauerit. Prius ergo eam non ſumpſit, quia prius non licuit: ſi enim licuiſſet, accepiſſet vtique, vt paternas iniurias vlciſceretur. Porrò autem M. Cottam XVII. tunc annum inijſſe, ex eo coniecto, quòd *Poſtulauerit.* nam, vt eſt apud Vlpianum de Poſtulan. *Minorem decem, & ſeptem annis Prætor prohibet poſtulare.* Si ergo M. Cotta Carbonem poſtulauit, XVII. egiſſe annum neceſſe eſt. Itaque ex inſtituto, aut lege XVII. anno Virilis toga ſumebatur.

Magna profectò auctorum varietas, ſumma diſſenſio, quàm nullus (miror) componere aggreſſus eſt. Quid igitur? An aliud alio tempore in more poſitum? Haud vana eſt, haud futilis mea hæc coniectura: fulcitur enim Ciceronis loco in Oratione pro Cœlio: *Nobis quidem olim annus erat vnus ad cohibendum brachium toga conſtitutus*; hoc eſt, vt ipſe interpretor, nobis pueris, aut patrum noſtrorum ætate annus erat vnus ad ſumendam virilem togam conſtitutus: nam prætexta, quàm ante virilem induebant pueri, non adeò demiſſa ac protracta erat, non adeò longa lataquè, vt brachio eam colligere oporteret. At virilis, cum longius deflueret, latiùs pateret, ac multùm laciniosa eſſet, brachio manuq; colligenda erat, & in tergum reijcienda.

Hæc

Habes hic exemplum Capitolinæ ſtatuæ, quæ Marij eſſe creditur, imò & aliarum ſexcentarum, quæ Romæ ſunt vbique locorum, in qua vide togæ amplitudinem, vide longitudinem, ſinus, lacinias, manu collectas, reiectaſq; in tergum. Vide cohibitum brachium, implicatumq; ità, vt promptè huc illuc verti non poſſit. Verè igitur, cum ſumebatur toga, vnà brachium cohibebatur. Ergo ſi olim ad cohibendum brachium, etiam ad ſumendam Togam annus erat vnus conſtitutus. Iam ſi *Olim* ſtatus erat, & conſtitutus annus, ſequitur, vt alijs temporibus incertus fuerit, minimèq; conſtitutus. Ergo *Aliud alio tempore in more poſitum*.

PLEBS, PATRITIVS

A. Gellius illuſtratus, aduerſus Lipſium defenſus, & obiter de A. Gelij nomine.

CAP. II.

AD PETRVM PVTEANVM *Nobilem Pariſinum*.

EA Plebis diffinitio, quæ ex Capitone tradita eſt ab A. Gellio, adeò torſit doctiſſimorum ingenia virorum, vt vel Iuſtus Lipſius, rerum antiquarum ſcientiſſimus, non modò hæſitauerit, ſed grauiter etiam offenderit. Nam Epiſt. LV. primæ centuriæ ſelectæ, Antuerpiæ apud Plantin. impreſſæ 1586. reſcribens Vuiltio, qui hac de re eum conſuluerat, hæc poſt multa de A. Gellio habet verba. *Illud lib. x, cap. xx. Plebs verò dicitur, in qua gentes Ciuium Patriciæ non inſunt, obſcurum mihi, imò falſum. Omneſne in Plebe, qui non*

non ſunt Patricij? Vniuerſi ergo Equites, & pleriquè e Senatu Plebs ſunt. Hæc Gellius, hæc Lipſius, circa quæ eo diligentiùs verſandum eſt, quò non ſolùm obſcurior, ſed etiam præclarior cognitio eſt. Cum verò vniuerſa rei ſcientia ex Ciuium partitionibus maximè pendeat, eas primò hìc breuiter perſtringere neceſſe eſt.

Populum Romanum iam inde a primordio Vrbis bifariam partitum fuiſſe animaduerto, Primò enim diuidebantur ita ciues Romani, vt alij Senatores eſſent, Equites alij, alij De plebe. Huius diuiſionis auctor cenſetur Romulus: is enim Senatum conſtituit, Equites legit, & Plebem ab his ſecreuit. De Senatu conſtituto præſto ſunt auctores maiorum gentium, Liuius, Dionyſius, Plutarchus, Saluſtius, Velleius, ceteri fide digniſſimi. Hi omnes centum, vt notum eſt, pluresuè homines a Romulo ſelectos ſcribunt, quorum conſilio atque prudentia rerum publicarum gubernacula tractarentur: eoſque ab ætate Senatores, quaſi ſeniores; a munere Patres appellatos. De Equitibus electis, Equeſtriqae ordine inſtituto iidem ſunt auctores. Et Liuius quidem, *Trecentos*, ait, *Romulus ad cuſtodiam corporis, quos Celeres nominauit, non in bello ſolùm, verùm etiam in pace habuit.* Et Feſtus apertè docet, quos Romulos Celeres, aut Troſſulos alij Reges, eos deinde Equites nuncupatos fuiſſe. Eius hæc ſunt verba: *Celeres antiqui dixerunt, quos nunc Equites dicimus a Celere, Remi interfectore, qui initio a Romulo ijs præpoſitus fuit, qui primitus electi fuerunt ex ſingulis curijs deni: ideoque omnino trecenti fuerunt*. Et alibi, *Troſſuli*, inquit, *Equites dicti, quòd oppidum Tuſcorum Troſſulum ſine opera peditum ceperunt*. Iam verò reliqua omnis ciuium multitudo, quæ nimirum neque in Senatorium ordinem, neque in Equeſtrem aſcita fuit, Plebis nomen ſibi vendicauit. Tripartitus ergo eſt vniuerſus populus Romanus in Senatores, Equites, De plebe. Vnde Auſonius.

Martia Roma triplex Equitatu, Plebe, Senatu.

Cete-

Ceterùm ne illud quidem ſilentio prætereundum videtur (conducit enim maximè huic argumento) tres haſce ciuium partes, ſiue ordines cenſu, exactis Regibus, conſtitutos fuiſſe. Docet hoc Seneca Declam. lib. 2. *Senatorium gradum cenſus aſcendere facit, cenſus Romanum Equitum a Plebe diſcernit.* Senatorium autem cenſum tradit Suetonius in Auguſto his verbis: *Senatorium cenſum ampliauit, & pro octingentorum millium ſumma duodecies H. S. taxauit, ſuppleuitq; non habentibus*. Itaque antè Auguſti Principatum ſenatorius cenſus erat XX. millium nummorum aureorum, poſt verò XXX. millium. Porrò autem equeſtrem declarat idem Suet. in Iulio Cæſare; atque ſimul plebeium innuit Horatius in Epiſtolis.

Si quadringentis ſex ſeptem millia deſint, Plebs eris.

Rectè igitur ſubducta ſumma equeſtris cenſus quadringentorum millium HS. erat; plebeius verò eo tenuior, quamuis reuerà nullus plebi cenſus conſtitutus fuerit. nam ad hoc vt aliquis in plebem cenſeretur, hoc eſt, in tertium infimumque ordinem, nullius pecuniarum ſummæ ratio habebatur; hoc ipſo, quòd nec in Senatorium, nec in Equeſtrem ordinem pecuniæ caritate referretur; neceſſariò relinquebatur in Plebe. Atque hæc eſt prima ciuium Romanorum partitio in Senatores, Equites, De plebe, cenſu conſtituta.

Secundò verò diuidebantur ciues Romani (confuſis, & quaſi neglectis ordinibus) in Patricios, & Plebeios. Illi dicebantur, quicumque a centum Patribus, a Romulo in Senatum primò lectis, alijſque deinde adſcriptis ſiue ab eodem Romulo, ſiue ab alijs Regibus, aut etiam a Bruto, originem duxerunt. Plebeij verò ceteri omnes, qui neque in Senatum tunc lecti, neque ab eis oriundi fuerunt.

Hæc ciuium Romanorum partitio adeò conducit rerum antiquarum ſcientiæ, vt huius ignoratione Leges, Magiſtratus, Sacerdotia, aliaq; aut penitus ignoremus, aut ſub-

obſcurè intelligamus. Et ſanè qui fieri poteſt, vt quiſpiam aut Sacratam aut Sacratas Leges intelligat, hanc ſi ignoret partitionem? Quomodò Corneliam de Connubijs, Publiliam de Magiſtratibus, Liciniam, & Ogulniam de Sacerdotijs, ceteraſquè patriciorum ac plebeiorum iura aut dirimentes, aut communicantes aſſequetur? Quomodo Ædiles Curules, quos e plebeis creari nefas erat; Ædiles Plebis, quos e plebe creari iuſſerunt leges? Quomodò Interregem, Flamines maiores, Dialem, Martialem, Quirinalem; Regem Sacrificulum, Salioſq; intelliget? Nonne e ſolis patricijs creabantur? Nonne ſoli plebeij excludebantur? Omitto Conſulatum, Præturam, Cenſuram, alioſque curules magiſtratus, ad quos Patricijs dumtaxat longa, & continuata annorum ſerie aditus patuit: Vnus ille ſacroſanctus magiſtratus, qui contra vim inſolentiamq; patriciorum tanquam populi clypeus & propugnaculum, inſtitutus fuit, teſtis eſt, & vindex huius veritatis. Hunc vt ſolis plebeis inire liceret, lege cauit Plebs adeò inuiolata, vt Dolabella & Clodius, viri ambo patricij, vt eum Magiſtratum adipiſcerentur, adoptione, vel priuilegio ex patriciatu in plebem migrare coacti fuerint. Vnde Cicero De Petit. Conſ. *Si Patricius*, inquit, *Tribunus Plebis fuerit, contra leges ſacratas eſſe*. Iam verò, ne mihi videar ſomnia fingere, hanc populi partitionem in Patres & Plebem apertiſſimis ſcriptorum veterum teſtimonijs aperiam: idq; eò libentiùs, quòd Lipſius huius ignoratione deceptus A. Gellium tam immeritò accuſauerit. Dionyſius lib. 2. loquens de Romulo, qui vniuerſum populum in Curias ac Tribus diſtribuerat, hæc habet: *Atque hæc eſt vna diuiſio tam virorum, quàm agrorum, in qua Rex ſummam æqualitatem ſeruaſſe viſus eſt. Nunc alteram dicturus ſum virorum duntaxat, quæ ad ſubditorum curas, honores, ac dignitates pertinet. Illuſtres genere, & virtute celebres, opibuſquè, vt tum ferebant tempora, abundantes; quibus eſſent liberi, ſecreuit ab obſcuris, egenis, &*

humi-

humilibus: Inferioris fortunæ homines Plebeios vocauit: vt Græci ſunt δημοτικοὶ *Potiores verò Patres: ſiue quod ætate antecirent alios, ſiue quòd haberent liberos, ſiue propter nobilitatem generis, ſiue propter hæc omnia.* Hæc Græcus auctor: ſed in re Romana præſtat Romanum audire Saluſtij in Orat. ad Cæſ. hæc ſunt verba: *In duas partes ergo ciuitatem diuiſam arbitror, ſicuti a majoribus accepi, in Patres & Plebem.* Ratum igitur ex his omnibus, firmumq. eſt, non ſolùm dupliciter partitum fuiſſe populum Romanum; primò bifariam in Patritios, & Plebeios; deinde tripartitò in Senatores, Equites, de Plebe: verùm etiam alterius diuiſionis partes ita ab alterius membris ſeiunctas eſſe, vt illi cum hac, huic cum illa, nihil omnino commune ſit. Ergo cum de patritio loquimur, deq; plebeio, ſecedunt ſenatores, ſecedunt equites, ipſaquemet plebs, ſiue, vt veriùs loquar, ciues ipſi de plebe (nam longè aliud eſt de Plebe eſſe, & Plebeium: quod etſi ex ijs, quæ dicta ſunt, conijci poteſt haud obſcurè, inferiùs tamen clariùs innoteſcet,) Hæc adijcere neceſſe habui longiuſcula accurataq; indagatione, vt quæ Gellius dixit, quæque Lipſius obiecit, vniuique liceat diiudicare.

Plebs verò dicitur, in qua gentes ciuium patritiæ non inſunt, rectè ſanè, & omnino ad veritatem. Nam qui patres aut patritij non ſunt, plebem, aut plebeios eſſe neceſſe eſt. Diuiſus namque fuit populus Romanus in Patres & Plebem: adeò vt nullus eſſet ciuis, qui vel plebeius non eſſet, vel patricius.

Habemus itaque quod maximè optabamus, firmum ratumq. Gellij enunciatum: quæ verò obiectat Lipſius modò examinemus. Duo ſunt, quæ tanquam abſurda ab hoc obijciuntur A. Gellio, ſi plebs ea eſſet, in qua gentes ciuium patriciæ non inſunt; *Et vniuerſos Equites eſſe Plebeios, & pleroſque etiam e Senatu.* Quæ, cum eruditionem contineant non vulgarem, paulò diligentiùs a me ſunt expendenda.

Et quidem ſi ex Lipſio quærerem, cur primum illud è Gellio ſequatur, nempe vniuerſos equites eſſe plebeios, ſi plebs ea eſſet, quæ ab eo definitur: reſpondebit profectò, Quia nullus Eques eſt Patricius. neque enim poſſet aliter reſpondere. Sed errat toto cœlo. nam complures equites eſſe patricios, illud primò argumento eſt, quòd patriciorum non pauci eò pecuniarum non peruenerint, vt octingentorum millium HS ſummam explerent. Hos in ſenatum legere non licebat: in equeſtrem igitur ordinem, ſi pecunia & gratia apud Cenſores pollerent, cenſebantur. Quinimo apud Ciceronem conſtat in Orat. pro Murena, Ser. Sulpicij Rufi patrem, & equeſtri loco natum, & patricium fuiſſe. Et apud Liuium lib. 39. ſcriptum eſt, C. Claudium Neronem, eum, qui anno V.C.DXLVI. cum M. Liuio Salinatore Conſul fuit, inter patritios natum, meruiſſe tamen equum publicum. Quid? Non patritij modò, verùm ipſi etiam plebeij in equeſtrem ordinem relati fuerunt. Liquet hoc apertiſſimè ex Liuio Salinatore, quem nominaui. Is enim ex plebeio natus ad equeſtrem ordinem euectus fuit. Liquet & ex Cicerone, plebeio homine (nam Tullia gens in quatuor diuiſa erat familias: duas patricias, Longos, Tolerones: duas verò plebeias, Deculas, Cicerones) Equeſtris tamen dignitatis, ſi credimus Pediano in Toga Cand. Liquet demum ex Pompeio Magno, quem tum plebeium fuiſſe, tum equum publicum, cum Conſul eſſet, ante Cenſores Lentulum & Gellium duxiſſe ſua manu, docet Plutarchus in eius vita. Itaque liquidò conſtat, & patricios & plebeios equeſtris ordinis fuiſſe.

At verò num abſurdum ſit, quod tanquam abſurdum à Lipſio obiectatur Agellio, *Pleroſque e ſenatu plebeios eſſe*, ambigi poſſe videtur haud iniuria. Nam ſummum ampliſſimumq; ordinem, in quem vel naſcente Republica nonniſi ſummi ampliſſimiquè viri relati fuerunt, plebeis hominibus patuiſſe, conſentaneum non videtur. Ceterùm explora-

tum

tum eſt, T. Annium Milonem, M. Antonium, M. Tullium, Cn. Pompeium, M. Æmilium Pætum, M. Licinium Craſſum, C. Memmium, C. Duillium, M. Catonem, M. Manilium, T. Coruncanium, Q. Cædicium, T. Didium fuiſſe plebeios: cum a centum pluribusve illis patribus, a Romulo in ſenatum lectis, alijsve deinde adſcriptis originem non duxerint. At eoſdem ſenatores fuiſſe, Lipſius, vt ingenuus, non diſſimulabit. conſtat enim Ciceronem, Pompeium, Antonium, Craſſum, Duillium conſulatum geſſiſſe, cuius ferme iure (nam Cenſorum præterea lectione opus erat) ſenatorium ordinem adipiſcebantur. Ergo pleroſque e ſenatu plebeios eſſe, non eſt, vt putat Lipſius, abſurdum.

Sed hìc, Lector, eſt cur aliquid de Nomine addam eius auctoris, quem defendimus. Apud pleroſque viros doctos inualuit opinio, apud Tranſalpinos omnes vſus obtinuit, vt, veteri Auli Gellij nomine repudiato, Agellius appelletur. Ego verò antiquum retinendum eſſe, nullus dubito. id vt credam, faciunt ſex Vaticani codices, impreſſi libri omnes, & romanus vſus. Etenim, vt hinc exordiar, Agelliam familiam vix, imò ne vix quidem apud Romanos reperies; Gelliam verò apud Ciceronem, Liuium, Dionyſium, Valerium, Plutarchum, Aſconium, Faſtos Capitolinos. Accedit quòd ſi Agellij nomine gentilicio appellandus eſt (nam quæ in ius deſinunt, gentilicia ſunt) prænomen ei neceſſariò imponendum, neque enim fieri poteſt, vt quiſpiam prænomine, hoc eſt, proprio nomine careat. At Agellij prænomen apud neminem videre eſt aut veterem, aut recentiorem auctorem: ergo neceſſariò ſequitur, vt Aulus ſit prænomen, Gellius nomen gentilicium.

Quòd verò ait Lipſius lib. V. Epiſt. Quæſt. VIII. ideò Agellium dicendum eſſe, quòd, auctore Priſciano, *Ab agello fiat agellius*; planè alienum eſt. Ab agello fiant agellij ſexcenti: non recuſo: ſed nihil hoc ad rem pertinet; nihil ad A. Gellium, Noctium Acticarum ſcriptorem. nam quòd

Priſcia-

Priſcianus dicat, ab agello fieri agellium, ſolam docet agellij ab agello deriuationem, non verò probat, agelliam eſſe Romanam familiam; multò minùs auctorem noſtrum Agellium dicendum eſſe. De libris verò manu ſcriptis, quos Agellium habere, affirmat Lipſius, mirari ſatis non poſſum. Vbique locorum inuehitur in ignaros librarios, eorum accuſat negligentiam, carpit oſcitantiam, qui verba commutent, peruertant ſententias, addant, demant, ſusq; deq; plurima non rarò agant: & tamen hìc non animaduertit exiguum eorum erratum, qui nomina diſiuncta vno calami ductu copulant: aut qui puncto medio duo nomina non ſeiungunt. nam & A. Gellius dempto puncto fit Agellius, & puncto adſcripto migrat in A. Gellium. Neque verò *g*. littera, minuſculo caractere ſcripta, faceſſit negotium. nam in vno eodemq; lib. Vaticano, qui ſolus habet *Agellius*, modò *Agellius* ſcriptus eſt per *g*. minuſculam, modò per maiuſculam, ita, *A Gellij liber quartus*. Vnde conſtat planè oſcitantes fuiſſe librarios; nec de maiuſculis, aut minuſculis litteris, multò minùs de punctis laboraſſe. nemo enim non videt, *A Gellij*, interpretandum eſſe *Auli Gellij*, & puncto intermedio ſeiungendum, aſſentientibus omnibus alijs Vaticanis libris, quorum plerique habent *Auli Gellij Noctes Atticæ*, prænomine ſcilicet omnibus litteris ſcripto: alij *A. Gellij*, prænomine ex antiquo more exarato per vnicam litteram A. puncto terminatam. Omnino igitur retinenda eſt vetus nomenclatura, & Aulus Gellius appellandus.

ORDI-

ORDINES ET GENERA Ciuium Romanorum: Nobilitas: Etiam Plebeij verè Nobiles: Dionyſio & Saluſtio Lux Data.

CAP. III.

Ad Fridericum Comitem Vbaldinum.

SVperiori apologiæ veluti appendices hærent, ciuium Rom. Ordines & Genera. Nam ex ijs, quæ ibi Gellij defendendi gratia ſcripſimus, fluxerunt nonnulla, quæ ſicuti vulgaria non ſunt, minimèq; obſtrepunt, vt dici ſolet, in quadriuijs; ita rerum antiquarum ſtudioſis haud iniucunda futura, imò maximè neceſſaria videntur. neque enim hiſtorias, plurimasq; alias veterum ſcriptorum ſententias quiſquam aſſequi rectè poteſt, niſi hæc animaduertat. Ciuium Rom. ordines & genera varijs inter ſe modis commiſta eſſe animaduerto. Nam quis ſimul eſſe poterat

1. Senator, eques, & plebeius: vel
2. Senator eques & patricius: vel
3. Patricius, & de Plebe: vel
4. Patricius, & Eques: vel
5. Patricius, & Senator: vel
6. Plebeius, & Senator: vel
7. Plebeius, & Eques: vel
8. Plebeius, & de Plebe.

Etenim Cn. Pompeius, M. Cicero M. Æmilius Pætus, L. Piſo, C. Marius, M. Bibulus, L. Calpurnius, cum non ſint a Patribus oriundi, plebeij ſint, neceſſe eſt, equeſtrem ordinem aſſequi potuerunt (ſpecio potius, quod fieri potuit, quàm

quàm quod reuerà fuerit. nam in magna antiquitatis caligine vel Lynceus cæcutiret. de Pompeio certum eſt, eum fuiſſe equeſtris ordinis.) ad ampliſſimam demum ſenatoriam dignitatem conſulatus aliorumq; beneficio euehi. Ergo ſimul eſſe poterant.

1. Senatores,	Iure Magiſtratus, & lectione Cenſorum.
Equites.	Cenſu, Cenſorumquè beneficio
Plebeij.	Quia non duxerunt originem a patribus.

At C. Iulius Cæſar. Q. Fabius Maximus, M. Antonius, L. Sergius, P. Seruilius Priſcus, M. Cornelius Maluginenſis; P. Scipio, L. Sulla, alijq; e patribus oriundi, non equeſtrem modò, verùm etiam ſenatorium ordinem adipiſci potuerunt; fuiſſent igitur

2. Senatores,	Magiſtratu alijſquè.
Equites	Iure cenſus, Cenſorumquè lectione.
Patricij.	—— Progenie a patribus.

Ceterùm ſi horum aliquis vel pecuniarum caritate, vel ignominia aliqua, vel alia quauis cauſſa aut non lectus in Senatum, aut lectus quidem, in cenſu tamen præteritus a Cenſoribus fuiſſet, quamuis eſſet patricius, a ſenatorio tamen, equeſtrique ordine exſulabat. Ergo erat

3. Patritius, &	Ortu.
De plebe.	Rei familiaris inopia.

Quòd ſi & patrimonio, & gratia locupletior apud Cenſores fuiſſet, dubio procul meruiſſet equum publicum. Igitur fuiſſet

4. Patricius &	Origine a patribus.
Eques.	Cenſu, Cenſorumq; lectione.

Iam verò Ser. Sulpicius, M. Æmilius. C. Antonius, L. Iunius, P. Valerius Poplicola, C. Claudius Regillenſis e Patricijs orti, ſi equeſtri ordine præterito neglectoque in ſe-

natum

natum ſtatim ſeſe inſinuaſſent, fuiſſent procul dubio.

5. Patricij &	Progenie.
Senatores.	Cenſu, Magiſtratu, lectione.

At Brutus, Metellus, Rufus, Liuius, Decula, ceteriquè plebeij ſi conſulatus aliorumve gratia in ſenatum irrepſiſſent, certè fuiſſent, vt reuerà eorum plerique fuerunt.

6. Plebeij &	Quia non e patribus oriundi.
Senatores.	Magiſtratu.

Ijdem ſi tenuiori fuiſſent cenſu, hoc eſt, octingentorum millium HS. ſummam eorum patrimonium non expleuiſſet, ad quadraginta tamen millia perueniſſet, equo publico donabantur. Ergo

7. Plebei &	Eadem de cauſſa.
Equites.	Cenſu, & lectione Cenſorum.

Quòd ſi ne equeſtrem quidem ordinem cenſus tenuitate adepti eſsent, iacebant procul dubio in plebe. Ergo erant

8. Plebeij &	Quia a patribus non orti.
De plebe.	Rei familiaris inopia.

Iam verò planè animaduerto, me lectoris menti, qui in antiquitate inueſtiganda minùs verſatus ſit, multas offudiſſe tenebras; quæ tamen diſcutientur facilè, duo ſi animaduertantur. Primum vnumquemquè ciuem Romanum in duplici illa, a me ſuperiori capite allata, populi partitione, quarum altera Ordo, Genus altera dicebatur, concluſum fuiſſe. Ordine partiti ciues vel Senatores erant, vel Equites, vel De plebe. Genere vel Patricij, vel Plebeij. Quarè Cn. Pompeius ordine Senator erat, Q. Cicero Eques, C. Poppeus de Plebe. Genere verò C. Cæſar Patricius, M. Antonius Plebeius. Ordine, & genere ſimul T. Merenda adhuc pubes ordine de Plebe, genere Patricius; M. Curius Dentatus ordine Eques, genere Plebeius.

Alterum animaduertendum diximus, longè aliud eſſe, *De plebe, & Plebeium*, nam hic eſſe dicitur, qui non eſt Patricius; ille qui nec Senator, nec Eques. Plebeius ergo ad

Genus ſpectat, de Plebe ad Ordinem. Pompeius itaque Senator eſt, Eques, Plebeius, non de Plebe. Catilina, ſi decoxit, Patricius & de Plebe, Q. Cicero Eques, Plebeius, M. Frater Senator Plebeius, neuter de Plebe. Demum Poppeus Plebeius, & de Plebe.

Sed hæc hactenus: Plebeiorum nobilitatem modò examinemus: de qua video non ſolum hæſitare vulgus, verùm proceres etiam, ac maiorum gentium Antiquarios. Vulgo quidem, vt arbitror, dubitandi anſam dedit peruagata huius nominis notio. nam hoc ipſo, quòd aliquis è plebe natus dicitur obſcurus & ingnobilis vulgo cenſetur. His verò Dionyſius impoſuiſſe videtur, qui lib. 2. loquens de populi partitione in Patres, & Plebem hæc habet: *Illuſtres genere, virtute celebres, opibuſquè, vt tum ferebant tempora, abundantes ſecreuit ab obſcuris, egenis, & humilibus; Inferioris fortunæ homines Plebeios vocauit, potiores verò Patres.* Et Salluſt. ad Cæſ. de Rep. ord. *Sæpius in ciuitate ſeceſſio fuit; ſemperquè nobilitatis opes diminutæ, & ius populi amplificatum.* Hunc nodum, qui complures nobiles Antiquarios, & eruditione claros (Aleandrum præcipuè) implicauit, perbellè expedit ipſius origo nobilitatis. Hæc apud Romanos ex imaginibus proficiſcebatur: imagines verò ex curuli magiſtratu. Etenim cum quis vel Conſulatum, vel Præturam, vel Aedilitatem curulem, aliumve maiorem magiſtratum adipiſcebatur, ius etiam ſuæ imaginis ponendæ obtinebat. Imagines autem, hoc eſt, celeberrimi alicuius viri (vtor Polibij verbis) artificiosè effictum ſimulachrum in inſigniori domus parte armario ligneo concludebatur, ad memoriam poſteritatemque prodendam. Qui ergo, curuli functò magiſtratu, ſui imagines domi poſitas habebant, ij Noui: qui maiorum ſuorum, ij Nobiles: qui neque ſuas, neque maiorum, ij demum Ignobiles cenſebantur. Quarè Liuius: *Ancus Marcius*, inquit, *nobilis vna imagine Numæ*. Et Suetonius in Veſpaſ. *Flauia gens obſcura illa quidem, & ſine vllis maio-*

maiorum imaginibus. Iam complures plebeio loco natos magiſtratus curules geſſiſſe, imagineſque proinde, quaſi nobilitatis ſeminarium, poſteris reliquiſſe, tam certum eſt, quàm quod certiſſimum, nam ab anno Vrbis CCCLXXXVII. ad vſque extrema reipub. tempora vel ambo vel alter Conſul e plebe creatus ſemper fuit. Eò enim anno L. Sextius, & C. Seruilius Stolo Tribuni plebis lege lata interdixerunt, ne ambo Conſules e patribus crearentur, Anno verò CDXVI. Prætor etiam e plebe, acriter repugnante Sulpicio Conſule, Q. Publicius Philo primùm creatus fuit; cum antea ſolis patricijs ad eum magiſtratum aditus pateret. Cenſura & ipſa curulis magiſtratus, plebi communicata fuit anno, ſi credimus Liuio, CDII. C. Sulpicio Petico, T. Quintio Penno Coſſ. Omnes demum alios maiores magiſtratus plebem ſibi vendicaſſe, vt facilè probare poſſem, ita rem præſtarem & minùs neceſſariam, & omnino exploratam. Si ergo plebeij homines adepti ſunt curules magiſtratus, Imagines poſteris reliquiſſe, neceſſe eſt: ac proinde nobilitatis originem ac ſeminarium.

Sed hoc clariùs innoteſcit apud Aſconium in Tog. Cand. vbi C. Antonium, & L. Caſſium, Ciceronis competitores, plebeios nobiles appellat: *Sex* inquit, *competitores in Conſulatus petitione Cicero habuit: duos patricios, P. Sulpicium Galbam, L. Sergium Catilinam: quatuor plebeios, ex quibus duo nobiles, C. Antonium, L. Caſſium Longinum*. Et Liuius lib. 22. apertè meminit plebeiorum nobilium; atque Cicero in Orat. pro Sextio: *P. Sextus*, inquit, *natus eſt homine, & ſapiente, & ſancto, & ſeuero: qui cum Tribunus plebis primus inter homines nobiliſſimos factus eſt*. Sed plebeiorum familias accuratè examinemus. Clariſſima eſt, & omnium ferè nobiliſſima Pompeiorum familia, ſeu, vt veriùs loquar, gens Pompeia. nam ſplendet ſeptem Coſſ. quatuor magnificentiſſimis triumphis, Præturis, Aedilitatibus, Cenſuris: hanc non ſolùm plebeiam, ſed humilem ad annum

DCXII. iacuiſſe, liquet ex Q. Pompeio Conſule, cui Metelli, & Cæpiones inimici patrem tibicinem exprobrabant. Licinia gens, vt conſtat ex eodem Licinio, qui primus e plebe Tribunus militum conſulari poteſtate fuit renunciatus an. CCCLIII. plebeia fuit, ſed tamen clariſſima. nam . & Calui, & Luculli, & Craſſi, & Murenæ (nam ea gens in has quatuor familias diſtributa erat) nobiles fuerunt . Et Calui quidem duobus conſulatibus, tribunatu militum, equitumq; magiſterio. Craſſi longè nobiliores Caluis, octo nimirum Conſulibus, duobus Pontif. Max. quatuor Cenſuris, ouatione, ac triumpho. Luculli, & ipſi plebeij, ac nobiles. Illud docet P. Licinius Lucullus tribunus plebis an. DCXLIII. hoc L. Licinius Lucullus Conſul. anno DCII. & M. Licinius Lucullus, qui a M. Terentio Varrone adoptatus, M. Terentius Lucullus dictus eſt: & L. Licinius Luculus Conſul cum Aemilio Cotta an. V. C. DCLXXIX. cuius non ſolùm res geſtæ, ac triumphi acti, ſed etiam cænæ, piſcinæ, villæ, vt regij apparatus, ſplendoris, ac magnificentiæ celebrantur. Cæcilia gens plebeia quidem, ſed tamen clara, & illuſtris non Pontificatu ſolum, Dictatura, ac Cenſura; verùm multò maximè nouem triumphis, ac viginti Conſulibus: adeò vt *Næuius*, vt eſt apud Aſconium, ***Fato Metellos fieri Conſules*** (nam Metellorum familia e gente Cæcilia fluxit) ***dictitaret***. Eam tamen fuiſſe plebeiam, declarat Q. Cæcilius Metellus tribunus plebis anno DCXCI. qui Ciceronem concione prohibuit. Præterea quis negat, Aurelios, Domitios, Marios, Aelios, Oppios, Minucios, Liuios eſſe nobiles? Quis eoſdem plebeos eſſe inficiatur?

Neque verò Dionyſius, aut Saluſtius aduerſantur. ambo enim de primis Reipub. imò regni temporibus loquuntur: qua ætate quæ obſcuræ, egenæ, & humiles erant familiæ, temporis proceſſu claræ, & illuſtres magiſtratu, aliorumq; beneficio euaſerunt. ſtatim enim atque plebi aditus patuit ad maiores nobilioreſq; magiſtratus (nam primis Reipub. temporibus

ribus omnia penes patres: plebs & imaginibus, & auſpicijs carebat, non ſecus ac ſerua, &, vt ipſa apud Liuium de ſe loquitur, (*Dijs inuiſa*) honorem, gloriam, Nobilitatem ſibi comparauit. Quarè Liuius lib. 6. *Plebeij, de communicando conſulatu agentes, dicunt ex illo in plebem ventura omnia, quibus patricij excellunt, imperium atque honorem, gloriam belli, genus, Nobilitatem.* Salluſtius de iiſdem antiquis temporibus apertè loquitur, ſuperius enim dixerat, *Antea in patribus ſumma auctoritas erat, vis multò maxima in plebe*; ergo hæc non protulit de ea, quam degebat, ætate, ſed de multò antiquiori.

ANTIQVÆ NVMERO-rum Notæ, nunc primùm ex columnæ roſtratæ inſcriptione reſtitutæ.

Priſciani & Antiquariorum ſententiæ examinantur.

CAP. IV.

Ad Iacobum Puteanum Nobilem Pariſinum.

NOn vereor, ne non temeritatis notam effugiam, ſi de veteribus numerorum notis antiquariorum antiquatis decretis, nouam eas deſignandi rationem comminiſcar: ſiue potius vetuſtam & iam obſoletam quaſi a poſtliminio reuocem, Nam etſi Paulus Manutius, Alduſq. filius hoc argumentum fusè, ingenioſeq. tractarunt, tamen cum adeò difficilis ſit rerum antiquarum perſcrutatio, adeò obſcura cognitio, vt ſæpiſſime non modò caligare, verùm etiam cæcutire contingat; ſi non laudandus, ferendus ſaltem erit conatus meus. Illud tamen Manutiorum induſtriæ ingenioq. abrogandum non eſt, ingenioſiſſimum eſſe eorum commentum. nam ex hac nota I. ceteras fluxiſſe omnes, planè conſentaneum videtur. V. enim duæ primæ notæ I. videntur eſſe infima parte coniunctæ. X. nil aliud, quàm numeri quinarij duæ notæ, in acuto angulo coeuntes. At L. quid

quid eſt, niſi prima illa nota I. recta & altera proſtrata ſimul iūctæ? Cui ſi addideris in ſumma parte aliam primam notam item proſtratam fiet [centum] non enim, inquit Manutius, priſcis temporibus pro centum ſcribebant C. quod ad ætatem noſtram permanſit: ſed] quæ erant tres primæ notæ conſociatæ, vna recta, duæ proſtratæ cum recta coniunctæ, vna in ſuperiore parte, altera in inferiore. Quingenta verò feciſſe videntur addita ad tres notas, quas proximè nominauimus, quarta recta cum duabus proſtratis coniuncta hoc modò []. qua figura duplicata factum videtur mille, hoc modò [[]. vnde poſtea librariorum arbitrio & incuria (I), ceteraſq; paſſim obuiam, factas fictaſq; credit Manutius.

Ceterùm vt ingenioſum eſt Manutij commentum, ita in antiquis libris, lapidibus, nummis, æreisve tabulis nunquam mihi obſeruatum. Ingenioſum, inquam, &, vt credo, deriuatione verum; ſed in vſu non poſitum, monumentis omnibus veteribus id atteſtantibus.

Priſcianus verò auctor & doctrina & antiquitate nobilis, hac de re multa ſcripſit libro de Pond. & Menſ. nonnulla quidem [ingenuè loquor] futilia, & inania, quæ nimirum e Græcia accerſiuit, quæq; de origine V.X.L.C.D. ceteriſq; commentus eſt: aliqua autem vero ſimilia, & antiquis monumentis conſentanea, vt inferiùs fiet perſpicuum.

Illud autem affirmare non dubito, veras ac veteres numerorum notas non ex proprio cuiuſque ingenio & commento, aut ex codicibus antiquis deſumendas eſſe, vt hi auctores feciſſe videntur; ſed ex ijs quæ ab antiquis ipſis ad noſtra vſque tempora eas fideliter aſſeruarunt: hoc eſt, ex lapidibus, nummis, æneiſq; tabulis, Nam ſicuti libri etiam antiquiſſimi quiq; ſexcenties ab incuroſis ignariſque amanuenſibus deſcripti ſunt, fœdiſſimiq; proinde ac turpiſſimi errores irrepſerunt; ita lapides a temporum iniuria integri ſemel olim exculpta, ſincerè & incorruptè tuentur. Inſcriptiones ergo hac in re fidem omnem

ſibi

ſibi vendicant. Inter has autem vt antiquiſſima, ita fideliſſima cenſetur, quæ olim C. Duilio in foro poſita, indeq; multis ab hinc annis eruta in Capitolio aſſeruatur. Et quidem vt huius inſcriptionis antiquitatem ſimul & nobilitatem aſſequaris, ſcias C. Duilium anno Vrbis Conditæ CDLXXXXIII. Co. primo Punico bello cum Hannibale, Giſconis filio, Carthaginienſium duce claſſe ad Liparas dimicaſſe, eoq. *victo* primum Romanorum ducum naualis *victoriæ* triumphum duxiſſe: columnamq; roſtratam cum honorifica inſcriptione ob res proſperè geſtas a S.P.Q. R. in foro ei poſitam anno CDXCIV. fuiſſe. Huius autem columnæ inſcripta baſis anno ſuperioris ſæculi LX. effoſa e Romano foro, & ab Alexandro Farneſio Cardinali in Capitolium translata, veteres illas ac veras numerorum notas incorruptè cuſtodit. eius hoc eſt exemplum, à me ſumma cura ac fide exſcriptum.

Omni-

Omnibus & verbis, & numerorum notis fideliſsi-mè deſcriptis, impreſsiſquè: ipſa fides non potuiſſet fidelius.

. : . ANO . . . . .
. D. EXEMET. LECIONES. . . .
. XIMOSQVE. MACISTRATOS. . . . .
. VEM. CASTREIS. EXFOCIONT. MACEL. : :
.VCNANDOD.CEPET. ENQVE. EODEM. MAC. . :
.EM. NAVEBOS.MARID. CONSOL.PRIMOS. . . .
.LASESQVE.NAVALES PRIMOS. ORNAVET. PA. .
.VMQVE.EIS.NAVEBOS.CLASEIS.POENICAS.OM.
.VMAS.COPIAS.CARTACINIENSIS.PRÆSENTE. . .
.ICTATORED.OLOROM.IN. ALTOD. MARID. PVC.
. .OVE. NAVEIS. CEPET.CVM.SOCIEIS.SEPTE. . .
. . . . QVE. TRIRESMOSQVE. NAVEIS. X . . . . .
. . M. CAPTOM. NVMEI. ↀↀↀ D . . . . .
. . TOM.CAPTOM. PRAEDA. NVMEI ↈ . . . .
. . . CAPTOM. AES. ↈↈↈↈↈↈↈↈ
. ↈↈↈↈↈↈↈↈↈↈↈↈↈ
. . OQVE. NAVALED, PRAEDAD. POPLO. . . .
. . . ARTA . . . . . . NVOS . . . . .

Veteres itaque, ſi credimus vetuſtimmæ huic inſcriptioni, CCVI. annos ante perpetuam Cæſaris dictaturam inciſæ, his vtebantur notis, pro centum C. pro quingentis D. pro mille ↀ pro centum millibus, quæ ſumma erat Plinio teſte, apud eos ſupputatio, ↈ. Ex quibus credibili, perſpicua, & vera coniectura ducor, quinque millia hoc modo ſignificaſſe ↁ, externo nempe ſemicirculo rectæ lineæ coniuncto, interno nulli adhæreſcente: decem milla ſic ↂ, & ſic ↇ quingenta millia, internis, externiſq; ſemicirculis eodem, quo in ſuperiore nota, modo ductis. Hoc Priſcianus etiam haud obſcurè innuit, eo tamen diſcrimine, quod is externum ſemicirculum, quem apoſtrophum vocat, cum recta linea, quam I. literam perperam appellat, cum nota, non litera ſit, non coniugat, ſed hoc modo notet, I) . (I).

Iam verò vt notas omnes, apud veteres in vſu poſitas, quiſq; poſſit ſtatim animo concipere, ſic ob oculos ponendas duco.

I.	vnus	1
V.	quinque	5
X.	decem	10
L.	quinquaginta	50
C.	centum	100
D.	quingenta	500
ↀ.	mille	1000
ↁ.	quinque milia	5000
ↂ.	decem millia	10000
ↇ.	quingenta millia	50000
ↈ.	centum millia	100000

Qua quidem in re illud moneo, a prima nota I. vnum ſignificante, aduſque quintam. C, centum deſignantem, cum

Manutijs me, cum Priſciano, cum ceteris omnibus ferè ſentire: ab ea verò ad extremam vſque ab ijs omnibus longè diſſentire. nam & D. & ↀ. ↁ. ↀↀↀ. ↀↀ. ex vna duiliana inſcriptione innoteſcit.

Et quamuis Hieronymus Aleander, magno vir ingenio, magnaq; literatura, & plerique alij inſcriptionem interpolatam eſſe ſuſpicentur: tamen illud certiſſimum eſt, antiquiſſimis temporibus & accuratè interpolatam: & ſicuti priſcam illam loquendi rationem EX FOCIONT. NAVEBOS. MARID. CESET. OLOROM. ſumma fide cuſtoditam; ita numerorum notas fideliter inciſas.

Neque mihi, vt pleriſque, negotium faceſſit, quòd inconſtantem habeat ortographiam in PRAEDA. & PRAEDAD. in NAVEBOS. & NAVEBOS, in CLASES. & CASEIS. nam præter quàm quod Duilij ætas, diuturnis bellis, imperioq; propagando maximè intenta, negligentiùs literas coluit; interpolatæ non ſunt, neque mendoſæ æreæ tabulæ Genuenſis, legis Thoriæ, Seruiliæ, ac Termenſium; lapideum Kalendarium Farneſianum, ac Vallenſe, inſcriptioq; Scipionis & Fratrum Arualium: quæ licet ſint monumentorum omnium, aut re, quam continent, aut antiquitate nobiliſſima; tamen variam habent ortographiam. Et in Genuenſe quidem legò FLOVIOM, & FLOVIVM bis terue vtraque certè ortographia: POSEDET, & POSEDEIT: item NE. NI, & NEI. In fragmento legis Thoriæ MVVCIO, & MVCIO, duplici nempe ac ſimplici V. ſæpius vtrumque. In lege Seruilia ita prorſus IOVDICIVM. IVDICATIO: & inferiùs eadem quidem verba, ſed commutata ortographia IVDICIVM. IOVDICATIO. In Thermenſium legis fragmento VTI VTEI. VVTEI. In ærea tabula apud Capranicos idem VTI. VTEI. & VVTEI. præterea IVS. & IVRE. at ſæpius IVVS In inſcriptionibus Fratrum Arualium, VOVEMVS, & VOVIMVS eiuſdem planè temporis. In Kalend. Farneſiano ac Vallenſe diligentiſſimè à me notata hæc leguntur verba, in

illo quidem, MENSIS.IANVAR. in hoc verò, MES.IANVAR: nullibi, Lector, erratum fabrile: nam & Menſis & Meſis, addito nempe, ablatoq; N, ſcribebant antiqui viri docti: &, vt auctor eſt Velius Longus lib. de Ortographia, *Cicero Foreſia, & Magaleſia, & Horteſia ſine N, litera libenter dicebat*, pro forenſia, Magalenſia, & Hortenſia: & in Hortenſio quidem antiqui penè omnes Græcos imitati, qui ὀρτήσιος ſcribunt, N, reſpuebant, vt notat Vrſinus. Tandem ne exemplis ſim moleſtus, Inſcriptio Scipionis, barbati filij, antiquitate omnium planè nobiliſſima, ætate Duilianæ propinqua, & omnium iudicio, nunquam interpolata, rem planè declarat. in ea enim legitur accuſatiuus caſus M, reſpuens, vt CORSICA. ALERIA. SCIPIONE. pro Corſicam, Aleriam Scipionem: & tamen idem caſus aliquando M. admittit in LVCIOM, Itaque Duiliana inſcriptio ex inconſtanti ortographia negligenda non eſt, vt moroſis negligitur.

At verò vnde, inquies tanta ortographiæ diuerſitas in allatis præcipuè inſcriptionibus, quæ, vtpote publicæ, ceteris emendatiores eſſe deberent? Triplex, mea ſententia, cauſa eſſe poteſt: prima operariorum hominum inſcitia ac negligentia. Sed vt verum fatear, in re magni momenti, ac publica vix eorum aut inſcientiam, aut incuriam ſuſtinere puto erroris culpam: in alijs peruicaciùs non nego. Altera eſt ortographiæ conſuetudo, vſuſq; diuerſus, atque diuerſa doctorum virorum opinio, vtraque tamen probabilis & vſurpanda. Nomina gentilicia, vt hæc in exemplum adducam, in CIVS, & TIVS deſinentia protulerunt doctiſſimi antiquorum, vt Marcium, Fabricium, Sulpicium; vt Plautium, Horatium, Lucretium, ergo Porcium & Portium, Mucium, & Mutium cum legimus in antiquis monumentis, non eſt, cur de mendaci ortographia, fabriliq; mendo ſuſpicemur. in eadem ænea tabula eſt MVCIVS & MVTIVS. inde eodem Catone in diuerſis inſcriptionibus legitur PORCIVS, & PORTIVS: vt videre eſt cap. 9. Obſeruo etiam (ne pigeat, obſecro te, Lector,

lectionis obſeruationiſq; meæ) obſeruo, inquam, non adhuc obſeruatam ortographiam, in monumentis, a mendi ſuſpicione alienis; *Apſum*, *Optineo*, *Puplicum*, *Apſoluo* per P. omnia, B. reiecto In lapide Farneſiano, florente imperio & eloquentia Romana inciſo, eſt APSENTI. CONTVLIT, & in inſcriptione reperta in Marij trophæis. III. CONSVL APSENS. CREATVS. EST. In Genuenſi tabula, a Folieta fideliſſimè exſcripta, L. Cæcilio, & Q. Mutio Cos. inciſa, POPLICVM. In fragmento tabulæ æneæ apud Capranicos, OPTINENT. In ſepulcro pyramidato C. Ceſtij ad portam Oſtienſem, OPVS. APSOLVTVM. ita prorſus cum P, littera, quā in B, qui inſcriptionē exſcripſerunt, nimis oſcitāter cōmutarunt. Hæc non ſunterrata fabrilia (quis enim ſibi perſuadet, in exigua, ac paucorum verborum inſcriptione, celebri ac magnifico operi palmaribus litteris adſcripta, adeò negligentes fuiſſe operarios, adeò oſcitantes operi præfectos, vt alienā ac fœdam appegerint ortografiam?) non ſunt, inquam, errata fabrilia, ſed vſu recepta ſcribendi ratio. Tertia cauſa eſt, quia non raró eodem, quo pronunciabant, modo ſcribebant. exempla obſeruo in lapidibus, nummis, & æneis tabulis. In lapide in Pantheo, olim a me diligenter exſcripto, legitur FEELIX. duplici E: nempe quia eam litteram duplici tempore, vt ita loquar, efferebant, ac proinde duplicare pronunciatione videbantur, ideoq; geminatam verè expreſſerunt. Eandem orthographiam obſeruo in alio lapide, in quo eſt HONOREEM. In Eborenſi municipio, in domo Q. Sertorij celeberrimi ducis, ac ciuis Romani lapis extat, in quo legitur, *Pro ſalute & incolumitate* DOMVVS *Q. Sertorij*. Scipionis verò Barbati filij inſcriptio, ſuperiùs laudata, huic rei lucem affert haud exiguam: ibi enim legitur, CEPIT. CORSICA. ALERIAQVE. VRbE. &c. hoc eſt, Cepit Corſicam, Aleriamq; vrbem. Kalendarium vetus Farneſianum habet FABA. SERENTES, & inferiùs OLIVA. LEGENT. hoc eſt Fabam ſerentes, & Oliuam legent. Cur, inquies, hoc

por-

portentum in Latina ortographia? nempe quia interdum eodem, vt dixi, quo pronunciabant, modo ſcribebant. M, littera obſcurè ſonat, imò, vt aiunt veteres grammatici, & notant Aleander, ac Sirmondus, mugit intra os, atque interiùs compreſſis labris coercetur, & quodammodò non profertur, vt eſt apud Quintilianum lib. 9. cap. 4. Ergo cum ſcriptio interdum pronunciationem imitetur, facillimè factum eſt, vt M. omiſſa fuerit, &, vt ita dicam, in fabri ſcalpro lateat, vt in loquutione labris coercita in ore deliteſcit. Iam verò in nummis non rarò VAALA obſeruaui & VAARVS. In fragmentis æneis veterum legum MVVCIVS. PEQVVNIA. PEQVLATVV. In Genvenſi tabula ARBITRATVV. In Capranica AA. CETERIS. IVVS. VVTEI.

Iam vt ad rem propoſitam reuertamur, ratum eſt, diuerſam ortographiam non probare, Duilianam inſcriptionem aut interpolatam eſſe (quod tamen obſtinatè non inficiar) aut, (quod omnino prorſus nego,) mendosè interpolatam, atque aliena a conſuetudine vſuq. Latino a fabrorum inſcitia, negligentiaq; eorum, qui operi præerant, inſcripta.

AN-

ANTIQVARVM MVLIErum Romanarum: Nomina Prænomine Eas Inſignitas: Ciceroni, Feſto, Varroni, Inſcriptionibus Lux Data.

CAP. V.

Ad Leonem Allatium.

RErum antiquarum cognitio, vt omnium ferè iucundiſſima eſt, ingenuo quoque, imò Principe homine digniſſima; ita valde obſcura, ſummiſq; nodis implicata. Nec profectò mirum. nam ſi leges ipſas, monumentaque reipublicæ, quæ, vt temporum iniurias effugerent, æternaque eſſent, in æs, metallum duriſſimum inciſa fuerunt; tandem labefactauit, & confecit vetuſtas: non eſt, cur miremur, inſtituta ac mores, non lapidibus aut metallis, ſed infirmæ, fugaciq; conſuetudini commendata, vel omnino interijſſe, vel labefacta ad ætatem noſtram peruaſiſſe. Nominum verò ratio hoc prætereà peculiare habet, vt variari, commutariq; ad cuiuſque libidinem liceat. Quare ferendi ſunt quicunque *De Nominibus* hactenus ſcripſerunt, ſi in re lubrica, & obſcura, vel ambigant, vel offendant. Ego autem, etſi agreſtioribus muſis, ac medicinæ addictus, excluſuſq; ſenatu cætuq; illo, ad eius tamen quaſi Tribunus plebis limina ſtare, eorumq; S. C. intercedere, nunc audeo Neque Robortellus ſuo *de Nominibus* libello, neque Caſtalio Diſputatione ſua *Aduerſus Prænominis Feminarum Aſſertores* me reuocat ab hoc audendo; imò verò magis magiſq; impellit, & incitat. Aio itaque Romanas feminas prænomine inſignitas: aio, proboq; adeò apertè, vt apertiùs

F nihil

CONIVGI. SVÆ. BENE
MERENTI. FECIT

hoc eſt, Dis Manibus, Caiæ Iuliæ, & in hac inſcriptione duo animaduerſione digna obſeruo: alterum CAIA prænomen non omnibus fuiſſe. mulieribus commune: alioqui enim feminarum complures duobus prænominibus vſæ fuiſſent: quod quàm ſit alienum ab antiquitatum obſeruatione, notiſſimum eſt. Alterum, falſum eſſe, quod ſcribunt antiquarij, Caia prænomen inuerſa littera Ↄ ſcribendum eſſe. Fateor ea, qua dicunt, ratione ſæpè ſcribi; ſed ſæpiius C. conſequentes litteras ſpectante. Et illam quidem ſcribendi rationem in libertorum libertarumque monumentis hac ratione, EVTYCHES. Ↄ.L. hanc verò in ingenuis ac liberis obſeruo; vt in allata inſcriptione videre eſt.

Extra Taraconem eſſe ferunt epigramma, in quo Lucia.

L. AMENIO. L. F
GAL. SATVRNINO
ÆD. II VIR. FLAM
P. H C.
LVCIA. VALERIA

Id eſt, Lucio Amenio, Lucij filio, Galeria, Saturnino Aedili, Duumviro Flamini ponendum hoc curauit Lucia Valeria.

Patauij in ædibus, vt aiunt, Liuianis Publia.

P. SERVILIAE. VIRG
P. SERVILIA
VIRG. VEST. ET. SIBI
V. F

Hoc eſt, Publiae Seruiliae Virgini Publia Seruilia Virgo Veſtalis, & ſibi viuens fecit.

Apud Ian. Gruterum idem prænomen videre eſt.

P. VALENTINÆ.

Romæ apud Alexandrum Pichinum e regione ædium Farneſianarum Aula.

DIS. M
P. CORFIDIO
SIGNINO
POMARIO
DE. AGGER
A. PROSEVCHA
Q. SALLVSTIVS
HERMES
AMICO. BENEMERENTI
ET. NVMERVM
OLLARVM. DECEM

Et Aquileiæ, vbi Caia.

OCTAVIA. C. L. PROCINE
C. OCTAVIA. L. HELENO
CVPITAE. DELIC

Et Romæ in domo olim Ciampolinorum, vbi Lucia.

C. CISPI. C. L. NICEPHORI
CRISPI
CISPIAE. C. L. FAVSTAE
L. EVBOTIAE
L. QVARTAE
T. ANNI. T. L. SALICI

Apud Appianum iterum Lucia.

L. BABIAE. ROMANAE
NOBILI. PARDVS. SA
GVNTINVS. AMICVS
AMICAE. OPTIMEQVE
DE. SE. MERITAE
F. C

In villa Egle agri Treuirenſis ſpectatur nobiliſſimum venerandæ antiquitatis monumentum (vtor Gruteri verbis) quo nec cis alpes inſignius aliud extare exiſtimamus, in quo *Publia* videre eſt. D.T.

D. T... SECV..... O.:... M
N.... LIS. SECVNDINI
SECVRI. ET. PVBLIAE. PA
CATAE. CONIVGI. SE
CVNDINI. AVENTINI
ET. ISA
CCIO. MODESTO. ET
MODESTINO. MACEDONI
FILIO
ET. IVST..... SECVNDI
NVS. AVENTINVS. ET
SECVNDI
..:...SECVR.VS. PAREN
TIBVS. DEFVNCTIS ET
...VIVENTIAE. EP....
ERVNT....

Sexaginta ferè aliæ nobis præſto ſunt inſcriptiones, prænomina feminarum præſeferentes: quas cum inferiùs adſcripturus ſim, hinc reijciam. Prænomina tamen, nominaq; hìc apponenda duxi, ne quiſquam a Caſtalione hac de re ſibi perſuaderi patiatur. Nam hic auctor tantùm tribuit proprijs obſeruationibus, vt iuramento affirmet, nullam omninò reperiri inſcriptionem, in qua feminarum prænomen legatur: *Quod ſi quis* (inquit in libro Aduerſus feminarum Prænominis Aſſertores) *ne iurato quidem mihi fidem habendam cenſeat, velim ipſe ſingulos lapides inſpiciat, notet, obſeruet: ſic profectò fiet, vt in meam ſententiam facilè concedat*. Quæ verò ipſe, vetuſtos lapides ruderaque voluens adhuc adoleſcens, obſeruaui mulierum prænomina, hæc ſunt.

A. Aemilia
App. Aurelia
B. Valentina, i. Burra
C. Atilia
C. Samnia
C. Fuluia
Cn. Seia
Cn. Cocceia
L. Fortunata
L. Babia

L. Ae-

L. Aelia	P. Accia
L. Afrania	P. Aemilia
L. Aurelia	P. Iulia
L. Atilia	P. Liuia
L. Cæcilia	P. Paccia
L. Domitia; iterum	P. Poſtumia
L. Domitia	Q. Cornelia
L. Peducæa; iterum	Q. Fuluia
L. Peducæa	Q. Nonia
L. Plotia	Q. Salluſtia
L. Tertulla	Q. Valeria
L. Quarta	Sex. Acinia
L. Valeria	T. Attia
M. Aelia	T. Iulia
M. Poſtumia	T. Munnia
M. Vlpia	T. Paternia
N. Iulia	T. Domitia
N. Iunia	T. Aelia
P. Aelia; iterum	T. Valeria
P. Aelia	V. Atilia, i. Volera

Hæc aliaquè ſimilia obſeruaui mulierum prænomina, cum non adhuc Medicinæ ſacris initiatus, totus moribus noſcendis Populi Romani, inſtitutis, legibus, omnique antiquitati præclariſſimæ Reipublicæ inueſtigandæ addictus eſſem. Neque verò lapidibus dumtaxat noſtra nititur opinio, ſed antiquorum etiam fulcitur teſtimonijs, Valerij, Feſti, Ciceronis, Varronis, ceterorum. & M. quidem Varronis de Analogia lib. 2. hæc ſunt verba, vulgata quidem apud Antiquarios; ſed (abſit verbo & ſuperbia & iactantia) malè omnino accepta, & perperam intellecta: *In noſtris*, inquit, *nominibus, qui ſumus in Latio, & liberi analogia neceſſaria. Itaque ibi apparet analogia, ac dicitur Terentius vir, Terentia femina, Terentium genus. In prænominibus ideo non fit item, quòd hæc inſtituta ad vſum ſingularia* (ſingularium puto legendum, aut ſiugulorum) *quibus diſcernerentur*

nerentur nomina gentilicia; vt a numero, Secunda, Tertia, Quarta: in viris Quinctus, Sextus, Decimus: Et paulò inferiùs: *E quibus quædam accidunt feminis proportione appellata, declarant prænomina mulierum antiqua, Mania, Lucia Poſtuma.* Hæc Varro, quibus Feſtus adſtipulatur, *Prænominibus,* inquiens, *feminas eſſe appellatas, teſtimonio ſunt Cæcilia & Tarratia, quæ ambæ Caiæ ſolitæ ſunt appellari: pari modo Lucia & Tertia.* & Valerius lib. x. *Antiquarum mulierum frequenti in vſu prænomina fuerunt Rutilia, Cæſellia, Rodicilla, Mutrulla, Burra: iſta prænomina à viris tracta ſunt Caia, Lucia, Publia, Numeria.*

Ceterùm clamitantes audio Caſtalionem, Robortellum, Panuinium, alioſque feminarum prænominibus infenſos, priſcis tantùm, iiſque perpaucis vſurpata fuiſſe prænomina, ex Valerio, Varrone, Feſto intelligi poſſe. Nam Valerius, *Antiquarum,* ait, *mulierum frequenti in vſu prænomina fuerunt.* & Varro, *Prænomina mulierum antiqua Mania, Lucia.* Ergo, inquiunt, ſolæ antiquæ feminæ pręnominibus inſignitæ. Longè tamen aliud, atque opinatur Caſtalio Panuinius ac Robortellus, Valerium, & Varronem ſibi velle, liquidò conſtat, ſi eorum verba diligentiùs attendantur. Et Varro quidem non de omnibus mulierum prænominibus mentionem facit, ſed de priſcis duntaxat & obſoletis. Etenim alia antiquitus, alia recentioribus temporibus vt viris, ita mulieribus pręnomina vſurpata. Agrippa, exempli cauſſa, Hoſtus, Ancus, Opiter, Volero, Tullus, Vibius priſcis pręnomina fuerunt frequenti in vſu; vt Agrippa Menenius, Hoſtus Lucretius, Ancus Poblicius, & Ancus Marcius, Opiter Virginius, Volero Poblilius, Tullus Hoſtilius, Vibius Seſtius. Vt igitur hęc virorum pręnomina antiquitus ſolùm frequenti in vſu poſita fuerunt, ita quę afferuntur a Varrone Luciæ & Maniæ, non niſi antiquioribus feminis vſurpata. Declarant id apertè eius verba, *Prænomina mulierum antiqua:* Apertiùs quę ſequuntur, *Videmus Maniam*

matrem

matrem Larum dici, Luciam Voluminam Saliorum carminibus appellari, Poſtumam a multis poſt patris mortem etiam Nunc appellari. En igitur hoc eſt, quod dicebam, Maniam prænomen Larum matri, antiquiſſimæ feminæ, inſitam, Luciam Volumniæ; Poſtumam verò non priſcis modò feminis, Verùm etiam recentioribus (*Etiam Nunc*, inquit Varro) impoſitam. Varro igitur non ſibi vult, antiquis ſolùm feminis prænomen vſurpatum, adeò vt recentiores omnes eo caruerint; ſed affert in medium ea tantùm prænomina, quæ apud antiquas fuerunt in vſu poſita: non negat proinde recentiores feminas prænomen vſurpaſſe: imò verò id ait, affirmatq; clariſſimis verbis: *Poſtumam a multis poſt patris mortem etiam* Nunc *appellari*. Hæc de Varronis loco: de Valerij autem eius ipſa loquuntur verba: *Antiquarum*, inquit, *mulierum frequenti in vſu prænomina fuerunt Rutilia, Cæſellia, Rodocilla*. Refert nimirum Valerius, vt Varro, antiquiora illa, & abſoleta mulierum prænomina, non tamen negat, recentiores feminas prænomine vſas fuiſſe, quinimò id aſſerit paulò ſuperius, *Puellis non ante, quàm nuberent, prænomina imponi moris fuiſſe, Q. Sceuola auctor eſt*.

Inſtat rurſus Caſtalio multò acriùs quodam Ciceronis loco in Epiſt. Famil. quo vno putat ſe, euerſis funditusq; deletis feminarum prænominibus, de nobis omnibus *In Diſputatione contra mulierum prænominis aſſertores*, tanquam in ampliſſimo Capitolio triumphare. Audiamus eius verba: *Mihi quidem* ait, *vnum illud, quod a* Panuinio *ex Cicerone laudatur, a me tamen nuſquam in Cicerone repertum, ad omnia iſtorum argumenta ſubuertenda, validiſſimum videtur: Habuit*, inquit Cicero, *prænomen neſcio quid virilitatis & dignitatis. Ex quo inferri ſanè poteſt, ad viros tantùm prænomina, quæ virilitatem referant, pertinere*. Non eſt, Caſtalio, adeò firmum hoc ex Cicerone depromptum argumentum, vt, quod ais ſubuertat, proſternat, obteratq; opinio-

opinionem noſtram: non eſt mehercule, ſi quæ libro X tradita ſunt a Valerio, diligenter attendamus. Vt feminis, inquit, non prius, quàm nuberent, ita viris non niſi ſumpta virili toga prænomina imponebantur. Quod inſtitutum etſi conſequutis temporibus religioſè cuſtoditum non fuit, ipſius tamen Valerij ac Sceuolæ (nam ex huius ſententia ea tradit Valerius) ætate planè cultum, mihi perſuadeo. Eo verò tempore (ineunte anno XVII.) licebat adoleſcentibus in Forum venire, accuſare, defendere, priuata omnia ac publica domi forisq; ſuſcipere; & vt cum Tacito loquar, *Adoleſcentes tunc primùm Reipublicæ capeſſendæ habiles videbantur*: adeò vt eo tempore a pueritia ad virilitatem quodammodò migrare viderentur. Si ergo tunc imponebantur prænomina, quis non videt, ea neſcio quid virilitatis ac dignitatis habere? Nam haud exigua, imò ampliſſima dignitas eſt, virili toga indutum in forum prodire, in Rempub. ſeſe inſinuare, ceteraq; obire, vnde laus, gloria, dignitas. Quòd ſi Caſtalio Valerium contemnat, ac tanquam ſpurium eius locum reijciat, refellam hominem alio non minùs firmo ac valido argumento. Prænomina non differentiæ tantùm cauſa fuerunt vſurpata, vt nimirum alter eiuſdem familiæ (nam gentes cognomine diſtinguebantur) ab altero diſcerneretur, vt M. Tullius Cicero a Q. Tullio Cicerone, Cn. Cornelius Lentulus a P. Cornelio Lentulo: verùm etiam honoris gratia ac dignitatis. quod vel ex eo liquet, quòd Cicero lib. 7. Famil. Epiſt. 32. P. Volumnio, nobili ac ſenatorio viro, a quo litteras ſine prænomine acceperat, reſpondens admiretur, tam familiariter a viro graui & nobili ſecum eſſe actum, vt ſine prænomine, hoc eſt, ſerio & honorifico titulo litteræ ab eo ſcriptæ fuerunt: *Quod ſine prænomine, familiariter, vt debebas, ad me epiſtolam miſiſti, primùm addubitaui, num a Volumnio ſenatore eſſet*. Si ergo honoris cauſa & amplitudinis apponebantur prænomina, quæ virorum non mulierum propria

ſunt, vtique vel ex hoc innoteſcit, prænomina habere neſcio quid virilitatis ac dignitatis. Accipe, Caſtalio, vtram lubet ad tuum argumentum reſponſionem: ego in poſtremam tuam rationem, *Ad prædam potius, quàm ad pugnam inſtructam*, irruo. Inſtas vltimo loco, feminas ex eo fuiſſe prænomine expertes, quôd in antiquis epigrammatis eſt; exempli gratia, *Antonia Reſtituta*, *Nonia Quintula*, *Cornelia*, *Procula*, aliæquè, vt ais, ſine prænomine. Rectè quidem ſi omnia, vel plurima antiqua epigrammata legiſſes; eaquè reperiſſes prænomine carentia: ſed quia nec omnia, nec plurima tibi fuerunt obuiam; ſententiam tuam probare non poſſum; imò cogor accuratiùs improbare. Quod etſi paulò ſuperiùs a me factum eſt, hîc tamen re enucleatiùs examinata, idem breuiter perſtringere viſum eſt: Aio itaque, infirmo niti fundamento opinionem tuam; ſi ex eo prænomina e mulieribus Romanis explodi cenſeas; quòd non pauca repetiantur epigrammata; ijs quæ careant: Nam præterquam quod ſi tuæ inſcriptiones eorum ſunt expertes; prædictæ ſunt aliæ a me ſuperiùs allatæ; hac ratione e viris etiam prænomina certò poſſem eximere: cum facilè poſſem ſexcenta proferre epigrammata, virorum prænominibus carentia: poſſem & ex auctoribus antiquis propè innumera loca depromere; vt Ciceronis ad Atticum lib. 1. Epiſt: 2: *Quod ad me de Lentuli & Sextij nomine ſcripſiſti, loquutus ſum cum Cincio*. Et lib. 3 Ep. 9 *Pompeius abeſt, Appius miſcet, Hirtius parat*. Et lib. 12. Ep: 22. *Conſularium putat leniores fuiſſe* (ſententias) *Catuli, Seruilij*, Curionis, *Torquati, Lepidi, Gellij, Volcatij, Figuli, Cottæ, Glabrionis, Silani, Murenæ*: Et lib. 2. Ep. 19. *Tulit Cæſar grauiter, literæ ad Pompeium volare dicebantur: inimici erant Equitibus, qui Curioni ſtantes plauſerant*: Et Salluſtius de bello Iugur: *Cuncta a Beſtia, Albino, Metelloq; imperata grauiter fecerant*: Et Cæſar lib. 3. de bello Ciuili: *Libo a colloquio Caninij digreſſus ad Pompeium proficiſcitur*. Et Velleius lib. 2.

Antonius Cæſarem auunculum, Lepidus Paulum fratrem proſcripſerant. Quemadmodum igitur ex eo, quòd ex nominatis viris prænomina ſint exploſa, non licet ea omnibus eximere; ita ex eo, quòd mulierum pleræq; abſque prænomine legantur, eas prænomine caruiſſe, non licet affirmare.

Sed, his omiſſis, Caſtalionem lapidibus pugnantem lapidibus aggrediamur, Apud Aldum in Ortographia legitur in epigram. Fabius Maximus ſine prænomine,

FABIO. MA
XIMO. V. C
CONDITORI. MO
ENIVM. PVBLICO
RVM. VINDICI
OMNIVM PECCA
TORVM. ORDO. ET
POPVLVS. ALLIFA
NORVM. PATRONO

Ibidem legitur Dionyſius,

D. M
CANINIA. PIA
DIONYSIO. FECIT
CONIVGI. CARIS
SIMO

Apud eundem Cocceius,

COOCEIVS
PATRVINVS
PRINC
PEREGRINO
RVM

Itidem Atius,

DIS. MANIBVS
ATTIÆ. T. F. QVINTVLÆ
ATTIVS. PHLEGON. PATER
ATTIA. QVINTA. MATER

Ibidem Attius,

ATIO. L. F
III. VIRO
PATRONO

Hoc eſt, Atio Lucij filio Tertiumuiro patrono. Apud eundem Ælius,

D. M
ÆLIVS. LVCTVS
QVI. VIXIT. ANN. X
P. ÆLIVS. DECIMIANVS
EQ. SING. AVG
BVCCINATORI. HERES
PIENTISSIMO
AMICO. TITVLVM. FECIT

In agro Veronenſi ex eodem Aldo viſitur inſcriptio, in qua legitur FIRMO. VI. VIR. in alia LICINIVS. CRISPVS. in alia ATTIO. PROCVLO. & IVLIO. PROCVLO. Neapoli ALVENTIVS. MATVRVS. Romæ AGRILIVS. IANVARIVS. Ad D. Clementis IANVARIVS. Ad D. Paulli de Regula, CLODIO. TALLO. Apud Aldum CORNELIO. IVCVNDO. Ad Tabernas obſcuras ATTICVS. Spoleti SATVRNINO.

Iam verò, Caſtalio, ſi quiſpiam ex his alijſq; huiuſmodi inſcriptionibus, e quibus prænomen exemptum eſt, nobis perſuadere contenderet, viros vſos non fuiſſe prænomine, nonne faceret ridiculè, nonne ineptè? Nam etſi detur, eos, quos modò retuli, prænomine caruiſſe, compertum tamen exploratumq; eſt, alios omnes eo inſignitos fuiſſe. Ergo ſi a te in medium allatæ inſcriptiones mulierum prænomen non præſeferunt, non eſt, cur eas ipſas feminas, aliaſq; omnes eo planè caruiſſe contendas.

Illud tamen moneo, Prænomen non omnibus vulgò feminis vſurpatum. cum enim habeat, vt ait Cicero, *neſcio quid dignitatis*; dignioribus ſolùm ac nobilioribus vſurpatum exiſtimo. quod apertè confirmat Horatius, cum ait,

Gaudent

Gaudent prænomine molles Auriculæ. Hinc factum eſſe opinor, vt in pleriſque antiquis epigrammatis prænomen non ſit adſcriptum, neque apud auctores veteres frequenter reperiatur, quod non ſolùm Caſtalioni minorum gentium antiquario, ſed etiam Robortello, imò & ipſo Panuinio, noſtri ſenatus Principi, & omnium, qui ſunt, quiq; fuerunt, antiquariorum præſtantiſſimo, impoſuiſſe videtur.

NVM COGNOMINE

Vſæ ſint Feminæ Rom. Plutarchus, Suetonius, Epigrammata Enodata.

CAP. VI.

Ad Iacobum Buccardium.

PROXIMO ſuperiori æuo ſummis contentionibus diſputatum fuit *De Romanarum mulierum cognomine.* Etenim Franciſcus Robortellus, qui primus ex ijs, qui eo tempore floruerunt, antiquarijs, *de Romanorum Nominibus* libellum conſcripſit, non niſi gentilicium nomen antiquas feminas vſurpaſſe affirmat. At verò Sigonius, ſummus ille in litteris vir, haud multò poſt idem argumentum luculentiori commentario tractans, tribuit quidem eis gentilicium, & prænomen; cognomen verò, tanquam à veterum conſuetudine abhorrens, explodit. Non defuerunt tamen, qui Sigonianæ ſententiæ propè bellum indixerint. Et primò quidem Robortellus ipſe in *Emendationum* libro, contra Sigonium edito, vel priſtinæ ſententiæ pertæſus, vel oblitus eorum, quæ prius in libro *de Nominibus* ſcripſerat, palinodiam canens, feminas cognomine vſas, ſummis argumentorum viribus

ribus probare contendit. Robortellum ſequutus Honufrius Panuinus, Paulus Manutius, & Antonius Auguſtinus idem, magna argumentorum vi coacta, comprobare nituntur. Sed, vt liberè dicam, non ex concepta ſpe, non ex voto. Nam eodem, quo petunt Sigonium, gladio pereunt: adeò ambiguæ ſunt & ancipites ab ijs aduerſus hunc allatæ rationes, vt ijſdem hic ſuam fulciat opinionem. Et quidem ex eo, quòd apud Plutarchum, Tranquillum, & alios legatur *Fauſta Maior*, *Fauſta Minor*: & in antiquis lapidibus *Nonia Quintula*, *Cornelia Procula*, & huiuſmodi ſexcenta, verè affirmare non licet, feminis cognomine inſignitas. poſſet enim quiſpiam in Fauſtis Maiorem & Minorem, in Nonia Quintulam, in Cornelia Proculam cognomina eſſe belle & omnino negare, ac prænominum loco vſurpata haud iniuriá contendere. Profectò, ſi meam liceret interponere ſententiam, planè affirmarem, ea (præſertim Maiorem & Minorem) prænomina potius, quàm cognomina fuiſſe. Nam cum prænomen ſit, quo tanquam peculiare ac proprio nomine alter eiuſdem familiæ ab altero diſtinguebatur, vt de M & Q. Tullijs a me ſuperiùs dictum eſt; certè nomen Maior & Minor, quo duæ illæ ſorores inter ſeſe diſcernebantur, prænomen eſſe veriſimile eſt. Ceterùm ſi rem quaſi aurifica trutina, vt dici ſolet, examinemus, non prænomen id eſſe (multò minùs cognomen) ſed notam quandam, & extemporale ſignum, ſeu ad tempus, non perpetuò appoſitum nomen, reperiemus. Conijcio id haud obſcurè ex M. Tullio in Epiſtolis ad Familiares, & Atticum. nam lib. 8. ep. 9. loquens de Balbo eius nepote, pro quo adhuc extat illius Oratio, hæc habet: *Balbus minor ad me venit*. Et ep. 11. *Balbus Minor hæc eadem mandata* & lib. 11. ep. 12. *Poſteaque quàm mihi litteræ a Balbo Cornelio Minore miſſa eſſent.* In hoc Balbo nomen *Minor*, non prænomen reuerà, neque cognomen eſt, ſed nota quædam extemporalis, qua hunc ab eo, quem oratione Cicero defenderat, diſcerneretur. fortaſſe

taſſe enim eodem, quo patruus, prænomine vtebatur, dicebaturquè L. Cornelius Balbus: Quare Tullius, vt hunc ab eo diſtingueret, *Minor*, quaſi notam quandam appoſuit. nam cùm amphiboliæ ſuſpiciò de patruo ac nepote eſſe poterat, nominabatur hic idem Balbus abſque minoris nomine. Att. lib. 14. ep. 23. *Ad me autem, cum Caſsij tabellarium dimiſiſſem, ſtatim Balbus.* Et lib. 13. ep. 22. *Balbò quidem intelligebam ſatiſfaciendum fuiſſe.* Et lib. 12. ep. 8. *De Balbo & in codicillis ſcripſeram.* Idem conijcitur ex Maiore, Minoreque Africano; Catone Maiore, ac Minore. Cùm aliqua ambiguitas de Africanis; aut Catonibus eſſe poterat, adiuncto Superiore, vel Inferiore; Maiore, Minoreve extemporali nomine diſcernebantur; cum verò nulla amphibolia, nullum tale nomen apponebatur: id apud Ciceronem, Plutarchum; Valerium, ceteroſq; liquidò conſtat.

De Quintula & Procula mihi dubium non eſt, quin ea prænomina ſint: Cum animo nomen Quintum non in viris modò, verùm in ipſis etiam feminis prænomen ſit; vt cap. V. à nobis probatum eſt; Quintulam; per diminutionem a Quinta dictam, prænomen eſſe neceſſe eſt. Proculam verò prænomen itidem eſſe, Valerius & Plutarchus atteſtantur: Nam qui natus fuit patre ſene, quaſi procul ætate progreſſor ſiue potius qui patre peregrinante; patria procul natus eſt, is Proculi prænomen ſibi vindicauit. Sed hæc quaſi obiter: ad inſtitutum de cognomine feminarum ſermonem reuertamur: Infirmæ ſunt & omnino ambiguæ Panuinij, Manutij, Caſtalionis, aliorúmq; rationes, quibus femineum cognomen oſtendere nituntur. At non infirmæ, ſed apertæ planeq; perſpicuæ, quæ ex epigrammatis antiquis, ex Cicerone, Salluſtio, ceteriſquè nobis præſtò ſunt. Romæ apud lapicidam retrò D. Silueſtri hanc vidi exſcripſique inſcriptionem:

D.M

D. M
C. POPPAEO
IANVARIO
POPPAEA
IANVARIA
PATRONO. BE
NEMERENTI
FECIT

Illud primò (*περίεργος* tamen) animaduertas, non omnia gentis nomina in IVS deſinere, vt antiquarij opinantur. POPPAEVS enim VS, non IVS clauditur. Item ANNEVS in epigrammate apud Aldum: VELLEVS in lapide Canuſij: PEDVCEVS in Mutinenſi lapide; PERPERNA, & NORBANVS in Faſtis Capitolinis; ille Conſul. ann. DCXXVI. hic verò DCLXX. cum L. Scipione Aſiatico. & alter Norbanus Conſul cum Ap. Claudio Pulchro anno DCCXV. Præterea ſcias (quod prora & puppis eſt) in noſtra inſcriptione IANVARIAM cognomen eſſe, vt liquet non ſolùm ex C. Poppæo Ianuario, cuius hìc mentio; ſed etiam ex alia in ædibus Columnenſium, vbi legitur P. AGRILIVS IANVARIVS: ſub porticu capitolina in regione m fragmento, P. ALBINIVS IANVARIVS, & L. FLAVIVS IANVARIVS: & in hortis Perettorum viminalibus, C. CLAVDIVS IANVARIVS. Quod ſi hanc noſtram Ianuariam tamquam libertam contemnas (nam reuerà libertorum longè alia, atque ingenuorum, quod ad nomina ſpectat, eſt conditio) aliam accipe omnino liberam ex hortis Perettorum.

D. M. S
T. FL. AVG. LIB. HERMES. ET. AE
LIA. IANVARIA. FECERVNT

Hoc eſt, Dijs Manibus ſacrum Titus Flauius Auguſti Liber-

Libertus, Hermes, & Aelia Ianuaria fecerunt. Ibidem alia eſt inſcriptio, in qua legitur,

POPAEA. IANVARIA

Et in viridario pontificio collis Vaticani,

IVNIAE. C. SILANI. F
TORQVATAE
SACERDOTI. VESTALI
ANNIS. LXIIII.
CAELESTI. PATRONAE
ACCIVS. L

Hoc eſt, Iuniæ Cai Silani Filiæ Torquatæ, Sacerdoti Veſtali annis quatuor & ſexaginta Cæleſti Patronæ Accius Libertus.

Et infra Capitolium de eadem, opinor, Iunia hæc extat, poſteriùs inciſa.

IVNIÆ. C. SILANI. F
TORQVATÆ
VIR. VEST. MAXIMÆ
IVVENIO. L

Id eſt, Iuniæ Cai Silani Filiæ Torquatæ Virgini Veſtali Maximæ Iuuenio Libertus. Iuniam, nemo eſt, qui neſciat, nomen eſſe gentilicium. Torquatam verò cognomen eſſe, T. Manlius Torquatus, A. Manlius Torquatus, M. Manlius Torquatus, celebres in republ. viri, apertè declarant.

Apud Gruterum hæc extat inſcriptio.

CALPVRNIAE
MARCELLAE
M. SEMPRONI
V. . . . DVS
VXORI. OPTI
MAE. ET. DI
GNISSIMAE

Calpurnia eſt nomen gentilicium, vt ex C. Calpurnio

H Aſello,

Aſello, L. Calpurnio Macro, C. Calpurnio Fabato, L. Calpurnio Piſone, L. Calpurnio Beſtia, M. Calpurnio Bibulo liquidò conſtat. Marcellam verò cognomen eſſe, præter C. Claudium Marcellum, & alios eiuſdem familiæ nobiles, ea, quæ ſequitur, inſcriptio declarat magis appoſitè,

CLAVDIÆ
L. FIL. FIRMÆ
L. CALPVRNIVS L. F
MARCELLVS
VI. VIR. AVG
CONIVGI. B. M
ET. SIBI

Hoc eſt, Claudiæ Lucij Filiæ Firmæ Lucius Calpurnius, Lucij filius Marcellus ſextumvir, Augur coniugi benè merenti, & ſibi.

Alia viſitur Tibure.

D. M
TIB. CLAVDIO. AVG· LIB
HERMETI
M. PVEROR. DOM. AVGVST
ET
CORNELIÆ. MODESTÆ
MATRI B. M
ET. LIBERTIS. LIBERTABVSQ
POSTERISQ. EORVM
HOC. MONVMENT. SI. QVIS
DONARE. AVT. VENDERE
VOLVERIT. INF. ARKAE
PP. ROM. HS. L. M N

Hoc eſt Dis Manibus Tiberio Claudio (obiter obſerua Tiberium prænomen non vnica T. vt inſcitè Robortellus, neque ſemper TI. vt contendit Sigonius; ſed TIB. tribus litteris vt Ser. Seruius, Mam. Mamercus, Sex. Sextus, ſcribi conſueuiſſe) Auguſti liberto Hermeti Magiſtro puerorum domus Auguſti, & Corneliæ Modeſtæ matri benè merenti, & li-

& libertis, libertabuſquè, poſteriſquè eorum. Hoc monumentum ſi quis donare, aut vendere voluerit, inferat arkæ Populi Romani ſextertios quinquaginta millia numero. At Corneliam eſſe gentis nomen, nemo eſſe poteſt, qui dubitet. Modeſtam verò cognomen eſſe, tum ex alijs, tum maximè ex eâ, quæ apud Inſubres extare fertur, liquidò conſtat.

DOMITIO
CN. F. OVF
PLACIDO
VI. VIR. IVNIOR
C. DOMITIVS
MODESTVS
MILES. COH. VII

Id eſt Domitio Cnei filio, Ouſentina, Placido, ſextum viro iuniori (Iuniorem potius, quàm Iuniorum interpretor quamuis aliter doctiſſimum virum ſentire ſciam. nam ſicut: qui recenter in Senatum legebantur, Iuniores Senatores dicti ſunt; ita qui nuper in ſexvirorum Collegium, Iuniores ſexviri) Caius Domitius Modeſtus miles cohortis ſeptimæ.

In Hadriani mole, Arce S. Angeli, & haud abſimilis in ædibus de Valle.

D. M
TVRPILIÆ
EVTICHYÆ
GNESI. LIB
PRIMVS. CONSERVÆ
SVAE; BEN. MER. FEC
VIX. AN. XXXV

Eutychiam cognomen eſſe, liquet ex alia inſcriptione, vbi legitur *L. Aelius Eutychius*, & in alia apud Aldum *M. Aurelius Euthychius*.

In via Appia non procul ab vrbe hæc extat omnium nobiliſſima

CÆCILIÆ
Q. CRETICI. F
METAELLAE. CRASSI

Hoc eſt, Cæciliæ, Quinti Cretici Filiæ, Metellæ Craſſi (nempe vxori: huiuſmodi eſt illud Lucani lib. 2.

----Liceat tumulo ſcripſiſſe Catonis Marcia.

Vxor nimirum Catonis) Hæc Cæcilia Metella vixit Ciceronis ætate. nam filia eſt Q. Metelli qui anno DCXXCIV. Proconſul Creta inſula ſubacta, Cretici nomen ſibi peperit. Nupta fuit M. Licinio Craſſo, qui a Parthis bello victus, & interemptus fuit anno Vrbis DCC. Conſtat igitur hoc Epigramma inciſum fuiſſe vigente Repub. Iam verò in Cæcilia Metella Cæciliam eſſe nomen gentilicium, Metellam cognomen, eius pater perſpicuè declarat. Is enim vocabatur Q. Cæcilius Metellus. Auctores omnes idipſum teſtantur. Cicero 1. de Diuinatione mentionem facit Cæciliæ Metellæ, non eius quidem, quam proximè nominauimus, ſed alterius paulò antiquioris. In Epiſt. ad Famil. lib. 8. Ep. 7. *Paulla Valeria, ſoror Triarij, diuortium sine cauſſa, quo die vir e prouincia venturus erat, fecit.* In Epiſt. ad Attic. ſæpe mentio fit Cæciliæ Atticæ, Attici filiæ, M. Agrippæ vxoris, & Agrippinæ, quæ Ti Claudio nupta fuit, matris. quæ quidem Agrippina a Tacito lib. 3. Annal. Vipſania Aggrippa appellatur, nimirùm nomine gentilicio & cognomine. Sallustius in Coniuratione meminit *Aureliæ Oreſtillæ*. Aurelium nomen eſſe gentilicium, liquet ex L. Aurelio Cotta anno DCXXXIV. Coſ. ex M. Aurelio Scauro, qui Conſulatu functo Legatus interfectus fuit a Cimbris, & ex L. Aurelio Oreſte, anno DXCVI. cum ſex. Iulio Cæſare Coſ. Ex quo Oreſtillam eſſe cognomen apparet. dicta namque fuit Oreſtilla per diminutionem ab Oreſte, vt Agrippina, Tulliola, Atticilla ab Agrippa, Tullia, Attica: quod

non ſolùm ex Cicerone l.quet, ſed etiam ex epigrammate apud Roccios,

D. M
VALERIÆ. T. FIL
FAVSTÆ
CONIVGI. ET
ARTORIÆ. L. F. ATTICILLAE
QVAE. VIXIT. ANN. VII
MENS. IV. DIEBVS. XXVII
L. ARTORIVS
ATTICVS. PATER
ET. SIBI

Hoc eſt, Valeriæ, Titi Filiæ, Fauſtæ coniugi, & Artoriæ, Lucij filiæ, Atticillæ, quæ vixit annis ſeptem, menſibus quatuor, diebus duo de triginta, Lucius Artorius Atticus Pater, & ſibi. Vnde prætereà fœminarum cognomen apertè conijcimus.

At verò, ſi teſtimonijs Auctorum veterum, poſthabitis, rem ipſam attendamus, rem ipſam faciliùs aſſequemur. Quid enim eſt Paullum aut Metellum eſſe, niſi ex Paullorum aut Metellorum familia natum eſſe? Quis Ciceronem eum eſſe negabit, qui e Ciceronum familia natos fuerit? Quare nulla certè ratione mihi ſuaderi poteſt, mulierem ſuæ familiæ nomen reſpuiſſe. Ergo quæ in Metellis Metellæ, quæ in Paullis Paullæ, quæ in Maximis Maximæ, in Lepidis Lepidæ, in Marcellis Marcellæ, in Camillis Camillæ, in Poplicolis Poplicolæ, in Rufis Rufæ, in Torquatis Torquatæ, in Brutis Brutæ, in Craſſis Craſſæ, in Cottis Cottæ; in Bieſis, Geminis, Albinis, Meſſallis, Regulis, Læuinis, Pulchris, Cethegis, Gracchis, Tuditanis, Lentulis, Longis, Longæ, Lentulæ, Tuditanæ, Gracchæ, Cethegæ, Pulchræ, Læuinæ, Regulæ, Albinæ, neceſſariò dicebantur. Sed quid multis opus eſt? Tullia gens in quattuor diuiſa erat familias, in Tullios Decullas, Tullios Tollerones, Tullios Longos, Tul-

lios

lios Cicerones. Tullia in Deculatum familia nata à Tullia nata in Longorum familia ſuæ familiæ nomine, ſiue, quod idem eſt, cognomine diſtinguebatur, dicebaturq; Tullia Decula. Et Valeria e Læuinorum familia cognomine diſcernebatur a Valeria e familia Maximorum & Coruorum, ac proinde vocabatur Valeria Læuina, vti aliæ Valeria Maxima, & Valeria Corua. Quòd ſi in vſu id non poſitum, quæ, obſecro, perturbatio & confuſio fuiſſet in Cornelia gente? In nouem familias hæc tributa fuit, in Dolabellas, Lentulos, Sullas, Coſſos, Rufinos, Cinnas, Merulas, Maluginenſes, Scipiones. Cornelia igitur in Dolabellis orta Cornelia Dolabella neceſſariè vocabatur: & ita Cornelia Lentula, Cornelia Sulla, Cornelia Coſſa, Cornelia Rufina, aliæquè eodem modo.

Illud tamen vltro confiteor, non omnes mulieres familiæ nomen, hoc eſt, cognomen ſibi vendicaſſe, ac frequenter vſurpaſſe, nempe quia non ſatis aptè id aliquibus accomodaretur. Nam Capitonis filia, Cæſaris, Maluginenſis, Curſoris, Scipionis & aliorum ſimilium ineptè vocatæ eſſent Capita, Cæſara, Maluginenſa, Curſora, Scipia, vel Sciplona: quæ tamen, vt aliæ etiam non paucæ conſonantioris nominis, aut prænomine innotuerunt, aut patre, aut marito, aut filijs. Valer. lib. 8. cap. 3. *Caia Afrania pro ſe apud Prætorem verba fecit*. & lib. 8. cap. 14. *Claudia Auli filia 115. expleuit annum* & lib. 7. cap. 8 *Æbutia L. Menenij vxor, &c.* & lib. 4. cap. 4. *Cornelia Gracchorum mater*. Et quidem nominum congruentia & ſonus plurimi fiebat ab antiquis. Nam Cicero, qui ex Pindeniſſo a ſe capto cognomen ſibi adſciſcere affectabat, non tantùm propter ignobilitatem gentis ac loci, ſed, vt quidam opinantur, propter incongruam nominis appellationem, id omnino renuit.

PRAE-

PRÆNOMINE SIMVL & Cognomine,

Non ſecus Ferè ac Viros, Feminas Romanas Vſas Eſſe Contra Omnes Antiquos.

CAP. VII.

Ad Renatum Moræum Medicum Pariſienſem, & Profeſſorem Regium.

IAOTHNEIA (fateor) cepit me non mediocris: non ille quidem impudicus ac meretricius amor, [nam huius vel cogitationis puderet]ſed cupiditas quædam, ad ſtudium mulierum Romanarum patrocinij ſuſcipiendi. nam adeò malè acceptæ ſunt ab Antiquarijs, vt ab alijs Prænomine, Cognomine ab alijs, ab alijs vtroque orbatæ fuerint. Panuinius, Manutius, Caſtalio eis prænomen adimunt; cognomen Sigonius; Robortellus feminis infenſus, vtrumque ſubripit. Age verò Cognomina ſimul & Prænomina vſurpare conſueuiſſe oſtendamus. Ex epigramatibus prope innumeris ad ſexaginta in medium afferam. Romæ in ædibus de Valle extat inſcriptio, in qua videre eſt Cnæa Cocceia Irina.

D. N

COCCEIVS
CN. COCCEIAE
IRINAE. CONIV

D. M

P. AEMILI. NICOMEDI. IVN
QVI. VIXIT. ANNIS. XLII
M. VII. D. XX
DOMINO. D. III. INTER. DECEM
PRIMOS
PATRI. BENE. MERENTI
DVLCISSIMO
P. AELIA. CVNEGIS. ET
P. AEMILIVS. ALYPVS. NICO
MEDES. EQ

In domo Saturninorum Marca Munatia Amotillina.

M. MVNATIAE
AMOTILLINI
- - - - - -
SORORI. CARISSIMAE
MVNACIVS. PROCVLVS
COH. IIII. VIG
FRATER

Tita Iulia Valentina alio loco.

D. M

LICINIAE. MAGNAE. QVAE
MATRONAE. L. SEVERVS: T.
IVLIVS. VALENTINVS. T. IVLIA
VALENTINA. FRATRES
T. LICINIVS
RVSTICVS. >. LEG. III
AVG. MARITVS

Itidem Romæ alio loco Tita Petronia Rufina.

M. VARINVS. M. F
PHILIPPICVS
ORD. DEC. Q. ANN
T. PETRONIAE. RVFINAE
ET
VRANIAE. PHILIPPICAE

FILIÆ. SVÆ
SI. QVIS. IN. HAC
ARCA. ALIVM
POSVERIT. Q. Q. S. S
DABIT
COLONIÆ. NOSTRÆ
PENAI. NOMINE.

Hoc eſt, Marcus Varinus, Marci filus Philippicus ordinis Decurionum, Quæſtor annonæ, Titæ Petroniæ Rufinæ, & Vraniæ Philippicæ filiæ ſuæ. Si quis in hac arca alium poſuerit quinquaginta ſextertia, vel quingentos ſextertios (nam planè diuinandum) dabit Coloniæ noſtræ penai nomine.

Apud Aldum Cnæa Seia Herennia.

CNAEAE. SEIAE
HERENNIAE
SALLVSTIÆ BARBIAE
ORBIANÆ. AVG
CONIVGI. D. N
AVG. VALENTINI
VETERANI
ET
VETERES

Et in alio Epigrammate Aula AEmilia Priſca.

L. NVMERIO
L. F. FELICI
A. ÆMILIA
PRISCA. MARITO
OPTIMO

In alio Appia Aurelia Lupercilia.

D.M.S

D. M. S
AP. AVRELIAE
AP. FILIAE
LVPERCILLAE
ANNOR
XXXXVIII
P. I. S. H. S. E. S. T. T. L.

Hoc eſt, Dijs Manibus Sacrum, Appie Aureliæ, Appij Filiæ, Lupercillæ annorum duodequinquaginta: Ponendum iuſſit ſibi: Hic ſita eſt: Sit tibi terra leuis. Præclara quidem & perantiqua eſt hæc inſcriptio: in qua animaduertendum Appium prænomen, antiquæ Claudiorum genti familiare, in Aurelios irrepſiſſe, & duabus litteris AP. ſcribi conſueuiſſe, vt etiam CN. SP. TI. OP. Cnæus, Spurius, Tiberius, Opiter.

Caia Semnia Seuerina legitur in alia:

D. M
C. SEMNIÆ Q. FIL
SEVERINÆ
FLAMIN. AVG. MEN
C. TERENTIVS. ANICETVS
AMICÆ. OPTIMÆ. ET. SIBI
V. P

In alia Publia Antonia Seruata.

DIIS. MANIBVS
CAII. CATTII. NIGER. P
ANTONIÆ. SERVATÆ
M. CALIDATIVS. NIGRINVS
SIBI. ET. OPTATÆ. VXORI
V. F.

Lucia Aurelia Satura in alia.

D. M
MARINA. SECVN
DINA. VIX. ANN. LIII
L. AVRELIA. SATVRA
VIX. ANN. XXI
L. AVRELIVS. INGENVVS
MILES. LEG. XIII. GEM
ANTONIANAE
MATRI ET. SORORI. POSVIT

Id eſt, Dis Manibus. Marina Secundina vixit annos tres & quinquaginta, Lucia Aurelia vixit annos vnum & viginti, Lucius Aurelius Ingenuus miles legionis decimæ tertiæ Geminæ Antonianæ matri & ſorori poſuit.

Publia Ælia Procla in alio lapide.

D. M
P. AELI. PROCLVS
VE. LEG. XII. G
VIX. AN. XL. P
ÆL. PROCLA. PAR
ENTIBVS. PIENTISS
POSVER

Hoc eſt, Dis Manibus Publius Ælius Proclus veteranus legionis tertiæ Germanicæ (vel Geminæ) vixit annos quadraginta Publia AElia Procla parentibus pientiſſimis poſuerunt.

Marca AElia Tertulla alibi.

M. AELIA...
TERTVLLA

L.

L. CAECILIVS
VXORI. FE...

Lucia Atilia Cupito in alia.

M. ATILIO. L. F. FAL
ALPINO. AED
V. ATILIAE. M. F. VAEMONAE
L. ATILIAE. M. F. CVPITAE
C. ATILIO C. F. ALPINO
M. ATILIO. M. F
PRISCO
ATILIAE. M. F.
POSILLAE
ATILIAE. M. F. SECVNDAE
LICINIAE. C. F. CVPI
TAE. NEP

Id eſt, Marco Atilio, Lucij filio Falerina, Alpino Aedili, Volcræ Atiliæ Marci filiæ, &c.

In alio antiquo lapide Tita Attia Laemotina.

D. M. T. ATTIAE
LAEMONTINAE
DEF. ANN. XXX
CETENNIA. AMVLINA
A. B. M

Id eſt, Dis Manibus, Titæ Attiæ Læmotinæ defunctæ annorum triginta Cetennia Amulina amicæ benè merenti.

Alibi Lucia Cæcilia Alentina.

D. M
M. MESTRII. SEVERI
PATRIS.

PATRIS. VI. VIR. AVG
BRIX. ET. PRIMILIONIS
SECVNDI. AVI
M. MESTRIVS
PRIMVS. L. CÆCILIAE
ALENTINAE. MATRI
SIBI. ET

Alibi Quincta Cornelia Ruſinalis.

Q. CORNELIAE
Q. F. RVFINALI
C. QVINTIVS
ANDREA

Lucia Domitia Clara in alio lapide

Q. P. Q. F. CAPITONI
L. DOMITIA. CLARA
V. F
H. M. H. N. S

Hoc eſt, Quinto Pompeio (vel, ſi mauis, Poppæo, aut Pomponio) Quinti Filio Capitoni. Lucia Domitia Clara viuens fecit. Hoc monumentum hæredes non ſequitur

V. F
T. LIVIVS. T. LIB
ET. LIVIAE. LEVINVS
L. F. STEL...
VENONIAE. EXORATAE
P. LIVIAE. FIRMAE. ET
FESTO. FILIO. ET
FIRMAE. FILIAE

Hoc eſt, Vir frugalis (vel viuens fecit) Titus Liuius, Titi Libertus, &c.

Tiberia Domitia Maxima in antiquo lapide Veronæ.

D. M

D. M
TI. DOMIT
ANICI. F
MAXIMAE
N. S

Tita Munnia Primula in alio lapide

VIXIT
C. FADIVS. SATVRNINVS
L. ERANVS. SIBI. ET
T. MVNNIAE
L. L. PRIMVLAE. CONTV
BERNALI. SVAE. &c.

Hoc eſt, Vixit Caius Fadius Saturninus, Lucius Eranus ſibi, & Titæ Muniæ Lucij libertæ Primulæ.

Mutinæ Lucia Peducaea Iuliana.

MEMORIAE. CLA. FEM
L. PEDVCEAE. IVLIANAE
MORIB. NATAL. AC
PVD. PRISCIS
ILLVSTRIBVSQVE. FEMI
COMPARANDAE
QVAE. VIX. ANNOS
XIII. D. XLVII
CVM. MARITO. FECIT
ME. V. D. XX.

L. NONIVS. VER

Tita Paternia Florina in alio lapide.

IVL. HILARAE
CON. A. XL
T. CORNELIVS

MAR.

MARCELLINVS
T. PATERNIA
FLORINA. CON
VIV. SIBI. FEC

Brixiæ Publia Accia Verina.

P. ACCIAE. C. F
VERINAE
T. MAESIVS
LVCINIANVS. VXORI
L. D. D. D

Numeria Iunia Marcellina: rarum quidem, ſed vetuſtum Numerij prænomen, ac Fabiæ genti vſurpatum ex Valerio & Feſto

C. DIDIO
CON. GORDIANO
V. A. VI. M. VIII. D. XX.
C. DIDIVS. CELER
N. IVNIA. MARCELLINA
PARENTES

Romæ ad Diui Euſtachij Marca Vlpia Modeſta.

M. VLPIA. MODESTA. FECIT
SIBI. ET. VLPIO. EPAPHO
CONIVGI. SVO. BENEME
RENTI. ET. EPAPHO. FILIO
Q. VIXIT. ANN. XVII. M
V. D. XV. ET. LIBERTIS
LIBERTAB. POSTERISQ
EORVM. CYMANIS

In templo Diui Alexij elegans, & ſatis longa viſitur inſcriptio in qua videre eſt.

L. PLOTIAE. HELENAE

Romæ

Romæ itidem alio indueo Pi blia Nonia Proto.

L. SELTVS L. L
EVCARVS
SIBI. ET. SVIS
ANNIAE. SEVERAE
P. NONIAE. PROTO

In Diui Michaëlis templo.

P. IVSTA DONAT
P. IVSTO. PANCALO
CONIVGI. BENEMERENTI
SVMPTIBVS. SVIS.
FECIT

Lugduni, Quinčta Valeria Martina.

D. M
ET. QVIETI. AETERNAE
AVR. HERMETIS
LIB. AVGG. NN. D
TAB. OMINI DVL
CISSIMI. Q. VALERIA
MARTINA. CONIVGI
KARISSIMO. DE. SE
B. M. P. C. ET
POSTERISQVE. SVIS
ET. S. D

In alio lapide ad D. Michaëlis.

D. M
P. IVSTA DONATA
P. IVSTO. PANCALO
CONIVGI. BENEMERENTI

SVMPTIBVS. SVIS
FEC

Apud Aldum Manutium Publia Poſtumenia Paulla.

P. POSTVMENIAE
P. F.
PAVLLAE
AVIDIAE. PROCVLAE
RVTILIAE. PROBAE
SACERD. D. IVLI. AVGVST
D. D

In alio lapide Quinta Fuluia Opiola.

Q. FVLVIO. Q. F. OPIO. AED
Q. F. OPIOLA. TEST
PONI. IVS
C. APPIVS. SVPERSTES
CANINIVS
MONIANVS. H. P. C

Neapoli perantiquus lapis in quo

M. POSTVMIA. PROCLA

Plutarchus verò, qui in Quæſtionibus ait, Romanas mulieres duobus, mares tribus nominibus vſos, mihi negotium non faceſſit. nam primò quidem iam ſuperiùs cap. v. ſcriptum a nobis eſt, prænomen non omnibus vulgò feminis vſurpatum. Deinde ſicuti falſum eſt, mares omnes tribus ſolùm nominibus vſos, ita a veritate alienum, omnes feminas duo tantùm nomina vſurpaſſe. Imò verò vt virorum nominum inconſtans ratio & conſuetudo fuit cum aliqui quatuor nominibus appellarentur, vt Q. Cæcilius Metellus Creticus, P. Cornelius Scipio Naſica, M. Aemilius Lepidus Porcina: aliqui tribus, vt Cn. Papirius Carbo, C. Caſſius Longinus. M. Liuius Druſus: aliqui duobus ſolùm,

vt

vt Cn. Octauius, M. Herennius, C. Antiſtius, L. Gellius, P. Mænius, T. Didius, L. Lutatius, P. Rupilius, M. Aquilius, C. Norbanus, M. Antonius, A. Gabinius, C. Marius, M. Perperna, M. Manilius, L. Opimius, C. Duilius, T. Coruncanius, ceteriq; ſexcenti: ita mulieres variè diuersèq; appellatæ fuerunt; vno nimirum nomine, vt Sempronia, Tullia, Iulia, Terentia, Cornelia; & duobus, vt Cæcilia Metella, Paula Valeria, Aurelia Oreſtilla, Vipſania Agrippa, Aemilia Lepida: & tribus, vt ſuperiùs probatum eſt. Plutarchus verò ſi de frequentiori nominum vſu loquutus eſt, verè loquutus; ſin minùs, planè hallucinatus.

PRIMAM, SECVNDAM, Tertiam, Quartam, & Quintam.

Interdum Prænomina, interdum Cognomina fuiſſe. Lite inter Antiquarios Dirempta.

CAP. VIII.

Ad Ioannem Vueslingium In Patau. Gymnaſ. Botanicæ, & Anatomiæ Profeſſorem Primarium.

ROmanorum nominum ratio adeò obſcura eſt & implicita, vt mirùm nemini videri debeat, ſi in ea doctiſſimorum etiam virorum acies quandoq; caliget, & in abſurda quædam planèq; aliena feratur. Carolus Sigonius vir ad omnem antiquitatem, latinam, græcam, iudaicam illuſtran-

dam natus, in Emendationum libro contra Robortellum, acriter inſtans, *Primum, Secundum, Tertium, Quartum, & Quinctum*, prænomina, non cognomina fuiſſe, probare conatur. At verò Franciſcus Robortellus aut opinione, aut contradicendi libidine ductus, acerbiſſimè inuehitur in Sigonium, negatq; omnino prorſus, ea eſſe prænomina, & cognominis loco vſurpata contendit. Cæterùm vtrumque aliq. veritatem loqui, vtrumque hallucinari, ſi planius oſtendam. Et quidem ea eſſe prænomina, liquidò conſtat ex Varrone 2. de Analogia: *In prænominibus ideò non fit idem, quod hæc inſtituta ad vſum ſingularium, quibus diſcernerentur nomina gentilicia, vt a numero Secunda, Tertia, Quarta in viris, Quintus, Sextus, Decimus.* Hæc Varro, quæ cum adeò aperta ſunt, vt apertiùs nihil deſiderare quiſquam poſſit.

Iam verò cognomina etiam fuiſſe, ex eo primùm coniectare licet, quòd in viris Primum, Secundum, Tertium, Quartum, & Quinctum, cognomina interdum fuiſſe obſeruarim.

De primo hæc eſt inſcriptio in ædibus Farneſianis.

FORTVNAE. REDVCI
DOMVS. AVGVSTI
SACRVM
TRIB. CORP. FOED
M. ALLIVS. TYRANNVS
C. PVRINIVS. FAVSTVS
P. FVLVIVS. PHOEB
AVRAR. L. VENNIVS
ZOSIMVS
C. AVRELIVS. PRIMVS
IMVNES. PERPETVO. DD
DICATVM. III. IDVS. OCTOB

Hoc eſt, Fortunæ Reduci Domus Auguſti ſacrum, Tributarij, Corporati, Fœderati (nempe Ordo Tributariorum, Corporatorum, Fœderatorum. ſic enim ex antiquo lapide Capitolino interpretor) Marcus Allius Tyrannus, Caius Furinius Fauſtus, Publius Fuluius Phœbus, Aurarius, Lucius Vennius Zoſimus, Caius Aurelius Primus, imunes perpetuò, decreto Decurionum dicatum tertio idus Octobris.

In ædibus Cardinalis Cæsij in Vaticano.

D. M
N. OGVLNIO
PRIMO
PATRI. OPTVMO
FECIT
ATIMETVS
FILIVS

Hoc eſt, Numerio Ogulnio Primo.

Magni facio Cæſium hunc lapidem duplici de cauſa: altera quia in verbo OPTVMO. V. pro I. vſurpatur, antiquitatis ſane firmum teſtimonium. Altera quia breuis eſt inſcriptio, pura & elegans. quod itidem antiquitatem atteſtatur. Nam inſcriptiones omnes, quæ verè antiquæ ſunt, renuunt ea farcimina, quæ conſequuta tempora congerere conſueuerunt. Memini me legiſſe in ædibus Farneſiorum (liceat paululum, eruditionis cauſa, a re propoſita aberrare) M. Catonis inſcriptionem, ſolo eius nomine inſignitam.

M. PORTIVS. M. F
CATO
CENSORIVS

Et

Et prope Capitolium non abſimilem; immo te planè eandem, ſolo Porci ortographia diuerſam.

M. PORCIVS
CATO
CENSORIVS

Et Olyſſipone ex Reſenio.

M. PORCIVS. M. F. M. N. CATO

In ædibus Maffæiorum Romæ.

P. VALESIVS. VOLESI. F
POPLICOLA

Caietæ.

L. CORNELIO
SVLLAE. FELICI
DICTATORI
LIBERTINI

Romæ de Cn. Piſone

CN. CALPVRNIVS
CN F. PISO
QVAESTOR PRO. PR. EX. S. C
PROVINCIAM. HISPANIAM
CITERIOREM. OBTINVIT

Apud Fuluium Vrſinum

MARTEI
M. CLAVDIVS. M. F
CONSOL. DEDIT

Iam verò, vt eò, vnde diſceſſit, reuertatur ſermo, vel ex vna breuitate conſtat, Cæſium lapidem antiquum eſſe: ac proinde antiquo tempore Primum fuiſſe cognomen. Liquet id

id ipſum ex alio in ædibus Capranicorum, vbi videre eſt *Cn. Pollio Primo*; & in Agone *L. Cornelius Primus*; in regionum fragmento in Capitolio *T. Tarpanius Primus*; apud Aldum ex hortis Carpenſibus *T. Antonius Primus*; ibidem *M. Caſonio Primo*, *L. Sergius Primus*, *C. Munatius Primus*, *Cn. Pollio Primo*, *M. Calpurnius Primus*; Interamne *P. Catilio Primo*; in Inſcriptionibus Io. Baptiſtæ Donij *C. Aurelius Primus*.

De ſecundo in monte Auentino ad D. Alexij.

IN. HONOREM. DO
MVS. AVGVSTI
TI CLAVDIVS. SECVN
DVS. COACTOR
CVM. TI. CLAV.
DIO. QVIR. SECVNDO
F. VIATORIBVS III.
VIR. ET. IIII. VIR
SCHOLAM. CVM. STA
TVIS. ET IMAGINIBVS
ORNAMENTISQVE
OMNIBVS. SVA. IM
PENSA. FECIT

Hoc eſt, Tiberius Claudius Secundus Coactor cum Tiberio Claudio Quirina Secundo filio (vel fratre. nam duos fratres eodem vios prænomine, docet Aſconius in Miloniana, & inſcriptio ad D. Paulli, vbi ipſe legi *Titi Flauij Fratres*, & in alia *Marci Attij*) Viatoribus, Triumviris, & Quartumviris ſcholam cum ſtatuis. Et Soræ ex Aldo, *M. Fabio Secundo*. Veronæ *L. Aquillius Secundus*. Apud Aldum *C. Quartius Secundus*. In ædibus Capranicorum *L. Turcius Secundus*. Apud Gruterum *L. Cancius Secundus*. Ad Agonem *L. Aucilius Secundus*. Ad D. Seruatoris trans Tyberim, *Calpurnio Secundo*. Apud Aldum, *L. Cornelio Secundo*, *Sex. Pedio Secundo*. Apud Delphinos, *M. Fa-*

bio

bio Secundo: Caſini, *C. Bedius Secundus*. In æreo nummo, *M. Arrij Secundi*. In tabulis Capitolinis; *Q. Poppæus Q. F. Q. N. Secund.* hoc eſt Quintus Poppæus, Quinti Filius, Quinti nepos Secundus: quicquid dicant alij de Secundino: quos refellit Dio, qui apertè Secundum appellat, Conſulemque vna cum M. Papio Mutilo ſuffectum Q. Sulpicio Camerino, & C. Poppæo Sabino anno DCCLXI. profitetur. Ac demum in vinea Marchionis Iuſtiniani ad portam Flaminiam, omni antiquitatum genere exornata; P. *Manlio Secundo*: *Q. Propertius Secundus*:

De tertio apud Gruterum.

C. FABIVS. TERTIVS
SIBI. ET. SVIS
VETVRIAE. P. F. FAVSTAE
VXORI
VETVRIAE SPVRIAE
PEREGRINAE
P. ANNIO. PVLADI

Hoc eſt, Caius Fabius Tertius ſibi & ſuis, Veturiæ Publij filiæ Fauſtæ vxori, Veturiæ Spuriæ Peregrinæ Publio Annio Puladi.

De Quarto Neapoli.

D. M
C. IVLIO. QVARTO
VET. EX. PR. N. GALLO
M. CAECILIVS. FELIX
NONIA. HERACILIA
S. ET. S.

Ideſt, Dis Manibus Caio Iulio Quarto Veturia ex Præfectorum numero Gallo (alterum Iulij cognomen) Marcus Cæci-

Cæcilius Felix, Nonia Heracilia ſibi, & ſuis.

Et apud Gruterum.

CVCIO. ROMVLO
QVARTO
KA. F. I

Hoc eſt, Cucio Romulo Quarto Kaeſo Fabius inſcripſit, vel Kalendis Februarij inſcriptum. Diuinandum, ſed ingenioſè:

Et Romæ in ædibus Capranicorum.

P. PETRONIO. QVARTO
CONTVBERNALI
CARISSIM
IVLIA. CYTERIS. ET. SIBI
FECIT

De Quinto eſt Præneſte perelegans inſcriptio.

T. MASCLIVS
QVINTVS
SACRVM

Iam verò ſi in viris Primum, Secundum, Tertium, Quartum, & ipſum Quintum cognomina interdum fuiſſe ex inſcriptionibus apparet, cur idem in Saluia Prima, Iulia Secunda, Liuia Tertia, Septimia Quarta (nam de his maximè lis eſt) aſſerere verendum eſt? Sed hactenus coniecturæ: rem apertiſſimis teſtimonijs oſtendamus. Prope Patauium eſt inſcriptio, quæ litem ita dirimit, vt apud neminem ſit prouocatio.

C. ATILIA. C. FILIA
PRIMA. SIBI
ET. Q. SICINIO. M
L F. SVO.

F. SVO. VIRO
V. F
IN. FRONTE
P. XX
H. L. ET. M
H. N. S
DIS. PENATIBVS

Hoc eſt, Caia Atilia, Cai Filia, Prima ſibi & Quinto Sicinio, Marci Filio, ſuo viro viuens fecit. In fronte pedes viginti. Hic locus & monumentum hæredes non ſequitur. Dis Penatibus.

Narbone extat lapis de Secunda.

L. AFRANIA
C. F. SECVNDA
VXOR. PIA. FRVGI
HIC. EST. SEPVLTA
P. Q. XV.

Et Ameriæ itidem de Secunda.

CL. AGNATIA
SECVNDA

Apud Lapicidam prope D. Andreæ de Frattis Quarta.

DIS. MANIBVS
SEX. OCTAVIVS. IANVARIVS
VIVVS. FECIT. SIBI. ET
M. DOMITIAE. QVARTAE
CONIVGI. K. B. M.
IN. F. P. XVI. IN. A. P. XXVII.

Id eſt, Dis Manibus, Sextus Octauius Ianuarius viuus fecit

fecit ſibi, & Marc'e Domitiae Quartae coniugi kariſſimae, benè merenti. In fronte pedes ſexdecim, in agro pedes viginti ſeptem.

De Quinta ad D. Mariae in Via.

D. M
N. FAVSTAE. QVINTAE
CONIVGI. INCOMPARAB
Q. VIX. ANN. XXXV
M. III D. XII.
C. FABRICIVS. SERPICAMVS
F. I. ET. SIBI
H. M. H. N. S

Hoc eſt, Dis Manibus, Numeriae Fauſtae Quintae coniugi incomparabili, quæ vixit annis quinque ac triginta; menſibus tribus, diebus duodecim Caius Fabricius Serpicamus fieri iuſſit & ſibi. Hoc monumentum haeredes non ſequitur.

Et itidem Romæ in domo quadam.

C. FVLVIA. QVINTA
C. FVLVINIA
C. FVLVINIVS. C. L
EROS

Hoc eſt, Caia Fuluia Quinta, Caia Fuluinia, Caius Fuluinius, Cai libertus Eros. Neque eſt, cur quiſpiam miretur, Primam, Secundam, aliaq; e numero deriuata nomina modò prænominis, modò cognominis loco vſurpata, quia idem obſeruatur in Paullo, Coſſo, Agrippa, Poſtumo, Proculo, Tullo, ceteris non paucis. Et Paullus quidem in Paullo Fabio Maximo prænomen eſt, cognomen verò in Marco Aemilio Paullo: Coſſus apud Cornelios prænomen fuit, apud Lentulos cognomen: Agrippa in Agrippa Menenio Lenato prænomen, cognomen in Lucio Vipſanio Agrippa:

Poſtumus prænomen in Poſtumo Cominio Aurunco, cognomen verò in Lucio Autronio Poſtumo: Proculus prænomen in Proculo Iulio, cognomen in Tito Statilio Proculo. Illud ex Liuio lib. 1. Hoc e ſcriptione Vaticana: Tullus prænomen in Tullo Hoſtilio, cognomen in Lucio Volcatio Tullo. id Faſtis Capitolinis, Liuio, Dionyſio, Plutarcho, Pediano, ceteriſquè teſtantibus.

APPENDIX

DE AGNOMINE,

& Cognomine.

NEque verò extra chorum ſaltare videor, ſi quæ de Cognomine, Agnomineque apud varios Auctores obſeruaui, adſcribo. nam etſi de Mulierum nominibus hìc agere conſilium eſt, tamen quæ longa accurataq; indagatione obſeruaui, ab antiquarijs minimè animaduerſa, opportunè adijciam. Quid autem ſit *Agnomen* diu quæſitum, adhuc tamen obſcurum & planè ignotum omnibus & grammaticis & antiquarijs. Putant plerique viri docti, veteres grammaticos ſequuti, Agnomen eſſe, quod quarto loco ponitur, vt Africanus in P. Cornelio Scipione Africano, vt Creticus in Q. Cæcilio Metello Cretico, vt Felix in L. Cornelio Sulla Felici, vt ceteri in ceteris ſexcentis. Sed nugæ ſunt, (pace dixerim) non ſolùm enim Ciceronis loco, a Sigonio e Somnio Scipionis, & aliunde producto, refelluntur; ſed multò acriùs a Liuio, Valerio, Suetonio, Velleio, Macrobio, Floro, Rufo, ceteris a me notatis. & Liuius quidem lib. 47. hæc habet: *L. Cornelius Scipio, qui cum Antiocho bellauerat, Cognomine fratri coæquatus, Aſiaticus appellatus eſt*. Ergo, & Aſiaticus & Africanus cognomen non agnomen

men eſt. Valerius id ipſum oſtendit lib. 3. cap. 5. & lib. 5. cap. 5. *Cum ei* (Superioris Africani filio) *voluntaria morte abſumi ſatius fuerit, quàm inter duo fulgentiſſima Cognomina patris, & patrui, altero oppreſſa Africa iam parto, altero iam maiori ex parte recuperata Aſia ſurgere incipiente, manus vinciendas hoſti tradere, &c.* Suetonius vero de Illuſtribus Gramm. hæc habet verba: *L. Aelius cognomine duplici fuit: nam & Praconius & Stylo vocabatur*: ac proinde L. Aelius Præconius Stylo dictus Stylonem non agnominis, ſed alterius cognominis loco habuit. Velleius lib. 2. *Q. Metellus Numidici filius, qui meritum cognomen Pij conſequutus eſt, & appellatus Q. Cæcilius Metellus Pius.* Macrobius Saturnalium lib. 1. *Valerius Maximus poſtquam Meſſanam, vrbem Siciliæ nobiliſſimam cepit, Meſſalla cognominatus eſt*, dictuſq; M. Valerius Maximus Meſſalla. Imò verò non ſolùm quæ quarto ponuntur loco, non agnomina, ſed cognomina dicenda ſunt: ſed etiam quæ quinto, ſexto, ſeptimove. Florus epit. 55. *P. Cornelio Scipione Naſica, cui Cognomen Serapio fuit, ab irridente Curiatio Tribuno pleb. impoſitum, &c.* Sed quid multis opus eſt? Sex. Rufus vel vmbram delet Agnominis: de Seuero Imp. ita loquitur: *Seuerus natione Afer, acerrimus Imperator, Parthos ſtrenuiſſimè vicit, Adiabenicos deleuit, Arabes obtriuit. Huic* Cognomi*na ex victorijs attributa fuerunt. nam Adiabenicus, Parthicus, & Arabicus cognominatus eſt.*

Quid ergo inquiunt veteres grammatici, Priſcianus, Diomedes, Donatus? quid recentiores, Paſſeratius, Lambinus, ceteri huius ordinis? quid antiquarij? Nonne quę quarto loco ac poſteriùs ponuntur, cognomina ſunt, non agnomina?

Sed hi omnes ferendi ſunt, ſi Lipſium ad Tacitum attendamus. nam hic Comm. ad lib. 4. Annal. pag. 174. adeò malè accipit agnomen, vt, quid eo ſibi velit, ne ipſe quidem, vt puto, nouerit. in eam enim ſignificationem aſſumit,

mit, quam nec antiquus vllus, nec recentior vnquam ſomniauit. Sed hæc miſſa faciamus. Quid ergo, inquies, erit Agnomen, ſi Africanus, Iſauricus, Numidicus, Felix, ceteraq; nomina quarto loco poſita, cognomina ſunt? Res profectò implicita omnino & obſcura. etenim ſi quis idem eſſe agnomen & cognomen cum Sigonio exiſtimet, apertè redarguitur a Cicerone 2. Rhet. *Nomen cum dicimus, cognomen quoque & agnomen intelligatur oportet.* Si quis alios ſequutus longe aliud eſſe opinetur, & quartum nomen eſſe profiteatur, is ſanè ab ijs auctoribus apertè refellitur, quos dudum nominaui. Si quis demum, Robortello addictus, agnomen idem ac nomen gentilicium eſſe putet, primo quidem aſpectu haud planè a vero aberrare videtur, cum agnati, quos agnomen videtur ſignificare, ſint, qui in eadem gente naſcuntur. Sed, vt inferiùs patebit, id omnino alienum eſt. Ceterùm rem per ſe obſcuram, a nemine adhuc, quod ſciam, illuſtratam, ſic puto illuſtrari poſſe. Agnomen idem ferè quod cognomen eſt: non quidem perpetuò, ſed in adoptione ſolùm: Itaq; agnomen dicitur nomen illud, quod adoptatus retinet in adoptione. Erat nanque apud veteres in more poſitum, vt, qui in aliquam gentem adoptaretur, ceteris nominibus abiectis, vnum gentis aut familiæ nomen retineret, & prænomen adoptatoris, gentilicium nomen, & cognomen ſibi aſciſceret. In exemplum adduco P. Cornelium Scipionem, a Q. Cæcilio Metello adoptatum: is enim Publio prænomine, Cornelioq; nomine depoſito, dictus fuit Q. Cæcilius Metellus Scipio: & L. Calpurnius Piſo, a M. Pupio adoptatus, M. Pupius Piſo dictus eſt: ſimiliter M. Iunius Brutus a Q. Seruilio Cæpione, Q. Seruilius Cæpio Brutus nominatus. Scipio igitur, Piſo, & Brutus verè agnomen eſt, quia id verè agnatum, cetera tria extrinſecus adiuncta ex adoptione. Huic meæ coniecturæ apertè fauet Paulus Iureconſul. lib. 35. ad Edictum, Pand. 2. tit. VII. vbi, *Qui in adoptionem*, inquit, *datur ijs, quibus*

bus agnaſcitur, cognatus fit. Adoptatus agnaſcitur adoptatori, ſuiſq; per adoptionem, hoc eſt, ſeſe inſerit per adoptionem in omnes eius familiæ, in quam adoptatur, eiſq; cognatus euadit. ergo etiam nomen, quod retinet, agnaſcitur quodammodo ſuum nominatum ſequens, ac proinde iure dicitur Agnomen. Tu, Lector hæc boni conſule, proba, ſi proba cenſes, ſin minùs, meliora prome, *Et eris mibi magnus Apollo.*

CALIDA, ET FRIGIDA

Suetonij Locus Expenſus, Lipſius ab Abſurdo Vindicatus: Quid Tepidum, Quid Magis Tepidum? Martiali, Ouidio, Senecæ Lux Allata.

CAP. IX.

Ad Syluestrum Collicolam Medicum Pontificium.

NE quis me vel odio aliquo incenſum, vel vt naturæ φιλοψόγον Iuſtum Lipſium accuſaſſe exiſtimet, operæpretium eſſe putaui, quem in ſecundo primæ huius Decadis capite reum feci, eundem hic ab illatis criminibus tueri. Decet enim candidum quemque virum ad rem ac veritatem dirigentem animum, & liberè, quod ſentit, proferre, & ab ijs, qui maiorum gentium cenſetur, auctoribus veritatis cauſa deſciſcere. In altero huius opellæ capite actorem Lipſium, & Gellij doctrinam in ius vocantem, reum fecimus.

fecimus. In hoc reum factum, & a Iureconſulto Caſtalione multis nominibus accuſatum, æquum eſt, vt defendamus. Duplici nomine a Ioſepho Caſtalione poſtulatur Lipſius: altero quòd Tiberium Claudium Neronem ex eo *Biberium Caldium Meronem* vulgò dictum exiſtimauerit, quòd bibax, caldæ cupidus, meriq; fuerit ſtudioſus. Altero quòd *Tepidius fieri, Tepidioremquè aquam eſſe minùs calidam*, quæ nimirum deferbuerit, ſcriptum ab eo ſit in Electis.

Et quidem vt de primo primò differam, Romanis (paulò altiùs repetenda res eſt: quod eo libentiùs facio, quòd diſſidia quædam magni momenti inter Lipſium, Turnebum, Vrſinum, Ciacconium, Caſtalionem, Mercurialem, Stuchium, Bulengerum, ceteroſq; calidæ frigidæq; ſcriptores exorta, vel componam, vel, eorum ſimultatibus poſthabitis, rem candidè, & ſine fuco aperiam) Romanis, inquam, non modò frigidam, verùm etiam calidam, & in vſu, & in delicijs fuiſſe conſtat. Niue quidem & glacie potionem refrigeraſſe, locupletiſſimus teſtis eſt Plinius, Gellius, Seneca, & Martialis lib. 9.

Et faciunt nigras noſtra falerna niues.

& lib. 11.

Ebria ſentino fit ſæpe & ſæpe falerno,
Nec niſi poſt glaciem Cæcuba potat aquam.

& albi:

Non potare niuem, ſed aquam potare rigentem:
De niue commenta eſt ingenioſa ſitis.

Sed lib. 8. non ſolùm frigidam, ſed etiam calidam in vſu poſitam fuiſſe, innuit haud obſcurè:

Caldam poſcis aquam, ſed nondum frigida venit:
Frigida non deſit, nec deerit calda petenti.

& Iuuenalis Sat. vij:

Quando vocatus adeſt calidæ gelidæq; miniſter.

Sed Plautinum thermopolium rem apertiùs declarat. In Rudente Act. 4. Scen. 6. hæc habentur.

Ne

Ne thermopolium quidem vllum inſtituit,
Ita ſalſam præbet potionem & frigidam.

Thermopolia autem erant tabernæ in queis calida venibat. Sed hæc nota atque vulgaria ſunt. Illud autem obſcurum, ſcituq; dignius, num ibi ſimplex, puraue calida, an potius confecta ac dulcis væniret? Turnebus & Mercurialis confectam exiſtimant, mallitam, peſſum, defrutum, murrhinam, ceteras huiuſmodi, quæ apud Plautum, Nonium, alioſq. Lipſio tamen, qui ſimplicem mauult, aſſentiendum putat Taubmannus in Trinnummo act. 4. ſcen. 3. *Cum ſine auctore veteri* Mercurialis ac Turnebus *id ponant.*

Et quidem, vt liberè dicam, quod ſentio, futilis videtur Mercurialis, ſuoq; gladio iugulandus. Contendit hic auctor probare Var. lect. lib. 1. cap. 8. calidam eſſe eam, quæ, inſitis duntaxat a natura qualitatibus contenta, nulla planè arte caluerit: ſiue, vt veriùs, & apertiùs loquar, quæ niue refrigerata non fuerit: idq; ex Philemone, aſſerente vili admodum, chalco ſcilicet, ſeu, quod idem ferè eſt, quadrante eam vendi conſueuiſſe. Iam ſi Mercurialis ex eo, quòd tam vili venderetur, probat, nulla eam arte calefactam eſſe, ſanè multò probabiliùs eſuadere poſſum, non fuiſſe confectam, nec dulcem, nam hæc tabernariorum induſtria ac labore, præcioq; dulciariorum longè pluris vænierit, neceſſe eſt.

Ceterum puram putam, palato plerumque inſuauem, ſtomacho noxiam, venis inutilem, vendi ſolùm conſueuiſſe, vix adduci poſſum, vt credam. Etenim qui vrbe vagantes potione ad exhauſtas humore venas, ad ſitim depellendam, recreandaſq; vires opus habebant, non [illegible] opinor, puram adamabant, ſed confectam etiam ac [illegible] nam

Vaſquis committere venis Nil, niſi dulce, iuuat:

quam non chalco, ſed pluris vendi conſueuiſſe, veriſimile eſt.

Illud etiam anceps eſt, Num igne calefacta vſurparetur

conuiuijs, an nulla potius arte calens, ſed qualis e fonte hauriretur. (nam ſunt, qui calidam Martiali ceteriſq; eam eſſe velint, quæ niue non rigeat) Mercurialis, vt dudum innui, id præ ceteris exiſtimans, ait calidam vomitionem irritare: ac proinde a vomentibus dumtaxat, vel etiam tenui infirmaq; valetudine præditis vſurpatam ab alijs verò nunquam. Dicam verbo, & apertius, Non luxus, ſed ſanitatis gratia calidam antiquis vſurpatam exiſtimat Mercurialis. Sed præterquàm quod hic medicus non omnino appoſite de vomitione loquitur: cum tepida potius, quàm calida vomitum irritet; a Martiali omnino refellitur:

Caldam poſcis aquam, ſed nondum frigida venit.
Alget adhuc nudo, cluſa culina, foco.

Et a Plauto in Milite Act.3.Sc.2.

—— ——Quia enim abſorbui
Nam nimis calebat, amburebat guturem.

Et a Tacito lib.13. *Innoxia adhuc, præcalida, ac libata guſtu, potio traditur Britannico. Deinde poſtquam feruore aſpernebatur, frigida in aqua affunditur venenum.*

Et ab Ammiano lib.22. *Ampelius urbis Præfectus ſtatuerat, ne aquam calefaceret quiſquam.*

Porrò autem verè per luxum calefactam aquam bibi conſueuiſſe, liquet apud Martialem adhuc apertius:

Iam defeciſſet portantes calda miniſtros,
Si non potares, Sextiliane, merum.

Si ergo Sextilianus non bibiſſet merum: ac proinde eius bibacitate defeciſſet calida (clam enim bibacem ac vinolentum Poëta innuit Sextilianum) liquidò conſtat, calidam non vomentibus, ſed bibentibus, non ſanitati, ſed gulæ indulgentiæ vſurpatam. Sed apertiſſimè apud Athenæum lib. . *Bibendam niuem nos præparamus: aqua verò niſi calida ſit, feruor obiurgamus.* Iidem ergo feruentes luxui, guleq; potabant niuem, potabant calidam.

His expenſis, celebrem Suetonij locum, in quo Caſtalio

Lipſium

Lipſium accuſat, perpendamus. Eius in Decade contra Criticos hæc ſunt verba: *Nec minùs abſurdum eſt, quod Lipſius eodem capite Electorum primi de Tiberio Claudio Nerone appinxit, quem Suetonius commutatis litteris Biberium Caldium Meronem a quibuſdam per iocum vocitatum ſcriptum reliquit. Nam ſi a calida potu Caldius, vt Lipſius opinatur, dictus eſt, iniuriâ Mero appellaretur: qui vel abſtemius eſſet, ſi calida tantùm aqua vteretur, vel ſi calidum vino infunderet, non eſſet meri auidus. Repugnant enim hæc calida & merum.* Non repugnant, Caſtalio, mihi crede. Meri cupidus is verè dici poteſt, qui paullulum vtatur calidæ, vini plurimum. Sed Plautinus locus, quem in Curculione Act. 2. Sect. 3. adnotaui, litem ita dirimit, vt apud neminem ſit prouocatio:

Quos ſemper videas bibentes eſſe in œnopolio.
Vbi quid ſurripuere, operto capitulo, calidum bibunt.
Triſtes atque ebrioli incedunt.

Calido ebriatos eſſe, ait Plautus: ergo vino calido. Quòd ſi calidum vinum bibi mos erat, quis dubitat, Tiberium Claudium Neronem, quippe calidæ ac meracæ potionis amantiſſimum, Biberium Caldium Meronem haud iniuriâ dictitatum?

Iam verò cur vinum igne calefactum ſorberent, gulam puto atque intemperantiam in cauſſa fuiſſe. Cum enim caloris natura ſit, arctata, denſaq; corpora laxare, excitare ſopita, & quaſi obtuſa acuere; profectò vinum calefactum intimas ſuas qualitates vberius promet. Nam ſicuti frigore torpet vniuſcuiuſque mixti qualitas, ac veluti introrſum coarctata latet; ita calore laxata ſeſe promit, & liberior reddita viget polletque. Veteres itaque intemperanter ac libidinosè gulæ, palatoq; indulgentes, vt vinum ſuauiori guſtatu ſentirent, intimas dulceſq; eius qualitates elicerent, & quaſi ſugerent, igne calefactum adamabant.

Calida frigidáq; hactenus: *Tepidum* nunc tractemus: de cuius natura video non ſine magna animi mei admiratione, doctiſſimum Lipſium & Caſtalionem altercari. Ille tepidius fieri, ſiue tepidiorem aquam apud Senecam eſſe opinatur minùs calidam, quæ nimirum deferbuerit. Hic verò in Lipſium acriter inſtans complura congerit, vt tepidius fieri eſſe magis magiſq; incaleſcere nobis perſuadeat. Ceterum poſthabitis modò rationibus a Caſtalione in Lipſium allatis, eius de quo agimus, vim naturamq; exploremus.

Tepor aliud nihil videtur eſſe, quàm conditio quædam media, quam ſortitur id, quod ab extremorum alterutro calido frigidoq; æqualiter recedit. Hoc innuit ipſa Tepidi natura, præ ſe fert nomen, & Galenus *De Ratione Victus in Acutis* apertiſſimè declarat. Nam explanans illud Hippocratis ἀκροχλιαρὸν, nimirum ἀκρόχλιαρον, hoc eſt, ſummè tepidum. *Id autem*, inquit, *calidi frigidiq; perfectè eſt medium*. Ergo & id, quod æſtu feruet, ſi temperanter frigeſcat; & quod maximè alget, ſi moderatum concipiat calorem, Tepeſcere dicitur. Vterque igitur & Caſtalio & Lipſius rectè videntur ſentire; dum alter Tepeſcere caleſieri eſſe opinatur, alter frigefieri. Vterque hallucinatur, cum alter alterum neget.

Ceterùm ſi hæc vtpote e Galeno acceſſita, contemnantur ab Antiquario, rem aperiam argumentis ex antiquitatum obſeruatione depromptis. Thermarum tres præcipuè fuiſſe partes conſtat, *Calidarium*, *Frigidarium*, *Tepidarium*. Et huius quidem duplicem vſum: alterum ad eorum voluptatem, qui aeris, aut aquæ fruebantur tempore: alterum ad hoc, vt qui e calido ad frigidum balneum, vel e frigido in calidum migrabant, in medio tepidario tantiſper morarentur, vt faciliùs alterum extremorum ferre poſſent. Nam repente & abſque medio ab extremo tranſire ad extremum, quàm moleſtum ſit, quàm acerbum, ij probè norunt, qui manus, contrectata niue algentes, ad ignem admouent.

Qui

Qui ergo è frigidario in tepidarium migrabant, calore afficiebantur: qui vero e calidario, rigore & frigore. Ergo tepeſcere eſt calefieri, eſt frigeſcere.

Ex his apertè liquet, quàm pulchrè hallucinatus ſit Ioſephus Caſtaliq, qui *in Decade contra Criticos cap. 9.* ex Seneca, Ouidio, & Martiali probare contendit, Tepidiorem aquam non eſſe minùs calidam, ac deferueſcentem, ſed minùs gelidam, quæ rigorem ac frigus remittat. Nam etſi Ouidius de Ponto lib. 3. Eleg. 4. ſcripſerit,

Ille bibit ſitiens, lector, mea pocula plenus.
Illa recens pota eſt, noſtra tepebis aqua.

Et Seneca lib. 4. Quæſt. Nat *Videbis quoſdam graciles, & palliolo focaliquè circundatos, pallentes, & agros non ſorbere ſolùm niuem, ſed etiam eſſe, & fruſta eius in ſcyphos ſuos deijcere, ne inter ipſam bibendi moram tepeſcant.* Et Martialis.

Me conuiua petes miſto quicunce, ſed ante
Incipiat poſitus, quàm tepuiſſe calix.

Quamuis, inquam, Martialis, Ouidius, Seneca tepeſcere eſſe frigus remittere, ac paullulum incaleſcere innuere videantur: tamen ſi ad ea, quæ de vi naturaq; tepidi a me ſuperiùs dicta ſunt, res referatur; neque Lipſium in hoc malè ſenſiſſe, redarguive ab his Auctoribus, neque noſtram labare ſententiam, perſpicuum fiet. Tepidum, ſeu tepor eſt conditio quædam media inter vtrumque extremum, calidum frigidumquè. Ergo aqua, e frigido puteo recenter hauſta, ſi calidum aërem offendat, tepeſcet quidem; vt ait Ouidius. Item nix, quod affirmat Seneca, niſi ab ambiente calido eam tueamur. Calix etiam frigido plenus, ſi in calido aere commoretur, vt Martialis videtur innuere. Tepeſcent, inquam, hæc omnia, frigida prius, ſi aërem offendant calidum: ita tamen, vt ſi e contrariò calida prius eſſent, a frigidoquè inimico obuallarentur, frigeſcendo eandem tepidi conditionem adipiſcerentur. Falli-

tur

tur ergo & Lipſius contrarium ſi exiſtimat probatque.

PRANDIVM, ac Cæna: Feſti Locus Expenſius, Ex Athenæo, & Erotiano Illuſtratus.

CAP. X.

Ad Gaſp. Hoſmannum Medicinæ Doctorem, & Profeſſorem Altorfianum.

PIget mehercule ex œnopolio, thermopoliove me diſceſſiſſe impranſum (nam & ibi ex Polluce prandia, & cœnæ) piget, inquam, ac pudet. nam potui nimis addictus, nimiſq; bibax viderer, ſi calido, aut frigido tantùm contentus, prandium, & cænam aſpernarer. Peropportunè itaque accidit, vt, dum hæc voluerem animo, meiq; purgandi cauſſam quærerem, in amicum Feſtum inciderem, qui liberaliter ac benignè me ad cænam inuitarit. Hic itaque Auctor de prandio, cænaq; verba faciens, *Prandium*, inquit, *ex Græco eſt dictum: nam meridianum cibum cœnam vocabant* Antiqui. Et alibi: *Cœna apud Antiquos dicebatur, quod nunc prandium*. Hæc Feſtus: quæ, miror, a ſcriptorum turba, qui multa etiam παρέργως ſcripſerunt, non fuiſſe vel animaduerſa, vel expenſa. Nam, niſi plane cæcutio, haud leui difficultate ſunt implicita. Etenim, ſiue ad Græcos rem referamus, ſiuè ad priſcos Latinos, Cænam veſpertino tempore fuiſſe reperiemus. Gellius lib. 17. cap. 8. loquens de cæna a Tauro Philoſopho ſibi Athenis extructa,

hæc habet: *Philoſophus Taurus accipiebat nos Athenis cœna plerumque ad id diei, vbi iam veſperauerat. id enim eſt tempus iſtic cœnandi frequens*. At verò etiam Romæ idem tempus cænæ fuiſſe conſtitutum, conſtat ex Lampridio in Alexandro Seuero: *Egreſſus balneas mul:ūm lactis & panis ſumebat oua, deinde mulſum: atque bis refectus aliquando prandiū inibat, aliquando cibū vſque ad cœnā differebat*. Et ex Aurelio Victore in Annibal. *Marcellinus natalē filij ſimulans, pleroſq; ad cœnam rogat Itaque in multam noctem conuiuio celebrato*. Et ex Seneca in Epiſtolis: *Prandite Commilitones, tanquam ad inferos cœnaturi*. Sed clariùs ex Iſidoro: *Eſt autem cœna veſpertinus cibus*. At video, qui me increpent, irrideantque, qui Lampridium, Senecam, Iſidorum, Victorem, Feſto iuniores ei obijciam. Nam hic auctor, cum ſit ijs ferè omnibus ætate maior, quando cænam antiquis fuiſſe ait meridiano tempore, non de Senecæ Lampridij, Iſidorive ætate loqui potuit, ſed de multò antiquiori. Ceterùm, amabo te, quinam ſunt iſti antiqui, qui gulæ adeò indulſerint, vt præpropero illo tempore cænauerint? Num Cicero, num Terentius, num his etiam ſeniores? Ædepol Ciceroni cæna fuit veſpertina: *Cœnato mihi, & iam dormienti*. Ad Att. lib. 2. & lib. 9. ep. 7. *Cœnantibus nobis, & noctu quidem Statius a te epiſtolam perbreuem attulit*. Et de Inuentione, *Qui cum diſceſſiſſent, ſimul cœnare, & in eodem loco ſomnum capere voluerunt*. Sed clariùs ad Familiares lib. 1. ep. 2. *H c controuerſia vſque ad noctem ducta, Senatus eſt dimiſſus: & ego eo die caſu apud Pompeium cœnaui*. Terentius verò in Adelph. Act. 1. Sc. 1.

Storax non redijt hac nocte a cœna Aeſchinus,
Neque ſeruulorum quiſquam, qui aduorſum ierant.

Et Plautus in Sticho.

Quam mox cœnatum eſt? impranſus ego ſum.

Hic Auctorum contentione, diſſidioq; diu, ita viuam, incertus hæſitaui, arbiter inter hos eſſe non audens. Bono

itaque

itaque veteriq; ritu fatebar ingenuè, ***Non liquere***. Tandem ab his me anguſtijs eripuit Athenæus, apud quem ſcriptum animaduerti, Δεῖπνον non abſimili modo, ac cænam apud Feſtum a Græcis vſurpari. eius e libro 1. cap. 10. hæc ſunt verba: ***Aliquando τὸ ἄριστον, & τὸ δεῖπνον idem ſignificatus eſt. Nam de matutino cibo Poëta*** (Homerus) ***dixit***. Lib. tamen 2. cap. 8. idem, δεῖπνον, ex Alexis ſententia cænam ſignificare ſcribit. Athenæo aſſentitur Erotianus in Onomaſtico: Δεῖπνα, ***veſpertini temporis, ab haſta deponenda dicti: quod enim nos ἄριστον, hoc eſt, prandium, appellamus, veteres δεῖπνον, id eſt, cænam vocant.***

Iam verò ſi Græci, quibus πολυωνυμία opulentiſſima eſt, in re cibaria veluti ad paupertatem redacti, vno eodemq; nomine prandium quandoque & cænam expreſſerunt, mirum nemini videri debet, ſi Latini, qui eorundem inopia, ſi cum Græcis conferantur, laborant, eodem & ipſi vocabulo prandium, cænamq; ſignificarunt. Quo verò tempore priſci Latini hac verborum inopia premerentur, vix, me iudice, aſſequi quiſquam poteſt. Indefinitè tamen (vt Feſtum vndique tueamur) illud mihi videor iure affirmare poſſe, antequam ſcilicet Græcorum vocabulorum agmen traijceret in Latium: antequam Latini elegantiæ ſplendoriq; ſermonis addicti accuratiùs græciſſarent. Cum enim primùm nomen Prandij Romam e Græcia migrauit (nam prandium ex eo dictum, quòd πρὸ τῆς ἔνδης, hoc eſt ante tempus meridianum ſumeretur, vt Fuluius Vrſinus opinatur) cænæ nomen, quod meridianum tunc cibum ſignificabat, abijt in veſpertinum.

F I N I S.

AGESILAI MARISCOTTI
DE PERSONIS, ET LARVIS
Earumq. apud veteres vſu, & origine
SYNTAGMATION.

Iuxta editonem auctiorem.

EMINENTISSIMO,
Ac Reuerendiſſimo
PRINCIPI CARDINALI

ANTONIO BARBERINO

S. R. E. Camerario; ac Legato
Auenionenſi

VINCENTIVS MARISCOTTVS F.

EN Tibi, Eminentiſsime Princeps, ſub Laruis paterni ingenij, verum mei teſtimonium obſequij. Erubeſceret aditum Tuæ magnitudinis Laruata ingenuitas obſeruantiæ meæ, ſi Laruatum figmentis munus offerrem. Laruæ ſunt equidem, totius enim ſcenicæ artis ingenioſam perſonam exprimunt; at vero ſpectrorum vagantes circuitus non referunt: horret ſiquidem animus tetra. Paterna hæc ſunt fateor; ſed nec in ipſius manes immanis fuero, ſi, eruta è ſepulchro paterni nominis memoria, recenſionem, atque auctarium, quo

ſuum idem ipſe pridem editum Opus inſtruxit, noua hac poſthuma editione in lucem protulerim. Percellet fortaſſe admiratio pleroſque, ad Eminentiæ Tuæ aſpectum, Laruas nunc ferre Solis intuitum: Verùm non id poſtremum Tuæ virtutis, atque humanitatis oſtentum. Reuiuiſcet inſuper his Laruis, ad immortalitatem Parens; qui vim obliuioſi interitus eludet, promeritus vitam in æternitate Tui nominis. Ne reijcias Eminentiſsime Princeps, defuncti Patris mutum eloquium; Sepulchrales omnino voces Laruæ ſunt; nec minùs Laruata, è tripode reſponſa excipiebat Cæſarum maieſtas. Et quanquam in alieno labore parum mihi laudis ſupereſſe videbitur; eo tamen haud minimum mihi fælicitatis accedet, ſi qui vitam Patri debeo, vitam Te auſpice, paternis Laruis reſtituerim. Explicet ſe in omnem poſteritatem ſub laruarum genere deuotum Tibi genium meæ ſeruitutis: dum interim ipſe ſub larua ſectatus Tuæ gloriæ triumphum, non ad morem in Triumphi pompa parum Sapientis antiquitatis, Te Principem vel ab ipſa inuidentia laudibus excolendum, impensè enitar vocis, atque animi cultu, quoad vita ſuppetet venerari.

AD LECTOREM PRAELOCVTIO.

NIHIL eſſe melius, quam lætari; *Axioma eſt, non alicuius è triuio magiſtelli, ſed ſapientis illius, qui tanquam a Deo ipſo veris omnimodæ ſapientiæ radijs, præ cæteris omnibus, colluſtratur, meritò; cunctis etiam ſæculis, omnium ſapientiſſimus audiuit; ſi ergo Satyrici illud arridere mihi non negauerim:* Eccleſiaſtes.

Indulge Genio, carpamus dulcia, noſtrum eſt, Perſius

Quod viuis, cinis, & manes, & fabula fies. Saty. 5.

Non velim arbitreris, quiſquis tandem futurus ſis Lector, ab initio huiuſce meæ diſertationis, loqui me tibi, ceu Epicuri quendam de grege porcum, iuxta illud, à Sardanapalo vſurpatum.

Cum te mortalem noris, præſentibus exple

Delicijs animum, poſt mortem nulla voluptas.

Apage iſthuc, apage, inquam, doctrinam talem prorſus belluinam, quæ ſpiritui huic, quo informamur, quo viuimus, quo homines ſumus, tanquam mortalis temporariuſque eſſet, vmbratilis tantum momentaneique boni finem præſcribit, cum illum ipſum recta ratio demonſtret, Dei, Optimi, Maximi beneficio, immortalitatis, perpetuitatiſque Diuinæq; adeo ſimilitudinis, & quodammodo Naturæ participem effectum, ad æterna, infinita, vereq; ſumma bona aſpirare, illucq; actus omnes, omni conatu dirigere debere. Epicureis enim illis, ſeu potius Atheis aſſentiri, non tam mea me ipſius conditio prohibet, quam propenſio refugit; quippe, quæ in eam me, non reluctantem, pertrahat ſententiam, vt cum Cicerone affirmem: Non ita nos à Natura comparatos eſſe, vt ad ludum, 1. offic. & iocum facti eſſe videamur, ſed ad quædam ſtudia grauiora, atq;

ra , atque maiora . *Quia vero ſic noſtra requirit imbecillitas, vt quibuſdam interuallis labor aſſiduus deliniendus eſſe videaturi , quo veluti fulcimento ſurgat , quod ait Poeta quiſpiam* ; Maior poſt otia virtus . *Idcirco cum ipſomet Cicerone*
Ibidem. *aſſerere haud vereor* . Ludo etiam , & ioco vti licere , ſed ſicuti ſomno , & quietibus cæteris, tum cum grauioribus , ſerijſque ſatisfecerimus , *Quod , ſi rem paulo attentius perpendere lubitum fuerit ; quid quæſo , in hac vita reperitur, quod vel ſynceræ iucunditatis , vel ſolidæ diuturnitatis nomine, aquo iure deſiderabile cenſeri poſſit ? Momento rapimur citius viximus non viuimus;& quiſnam eſt , qui ſe poſthac , vel minimo temporis momento victurum certo ſciat? Illud certe non ignoramus , & nos omnes , & quicquid ſub cœlo hominum obijcitur aſpectui , non multo poſt , inſtar vmbræ fugacis , euanide auolaturum : In tanta rerum inſtabilitate non minus , quam incertitudine conſtitutus homo , quinam vitam*
Auſon. Eydill. 4. *ſibi ducat optabilem* . Læta niſi auſteris varientur feſta profeſtis ? *Et quis ille eſſet , qui negotiorum pondere grauatus non fatiſceret , ijſq; curis anxius , quas res humanæ ſatis abunde ſuppeditant , plerunque non ſuccumberet , ni quibuſdam honeſtæ voluptatis illecebris (ſaltem per tranſennam) animum oblectans , in otio nonnunquam hilariter degeret ?*
Ethich. 10. c. 6. *Certe (quod Philoſophus ait)* Cum nequeant homines aſſidue operari , requie indigent . *Voluptas igitur ea eſt , quam (ni tamen ad extremum propendeat) omnium malorum leuamen , ſuauiſſimumque humanæ vitæ condimentum appellare auſim , ſine qua , nec Dijs ipſis beatitudinem conſtare Simonides aſſeuerauit : In qua , ſi quid eſt minus boni , illud præcipue videtur , quod in lubrico poſita , fluxa nimium ſit, & momentanea : Quin igitur cum Epigrammatographo excla-*
Martial. lib. 7. *mem.* Viue velut rapto , fugitiuaque gaudia carpe . *Quandoquidem , ſi ꝑra eius velocitate prohibemur , quin ipſi , quantum animus cuperet indulgeamus , haud abſurdum erit , vel totis viribus eniti , vt veluti furtim ſurripientes id , quod*

iucundi

iucundi in hac vita reliquum eſt, ſummis ſaltem labellis degustemus. Prudentis enim viri proprium eſt, ex Plutarchi περὶ εὐ- *ſententia; non (quod inſipientes faciunt) inſtantia bona,* θυμίας. *praeſentiaq; parui, facere, quod ea momento temporis, vix deguſtata, e ſenſibus ſe quam citiſſime proripiant, ſed aduenientem ex ijs iucunditate libenter arripere, & eorum, quæ iam præterierunt recordatione hilariorem efficere. Ne mirum igitur cuiquam videatur, aut abſonum, quod de re minus ſeria, vtpote de Perſonis, & Laruis, præter morem, ac inſtitutum Philologicam magis, quam Philoſophicam tractationem ſuſcipere, eamque publici iuris facere decreuerim:* Sunt etenim & Muſis ſua ludicra; Auſon. *Nque argumentum vllum magis accomodum ſecernere in promptu fuit, quo me illis colluſorem copularem, quando eius temporis ratio, quo ex veteri inſtituto ludendi paſſim licentia permittitur, ad huiuſmodi ſermones potius, quam ad grauiora ſtudia haud obſcuro, nec iniucundo inuitamento allicere videbatur. Cætero quin tantum abeſt, vt locum affectem inter hos* κυμινοπρίστας *qui* Xiphilin Antonin *ex minutiis hiſce ſuperuacanea, inanique diligentia perſcrutandis gloriolam aucupantur, vt in ipſorum myſterijs* ναρθηκοφόρος *eſſe nolim, nedum* ὀργαστάς. *Neminem vero futurum ar-* Putarc. in Coloſ. *bitror, qui ea cenſeat improbanda, quæ, ſi priuatim, non* rem. *ſine publico tamen, eoque magno, ac peruetuſto exemplo fieri videt, cum præſertim veteres etiam legum latores, prudenti ſanè ratione, conſuluiſſe videamus, vt priuatim quiſque animum aliqua relaxatione recreare auderet, cum, præ cæteris ad optimum Reipublicæ ſtatum facientibus,* Feſtos inſtituerunt dies, vt ad hilaritatem publice homines cogerentur, tanquã neceſſarium laboribus interponentes temperamentũ Seneca de tranquilitate cap. xv. *qua ex re tantam, vel ex ſapientiſſimi cuiuſque teſtimonio, laudem ſunt meriti, vt Deos ipſos genus noſtrũ laboribus à natura preſſum, miſeratos, magis, quam homines remiſſiones haſce* Plato 2. de legib. *ſtatuiſſe, cum Platone, quidam ſint opinati. Haud velim tamen, Lector, facultatem tibi prareptam ſubſanandi ſi ea,*

quæ

quæ dixero friuola nimis, & ſcurrilia iudicaueris: liceat Catull. *tibi per me. liceat,* Ridere quicquid eſt domi cachinnorum.

At, ſi ob rerum varietatem iucunda, ſcituq; non indigna
videbor attuliſſe, non aliam abs te inire gratiam
exopto quam, vt ea ſuſpenſis, quod aiunt, au-
ribus bibere ne recuſes; Et vtcunq. ſit,
talem tibi otij mei reddi ratio-
nem æqui ſaltem, boniq;
conſulas.

AGE-

AGESILAI MARISCOTTI

De perſonis, & Laruis Syntagmation.

QVinam de Perſonis ſcripſerint. Perſona non à perſonando προσωπεῖον. oſcilla. Cornificius apud Feſtum notatus. Feſti vulgata lectio defenſa τομάνα. Perſona æquiuoce à vera Perſona imitatione; ſeu etiam quaſi περισῶμα. Etymologiæ aliæ. Larua μορμολύκεια. πρόχημα. χημανσμὸς. Scenica Perſona ſine Perſona. Caÿ, & Commodi Imperatorum ridicula προχήματα & χῆμα quid Iuſtiniano Authent. de Sanctiſſ. Epiſcop.

Caput Primum.

PERSONARVM vſum apud veteres celebrem fuiſſe, ſupraq. multorum opinionem, quaſiq. ſupra veri fidem frequenter vſurpatum, cum ex litterarum monumentis curioſo talium indagatori, ſi non tenui ſtudio, perſpicua ſaltem certitudine poſſit innoteſcere, neminem ex ijs tamen argumentum hoc peculiari ſcriptione dilucidaſſe compertum eſt, vno excepto Ariſtophane quodam Byzantio, quem ab Athenæo præ cæteris citatum lib. xij. vt quamplurimos huiuſmodi, immo & melioris etiam notæ ſcriptores longa ætas aboleuit. Reliquum fuit igitur, quandoquidem haſce vetuſtatis reliquias non indignas inueſtigatione cenſuerim, vt ad recentiores confugerem, quos

hac de re, vel dedita opera, vel παρέργως pertractaſſe cognoueram, ni, veluti *cæcus parietem palpans*, rem aggredi vellem. Ex ijs Antonij Codri Vrcei, quam extare audiui, hac de re luculentam ſatis epiſtolam, in votis quidem, vt viderem fuit, ſed non in fatis. Neque adeo cupiditatem meam expleuiſſe, conceptamq. exiſtimationem adæquaſſe viſa ſunt, quæ in caput jx. octaui libri ſui Otij Semeſtris congeſſit Ianus Langlæus Armoricus, quin ea longe infra diligentiam in eo libro perquirendo adhibitam exiſtimauerim, ſatiuſq. duxerim Cælij Calcagnini libello quodam, quem perſonatos inſcripſit, itemq. viri eruditi Iulij Cæſaris Bullengeri capite xlv. libri primi de Theatro, ceu faculis quibuſdam prælucentium veſtigijs inſiſtere; non ita tamen, vt, ſi res ipſa poſtulet, ab ijs diſſentire nefas mihi ſit habendum, quaſi in eorum verba iurato, ſed ita, vt leniter eos redargüere permiſſam velim, quandocunque tenebricoſi tramitis offendicula ab ipſis non ſatis accuratè declinata fuiſſe perſpexero. Cum ergo non bene conueniat inter authores, quid ſit proprie Perſona, inſtitutum de ea ſermonem hinc auſpicabimur, prout Ariſtotele docente, recta ordinis ratio expoſcere videtur; non eam tamen Perſonam intelligentes, quam Philoſophi definiunt, *Naturæ rationalis indiuiduam ſubſtantiam*; ſed eam, quæ larua etiam dicitur, quæque diuerſam à vero formam effingit. In hoc vero plerumq. conſentiunt ſcriptores, vt Perſonæ ſignificationem arctius conſtringentes, illud ſolummodo cooperimentum, quo facies tegitur Perſonæ vocabulo indigetent; quod à perſonando deductum volunt cum Baſſo apud Gellium libro v. cap. vij. *Quia cætera tecta, ora tantum habeat aperta, vnde ſonora magis vox exaudiri poſſit*; vel, vt habet Boethius libro de Trinitate, *Quia concauitate ipſa maior neceſſe eſt emittatur ſonus*; Cæterum Vlpiano in l. fundi ff. de act. emp. Perſonæ ſunt etiam *cicones illæ, e quarum roſtris aqua ſalire ſolet*; vt, & Polluci lib. xj. cap. jv. προσωποῦττα vas quodpiam æneum,

Quã facilis, & ſuperſtitioſus hic Baſſus fuerit in vocabulorũ fabricandis originibus. vid. apud Gell. lib. 3. c. 19.

cui

cui circa os ineſſe ſolent diuerſi generis animalium ora effigiata. Nec deſunt, qui affirment; Perſonas eſſe oſcilla, (de quo ludicri genere multa veteres, & recentiores Philologi) eadem fere quidem ducti ratione, qua citatus a Gellio C. ille Baſſus, quod Perſonam προσωπεῖον græcè dici ἀπὸ τοῦ προσώπου à Polluce docti, idem fuiſſe crediderint, quaſi, quod eſt circa faciē παρά τῷ πρὸς τοὺς ὦπας τίθεσθαι, ab eo, quod eſt circa oculos ponere, vt definit Boethius; non autem quod re vera eſſe in ſerius demonſtrare conabimur; ſed inepta forte magis, quam mendoſa Cornificij, quæ eſt apud Feſtum originatione decepti, qui oſcilla dicta putat ab eo, *Quod os celare ſint ſoliti Perſonis propter verecundiam, qui eo genere luſus vtebantur.* In ea ſunt etenim ſententia, vt abſurdæ originationis culpam non in ſcripturam, ſed in auctorem ipſum reijciendam cenſeam, cui forte non ſuccurrerit in ipſa aſſignanda, haud recte poſſe ab os cælare, quod vnico l. exprimitur, oſcilla deduci, quæ conſtant duobus; ita vt libentius legam eo Feſti loco *os celare*, vt eſt lectio vulgata, quam cillere, vt corrigit Ioſephus Scaliger, eunq. ſecutus Bullengerus; cum enim cillere idem ſit, quod mouere, non ſatis video, quid ad verecundiam facere potuerit os mouere in tali geſticulatione; quin malè adeo ſibi conſtet phraſis ex innouata lectione concinnata, vt nullus omnino ſenſus eruatur ex illjs, *os cillere Perſonis*. Vt horum tamen amplectar opinionem, non me mouet quod conſimili argumento vocabulum *La Maſcara*, quod Italice Perſona eſt, ab Hiſpanico deductam velint nonnulli, quaſi *Mas cara*, plus, quam facies, quaſiq. nullas res alia poſſit eſſe Perſona, præter eam, quæ Gallis *Faulxuiſage* dicitur, Græciſq. forte, dici poſſet ψευδοπρόσωπον; Minuſque, quod Ioſephus Scaliger, tanti vir nominis, ad Auſonium; eique fidenter nimis inhærens Bullengerus, oſcilla aſſerant Macrobio eſſe Laruas, & Perſonas, quas in αἰώραις, ſeu iactationibus ludicris ruſtici ori apponebant, vt eſſent magis ridiculi: Tum,

quod tale aliquid apud Scriptorem illum mihi potius commonſtrari velim, quam alteri commoſtrare poſſim, vt qui ex Catonis ſententia, in rebus ludicris ſerio laborare nil aliud exiſtimem, quam in ſerijs ſe deridendum præbere; Tum etiam, quod tantum abeſt, illud eſſe, è Macrobio, vt ex ipſomet potius compertum habeamus, cum Perſonis, & Laruis oſcilla nihil commune habere, ſed ea eſſe, quæ Græcis στομάτια, ideſt parua ora dicuntur, quorum vſum docet Saturnalium 1. cap. vij. & xj. hinc originem habuiſſe. quod, cum diu humanis capitibus Ditem, & virorum victimis Saturnum placare veteres conſueuiſſent, propter oraculum quoddam, Hercules, cum Geryonis pecore per Italiam reuertens, ſuaſerit, vt fauſtis ſacrificijs infauſta mutarentur, inferenturq. Diti, non hominum capita, ſed oſcilla ad humanam effigiem arte fabricata. E quo ritu (ne huc congeram præterea, quæ de oſcillis apud Feſtum, Hyginum, & Seruium abundè ſuppetunt) ſi quis ad nos vſq. ritus defluxit, non alium crediderim fuiſſe, quam receptum illum, cuiuſcumq; materiæ imagunculas in templis ſuſpendendi, quando cælitum ope ab impendenti aliqua ærumna ſeruatos nos eſſe proffitemur. Gellij vero deductionem, ſi non aliud, ipſa ſaltem vocabuli pronuntiatio apertè reprobat, quæ, ſi à perſonando Perſona diceretur, haud dubiè o literam corriperet, quam in penultima Syllaba producit, cum præſertim ex hac vel correptione, vel productione nil penitus de recta vocabuli forma accedat, vel decreſcat. Apertius tamen eam futilitatis arguit recta ipſius Perſonæ definitio, quam ipſe latiori, quam cæteri modo accipiens, non eam tantum dici poſſe audacter aſſeruerim, qua facies velatur, ſed & habitum qualemcunque, vel fictum, vel qui ad veri alicuius imitationem, prout eſt repræſentantis intentio ſe magis accomodet. A qua ipſa imitatione veræ Perſonæ, eo modo acceptæ, quo illam à Philoſophis iam diximus definiri, factum arbitror, vt Perſonæ appellatione velut æquiuoce,

ce, dictum ſit quodcunque aliquod, vel plura ex ijs attributis exprimeret, quibus à Cicerone primo de Inuentione, vera Perſona circumſcribitur. Vt in hanc ſententiam pedibus irem, quibuſcunque alijs reiectis impulit me, tum probabilis quædam veriſimilitudo, tum etiam vocabuli προσωπεῖον, quo Grece Perſona, ſeu Larua ſignificatur, cum vocabulo πρόσωπον affinitas, quod ſæpiſſime pro Perſona proprie dicta vſurpatum reperimus: Hanc etenim Græcorum cum Latinis in huius vocabuli ſignificationẽ congruentiam ſatis, ſuperque virium habere ad ſententiam confirmandam ſum arbitratus. Huc etiam forſitan reſpexit, nec à ſcopo longè aberrauit, licet non ſatis rectè collinearit Iulius Cæſ. Scaliger libro Poetices primo, cap. xiij. cum Perſonam appellari aſſerit, quaſi περὶ σῶμα, hoc eſt circa corpus, qua etiam ſignificatione Italicum, *La Maſcara* ἀπὸ τῶν μασχάλων dictam opinatur Calcagninus, *Quod villoſis* (ait ille) *centonibus plerunq; inuoluantur, qui hoc habitu deliteſcere ſtudent*: Lubens etenim interea prætericrim Calcagnini eiuſdem, necnon Iacobonij cuiuſdam ingenioſa commenta potius, quam veriſimiles denominationes; Maſcaram videlicet (non poſſum enim hoc vocabulo non vti) dici, quaſi per ius iurandum μὰ τὴν χαρὰν hoc eſt per lætitiam, ſeu, quaſi dicatur Hiſpanico idiomate, *Maſcara*, admodum cara, iucundaue, Etymo deducto à voluptate, quæ ab ea percipi ſolet, ſiue etiam longius petita ſignificatione, quaſi μεγάλην ἐσχάραν, quod profecto quid nam monſtri eſſet me neſcire faterer, ni Calcagninus ipſe *Magnam incruſtationem* interpretatus conijciendum relinqueret ad ἐσχάραν ſe reſpexiſſe, quæ apud Medicos cruſta eſt ab ardente ferro, aut medicamento cauſtico ſuperinducta. Perſonæ autem à me traditam definitionem, non tam ex mea, quam ex eius, quem modo laudaui Scaligeri opinione, præter ea, quæ infra ſequuntur de ipſarum vſu, & origine, confirmant, vel maximè ipſius Perſonæ συνώνυμα; ſi enim ea tantummodo eſſet, vel Latinis Perſo-

na,

na, quæ propter oris cooperimentum ad clariorem ſonitum vocem emitteret, quaſique cogeret, vel Græcis προσωπεῖον, quod eſt circa faciem, fruſtra eſſet, quod, & apud nos Larua, & apud Græcos μορμολυκεῖον, eadem prorſus acciperentur ſignificatione, quod tamen Feſtus docet, & Pollux libro xj. cap. jv. Larua vero à laribus deducta propriè magis accipitur pro inani terriculamento, vt apud Plautum Amphitruone.

Larua vmbratilis tu meminis territas.

Vt & μορμολύκειον à verbo μορμολύττομαι, quod eſt perterrefacio; ſed Perſona, vel προσωπεῖον hoc etiam nomine dicitur, ideo, quod timorem inſuetis incutiendi vim habere videatur. Iuuenalis Satyra iij.

Perſonæ pallentis hiatum

In gremio matris formidat ruſticus infans. & Martialis Apophoret: clxxvj.

Cum figuli luſus, Rufi perſona Batauí,

Quæ tu derides hæc timet ora puer.

Talium etenim gentium, vt quarum tunc temporis minor haberetur notitia vultus in Perſonis exprimebantur, quomodo ætate noſtra Turcarum, Aethiopum, iſtiuſmodique Barbarorum effigies exprimi ſolent. Et ad earum Perſonarum conſpectum, quas Aeſchylus in ſcenam introduxit, prægnantes fœminas abortum feciſſe, memoriæ proditum eſt, quas γοργία ex eo appellarunt, vel, vt habet Pollux γοργόνεια, quod de re quapiam horribili, ac terrifica γοργείη κεφαλή dici ſoleret, vt eſt apud Philoſtratum de vita Appollonij lib. vij. cap. x. Nec abs re dictum videri debet, ideo Perſonas, & προσωπεῖα Laruas appellari, & μορμολύκεια, quæ nomina non oris, capitiſue operculum, ſed rem quandam terrificam præſeferunt, quia latiori ſignificatione pro quocunque habitu ficto, Perſona ſit accipienda. Nemo enim inficias ibit, ad preterefaciendum nil minus valere (quantum quidem primo quodam intuitu res ficta valeat) deformem corporis, quam faciei habitum, neque horribilem magis aſpectum habebit

bebit ille, quem Pomponius ait; *Magnus manducus* ſecundum Feſtum, *Latè debiſcens, & ingentem ſonitum dentibus faciens*, quam monſtrum illud ἄμορφον, ſeu potius πολύμορφον, quale initio Epiſtolæ ad Piſones deſcribit Horat.

Humano capiti ceruicem pictor equinam
Iungere ſi velit, & varias inducere plumas,
Vndiq collatis membris, vt turpiter atrum
Desinat in piſcem mulier formoſa ſuperne.

Huiuſmodi autem habitus finctionem non ineptè forſan πρόσχημα appellauerimus, quæ appellatio quodammodo congruere videtur; ſiue pro velamento ea intelligatur, & prætextu, vt propriè ſignificat; ſiue pro ſpecie quadam, & ornamento, vt eſt apud Ariſtotelem de Mundo cap. vj. καμβύσου ξέρξου, τε καὶ δαρείου πρόσχημα, & apud Plutarchum in Fabio πρόσχημα τῆς ακροτατης, καὶ μεγίστης ἀρχῆς. Sed conuenienter magis cum Heſychio σχηματισμόν, quando nomen illud à verbo σχηματίζω deductum, quod interdum eſt ſimulo, & effingo, pro, eo, quod eſt πλάσμα, hoc eſt commentum, & ſimulatio non raro à Græcis accipi deprehendimus; Qua ratione ἐσχηματισμένος dicitur, à Rhetoribus ſermo figuratus, qui ſuperinductis aliundè colorum figmentis, non autem appoſitis vocibus animi ſenſus enunciet, & communiter σχηματοποιούμενος, qui non ingenuè loquitur, ſed efficto vultu, & ſermone aſſimulato. Non eſt autem dubium pro Perſonatis, laruatiſque; vel apud veteres accipi ſolitos non eos tantum, qui Perſonis ora tegerent, ſed etiam, qui habitu ficto veſtirentur; Qui poterant enim aliter accipi, licet ore detecto, qui eo veſtitu in ſcenam prodirent, quo illum prodijſſe refert Lucianus in Pſeudologiſta inquiens: *Nemo ante te ingrediebatur Theatrum; nemo ne nomen quidem fabulæ, quod eſſet renunciabat, ſed tu ornatè admodum, aureos habens calceos, & veſtitum Tyrannicum ante cæteros immitebaris, qui beneuolentiam à Theatro poſtulares coronas ferens & cũ plauſu rediens.* Vbi ijs verbis κοσμίως πάνυ, χρυσᾶς ἐμβάδας ἔχων, καὶ ἐσθῆτα τυραννικὴν quis

V. Apuleium lx. Metamorph. de iudicio Paridis.

eſt,

eſt, qui non videat Perſonam quandam hiſtrionicam, ſine Perſona tamen faciem tegente, graphicè circumſcribi? Perſuadet mihi etiam, neſcio, an alijs pariter, quod Lucianus idem in Nigrino, cum pro more Philoſophos inceſſeret, illud ſe vel maximè indignari oſtendat, ***quia non itidem habitum mutant, cum vtiq; quod ad cætera attinet eodem modo fabulam agant***; In Græco enim σκευὴν exprimens, cæterum apparatum Perſonati Hiſtrionis, cuius inſiſt[illegible]t metaphoræ, nihil tamen de oris tegumento innuere videtur. Vnde eſt, quod tum alijs, tum præcipuè Plutarcho in Ariſtophanis, & Menandri comparatione σκευοποιὸς dicatur ille, qui Perſonas appararet Hiſtrionibus, quem etiam προσωποποιὸν dici ſolitum habemus infra capite ſecundo. Cæterum hæc Luciani teſtimonia viſum eſt latina apponere, vt in ſequentibus etiam Græcorum pleraq. quia præter rem duxerim, & legentibus non peritis faſtidium, & mihi ipſi laborem ſuperuacaneũ parare, ex quo nil aliud præter vanam affectatæ eruditionis oſtentationem conſequeretur. Ad rem vero; nõ aliter, quã pro Perſonatis acceptos fuiſſe, riſumq; ſpectantium exciuiſſe (quod etiam appoſitè admodum Perſonatis conuenit) credendi ſunt, vel Caius ille Caligula, cum referente Xiphilino, Iouem ſe, vel Iunonem, aut Venerem, aut Dianam fieri opinabatur, præter mutationem nominum, veſtes quoque capiens Dijs illis accommodatas, alijſque rebus acceptis, demptiſque varias formas induens, dum cætera omnia potius, quam homo videri affectaret; Quod & Suida teſte Clearchus Olim Ponticus, Heracleæ Tyrannus, vel etiam poſteriore ſæculo Commodus, quem conſimili inſania laborantem, narrat Herodianus; Depoſito Romanorum Principum cultu, Leonis ſibi pellem ſubſtrauiſſe, manuque clauam ſuſcepiſſe, nec ſine omnium irriſione, veſtes ſibi purpureas, auroq; intextis circundediſſe, atque Herculem ſe Iouis filium appellari iuſſiſſe, cum eodem ſchemate & fœminarum mollitiem, & heroum virtutem repræſentaret. Nec omittendum,

quod

quod maximè facit ad rem confirmandum, §. vltimo. Authent. de ſanctiſſ. Epiſc. à Iuſtiniano prohiberi (quod & alias in Cod. Theodoſ. ab Arcadio, & Honorio fuerat prohibitum) ſcenica exercentibus, *Vti ſchemate Monachi, monaſtria, aut Aſcetria, aut imitari, & illudere in quacunque eccleſiaſtica diſciplina*. Vbi Gloſa, in verbo Monachi, notat *Reprobari, ſi quis alterius veſte in eius contemptum vtatur, adeo, vt, qui vtitur teneatur iniuriarum*; haud ſecus, quam ob ea, de quibus in inſtit de iniurijs. *§*. primo. Quaſi eo σχῆμα, quod inibi expreſsè nominatur, omne id comprehenſum voluerit Imperator, quod, propter inſignem mutationem, hominis in eccleſiaſticarum cæremoniarum contemptum Perſonati ſpeciem habeat (eodem ferè ſenſu, quo σχῆμα μεταβάλλειν pronuntiat inuidus apud Libanium declamatione ijx. de habitus, & Perſonæ mutatione in vicino repente locupletato, καὶ τῶν ὑποκριτῶν τὸ σχῆμα ὀξύτερον μεταβέβληκεν.) Quale crimen etiã apud Ethnicos deteſtabile, Alcibiadi exiliũ, bonorum publicationem, diraſque peperit execrationes, cum, in eius vita referente Plutarcho Eleuſinenſium myſteria, per vinum, ſimulaſſe delatus eſt, ſtola ipſe ſacra veluti Hierophantes indutus, ſodalibuſque myſtarum inſtar apparatis. Quod, ſi præſentis etiam temporis conſuetudinem attendamus; pro laruatis, Perſonatiſque puniendos, nemo eſt qui ignoret, non eos tantum, qui extra præfinitum tempus Perſonis ora tecti, ſed eos etiam, qui habitu ficto inſtructi reperirentur. Quocirca ſermo noſter non tantum de Perſonis erit, prout eæ vultui opponuntur, ſed de habitus etiam quacunque diuerſitate, quæ vti iam dictum eſt, vel longè abeat à verò, vel ad propoſitam imitationem ſe accomodet.

PErſonarum, & σχηματισμῶν vſus in ſcenis, προσωποποιός. Caſteluetrij in Ariſtotelem quantũ ad Perſonas explicatio confirmata. In Suida mẽdum vel ἀντικρόνισμα. Συγῳδία. Satyrica. Comœdia vetus. De ea notabile ex Aeliano. Cur ea ſublata.

blata. Noua Comœdia Perſone; ἀγυρ qui olim μαγῳδοί, ijque Perſonati. Itē φαλλοφόροι, & ἰθύφαλλοι, ὄρχησις, in eaque Perſona.

Caput II.

EXPEDITIS ijs, quæ ad Perſonarum appellationem pertinent, ſi ad ipſarum apud veteres vſum declarandum deueniamus, cum quidem multiplicem fuiſſe obſeruabimus, nullibi tamen frequentiorem, quam in Scenicis, Theatralibusq; ſpectaculis. Qua de re non eſt cur ſuperuacaneum arbitretur quiſquam, à me qualecunque hoc ſpicilegium attentari poſt vberrimam Bulengeri meſſem, cum vel collatio ipſa, me tacente, audaciæ meæ, haud certè immodeſtæ, plenam, idoneamque excuſationem præſtare poſſit. Tria præſertim ſpectaculorum genera, notum eſt antiquitus in Theatris repræſentari ſolita; Ea fuere Tragœdia, cuius quædam ſpecies erat Satyrica (in eorum enim recenſione libet magis excellentiæ, quam temporis ordinem reſpicere.) Inde Comœdia, à qua non longè abeſſe dicemus Magodiam, necnon Ithyphallorum, Phallophrorumque cantiones: Tum cæteris mirabilior, & quam noſtra ætas ignorat Orcheſtice. Vnum quodq; autem eorum ſuas habuiſſe Perſonas, & χειμάσματα nemini dubium eſſe debet: Cum enim talia agentes imitationem faciant, quod docet Ariſtoteles, Poetices capite jv. neceſſe eſt, ipſos apparatum habere ad imitandum, quem idem Ariſtoteles inter Tragœdiæ partes ὄψεως nomine deſignat. Cumq; nullam rationem haberent ſcenici, qua melius, exactiuſque imitarentur, reſque inter agendum ante oculos ſpectatorum ponerent, idcircò Perſonas habitu, facieue ſimulatas in Theatrum produxerunt. Ex quo factum eſt, quod Perſonarum vſum peculiarem adeo Hiſtrionum fuiſſe perſuadere conentur nonnulli, vt nemo prorſus, præter illos eas olim vſurpare conſueuerit; quodque προσωποποιὸν inter Hiſtriones fuiſſe, quaſi Perſonarum inſtructorem, quem

σκdo-

σκευοποιὸν etiam, vt ſupra retulimus, hoc eſt Apparatorem dicas, tradit Iulius Pollux lib. xj. cap. xij. & lib. jv. cap. xiix. Et Theophraſti locus eſt in morum Characteribus c. vj. ex quo didicimus, Perſonatos Hiſtriones egiſſe ſpectacula, & ſic Perſonatos æs à ſpectatoribus exegiſſe. Qui vero huius inſtituti vetuſtatem ex eo arguunt, quod Poetices cap. xj. Ariſtoteles ipſe, qui pauca ignorauerit, ignorare ſe innuit, quiſnam Perſonas repererit, ipſius Ariſtotelis mentem haud aſſecuti videntur. Non enim de Perſonis, prout Laruæ ſunt, ſed de Perſonarum diſtinctione, de qua etiam Donatus in Terentium, loqui hoc loco Ariſtotelem, cum omnium doctiſſimo Poetices explanatore Caſteluetrio, credendum eſt. Cuius ſententiæ eo libentius accedo, quod nullo argumento perſuaderi poſſim, Ariſtotelem, cuius dictio alioquin ſimplex, pura, & quod illi peculiare fuit maxime propria, πρόσωπα nominatim dicturum, quo vocabulo hominis potius externa ſpecies, quam aliud quidpiam proprie deſignatur quaſi id, quo homo ipſe πρόσωθεν ὄπωπεν, hoc eſt anteuerſus proſpicit, vt denominat ille iij. de partibus Animalium cap. primo. ſi προσωπεῖα, quæ Laruæ ſunt intellectum voluiſſet: Non ideo negarim à vetuſtiſſimo vſque tempore id moris inualuiſſe. A Liberalibus autem, de quibus infra Theatrales ludos ortum habuiſſe, anotant Seruius ad Virgilij Georgicorum ſecundum, & Donatus ad Terentium. E tragicisque primum Suidas refert Cherilum Athenienſem, quem circa lxv. Olympiadem incertamen tradit deſcendiſſe, ſecundum quoſdam Laruas, & ſcenam inchoaſſe, alibi tamen, quod & Diomedes, & Grecorum plerique Theſpim facit Perſonarum inuentorem, poſtquam is ab initio vultum minio inunxiſſet, dein portulaca texiſſet, quod & confirmare videtur Horatius;

plauſtris vexiſſe Poemata Theſpis,
Quæ canerent agerentue peruncti fecibus ora.

Lineas autem eas fuiſſe, eumque tabulas edidiſſe dicit Olympiade lxj. Nec deſunt, qui Aeſchylo huius rei palmam tribuere

P 2

buere non dubitent, teſtimonio ſe niti poſſe arbitrati Horatij in Poetica dicentis.

Poſt hunc Perſonæ; pallæq. repertor honeſtæ
Aeſchylus;

Cum tamen Aeſchylum his verbis dictum voluerit Horatius (garriat quantumlibet Porphyrion) non Perſonæ ſimpliciter inuentorem, ſed Perſonæ honeſtæ, ad differentiam Perſonarum minus conuenientium, quas reliqui ante illum, vel etiam ille ipſe primis temporibus introduxerat, ex quo factũ puto, vt Aeſchylus (quod Philoſtratus refert) Tragœdiæ parẽs ſit appellatus. Huc forſan crederet aliquis eos Ariſtophanis verſus ἐν βατράχοις pertinere, quos pronũtiantẽ introducit Euripidem, cũ apud inferos de palma cũ Aeſchylo altercaretur.

Primum quidem vnumquempiam ſedere fecit, cooperiens
Achillem aliquem, aut Niobem, faciem non reuelans.

Ni Ariſtophanis ſcholiaſtes aperte doceret, hoc non ad Perſonæ, ſed ad mutæ Perſonæ inuentionem pertinere; *Achilles enim* (ait ille) *ſedens eſt, & nihil reſpondens apud Aeſchylum in fabula, cui titulus Phryges, aut Hectoris Lytra, prout etiam in Myrmidonibus ad tertiam vſque diem ne verbum quidem emittens*. Certe Suidas in voce *Aeſchylus* inuentorem ipſum fuiſſe dicit Perſonarum terribilium, & horrificarum, quod & ſuperius aliunde relatum, Pauſaniaſque in Atticis eum primum Erynnibus anguineos crines adfinxiſſe. In Suida tamen notabile, ἀναχρόνισμα manifeſtè deprehenditur, cum dicat certaſſe Aeſchylum nona Olympiade; ni mendum potius ſubeſſe, idque exſcribentis vitio imputare malimus, cui nona fortè, pro ſexageſima nona, in notis numeralibus exprimendis, exciderit. Cui aſtruendæ coniecturæ fidi alicuius manuſcripti opem deſiderarem, vt, quæ vero non admodum diſentanea videatur, ſi ad ea comparetur, quæ de Aeſchylo Pauſanias habet in Atticis, naualibus ſcilicet cum prælijs ad Artemiſium, & Salaminam, quæ in Olympiadem lxxv. inciderunt non ſine Virtutis eximiæ laude in-

de interfuiſſe, quin, & ipſum iam morti proximum, in operis cuiuſdam fronte, de rebus à ſe præclare geſtis in Marathonia pugna, qua Græci Perſas fugarunt, Olympiade lxxij. Marathonium ſaltum, Perſaſq; ipſos teſtes inuocaſſe. Nihil enim eſt, vt moretur quiſquam Aeſchyli ipſius interpretem, qui ſexageſima eum aſſerit Olympiade claruiſſe, ſi tamen Suidæ fidem ſaluam velit, non eum xlv. annis minorem initium certandi cum Poetis feciſſe. Poſt Aeſchylum, eodem Suida teſte, Phrynicus mulierum Perſonas, pedagogique Neophron Sycionius adinuenere: Apud Romanos, ante Liuium Andronicum galeros, non Perſonas in vſu fuiſſe, refert è Diomede Bullengerus, Perſoniſque primum vti cæpiſſe Roſcium Gallum, de quo præclarum eſt illud Ciceronis elogium, oratione pro P. Quinctio *quod cum artifex eiuſmodi eſſet, vt ſolus dignus videretur eſſe, qui in ſcena ſpectaretur, Vir tamen eiuſmodi eſſet, vt ſolus dignus videretur, qui eo non accederet*. E Donato autem habemus Minutium, & Prothonium primos Perſonatos tragœdiam egiſſe, quod adeo obtinuit inpoſterum, vt Nero ipſe Cæſar, quod eſt apud Suetonium cap. xxj. *Tragœdias cantauerit Perſonatus heroum, Deorumque item heroidum, & Dearum Perſonis effictis*; Non enim immane illud monſtrum rem vllam intentatam reliquit, qua prædeceſſoris Caij inſaniam, vel emularetur, vel ſi poſſet, etiam anteuerteret, quem ſupra retulimus, ex Xiphilino, Deorum Dearumq; imagines ridiculo ſtudio affectaſſe. Vtcunque tamen ſit, proprium adeo Tragœdiæ fuit perſonis vti, vt à fecibus, quibus, ante excogitatas Perſonas, Hiſtrionum ora inficiebantur, quæ Græcis τρύγες appellantur τρυγῳδίαν primum dictam, mox, leuiuſcula facta mutatione, τραγῳδίας eam nomen inueniſſe ſit creditum; à quibus etiam fecibus ſcenicos quoſdam ludiones τρυγοδαίμονες Ariſtophanes appellat. Tragœdiæ Perſonæ, fuerint apud Pollucem habes libro jv. cap. xviij de ijſdem nonnulla quoq; apud Donatum in Prolegomenis ad Terentium.

Earum

Earum vero ornatum his verbis deſcribit Lucianus de Saltatione. *Turpe, & minime iucundum ſpectaculum, homo longitudine deformi, atque incompoſita exornatus, altis calceamentis ingrediens, caput Larua minaci obductum habens, tum per amplo ore biante, quaſi ſpectatores deuoraturus; Mitto adſcititia pectora, & ventres factitios, adiunctam, & arte compoſitam corporis craſſitudinem &c.* Tragœdiæ proxima fuit adeo Satyrica, vt eius quodammodo ſpecies videretur, qualis extat fabula Cyclops inter Euripidæas, quod genus dramatis, licet poſt rudiora illa ſæcula minus in vſu fuerit, ſuas tamen habuit Perſonas, & χηματισμοῖς, è pellibus, vt plurimum, hircinis, præter alia, quæ Dionyſius deſcribit Antiquitatum lib.vij.& Pollux libro ſupracitato cap.xiix. & xix. quæue huc referre noſtri non eſt inſtituti, cum præſertim de Satyrica copioſus extet liber Iſaaci Caſauboni, viri, quantum ego quidem iudico, inter literatos noſtri temporis, literatiſſimi De Comœdia igitur, ſecundum ordinem propoſitum, ſi diſquiramus, eam Perſonis inſtructam fuiſſe reperiemus, in veteri quidem (quod refert Pollux) ſimilibus, vt plurimum ijs, qui ſuggillabantur hominibus, vel etiam maiori cum ludibrio effictis, cuius rei teſtem habemus Suidam in verbo ἐξαχοισμένος, ita dicentem. ἔθος γὰρ ἦν τοῖς κωμικοῖς ὅμοια τὰ προσωπεῖα ποιεῖν τοῖς κωμῳδουμένοις ὑπὸ αὐτῶν, καὶ ἐντιθέναι τοῖς ὑποκριταῖς, ideſt moris fuit, vt comici Perſonas hiſtrionibus darent, eorum ſimiles, quos imitarentur vnde Ariſtophanes.

Ne time, neque enim tuam refert imaginem.

Quod fiebat ideo (ex Ariſtophanis ſcholiaſte referente Bullengero) vt agnoſci poſſent primo intuitu, priuſquam actores aliquid dicerent. Eius rei teſtimonium, exemplo clariſſimo confirmatum, habemus apud Aelianum ποικίλας lib. ij. cap. xiij. Suggerentibus Anyto, & Melyto, Ariſtophanem ad incilandum Socratem, Comœdiam fuiſſe commentum, quam νεφέλας inſcripſit, eiuſque effigie Perſonam effic-

tam

tam in ſcenam introduxiſſe, quo ſpectaculo. ceu inuſitato, Athenienſes primum obſtupefactos, deinde, vt eſt vulgi natura ad bonorum odium procliuis, actorem plauſu fauorabili excepiſſe; Socratem vero, qui non forte, ſed conſulto aderat, opportuno Theatri loco ſedens, cum ſurrexiſſet, omnium in ſe conuertiſſe oculos, vt iucundum non minus ſpectaculum præberet ipſe, ſereno vultu, conſtantique animo dicaciſſimi hominis cauilla floccipendens, quam ipſum drama per ſe ridiculum, eaque feſtiuitate refertum, qua præditus Ariſtophanes, vt erat, videri quam maxime auebat. Quam narrationem notatu non indignam, breuibus à me comprehenſam, pleniorem ad ipſum Aelianum, cui libuerit videre erit. Ariſtophanis etiam exemplo animatum Ameipſiam quendam, infimi ordinis Poetam, in Tribone Comœdia Socratem eundem per ludibrium induxiſſe, Laertius Diogenes indicat in eius vita. Veterem hunc morem imitatus Nero, non ſcenam minus, quam Maieſtatem imperij fœdauit, *Perſonis effictis ad ſimilitudinem oris ſui, & fœminæ, prout quamque diligeret*, quod in eius vita refert Suetonius cap. xxj. & quod Xiphilinus, in muliebri ornatu Sabinam imitabatur. At non diuturno admodum tempore vetus Comœdia viguit, quæ populari ſtatu Athenis imperium obtinente, tanto plebeculæ fauore excipi conſueuerat, vt, quod Iſocrates queritur oratione περὶ εἰρήνης longe maiore in gratia apud ipſam eſſet, quam oratores de publicis vtilitatibus diſſerentes, adeò inquàm, vt impune fuerit ipſius actoribus potentiſſimos quoſque & precipuos è Reipublicæ rectoribus contumelioſiſſimis probris impudenter dilacerasse. Dum enim ſuis ſe contineret legibus, quibus nixa, quod Horatius ait Satyra jv.

Si quis erat dignus deſcribi, quod malus aut fur,
Quid mœchuſue foret, aut ſicarius, aut alioqui
Famoſus, multa cum libertate notabat.

Videbatur (præter inſitam popularibus animis ex optimatium

tium vituperatione delectationem) tantum conferre ad rectum ciuitatis ſtatum, quod infamiæ metu à ſceleribus pleroſque deterreret, vt, non iniuria, de, ipſius præcipuis authoribus Eupoli, Cratino,& Ariſtophane Dionyſius Halycarnaſeus ἐν τέχνῃ pronuntiauerit, Philoſophorum eos nihil minus, Politicorumque, quam Poetarum munus adimpleuiſſe: Exoleuit autem, cum à peiorum imitatione, quæ eius eſt materia, Poetarum vitío ad bonorum criminationem, ſed, & ad Deorum deſpicientiam ſenſim delapſa fuiſſet; vel, quod nimiam eius licentiam reprimendam cenſuerint Athenienſes, lege, lata, ſupplicioque indicto, ſi quis nominatim quempiam probroſis carminibus proſcinderet, quod indicat Horatius in Arte.

In vitium libertas excidit, & vim
Dignam lege regi, lex eſt accepta, choruſq.
Turpiter obticuit, ſublato iure nocendi.

Et ad Auguſtum epiſtola prima, libri ij.

Donec iam ſæuus apertam
In rabiem verti cœpit iocus, & per boneſtas
Ire domos impune minax, doluere cruento
Dente laceſſiti: fuit intactis quoque cura
Conditione ſuper communi, quin etiam lex
Pœnaque lata, malo quæ nollet carmine quemquam
Deſcribi

Quam legem (ſi credimus Acroni ὀνομα-πμιων appellatam) conſimili apud Romanos ſanctioni, de qua S. Auguſtinus ij. de Ciuit. Dei, è vj. Ciceronis de Republica, originẽ dediſſe veriſimile videtur. Vel etiam ab edendis huiuſmodi fabulis Poetæ ipſi ſua ſponte deſtiterunt (quæ ſcholiaſtis Ariſtophanis eſt ſententia.)

Ad benedicendum, delectandumq. redacti.

Quod deficientibus populi viribus, pariq. illo omnium iure ſimul euaneſcente, cuius præſidio audaciores erant, ſtatuque in Oligarchiam verſo, certiſſimæ ſemetipſos vltioni obnoxios fore animaduerterent, ni à maledictis temperarent. Cu-

ius

ius rei documentum quoddam recens dederat Ariſtophanes, quinque talentis mulctatus (vt ipſe aſſerit in Acharnanibus) quod Cleonis Perſonam in Equitibus, minio obl tus, egiſſet, quam, præ Cleonis ipſius potentia, nemo auſus erat repræſentare; Quocirca primus ipſe, fabula ſine Choris edita, cui nomen Aeoloſicon, ſtylum vertens à conuitijs abſtinere cœpit. Quod enim multi aſſerunt, Ariſtophanis ſcholiaſtem ſecuti, Eupolim mari merſum ab ijs, quos in B teis perſtrinxerat, cognominem ſuæ fabulæ caſum ſubijſſe, tam multi, & multa ſunt, quæ redarguant, vt non inuitus hoc exemplo narrationem deſtitui permittam. Non tamen potui ſine nota Iulij Cæſaris Scaligeri ἀνισοφνειαν præterire, qui id, quod de Eupoli ſub dubio narratur, cap. vij. lib. primi de Poetica, de Cratino aſſeueranter affirmat. Sublata igitur veteri Comœdia (de qua νῦν in præſens ὁ λόγος, peculiarem de ipſa tractatiunculam meditans) mediæ, nouæq; ſubſecutæ ſunt, in quibus ludicræ quædam, & ad riſum accommodatæ Perſonæ ſunt excogitatæ, quales Menander omnium abſurdiſſimas excogitaſſe perhibetur; Mæſonem hinc quendam Megarenſem Hiſtrionem Perſonam adinueniſſe famuli, & coqui ab inuentore Mæſona vocitatam, ex Ariſtophane Bizantio tradit Athenæus lib. xiv. quod & confirmat Feſtus; Cuius Perſonæ, quod proprium eſſet irriſionibus, & dicterijs alios inſectari, ideo σκώμματα eiuſmodi Mæſonica etiam dicebantur. Nugæ vero fuerint [quod facere videtur Scaliger Poetices primo cap. xiij.] Mæſoni huic vniuerſam potius, quam ſingularem hanc Perſonæ inuentionem tribuere. Ebrioſos quoq; Cratem Comicum, Ariſtophanis ſcholiaſtes ait, ſcenæ inuexiſſe, alij Epicharmum; Athenæus vero lib. x. Aeſchylum primum ex omnibus contendit, Iaſonem ἐν καβείροις ebrium induxiſſe, Heroas teneri mentitus ebrietatis vitio, quo ipſe adeò laborabat, vt niſi ebrius Tragœdijs ſcribendis manum non ad- Q mo-

Sicuti de Neuio quoq; acceperimus, fabulas eũ duas in carcere ſcripſiſſe Ariolum, & Leõtẽcũ ob aſſiduam maledicẽtiã, & probra in Principes ciuitatis de Græcorũ Poetarũ more dicta in vincula Ro. à Triumuiris coniectus eſſet; Vnde poſt à Tribunis plebis exẽptus eſt, cum in ijs, quas ſupra dixi fabulis delicta ſua, & petulantias dictorũ, quibus multa ante læſerat, diluiſſet. Hæc ad verbum A. Gell. lib. 3, cap. 3.

moueret, quæ propterea Liberi Patris eſſe dictæ ſunt. Quin & libro primo, eo nomine illum reprehendit, quod inepte, ac indecore Græcos tam ebrios inducit, vt matulas illiſas mutuis plagis perſtringant. Horum exemplo, ſubſequentibus temporibus, alij alias ad libitum Perſonas inuenerunt, quas attingit Donatus ad Terentium, & longiori ordine recenſet Pollux lib. jv. cap. xix. quibus connumerari poteſt ea, quam geſtantes σφηνοπώγωνας appellat in Saturnalibus Lucianus. Latinorum primos Comædiam Perſonatos egiſſe Cincium, & faliſcum è Donato comperimus; & primam ex omnibus Næuij quandam fabulam Perſonatos Histriones habuiſſe, voluerunt nonnulli, vt eſt apud Feſtum, vnde Perſonatæ fabulæ ipſa nomen traxerit. *Sed, cum poſt multos annos* (verba ſunt Feſti) *Comœdi, & Tragœdi Perſonis vti coeperint, veriſimilius eſt, eam fabulam propter inopiam Comœdorum actam nouam per Atellanos; qui proprie vocantur Perſonati, quia ius eſt ijs, non cogi in Scena ponere Perſonam, quod cœteris Hiſtrionibus pati neceſſe eſt.* Terentij vero ætate, Hiſtriones Perſonatos egiſſe, præter Donatum, teſtatur vetus ipſius Terentij Codex in Vaticana ſeruatus, in quo Laruati paſſim, Perſonatiq. Hiſtriones picti cernuntur. Mirumq. tanto in honore apud Hiſtriones ipſos Perſonas fuiſſe, vt Theatralis applauſus gloriam illis quaſi acceptam referrent, quod notabiliſſimi euentus exemplo confirmat Plinius Naturallis hiſtoriæ lib. vij. cap. liij. M. Ofilium Hilarum Comœdiarum Hiſtrionem narrans, cum populo admodum placuiſſet, die natali ſuo, conuiuio exhibito, Perſonam eo die vſurpatam intuentem, coronam è capite ſuo in eam tranſtuliſſe, taliq. habitu rigentem, nullo ſentiente expiraſſe. Quid vero, ſi circumforaneos iſtos ἀγύρτας qui cantionibus inconditis, rudique dramatis quadam ſpecie plebeculam alliciunt, cui medicaminibus illis ſuis imponant, priori æuo non defuiſſe, neque minus, quam nunc temporis Perſonis vſos fuiſſe dicamus? Non defue-

Et apud Horatium Sat. 4. lib. j vbi quęrit comœdia, nec ne poema eſſet, eſt quo huic conſuetudini aſſipuletur, quiuis ſtomachetur eodem quo Perſonatus pacto pater.

fuerunt tamen, ſi credimus Athenæo lib. xiv. qui tale prorſus inſtitutum profiterentur, quos *μαγῳδοὺς*, vt & Strabo libro itidem xiv. artem vero *μαγῳδίαν* idcirco aſſerit appellari, quod ſuis illi cantionibus Magicæ artis præſtigia, medicamentorumq; vires declararent: Eos vero quam ſæpiſſime argumento è Comœdis deſumpto, varias Perſonas ræpræſentaſſe, nunc fœminæ, nunc lenonis, nunc adulteri, nunc temulenti. Apud Heſychium *μαγῳδὴ eſt ſaltatio, ὄρχησις ἁπαλὴ, dicta* (inquit ille) *à Chriſogno Mago.* Compares Magodis fuiſſe quodammodo videntur ij, quos Athenæus idem *φαλλοφόρους* ait appellari, item, quos *ἰθυφάλλους* ex Semo Delio, quorum illi, quaſi Hiſtrionum præſultores in ſcenam prodibant, carmina quædam Baccho præcinentes, non ij quidem Perſonis faciei admotis, ſed hederaceo quodam integumento adoperti, denſiſq; floribus, ac hædera ornati, ita, vt peculiari quodammodo Perſonati apparerent. *ἰθύφαλλοι* vero Perſonati prorſus, coronaſq; geſtantes ebrios referebant, quorum munus erat, vt *φαλλὸν* geſtantes, carmen quoddam obſcœnum, quod nomen ipſum deſignat in Theatris proferrent, illudque idem fortè eſt, quod *φαλλικὸν ὄρχημα ἐπὶ Διονύσῳ* Polluci dicitur lib. jv. cap. xiv. *Phallica ſaltatio in honorem Bacchi.* Sed his relictis ad *ὄρχησιν* tranſeamus, quæ mirabilis præ cæteris, quod ſupra iam diximus, inter ſcenæ ſpectacula extitit, de qua vetus epigramma.

Tot linguæ quot membra viro, mirabilis ars eſt,
Quæ facit articulos, ore tacente, loqui.

Nulla etenim fabula erat, dramati accommodata, quam geſtibus, ſaltuq. non ita exprimeret ſaltator, quin, vt ait Lucianus de Saltatione, *Perſonis in ſcenam introductis geſtibus per omnia reſponderet, neq; ea quæ dicuntur ab introductis optimatibus, aut Tyrannicidis, aut agricolis, aut mendicis diſcrepabant, ſed in vnoquoq; illorum proprietas, & excellentia demonſtrabatur*: Sic, vt Demetrius quidam Philoſophus,

 ad

ad huiuſmodi aliquando ſpectaculum inuitatus, audire ſe, non tantum videre dixerit ea, quæ ſaltator faceret. Saltatores autem Perſonas habuiſſe, tum veriſimilitudo docet, ex diuerſimodæ imitationis neceſſitate deducta, non enim, abſque tali figmento, exacte poterat exprimi pars illa ὀρχήσεως, quam, è tribus ſecundam, σχῆμα Plutarchus appellat συμποσιακῶν jx. problemate xv. quod in eo geſtu conſiſteret, ex quo propoſitæ fabulæ imitatio dignoſcebatur: Tum verbis diſertiſſimis Artemidorum cap. lxxiix. ὀνειροκριτικῶν. *In theatro ſaltare ſibi videri compoſitum ad hoc, & alio apparatu inſtructum, probarique ac laudari, pauperi quidem opulentiam ſignificat, ſed non vſque ad ſenectutem; Regias enim Perſonas exprimit, & imitatur, & multos miniſtros habet ſaltator, verum poſt actum, & finitum drama ſolus relinquitur.* Sed apertius multo Lucianus his verbis. *Saltationis habitus, quam decens ſit, & modeſtus, quorſum attinet dicere, cum cæcis quoque iſta ſint perſpicua. Larua ipſa pulcherrima, & ſubiecta ſabulæ reſpondens, non immane biat, vt Tragica ſed ſaltationi per omnia conuenit.* Quin, & huiuſmodi ſaltatores ex eo Pantomimos appellatos idem tradit, quod, vel vnus ſaltator tot Perſonas ſuſtineret, quot partibus fabula conſtaret. *Pantomimo nanq;* (quod Caſſiodorus ait Variarum jv. epiſtola vltima) *à multifaria imitatione nomen eſt: idem corpus Herculem deſignat, & Venerem; fœminam præſentat, & marem; Regem facit, & militem; ſenem reddit, & iuuenem, vt in vno videas eſſe multos, tam varia imitatione diſcretos.* Propterea barbarum quendam admiratum, quod quinque Perſonas ſaltatori vnico apparatas vidiſſet, qui ſe omnes repræſentaturum polliceretur, Lucianus dixiſſe refert, videri ſibi, animas plures habere eum, qui talia auderet vnico tantum corpore præditus. Circa Auguſti primum tempora artem hanc prodijſſe, auctor eſt Zoſimus, de qua, plura qui volet, vel ex Luciano hauriat, è quo onte pauca hæc propinaſſe ſatis habeo, vel ex Plutarcho, quo ſuperius

perius digitum intendi, vel etiam ex Athenæo lib. j. Si non ex ijs, quæ multa collegere, Scaliger Poetices primo, cap. xiix. & Bullengerus primo de Theatro cap. xliii. Ad vlteriora enim me ipſius argumenti ratio, ſuo quidem iure, non tergiuerſantem, auocat.

Ariſtenætus epiſt. 26.

PErſonæ, & σχηματισμοὶ in ſacris celebritatibus. In Saturnalibus. Nonis Caprotinis. Bacchi ſolennibus, vbi de Bacchanalibus, & Liberalibus. In minuſculis Quinquatribus. In Megalenſibus. Apud Coos in Herculis ſacris. Nabarualorum ſacerdos. Argiuarum mulierum ὑβριστικά, ÿſque penè ſimilis Charondæ ſanctio. Sacra Veneris in Atthide; Romæq. Mutini Titini; & quis ille Deus. Pœnorum mos in filÿs Saturno immolandis. De Bona Dea Iacobonius quidam notatus. Ex Apuleio Iſidis Pompa. Calcagnini lapſus. Syriæ Deæ circumlatores.

Caput III.

POST Scenæ, Theatrique ſpectacula nullibi magis apud veteres in vſu fuiſſe Perſonam, veſtituſue abſonam mutationem obſeruaui, quam in eorum, quos veluti Deos habebant feſtis, ſacriſque recolendis, quo fit, vt omnem illum cultum, ſui ipſius cauſa, per omnia ridiculum, ex huiuſce ritus acceſſione, tanto maiori ludibrio dignum fuiſſe appareat, vt ab eo non ſatis demirer, poſt diuturna tandem ſæcula, ſapientiſſimos homines, imo & gentes vix auelli potuiſſe. De mutua inter Dominos, & ſeruos veſtium permutatione, quæ per ſeptem dies menſe Decembri fiebat in honorem Saturni, notum eſt magis, quam, vt explicatione indigat, cum ex antiquis habeamus Lucianum, & Macrobium peculiaribus libris Saturnaliorum nomine, ſingula ad hunc ritum attinentia pertractantes: è quibus non omittendum illud occurrit

currit apud Lucianum, quod è re noſtra eſt, paucis forte notatum; fas fuiſſe ijs diebus, præ cæteris ſolutioris ludi generibus, facie fuligine oblita incedere. Saturnalia etiam fœminis propria fuiſſe Calendis Martijs, affirmat Lazius lib. x. commentar: cap. jx. in quibus conſimilis veſtium mutatio ab ijs vſurparetur, quæ præter auctores ab ipſo citatos, innuit Macrobius Saturnalium primo, c. xij. Et ne inuidentiæ cauſa inter ancillas, & famulos altercatio oriretur, Feſtum ancillæ quoque, quam ſimillimum, quod Nonas Caprotinas appellarunt ex eo nactæ ſunt, die quinta Iulij Menſis, quod vt refert ἐν παράλληλοις, & alibi Plutarchus, cum bello Gallico hoſtilis concubitus dedecus à Matronis, vafro commento, auertiſſent, dignæ viſæ ſint, quæ in huius facinoris memoriam, ſtato die, matronali veſtitu ſuperbirent. Quod, ex pari euentu, apud Smyrnæos quoque celebre fuit. Si vero hæc præterire velimus, non prætereunda certe Bacchi ſolennia, in quibus talem imprimis ritum vſurpatum ſcimus. Threiciarum mulierum Bacchantium habitus, quo ſchemate, Prognes aſtu, Philomela delitefcens, Terei cuſtodiam euaſit, nil aliud, quam Laruas quaſdam fuiſſe deprehenderit, qui Ouidii hos verſus vj. Metamorph. attentius conſiderauerit.

Tempus erat, quo ſacra ſolent Trieterica Bacchi
Sithoniæ celebrare nurus, nox conſcia ſacri,
Nocte ſonat Rhodope tinnitibus æris acuti,
Nocte ſua eſt egreſſa domo Regina, Deiq;
Ritibus inſtruitur, furialiaque accipit arma
Vite caput tegitur, lateri ceruina ſiniſtro
Vellera dependent humero leuis incubat haſta,
Et paulo poſt
Germanamque rapit, raptaq; inſignia Bacchi
Induit, & vultus hederarum frondibus abdit.

Cæterum hunc ritum, non apud Thraces tantum, ſed & apud Græcos, & Latinos frequentem, peruetuſtumque fuiſſe

ex Virgilio habemus Georgicorum ij. cum luculenta adeo Perſonæ deſcriptione, vt ea, quæ attuli nullum certius argumentum requirant.

Baccho caper omnibus aris
Caeditur, & veteres ineunt proſcenia ludi;
Præmiaq. ingentes pagos, & compita circum
Theſidæ poſuere, atque inter pocula læti
Mollibus in pratis vnctos ſaliere per vtres.
Nec non Auſonij, Troia gens miſſa coloni
Verſibus incomptis ludunt, riſuq. ſoluto
Oraq. corticibus ſumunt horrenda cauatis.

Ne quis autem putaret de Bacchanalibus loqui Virgilium, quorum, & turpitudo nota eſt, & inſtitutio recentior quæq. breui poſt (ante Virgilium certe) ob flagitioſam obſcænitatem Roma eiecta fuiſſe perhibet Liuius lib. xxxix. ſacra hæc Liberalia fuiſſe ſciendum eſt, in honorem Liberi Patris, ad vberiorem vinearum prouentum impetrandum inſtituta, quod ex eo conſtat, qui proxime poſt ſupracitatos ſequitur Virgilii verſu.

Hinc omnis largo pubeſcit Vinea fœtu;

Ea Græcis Διονύσια fuere, neque flagitioſis & nocturnis congreſſibus, vt Bacchanalia, ſed ludicris quibuſdam, & ridiculis, tum quouis anni tempore potu vini vberioris ſolenniter peragebantur, tum etiam præfinitis diebus. Incidebant enim Romæ poſt veris initia, quo tempore vina à fecibus eximebantur: In Græcia vero, quod Theophraſtus expreſſe docet χαρακτήρων cap. iij. περὶ ἀδολεσχίας, in menſem ποσειδεῶνα, qui, vel ſit December, vt facit Theodorus Gaza; vel Ianuarius, vt Ioſephus Scaliger, vel vtriuſq; partem occupet, quod pluribus probatur, vt magis conſentaneum τοῦ παντὸς διαμαρτάνει Auberius, qui hunc Septembrem interpretatur, πυανεψιῶνα Iulium, Βοηδρομιῶνα Iunium, quorum ille verius ſit Octobris, & Nouembris pars, hic vero Septembris, & Octobris. Sed, ne longius euagemur, quod in his trala-

tralatitijs haud difficulter euenit, præter hæc Bacchi ſacra, fuerunt etiam minuſculæ Quinquatrus, in honorem Mineruæ, in quibus Perſonæ adhiberentur, ſi Plutarcho ſtandum, quæſtionum Romanarum lv. Idibus Ianuarijs; hi verò Ouidio, faſtorum vi. cui etiam Cenſorinus adſtipulatur cap. xi. Idibus Iunijs. Ouidius.

Et iam Quinquatrus iubeor narrare minores,
Huc ades ò cœptis, flaua Minerua meis.
Cur vagus incedat tota tibicen in Vrbe,
Quid ſibi Perſonæ, quid toga picta volunt?

Cenſorinus vero. *Non tibicinibus, per quos numina placantur eſſet permiſſum aut ludos publice facere, aut veſci in Capitolio, aut Quinquatribus minuſculis, hoc eſt Idibus Iunijs* (malim vrbem, ſi corrigendi ius mihi arrogarem), non enim facile occurrit, hoc alibi, quam Romæ factitatum) *veſtitu, quo vellent Perſonatis, temulentiſq. vagari*. His accedunt, quæ ſcribit Valerius lib. ij. cap. v. à quo cœremoniæ huius originem petere cuius erit in promptu. *Tibicinum* (inquit) *Collegium ſolet in foro vulgi oculos in ſe conuertere, cum inter publicas, priuataſq. ferias actiones; Perſonis tecto capite, variaq; veſte velatis, concentuſq. edunt*. In Megalenſibus quoq; qui à die ante Nonas Aprilis, vſque ad v. Idus, in honorem Matris magnæ, celebrabantur, ait libro primo Herodianus; *Summam omnibus quouis ludendi modo conceſſam licentiam, adeo, vt vnuſquiſque quamcunq; velet Perſonam repræſentaret; neq. vlla eſſet tam magna, aut eminens dignitàs; cuius habitum non liceret ei, cui lubitum fuiſſet, induto ludere, & veram ſpeciem occultare, ita vt non facile eſſet eum, qui imitaretur ab eo, qui reuera eſſet dignoſcere*; hic, vt licentiam huiuſmodi ad ſtruendas Commodo inſidias opportunam putauerint nonnulli, in fauſto tamen euentu. In his etiam ſacris, ante Deæ ſimulacrum ludere, Matronaſque ſpectatæ pudicitiæ pſallere ſolitas, memoriæ prodidit Alexander ab Alexandro Genialium xvi. cap. xix. quin, & con-

uiuia

uiuia ſodalitateſq. inuicem agi; & quod Ouidius teſtatur faſtorum iv. Scenici ludi populo exhiberi.

Scena ſonat, ludiq. vocant ſpectate Quirites,
Et fora Marte ſuo litigioſa vacent.

Herculis etiam ſacra apud Coos Antiſtitem auſpicaturum, muliebrem ſtolam induiſſe, capitique mitram circundediſſe narrat Plutarchus quæſtionum Græcarum lviii. ex eo occaſione deſumpta, quod Hercules ipſe, è Troia rediens, illuc tempeſtate delatus, cum Meropum multitudine oprimeretur, ad Treſſam quandam mulierem confugere, taliq; illos habitu fallere ſit coactus. Eodem prorſus ornatu (Tacito referente) Caſtoris, & Pollucis antiquæ religionis luco, apud Naharualos in Sueuia ſacerdos præſidebat. E contra vero, mulieres apud Argiuos, patriæ ab hoſtibus Spartanis, poſt viros ingenti internecione cæſos proprio Marte vindicatæ, glorioſum illud μνῆμα ſeruarunt, quod Plutarchus ἐν γυναικῶν ἀρεταῖς commemorat, vt in ipſo Nouilunio quarti menſis (qui Thot olim Aegyptijs, ipſis pari ſignificatione Ἑρμαῖος, nobis September eſt) quo die ab ipſis proſpere pugnatum fuerat, ſacra quotannis celebrarentur ὑβριστικά, id eſt contumelioſa, quibus mulieres ipſæ virilibus tunicis, viri autem mulieribus induti intereſſent. Qua in re non tam videtur admiratione dignum, quod fœminile robur Naturæ modum exceſſerit, quin vberiorem riſum eliciat turpis virorum tolerantia, qui talem à ſe, quaſi muliebris ignauiæ confeſſionem extorqueri permiſerint: Recte enim, ſapienterq. Charondas (quod ſcribit Diodorus lib. xij.) nullum cenſuit grauius ſupplicium irrogandum ijs, qui, vel in prælijs ordines deſeruiſſent, vel patriæ cauſa armorum periculum ſubterfugiſſent, quam, vt in certiſſimum timiditatis, & inertiæ teſtimonium, muliebri ſtola exornati in medio foro omnium oculis exhiberentur. Cyprii quin etiam, quod Venerem marem ſimul, & fæminam exiſtimarent (vt cap. viii. lib. iii. Saturnalium Macrobius) ſignum ipſius habuerunt ſtatura

R effigieq;

effigieq. virili, vtpote barbatum, veſte autem muliebri, cui ſacrum facturi apud Atthidem viri ſimul, & mulieres indumenta viciſſim commutabant. Et, Feſto docente; ***Mutini Titini ſacellum fuit Romæ, cui mulieres velatæ togis prætextis ſolebant ſacrificare.*** Quod velamenti genus, cum vtiſq; eſſet extraordinarium, non iniuria inter Perſonas locum ſibi vindicat; ſeu prætextam velimus (quod vero videtur ſimilius) peculiarem fuiſſe Magiſtratum quorumdam, puerorumq. nobilium; ſeu cum Aſconio Pediano fœminis vſq; ad nuptias etiam communem. Mutinus autem ille, erat, quem Arnobius libro iv. & Lactantius Inſtitutionum, I. cap. xx. Mutunum appellant, cui horrenti faſcino (Vndè illi proculdubio nomen, ceu à Mutone aquo etiam tales aliqui mutoniati dicuntur) ſponſæ nubentes inſidere permittebantur; quaſi auſpicabile ducerent cæca illa pectora, quod illarum pudicitiam Deaſter aliquis prior delibaſſe videretur. Ne autem pars vlla nefarij cultus Perſonæ velamento deſtitueretur, apud Plutarchum περὶ δεισιδαιμονίας refert Empedocles, ſolitos fuiſſe Pœnos, quotieſcunque propria pignora hoſtias Saturno immolarent (quod conſuetum illis, præter omnes humanitatis leges) ipſorum genuinam formam alio ſchemate transformare, ea forte de cauſa, ne patrius affectus ab illa tam perſpicua agnitione excitatus, facinus execrandum retardaret. In ſacris etiam Bonæ Deæ Perſonas adhibitas, tradit Iacobonius quidam, de Veteri Cæſiorum gente, quo auctore non compertum: Suſpicor vero, in quoſdam verſus illum incidiſſe, quibus Iuuenalis Satyra II. fœdiſſimis ſuorum temporum libidines exagitans in ipſius Deæ ſecretis ſiniſtrum morem inualuiſſe demonſtrat. Vidit, inquam, aut fallor, verſus illos Iacobonius, putauitq; apparatum illum, quo viri modis omnibus in fœminas deformati deſcribuntur, non, vt res eſt ad execrandæ libidinis vſum ſed ad ſacrorum ritum pertinere; quæ dicta ſufficiant, ne videar in lapſibus alienis (quod angue peius exhorreo) ingeniosus

[Margin: Vide an huic Deo Mutuno conueniant, quæ refert Ouid. 6 Faſtor. verſ. 627. vſq; ad 635. & Diony. Alicarn. lib. 4. in princ. de Seruij Iulij Regis ortu.]

[Margin: S. Aug. lib. 6. cap. 9.]

nioſus eſſe velle; licet Iacobonius idē, cum eandē, quæ Iſis eſt, faciat Bonā Deā, manifeſtiſſimo rurſus, nec tolerabiliori errore labi videatur. Iſidis tamen ſacrum apparatum, tanta ſchematū diuerſitate, ridiculiſque commentis inſtructum deſcribit Apuleius Metamorphoſ. lib. xj. vt nulla verius Pompa; Perſonatorum quoddam ſimulachrum, & imitationem repræſentet. *Ecce* (inquit ille) *Pompa magna paulatim proceaunt anteludia, vocibus cuiuſque ſtudijs exornata pulcherrimè. Hic incincto baltheo militem gerebat; illum ſuccinctum chlamyde copides, & venabula venatorem fecerant; alius ſoccjs obauratis, indutus ſerica veſte, mundoq; pretioſo, & adtextis capite crinibus, inceſſu perfluo fœminam mentiebatur; porrò alium ocreis, ſcuto, galea, ferroq; insignemè ludo putares gladiatorio precedere: Nec ille deerat, qui Magiſtratum faſcibus purpuraq. luderet; nec, qui pallio, baculoq; & baxeis, et hircino barbitio Philoſophum fingeret; nec, qui diuerſis arundinibus, alter aucupem cum viſco, alter piſcatorem cum hamo indueret.* Cætera verò, quæ longa oratione proſequitur Apuleius, qui legere apud ipſum volet, haud iniucundam deſcriptionem habebit frequentiſſimæ vtriuſque ſexu turbæ, in qua alius prout libido eſſet alium geſtaret habitum; à vero tamen longe diuerſum, & in qua, vel ipſi Antiſtites laruatorum præſeferrent imaginem, partim auguſtiori, quam pro conſuetudine indumento, partim vero canis, aut etiam bouis facie ſuſcepta. Quæ licet ex Aegyptiorum inſtitutis emanaſſe videantur, non tamen ferendum, quod in Perſonatis Calcagninus hunc locum innuens, de Aegypto loquatur, cum apud Cenchreas quod fuit Corinthiorum nauale, hæc ſe vidiſſe referat ὄντως ille Philoſophus. Myſtas etiam Syriæ Deæ, quodammodo Perſonatos eius ſimulachrum deduxiſſe auctor eſt Apuleius idem Metamorph. ijx. *Varijs eos*, dicens, *coloribus induſiatos, & deformiter formatos, facie cænoſo pigmento delita, & oculis obunctis graphicè prodijſſe, mittellis, & crocotis, & carbaſinis, & bom-*

bicinis iniectos. Et hæc quidem de Perſonarum in ſacris, feſtiuiſque Idolorum diebus apud veteres vſurpatione.

IDem ritus in epulis, & commeſſationibus, teſtimonijs & exemplis comprobatus. In ijſdem Larua argentea è Petronio. σωμάτια apud Auſonium. Mos Aegyptiorum, Chinenſium, Coorum, & mulierum Argiuarum. Lycurgi inſtitutum.

Caput IV.

DEORVM ſacris, atq. ſolennitatibus epulæ, & conuiuia proximè accedunt, ſiue publica ea ſint, ſiue priuata; In ijs verò Perſonas nonnunquam adhibitas, & χηματισμοὺς teſtes ex antiquitate locupletiſſimos habemus. Athenienſium quidem moris fuiſſe in talibus Perſonas geſtare, Demoſthenes de falſa legatione docet, his verbis de Epicrate loquens. *Et huius execrandi Cerybionis, qui in ſolemnitatibus ſine Perſona comeſſatur.* Homini ſic exprobrans ſummam impudentiam, quod cum non puderet aliorum conſuetudini aduerſari, & ſine Perſona publico, feſtoq. conuiuio intereſſe. Idem etiam apertè ſatis Philoſtratus innuit ἐν εἰκόνι Comum Deum deſcribens, quem multa turba circumſeptum depingit, *in qua* (inquit) *mulierculæ cum viris incedunt, & calceamentum commune habent, & præter propriam amiciuntur conſuetudinem, nam Comus & mulieri virum agere, & viro ſtolam induere muliebrem, muliebriterque incedere permittit*; vtpotè, qui ebrietatis, & comeſſationum Deus ſit creditus, vt Philoſtratus idem infra ἐν ζωγραφῇ, & ἀνδριᾶσι. Neque exempla deſunt ad hæc comprobanda, legimus enim apud Athenæum lib. xij. Alexandrum illum Magnum cum lautius ſolito conuiuiuia celebraret, nunc Hammonis habitum purpureum, & cornua, tanquam Deum geſtaſſe, nunc in Dianam ſe, aut Herculem, aut Mercurium refinxiſſe,

quæ

quæ ſanè fictiones, effigierumq. variationes (abſque oris tegumento fuiſſe concedamus) Regem tamen illum verè laruatum, Perſonatumq. conſtituebant. Pari modo Auguſtus epulum amicis dediſſe traditur, quod vulgo δωδεκάθεος vocabatur, in quo Deorum, Dearumq. habitu exornati conuiuæ diſcumbebant ipſeq. præcipuè Apollinis ornatu conſpicuus. Qua de re feſtiuum eſt hoc, quod ſequitur Epigramma apud Suetonium in eius vita capite lxx.

Cum primum iſtorum conduxit menſa choragum,
Sexq. Deos vidit Mallia, ſexq. Deas;
Impia dum Phœbi ludit mendacia Cæſar,
Dum noua Diuorum cœnat adulteria:
Omnia ſe à terris tunc numina declinarunt,
Fugit, & auratos Iupiter ipſe thoros.

Quin, & publicè acclamatum eſt, Deos frumentum omne comediſſe, cum ſumma penuria, & fames inter hæc ciuitatem vrgeret. Solitum etiam fuiſſe, vt Laruæ quædam in medium conuiuium iacerentur, ea arte fabricatæ, vt figuram quamlibet exprimerent è Petronij Satyrico vulgatum eſt, cuius hæc ſunt verba. *Potantibus ergo, & accuratiſſimè lautitias nobis mirantibus, Laruam argenteam attulit nobis ſeruus ſic aptam, vt articuli eius, vertebræq. coacta in omnem partem flecterentur. Hanc, cum ſuper menſam ſemel, iterumque abieciſſet, & catenatio mobilis aliquot figuras exprimeret, Trimalcio adiecit;*

Heu, heu, nos, miſeros, quam totus homuncio nil eſt,
Sic erimus cuncti, poſtquam nos auferet orcus.

Quæ res ideo fiebat, vt mutationis, breuitatiſque vitæ homines commonefacti ad lætitiam incitarentur, quò de præſentis vitæ fructu nihil abijcerent. Tangit etiam hunc morem Auſonius in Præfatione Eydilli xiij. ludicriq. hoc genus illud eſſe aſſerit, quod ſupra diximus σωμάτιον, Latinis oſcilla nuncupari. Id verò notum eſt ab Aegyptijs profectum, apud quos ſolenne erat (teſte Herodoto in Euterpe) vt vnus ali-

quis

quis ligneum cadauer inter epulas circumferret, conuiuas hoc pacto ad bibendum, & oblectationem inuitans. Nec prætereundum hoc loco quod de Chinenſibus ſcriptum inuenimus, quam gentem bonis moribus excultam, multarumque rerum admirabilium ante Europæos inuentricem fuiſſe conſentiunt de rebus Indicis vniuerſi ferè Scriptores; conſueuiſſe eos ſcilicet, vt nullius generis lautitiarum deſiderium relinquatur, conuiuas, quos opiparo admodum apparatu excipiunt, per homines Perſonatos iocis, & facetijs oblectare.

Vid. Plin. epiſt. 15. lib. 1. & epiſt. 36. lib. 9.

Pertinet huc etiam, quod de Cois habet Plutarchus quæſtionum Græcarum lib. x. ſtatutum apud eos, vt in nuptiarum ſolennibus vir muliebri veſte vteretur, quo veluti Symbolo demonſtratum fuiſſe crediderim, vel alternam operam viri, & vxoris in re familiari adminiſtranda neceſſariam, vel potius virilem animum vxorijs, patrijſque affectibus debilitari, quaſiq. effæminari plerunque ſolitum, iuxta eam Lucretij ſententiam.

Et Venus imminuit vires, pueriq. Parentum
Blanditijs facile ingenium fregere ſuperbum.

Quam Fasius noſter Pœmatis emendatiſſimi Rhapſodia x. In Orcano quodam elegantiſſime expreſſit.

E liuto homai de' figli, era inuilito
Ne gl' affetti di Padre, e di Marito.

Huic vero Coorum conſuetudini legem, quaſi contrariam ab Argiuis mulieribus, poſt rem bene geſtam inſoleſcentibus ſancitam, qua nuptæ in ipſo concumbendi actu barbam habere iubebantur, ſat erit digito innuiſſe apud Plutarchū de mulierum virtutibus, cum nihil ſuboleat prorſus, niſi muliebris impotentiæ redundantiam, in virili ſexu proculcando fero citer debacchantem. Probabiliore conſilio apud Spartanos Sycurgus nubentibus fœminis virilem habitum, capillorumq. tonſum deſignauit (quod ex eiuſdem auctoris arcula deprompſimus) vt, quas cæteroquin maſculis exercitationibus aſſuefactas volebat, tali myſterio commonefaceret,

ad

ad hoc potiſſimum virile robur, animumque neceſſarium ipſis futurum, vt onera vitæ coniugalis intrepidè ſuſtinerent.

PErſonæ in Triumphis θρίαμβος *vnde. Huius rei ab Atheniensibus origo. Perſonæ in bellis, & χιμαιτισμοί ad hoſtes decipiendos, ſed, & ad terrendos, cuius rei exempla è Gelonis, Aethiopibus, Phocenſibus, Arijs, Hunnis, & Britannis, vbi per occaſionem glaſti vox aſſerta apud Cæſarem; & de Agathyrſis Seruius mendacij conuictus. Exemplum è Britannicis item muliebris. De veteribus quibuſdam armaturis, & Turcarum Dellys.*

Caput V.

SI verò in bellis etiam, immo, & in ipſa Triumphi celebritate Perſonarum quandam ſpeciem viſam dicamus, ne quis abſurda nimis me proferre exiſtimet: De triumphis enim notum eſt, adeo, vt à thrijs, quæ ficulnea ſunt folia, quæq. ante inuentas Perſonas earum vicem ſupplebant, Triumphi nomen deductum aliqui velint. *Priuſquam enim* (ait tomo ij. Zonaras in Diocletiano) *ſcenici Perſonas excogitaſſent, ficulneis folijs facies veluti, dicteria verſibus Iambicis proferebant, quam licentiam, & milites in Victoriæ feſtiuitate, eodem ornatu, in Victores vſurpabant, atq. hinc Triumpho nomen:* ἀθρίον, ſcilicet, & ἴαμβος, θρίαμβος, quæ vox paulıſper immutata latine Triumphum effecit, quod & Sudias quaſi confirmare videtur; licet alij non deſinıt, qui nomen hoc aliundè deriuaſſe opinentur. Vtcunq. fit, talem apud Romanos militum licentiam in Triumphis non eſt qui ignoret, quod validiſſimi argumenti loco deſeruit. Indicat præ cæteris lepidè Martialis lib. jv.

Conſueuere iocos veſtri quoq. ferre triumphi,
Materiem dictis nec pudet eſſe Ducem.

& lib.

& lib. vij.

Feſta coronatus ludet conuitia miles,
Inter laurigeros cum comes ibit equos.

Quam licentiam à veteri Athenienſium inſtituto fluxiſſe, vero haud abſimile videtur apud quos nihil minus permittebatur Perſonatis hominibus celebres quoſcunq; viros, in publicis Pomparum apparatibus, conuitijs appetere. Quod priuſquam occurreret apud Dionyſium Halicarnaſſeum lib. vij. didiceram ego ex Demoſthenis oratione περὶ τῆς παραπρεσβείας in qua tale probrum ab ipſo Aeſchini obijcitur. *Et ſi pileolo capiti impoſito obambularis & in me conuitia dixeris*; quo loco eius ſcholiaſtes Vlpianus annotat: *Homines Perſonas geſtantes in Pompis conuitiari ſolitos, infraq. eas pileolos habuiſſe ne læderetur, & attereretur caput*; non tantum πιλίδια nominans vt Demoſthenes, ſed expreſſius etiam προσωπεῖα. Si quis autem abſurdum exiſtimaret, quod pileolos infra Perſonas habuiſſe tales dicantur, qui, ſecundum probabiliorem veriſimilitudinem eas infra pileolos habuiſſe debuerant, is conſiderandum ſibi proponat, nulla re nos prohiberi, quo minus credamus, fieri potuiſſe, vt Veterum Perſonæ ea fuerint forma & magnitudine, qua, ſincipnt vniuerſum occupantes, eiuſmodi pileolis locum infra ſe facile relinquerent. Adſtipulantur iis, quæ diximus, Hermogenes libro de Methodo grauitatis, nec non Plutarchus ἐν πολιτικοῖς παραγγέλμασι, ciuilem virum à tali petulantia ſpecioſiſſimo auocamento deterrens: Atq. hinc eſt, quod Socrates nihil commotus ſit, ob contumelioſa in ſe Ariſtophanis verba, quod (vt eſt apud eundem περὶ παίδων ἀγωγῆς) nihil differre perſuaſum haberet in Theatro ne, an in publico conuiuio dicterijs inceſſeretur. Quis neget autem, haud multum à Perſonatis diſtaſſe Alexandrum illum Magnum, eiuſq. copias cum (vt refert Q. Curtius, cæteriſq; eius vitæ Scriptores) comeſſabundus per Caramaniam inceſſit, Bacchi cum triumphum imitatus, ita, vt exercitus ille non militum,

licum, ſed furentium Baccharum chorus videretur. Et hæc quidem de Triumphis ad propoſitum argumentum in mentem venere. De Perſonis verò, ſeu Perſonarum quadam ſpecie in ipſis prælijs, vel ad circumueniendos, vel ad perterre faciendos hoſtes vſurpata; quantum quidem ad fallendos, hoc inter ſagaciora ſtratagemata ſemper obtinuiſſe teſtantur hiſtoriarum monumenta, maximeq; qui talia collegere Frontinus, & Polyænus, vt valentiores quiq. è militibus, ex occaſione, vel in fœminilem habitum componerentur, quod fecit Solon aduerſus Megarenſes, vel etiam in hoſtilem, quod Darius aduerſus Sacas, Cimon aduerſus Perſas, Cato aduerſus Pœnos, aliique aduerſus alios fecere. Quo ſimiliter reſpicientem Punicam Hannibalis verſutiam, non eſt cur prætermiſſam velimus, quem libro tertio narrat Polybius à Celtis ſibi metuentem, cum apud eos in hibernis eſſet, nec recens cum illis contracto fœderi ſatis confideret, adaptatis ſibi cuiuſcunq. generis capillamentis, veſtibuſq. vnicuiq. eorũ congruentibus deſumptis, occurentes ſingulos fefelliſſe adeo vt ægre vix ab intimis familiaribus agnoſceretur. At quod terrorem inferendum, vt res eſt minus fortaſſe cognita, pluribus videtur exemplis confirmanda. Horrendum præbuiſſe ſpectaculum, ſuper omnia Laruarum terriculamenta, credendi ſunt Geloni (è Scythis ij fuere) de quibus Claudianus aduerſus Rufinum primo.

Membraq. qui ferro gaudet pinxiſſe Gelonus.

Ex quo *Pictorum* Epiteton nacti ſunt apud Virgilium. ij. Georgicorum. Hi prodeuntes in prælium, quod Pomponius Mela docet libro ij. cap. j. atteſtaturq; Solinus c. xxv. *Hoſtium cutibus equos, ſeq. velabant, illos reliqui corporis, ſe capitum*, quod & quotidiano veſtitu Antropophagi fecere, *Cutibus cum capillo* (verba ſunt Plinij libro vii. cap. ij.) *pro mantelibus ante pectora vtentes.* Do Aetiopibus habet Alexander Genialium 1. cap. xv. eos dimidiatum corpus minio, dimidiatum gypſo illinire ſolitos, quod & Phocenſes aliquan-

do feciſſe, tradit Herodotus Vrania, Telleam quendam Eleum vaticinum narrans, ſexcentos viros è Phocenſibus præſtantiſſimos, gypſo tam ipſos, quam arma obleuiſſe, eoſque ſub noctem Theſſalis immiſiſſe, quos Theſſalorum primo excubitores, prodigium quoddam arbitrati, mox exercitus ipſe adeo exhorruit, vt ad ampliſſimam victoriam locum Phocenſibus dederit. Arij Germaniæ populi (vt eſt apud Tacitum in Germania) *Inſita feriati tinctis corporibus arte lenocinabantur, ipſaq. formidine, atque vmbra feralis exercitus terrorem inferebant, nullo hoſtium ſuſtinente nouum, ac velut infernum aſpectum.* Quamobrem non penitus laude caret, quod a ſe commentis tot, tanteq. nationes terribilẽ aſpectũ in militarib. congreſſibus affectauerint. Nam quod ſubijcit idem Tacitus, *Primi in omnibus prælijs oculi vincuntur*. Hunni etiam præliaturi, ſi Bonfinio fides Hiſtoriæ Hungaricæ libro ſecundo. *Hirſutis ſe pellibus induebant, barbiſque demiſſis, & intonſis crinibus, villorum inſtar feroces tantum terroris toruis obtutibus adijciebant, vt ſolo aſpectu, ne dum congreſſu hoſtes abſterrerent.* Sed omnium maximè, quod ſciam, Britannis celebris hæc conſuetudo fuit, *vt glaſto ſe inficerent, quod cœruleum efficit colorem, atque hoc borribiliori eſſent in pugna aſpectu;* quod de his teſtatur Cæſar belli Gallici lib. v. apud quem, non ſatis mirari poſſum, quamuis aliam lectionem nec ſine veterum librorum auctoritate, inualuiſſe potius, quam glaſti vocem; quam genuinam eſſe lectionem, vel ex eo certum eſt, quod Plinium habemus lib. xxij. cap. 1. talem appoſitè glaſto proprietatem aſſerentem. Ex hac corporum tinctura factum eſt, vt apud diuerſos auctores, diuerſa nomina ſortiti ſint Britanni: Eos etenim Propertius *Infectos*, appellat, Martialiſque alibi *cœruleos*, alibi *pictos*. Niſi epitheton hoc ad id referre malimus, quod de iiſdem tradit Solinus cap. xxxv. *Britannis per artifices plagarum figuras iam inde à pueris, variæ animalium effigies incorporantur, inſcriptiſque viſceribus, hominis incremento*

mento pigmenti nota creſcunt: Hoc idem confirmat Herodianus lib. iij. ad Seueri vſque tempora ſeruatum fuiſſe; ex quo fortaſſe fuit, quod gens ex illis Pictorum nomine, non patrio, & veteri, ſed è renato à Romanis ſit appellata, quod conijciendum reliquit Claudianus eo verſu in iij. Honorij Conſulatu;

Ille leues Mauros, nec falſo nomine Pictos
Edomuit,

Qui, & in bello Getico dixerit.

Venit & extremis legio prætenta Britannis,
Quæ Scoto dat frena truci, ferroq. notatas
Perlegit exanimes, Picto moriente, figuras

Stigmata Britonum Tertullianus nominat libro de velandis virginibus, & *Pigmata* Iſidorus originum lib. xix. c. xiii. Seruiuſq. ad illud iv. Aeneidos.

Curetes, Dryopeſque fremunt, pictique Agathyrſi:

Picti autem, dicit, *non ſtigmata habentes, vt gens in Britannia. ſed pulchri, hoc eſt cyanea coma placentes*: Quem tamen, quod pertinet ad Agathyrſos, Solinus cap. xxii. cum eoque Mela lib. ij. cap. 1. mendacij arguunt, diſertè exprimentes; *Ora, artuſque pingere ſolitos Agathyrſos, & ſic, vt ablui nequirent, & quanto quis altero præſtaret, tanto propenſiore ſe nota tinxiſſe, vt eſſet indicium humilitatis minus pingi*. Simile quiddam de Getis Claudianus indicat de bello Getico.

De Thracum mulieribus itidem pictura. tis V. Athen. lib. 13. l. 524

Crinigeri ſedere Patres, pellita Getarum
Curia, quos plagis decorat numeroſa cicatrix.

Quod & de multis oræ Aphricanæ populis, & de Floridenſibus in America narrant, qui eas regiones perluſtrarunt. Et, vt ad Britannos redeam, notatu dignum illud eſt, quod ad rem facit, fœminas eorum ſcilicet, virorum ferociam imitatas habitu terribili ſumpto, aliquando in aciem prodiiſſe. Teſtem dabo Tacitum Annalium xiv. *Stabat pro litore* (de Mona inſula loquitur, quo ſe perfugæ receperant; incoliſq.

ſociauerant) *Diuerſa acies, denſa armis, viriſque intercurſantibus feminis, in modum furiarum, veſte ferali, crinibus deiectis, faces præferebant.* Cuius aſpectus nouitate, milites adeo perculſos affirmat, vt, quaſi hærentibus membris, immobile corpus vulneribus præberent. Huc congruenter caderet, quod Longobardicæ mulieres feciſſe dicuntur, capillis in modum barbæ compoſitis, quo numeroſioris exercitus ſpeciem præberent, vnde illi genti nomen; ni, qui eius Hiſtoriam conſcripſit Paulus Diaconus fabulam hanc ceu anile commentum, exploderet. Quod verò liquido demonſtret, hoc veluti ſtratagema non populorum ſolummodo prioribus ſæculis agreſtium, ſed, & mitiorum, prudentiorumq. fuiſſe; viſuntur hodieq. in celebrioribus potentiorum Dynaſtarum armamentarijs peruetuſtæ caſſides, Perſonarum inſtar, & ad humani vultus, & ad brutorum ſimilitudinem fabricatæ. Tales prorſus à Germanis adhibitas, auctor eſt Plutarchus in Mario, quemadmodum Celtas Diodorus ait lib. vi. in iis, vel naturalia cornua appoſuiſſe, vel auium, & quadrupedium effigies expreſſiſſe; Nec diuerſum valde Parthorum ritum affert è Suida Lipſius Dialog. v. lib. iij. de Militia Romana, qui non ferarum imagines, ſed capita ipſa galeis adaptabant, earum rictibus ad augendum horrorem vtentes: fuitq. id etiam Romanis ipſis familiare, vt non ſolum ſigniferi omnes (quod Vegetius habet cap. xvi. lib. ii.) galeas haberent *ad terrorem hoſtium Vrſinis*, vel vt alii legunt *hirſutis pellibus tectas*, ſed & milites vniuerſi, Polybio teſte, Lupi pellem, aut eiuſmodi aliquid ipſis imponerent. Vnde eſt, quod galeæ nomen non à galero, ſed à felina pelle, licet non ſatis appoſitè deducendum Ioſephus Scaliger arbitretur in ſuis ad Varronem coniectaneis, quaſi ἀπὸ τῆς γαλῆς tantummodo, nec aliundè, nomen ſumpſiſſe debuerit, quod ex cuiuslibet animalis exuriis conficiebatur. Quæ dicta ſufficiant, ſi corollarii loco tantum adijciamus, quæ libro iv. cap. xiij. Itinerum Orientalium

talium refert Nicolaius; quoſdam eſſe apud Turcas armaturæ leuis equites, ſine ſtipendio militantes, quos Delſyos vocant, quaſi eo idiomate ſtultè audaces, tum, quia inſignis eorum ſit præ cæteris, in prælijs conſerendis audacia, tum quia deformi habitu, non tam conſpicuos ſe, quam ridiculos præbeant, cum vilosis Vrſorum pellibus totum corpus induti, caput Leopardi exuuijs contecti, ſingularis ornamenti loco in ipſo frontis medio immenſam Aquilæ caudam geſtantes, eiuſdemq. alis parmæ defixis exemplar veriſſimum effingant larualis ſimulacri.

PRomiſcua quædam de Perſonarum vſu: Puta *in luctu vt Lycij. In Cæſarum* ἀποθέωσει, *& Virorum illuſtrium funeribus. In nocturnis Bacchationibus. Alexandriæ in thure interpolando.* Polluci *lux de mulierum* Perſonulis. *Idem correctus. Chinenſium fœminarum* Perſona. χειρονομίαι *luxus, & libidinis cauſa, tum virorum, tum etiam populorum; quod improbatum ex veteri lege Deuteronomij. Senecæ loci duo ex collatione illuſtrati. Mulieres ſexum mentitæ.*

Caput VI.

NON tantum in ijs, quæ ſupra recenſuimus, Perſonas, habituſq. fictitios ſuſcipere è veteri more fuiſſe ſciendum eſt, ſed, & in multis alijs, quæ vnico hoc capite promiſcuè viſum eſt ſuperioribus adtexere. Conſueuere Lycii, vt ex Valerio Maximo comperimus libro ij. capite vi. cui, & fauet Plutarchus ἐν παραμυθητικῷ πρὸς Ἀπολλώνιον *quotieſcunq. ijs luctus incideret, veſtem muliebrem induere, vt deformitate cultus commoti maturius ſtultum proijcere moerorem vellent*. Quod prudenti conſilio cauit, qui legem illis præſcripſit, luctum ſignificans rem eſſe muliebrem, & à virili dignitate remotam, proinde celeriter excutiendam. Quin, & cum

Roma-

Romanorum Principum, ſeu efferretur funus, ſeu conſecratio peragerctur Perſonas fuiſſe viſas teſtis eſt locupletiſſimus Herodianus, libro iv. cui vel ſoli nefas ſit fidem derogare, ni teſtes etiam alii duo accederent ἐκ τῶν διὸς δέλτων, Dionyſius Halicarnaſſeus, & Suetonius, quorum ille certiores nos reddit lib. vii. priſcis etiam temporibus *Satyricos Saltatores in Illuſtrium virorum funebribus pompis feretrum praeceſſiſſe*: Hic autem in Veſpaſiano, talem conſuetudinem funeribus Cæſarum nominatim adſcribit, in ipſius Veſpaſiani funere inquiens, Fauonem Archimimum, Perſonam eius ferentem, vt moris erat, facta, ac dicta viui imitatum fuiſſe. Porrò hæc ſunt Herodiani verba. *Currus item decenti ordine circumaguntur* [circa rogum nempè, in quo Principis iacebat cadauer] *inſeſſi purpuratis rectoribus, qui Perſonas ferant, imagines habentes omnium Romanorum, qui glorioſè exercitus duxerunt, vel regnarunt; quæ, vbi celebrata ſunt, facem capit imperij ſucceſſor, &c.* Fuit præter hæc antiquitus peruerſis adoleſcentibus in more poſitum, Laruis ſuſceptis, vrbes noctu peruagari, commentitioq. ſchemate obuios quoſcunq. ludificari, qui fortè mos etiam num vigeret, ni procacitas huiuſmodi rectorum ſeueritate coerceretur; Quam veteres tamen haud impunitatem relinquerunt peculiari conſtituto Magiſtratu, qui nocturnos errones caſtigaret, quod ex iis Soſiæ ſerui verbis apud Plautum Amphitruone colligitur, vbi is, multa iam nocte præ foribus obambulans, inquit.

Quid faciam nunc, si tres viri me in carcerem compegerint?

Inde quasi è promptura cella depromar ad flagrum.

Exemplum iis, quæ diximus ſuppeditat Aelianus ποικίλων ix. cap. xxix. in hæc verba. *Socrates aliquando, concubia nocte reuertebatur à coena; Adoleſcentes igitur ſcelerosi, & nequam cum eum redire cognouiſſent, clam in insidijs expectarunt, cum accenſis facibus, & furiarum Perſonis; Socrates*

vero

vero (vt qui non minus, quam improborum ſcommata, horrifica etiam quæcunque contemnere noſſet) *cum eos aſpexiſſet, nihil perturbatus conſtitit*. Conſimili exemplo, Neronem noctu per Vrbem debacchari ſolitum, referunt Suetonius, & Xiphilinus, eo vſque dementiæ prouectum, *vt putaret clam homines eſſe, propterea quod varijs generibus veſtium, & appoſitis comis vteretur*. Quod & his verbis Annal. 13. confirmat Tacitus. *Nero itinera vrbis, & lupanaria, & diuerticula veſte ſeruili in diſſimulationem ſui compoſitus pererrabat comitantibus qui raperent ad venditionem expoſita, & obuijs vulnera inferrent aduerſus ignaros adeo, vt ipſe quoque acciperet ictus, & perferret*. Neque alienum eſt à re noſtra, quod Langlæus affert è Plutarchi Cimone, de Damone illo Peripolta Chæronenſi, qui noctis tempore æqualium coitione facta; facieq. fuligine infecta Romanum quendam obtruncauit, à quo de ſtupro interpellatus vim pertimeſcebat; vt hoc exemplo fidem faciat, vetuſtam eſſe hanc peccandi conſuetudinem, vt nocturni graſſatores ſub quouis velamento, horrenda queuis facinora perpetrandi ſumant audaciam. A cuius facinoris ſimilitudine haud multum abeſt, quod Plutarchus de Thebano Pelopida ſcriptum reliquit, & Heraclides de Antenore Cephalenio, quorum vterque muliebri amictu armis ſuperimpoſito, ſuæ quiſque Patriæ Tyrannos, tali cõmmento deceptos, egregiè trucidauit. Nec ſilendum, quod habemus è Plinio lib. xij. cap. xiv. vnde inſignem quandam curam dignoſcamus ab Aegyptijs adhibitam, vt in commercijs ius cuique ſuum tribueretur. *Alexandriæ* (ait ille) *vbi thura interpolantur, nulla ſatis cuſtodit diligentia officinas; ſubligaria ſignantur opifici, Perſona adijcitur capiti, denſuſue reticulus, nudi emittuntur.* Vt ſcilicet omnem aditum ad aliquid ſurripiendum opifex ſibi præcluſum videret. Cum verò reticulum illum velint nonnulli inter quos Langlæus, accipi debere pro faſcia quadam linea, vel lanea, ad ſimilitudinem retis facta, quam

faciei

faciei quis admoueat, ne agnoſcatur, in hunc ſenſum verba illa Ciceronis detorquentes, quæ Actione vj. in Verris mollitiem profert; *Reticulumque ad nares ſibi admouebat tenuiſſimo lino, minutiſque maculis plenum roſæ*. Conſideratio inde ſubijt (quamuis delicatos homines ad fœtores potius declinandos, quam ad faciem tegendam, talia crediderim adhibuiſſe) non recens inuentum fuiſſe, quod pleraſque matronas, & præcipuè Gallicas factitare videmus, vt nempè, ad Solis æſtum, & ventorum rigorem, ſiue etiam ad pulueris moleſtiam depellendam, tenui aliqua Perſonula ſibi vultum operiant. Idque eo audentius aſſeruerim, quod à Polluce lib. x. cap. xxxix in vaſculorum ordine connumerari videam προσωπεῖον, μορμολύκειον, γοργόνειον, & ex Platone in Sophiſtis, linteam faciem; ὀθόνιον enim prorſus πρόσωπον vel vt Heſchelio placet; ὀθόνινον, non vt impreſſi habent ὀθονιόν legendum. In cuius vocabuli explicatione haud mirum eſt, eruditiſſimum Bullengerum, anſam ſe fruſtra fatigandi reperiſſe, à mendaci ſcriptura ὦ pro ὀ deceptum, quæ cuiuis etiam facillimè impoſuiſſet. Et, quod ad rem pertinet expreſſius ſupra cap. xxix. inter inſtrumenta Gynecæi προσωπίς, & ex Ariſtophanis Danaidibus προσωπίδιον, hoc eſt Perſonula ab eodem Polluce reponuntur. Eandem conſuetudinem retinere nobiles in China mulieres, elegantiſſima illinc aduecta peripetaſmata demonſtrant, in quibus tum variæ nitent animalium picturæ, tum præcipuè mulierum imagines, quæ Perſonatæ lectica vehuntur. Immane autem ad quantam longitudinem oratio excreſceret, ſi de ijs etiam minutatim diſſerere liberet, quos & luxus, & perditæ etiam libidinis gratia, vel muliebri, vel alio cuiuſuis generis ficto indumento amiciri ſolitos reperimus. Non deficiunt tamen exempla, ſi hominum ſingularium quæras Nyniæ, Sardanapali, Caligulæ, Neronis, Commodi, Eleogabali, cæterorumque huiuſmodi, quos naturæ piaculis iuſtius, quam hominibus adnumeres; quibus adiungas licet Polyſtratum illum Athenienſem,

ſem,

ſem, Theophraſti diſcipulum, quem refert Athenæus lib. xiij. tam molli, effœminatoq. fuiſſe animo, vt, quod Herculem olim Omphale ancillantem feciſſe dicunt, tibicinarum veſtes induere ſuſtineret. Si vero Vrbium etiam, & populorum, Sybaritarum, Maſſilienſiumq. vnde ortum in molles, & pathicos prouerbium, *πλεύσεις μασσαλίαν; nauiges Maſſiliam*, nec non Cumanorum, quorum pueros Ariſtodemus Tyrannus ia fæminarum modum comptos incedere coegit. Et, præter hos, Indorum quorundam noui orbis accolarum, eorumq. præſertim, qui circa Portum Veterem, & Punam inſulam habitant; quos fama eſt, à Scriptoribus confirmata, in templis Idolorum ſuorum Catamitos aluiſſe muliebri habitu ornatos, vocem, inceſſumq. fœminarum æmulantes; Quæ omnia lectori cupido abundè ſuppeditabunt Diodorus Siculus, Athænæus, Suetonius, Lampridius, Herodianus, Xiphilinus, alijq. Hiſtoriarum Scriptores quamplurimi: Cæterum ad huius nequitiæ deteſtationem pertinere haud dubito (non enim nefas, cum res poſcat his, licet ludicris, ſacra quædam admiſcere) quod in veteri teſtamento Deuteronomij cap. xxij. peculiari præcepto cauerit Deus, *Ne induatur mulier veſte virili, neue vtatur vir veſte fœminea, abominabilis enim eſt apud Deum, qui facit hæc*, Vt qui abuſu intolerabili Naturæ ordinem peruertat, ſeq. omni potius vel grauiſſimo ſupplicio, quam hominum conſortio dignum reddat legibus vniuerſis in tantum ſcelus inſurgentibus; nec ijs tantũ legibus, quæ Diuino, humanoue conſilio promulgatæ conſpiciuntur, ſed & ijs, quas receptis moribus, ſine ſcripto Natura ipſa ſtabiliuit; quarum exempla hæc imprimis ſibi aſſignanda Plato exiſtimauit, vt ne quis nudus in publicum progrederetur, neu muliebri vteretur indumento. Non malè igitur, licet non ſatis pro neceſſitate dixiſſe Seneca videtur Epiſtola cxxij. *Contra Naturam viuere, qui commutant cum fœminis veſtem*. Quem locum non alio ſpectare cunctant hæc, quæ proximè ſequuntur verba. *Non viuunt contra*

Prohibetur ēt fæminis virilis habitus C. ſi qua mulier diſt. 30.

Ad hanc legem V q dicat Philo li. de fortitud.

Clem. Alex. ſtro. 12. q. rōnē habeat ea lex. An non vult nos eſſe veros, & nec corpore, nec factis, nec verbis nec mente

tra Naturam , qui expectant [Lipſius *expetunt* , ingenioſè nimis in Scriptore circa verborum delectum penitus incurioſo) *vt pueritia ſplendeat tempore alieno*? Non enim hæc ita diſtiguuntur à ſuperioribus , vt ſenſum ex alterutris diuerſum elicere debeamus : En Seneca ipſe Epiſtola xlvij, quo perſpicue magis liqueat ſententia , ex alterius loci comparatione ; *Alius* [inquit] *vini miniſter in muliebrem modum ornatus cum ætate luctatur effugit pueritia ſed retrahitur*. Pocillatores eximia forma , quaſi Ganymedes aliquos , laxioribus diuitibus in vſu fuiſſe , paſſim ex veterum lectione colligitur , eos autem ad ſecretiora miniſteria (quod noſtræ tractationi , & rei controuerſæ pariter inſeruit) & ad eorum ſimilitudinem alios , pari mollitie infames , Naturam ſimul, & veſtem habitumq. corporis (vt Cliſthenes ille , de quo in prouerbijs ex Ariſtophane) cum mulieribus commutare ſolitos vtrobique Seneca ſignificat . Nec Lipſium in præſens moror , aut Petrum Fabrum , viros alioqui merito ſuſpiciendos , quibus aliter viſum . Voluit hic Semeſtrium 1. cap. xv. de mollitiæ,& luxu eorum hæc intelligi, qui in cœnis appoſita veſte vtebantur, muliebribus perſimili, qualis illa eſſet muliebris cœnatoria , qua Senatorem quendam vti ſolitum ait Q. Mutius apud Pomponium L. inter veſtem ff. de auro , & argento leg. vel, qua indutus legitur Cornelius Fronto apud Xiphilinum in Adriano acutè enim , vt pleraque perſpexit vir eruditiſſimus τὴν στολὴν δειπνῖτιδα , non veſtem cœnatoriam , ſed muliebrem cœnatoriam verti debere , cum , ex communiori loquendi forma, ſtola ſit proprium fœminarum indumentum . Lipſius autem ad iij. Annalium Taciti de ſericis , Coisque interpretatur , quæ etiam pellucidæ veſtes, quas licet ob tenuem materiam verſicoloremque texturam fœminis magis accomodatas , viri tamen , ad æſtus deuitandos , paſſim vſurparent ; Quaſi eadem mens ,Senecæ fuiſſet , quæ Iuuenali , cum Satyra ij. ijs verſibus in Creticum inue-

here-

effœminari V. Cic. 1. de off. & 4. Tuſcul. Plut. de aff. erga liberos. V. Laer. in Ariſtip. Plato dixerit non poſſe ſe effœminata veſte vti , cum eſſet vir. &c.

Quales Athenæus ex Clearch. refert geſtare Tarentinos conſueuiſſe omnes. ἐφόρουν δὲ, inquit, καὶ παρυφὴν διαφανῆ πάντες & fiebant textilem bellacidam omnes quibus nunc mulierum nitescit cultus , Vide lib. 12,

uereturr. *Sed quid*

Non facient alij, cum tu multitia ſumas
Cretice, & hanc veſtem populo mirante perores
In proculas, &c. & poſtea
Quæro an deceant multitia teſtem,
Acer, & indomitus, libertatiſque magiſter
Cretice pelluces

Etenimquid prætermiſſum videatur (prætereamus tamen monſtruoſum illud, ſeu fabuloſum magis Creſſæ mulieris commentum, *Quæ toruum ligno decepit adultera taurum*) Haud fruſtra eſſet, nonnulla hic mulierum exempla connumerare, quæ virili habitu ſumpto, ex qualibet cauſa, ſexum mentitæ reperiuntur; quemadmodum Hypſicrateam feciſſe, auctor eſt Plutarchus, vt cum viro Mithridate commodius eſſet; vel Semiramim, ad auctoritatem ſibi apud Aſſyrios ſtabiliendam, quod libro primo narrat Iuſtinus, & in Eutropium confirmat Claudianus.

Prima Semiramis aſtu
Aſſyrijs mentita virum.

Vel, honeſtiori ex cauſa, Axiotheam Phliaſiam, quam refert Laertius, ſapientiæ amore ſucceñſam virilem cultum aſſumpſiſſe, vt operam ipſi commodius, ſub Platonis diſciplina nauare poſſet: Veluti muliebrem è diuerſo Euclides Megarenſis ſolitus erat aſſumere, quo tutius ad Socratem audiendum Athenas commearet, vnde lege ſeueriſſima Megarenſes omnes prohibebantur: Ac cuius imitationem Taurus Philoſophus apud Gellium lib. vj. cap. x. ſciendi cupidos expergeſacere à ſocordia conabatur. Sed his relictis, ad alia tranſire conducibilius videtur, quæ propriè magis argumento ſuſcepto conueniant.

Ibat autem tutius, quaſi inter cæteras mulieres vt multi vtriuſque ſexus in Socratis auditorio conueniebant V. Apuleium de dogm. Platonis. V. Athe. lib.

Q*Vænam pro Perſonis antiquitus in vſu repleatum, additis nonnullis. Antiquitatis vitium. Luna γοργόνειον ab Orpheo, vnde coniectura de Perſonarum antiquitate.*

quitate. Mutatio veſtium ab Hercule. Ab Agricolis vultus tinctura è Tibullo. Scenicorum primordia. Item lignea Perſona. Pauſaniæ locus inſignis de vultus tinctura à Diana.

Caput VII.

EO examine, quod in ſuperioribus de Perſonis, earumq; vſu proſecuti ſumus, ſatis apertè declaratum, mea quidem ſententia, Perſonæ nomen ad indumenti non minus mutationem, quam ad oris cooperimentum pertinere. Declaratum præterea, prout ſe dedit occaſio, ante eas, quas nunc videmus Perſonas inuentas, earum vicem ſuppleuiſſe, vel minij, & cuiuſcunq. coloris, quin & feci v. tincturam, vel ficulnea folia, quæ θρῖα vocarentur, vel alterius cuiuſpiam herbæ, vel fruticis qualem typum in φαλλοφόροις ſupra præbuimus. Meminit in hanc ſententiam Dioſcorides herbæ cuiuſdam ἀρκεῖον appellatæ, quæ à nonnullis προσωπὶς, & προσώπιον dicatur, quaſi latino Perſonacia, eo quod hac herba veteres pro Perſona vti ſolerent, quoniam latis folijs inſtar cucurbitæ ſit prædita. commemorat eandem & Plinius lib. xxj. cap. xv. & Perſonam herbam paſtinacæ ſimilem, quę folijs latis faciem tegat, nominat Columella lib. vij. cap. xiix. Et hæc quidem, prout dixi ſatis dilucidè; fecium verò inunctionem pro Perſona iam olim vſitatam, præter ſuperius allata confirmat ad Ariſtophanis νεφέλας eius ſcholiaſtes, Poetas dicens, *Nondum noti eſſent fecibus. vnctos, Poemata per viros cantitaſſe plauſtris inſidentes*; ex quo Sidonius, in temporis ratione non nihil hallucinatus. *Pictum fecibus Aeſchylum* dixit, cuius iam ætate decentiores aliæ Perſonæ viderentur: licet tali vultus tinctura contentus Ariſtophanes poſt Aeſchylum, quaſi Perſonatus in Scenam prodierit, Cleonis perſonam acturus. Vnde verò Perſonarum vſus ortum habuerit, ſiue is vultum inficere, aliove quouis tegumento coope-

cooperire, ſeu veſtes mutare dicendus ſit, adeo incertum eſt, vt pro eruenda huiuſce rei qualicunq. notitia ad fabulas potius, quam ad Hiſtorias ſit recurrendum. Id ſecum vitij ferre plerunq. ſolet antiquitas, vt vel origines rerum penitus obliuioni tradat, vel fabulis inuoluat, vt eam non immerito obſcuram appellat vnanimis eruditorum conſenſus. Cum verò certo certius ſit, non Theſpim, neq. Chærilum, de quibus ex Suida ſuperius, primos ex omnibus talem conſuetudinem vſurpaſſe; videat, obſecro, Lector (ipſius enim iudicio prorſus aquieſco) an Perſonarum vſum, & Theſpim, & Chærilum, & quemuis fortè alium dramaticum Poetam, multis ætatibus præceſſiſſe, hoc argumento comprobari poſſit, quod de ijs Orpheus, tanto illis omnibus antiquior, mentionem feciſſe videatur. Locus eſt Clementis Alexandrini Stromatum lib. v. quo refert Epiginem libro quodam de Poeſi Orphei, *Ea, quæ aqua Orpheum ſunt eius propria exponentem* dicere, ab ipſo Orpheo Lunam vocari γοργόνειον; Quod licet epitheton ex eo natum videatur, quod ea, quæ in Luna eſt facies Gorgonis aſpectum quodammodo præſeferat, non abſurdè tamen eo torqueri poſſet, vt Laruam ipſam, quaſi Perſonatam diceremus, cum γοργεῖα idem eſſe, quod γοργόνεια ſupra demonſtrauerimus, pro ijſdemq. etiam προσωπεῖα vſurpari: Eoq. magis quod Heſychio γοργεῖα dicuntur προσωπεῖα, ideſt Laruæ, in quibus effictum ſit Gorgonis caput. At veſtium mutationem non aliundè, quam ab Hercule fluxiſſe crediderim, in hanc ſententiam adductus tum ex ijs, quæ ſupra retulimus cap. iij. è Plutarcho, occaſionem Cois dediſſe, in eius ſacris muliebre indumentum ſuſcipiendi, tum, quod eundem ipſum narret Ouidius, alias cum Lyda puella in ſacris Bacchi veſtem mutaſſe, vt Faunum ludificaretur, qui puellæ illius amore deperibat. Eius hi ſunt verſus, Faſtorum ij.

Forte comes Dominæ iuuenis Tirynthius ibat,
Vidit ab excelſo Faunus vtrunq; iugo:

Vidit,

Vidit, & incaluit, montanaq. numina dixit,
Nil mihi vobiſcum eſt, hic meus ardor erit.
Ibat, odoratis humeros perfuſa capillis,
Mœonis, aurato conſpicienda ſinu.
Aurea pellebant tepidos vmbracula ſoles,
Quæ tamen Herculeę ſuſtinuere manus.
Iam Bacchi nemus, & Tmoli vineta tenebat
Heſperus, & fuſco roſcidus ibat equo.
Antra ſubit, tophis laqueata, & pumice viuo,
Garrulus in primo limine riuus erat:
Dumq. parant epulas, potandaq. vina miniſtri,
Cultibus Alcidem inſtruit illa ſuis.
Dat tenues tunicas, Gætulo murice tinctas,
Dat teretem Zonam, qua modo cincta fuit.
Ventre minor Zona, eſt, tunicarum vincla relaxat.
Vt poſſet magnas exeruiſſe manus:
Fregerat armillas, non illa ad brachia factas,
Scindebant magni vincula parua pedes.
Ipſa capit clauamq. grauem, ſpoliumq. Leonis,
Conditaq. in pharetra tela minora ſua.

Quos verſus referens Lazius commentariorum lib. x. cap.ix. meras nugas nugatur, cum ex hoc talem ad Saturnalia conſuetudinem traductam affirmat, de Lupercalibus enim expreſsè, non de Saturnalibus Ouidiũ loqui perſpiciet, qui cætera apud ipſum perueſtigabit. Primos autem omnium, agricolas vultum tinctura fœdaſſe, auctor eſt Tibullus Elegia j. lib. ij.

Agricola & minio ſuffuſus Bacche rubenti
Primus inexperta duxit ab arte choros.

Atq.hinc eſt, quod ſupra retulimus, Theatralia è Liberalibus orta fuiſſe; cuius rei euidens erat argumentum, quod non ſolũ ſcenici ludi Libero eſſent attributi, vt Lactantius docet lib.iij. Inſtitutionũ capite xx. ſed & promiſcue ludi Liberalia vocarentur, qua in re. Tertullianus ait, libro de ſpectaculis, *Honorē*

Liberi Patris manifeſte ſonabant, Libero enim à ruſticis primo fiebant ob beneficium, quod ei adſcribunt pro demonſtrata gratia vini. Nihilq. minus mos ille retentus, de quo Scholiaſtes Ariſtophanis, vt in Dionyſijs certarent Tragædi & veteris Comædiæ Poetæ, præter teſtimonium ab Horatio præbitum & in poetica, & in Epiſtola primi libri ij. ad Auguſtum, cui quaſi ſuffragatur Athenæus lib. ij. ſcenicorum inquiens initium ex compotatione, & temulentia fuiſſe in Icario Atticæ pago τῆς τρυγῆς, hoc eſt vindemiæ tempore. Non ſum verò neſcius, ex aliorũ opinione, quam Euſebius adſtruit ij. de præparatione cap. ij. Theatri ſpectacula à Liberalib. ex eo fluxiſſe credita, quod ſaltantes Satyri, tragiceq. canentes, Bacchũ ſecuti dicerẽtur, vt aliquib. eum iocularib. oblectarẽt, cũ recens editus ad ſpeluncã Nyſes (à qua Dionyſij nomen) inter Phœniciam, & Nilum, Mercurij opera, traijceretur, à Nymphis educandus. Sed ne præter orbitam diutius; huiuſmodi tincturæ occaſio ex eo ſumpta videtur, quod dum Baccho ſacrum fieret inter vina deſecanda, libido nonnullos præ lætitia inceſſerit, ijs fecibus ora inungendi, quod reliquorum fortè conſenſu comprobatum, receptumq. (vt res inuentas facilè eſt noua acceſſione facta perpolire) aditum ad alia figmenta comminiſcenda præmonſtrauerit. Confirmat hoc quoquo modo Tzetzes Chiliade vj. quem citat etiam Bullengerus. Primos etiam agricolas Perſonarum ſpeciem quandam excogitaſſe, conijcitur ex ijs, quæ Seruius annotat ad illud Virgilij.

Oraq. corticibus ſumunt horrenda cauatis.

In ſacris ſcilicet Bacchi referens, eos quaſdam ſibi arborum cortices, ceu Perſonas adaptare ſolitos: Vnde Heſychio ſunt προσωπεῖα ξύλινα Perſonæ ligneæ, quo reſpexit etiam Prudentius libro ij. in Symmachum dicens.

Vt tragicus cantor ligno tegit ora cauato.

At inſignis extat narratio apud Pauſaniam in poſterioribus Eliacis, qua tincturæ, operimentoue faciei vetuſtiorem, il-

luſtrio-

luſtrioremq. originem afferamus. *Apud Letrinos* (ait iſte) *Alpheiæ Dianæ fuerunt cum ſimulacro ædes. Deæ ob hanc cauſam cognomen impoſitum memorant; Alpheum amore captum Dianæ, poſtea quam ad nuptias eius conciliandas, nihil ſe, aut gratia, aut precibus profecturum intellexit, vim eî afferre conatum. Verum, cum illa, fugiens inſequentem amatorem Letrinos vſq. ad nocturnos choros pertraxiſſet (intereſſe enim Nympharum luſibus conſueuerat) ibi Deam ſibi, ſuiſq. comitibus cœno os obleuiſſe, quare, cum Alpheus à Nymphis Dianam diſcernere nequiſſet eluſum abijſſe.* Atq. hæc de Perſonarum, χημαπσμῶνq. origine, quantum quidem ex intimis vetuſtatis receſſibus extrahi potuit.

PErſonarum duplex cauſa, Prima ad fictam imitationem, cui rei teſtimonia. Horatij locus explicatus. Prouerbium οὐ πρόσωπον, ἀλλὰ προσωπεῖον φέρειν, in fucatas mulieres. In mores fictos, de quibus moralis digreſſiuncula. Res Perſonata. Perpenſus Arriani locus in Epicteto. Perſona pro prætextu. Cauſa Perſonarum ſecunda, ob verecundiam, teſtimonijs confirmata. Alia Prouerbij explicatio.

Caput VIII.

PORRO, duplicem ob cauſam talem vſum adinuentem quauis luce clarius apparet; primum quidem, ad effigiendam, repræſentandamq. in ſcenis faciem ex occaſione diuerſam, & ad verius imitandam Perſonam, quam quiſq. agendam ſuſcepiſſet Cicero pro Roſcio in hanc ſententiam: *Cuius* (ſcilicet eius, quem ſupra tetigerat. C. Fannij Chereæ) *Perſonam præclarè Roſcius in ſcena tractare conſueuit*; & paulo poſt; *Nam Ballionem illum improbiſſimum, & periuriſſimum Lenonem cum agit, agit Chaream; Perſona illa luculenta, impura, inuiſa in huius moribus, natura,*

tura, vitaq. eſt expreſſa, qui quamobrem Roſcium ſui ſimilem in malitia, & fraude exiſtimarit, nihil videtur, niſi fortè, quod præclarè hunc imitari ſe in Perſona Lenonis animaduertit. Et Horatius ſermone v. libri v. de eo, qui facie deformis eſſet.

In faciem permulta iocatus,
Paſtorem ſaltaret vti Cyclopa rogabat,
Nil illi Larua, aut tragicis opus eſſe cothurnis;

Neceſſitatem in alijs Perſonarum tacite arguens ex eo, quod in tali eſſent ſuperuacaneæ, qui vel ſine Larua, & Perſona Cyclopis imaginem referret. Et Ouidius faſtorum vj. dum originem, cauſamq. Perſonarum in minuſculis Quinquatribus proſequitur.

Callidus, vt poſſit ſpecie, numeroq. Senatum
Fallere, Perſonis imperat ora tegi.
Admiſcetq. alios; & vt hunc tibicina cætum
Augeat, in longis veſtibus eſſe iubet;
Sic reduces bene poſſe tegi &c.

Atq. hinc dictum arbitror, Perſonatum eſſe eum, qui faciem haberet fucatam, iuxta prouerbium, de quo Pollux lib. v. cap. xvj. οὐ πρόσωπον, ἀλλὰ προσωπεῖον φέρει, *non faciem, ſed Laruam geſtat*, ſcitè admodum concinnatum in fucatam mulierem, quæ non aliud, quam Perſonata videatur, cum inſitam deformitatem obuelare, vel ſuperuenientes ætatis vitio rugas diſtenta cute differre connititur; vel (quod ait idem Pollux) *oculos perſtringit, ſupercilia denigrat, lineas ſemicirculares circumducit, frontem dimetitur, roſeas genas fingit, momentaneum florem cito deſloreſcentem. Artem Naturæ anteponit, fucatum vero, firmo infirmum, & fragile, rebus ipſis picturam, imaginem pro ipſo viuo ſimulacro.* Quod vitium familiare admodum mulieres habent quamplurimæ, ab inſita veſania præpeditæ, vt Clemens Alexandrinus inquit lib. iij. Pædagogi cap. ij. quo minus intelligant, ſe propriam pulchritudinem infeliciter amittere,

dum externum affectant, neque quam ſit abſurdum, cætera quidem animantia, naturalibus ornamentis ſatis contenta exultare, mulierem vero proinde, ac beſtijs inferior eſſet, & plantis, ſe eiſe adeo deformem exiſtimare, vt externa, & aliunde quæſita pulchritudine indigeat. Cum alioquin, ſicut inuſtæ notæ fugitium, ita colores (vt ita dicam) adſcititij adulterum vultum indicent. Sic apud Petronium Chryſis ancilla, *Quo ſpectant flexa pectine comæ, quo facies medicamine attrita*, &c. *niſi, quod formam proſtituit, vt vendas*. Hic de re lepidum extat Lucilij Epigramma Anthologiæ ii. cap. ix. quod Grecum apponam, quia leporem ipſius in antitheſi præſertim inter nomina πρόσωπον, & προσωπεῖον exiſtentem, latino ſermone aſſequi vix poſſibile cenſeam.

Τὴν κεφαλὴν βάπτεις, γῆρας δ' οὔποτε βάψεις,
οὐ δὲ παρειάων ῥυτίδας ἐκτανύσεις;
Μὴ τοίνυν τὸ πρόσωπον, ἅπαν ψιμυθίῳ κατάπλαττε
ὥστε προσωπεῖον, κοὐχὶ πρόσωπον ἔχειν,
Οὐδὲν γὰρ πλέον ἐστί, τί μαίνεαι, οὔποτε φῦκος,
καὶ ψίμυθος τεύξει τὴν Ἑκάβην Ἑλένην,

Ac, ſi Latine diceres.

Sæpe caput tingis, nunquam tinctura ſenectam
Nunquam rugoſas explicitura genas.
Deſine iam faciem ſtibio depingere totam,
Perſona eſt etenim tunc tibi, non facies.
Nil habes hinc lucri, quæ eſt hæc dementia? fucus,
Et color haud Hecubam fecerit vnquam Helenam;

In quam ſententiam Martialis etiam in eum, qui capillorum pigmento poſſe ſe capitis ſenium, quaſi ſerpens, exuere arbitrabatur, epigram. xliii. libri iij.

Mentiris iuuenem, tinctis, Lentine capillis,
Tam ſubito Coruus, qui modo Cycnus eras;
Non omnes fallis, ſcit te Proſerpina canum,
Perſonam capiti detrahet illa tuo.

Iure optimo muliebrem in viro dementiam irridens, cum fieri

fieri omnino nequeat, vt veram oſtendat animam, qui caput habet adulterinum, quæ Clementis ſupracitati ſententia eſt; vtq. noctu mulier non conuincatur, qui clara luce ſub radijs ſolis formam virilem abnegat. Quo circa Spartanorum Rex Archidamus ſenis cuiuſdam Cei taliter infecti congreſſum, iure ſibi viſus eſt abnuiſſe, quod nihil veri putauerit expectandum ab eo, quem propalam non puderet mendacium in capite circumferre, *Perſonam habere, non faciem*, dicuntur ii etiam, qui alii videri velint, quam re vera ſint, diuerſoſque à propriis effingant mores, & ex Publiano Mimo.

Hæredis fletus, ſub Perſona, riſus eſt.

Quales illi apud Lucianum in Piſcatore, qui, Simiæ cum eſſent, Heroum Perſonas aſſumere non dubitarent, ad inſtar Cumani illius Aſini, qui Leonina indutus pelle Leo ipſe quoque videri volebat. Eodem prope ſenſu Seneca de Beneficiis lib. ii. *Quid tantopere te ſupinat, quid vultum, habitumq. oris prauertit, vt malis habere Perſonam, quam faciem?* ideſt, vt malis te præferre qualis non es, quam videri qualis es. Et Cicero pro Cluentio. *Irridebatur hæc illius reconciliatio, & Perſona boni viri ſuſcepta.* Videmus autem plerunq. tales (non enim à propoſito digredimur, licet ex occaſione ad mores aliquid interſeramus) quod Perſonas aſſumant ſibi non accomodatas ſe ipſos, ipſumque ornatum dehoneſtare, vt nil minus ſe præſtent ridiculos (res enim ridicula eſt ex Martialis Præfatione lib. ii. *togam ſaltanti inducere Perſona*) quam Mimus aliquis Tragicus, qui mollis cum ſit, & effœminatus, Achillis, Herculiſue Perſonam ſuſcipere auſus, tam indecore illam qua voce, qua geſtibuſque ſuſtineat, vt Helenam potius, aut Polyxenam agere videatur: *Nam, & multa incidunt* (ait Seneca de tranquillitate) *quæ inuitos denudent, &, vt bene cedat tanta ſui diligentia, non tamen iucunda vita, aut ſecura eſt ſemper ſub Perſona viuentium*: Quibus, maiori ſaltem ex parte, quod

Iupiter quæritur apud Lucianum Icaromenippo, *Si perſonas, & ſtolam illam auro ſparſam detraxeris* (virtutis ſcilicet decorem falſo affectatum) *ridiculum eſt, quod ſupereſt, nempe homunculus ſeptem denarijs ad agonem conductus*: Bene ergo Lucretius libro iii.

Quo magis in dubijs hominem ſpectare periclis
Conuenit, aduorſiſq. in rebus noſcere quid ſit
Nam veræ voces tum demum pectore ab imo
Eijciuntur, & eripitur Perſona, *manet res.*

Vt non immerito hoc genus homines, maxime vero pſeudophiloſophos illos, qui elatis ſuperciliis, & manibus barbam ſuſtinentes, in reliquiſque ſeuero vultu ſtantes, vltra Xenocratis imagines (vt habet Syneſius epiſtola cliv.) omnium vt ſciam argute dicaſſimus Lucianus ſub hac præcipue Hiſtrionum metaphora inſectandos ſuſceperit, quod facit in Nigrino, Piſcatore, & Icaromenippo, vnde digreſſionis huiuſce materiam deprompſimus. Ad rem vero quod attinet, haud diſſimili ratione, Perſonata dicitur res quæcunq. quæ re vera ſecus ſit ab ea, quæ appareat. Seneca epiſtola xxix. *Quod vides accidere pueris, hoc nobis, quoq; maiuſculis pueris euenit; illi, quos amant quibus aſſueuerunt, cum quibus ludunt, ſi* Perſonatos *videant expaueſcunt; Non hominibus tantum, ſed & rebus demenda* Perſona *eſt. & reddenda facies ſua.* Dixerat autem alio loco, nempe de Ira lib. ij. cap. xj. *Ira per ſe deformis eſt, & timetur à pluribus, ſicut deformis* Perſona *ab infantibus*. Quaſi dixerit, tunc non fore metuendam, cum deformi illa Perſona, quæ terribilem ei quodammodo faciem ſuperinducit exuta conſpiciatur. Dicitur ab eodem Seneca epiſtola lxxix. *Perſonata felicitas*, his appoſite verbis; *Quos ſupra capita hominum, ſupraq. turbam delicatos lectica ſuſpendit, omnium iſtorum* Perſonata *felicitas eſt, contemnes illos, ſi deſpoliaueris*: Si enim extrinſecus penitus aurei videntur (qua ratione apud Lucianum pauperes con-

ſolatur

ſolatur Saturnus) intrinſecus pautres ſunt, & pannoſi, qualia ſunt tragica indumenta pannis admodum vilibus ſuper impoſita. Quo facit Arriani locus ille in Epicteto lib. iij. cap. xxii. *Magiſtratus, & honores, quid autem hæc ille curat?* (puta Philoſophus) *quod, ſi ijs rebus aliquis eum terrere conetur, Pueros, inquit, quærito, illis Perſonæ ſunt formidabiles; ego vero teſtacea iſta eſſe noui, intrinſecus vero nihil continere*, quibus ex verbis, cum in ea Bullengerus incidit, haud ſatis teneo, ſolerti ne magis, an ſolida coniectura προσωπεῖα ſibi ὀστράκινα confixerit, *Perſonas teſtaceas*: Efficiat enim Martialis, quem alibi citauimus, dum Bataui Perſonam deſcribens, eam *figuli luſum* appellat, vt fictiles forſaſſe Perſonas apud veteres fuiſſe credamus; non tamen videntur hoc loco ὀστράκινα illa ſic ad προσωπεῖα pertinere, vt Perſonarum quarumdam materiem fuiſſe teſtaceam deſignent, quin rem potius aliquam inanem, & contemptibilem ſignificare videantur. De tota re decidant Græca ipſa verba, quæ mihi quidem (vt ſuum eſt cuique iudicium) non alium proferunt ſenſum. Ea ſunt Ἐκείνοις τὰ προσωπεῖα φοβερά ἐστιν. En punctum in primis, per quod ſententia diſtinguitur. ἐγὼ δ' οἶδα ὅτι ὀστράκινα ἐστιν, ἔσωθεν δ' οὐδὲν ἔχει. Haud tamen crediderim, doctiſſimo viro rationes penitus deeſſe, quibus à ſe proditam opinionem tueatur, neque enim eam ſtabilire volenti, ὀστράκινα hæc, nihil intrinſecus continentia, à Larua illa Aeſopica videbuntur admodum diſſimilia, quam vulpes in Hiſtrionis domo pertractans, vt ingenioſe fabricatam admiratur, & vt cerebro carentem irridet. Non eſt vero, qui neſciat, alicuius etiam, ſiue hominis, ſiue rei quoque miniſterio pro Perſona vti dictum ex vulgari loquendi forma, quotieſcunque, vel aliquem, quaſi inſtrumentum adhibemus, aliud interim agentes, ad negotium aliquod conficiendum, vel quamuis rem, veluti prætextum obducimus intentioni noſtræ obuelandæ. Sic Heliodorus libro ii. Aethiopicorum. *Cum igitur initium moleſtiarum, & ærumnarum mihi*

Lucretius lib. 4. *ſic eliditur, vt ſi quis prius, arida quã ſit Creta perſona, allidat pila verberabitur.*

mihi diuinitus impendentium, quas iam ante præſciueram, mulierum eſſe deprehendiſſem, & intellexiſſem, quod eſſet fatalis neceſſitatis inuolucrum, quodque is, cui tum ſors obtigerat Dæmon illam ſibi, tanquam Perſonam induiſſet &c. Hæc quidem Ethnico ſenſu, licet à ſcriptore Chriſtiano eoque ordinis ſacroſancti, ſic enim Perſonæ proferentis mores requirebant, ſed qui non longe recedat ab iis, quibus Dei ipſius eloquium Iob capite xli. Infernalis Behemot malitiam arguit dicens; *Quis reuelabit faciem indumenti eius?* Ac ſi maniſeſte ſignificaret, tot illum, tamque diuerſis inſidiarum fallaciis, & præſtigiarum technis conſilia, quæ per faciem intelliguntur, in hominum perniciem ſuſcepta obumbrare ſolitum, vt non minus difficile ſit cuiuis ea deprehendere, quam ex primo intuitu hominem, non aſſueto amictu veſtitum, Perſonaq. velatum dignoſcere. Adinuentas item Perſonas (quæ altera cauſa eſt) ad turpitudinem earum rerum occulendam, quæ in rebus ludicris fiebant, docet Seruius ad illud, quod iam retulimus ex Virgilio, *Quia neceſſe erat pro ratione ſacrorum aliqua ludicra, & turpia fieri, quibus populo poſſet riſus moueri, qui ea exercebant, propter verecundia remedium hoc adhibuerant, ne agnoſcerentur.* Vt, & veteres comici, quod ſupra relatum ex Ariſtophanis ſcholiaſte τὴν τρύγα χριόμενοι, ἵνα μὴ γνώριμοι ὦσιν). Et ad illud Demoſthenis, qui Epicratem notauerat, quod in feſtis accumberet ſine Perſona Vlpianus Rhetor annotat *Impudentiam autem eius volens oſtendere dixit ſine Perſona, nam in feſtis tunc volentes irridere aliquos geſtabant Perſonas, vt non verecundarentur.* Vnde eſt, quod prouerbium illud *Perſonam habere, non faciem*, in eos adaptauerit Adagiographus, qui ſine aliquo pudoris retinaculo turpia quæuis palam, & aperte patrare non verentur, impudentia ipſa, quaſi Perſona quadam audaciores facti. In tibicinib. illis, qui minuſcularum Quinquatrum feſto Perſonati incedebant, affirmat Valerius Maximus libro. ii. capite v. *Perſonarum vſum pudo-*

rem

rem circumuenta temulentia cauſam habere Indigne quoque acceptum ſcimus è Xiphilino, & cum optimatium gemitu, quod Nero nobiles viros, qui, præ pudore Perſonati, ſpectaculis inſeruiebant ipſo cogente, Perſonas in ſcena deponere iuſſerit, Hiſtrionum apparatu comptos *eos patefacient hominibus, apud quos ipſi paulo ante magiſtratum geſſerant.* Et de his quidem haud plura, paucis iis, quæ dicenda ſuppetunt, ex multis, quæ fortaſſe ſuperſunt, in ſequens interim caput reiectis.

PErſonati Laruati, qui & furioſi. Larua à Laribus, & de Laribus illuſtrati Horatij verſus. Perſonarum inſectatio; Maxime in mulieribus. Vita noſtra Perſonatorum Pompa. De Carnis priuio varia, tamen indeciſa.

Caput IX.

CVM ex Perſonarum vſu licentiam ſumi dixerimus ea faciendi, quæ ſine Perſonis agere indecorum eſſet, recte tactum videtur, quod Perſonæ dictæ ſint etiam Laruæ, & Perſonati, Laruati autem Pompeio Feſto dicuntur *furioſi & mente moti.* Vnde Apuleius Apologia: *Hunc deniq. qui Laruam putat, ipſe eſt laruatus*: Vt enim lauruatus à Larua, ſic Laruæ dicuntur à Laribus, quorum peculiare fuiſſe inſaniam immittere innuit Horatius ſermone iij. lib. iii. Poſtquam multis verbis auaros inſecutus, eos furioſos, inſanoſque eſſe demonſtraſſet, inquiens.

Idem Apuleius Metamorph. 9. de eo qui maleficio adductus in laqueum fuerat.

Non eſt periurus, neq. ſordidus, immolet aquis
Hic porcum laribus.

Quemadmodum Laruatus ad inferos deſcendiſſet:

Vt ſcilicet hac ſupplicatione placati, quam laribus, prout alijs etiam numinibus exhiberi ſolitam norunt Philologi, non ipſi, ſi ſanus ſit, inſaniam immittant. Nil autem magis, quam inſanire videntur homines eo anni tempore, quod

ieiu-

ieiunium Quadrageſimale præcedit, quando conniuentia Præſidum audentiores facti in id vnum omnes ſtudent, mirabili prorè conſenſu, vt, diuerſo quiſq; ſchemate, diuerſas edat dementiæ demonſtrationes. Qua ex re, vtpote ex ſemente fœcundiſſima, vis credibile dictu eſt, quam plerunq; multiplex oriatur immaniſſimorum flagitiorum ſeges. Hinc etenim magis, quam aliunde ſtupra, adulteria, rixæ, odia, cædes, morum corruptelæ, atq; adeo publici boni perturbationes, vrbiumq; ipſarum certiſſimæ peſtes. Ita, vt æquo iure feciſſe videantur Angli, apud quos Polydorus ait de rerum inuentoribus lib. v. cap. ii. capitale fuiſſe ſi quis Perſonam induiſſet. Quod & in Galiis, Franciſci Regis decreto ſancitum, refert Langælus, immò, & ipſam Perſonarum nundinationem à Senatu Pariſienſi interdictam, anno 1514. in hoc lege lata. Aequo iure, inquam, quia quam longiſſime ab æquo recedit humani capitis excellentiam, de qua præclare Paulus I. C. l. cum in diuerſis ff. de relig. & ſumpt. funer furialibus redimiculis dehoneſtare, longius vero Chriſtiani capitis, Chriſti ipſius in baptiſmate charactere inſigniti. Si enim, ***Non debet facies hominis ad ſimilitudinem Dei formata fœdari***, quod cautum eſt. l. ſi quis in metallum. Cod. de pœnis; dignus etiam coercitione videtur receptus hic abuſus, non commaculandæ ſolum, ſed & monſtroſis figmentis eius imaginis obſcurandæ, quæ cœleſtis pulchritudinis in homine cernitur impreſſa, eoq. magis, quo commodiorem anſam nefarijs, hominibus præbet ſub quadam latendi ſpe, qualiſcunq. ſceleris moliendi: Quod inuentum quis neget non alteri iuſtius adſcribendum, quam communi noſtri generis hoſti? qui diuinæ in nobis ſimilitudinis exemplar exoſus, hoc ſibi machinamentum cenſuerit adornandum, quo ad ſuæ ipſius formæ ſpeciem quandam inducendam, priori illa venuſtiſſima quaſi repudiata, inconſiderate alliceremur: Cum tales alioquin fuci, facieique tegmina, quod habet etiam Langlæus, vel impoſtoribus tantum

Laruas dęmonũ ni clerici ante ſe ferri cõſentiũt Caiet. c. nullus presbyterorũ diſ. 44. q a

tum

tantum ob vitiatam fallendi conſuetudinem, vel Hiſtrionibus, ob artis neceſſitatem conueniant, non autem honeſtis, probiſq. viris, qui quales ſunt, tales etiam vt appareant opere maximo ſtudere debent. Vtut verò cætera videantur perferenda, ob ea ſaltem, quæ iam inde à principio dixi, Rerum publicarum rectoribus alicuius relaxamenti populis permittendi neceſſitatem impoſuiſſe; intolerabile tamen eſt, omnique penitus excuſatione indignum, immo maxima potius vituperatione digniſſimum, quod eadem licentia mulieres, non eæ modo, quæ impudico quæſtui vilia corpora manciparunt, ſed & Matronæ quælibet, pudicitiæ, & honeſtatis nomine in primis faſtoſæ ſub tali velamine laſciuire, abſq; reprehenſione conſpiciantur. Sapienter ſenſiſſe, feciſſeq. Albertum Saxoniæ ſuperioris Ducem nemo ſaniori mente præditus negabit, quem Crantzius refert, Saxoniæ libro xii. cap. xxiij. cum Lubecam veniſſet, Laruatarum fœminarum ſpectaculo offenſum, Lubecenſem Senatum commoneſeciſſe; *Vt abuſum illum antiquaret, qui vt multis alioqui pudicis fœminis præſtaret audaciam, ſic impudicis eſſet ſtultitiæ incrementum*. Phintyæ Callicratis filiæ Pythagoricæ fœminæ in hanc ferè ſententiam documentum habemus apud Stobæum ſermone lxxii. *Vt Matresfamilias abſtinerent ab orgijs Bacchi, & à Matris Deum feſtis*, in quibus laſciuiæ hunc ludum percelebrem fuiſſe iam diximus; Quod & publicis alioquin legibus prohibitum teſtatur: *Quia mulierem illam, quæ domui regendæ præeſt temperantem pudicam intactamq; conuenit eſſe, huiuſmodi autem feſta incitamenta quædam, ceu igniculos habent ad petulantiam excitandam*: In iiſq; mulieres ita paulatim aſſueſcunt impudentiæ (quod Io. Lodouicus Viues inquit lib. primo de Chriſtiana fœmina vbi prolixa, acerrimaq. inſectatione huiuſmodi proſequitur ineptias] *vt detrimentum, quod ſub Perſona accepit verecundia, citra Perſonam ſe proferat, & oſtendat*. Quem enim quæſo, vt Satyrographi Principis verba è Satira vi. ad

hoc diabolicum eſt, & à ſac. Canõ perhibitũ has vero Laruas Burchardus interpretatur Talamaſcã c. nullus, diſt. 5 de cõſec. & c. cũ decorem, de vit. & honeſt. cler. vbi gloſſa & c. vt prælatorũ, & c. etſi deceat, phibetur eccleſiarum Prælatis ne mutatis aut tranſformatis habitibus diſcurrant aut vagentur. extrauag. cõm. de maiorit. & obedientia.

Aliæ virili habitu, veſte mutata erubeſcunt eſſe quod natę ſũt

Cõtra naturam imo vltra naturam eſt, non exercere, quod nata ſis Hieron. epiſt. 8. 22.

meum mihi propoſitum vſurpem.

Quem præſtare poteſt mulier laruata pudorem
Quæ fugit à ſexu?

Quæ ille verba (vt erat peruerſi cuiuſq. moris inſectator acerrimus) in eas mulieres prolata, quæ tanquam arenæ pararentur, armis tectæ, præpoſtero ſtudio, pali exercitationibus inſudabant, proculdubio ſi viueret, nec minori cum indignatione in præſentem abuſum eſſet prolaturus. At ex ſentibus hiſce roſam, vel illæſus, excerpſerit, cui lubitum fuerit in mentem reuocare, mortalium hanc vitam nil aliud eſſe, quam Perſonatorum Pompam. Hunc videmus etenim, Perſonam Regis à Deo impoſitam, indecore ita, vt nihil magis ſuſtinere, illum ſerui gerentem Regiam affectare; hunc perpetuo vitæ curſu fortunæ donis conſpicuum, illum cum egeſtate litigantem, cauſaq. cadentem ſqualentibus pannis obſitum, corpus vix vſque ad exitum ſuſtinere; illum vero, quod mirabilius videtur, in medio ipſo apparatu vel præter ſpem ad ſummum faſtigium ex intimis tenebris elatum, vel poſt diuturnam felicitatem miſeris modis depreſſum. Vt varia interim, diuerſaq. hominum vota, ſtudiaq. prætereamus, quæ non inuicem tantum contraria ſunt, vt fert ingeniorum diuerſitas, ſed ſibimet ipſis quam ſæpiſſime aduerſa. Neq. enim præter rem Seneca dixit epiſtola cxx. *Magnam rem eſſe, vnum hominem agere, præter ſapientem autem* (& quis non pullos vulturinos facilius, quam talem commonſtret) *neminem vnum agere, cæteros multiformes eſſe*. Quæ omnia longo ordine ab Hippocrate epiſtola quadam ad Damagetum ex Democriti ſenſu eleganti ſſimè explicata, haud longe diſtant à fabulæ alicujus dramaticæ, varijs perturbationibus implicitæ ſimilitudine, eoq. minus, quod ex cuiuſq. morte fabula ſoluta, prout Hiſtriones videmus, depoſitis hiſce ad momentum effictis ornamentis, actoris vera facies, habituſq. denudetur, interiorisq. hominis miſeria, & deformitas, vel ex eo fiat perſpicua, quod nulla

res

res eum, qui Rex videbatur, à ſeruo; Diuitem, à mendico; omnium opinione felicem ab ærumnoſo diſcerneret. Vnde eſt, quod feſtiuiſſimus, vereq. elegantiarum [vtinam, & modeſtiæ] Arbiter Petronius dixerit.

Grex agit in ſcena Mimum, pater ille vocatur,
Filius hic, nomen diuitis ille tenet:
Mox vbi ridendas impleuit pagina partes,
Vera redit facies, diſſimulata perit.

Martialiſq. Epigrammate ij. libri xj. quaſi Paræmiace, *Perſonatos factus*, cõmentitia hæc dignitatũ nomina indigetauerit Quibus, qui efferuntur, non magis felices ſunt Senecæ epiſtola lxxvj. *quam illi, quibus ſceptrũ, & chlamydẽ in ſcena fabula aſſignant, cum præſente populo elati inceſſerunt, & cothurnati, ſimul exierunt, excalceantur, & ad ſtaturam ſuam redeunt*. Ne vero, ob ea, quæ dixi, legi Flauia de plagiarijs mecum aliquis cenſeat agendum, ni digito locum deſignem, vnde ſumpta ſunt, conſule, obſecro lector, Luciani Necyomantiam, item Somnium, & Nauigium, multaque præterea reperies, quorum cauſa mirari ſubeat potius, cur non Heraclitum illum Epheſium ineptias haſce generis humani ſemper deflere delectauerit, aut Craſſum illum riſus oſorem nunquam cachinno dignari, quam, quod ſapientiſſimus Democritus eas perpetuo ſibi duxerit riſu effuſiſſimo proſequendas. Reliquum eſſet, vt ad ea, quæ de Perſonis, ſi non exacte, ſaltem pro viribus explicauimus, nonnulla adiungerentur, quibus ea ſolueretur dubitatio, quæ de Carnis priuij, Perſonarumq. per ea tempora frequentioris vſus origine inter aliquos vel hæreat, vel oriri poſſit. Sunt enim, qui affirment Lupercalium hæc eſſe veſtigia, quæ Februarij menſe celebrabant veteres nudi, præciutique loris diſcurrentes, & maxima cum lætitia inſanientes. Sunt qui Saturnalium reliquias arbitrentur, quibus feſtis circa finem Decembris, veſtimentorum mutationes inter ſeruos, & Dominos, cœnationeſq. frequentes, & lautiores inter amicos fieri ſolitas diximus.

ximus. Sunt etiam, qui Bacchanalium eſſe velint imaginem, ea ſcilicet adducti ratione, quod turpe nimis inſaniendi, ventriſque exſatiandi ſtudium, turpitudinem illorum ſacrorum, quam vel Ethnici exhorruerunt apprime repreſentet. Langlæus à Quinquatrijs, Megalenſibuſque fluxiſſe opinatur, Quinquatria, Megalenſeſque confundens, quos tempore, cerimonijſq. diſtingui patefecimus. Neque de Megalenſibus penitus diſſentirem, ſi vt conuenit huius licentiæ curſus per ſex dies continus, eodem modo anni tempus conueniret. De Quinquatrijs vero, vt de Dionyſijs, & Saturnalibus fide aliquam videtur facere Plutarchus περὶ εὐθυμίας, in ijs innuens, ſed & in aliis feſtis, liberiore ſpatio ſe oblectandi vulgus potiri, Nec temporis ratio admodum diſcrepat quantum ad Dionyſia, dato illo, quod ſupra retulimus ποσειδεῶνα menſem, quo illa celebrabantur, magna ſui parte in Ianuarium excurrere. De quibus etiam tale quid, haud obſcure ſubindicat Lucianus libro de nono credendo calumniæ. Cum Platonicum Demetrium narrat, certiſſimum capitis diſcrimen apud Ptolæmeum cognomento Dionyſium tuliturum fuiſſe, quod aquam in Dionyſiis potare, ſoluſque omnium muliebre veſtimentum recuſare diceretur: Ni coram ipſo prout talium ſacrorum mollities requirebat. & Vino libaſſet, & muliebri tunica veſtitus ad Cymbalum ſaltaſſet, Nec forte deerunt, qui à Maiuma hæc velint deriuata, de quo Feſto titulus eſt Codicis, quodque ab Arcadio, propter nimiam licentiam penitus ſublatum habemus è Codice Theodoſiano, quodque S. Ioannes Chryſoſtomus Homilia de Dauide, & Saule conqueritur ludorum nimia obſcœnitate, omnium libidinum imagines, & verbis, & re ipſa euidentur adumbraſſe. At nil prorſus auſim ego aſſerere, nullo in præſens ſatis firmo teſtimonio fultus: Quod, ſi aliquid neceſſario aſſerendum eſſet, pedarius ſuffragator Viuis ſententiæ adiungerer, qui libro, quem ſupra citauimus de Chriſtiana fœmina, morem hunc non ita pridem inuectum

arbitrari

arbitrari ſe oſtendit. Certe, Carnis priuii mentionem (quod Ἀπόκρεως Græce vocatur, improprio adeo vtrinque vocabulo, vt nihil minus faciat ad ipſius temporis conſuetudinem, quæ carnium potius ingurgitatio videtur eſſe, quam priuatio) Carnis priuii inquam mentionem, quæ in nullo veterum occurrit, in Nicephoro Gregora primum reperire contigit, cuius hæc ſunt verba, in vita Andronici ſenioris, qui quidem Conſtantinopoli imperauit circa annum Domini 1281. *Carnis priuium enim inſtabat, cum lautioribus conuiuijs, & poculis dedit mortales, & vini intemperantia, facilius ad ſeditiones concitantur.* Illud reſtat innuendum, in Calendarum ineuntis anni ſuperſtitioſa obſeruatione, quarum extat in Libanio ἐκφράσεις luculenta, præter ea, quæ Martinus de Roa è Societate Ieſu literis mandauit, ſingularium libro iv. capite xi. ſpeciem aliquam viſam eorum, quæ in noſtro Carniſpriuio obſeruantur, circa idem prope tempus initio ſumpto. De quibus omnibus, ſi pluribus diſſerere in animo eſſet, & altius repetenda, & longius producenda eſſet oratio. Cæterum ab huiuſmodi ſcriptione calamum ſuſpendere neceſſe fuit, quod neceſſarium inter in ipſo ſcribendi feruore, non a Laruis modo, ſed & à Laribus me feſtinanter abduxerit.

Vide vero an fallacis cum priua antiquitus dicantur propria;

✠

MISCELLANEA
ERVDITA

Decerpta ex Libro jàm edito

DE QVÆSITIS

Per Epiſtolas a Claris Viris

RESPONSA

FORTVNII LICETI.

CVR OLIM ROMANI PVLTIPHAGI DICERENTVR, ET AN DE VETVSTIORIBVS ALIIS DICTVM ID FVERIT.

Aloyſius Lollinus Belluren. Epiſc. Fortunio Liceto S. P. D.

NON id a me quæſitum fuit, vir doctiſſime, vt te, quem lætum florentemque cupio ſtudiorum bono, mœſtitia afficerem ex ſcriptorum meorum lectione: dolori me tantum meo indulgere iuuit, qui tempore, quo demitigari maxime debuerat, neſcio quo pacto magis recrudeſcit: neque ideo iiſdem te affectibus duci, quibus ego moueor, permoleſte fero vel ob id potiſſimum, quod tuo viri ſapientiſſimi exemplo hanc animi mei mollitiem ac teneritudinem aduerſus Philoſophiæ conuitium tueri ſtatui, quæ in nobis vt non Stoicam *a* ἀπάθειαν efflagitat, *b* μετριοπάθειαν tamen merito requirit Peripatidiſciplinæ conſentaneam. Veris, vberrimiſq. lacrymis deflendus erat Viri amiciſſimi exceſſus; quod ſicuti nos abunde præſtitiſſe non inficiamur, ita nullam inde laudem captatum iuimus facundiæ elegantioris; cuius vix vmbram vnquam aſſecuti, non ea orationis ornamenta in noſtro opere agnoſcimus, quæ illi ſeu amor in nos tuus, ſiue iudicium amore eblanditum tribuit: vtcumque ſit, noſtra a te, quem nemo non ob mores, & doctrinam probat, minus improbari ſane nobis periucundum, perque gratum accidit, plurimumque

a Indolentiam.
b Mediocrem affectum.

te eo etiam nomine amamus, officiaque omnia noſtræ erga te teſtandæ obſeruantiæ deferimus. Vale, & negotium poſteritatis, vti facis, vrge; cui magno te fidei pignore obſtrinxiſti breui fore, vt problema illud pluſquam Archimedeum de antiquorum lucernis induſtria tua explicetur; interim ſi breuibus abſte ſciuero, cur antiquitus Romani Pultiphagi vocarentur, & an Romani antiquiores eo nomine vocarentur, me multa gratia cumulatum habueris. Belluni. VII. Idus Februarij MDCXIX.

Illuſtriſs. & Reuerendiſs. Alyſio Lollino Bellun. Epiſc. Fortunius Licetus B. A. Reſpon.

ARduum plane de reconditis Antiquorum Lucernis theorema me totum tenet, Virorum politiſſime, hiſce temporibus; nec a longe mihi videre videor metam huius litterarij curſus. Quod vero me iubes tibi ſententiam meam aperire, cur olim Romani vocarentur a priſcis autoribus Pultiphagi, problema eſt, cuius explicationem ego libenter quærerem a ſumma tua eruditione: ſed tamen obtemperandum eſt iuſſioni tuæ. Cenſerem ego Romanos, qui primum paſtoralem, mox vitam agebant militarem antiquitus pultis victu maxime vſos; quod & agricolæ, paſtoreſque tali nutrimento noſtris etiam temporibus apud multas gentes vti videantur; militibus vero procul a patria belligerantibus, & longiora itinera ſuſcipientibus, impedimenta quantum fieri poteſt pauca dari debent; eaque victus ratio congrua ſit, quæ facile parari valeat, & qua miles vnuſquiſque ſecum ad multos dies alimenta, præter arma, ferre queat; eiuſmodi ſane fuerit farinæ ſacculus, quæ miſtione aquæ pultem conſtituit, nam panis clybano, & longioris temporis intercapedine ad coctura indiget: ideo Romani

veteres

veteres apud alias Nationes audiebant Pultiphagi. Quam ſane coniecturam ſatis mihi videtur comprobare Plinius;cui, a *Pulte autem, non pane, vixiſſe longo tempore Romanos manifeſtum, quoniam inde & pulmentaria hodieq. dicuntur: Et Ennius antiquiſſimus vates obſidionis famem exprimens, offam eripuiſſe plorantibus liberis patres commemorat: & hodie ſacra priſca atque natalium pulte fitilla conficiuntur: videturq. tam plus ignota Græcia fuiſſe, quam Italia polenta.* Valerio quoque *b* Maximo de modo comedendi antiquorum agenti, *Fuit etiam illa communis antiquorum in cibo capiendo humanitatis ſimul, & continentiæ certiſſima index: nam maximis viris prandere, & cænare in propatulo verecundiæ non erat: nec ſane vllas epulas habebant, quas populi oculis ſubijcere erubeſcerent. erant autem adeo continentiæ attenti, vt frequentior apud eos pultis vſus, quam panis, eſſet: ideoque in ſacrificijs mola quæ vocabatur, ex farre & ſale conſtat: exta farre ſparguntur: & pullis, quibus auſpicia petuntur,* † *pulus obijcitur: primitus enim ex libamentis victus ſui, Deos eo efficacius, quo ſimplicius placabant.* Alexandro ſimiliter *c* ab Alexandro, *Quin etiam populum Romanum multa ſecula non pane, ſed pulte victitaſſe: pictoreſque per annos ferre ſexcentos vſque ad Perſicum bellum, nullos Romæ fuiſſe, ſatis conſtat: Fiebat enim puls illis ex aqua, frumenti & fabarum aut hordei farina; quam in ſacris & oblationibus Deorum pro victima adhibuere: qui quidem piſtores toſtum panem lautioribus coquere ſolebant, reliquæ multitudini far; ideo quod far pinſebant Pinſores dicti: quippe quum veteribus molarum nullus vſus foret, ſed fruges igne toſtas in pilas coniectas pinſerent: vnde & Piſones dictos volunt: id enim molarum inſtar erat: Fuitque vetus mos vt ijdem eſſent coci, & piſtores.* His aſſentit Plutarchus in apophthegmatibus, cui Scipio militibus *prandere iuſſit obſonium nullo illi coctum: in cœna accumbentes edere panem, aut pultem ſimplicem, & carnem elixam ſiue aſſam.* Hac ratione Romani veteres dicebantur

a lib. 18. c. 8.

b lib. 2. cap. 1.

† emend. ex Feſto

c lib. 3. gen. cap. 11.

Pultiphagi, quod pulte potiſſimum alerentur. Ceterum non arbitror ego Romanos primos fuiſſe Pultiphagos ante nationes alias; etenim & Perſæ, & Carthaginienſes Romanis antiquiores Pultiphagi fuere: de Perſis illuſtre teſtimonium habemus apud Fulgoſum Genuenſium Ducem inclytum *d* Valerij Maximi æmulum, cui, *Laudanda etiam apud veteres Perſarum Reges conſuetudo erat: nunquam .n. alio veſcebantur cibo, quam pane, pulte. cardamo & ſale: nam ea vita temperantia, non mente modo, verum etiam corpore valere ſe putabant*. De Pœnis duas habemus apud Plautum illuſtriores; altera quidem eſt in Moſtellaria, vbi Simo ſenex laudans Teuropidi domus ſuæ poſtes, ait

d lib. 2. cap. de priſc. inſt.

e *Non enim hæc pultiphagus opifex opera fecit barbarus.* Sane Romanus Plautus Romane loquens Romanum artificem non appellabit barbarum; nam ſe ſolos e barbarorum numero excipiebant Romani, gentes alias omnes barbaras nuncupantes: non ſecus ac Plato Græcus in Cratylo barbaras vocat exteras nationes tantum, inquiens, *Reor equidem multa nomina Græcos a barbaris, eos præſertim, qui ſub barbaris ſunt, habuiſſe*. Quin & Romani militiæ potiſſimum ſtudebant, non artibus mechanicis; quas apud Romanos agebant ſerui, quos illi barbaros vocitabant: quam autoritatem Plauti neſcio quo ſpiritu ductus ad Romanos trahere voluerit *f* Dalechampius, alioqui eruditiſſimus, nullam huius dicti ſui rationem afferens. Altera vero legitur in Pœnuli prologo ſic,

e Ver. 839.

f not. ad Pli. lib. 18. c. 8. h

Carchedonius vocatur hæc Comœdia,

Latine Plautus, Patruus pultiphagonides.

Patruus enim pultiphagonides à Plauto dicitur Hanno Pœnus, qui fuit patruus Agoraſtoclis adoleſcentis Pœni, a quo pariter Comœdia nomen deſumpſit, vt clare conſtat vnicuique prologum illum legenti; quem locum vt ad ſuum ſenſum traheret Dalechampius, miſere, corrupit, legens

Car-

Carchedonius vocatur hæc Comœdia:

Latine, Plauti pultiphagonidis, Patruus.

Pultiphagi, ſeu pultiphagonidis epitheton Plauto tribuens, quod Plautus ipſe Patruo Pœno tribuit Hannoni. Sed & noſtram coniecturam, conſentiente Scaligero, comprobat ipſe Cato non ſolum apud *g* Rhodiginum celebrans pultem Punicam, ſed etiam *h* docens eius conficiendæ rationem, innuenſque pultis auidiſſimos fuiſſe Pœnos. Quum itaque Perſæ Pœnis antiquiores extiterint, & Pœni Romanis; omneſque pariter Pultiphagi, non ſoli, nec primi debent Romani nuncupari Pultiphagi; licet omnes eadem ratione Pultiphagi dici debeant. Pultiphagos itidem fuiſſe Græcos edocet ipſe *i* Perſius, deſcribens philoſophantes in porticu Stoa, quam Plinio *k* pinxit Panæus Phidiæ frater, in ea graphice delineato prælio Athenienſium aduerſus Perſas & Medos, villoſas braccas indutos ad terrorem, apud Marathona factum; & Polygnotus etiam gratuito, qui propterea meruit ab Amphictyonum Magiſtratu ſibi decerni hoſpitia gratuita; inquit enim:

g l. b. 9. c. 16.
h cap. 18.
i Sat. 3.
k l. 35 c. 8. & 9.

Haud tibi inexpertum eſt curuos deprendere mores,
Quæque docet ſapiens bracchatis illita Medis
Porticus, inſomnis quibus indetonſa iuuentus
Inuigilat ſiliquis & grandi paſta polenta.

Quæ Pultis etiam nomine donatur: quod itidem *l* Plinius obſeruat, cui *antiquiſſimum in cibis hordeum, ſicut Athenienſium ritu, Menandro autore, apparet, & Gladiatorum cognomine, qui Hordearij vocabantur. Polentam quoque Græci non aliunde præferunt:* licet pultis nomen ignotum Græciæ *m* mox dicat, non ſecus ac Italiæ polentæ vocabulum. Hæc habui, vir Illuſtriſſime, quæ de propoſito ad te perſcriberem: vtinam tuo iudicio non improbentur. Vale, & me ama. Patauij, Idibus Februarij MDCXIX.

l l. 18. c. 7.
m cap. 8.

DE

DE VARIO MVSARVM NVMERO APVD ANTIQVOS

Aloyſius Lollinus Belluni Epiſc. Fortunio Liceto S. P. D.

DIgnus es tu quidem cum iſta tua eximia eruditione mi Licete, qui ad æternos lucernarum ignes ſedulus euigiles ea commentando, quæ nec vlla aboleat vetuſtas, neque carpat liuor: nos vero haud ſane digni, quorum tu ſpem deſideriumq. mora nimium in longum ducta excandefacias. Annus iam vnus & alter in ſua veſtigia volutus abijt, ex quo tuos lychnos expectamus æmulos ſtellarum, quum tu interea promiſſa differs lentum nomen, atque ideo appellandum crebrius. Tanta eſt tui ingenij foecunditas, is vigor animi quantumuis abditis rerum ſubtilitatibus ſuperfuturus, vt ſuſpicionem ceſſationis non admittat: ne alio curſum deflexeris, hoc vero nobis eſt verendum, qui tuarum lucubrationum lectura capimur. Sed hæc tu, cuius de fide agitur, non negliges. Ego quum per litteras te alloqui auerem, nec ſatis materiæ ſuppeteret, hinc occaſionem arripui, vt ſe mihi dabat, epiſtolæ familiaris conſcribendæ. Hanc, ni mihi tua humanitas ſpem faceret, ſubuererer equidem, ne Philoſophia, quæ te totum per hos dies in Scholis occupat, vt grauis eſt, nec ad iocos nata, tamquam interturbantem Dauum procul abſe abigeret; quod ne forte accidat, deſinam tua tempora, quæ publico commodo impendis, pluribus morari. Vale, & amicos magnos, qui mihi tecum, atque adeo cum ipſis Muſis communes ſunt, ſaluta meis verbis. Belluni IX. Kal. Decemb. MDCXX.

Poſtſcripta.

Mitto quæ Muſa tenuis ad Octauianum Bonum Equitem amplíſ-

ampliſſimum: Tu ſi quid ſentiendum ſit de controuerſo Muſarum numero ad me ſcripſeris, rem ages mihi gratiſſimam iterum Vale.

Hibernam hirundinem alpium, prænuncium
Brumæ rigentis alitem, incanam niuem
Adhuc olentem, mittimus cum compare
Nitore amicta purpuræ plumatilis
Sublime collum, ac tergora, vt menſam inſtruant
Tuam BONE optime, indidit nam illud tibi
Gens priſca nomen, hoc fides & recti amor
Virtuſque mergi neſcia, aduerſi licet
Nimbi occuparint æquora, & tumido ratis
Fluctu fatiſcat. munus impar cenſui
Tuo, meoque, non nego; ſed aucupis
Hæc culpa, prædam qui miniſtrat parcius
Empturienti, non mea; ars cui contigit
Seruare Ouile, non volucres fallere.

Illuſtriſs. & Reuerendiſs. Belluni Epiſc. Aloyſio Lollino Fortunius Licetus B. A. Reſpon.

NObile tuum iſtud (Illuſtriſſime vir) ac peregrinum eſt accuſandi genus; quod alij contraria ratione, tu laudibus; iiſque minime vulgaribus, acriter vrges ad inuulgandum opus meum de reconditis Antiquorum lucernis, pridem promiſſum, de cunctatione me reprehendis, taciteque ſubaccuſas meam fidem. Gaudeo mirifice me a tanto viro ſic argui, licet immerito; nam obiurgandus aſpere

Deu,

Deuchinus, egregius ille mihi procraſtinator, qui ante pluſculos menſes ab ampliſſimo Senatore Laurentio Iuſtiniano, tunc in viuis agente, meum codicem manuſcriptum habuit ſuo prælo premendum, incœptamque dudum operam, me inuito, & ſæpe incaſſum reclamante diutius intermiſit; atq; ab illius viri obitu varia cauſſatus indies impedimenta, etiamnum intermittit: exorandus eſt mihi patronus aliquis magnæ apud Typographum autoritatis, qui voluminis editionem abſque intermiſſione iubeat, & illi ſegniori teſtudini velum imponens, veloque vehementioris ſpiritus flamen incutiens, tardigradam feſtinare aliquando cogat: hunc mihi Venetijs conquiram e Patriciorum ordine. Poſt lychnorum perennium meditationem, difficillimum aliud argumentum De Nouis aſtris & cometis improbo labore ſex intra libros congerere tentaui, Aſtronomicarum omnium obſeruationum rationem de Peripato reddere conatus: an ſatis oſtenderim Phyſiologiam noſtram cum Mathematica nullas inimicitias agere; ſed miris modis cum ea conſentire, iudicabunt vna tecum tui ſimiles, ingenui nimirum & vere ſapientes: ſpero me proxima æſtate volumini coronidem impoſiturum; etenim poſtremæ partis terminum prope video. Philoſophia certe me nunc totum in ſcholis occupat, & domi; ſed & poliſſimas, eaſdemq; ſolidam ſpirantes eruditionem litteras tuas & ſuſpicit, & amat: me vero abſte in ipſis tam humaniter tractari, hoc ſummæ tuæ beneuolentiæ purum eſt opus, innatæque tibi comitatis; quæ ambæ, vt Lucretianis verbis vtar,

Suauiter attingunt, & ſuauiter omnia tractant.

Hodie inter Muſas Antenoreas datum eſt nobis in menſa Prætoria optimi BONI perfrui iucundo nimium ſapore tuarum alpium, altum, ad Illuſtriſſimum virum tranſmiſſarum, & abſte carminibus elegantiſſimis iure celebratarum; quæ in gratiam Senatoris ampliſſimi ſic proferre conabatur Etruriæ Muſa,

Rendine

Rondine, che da l'alpi a noi predice,
E porta horrida neue, e algente bruma;
E l'augel pinto di purpurea piuma
Il collo e l tergo in queſta erta pendice.
Mandianti ottimo BON; BON da radice
Di ſtirpe, che l'italia orna & alluma;
Ottimo da virtù, che non coſtuma
Reſtar ſommerſa in onda predatrice.
Minor del merto tuo, del mio douere,
Nol niego, è il don; ma queſta colpa ſia
Di Vccellator, che poca preda apporte;
Di me non gia; cui venne dato in ſorte
Da quei, ch'ogn' animal conſerua e cria,
Seruar l'Ouil, non ingannar le fere.

Sed Latinam tuam non aſſecutam ſe ſentiens erubuit. Doctiſſimos Pignorium, Sandellium, & Sinclyticum (quos magnos amicos tibi mecum, atque adeo cum Muſis communes abſte nuncupari ſum interpretatus) tuo nomine plurimum ſalutaui, tuiſque litteris & verſiculis plurimum oblectaui. De numero vero Muſarum apud Autores vario, quis magis quam tu, vere Muſagetes, veram rationem reddere poteſt? attamen parere debeo tibi, ſupra me ſummum imperij ius obtinenti. Muſæ nomen, vt video, priſcis æquiuocum fuit; modo ad facultates animi, modo ad earum facultatum operationes, modo ab obiecta tractanda, modo ad ſapientes ipſos homines indicandos vſurpatum; quo factum eſt, vt non idem ſemper fuerit apud autores Muſarum numerus. Porro Scaliger ait, a *Subtilius contemplanti mihi videtur Muſarum numerus a canentium numero per initia conſtitutus: itaque eo creſcente ad quartam perſonam vſque,* a 1. poet. cap. 2.

additam a nonnullis & quartam Muſam: aucta deinde varijs in organis arte concentionum, etiam ſeptem prodita: poſtremo ad nouem vſque promota frequentia in eo ſtetit: idque non ſine cauſſa; eſt enim perfectiſſimus numerus: ſuper quo multi multa e Muſicorum præceptionibus tradidere. In quibus ego Scaligerianam non agnoſco ſubtilitatem: quum etenim ab initio canentes eſſent vni, & ſinguli; nunquam tamen ab vllo Muſa poſita fuit vnica; quandoquidem priſci Gentilium Theologi duas ab initio Muſas poſuerunt; quarum vnam, quæ meditando inueniret, Meleten appellauerunt; alteram, quæ inuenta certo diſponeret iudicio, Poeticen: quod & ipſemet paullo antea Scaliger obſeruauerat, inquiens, *Idcirco duæ tantum Muſæ per initia creditæ a priſcis Theologis, qui ſe ſe earum diſcipulos cecinere; quarum altera dicta ſit μελέτα; quæ quidem meditando inueniret; altera ποιητά, quæ inuenta certo diſponeret iudicio.* Et ante Scaligerum tres ad minus fuiſſe vel quatuor, teſtatur Gyraldus, aſſerens, [b] *Muſarum igitur in primis duo genera fuerunt; antiquarum, quas Cœli, & Terræ filias dixere: & iuniorum, de quibus paullo poſt agendum. &c.* Deinde nec ab inſtrumentorum muſicorum varietate; nec a perfectione numeri nouenarij Muſas nouem tantummodo fuiſſe dicendum; tum quia multo perfectior eſt numerus denarius; quod, & Bongus adnotauit; cui de Myſtica numerorum ſignificatione tractanti, *Nouenarius numerus ad Denarij non accedens perfectionem, ſed vnitate minor & citra illum deficiens, rerum & operum imperfectionem ac diminutionem deſignat, mortalibus potius & rebus ſeculi competens, quam diuinis,* cuiuſmodi Muſæ creduntur: quin & pluribus Nouenarij numeri deſignat imperfectionem; nullamq. prorſus in eo perfectionem agnoſcit: tum quia muſicorum inſtrumentorum numerus nouenarium excedit; nam apud eumdem Bongum, *Decem fuerunt Cantores Pſalmorum, vt habetur in Miſdrach: Tillim videlicet, Adam, Abraham, Melchiſedech, Moyſes, Aſaph, Dauid,*

b *De Dijs gent. ſynt.* 1.

Salomon

Salomon, & tres filij Chore; quamquam a noſtris Theologis alij connumerentur nimirum Moyſes, Dauid, Salomon, Aſaph, Ethan, Ezrachi, Eman, Ezraita, Idithum & tres filij Chore quorum in primo Paralip. nomina recenſentur, videlicet, Aſir, Elcana, & Abiaſaph: Illis correſpondent decem organa, ideſt decem inſtrumenta, vel decem modi Muſicæ, quibus canebantur, ſic dicti apud Hebræos, Neza, in quo canebantur Odæ; Nablum, idem quod organum; Mizmor, in quo Pſalmi; Sir, in quo cantica; Tephila, in quo orationes; Beracha, in quo benedictiones; Halel, in quo laudationes; Hodaia, in quo gratiarum actiones; Aſre, in quo alicuius felicitas; Halleluiah, in quo laudes Dei tantum, & orationes: Dauid etiam Pſalterium vocat decachordum &c. Sic ergo Scaliger, vt recte numerum Muſarum ab initio binarium fuiſſe notat, ita rationem numeri, & augmenti non recte deſumit a numero canentium, & organorum Muſicalium. Quum ita priſci duas tantum Muſas primo poſuiſſent, Meleten, & Poeticen; poſt, *c* Arnobij relatu, *d* Tzetzis, & *e* Pauſaniæ teſtimonio, Corinthus Eumelus, & Ephorus tertiam his adiecerunt, quam a Memoria cognominarunt. Mnaſeas deinceps, obſeruatu *f* Lilij, & *g* Arnobij, quartam Muſam numerauit, vt etiam *h* Aratus. Quidam apud eundem *i* Gyraldum quinque Muſas tradiderunt propter quinque ſenſus. Epicharmus in Nuptijs Hebes, Myrtilus, ſeu Myrſilus, vt ait Arnobius Muſas numero ſeptem commemorauit. Mirum ſane videtur, neminem antiquorum dediſſe Muſis numerum ſenarium, quum tamen hic *numerus reſultet ex dupla proportione*, vt ait Bongus, *quæ diapaſon conficit omnium conſonantiſſimam; & Orpheus Myſtarum princeps hymnos iubet ſexta generatione finiri, quum ait,*

Aetate in ſexta ſtudium finite canendi.

c 3. *adu. Gent.*
d in Heſiod.
e in Boeotic.
f 7 *ſynt. Deor.*
g 3 *adu. Gent*
h 5. *aſtro.*
i 7. *ſynt. Deor.*

Crates eidem *k* Arnobio Muſas aſſeuerat octo: ad extremum Heſiodus in Theogonia, Homerus, Orpheus, Plato, & omnes alij conſtituerunt Muſas eſſe nouem; nam & Granius a-

k lib. 3.

apud veteres homo doctiſſimus, Nouenſiles, qui Dei dicebantur Sabinorum a Piſone, Muſas exiſtimauit. Porrò nequeo ratio defuit cuilibet propoſito Muſarum numero; ſiquidem
l de nat. Deor. *l* Phornutus, Duæ, inquit Muſæ dicuntur, propter theoricen, & practicen; nam & diſciplinæ in ſpeculatione, & actione conſiſtunt. Tres Pauſanias in Bœoticis ait conſtitutas, Meleten, Mnemen, & Aoeden, quaſi dicas, Meditationem,
m 9 ſymp q. 14. Memoriam, & Cantionem; *m* Plutarchus, & Phurnutus, ob ternarij numeri perfectionem; aut quod tria ſpeculationum genera ſunt; quibus tota Philoſophiæ ratio impletur;
n 6. met. tit. 2. quæ ab *n* Ariſtotele diuiſa eſt omnis in partes tres, Mathematicam, Naturalem, Metaphyſicam; Tzetzes propter tres tonos, tria tempora, tres perſonas, & tres denique Græcorum numeros, ſingularem videlicet, dualem, & pluralem. Quatuor Aratus, & Mnaſeas, ob quatuor dialectos Græcorum, Ionicam, Atticam, Doricam, Aeolicam; & propter alia multa; Phurnutus, quod vetuſta Muſicorum inſtrumenta quatuor habuerint ſonos. Quinque, propter quinque ſenſus, & Phurnuto propter quinque ſonos Muſicorum inſtrumentorum veterum. Septem Epicharmus, & Myrtilus poſuere Muſas, ob ſeptichordem lyram, & propter ſeptem Zonas, ſeptemque ſtellas, & inter hæc ob ſeptem vocales, &
o 7. ſynt. de Dijs Gen. quædam alia, vt ait *o* Lilius. Octo Crates, ob octo ſphæras cœleſtes aſtris inſignitas ab antiquis cognitas, & ob octo mu-
p 1. poet. cap. 2. ſicos tonos, vt innuit ipſe *p* Scaliger. Nouem Heſiodus, Homerus, Orpheus, & alij omnes antiqui, tum quia Varro a-
q lib. 5. pud *q* Arnobium tradit, nouenarium numerum in mouendis, ſiue innouandis rebus potentiſſimum ſemper & maximum haberi: tum quia nomen matris Muſarum Mnemoſy-
r 9 ſymp. q. 14. ne nouem litteris conſtet; licet hoc non ita collaudet *r* Plutarchus, male notatus à *s* Scaligero, quaſi hoc laudauerit;
s 1. poet. cap. 2. nam verba Plutarchi ſunt, οὐ γὰρ δὴ πεχάδιος πείθει τι Μούσας γεγονέναι τοσαύτας, ὅτι τοὔνομα τῆς μητρὸς αὐτῶν ἐκ τοσούτων γραμμάτων ἐστίν. hoc eſt, *Nõ enim exiſtimo id quoq; tibi perſuaſũ eſſe, Muſas*

tot eſſe, quia matris earum nomen totidem conſtet litteris: non bene vertebat hoc in loco Xylander *ſyllabis*; nam & Plutarchus quæſtionem propoſuit cur Muſæ nouem determinate ſint, neque plures, neque pauciores; in nomine vero Matris Muſarum, quæ *Mnemoſyne* dicitur, quatuor tantum ſyllabæ leguntur; & verbum Græcum γραμματων, non niſi litteras ſignificat; quum ſyllaba Græcis pariter dicatur συλλαβή: & quia Plutarchus alias longe diuerſas affert rationes nouenarij Muſarum numeri, dicens eo loco, Muſas eſſe nouem tum quia diſciplinæ omnes quibus Muſæ præficiuntur, Mathematica, Philoſophia, & Oratoria, ſingulæ in tres terniones diuiſæ, nouenarium numerum conſtituunt; ſubdiuiſa Mathematica in Muſicam, Arithmeticam, & Geometriam; partitaque Philoſophia in Dialecticam, Moralem, & Naturalem: ſciſſaque Oratoria in Demonſtratiuam, Deliberatiuam, & Iudicialem; quibus ſingulis vnam Muſarum præponens, nouenarium numerum in illis agnoſcit: tum quia Muſæ ſunt octo globis cœleſtibus præfectæ, vna locum pone terram eſt ſortita, *Quæ octo ſphærarum*, inquit, *reuolutionibus præſunt, ea errantium ſtellarum aduerſus inerrantes & ipſarum inuicem conſeruant harmoniam*: *vna, quæ locum Lunæ, & terræ interiectum cuſtodit, atque obit, ea mortalibus gratia, rythmi & harmoniæ (quantum horum eius ipſos recipere natura ſinit) indit facultatem ac rationem, & eiuſdem perſuadendi, qua ſocietas humani generis adiuuetur, demulcetque & ſedat animorum tumultus, vagantesque veluti ex auijs reuocat placide & commonit.* Quam ſententiam quum probabilem aſſerat Plutarchus, aliam veriorem affert, id ſens Muſarum vnam Vraniam cœlo deberi, cuius natura eſt vna, & ſimplex; octo alias humanæ vitæ præfici; cuius res ſerias moderentur Calliope, quæ nos ad gubernationem Reipublicæ; Cleió, quæ ad ſtudium honorum, Thalia, quæ ad notitiam Deorum eleuat; Polymnia, quæ diſcendi memorandique animæ preæſt; Euterpe, cui conſideratio veritatis de re-

bus

bus naturalibus adſcribitur; Res vero iocoſas gubernent in humana vita Erato, quæ præficitur libationibus & amicitiæ, vnde tollat laſciuiam, & molliciem; Melpomene, & Terpſichore moderentur oblectationes aurium, & oculorum. Licet in eo notandus eſſe videatur ipſe Plutarchus, qui eamdem Muſam Thaliam, quam nuper ſerijs præfecerat, & nos ad Deorum notitiam attollere dixerat; poſtea iocoſis præſidem faciat, & hominem de foro ſociabilem facere incipiat in conuiuijs: ideoque qui amice & hilariter compotant, eos Thaliazin dicimus, non qui per vinum culpam committant: tum etiam Muſæ nouem dicuntur, quia, vt Phurnutus ait, quos in ſuorum numerum cooptarint, triangulares reddant; talis enim eſt nouenarius numerus, generationem quamdam ſua natura innuens; ac videtur a perfectione primi numeri particeps eſſe: nam ternarius *a* Ariſtoteli primus eſt numerus impar, & nouenarius triplici ternario conſtituitur: tum quia nouem fuerunt ipſarum inuenta, nam Clio reperit hiſtoriam, Thalia plantarum artem, Euterpe Tibias, Melpomene Cantilenam, Terpſichore Choream, Erato Nuptialia, Polymnia Rhetoricam, Vrania Aſtrologiam, Calliope Poeſim. Extat Virgilio adſcriptum *b* Auſonij Epigramma de Muſarum inuentis huiuſmodi nouenarium numerum celebrans,

a 1. poſt. 1 70.

b Idil. 20.

Clio geſta canens tranſactis tempora reddit:
Melpomene tragico proclamat mæſta boatu:
Comica laſciuo gaudet ſermone Thalia:
Dulciloquos calamos Euterpe flatibus vrget:
Terpſichore affectus citharis mouet, imperat, auget:
Plectra gerens Erato ſaltat pede, carmine, vultu:
Carmina Calliope libris heroica mandat:
Vranie cæli motus ſcrutatur, & aſtra:
Signat cuncta manu, loquitur Polyhymnia geſtu:

Mentis

Mentis Apollineæ vis has mouet vndique Muſas:
In medio reſidens complectitur omnia Phœbus.

Sed hac de re venuſtiſſimum legitur epigramma Græcum his fere notis.

Καλλιόπη σοφίην ἡρωΐδος εὗρεν ἀοιδῆς,
Κλειὼ καλλιχόρου κιθάρης μελιηδέα μολπήν,
Εὐτέρπη τραγικοῖο χοροῦ πολυηχέα φωνήν,
Μελπομένη θνητοῖς μελίφρονα βάρβιτον εὗρε,
Τερψιχόρη χαρίεσσα πόρεν τεχνήμονας αὐλούς,
Ὕμνους ἀθανάτων Ἐρατὼ πολυτερπέας εὗρε,
Τέρψιας ὀρχηθμοῖο Πολύμνια πάνσοφος εὗρεν,
Ἁρμονίην πάσαισι Πολύμνια δῶκεν ἀοιδαῖς.
Οὐρανίη πόλον εὗρε καὶ οὐρανίων χορὸν ἄστρων.
Κωμικὸν εὗρε Θάλεια βίον τε καὶ ἤθεα κεδνά.

Quod Auſonius fere videtur vertiſſe, quum ad verbum paullo aliter vertendum fuerit, quod præſtare conatur Gyraldus: tum demum nouem eſſe Muſæ dicuntur, quod Orpheus vnicuique ſphærarum cœleſtium, quas octo cognouerat, & Vniuerſitati Mundanæ animam quamdam viuificatricem aſſignabat, quam ille dicebat eſſe Muſam; nam Lunæ Thaliam, Mercurio Euterpen aſſignabat, Veneri Erato, Soli Melpomenen, Marti Clio, Ioui Terpſichoren, Saturno Polymniam, Firmamento Vraniam, Vniuerſitati Mundanæ Calliopen: vnde conſtat a Scaligero non diſcernente totum Cælum a ſingulis orbibus cæleſtibus ſeorſim acceptis perperam accuſari priſcos de nouenario Muſarum numero ducto a numero cæleſtium ſphærarum, dum inſit, u *Antiqui autem errarunt, qui a cælorum numero eum numerum ductum voluerint: nam octo tantum quum agnoſcerent eo tempore, totidem faciebant Muſas; nonam autem Matrem potius, aut nutricem arbitrabantur; aut ad Appollinis referebant poteſtatem.* Quem etiam coarguunt ea, quæ Plato, & ex Platone x Macrobius de Muſarum numero retulit: Plato quidem

u 1. *poet. cap. 2.*

x 1. *de Inſt.*

Muſas

Muſas appellans nomine Sirenum, quas orbibus cæleſtibus ſingulis attribuit, & nonam toti Mundanæ ſphæræ; Macro-
y lib. 8. cap. 3. bius autem idipſum aſſerens in ſomnio y Scipionis *Hinc Plato, inquit, in Republica ſua quum de ſphærarum cæleſtium volubilitate tractaret, ſingulas ait Sirenas ſingulis orbibus inſidere; ſignificans ſphærarum motum tantum numinibus exhiberi; nam Siren Dea canens Græco intellectu valet. Theologi quoque nouem Muſas, octo ſphærarum muſicos cantus & vnam maximam concinentiam, quæ conſit ex omnibus, eſſe voluere: Vnde Heſiodus in Theogonia ſua octauam Muſam Vraniam vocat; quia poſt ſeptem vagas, quæ ſubiectæ ſunt, octaua ſtellifera ſphæra ſuperpoſita proprio nomine cælum vo-*
z 1. cæl. t. 96. *catur* (quod & z Ariſtoteles decreuit) *& vt oſtenderet nonam eſſe & maximam, quam conficit ſonorum concors vniuerſitas, adiecit,*

Καλλιόπη θ', ἣ δὴ προφερεστάτη ἐστὶν ἁπασέων,

.i. *Calliopeque, hæc autem excellentiſſima eſt omnium. Ex nomine oſtendens ipſam vocis dulcedinem nonam Muſam vocari; nam* Καλλιόπη *optima vocis Græca interpretatio eſt: & vt ipſam eſſe, quæ conſit ex omnibus, preſſius indicaret, aſſignauit illi Vniuerſitatis vocabulum,* ἣ δὴ προφερεστάτη ἁπασέων; *hæc autem excellentiſſima eſt omnium,*

Heſiodi vero Carmina ſunt in Theogoniæ principio,

Ταῦτ' ἄρα Μοῦσαι ἄειδον, Ὀλύμπια δώματ' ἔχουσαι,
Ἐννέα θυγατέρες μεγάλου Διὸς ἐκγεγαυῖαι,
Κλειώτ', Εὐτέρπη τε, Θάλεια τε, Οὐρανίη τε,
Τερψιχόρη τ', Ἐρατώ τε, Πολύμνια τε, Οὐρανίη τε,
Καλλιόπη θ'. ἣ δὲ προφερεστάτη ἐστὶν ἁπασέων.

.i. *Hæc ſane Muſæ canebant, cæleſtes domos tenentes,*
Nouem filiæ magno e Ioue prognatæ,
Clioque, Euterpeque, Thaliaque, Melpomeneque
Terpſichoreque, Eratoque, Polymniaque, Vraniaque,
Calliopeque: hæc autem excellentiſſima eſt omnium.

Plutar-

Plutarchus item in Sympoſiacis agens ex profeſſo de Muſarum numero ſcribit, a *In ore omnes habent nouenarium numerum; & nemo non eum decantat, vt qui primum ſit primi imparis quadratum, & pariter impar, ſcilicet qui in tres æquales diuidatur impares, atque bis adde numerum hunc e primis conflatum eſſe cubis, vnitate & octonario: rurſumq. alio modo e duobus triangulis, ternario, & ſenario; quorum vterque perfectus eſt.* & mox. *Enimuero priſci quum obſeruaſſent omnes ſcientias, & artes, quæ ratione, & ſermone abſoluuntur, in tribus verſari generibus, Philoſophico Oratorio & Mathematico: dona hæc fecerunt trium Deorum; quas Muſas dixerunt: Poſt, & ſub eamdem ætatem Heſiodi, quum iam facultates iſtæ latius ſe proferent; in partes ſeu formas quum diuiderent, animaduerterunt vnamquamque tria in ſe continere diſcrimina, ſcilicet ineſſe in Mathematica Muſicam, Arithmeticam, Geometriam; in Philoſophia diſſerendi vim, Morum & vitæ rationem, Naturæ conſiderationem; in Oratoria primum Exornationis extitiſſe, deinde Conſultationis, vltimo Iudicialem facultatem: quarum omnium quum cenſerent nihil Deo, muſa, meliorique principio & præſide carere, bona ratione totidem Muſas non fecerunt, ſed agnouerunt. Sicut ergo nouenarius in tres diuiditur terniones, quorum quiuis denuo in tres vnitates ſecatur: ita vnicum, & commune eſt, Orationis circa veritatem rectitudo: diuiditur autem in tria genera, quorum vnumquodque in tria ſingularia diducitur; quorum vnicuique ſua obtigit Muſa, eius fouens ornanſque facultatem.* Sed & magi, qui cœleſtibus ſiderum errantium globis quadratos numeros dicarunt, Nouenarium Saturno conſecrauerunt, obſeruatu b Bongi: eſt autem Saturnus præſes diſciplinis, atque litteratis; qui c Ariſtotele doctore ſunt vel natura, vel officio melancholici; atque adeo Saturnini: quum ergo Muſæ ſcientias indicent; & homines litteratos; vt late probauimus etiam in Encyclopædia d noſtra ad Aram Lemniam Doſiadæ; iam apte congruit Muſis numerus

a lib. 9. q. 14.

b de miſſ nu. ſign.

c 30 ſect probl. 1.

d cap. 6. in f.

merus

merus nouenarius; in quo conquieuit omnis Antiquitas cum, non prætergreſſa. Cæterum vt nemo ſeniorum Muſam vnicam vnquam eſſe conſtituit optima ratione; quod ab Ioue principium Muſæ retineant, vt inquit Heſiodus in Theogonia; vnitas tantum Deo competit adeo, vt quæcumque a Deo ſunt, dualitate, ac pluralitate notentur; quum ab eo ſimpliciſſimo pendentia, ſaltem ex actu & poteſtate conſtituantur, eſſentiaque donentur habente partium multitudinem: ita nemo repertus eſt vnquam (quod obſeruabamus) qui Muſis numerum Senarium attribuerit: quum tamen ſenarius numerus obſeruatu Bongi tribuatur Veneri a Martiano Capella; quæ fortaſſis ideo Mater Harmoniæ dicitur, quod ſenarius fuerit primus harmoniæ genitor; namque reſultat ex dupla proportione, quæ diapaſon conficit omnium conſonantiſſimam. Sed non ne mentis inops ego ſim, qui plane ἀμούσως de Muſis ad te Muſarum Myſtam eruditiſſimum ſcribere non dubitem? Vale, decus Antiſtitum, & me amare perge. Patauij. VIII. Idus Decemb. M DC XX.

DE ANNVLORVM FERreorum, & aureorum vſu apud antiquos Romanos.

Aloiſius Lollinus Bellun. Epiſc. Fortunio Liceto S. P. D.

MVltum tibi me Licete debeo tanquam luculenti nominis parario, quod mihi voluptatis, fructuſque affert, afferetque, vt diuinat animus, in dies plurimum. Ecquodnam nomen iſtud ſit rogas? Stroza tuus, idemque tuo beneficio meus, iuuenis lectiſſimus, ſi ætatem reſpicis; ſin ingenij

genij monumenta, ſi vorſam, prorſamque non in vno genere facundiam, veteranus in ſtudijs miles, immo rudiarius. Equidem delector mirum in modum ipſius litteris ſcriptis peramanter; oratione funebri capior ſummopere, totaque illa exequiali pompa ita ſane graphice deſcripta, vt lectorem ſpectatorem reddat e veſtigio: promiſſis etiam non parum ducor per quam amplis, quibus ſpem nobis facit, ſeu potius fiduciam fore, vt breui poematis exorſum non tenue legamus, quo Venetæ Vrbis incunabula perſequitur grandiori ſtylo. Sed heus tu, laudum tuarum pondere nimium nos oneras, dum ornas, an illis pro dignitate reſponſuri ſimus, ſuſque deque habens: proinde vt reſtrictius porro agas ſane cenſeo, niſi vis me famæ ſponſoris periculo decoquere, ſi occaſio faciendi apud Agonothetas periculi vſpiam inciderit. Ceterum an putes apud Romanos meliores aureorum annulorum vſum fuiſſe, an ferreorum tantum priſcis illis temporibus, mihi ſignificare ne moleſte feras. Vale Lycei columen, & rem poſteritatis ſtrenue, vt cœpiſti, gere. Bellun. Nonis Auguſti MDCXXI.

Illuſtriſs. & Reuerendiſs. Bellun. Epiſc. Aloyſio Lollino Fortunius Licetus B. A. Reſpon.

STroza quidem noſter omnia meretur genera laudum: Tu vero vir eruditiſſime, omnia laudum genera ſupergrederis, irrito conatu ſummæ modeſtiæ tuæ, quæ te infra laudes meas deprimere tentat. Ad annulorum priſcorum materiam quod attinet, noui doctos viros exiſtimaſſe, ferreos annulos melioribus olim ſeculis antecelluiſſe annulis aureis, & argenteis; quod & Iupiter Prometheo ferreum donauerit: & Romæ Senatores, & Lacedemone Reges ipſi digitis illis ferreos annulos induerint, quibus maximam orbis terrarum

partem temperabant: vt deplorandæ ſint rerum vices: nimirum ferreos annulos tunc ab aureis viris habitos; poſterius ab homunculis plumbeis, vel ficulnis potius aureos paſſim geſtari; ferreis annulis oneratas manus, Aſiæ aurum diripuiſſe, & Libycas opes funditus euertiſſe; neque a barbaris vnquam poſt tergum reuinctas fuiſſe, niſi quum pluſquam tria modiorum millia aureorum annullorum Romanus miles in caſtra inuexit. Verum enim vero longe mihi alia mens eſt in propoſito; nam etſi homines antiquiores ferreis annulis vtentes, ob frugalitatem & fortitudinem antecellerent ijs, qui nimio luxu molliti poſtea geſtabant annulos aureos, & argenteos; non tamen ideo ferrei annuli argenteis & aureis vnquam antecelluerunt; ſed ſemper his dignitate conceſſere plurimum; etenim repertis aureis & argenteis tantum non deſpectui ſunt habiti ferrei annuli. Prometheo quidem Iupiter annulum ferreum donauit, at non honoris ergo, ſed mœroris atque doloris cauſſa; vt continuam ſuæ pœnæ memoriam amaram ſecum geſtaret Prometheus, Iupiter eum ſoluens ex Caucaſo, iuſſit vt annulum catenæ, qua tamdiu vinctus fuerat, cum ſcrobe ſaxi ſecum ſemper deferret; quam

a lib. 33. c. 1 hiſtoriam refert etiam Plinius inquiens, a *Peſſimum vitæ ſcelus fecit, qui annulum primus induit digitis: nec hoc quis fecerit, traditur: nam de Prometheo omnia fabuloſa arbitror; quamquam illi quoque ferreum annulum dederit antiquitas: vinculumque id, non geſtamen intelligi voluerit.* Pierius in

b Hierog. 56 eamdem ſententiam ſcribit, b *Promethea olim Saturni lege perpetuis vinculis ab Ioue damnatum, ea mox conditione liberatum, vt inde annulum lapide & ferro compactum geſtaret, ne omnino exolutus pœna videretur; indeque annulorum*

c 2 antiq. lect. cap. 7. *vſum propagatum.* Sed ante hunc Cœlius inquit, c *Prometheum quum Ioui Parcarum ſortem patefeciſſet de Thetidis filio, quem patre illuſtriorem ampliorem que futurum cecinerant, ab eo vinculis liberatum; ea tamen ratione, vt annulum lapide & ferro compactum geſtaret; ne omnino pœna*

videre-

videretur exſolutus; quod & annulorum initium agnoſcitur primum. Ceterum antiquiores Romanos prætuliſſe ferreis annulos aureos, oſtendit Plinius iunior, inquiens vſum annulorum aureorum ſeruis interdictum, fuiſſe proprium Senatorum, ac Prætoriorum, his plane verbis, d *Omitto quod Pallanti ſeruo pratoria ornamenta efferuntur; quippe offeruntur a ſeruis: mitto quod cenſent, non exhortandum modo, verum etiam compellendum ad vſum aureorum annulorum; erat enim contra maieſtatem Senatus, ſi ferreis Prætorius vteretur*. Verum & Plinius auunculus aſſerit, e *Hi qui Legati ad exteras gentes ituri eſſent, aureos annulos publice donari conſueuiſſe: quoniam ita exterorum honoratiſſimi intelligebantur. Neque Romanis alijs aureo annulo vti mos fuit, quam qui ex ea cauſſa publice accepiſſent: vulgoq. ſic triumphabant*. additq. mox. *Hi quoque, qui ob legationem acceperant aureos, in publico tantum vtebantur eis; intra domos vero ferreis*. Adſtipulatur his Macrobius, referens ex Pontificali Romanorum libro de annulis iſta, f *Veteres non ornatus, ſed ſignandi gratia annulum ſecum circumferebant: vnde nec plus habere quam vnum licebat, nec cuiquam niſi libero: quos ſolos fides deceret, qua ſignaculo continetur: ideo ius annulorum famuli non habebant: imprimebatur autem ſculptura materia annuli ſiue ex ferro, ſiue ex auro foret: & geſtabatur vt quiſque vellet, quacumque manu, qualibet digito: poſtea vſus luxuriantis ætatis ſignaturas pretioſis gemmis cœpit inſculpere; & certatim hæc omnis imitatio laceſſiuit, vt de augmento pretij, quo ſculpendos lapides paraſſent gloriarentur. Hinc factum eſt, vt vſus annulorum exemptus dextera, quæ multum negotiorum gerit, in læuam relegaretur, quæ otioſior eſt, ne crebro motu, & officio manus dextræ pretioſi lapides frangerentur. Electus in ipſa læua manu digito minimo proximus, quaſi aptior ceteris, cui commendaretur annuli pretioſitas: nam pollex, qui nomen inde quod pollet accepit, nec in ſiniſtra ceſſat, nec minus quam tota manus*

d lib. 8. epi. 6.

e lib. 33. c. 1.

f 7. Saturn. c. 13.

g Contra manus. *nus ſemper in officio eſt: vnde apud Græcos g ἀντίχειρ vocatur, quaſi manus altera: pollici verò vicinus nudus & ſine tuitione alterius appoſiti videbatur; nam pollex ita inferior eſt, vt vix radicem eius excedat. Medium, & minimum vitauerunt, vt ineptos, alterum magnitudine, breuitate alterum & electus eſt qui ab vtroque clauditur, & minus officij gerit; & ideo ſeruando annulo magis accomodatus eſt. Hæc ſunt quæ lectio Pontificalis habet.* Ex quo Macrobij loco plane conſtat, annulorum ferreorum vſum antiquiorem non fuiſſe aureorum vſu, ſed frequentiorem: Liquet etiam ex vtroque Plinio, melioribus olim ſeculis apud Romanos pluris æſtimari conſueuiſſe annulos aureos quam ferreos. Quod & Suetonius innuit, aſſerens a Cæſare dictatore Decium Laberium Equitem Romanum donatum fuiſſe annulo aureo. Sique conceſſero vetuſtiſſimis Numæ, Seruijque Tullij Regis temporibus apud Romanos non fuiſſe vſum aureorum annulorum, non tamen ideo dabo tunc illis Regibus geſtatos fuiſſe ferreos, quod illis honos daretur ſupra aureos: at quia tunc aurum Romæ non erat in ea copia, vt ex ipſo fierent annuli: ſiquidem Plinij teſtimonio, Romæ aurum non fuit niſi admodum exiguum longo tempore: quo ne Senatum quidem Romanum habuiſſe annulos aureos manifeſtum eſt; vnde non frugalitate, ſed neceſſitate coacti, ob paupertatem ac penuriam auri, ferreos annulos communiter geſtabant Romani, non autem electione ducti, ob parſimoniam ac temperantiam, qua ferreos annulos aureis anteponerent. Miraturque Plinius in Capitolio Romuli ſtatuam nullum annulum habuiſſe, Numæ Seruijque Tulij ferreum habuiſſe, at poſt hos ne Lucij quidem Bruti, neque Tarquiniorum ſtatuas vllos habuiſſe annulos, neque aureos, neque ferreos: & annulorum loco Priſci Tarquinij filium, quum in prætextæ annis occidiſſet hoſtem, bulla aurea donatum: vnde maiorem etiam tum auri quam ferri fuiſſe æſtimationem conſtat. Idem eum cas de Lacedemonijs: nam, & Homerus longe

longe pluris æſtimat aurea arma Glauci, quam ferrea Diomedis: dum illa centum, hæc autem nouem bobus valere monet: adeoque Glaucum ſua cum Diomedæis permutantem arma, ſtultitiæ accuſat his metris,

Ενθ' αὖτε Γλαύκῳ Κρονίδης φρένας ἐξέλετο Ζεύς,
Ὃς πρὸς Τυδείδην Διομήδεα τεύχε' ἄμειβε,
Χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων.

hoc eſt,

Tum vero Glauco Saturnius mentem ademit Iupiter,
Qui cum Tydide Diomede arma permutauit,
Aurea ferreis, centum bobus valentia nouem bobus valentibus.

Quem Homeri locum latius explicauimus in Encyclopædia noſtra ad Aram Lemniam Doſiadæ. Ceterum quod Romani Antiquiores annulis ferreis vtentes diripuerint opes Aſiæ, mirum non eſt: nam a pauperibus ditiorum gazam diripi, nouum non eſt: immo vero virtutis opus non eſt: Romanos poſterioribus temporibus auri copia luxui deditiores; ac luxu mollitos, a Pœnis victos aliquando fuiſſe, notiſſimum eſt: ſed non ideo auro pollentiores hos pauperioribus illis deteriores fuiſſe, dicendum eſt: quia poſt illam cladem Romani ditiſſimi, tandem Punicum imperium funditus euerterunt Carthagine deſtructa, & orbem terrarum fere ſuæ ditioni ſubiecerunt. Nec abſolute ferrum auro præferendum eſt: nec antiquitus prælatum fuiſſe, confitendum eſt: quoniam & in ſacris *h* litteris habemus, Deum iuſſiſſe altaria laminis aureis obtegi, non ferreis: & apud *i* Platonem legimus, ex Heſiodo meliores homines aureos appellari, gentem vero prauam ferream nuncupari: & apud Poetas meliorem ætatem *k* mundi auream dici, peiorem ferream. Sic ergo, vir eximie, nunquam ferrum auro fuit antepoſitum: & hæc de annulorum vſu apud antiquos mea mens eſt. Vale, meque Tibi deditiſſimum amare ne deſinas. Patauij. V. Kal. Septemb. M DC XXI.

h *Exod. & 40.*
i *In Cratilo.*
k *Ouid. 1 metam.*

DE

DE MITHRÆ LVCO IN Chyndonactis Druidarum Principis Epitaphio

† *Sapientia præclara ſtella.*

Fortunio Liceto V. Cl. † *σοφίης ἐρικυδέος ἄστρῳ*
Andreas Taurellus I. C.
εὖ πράττειν

REfert Gruterus in theſauro antiquarum inſcriptionum elogium tum vli Chyndonactis Druidarum Principis quod Diuioni, hoc eſt in Patriæ meæ ſolo repertum, quum mendis pœne vbique ſcateat; credidi e re litteraria fore, ª *αὐτοψίαν*, cui magna fides eſſe ſolet, opponere; & tibi (Vir eruditiſſime) ſigillatim proponere in quibus lapſus ſit ſolertiſſimus alioquin antiquarum rerum indagator. † *Ἀρχέτυπον* alias exacte notauimus in ædibus amiciſſimi Guenebaldi popularis noſtri, cuius vinearij coloni, dum prædium vitibus conſitum colerent, vix primo ab Vrbe lapide anno MDIIC duos ſphæricæ formæ lapides, quorum alter alterum operiebat, effodere; ſub vtroq. reconditum erat vas anſatum, craſſiore vitro, vbi defuncti cineres includebantur. At lapidis inferioris ea craſſities, quæ diametri pedis geometrici; cuius in medio literæ XY. in circulari ſuperficie talis inſcriptio,

ª *Oculatem inſpectionem*

† *Primigenium exemplar*

ΜΙΘΡΗC ΕΝ ΟΡΓΑΔ. ΧΩΜΑ ΤΟ CΩΜΑ ΚΑΛΥΠΤΕΙ
ΚΥΝΔΟΝΑΚΤΟC ΙΕΡΕΩ· ΑΡΧΗΓΟΥ
ΔΥCΕΒ ΑΠΕΧΟΥ
ΔΥCΙΟΙ ΚΟΝ. ΟΡΩσι.

ideſt

idest,

In Mithra luco tumulus hic corpus tegit
Chyndonactis Sacerdotum Principis.
Impie abſtine;
Dÿ liberatores Cineribus fauent.

Idem refert Gruterus, ſed deprauate; nam Θ ſic ab illo pingitur. |=| . O hoc modo |̲̅| . Ω vt hic |̲̅| . C vero huiuſmodi |⊏| . denique Υ ſic V ; quum in archetypo ſcriptum ſit vt ſupra notauimus. Dictioni Ορυας. loco puncti, male addit I. nec bene nomini χῶμα, præponit σῶμα. Υ, quod adeſt in fine ἱερέω abijci debet. in vtroque δυσεβ. & κον. addenda quæ deſiderantur puncta. male ἀπεχ pro ἀπέχω ſcribit: vbi vero maxime errat, Auguſtoduni repertum putat, quod Diuioni: oculatos teſtes habemus Clariſſimos Salmaſium, Iuretum, Sanctongium, à Vallepella, & alios Senatorij Ordinis populares, quorum vni (vt Comicus ait) maior eſt fides, quam auritis decem. Ad hanc autem veterem inſcriptionem reſtituendam difficiliora perſtringam, vulgaria prætermittens *b* ὑπομνήματα. Si quid tamen omiſſum putes in illuſtranda re adeo antiqua, quæſo te, vir *c* πολυμαθὴς, (quem iure habeo inter primos huius æui non ſolum phyſiologos, ſed philologos) adde ab illa tua *d* τῆς ἀγχινοίας εὐπορίᾳ, quod ſuppleat inopiam meam. Occurrit primum dictio Μίθρη, vox Perſica ad Græcos translata, quam pro Apolline ſumptam nemo e philologis negat: hinc dicta Mithriaca ſacra, quæ fiebant à ſacerdotibus Apollinem magna veneratione proſequentibus (inquit *e* Crinitus) quem Mithram appellabant. Sed Statius in Thebaide Mithram pro Sole dixit, *f*

Indignata ſequi torquentem cornua Mithram.

Vnde altera mihi ſubnata difficultas: non enim idem omnino Apollo cum Sole: Solem aſtrorum Principem, & moderatorem reliquorum luminum dixere Cicero, Macrobius, & alij; Apollinem vero Deum inuentorem Poeſeos, Lyræ,

b *Monumenta.*
c *Multiſcie.*
d *Solertiæ abundantia.*
e *l.5.c.14.*
f *l.1.in fi.*

Medicinæ, Diuinationis, Muſices. At remoram dubij tollit idem Macrobius, aſſerens Apollinem etiam pro Sole vſurpari, & confundi, qui in Cælo Sol, in terris Liber, in inferis Apollo ab antiquis habebatur; ſic Luna in Cælo Cynthia, in terra Diana, in inferis Hecate. Ceterum ſiue μίθρη Solem, quem à Perſis adoratum conſtat ex Herodoto, Xenophonte, Briſſonio; ſiue Apollinem aſſeram, cuius in-
g 6. de ter Druidarum Numina potior erat cultus, vt in commen-
bel. gal. tarijs retulit *g* Cæſar. Cur Deam fœminino nomine, non Deum dixit? at reperio apud probatiſſimos auctores, vt Deas
h *l. 3. c. 8.* mares, ſic Deos fœminas appellari: Macrobius in *h* Saturnalibus de Venere, & Luna exempla proponit; in Cypro,
i *Aphroditum* inquit, illius ſignum barbatum erat: & Ariſtophanes eam *i* Ἀφρόδιτον pro *k* Ἀφροδίτην nuncupat. Lunam marem facit:
k *Aphrodita.* quod etiam Germani hodie retinent: & a mulieribus olim virili veſte coli. Dixit Tertulianus maſculum Lunum, ſiue Lunam. Blondus in ſacris Luni Deo. Et Μίθραν in fœmi-
l l. 15. nino poſuit pro Sole *l* Strabo, τιμῶσι δὲ καὶ ἥλιον, ὃν καλοῦσι Μίθραν. Progredior ad nomen Chyndonactis: quæro quis
m *Sacerdotum primarius.* iſte Druida, immo quis *m* ἱερέων ἀρχηγός, eorum princeps? conſtat enim ex Cæſare, Druidas olim vnum habuiſſe, qui ſumma inter eos auctoritate polleret; quo fatis functo, ſi quis ex reliquis dignitate excelleret, ſuccedebat: at Chyndonax præcelſi viri nomen; etenim teſtatur Budæus vocabula
n *6 de bel gall.* deſinentia in ἄναξ non ſolum Heroibus, ſed Dijs olim fuiſſe peculiaria: meminit Cæſar *n* Sigonacis, magnæ auc-
o *Iliad. 2.* toritatis, & potentiæ inter Gallos Regis, & *o* Homerus ἄναξ pro θεός dixit,

† *Mercurius autē rex dedit.* † Ἑρμείας δὲ ἄναξ δῶκεν . . .

ibidem.

p *A Ioue qui Dijs, & hominibus imperat.* *p* Ἐκ Διὸς ὅς τε θεοῖσι, καὶ ἀνθρώποισιν ἀνάσσει.

alibi ——————† ἀνάσσεμεν Αἰτωλοῖσι.

vnde ἀνάσσω: ἄναξ. At Græca eſt, & peregrina terminatio: quid tum? Druidæ Græcis etiam literis vtebantur, vt ibi-

dem

dem Cæſar. Sed quæ gens, qualis; & vnde nomen? Nemo inter Gallos hoc ſibi attributum arrogabat; niſi quiſque doctorem omnis veritatis, & fidei profiteretur. Druis Britanorum Dialecto quaſi Truvvis; cui ſi tollatur litera duplex vv Latinis incognita, & mutetur tenuis in mediam, confeſtim erit Druis; hoc eſt vir ſapiens. Scribit Albricus Saxonum lingua Dry Magum ſignificare: & eos Plinius Magos appellat. Sed plerique cenſent hoc nomen eis inditum a quercu; δρῦς quercum, immo quamuis arborem refert: etenim inter arbores, & in ſyuis ſolitos degere teſtatur Cæſar. Alij altius Druidarum nomen repetentes a Druyde, ſiue Dryde iv Samotheorum [qui poſtea Galli dicti ſunt] rege deriuant; de quorum moribus & diſciplinis multa Cæſar, Strabo, Athæneus, Marcelinus, Plinius, & alij. Diuidebantur iuxta officia, quæ ſinguli exercebant, in Bardos, Eubages, Sarronidas, & Vacios. præerant iſti Diuinis rebus. Eubages q μαντείαν exercebant. Sarronidæ r παιδονομίαν. Bardi (vnde mons Bardorum, opidum in Heduis antiquum) s ποιητικήν. In finibus Carnutum regio eſt totius Galliæ media, quam deſignat Cæſar octauo lapide a Carnutum metropoli a Druidis vulgo Dreux dicta; vbi ſolemnis Druidarum conſeſſus fieri ſolebat; quorum decretis lites Gallorum ſoluerentur: inter hos ſaltus aſſerit Simeontius adhuc extare quædam veſtigia Druidarum ædium. Quum vero ex illis alij Sacerdotes, & Iudices eſſent, alij Cauſidici, alij Philoſophi, alij Poetæ; non mirum ſi religiones interpretarentur, ſi iudicia exercerent, ſi Naturæ myſteria recluderent, & ad bonas diſciplinas adoleſcentes inſtituendos ſuſciperent, Heroicaſque virorum illuſtrium actiones verſibus celebrarent; vt Cæſar, Plinius, Strabo, Athenæus affirmant. Multa complexus eſt de illorum religione Strabo eo in libro, vbi totam Galliæ deſcriptionem t aperit. Δρυΐδαι δὲ πρὸς τῇ φιλοσοφίᾳ, καὶ τὴν ἠθικὴν φιλοσοφίαν ἀσκοῦσι, δικαιότατοι, καὶ νομίζονται, καὶ διὰ τοῦτο πιστεύονται, τάς τ' ἰδιωτικὰς κρίσεις, καὶ

† *Imperamus ac tolis.*

q *Diuinitricem.*

r *Iuuentutis institutionem.*

s *Poeticam.*

t *lib. 4.*

τὰς κοῖνας ideſt, *Druidæ præter cauſſarum naturalium ſtudium moralem diſciplinam exercent: iuſtiſſimi omnium opinione: ideo & priuata & publica iudicia eorum fidei mandantur*. & paullo poſt ἀφθάρτους δὲ λέγουσι καὶ οὗτοι καὶ ἄλλοι τὰς ψυχὰς; καὶ τὸν κόσμον. *Immortales animas, & mundum hi & alij eſſe*
u l.6.com. *aſſerunt*. Obſeruat *u* Cæſar, eos temporum ſpatia non dierum, ſed noctium numero definijſſe; annos, & menſes ſic emenſos, vt noctem diei præponerent: forte quod Galli (referente Tullio) ſe genitos a Dite inferorum Deo prædicarent. Multa Plinius etiam de illorum ſapientia retulit: at memorabile, quod narrat de viſco, & illius arbore ſacra, Robore ſcil. vbi gignebatur, & excreſcebat. Plinianam lectionem, vt quæ tibi eſt ad manum, prætermitto. Ad hanc
x 6. æn. præterea Druidarum magiam reſpexiſſe *x* Virgilium reor, vbi de ramo aureo agit. Nec ignota fuit doctiſs. Lucano ſic
y l. 1. canenti in *y* Pharſalicis.

Vos quoque, qui fortes animas, belloque peremptas
Laudibus in longum Vates dimittitis æuum,
Plurima ſecuri fudiſtis carmina Bardi,
Et vos barbaricos ritus, moremque ſiniſtrum
Sacrorum Druidæ poſitis reperiſtis in armis;
Solis noſſe Deos, & Cæli numina vobis,
Aut ſolis neſcire datum; nemora alta remotis
Incolitis Lucis; vobis auctoribus Vmbræ
Non tacitas Erebi ſedes, Ditiſque profundi
Pallida regna petunt . . . . .

Redeo ad Epitaphium Chyndonactis; nec enim erit abſre videre, quando factum ſit. Suſpicor ante Auguſti tempora; nam Druidarum religione ſacrificijs humanis cruentata, vt diræ immanitatis holocauſto ciuibus interdixit Auguſtus; quam poſtea omnino ſuſtulit Tiberius. Licet Vopiſcus aſſerat,

rat,

rat, Valerianum conſuluiſſe Gallicanas Druidas, An in posteris imperium permaneret; nam tunc illæ erant, vt z Comicus ait, a ἐπιφυλλίδες, reliquiæ ſuperſtitionis attritæ, profugæ, & in cryptis, ſiluarumque latibulis deliteſcentes: qualia ſunt ſpelæa in rupibus Carthuſianorum Diuionenſium; quæ hodie ab illis fatuis Magis nomen retinuerunt. Supereſt expendamus epitaphij formam. Carmina puto tetracola; primum b ἑξάμετρον, alterum Phaleutium, tertium Adonium vltimum Glyconicum. Nolim in illis, vt in re vetuſtiſſima & ſepulchrali, exactam legis metricæ regulam expectemus. Sed de iſtis ſatis. Vide vir doctiſſime, an faciant ſatis. quæ niſi ad iudicij tui amuſſim recte facta putaueris, id recte factum, ſi expunxeris, arbitrabor. Vale, tuus ex aſſe viuo. E Muſæo Kalend. Maij. M.DC. XXXIX.

z *Ariſtof. in Rom.s,*

a *Reÿcu-li race-muli.*

b *Hexa-metrum.*

Cl. Viro Andreæ Taurello I.C. Fortunius Licetus B. A. Reſponſ.

MIrifice delectatus ſum Vir egrege, nobili Chyndonactis Epitaphio, tuisque litteris eruditiſſimis; quibus, vt aliquid addere poſſem, nihil mihi reliquum feciſti, dicam tamen aliquid, vt conſtet me tua placita diligenter, & accurate legiſſe. Multum tibi debet litteraria Reſp. qui peruetuſtum Epitaphiū Druidarū Principis, deletis maculis ad nitorem priſtinum redegiſti. Gruterus excuſandus, qui corrupta ſibi tradita exemplaria retulit ex fide. Litteræ XY. ſculptæ in medio lapide. ſuperficiem circularem Epitaphio deſcriptam habente, ſenſum abditum ſatis obtinent; non enim arbitror eas indicare principium nominis Chyndonactis; quod huiuſcemodi nomen integrum & expreſſum habeatur in elogio, deſcriptioneve ad oram lapidis circumducta procul a centro; fruſtra namque nomen idem bis poſitum

eſſet,

eſſet, fruſtraque repetitum obſcurius in centro lapidis, quod clare notatum eſſet in peripheria: nec in vllis vnquam veterum inſcriptionibus legis nomen idem defuncti ſic iterum delineatum. Forſitan ijs characteribus indicatur numerus aut ſepulchrorum, aut Principatuum Druidarum, quem compleuerit Chyndonactes; aut potius opificis monumenti nomen primis litteris indicatum, aut aliud quid, nihil ad inſcriptionm attinens, quacum nullam habet omnino cohærentiam; ſolebant enim ſepulchralium ſeu lucernarum, ſeu lapidum artifices in operis fundo qua mutilum, qua integrum nomen proprium inſcribere. Magna vero mihi dubitatio eſt circa Mithræ lucum. Tu quidem recte videris cum Philologorum vniuerſo fere cœtu Mithram interpretari nobis Apollinem; ſed rationem primam interpretationis, quod Apollo feminea naturæ particeps dicatur, vt Venus atque Luna maſculeæ, non aſſequor: etenim Lunæ pariter ac Veneri, Palladique ſexum vtrumq; tributum ab Antiquis & nos olim
a *l.*1.*c.*5. 18. obſeruauimus tam in *a Elia Lelia* Gripho, quàm in *b* En-
b *pag.*152 cyclopædia ad Aram Lemniam Doſiadæ, citatis Orphei verbis ex hymno Mineruæ.

Αρσην μεν κὴ θῆλυς πολεμάτοκε μῆτι,

Maſculus quidem & femina genita es, bellorum ſuſceptrix prudentia.

Quod ſcilicet Venus, & Luna, quatenus a Sole, qui dux eſt omnium ſiderum, luminis complementum recipiunt, femineam naturam æmulantur: quatenus autem agunt in ſubcæleſtia, maſculi vices obtinent: At Apollini, Solive, qui fons luminis lumen ac vim aliunde non recipit, ſed omnibus vitalem, ſeminalemque radium lucis impertitur, femineum ſexum attributum eſſe ab vllo veterum, nondum mihi videre licuit: neque legere quemquam, qui Matris nomine Solem appellarit: & abſque priſcorum euidenti autoritate, ſineque certa ratione Lucum Matris de luco Solis, aut Apollinis interpretari non auderem. Quare quum videam apud

Gyral-

Gyraldum de Dijs *c* gentium agentem, diſtingui Mitram *c ſy. 14.*
Deam a Mithra Deo: quod ijdem Perſæ Mithram *d* De- *131.*
um maſculum appellent, ac venerentur Apolinem: Mitrham *d ſy. 7. 17*
vero *e* Deam feminam colant Venerem; Mithræ nomen *e ſy. 13.*
mihi ſexum femineum in Sole perſuadere non poteſt: nam
& Athenæus cum alijs antiquis omnibus Apollinem ſemper
appellat Mithram Deum, nunquam vero Deam: vt ex ad-
uerſo priſci promiſcue vocant non ſolum Lunam Deam, &
Lunum Deum: ſed etiam Venerem Deam, & polentem De-
um Venerem: quod ex Acteriano apud Caluum refert Ma- *f l. 3. c. 8.*
crobius in *f* Saturnalibus: Quin & ex Ariſtophane Macro-
bius idem Venerem Aphroditum vocat, & ex Læuino ſcri-
bit, *Venerem almum adorans, ſiue femina, ſiue mas eſt,
ita vti alma Noctiluca eſt*: quia ſcilicet antiqui & in Luna
pariter ac Venere ſexum vtrumque diſtinguunt: qui maſcu-
leum ſolum in Apolline ſimiliter ac in Baccho cognoſcunt.
Neque vero Statius in calce Thebaidos prioris Appollini fe-
mineam naturam adſcribit: dum Perſicum eius cultum me-
morans, ait, Mithram in antro torquere cornua Lunæ non
dignatæ Solem ſequi, quod Luna Soli potius occurrens ecli-
pſim minatur, & ingerit. In hoc autem Solem a Luna dif-
ferre, quod iſta ſemimaſcula ſit vtroque ſexu pollens, Apol-
lo vero nihil habeat feminei, penituſque maſculus habeatur,
ac vt ita dicam, maſculiſſimus, in Sympoſio Plato ſatis de-
clarat, inducens Ariſtophanem comminiſcentem, antiqui-
tus tria fuiſſe hominum genera, quorum vnum originem ha-
huit a Sole, duplici ſexu maſculeo præditum, nihil habens
feminini: ſecundum genitum fuit a Luna hermaphroditum,
maſculeo ſimul & femineo ſexu donatum: ac tertium a Ter-
ra productū, cui nihil maſculei datum ſit, ſed geminatus femi-
næ ſexus. Neque mihi Mithram in femininino poſuit, ſed
penitus in maſculino loquens de Sole Strabo, dum Perſa-
rum morem deſcribit ita, *g* Τιμῶσι δὲ καὶ ἥλιον, ὃν καλοῦσι
Μίθραν, ideſt, *Colunt autem & Solem, quem Mithram vo-* *g l. 15.*
cant.

eant. Sicuti neque Claudianus Mithram vt feminam ponit, in laudibus *b* Stiliconis aſſerens,

h *l. 1.*

Thuris odoratæ cumulis & meſſe Sabæa
Pacem conciliant Aræ. Penetralibus ignem
Sacratum rapuere adytis, rituque iuuencos
Caldæo ſtrauere Magi. Rex ipſe micantem
Inclinat dextra pateram, ſecretaque Beli
Et vaga teſtatur voluentem ſidera Mithram.

Vbi pro *nutantem*, receptum a viro eruditiſſimo, putamus legendum *micantem*; quod Regis patera foret aurea, lapilliſque fulgentibus niteret; nam vix aſſequor quomodo patera Regis nutans dici valeat. Recte quoque Scaligero, & Seldeno VV. Cll. pro *belli* lægitur *Beli*; quem Deum colebant priſci: & Mithram voluentem ſidera teſtatur, precaturque Phœbum Rex ipſe ſacrificans, vt pote numen oraculis clariſſimum; audiens a Cicerone, *i* Macrobioque Sol Dux, & Princeps, & moderator luminum reliquorum in cœlo. Sed & Macrobius in *k* Saturnalibus fuſe de Sole tractans, illi ſemper maſculeam naturam attribuit, vt etiam Libero Patri, quem idem cum Sole ponit, numquam femineam; ſtatuique principium eſſe generationis actiuum, vt pater: ideq. Patroum appellari; non autem paſſiuum, vt mater eſt, vt inde Mithra nuncupari valuerit; *Apollinem*, ait † Πατρῷον *cognominauerunt, non propria gentis vnius aut ciuitatis religione, ſed vt autorem propignendarum omnium rerum, quod Sol humoribus exſiccatis, ad progenerandum omnibus præbuit cauſſam, vt ait Orphæus*,

i. *in ſom. c. 20.*
k *l. 1. c. 17 & ſeqq.*
† *Patroū.*

Πατρὸς ἔχοντα νόον, καὶ ἐπίφρονα βουλήν,

ideſt, vt vertit Lilius,

Conſilium prudens, & mentem Patris habentem.

Vnde nos quoque Ianum Patrem vocamus, Solem ſub hac appellatione venerantes. & mox, *Et Solem quidem maxima vi*

caloris

caloris in ſuprema raptum; Lunam vero humidiore, ac veluti femineo ſexu naturali quodam preſſam tepore inferiora tenuiſſe; tanquam ille magis ſubſtantia Patris conſtet, hæc Matris. & adhuc infra, *Hieropolitani præterea, qui ſunt gentis Aſſyriorum, omnes Solis effectus atque virtutes ad vnius ſimulachri barbati ſpeciem redigunt, eundemque Apollinem appellant; huius facies prolixa in acutum barba figurata eſt.* Plato ſimiliter, non quidem in Eutyphrone vt ait Lilius, aſt in Euthydemo vocat Apollinem Patrium, quia pater fuit Ionis, a quo procreati fuerunt Iones. Quod & Ariſtophanis Interpres ait, Apollinem vt Patrem cultum, quia Creuſam Erechthei filiam vxorem duxit, ex qua natus eſt Ion, a quo Iones apellati. Patroi Apollinis & Apollonius meminit. Suidæ pariter, *Apollo Patrous, Pythius, quem publice Paternum venerantur Athenienſes ab Ione, qui quum Atticam incoluiſſet, Athenienſes ab eo dicti ſunt Iones, & Apollo Paternus appellatus*. Notatque *l* Pierius, Aegyptios Accipitre Solem indicaſſe, quod animal id maſculum fecundiſſimum ſit, & tres teſtes obtineat, duobus tantæ ſalacitati (dixerim ego maſculinitati) non ſufficientibus; quodque triceſimo quoque die ſoleat fæminæ conſortium appetere, vti Sol eo circiter temporis interuallo ſuperato, Lunæ coniungitur. His addendus Ariſtoteles inquiens, *m Marem id animal dicimus, quod in alio gignit, feminam, quod in ſeipſo: quamobrem in Vniuerſo quoque naturam terræ quaſi feminam Matremque ſtatuunt; cœlum autem, & Solem, & reliqua generis eiuſdem, nomine Genitoris, Patriſque appellant*. Vt iam mihi ſit euidentiſſimum, Apollinem a priſcis non appellari Mithram, quod habeat vllam in ſe rationem femineæ naturæ. Neque ſecunda ratio propoſiti difficultate caret; quod apud Druidas Mithræ lucus exiſtimari debeat lucus Apollinis, quia Solis inter Druidarum Numina potior eſſet cultus, teſtimonio Cæſaris; nam Cæſarem video conſtituere potiorem cultum a Druidis exhiberi Mercurio, quam Apollini;

l 28. hierog.

m 1. de gen. an. c. 2.

n 6. de bel. Druidæ, inquit, *n Deum maxime Mercurium colunt; poſt*
gal.; *hunc Apollinem, & Martem, & Iouem, & Mineruam*. Ceterum de Mithræ luco in ſepulchrali Chyndonactis inſcriptione ſignato, libere meum ſenſum vt aperiam, Cl. Vir, triplicem interpretationem tibi proponam; tuum erit de ſingulis ferre iudicium. Primum quidem videtur explicari poſſe de luco Solis, vel Apollinis, quia vox Perſica ΜΙΘΡΗΣ; quæ primum ad Græcos deriuauit, & a Græcis ad Gallorum Druidis, *Dominus* ſignificat apud priores illas gentes: quod &
o 6. de em. obſeruatu Scaligeri *o* Iunioris V. E. aperte conſtat; ait e-
temp.; nim, ſubſcribente Cl. Seldeno, dum agit de Dijs *p* Syris,
p ſynt. 1. *Mithri, Mithir, aut Mether, Perſice Dynaſtam, aut Do-*
c. 2. *minum ſignificat*. Quod ſi de Græcia requiras etymon Mithræ, conueniens Apollini, non ab re forte fuerit dicere, Solem dici Mithram ἀπὸ τῦ μία, quod *Vna* ſignificat, ὡς θρήσκεια, quod eſt *Religio*, ab eo quod *vna-religio* foret, quia Solem inter numina maxime colerent Perſæ; quaſique foret apud eos *Vna-diuinitas* Apollo, ad quem omnia numina refere-
q 1 Satur. bant fere veteres, vt apparet ex *q* Macrobio, & ex anti-
c. 17. & quiſſimo Zoroaſtre, de quo *r* Porphyrius apud Lilium *s* in-
ſeqq. quit, *Primum Zoroaſtres apud Perſas, vt narrat qui Mithræ*
r com. in *hiſtoriam multis voluminibus ſcripſiſſe traditur Eubulus, na-*
12 Odyſſ. *turalem ſpeluncam & fontibus ſcatentem in proximis Perſidis*
s ſynt. 7. *montibus conſecrauit in honorem rerum omnium Autoris, Pa-*
de Dijs gen. *rentiſque Mithræ; vt per ſpeluncam quidem mundum ſignifi-*
t in 7. de *caret* (quam rem videtur etiam feciſſe *t* Plato) *fabricatum*
Rep. *a Mithra; per alia vero quædam intus congruis interuallis diſpoſita, elementa plagas mundi deliniaret. Mithræ vero congruum aſſignare locum ad æquinoctia; quapropter gladium fert Arietis, qui Martium animal eſt: inuehiturque Tauro Venereo; quod ſcilicet, vt Taurus ſic, & Mithras generationis Dominus ſit*. Hæc ibi Porphyrius Philoſophus: a
u exer. quo ſicuti Scaliger filius accipere potuit, Mithræ vocem ſi-
153. 4. gnificare Dynaſtam & Dominum: ita Pater in *u* Subtilita-

tibus recipere videtur a Macrobio, *Adad le gi olim Solem dictum Perſarum lingua* : nam de Adad rege Deorum agit Macrobius, inquiens, x *Et ne ſermo per ſingulorum nomina Deorum vagetur, accipe quod Aſſyrij de Solis potentia opinentur : Deo enim, quem ſummum maximumque venerantur, Adad nomen dederunt : eius nominis interpretatio ſignificat, Vnus : hunc ergo vt potentiſſimum adorant Deum : ſed ſubiungunt eidem Deam nomine Adargatin : omnemque poteſtatem cunctarum rerum his duobus attribuunt, Solem Terramque intelligentes*. Itaque Sol apud Perſas, & Græcos dicitur Μίθρης, quaſi *Vna-diuinitas* colenda maxime : vel etiam dicitur Apollo, Μίθρης, Mithra, ἀπὸ τῆ μία, quod *Vna* vertitur, καὶ θριαὶ, quod indicat *Calculos*, quibus in vrnam miſſis diuinare ſortilegi ſolebant ; vnde θριάσθαι pro *vaticinari*; nam antiquitus Apollo vnus omnium Deorum maxime vaticinabatur ex Tripode fundens oracula: ſic apud Suidam, θριαὶ *ſunt vatum calculi*; πολλοὶ θριοβόλοι, παῦροι δέ τε μάντιες ἄνδρες, *multi ſunt, qui calculos iaciant, ſed pauci vates*. Vt Apollo dicatur, inter Deos apte Μίθρης, quaſi *Vnus-calculator*, ſiue *Vnus-Vates* : cui conſentire videtur vox Ἀπόλλων, quæ ſignat idem quos *ſine multitudine*; quod Latini *Solem* appellant, quaſi *Solum*. Druidæ vero ſuſcipientes a Græcis Mithræ nomen ad ſignandum Apollinem, non inepte illi Deo ſepulchreta ſacrare potuerunt: Medicinæ Deum illum ac morbos depellentem venerabantur, vt teſtatur Cæſar : maxima namque cognatio eſt ægrotantibus cum moribundis, & his cum ſepulchro. Sed tamen huic interpretationi non parum obſtat Druidarum ſapientia, qui norunt optime *In luco Apollinis* Græce dici debere ἐν ὀργάδη Μίθρῳ, non autem Μίθρῃ, quod nomen eſt feminæ, non maſculo conueniens Deo. Quare ſecundam interpretationem fortaſſe meliorem afferam, ſcilicet Mithram Deam olim appellatam fuiſſe Venerem : de qua præclarum habemus teſtimonium Plutarchi, dum in Vita Craſſi tractans de Syria Dea, quam Deorum Matrem appellitant, inquit,

x *1. ſat. c. 23.*

Omen primum ei offertur ab hac Dea, quam Venerem alij, alij
Iunonem, nonnulli eam, quæ incunabula & ſemina omnibus
ex humido præbuit, cauſſam & naturam arbitrantur eſſe, &
quæ principium omnium bonorum docuit mortales. Ptolemæ-
us item agens de Syris, & qui Trigono Aquilonari, Gemi-
y 2. Quadr. nis, Libræ, & Aquario ſubiacent, inquit, y *Qui has inco-*
lunt regiones, plerumque Venerem vt Matrem Deorum vene-
rantur, & varijs patrijſque nominibus indigetant. Veneri ve-
ro Mitræ, Mithræque nomen ab antiquis datum obſeruat
z ſynt. 13 z Gyraldus: & ante illum Herodotus in Clio a de Per-
a l. 1. c. 131. ſis agens, ait, *Vrania quoque ſacrificant, ſic nimirum ab*
Aſſyrijs Arabibuſque edocti: vocant autem Aſſyrij Venerem
Mylittam, Arabes eandem Alittam appellant. Perſæ vero Mi-
tram. Quod & accepit eruditiſs. ille Seldenus, dum ſcri-
b ſyn. 2. c. 1. bens de Dijs b Syris, aſſerit, *Mylitta vero nimium con-*
gruit forſan Perſarum Mitra: Mader *enim, ſiue* Mather
(vnde facile Mitra deflectitur) Perſice Genitricem, ſeu Ma-
trem interpretari ex R. Saadia Pentateucho notauit doctiſs. Ra-
phelengius. Si vis autem a Mithri, quod Dominum denotet,
non reclamo. Conſpirare autem hæc omnia videntur, vt de-
cantatam Deum Matrem in hac reperias. Addi poſſe videtur,
& Cælius aſſerens; † Mithram Aegyptij ſtatuunt ſub æqui-
† l. 24. c. 17. noctiali: propterea gladium Arietis, Martij animalis geſta-
re. Inuehitur autem Tauro Venus, ceu tanquam Taurus, o-
pifex generationis ac dominus cenſeatur Mithras. Ceterum
ad Venerem attinere ſepulchralia, quam propterea Libiti-
nam, & Epitymbiam veteres appellabant, conſtat ex Plu-
c qu 23. tarcho, qui Romanas quæſtiones afferens, quærit, c *Cur*
quæ ad funera pertinent, in templo Libitinæ vendunt, quam
eamdem eſſe cum Venere cenſent? An hoc quoque vnum eſt de
Numæ regis ſapienter inſtitutis, quod diſcerent ab his rebus
non abhorrere, neque pro piaculis eas ducere? aut potius eo mo-
nebantur, caducum eſſe, quod eſſet natum, vna eademque Dea
& ortibus & interitibus præſidente? Nam Delphis quoque Ve-

neris

neris Sepulchralis (Epitymbiam ipſi dicunt) eſt imaguncula, ad quam euocant eorum manes, quibus libant. & Gyraldo, d *Libitina Venus a Latinis exiſtimata fuit, quæ ſepulchris præeſſet: vnde eſſent* e ἐπιτύμβια *Delphis cognominata: neſcio vero an hæc eadem ſit, quam M. Varro Lubentinam Venerem vocaſſe videtur, a Libendo denominatam, Meminit & Cicero de Nat. Deor. Veneri Libentinæ lucus Romæ fuit.* Hæc eadem fuſius attullit in ſuis antiquis lectionibus *f* Rhodiginus. H is adiungere lubet, placitum antiquorum fuiſſe, mortuos omnes eſſe in poteſtate Numinum infernorum, inter quæ Nox colebatur, quam Orpheus Venerem eſſe monet: vt propterea lucus Veneris apte dicatus fuerit ſepulchris: Quam ſententiam colligas non ſolum ex † Virgilio, canente,

d ſynt. 13 de Dijs.

e Sepulcralis,

f l. 19. c. 18.

† 6. aeneid

Dij, quibus imperium eſt animarum, vmbræque ſilentes,
Et Chaos, & Phlegeton, loca Nocte ſilentia late
Sit mihi fas audita loqui: ſit Numine veſtro
Pandere res alta terra & caligine merſas.

Verum etiam ex Orpheo, ſuffimentum Noctis ita celebrante,

Νύκτα θεῶν γενέτειραν ἀείσομαι ἠδὲ καὶ ἀνδρῶν.
Νὺξ γένεσις πάντων, ἣν καὶ Κύπριν καλέσωμεν.

Noctem Deorum generatricẽ cantibus celebrabo atq. virorũ:
Nox generatio omnium, quam & Venerem vocabimus.

Vt ſepulchra belle condita ſint in luco Veneris, quaſi in luco Noctis. Atque ita ſatis probabile fit, apud Druidas in Gallia lucum fuiſſe Veneri, dicatum ſepulchris, & mortualibus, qui diceretur Mithræ Lucus, Μίθρης ὀργάς. Tertia vero interpretatio eſt, Mithræ lucum eſſe nemus peculiare, deſtinatum ſepulchris principum Sacerdotum Druidarum; quum alij defuncti tumularentur in alio loco: nouimus enim e ſacra pagina Principes Dei electos habuiſſe ius monumenti, ſepulchrique nemus ſibi Patriarchas comparaſſe diſtinctum a loco in quo communiter aliorum defuncti ſepelirentur; noluiſſeque tumulari cum alijs; qua de re celebrem hiſtoriam legimus

g *Gen. cap. 23.* mus *g* Abrahami, qui magna cum ſolemnitate peregrinus emit ſibi nemus cum ſpelũca duplici dudum a filijs Heth, abnuens in aliorum monumentis contumulari: in quo ſepultus
h *c. 25.* eſt ipſe, *h* filius eius *i* Iſaac, & k Iacob, illuc delatus ex
i *c. 49.* Aegypto. Sic apud Druidas in Gallia Lucus fuit peculiaris,
k *c. 50.* in quo ſoli Druidæ, vel Druidarum principes fato functi ſepelirentur, non item alij vlli; qui propterea nuncuparetur Lucus Mithræ, quia Mithræ cognomen erat proprium ſacerdotum primariorum, ſiue Principis Sacerdotum; quod
l *11. met-tam.* apertiſſime conſtat ex Apuleio, talia ſcribente, *l Nec me feſellit, nec longi temporis prolatione cruciauit potentis Dea benignitas ſalutaris; ſed noctis obſcura non obſcuris imperijs euidenter monuit, aduenisse diem mihi ſemper optabilem, quo me maximi voti compotiret: quantoque ſumptu deberem procurare ſupplicamentis; ipſumq. Mitrham illum ſuum ſacerdotem præcipuum, diuino quodam ſtellarum conſortio, vt aiebat, mihi coniunctum, ſacrorum miniſtrum decernit.* Igitur lucus Mithræ fuit apud Gallos, in quo ſoli Druidarum principes tumularentur; qui ſoli Mithræ cognomine dignabantur, ad aliorum omnium differentiam: in quo luco propterea ſepulchrum fuerit Chyndonactis ſacerdotum Druidarum principis. Quod autem Druidæ temporum ſpatia, non dierum, ſed noctium numero definirent; & ſpeciatim annos & menſes ſic emenſi fuerint, vt noctem diei præponerent, in eos cenſeo deſumpſiſſe a Chaldæis, Hebræisve; nam in ſacra pagina legimus veſpertinum tempus matutino præponi,
m *Gen. 1.* *m Factumq. eſt veſpere & mane dies vnus; factumque eſt veſpere, & mane dies ſecundus*: & ita deinceps. Quod autem Galli ſe genitos a Dite prædicarent, hoc innuere voluerunt ſe vetuſtiſſimos eſſe, ac primos omnium hominum; quia
n *12. meta. t. 30.* non ſolum, vt ait Ariſtoteles, *n Theologi* primi *ex nocte cuncta generant*; quod Orpheus aperte cecinit in hymno
o *Gen. 1.* proprio, vt nuper vidimus. Verum etiam ex ſacra *o* pagina; vnde ſumpſerunt omnia ex nihilo, ac ex tenebris fere condita,

dita, proindeque quoquopacto ex Nocte, quæ tenebrarum nomen eſt; alludentes ad illud Moſaicum, *In principio creauit Deus cœlum & terram: terra autem erat inanis & vacua, & tenebræ erant ſuper faciem abyſſi: & diuiſit lucem a tenebris, appellauitque lucem diem, & tenebras noctem.* Nec omittendum reor, Magas illas Druidarum relliquias, fortaſſe non ita bene Fatuas appellari, quod Magi nomen indicat Sapientem: ſed Fatas, quaſi Fatorum catas, eas nuncupauero facilius: nam & huiuſmodi mulieres Fatidicæ, dicuntur, & ab Italis vulgo ***Fate***, ſiue ***Fade***, ſpeciatimq. a meis Genuenſibus ***Fol***, non tam a Fando, quam a Fatis appellantur, quorum prænotionem, prædictionemque cenſentur habere. Niſi forte Fatuæ dicendæ ſint, quaſi Fanaticæ, quod œſto diuinandi percitæ, plenæ alieno ſpiritu, mente motæ, furentes, ac inſanæ valeant appellari; vt olim dicebantur Sacerdotes Apollinis vaticinatrices ad Cortinas Tripodum, atque Sibyllæ vel a Cicerone, dum de Diuinatione *p* tractabat. Denique deſcripta ſuperius in tumulo Chyndonactis carmina ne ſint, an ſolutæ orationis ſententiæ, incertum mihi prorſus eſt: leges tamen metricas nobis notas & obſeruatas, in antiquioribus verſiculis, & præcipue in notis inſcriptionum ſepulchralium religioſe nimium requirendas non eſſe, tibi conſentio, vir eruditiſſime. Habui nunc hæc ad calamum, quæ de propoſitis exararem: vtinam in hiſce difficillimis myſterijs tibi fecerim ſatis. Vale, & me ama. Dabam e domeſtico Muſeo VII. Non. Maij. M DCXXXIX.

p l. 1.

DE

Gio. Battiſta Pichiatti, ſotto la Villa di Maiere, in luoco detto il Verzeneſe, lè ſottoſcritte coſe.

Vna pietra di marmo, larga tre palmi, e longa ſette incirca, con l'inſcrizione, che dice.

OSSA
COMINIAE Q. F. PAVLI
STAÇIA SEVERA MATER
E POSVIT
ANNO XXX.
HIC REQVIESCANT

Vna lume di pietra cotta, nel cui fondo è ſcritto

STROBILI

Vna pietra, pur di terra cotta, nel mezo della qualle è ſcritto

PANSIANO

Item due altre pietre ſimili; vi è ſcritto nel mezo

NERONIS CIAPANI

Queſte pietre, con vn' altra appreſſo, faceuano vna caſſetta: nella quale era vna Tazza di vetro turchina, quaſi a ſimilitudine di ventoſa, di tenuta di vn bichiere: & era piena, ma non ſi puote conoſcere, che materia foſſe.

Due ampolle di vetro piene, vna di materia ſimile alla cenere, e l' altra ſimile all' oglio: di tenuta anch' eſſe quaſi di vn bichiere, ma fatte a ſimilitudine di campanelle. Ve ne erano anche di mezane, & piccole: quaſi ſimili a quelle, che vendono li Ciaratani: ma non ſi sà la quantità.

Vn vetro tondo, della larghezza di vn palmo, con vn manico, per leuarlo.

Vn vaſo di vetro, ſimile ad vn albarello, della larghezza ſudetta, al quale il ſudetto faceua coperchio: era di colore, che tiraua al giallo, & lauorato di belliſſimi fogliami.

Orne grandi, che per eſſerſi rotte, non ſi sà la quantità (non erano meno di quattro) piene di materia, che tiraua al nero: ſi crede foſſero ceneri.

Cl. Viro Iulio Rechalcho Fortunius Licetus B.A. Reſpon.

MOlt'Ill. &c. Il mio libro delle Lucerne Antiche fù contracambio del ſuo dottiſſimo della natura de' corpi ſimilari: nel che ſi come io conoſco di hauer fatto auantaggiata vſura, così tutto l'obligo deue reſtare dalla parte mia. Godo però che la mia fatica, e'l mio genio non le diſpiacciano: & ſi renda ſicura, ch'io molto l'amo, e più che molto ammiro la finezza dell'ingegno ſuo; pretendendo per hora di così pagare l'affetto di volontà, con cui V. S. molt'Ill. & Eccell. ſi degna di honorarmi. Il ragguaglio delle coſe ritrouate al preſente coſtì nell'antica ſepoltura di Cominia, datomi nella gentiliſſima ſua, da me ſtamane riceuuta, mi è ſtato oltre modo caro, contenendo molte particolarità memorabili. Et perche V. S. mi richiede, ch'io dichi il mio parere intorno al ſignificato di quelle parole ſcolpite nelle tre pietre, le quali con la quarta formano la caſſetta: per vbidirla più toſto, che perche io ſperi di dir a lei coſa nuoua, o di appormi al vero ſenſo di coſe così oſcure, e tanto antiche; anzi anche per trarre da lei quello che ne giudica, verrò conſiderando partitamente tutta la ſtorietta mandatami.

Oſſa Cominiæ Q. F. Pauli Stacia Seuera Mater e poſuit, anno XXX. Hic requieſcant

1. Se la lettera *e* antepoſta al verbo *poſuit* hà ſignificato alcuno, al mio parere vuol dir *eiulans* o vero vi manca altra lettera; douendo dire *repoſuit* o vero *depoſuit* o pure più toſto *quae poſuit*.

2. L'anno XXX. o è l'età di Cominia, o più toſto l'anno *ab Vrbe condita*; in qual caſo, ſe nello ſpatio frapoſto non manca qualche carattere numerale, corroſo dal tempo, come ſarebbe CIↃ, o vero IↃ, o pure L. coteſta ſepoltura ſarebbe ſtata molto antica: ma l'vſo, e l'origine de' vetri, maſ-

ſime lauorati a fogliami maeſtreuolmente, ritrouati in eſſa, ripugna forſe a tanta antichità.

,, Vna lume di pietra cotta, nel cui fondo è ſcritto, STROBILI.

3. Credo che tale fuſſe il nome del Vaſaio, il quale cotali lucerne faceua, e vendeua; poi che vna lucerna ſimile dell'eruditiſſimo Petauio in Francia teneua nel fondo l'iſteſſe lettere; & ſi come facil coſa fù, che lo ſteſſo artefice molte lucerne col ſuo proprio nome deſcritte fabricaſſe; l'vna delle quali portata fuſſe in Francia, e l'altra in Ferrara (come ſi fà delle altre merci) da porſi in varie ſepolture; così mi par duro a credere, che lo ſteſſo ſeruo ſepolchrale haueſſe cura di di due così lontane Lucerne, o faceſſe in quelle ſcolpire il ſuo nome. Lo ſteſſo dico del defonto; il cui nome in alcune Lucerne ſi vede notato; come altre † volte dimoſtrai di L. Ceſa: Se già non foſſe, che lo ſteſſo nome a diuerſi ſerui ſepolchrali, & a diuerſi morti poteua eſſere ſtato impoſto. Ma pure con tutto ciò il caſo poſſeſſiuo, e genitiuo del nome deſcritto, mi perſuade, che ſignifichi più toſto l'artefice, il quale ne fu padrone, e facitore; che o il ſeruo, a cui erano per eſſere fabricate, e vendute dall'artefice, e raccomandate dalli attinenti del morto; o vero il defonto ſteſſo, a cui erano per ardere in honore.

† *lib. de Lucern. ant.*

,, Vna pietra pur di terra cotta, nel mezo della quale è
,, ſcritto, PANSIANO.

4. Io m'imagino, che tale fuſſe il nome del ſeruo ſepolchrale, a cui ſi ſoleua dar la cura di attendere alla cuſtodia delle coſe attinenti all'Auello; e ſpecialmente a mantener viuo il lume, con porre ogni tanti giorni l'oglio nelle lucerne, come conſta dalla Legge MÆVIA in queſte formali parole, *Mauia decedens ſeruis ſuis Sacco, & Eutychia, & Hirena ancilla mea, Omnes ſub hac conditione liberi ſunto, vt monumento meo alternis menſibus lucernam accedant, & ſolemnia mortis peragant: Quaro quum aſſidue monumento*

Mauia Saccus, & Butyebla, & Hirene non adſint, an liberi eſſe poſſint?

,, Item due altre pietre ſimili: v'è ſcritto nel mezo, NE-
,, RONIS CIAPANI.

5. Penſo che tale fuſſe il nome dell'artefice; maſſime ſendo replicato in due pietre, componeuano vna ſteſſa caſſetta, come ſi ſoggiunge,

,, Queſte pietre, con vn'altra appreſſo, faceuano vna
,, caſſetta; nella quale era vna Tazza di vetro turchina,
,, quaſi a ſimilitudine di ventoſa, di tenuta di vn bichiere;
,, & era piena, ma non ſi pote conoſcere, che materia foſſe.

6. Può eſſere, che cotal Tazza in ſe conſeruaſſe molti lucignoli della Lucerna, da ſubentrare a'ſuoi tempi, di mano in mano, in luoco delli già conſumati; la qual materia poi ſi fuſſe in proceſſo di tempo corrotta, e conuertita in quella ſoſtanza non conoſciuta, con meſcolamento di polue, e d'humidità.

,, Due ampolle di vetro piene, vna di materia ſimile al-
,, la cenere.

7. E chi mi dimoſtrerà, che queſta non fuſſe la cenere del corpo di Cominia, maſſime ſe fuſſe ſtato di picciola età? poi
a lib. 19. c. 1. che da *a* Plinio habbiamo, che tal cenere facilmente ſi diſcerneua da quella del rogo, col mezo della tela d'Amianto, nella quale incombuſtibile ſi rinuolgeua il cadauere da brugiarſi: poi che parlando egli delle ſpecie de i lini, dice *Inuentum iam eſt etiam, quod ignibus non abſumeretur: viuum id vocant, ardenteſque in focis conuiuiorum vidimus ex eo mappas, ſordibus exuſtis ſplendeſcentes igni magis, quam poſſent aquis. Regum inde funebres tunicæ, corporis fauillam ab reliquo ſeparant cinere.* Qual detto rende probabile la
b l. 18. c. 31. ſentenza di Celio *b* mentre de gli Indiani trattando ſcriue, *Lineis contegi amiculis, quæ certo nentur e lapidis genere, ignibus inuicta; ſed quæ nec perpurgentur aqua; verum vbi ſordes inſederint, in flammam coniecta ſplendeſcunt.* E per

ciò

ciò non bene viene ripreſo dal Dalechampio, *e* dicendo di tal ſorte di lino, *Rhodiginus ſcribit Indos veſtibus ex eo lino textis indui: quod parum credibile eſt; quum in tantam longitudinem trahi nequeat, vt veſtes ex eo conficiantur:* percioche ſe ne può far de'mantili, & de'touaglioli da menſa, e delle tuniche da contenere vn intero corpo del cadauero regio; perche non ſe ne può teſſere vna veſte ad vn'huomo viuo? Plinio dice ſolamente, che è *difficile textu propter breuitatem*; ma la difficoltà non apporta impoſſibilità, nè incredibilità; poi che con qual ſi voglia difficoltà teſſuta la tela di tal lino, può venire poi facilmente in vſo di veſte all'huomo, quantunque grande. *e in Pl. annot.*

,, E l'altra ſimile all'oglio: di tenuta anch'eſſa quaſi di ,, vn bichiere: ma fatta a ſimilitudine di campanella.

8. Io per me giudico, queſta ampolla eſſere ſtata piena d'oglio vero, o d'altro liquor ſimile, che doueua ſeruire per fomite alla fiamma della Lucerna, da ſomminiſtrarſegli *ſtatis diebus* dal ſeruo Panſiano.

,, Ve n'erano anco di mezane, e piccole; quaſi ſimili a ,, quelle, che vendono li Ciaratani, ma nõ ſi sà la quantità.

9. Non giurerei, che cotali ampolline non fuſſero parte di quelle, che haueuano di già per il paſſato ſomminiſtrato l'humor combuſtibile alla Lucerna; & quiui dal ſeruo ogni due o tre giorni laſſate vuote: & parte di quelle, nelle quali la Prefica, e l'altre donne, prezzolate ad accompagnare il morto alla ſepoltura dirottamente piangendo, riponeſſero le ſparſe lagrime, & offeriſſero il pagato pianto nell'auello, con la lucerna, al morto.

,, Vn vetro tondo della larghezza di vn palmo, con vn ,, manico per leuarlo; vn vaſo di vetro ſimile ad vn alba- ,, barello, della larghezza ſudetta, al quale il ſudetto fa- ,, ceua il coperchio: era di colore, che tiraua al giallo, & ,, lauorato di belliſſimi foghami.

10. Se coteſto non era il vaſo, in cui ſi conſeruaua il

pianto

pianto della Prefica principale, diſtinto dalle lagrime delle altre donne piangenti a prezzo, contenuto in ampolline di minor valuta; forſe era il vaſo, in cui ſi conſeruaua il deto della mano, ſolito di tagliarſi al morto, per farui l'eſequie, come nota non ſolo ne'ſuoi Funerali il Porcacchi, douendoſi il reſto del cadauero abbruggiare; ma etiamdio preſſo Varrone, & Feſto Gioſeppe Scaligero nelle ſue congetture, doue dice, *Aut ſi os exceptum eſt mortui ad familiam expurgandam: etiam digitum abſcindi ad eam rem teſtatur Feſtus Membrum, inquit, abſcindi mortuo dicebatur, quum digitus eius decidebatur; ad quod ſeruatum iuſta fierent, reliquo combuſto: Id autem ad purgandam familiam certo genere Februi quod vocabatur Exuerrias.*

,, Orne grandi, che per eſſerſi rotte, non ſi sà la quantità (non erano però meno di quattro) piene di materia, che tiraua al nero; ſi crede foſſero ceneri.

11. Credo veramente, che tante Orne, e così grandi, piene di materia nericcia, fuſſero piene di ceneri, e carboni; non già di quelle, in cui ſi riſoluettero le membra di vn ſolo cadauero brugiato; ma di quelle del rogo: hauendo per coſtume li Antichi, di porre le ceneri del morto in vaſi conſeruati nelle ſepolture; non gettando via le ceneri, nè ſi carboni della Pira in molto maggior quantità; ma di ſerbarle ancora nell'Auello, come coſa ſacra, hauendo toccato il cadauero, che ſacro ſtimauano; e per ſua cagione ſacre ſtimauano etiandio le ſepolture; come dalle Leggi ſi caua eſpreſſamente: Et in vero in molte orne grandi ſi è trouato di molta cenere, & di molti carboni, che d'altro, che di legna eſſere non poteuano: queſti minuti, & in proceſſo di longo tempo dall'humidità del luoco con la cenere meſcolati, hanno potuto fare vna tal materia nericcia, quale ſi è nelle ſopradette Orne ritrouata. Hò però oſſeruato, che delle lucerne poſte nelli ſepolchri, altre erano penſiili, altre ſi poneuano giacenti in terra, o sù qualche baſe: e come di queſte ſe ne trouano

trouano di pietra cotta infinite, così delle penſili ne habbiamo la beliſſima relatione da Dione nella cena, o ſia conuito non meno beſtiale, che laruale, o più toſto diabolico, fatto da Domitiano alli Romani Senatori, e Cauallieri. *Itaque populo nocturnum epulum dedit, eius conſolandi cauſſa: noctu enim ſæpe exhibebat certamina; in eaque nonnas & mulieres introducebat. Vtque plebi eo tempore, ita poſt principibus Senatorij & Equeſtris ordinis conuiuium in hunc modum fecit: Apparauit ædes nigerrimas ex omnibus partibus: erant enim atra laquearia, parietes ac pauimentum, in eoque ſedes nudæ eodem modo collocatæ erant. Quibus paratis rebus, eos de nocte introduci iubet abſque comitibus: ac primum omnium iuxta vnumquemque columnam collocat, factam inſtar ſepulchri, in qua nomen eius ſcriptum erat, pendebatque de ea lychnuchus paruus, vt aſſolet in monumentis: tum nudi pueri, atramentoq; obliti tanquam ſpectra quædam ingrediuntur, ipſoſque horribili ſaltatione circumeunt; eoque facto ante pedes ipſorum conſiſtunt; ad extremum omnia, quæ in exequijs mortuorum adhiberi ſolent, in vatis eodem modo eis apposita fuerunt. Quas ob res quiſque maxime reformidare cœpit & perhorreſcere, quod ſe iam expectarent interfectum iri, præſertim quod cæteris magnum ſilentium erat, quaſi iam mortui eſſent, quodque Domitianus ſermonem habebat de ijs rebus quæ ad mortem, quæue ad cædes pertinerent. Tandem vero illos dimittit, præmiſſis famulis ipſorum, qui in veſtibulis ædium remanſerant: cumque præparaſſet alios incognitos homines, a quibus domum reducerentur, vehiculis & lecticis datis, ijs metum multo maiorem incuſſit. Iam quiſque domum venerat, iamque reſpirare quodammodo incipiebat, quum nunciatum eſt, nonnullos ab Auguſto venire: quare ex re eis mori omnino expectantibus, ab vno horum oblata eſt columna argentea, ab altero aliud quippiam, ab alio vas ex ijs quæ in cœna apposita fuerant, quæque erant pretiosiſſima: poſtremo puer ille, qui ante Dæmonem repreſentauerat, vnicuiq; lotus*

&

& ornatus oblatus eſt :. ſeq. pacto illi totam noctem magno timore, perculſi, munera acceperunt. Et Domitianus hos triumphos egit, vel vt vulgo loquebantur, exequias eorum qui in Dacia, Romæque mortem obierant. Et ſi come gli antichi nelli giorni di morte rinchiudeuano le lucerne ardenti nelli ſepolchri, nè le poneuano nel coſpetto de gli huomini sù le fineſtre, nè in sù le porte; coſi per il contrario nelli giorni natalitij poneuano le lucerne ardenti sù le fineſtre, & in sù le porte; per dimoſtrare la contrarietà tra'l naſcere, & il morire; & perciò Tertulliano volendo moſtrare, che nel tempo della naſcente Christiana Religione, ſi eſtingueua l'Idolatria, diceua, *At nunc lucent tabernæ, & ianuæ noſtræ; plures iam Ethnicorum fores ſine lucernis & laureis quam Chriſtianorum.* Queſto coſtume di accēdere le lucerne sù le fineſtre ne' giorni natali, viene anche da Perſio notato mentre diſſe,

d Sat. 5. d *Herodis venere dies, vn &aq. feneſtra*

Diſpoſitæ pinguem nebulam vomuere lucernæ.

Nel che non riceuo l'opinione dello e Scaligero, che dice, *Natali die lucernæ accendebantur, mortuali id non faciebant:* poiche in tutti due li giorni ciò faceuano; ma nel Natale poneuano le lucerne sù le fineſtre, & in sù le porte al proſpetto d'ogn'vno; nel Mortuale le rinchiudeuano nel ſepolchro.

e in Feſt. & Sex. Pom.

Queſto è quanto per hora così alla sfuggita mi occorre dirle in tal particolare: ſe a lei ſoueniſſe coſa migliora, mi ſarà gratia ſi degna farmene parte. Frà tanto la mi conſerui nella ſua buona gratia, che io reſterò pregandole dal Cielo felicità. Di Padoua li 9. di Luglio 1624. Di V. S. molt' Illuſt. & Eccell. Seru. Affett. Fortunio Liceti.

Quam opinionem collaudauit vir inſignis altero epiſtolio in hæc verba,

F I N I S.

trouano di pietra cotta infinite, così delle perſiſi ne habbiamo la belliſſima relatione da Dione nella cena, o ſia conuito non meno beſtiale, che laruale, o più toſto diabolico, fatto da Domitiano alli Romani Senatori, e Cauallieri. *Itaque populo nocturnum epulum dedit, eius conſolandi cauſa: noctu enim ſæpe exhibebat certamina; in eaque nonnas & mulieres introducebat. Vtque plebi eo tempore, ita poſt principibus Senatorij & Equeſtris ordinis conuiuium in hunc modum fecit: Apparauit ædes nigerrimas ex omnibus partibus: erant enim atra laquearia, parietes ac pauimentum, in eoque ſedes nudæ eodem modo collocatæ erant. Quibus paratis rebus, eos de nocte introduci iubet abſque comitibus: ac primum omnium iuxta vnumquemque columnam collocat, factam inſtar ſepulcri, in qua nomen eius ſcriptum erat, pendebatque de ea lychnuchus paruus, vt aſſolet in monumentis: tum nudi pueri, atramentoq; obliti tanquam ſpectra quædam ingrediuntur, ipſoſque horibilli ſaltatione circumeunt, eoque facto ante pedes ipſorum conſiſtunt; ad extremum omnia, quæ in exequijs mortuorum adhiberi ſolent, in vaſis eodem modo eis appoſita fuerunt. Quas ob res quiſque maxime reformidare cæpit & perhorreſcere, quod ſe iam expectarent interfectum iri, præſertim quod cæteris magnum ſilentium erat, quaſi iam mortui eſſent, quodque Domitianus ſermonem habebat de ijs rebus, quæ ad mortem, quæue ad cædes pertinerent. Tandem vero illos dimiſit, præmiſſis famulis ipſorum, qui in veſtibulis ædium remanſerant: quumque præparaſſet alios incognitos homines, a quibus domum reducerentur, vehiculis & lecticis datis, ijs metum multo maiorem incuſſit, Iam quiſque domum venerat, iamque reſpirare quodammodo incipiebat, quum nunciatum eſt, nonnullos ab Auguſto venire: qua ex re eis mori omnino expectantibus, ab vno horum oblata eſt columna argentea, ab altero aliud quippiam, ab alio vas ex iis quæ in cœna appoſita fuerant, quæque erant pretioſiſſima: poſtremo puer ille,*

qui ante Dæmonem repræſentauerat, vnicuiq; lotus & ornatus oblatus eſt: eoq. pacto illi totam noctem magno timore, perculſi, munera acceperunt. Et Domitianus hos triumphos egit, vel vt vulgo loquebantur, exequias eorum qui in Dacia, Romaque mortem obierant. Et ſi come gli antichi nelli giorni di morte rinchiudeuano le lucerne ardenti nelli ſepolchri, nè le poneuano nel coſpetto de gli huomini sù le fineſtre, nè in sù le porte; così per il contrario nelli giorni natalitij poneuano le lucerne ardenti sù le fineſtre, & in sù le porte; per dimoſtrare la contrarietà tra'l naſcere, & il morire, & perciò Tertulliano volendo moſtrare, che nel tempo della naſcente Chriſtiana Religione, ſi eſtingueua l'Idolatria, diceua, *At nunc lucent tabernæ, & ianuæ noſtræ; plures iam Ethnicorum fores sine lucernis & laureis quam Chriſtianorum.* Queſto coſtume di accendere le lucerne sù le fineſtre ne'giorni natali, viene anche da Perſio notato mentre diſſe,

d Sat. 5. d *Herodis venere dies, vnctaq; feneſtra*
Diſpoſitæ pinguem nebulam vomuere lucernæ.

e in Flac. & Sex. Pom. Nel che non riceuo l'opinione dello e Scaligero, che dice, *Natali die lucernæ accendebantur, mortuali id non faciebant*: poiche in tutti due li giorni ciò faceuano; ma nel Natale poneuano le lucerne sù le fineſtre, & in sù le porte al proſpetto d'ogn'vno; nel Mortuale le rinchiudeuano nel ſepolchro.

Queſto è quanto per hora così alla sfuggita mi occorre dirle in tal particolare: ſe a lei ſoueniſſe coſa migliore, mi ſarà gratia ſi degna farmene parte. Frà tanto la mi conſerui nella ſua buona gratia, che io reſterò pregandole dal Cielo felicità.

Di Padoua li 9. di Luglio 1624.
Di V.S. molt'Illuſt. & Eccell.

Seru. Affett. Fortunio Liceti.

De

De lapide Magurj tenebricoſiſſimam inſcriptionem antiquam habente, recens ad Aponi Thermas effoſſo.

Ampliſsimo & Eruditiſsimo Viro FORTVNIO LICETO, *Eminentis Philoſophi Prouinciam Bononiæ ægregiè adminiſtranti Sertorius Vrſatus F. P.*

Vluit benignitatis in me tuæ, Cl.& doctiſs. Vir, nunquam peritura memoria: a qua quantis fuerim affectus beneficijs, ſatis ſuperque conſtabit: quum dixero, per te Naturalem Scientiam Patauij enodantem, exilem ingenij mei cymbulam fuiſſe euectam, vnde tanti fauoris aura flante ſecunda, & Philoſophicũ percurrere Oceanum, & in vaſto illo plenoque gurgitum pelago portum appellere potuit: mihi tunc temporis ſuauiſſimus ſtudiorum erat cultus; quippe qui Peripateticis aliquando demiſſis curis Antiquorum memorias colere genio ductus, abſcondita quæ in ipſis aderant, & obſcura te Delphici ad inſtar Oraculi reſpondente, diu me prope non degebant ignota; in quibus quanti valeas, non eſt cur exprimam modo; id enim apertiſſimè demonſtrant ingenij tui partus eruditiſſimi: Antiqua itaque, vti ſoleo, monumenta perpendens mearum in te obligationum congeriem auctam agnoſco ducta occaſione ab inſculpto Saxo. Id, tertius iam dilabitur annus, Aponi in hortis meæ domus, vbi balnea adminiſtrantur, effoſſum, a nonnullis doctiſſimis Viris, præcipuè a Cll. Ioanne Rodio, & Carolo Auantio, meis ſummę obſeruantiæ Dominis, diutius inſpectum, & conſidera-

tum, habitum eſt dignum impræſſione, vt commodius eius hucuſque latitans enodatio a celeberrimis noſtri ſæculi viris perquirenda foret; in quorum albo quum (abſque fuco) te adnotaſſet Sapientia, impræſſi ad te Saxi aliquot exempla demandare decreui, vt otio permittente, tuam de ipſo, ſi lubet, meæ cupiditati ſatisfaciendi gratia, ſententiam feras. Ceterum in eo imprimendo, qua potui diligentia, omnia exprimenda curaui, ipſius apud me degentis figuram repreſentantia: Quadrilatera petra eſt, duodecim alta vigintiduas vncias longa: tres lineæ ſculpturam includunt, quarum externam quatuor oppoſita diſiungunt interſtitia: litteræ qualeſcumque ſine macula obſeruantur, & verba fere omnia vt in folio, ita in lapide punctis diſtincta notantur. Hæc breuiter circa ipſum obſeruanda neceſſaria credidi: atque hæc mei cupidi genij voluntas eſt. Tu, vir egregie, tale deſiderium læta ſuſcipe fronte; & viue diu litterarij Imperij decus, ſplendor, ac fulcimentum; meque tibi omnibus neceſſitudinibus deuinctum qua ſoles beneuolentia amplecti, non dedigneris. Vale. Dabam Patauij XXX. Iulij M DC XLIV.

Q. MA-

Q. MAGVRIVS. Q. F. FAB
FEROX
LVS.EPIDIXIB.ET. CETAES.I II III.IN
GREG. VETVRIANQVAE. ET.IVNI
ORVM. A.A. DICAVIT. EVRAS. VIII.
ET.PERTIC.VNCINOR.XII. N̄. CCL.IX

Saxum hoc XII vncias altum XXII longum in hortis SERTORII VRSATI Patauini Philoſoph. & Medic. D. Aponi ad thermas erutum Anno cIↃ IↃcxl I.

Epitaphij Maguriani tenebricoſiſſimi dilucidatio Cap. V.

Nobiliſsimo Viro Sertorio Vrſato,
Fortunius Licetus B.A.

MAle mecum agitur in præſentia, Nobiliſs. Sertori, dum mihi Patauij ſumma librorum inopia laboranti, nempe Muſeum apud Bononienſes habenti, neceſſarioſque huic operi codices emendicare coacto, proponitur elucidandus obſcuriſſimus iſte Magurij Lapis: quem eruditiores in Academia Patauina viri, non curta fulti volumi-

luminum ſupellectili, haud ab re dictitant ignorabilibus adeo notis eſſe delineatum, vt antiquatarum ſimul & mirè miserèque mutilatarum dictionum ſenſa nullatenus ipſi percipiant. Sed tamen quando tu, cui plurimum inſeruire cupio, meum calamum vrges in illius explicationem, amico iuſſui parens experiar ingenij vires in hoc euoluendo Saxo: num forte mihi detur e pumice ſuccum exprimere, Siſyphiumque fatum rumpere, nec non ex iſto Lapide veluti Philoſophico, latentis Veritatis aurum in dias luminis oras educere.

Non inani fortaſſe, neque leui coniectura conſequi me poſſe reor; Epitaphium iſtud eſſe: ac olim a Magurio Fabrorum Magiſtro poſitum fuiſſe defunctis Præfectis Piſcatui, Salituræque Thynnorum apud Gades in ora Luſitanica; præſertim autem in honorem aliquorum ſub quorum Præfecturis emolumento ſuo maximo fabricauerat inſtrumenta plurima, præcipuèque ferreos Vncinos, huic Arti Piſcatoriæ, Conditoriæque Thynnorum apprimè neceſſarios. In extremo namque Luſitaniæ littore celeberrima quotannis in æſtatis verisq; confinio fieri cõſueuit, & vberrima Thynnorum captura pariter & conditura: de quibus accuratè Io: Baptiſta Suarez de Salazar in opere ſuo (*a*) Gaditanarum Antiquitatum, & ex eo Iouius Hiſtoricus noſter preſſius ita, (*b*) *Thynni multitudine ſua omnibus littoribus ſunt noti: gregatim vagantur, ob id Euripis maxima eorum eſt captura. Irrumpunt Majo menſe in mare noſtrum ab Atlantico Oceano, cogentibus Xiphijs, hoc eſt Spathis piſcibus, qui telo a roſtris prominente inſtructi, eos toto mari perſequuntur. Simpliciſſimi ſunt piſcium, propterea vel manibus terriculamentis acti, facile vadis, atque littoribus intruduntur. Eo modo Gaditanus populus infinitam eorum multitudinem magno quæſtu, ſolemnique ſpectaculo retibus extrahit. Saturantur inde captorum recentibus pulpis circumfuſæ gentes; reliqua illorum multitu-*

a l. 1. c. 7.

b de piſcib. cap. 6.

do

do Cetarijs infertur, ſaliturque: aſſeruati vero membratim diſſecti eadis celebri mercimonio per omnem fere Europam diffunduntur. Quum autem iſti Piſcatui, quin & Salituræ Thynnorum in Cetarijs, Præfecti fuerint nonnulli viri præcipui, qui per electionem a Regulo, vel forte a Senatu Gaditano creati, ſingulis annis præſentes ingentem operariorum multitudinem moderarentur, operarum negocia diſtribuentes, & certis legibus atque pænis nequiorum hominum gregem in officio continentes; etenim ad eiuſcemodi piſcium capturam, ſalituramque moliendam perditos homunciones quam plurimos ex finitimo quoque Turdetaniæ regno paſſim conuenire, teſtabitur infra (*e*) Suarez. Quumque magnam oportuerit ibi Fabrorum eſſe manum, qui cultros, vncinos, harpagonesve, ceteraque ferramenta neceſſaria ſuppeditarent indies numeroſiſſimæ multitudini mortalium, non ſolum de mari piſcantium, ſed etiam tum e littore piſces captos ad Cetarias conuectantium, tum ex importatis intra Cetarias innumera ſalſamenta conficientium: veriſimile ſatis eſt, huic adeo magnæ fabrorum multitudini præfectum fuiſſe quempiam Archifabrum, Protofabrumve, cui cæteri ſubeſſent, atque parerent. Accidit autem vt iſte Faber omnium Princeps atque Magiſter, nomine MAGVRIVS, cognomine FEROX, vita defunctis nonnullis Piſcatui-Præfectis, Cetariarumque Præſidibus, amicis patroniſque ſuis Epitaphium poſuerit, dicaueritque in eorum cultum gemmas *Euras octo*, ſimul *& perticas ducentas quinquagintanouem*, quarum ſingulis appenſi forent *Vncini duodecim* ferrei. Quo quidem inſtrumenti genere paſſim vtebantur pro ſui muneris oportunitate piſcatum, vecturam, & ſalituram illa molientes, tum ad feriendos, & extrahendos e mari ſaucios Thynnos: tum ad eoſdem in carpenta trahendos, & e curribus in Cetarias detrahendos tum demum etiam ad appendendos in ſublimi piſcium illorum c. an. 10.

lorum

lorum truncos conditurǽ non deſtinatos, ſed eſui recent ſine ſalitura. Quod ſane Saxum vel e Gadibus, vt fit, aliquando delatum ad Aponenſes Thermas, ibi delituerit ad hæc vſque tempora noſtra: vel etiam, ſi placet, a Magurio Patauij denique diuitem ſenectam agente, fabrili iam arte penitus intermiſſa, valereque iuſſa, dicatum fuerit, affixum honorario ſepulcro, & inani tumulo, benemeritis de ſe patronis, & amicis, dudum in Luſitania defunctis: Quod etiam veriſimile ſatis apparet, quum lapis ex eorum genere videatur eſſe, qui defodiuntur ex opido proximo Monte ſilice nuncupato. Quibus ita præmiſſis, iam ſingulas Epitaphij dictiones accurate conſideremus, ac explicemus.

1. „Quintus MAGVRIVS Quinti Filius. Magurij nomen in Gruterianis inſcriptionibus non habetur, vt aperte conſtat e luculentiſſimo Indice Scaligeri; quare Gruterium latuit hæc inſcriptio.

2. „ FAB. Explico, *Faber*: cenſeoque Fabrum iſtum per excellentiam dictum, & extitiſſe Fabrorum omnium in eo Piſcatu, Salituraque Thynnorum percelebri, Summatem atque Magiſtrum, vere Protofabrum, Archifabrumve; quod alius Faber inferioris conditionis adeo diues eſſe non potuerit, vt ære ſuo dicaret in honorem amicorum Manium octo gemmas, vnaque ſuſpenderet Vncinorum ferreorum, ducentis quinquaginta nouem perticis appenſorum, tria millia centum, & octo. Quin & adeo magnam Vncinorum ferreorum quantitatem, quis niſi Faber, idemque diues, amicorum tumulo conſecrauerit? Poetæ poematia dicant, ferramenta Fabri.

3. „ FEROX Interprætor ego, *Ferocis* agnomen, ſiue cognomen hoc extrinſecus inditum iſti Fabro fuiſſe, vel quod vultu, moribusve ferociam quandam præſeferret, ferocitateve truculenta ſubditos imperio ſuo Fabros minores aſperè gubernaret, ſeueréque regeret immitis in

virga

virga ferrea, vt dici ſolet: vel quod iſte Magurius eſſet ſeruilis conditionis, etenim ſeruis huiuſcemodi cognomina frequenter antiquitus imponebantur: ſic in pleriſque Lucernis intra veterum ſepulcra repertis, agnomen ſerui legitur in fundo FORTIS, qui fuit plaſtes fictilium Lucernarum fabricator, & venditor, conditione ſeruus.

4. „LVS. Explico: *Luſitanis*; enim vero Thynnorum Piſcatus celeberrimus, & vberrima Salitura, cui priſcis temporibus neceſſaria fuit, & eius Præfectis dicata potuit eſſe tanta ferreorum Vncinorum multitudo, non alibi quam ad Herculeum fretum in Luſitania fieri conſueuit, vt infra (*d*) confirmabit Suarez in Antiquitatibus Gaditanis. At vero tot Vncinorum maiorum millia, cui poſſunt arti deſeruire, niſi Thynnorum Piſcatui Luſitano? d. nu. 15.

5. „EPIDIXIB. lego, *Epidixibus*: & interpretor hos extitiſſe Iudices, Thynnorum Piſcatui Præfectos cum autoritate ſuprema, Præſideſque ſummos delictorum vindices. A Iuſtitia, ſane quam Dicen, ſiue Dicæoſinen appellauere Græci, nuncupati fuerunt iſti Iudices *Epidixes*, vel *Epidixies*, qui cum mero, & miſto fortaſſis imperio Iuſtitiam adminiſtrabant apud Gaditanos in celeberrimo Thynnorum Piſcatu, ſiquidem Ariſt. alicubi (*e*) ſcribit, *Enim vero Deus (vt vetuſto verbo proditum eſt) principium & finem & media rerum omnium tenet: rectaque linea incedens, operatur ille quidem ſecundum naturam, e veſtigio comitem habens Iuſtitiæ Præſidem, quam Dicen nominant, Diuinæ legis vindicem, ſimul vt quicquam ſanctionum eius prætermiſſum eſt.* Quibus anſam nobis præbet accipiendi *Epidixes*, vel *Epidixies* iſtos pro Iudicibus, qui legis humanæ vindices, Iuſtitiæ Præſides eſſent in Piſcatu Thynnorum ad Luſitaniæ fretum Herculeum. In cuius opinionis confirmationem quoque legimus apud omnes Lexicographos; *Epidicaſos: Iudex. Epidicasimos: auxilians* e de mūd. c. 7.

Ff in

in Iudicijs. Epidicon: res adhuc ſub Iudice. Quapropter inde nomine deriuato, Iudices Præfecti Piſcatui Thynnorum in Luſitania recte vocabantur Luſitani Epidixes.

6. ,, ET: CETAES. explico, *Cetaeſtritis*; nimirum vt Paleſtrita dicitur Paleſtræ Magiſter, atque Præfectus; ita Cætaeſtritæ dicebantur Cetariarum Præſides Cetarijſque Præfecti; qui forent in Herculei freti littore Thynnorum Conditutæ, Confectionique ſalſamentorum Præpoſiti; Cetariæ namque loca ſunt iuxta mare, in quibus Thynni, & alij huiuſmodi piſces capiuntur, & ſaliuntur.

f l. 37. c. 5. Autore (*f*) Plinio *Ferunt in ea Inſula tumulo Reguli Hermia iuxta Cetarias marmoreo leoni fuiſſe inditos oculos ex ſmaragdis, ita radiantibus etiam in gurgitem, vt territi inſtrumenta refugerent Thynni: diu mirantibus nouitatem Piſcatoribus, donec mutauere oculis gemmas.* mirum ſane dictu, ſed pulcherrimum obſeruatu.

7. ,, I. II. III. Interpretor, Primis, Secundis, Tertijs, etenim tres erant ordines, claſſesve Præfectorum eo loci: Primi quidem extitere Piſcatui præfecti; qui Piſcatorum cauſas iudicabant. Ordine vero Secundo continebantur Cetariarum Præſides, penes quos erant Iudicia de Salſamenta conficientibus. Qui duum ordinum Iudices congregabantur in quadam domo prope turrim ad iudicia ferenda de controuerſijs; vt ait Suarez (*g*) inquiens, *Loſ-*

g l. 1. c. 7. *que gouiernan eſte peſqueria, ſe recogen en vna caſa, llegada a eſta torre; que por ſeruir de amparo contra el Sol, llaman el Toldo.* Quæ latine vertuntur. *Qui Piſcatum hunc moderantur, ſe recipiunt in quandam domum huic turri vicinam; quam, quod inſeruit arcendo Soli, Toldum* (la Tenda) *vocant.* Præter hos, Ordo Tertius Præfectorum fuit; cuius officium erat, cogere multitudinem operariorum ac eos etiam vi trudere ad ſuum miniſterium, vbi foret opus; ac imperiali fuſte ſegnes ad opus vrgere: Qui ſane Præfecti fuere multi; ſuumque munus adminiſtrabant,

bant, non in domo ſedentes ad tribunal, vt illi Iudices priorum ordinum ſeniores; at in planicie lata obequitantes; de quibus idem Suarez infit paulo poſt, (*b*) *Llegados ya circa de tierra, gente de a cauallo con acotes en las mano recogen toda la chuſma a la ribera*. Quæ ſic latine ſonant: *Vbi prope terram appulerunt* Thynni; *viri circumobequitantes, fuſtibus vniuerſam illam turbam ad littus trudunt.* Sic igitur, non vnius Ordinis Præfecti fuere, quibus fato iam functis inſcriptus fuit iſte Magurij Lapis, ſed triplicis ad inuicem ſubordinati, Primi, Secundi, Tertij, qui quidem ordines diſtincti ſubordinatique, recte ſignantur item diſtinctis numerorum inter ſe ſubordinatorum notis, I. II. III. Ceterum quia non omnibus eorum trium Ordinum Præſidibus antea defunctis erexit hunc Lapidem Magurius; at ſolum quibuſdam patronis, & amicis ſuis, ſub quorum Præfecturis artem Fabrilem cum lucro maiore iam exercuerat; propterea ſtatim hoſce ſibi charos interſtinguit a reliquis in vnoquoque ordine dicens. h *loc. cit.*

8. „ IN GREG. lego; *In Gregeram*: Vetuſtiores profecto, qui conſecrabant aliquid in alicuius honorem. promiſcue dicebant ſe modo *eidem*, modo *in eundem* rem oblatam dicare. Sic apud antiquos Epigrammatarios in Antologiæ voluminibus habemus, poemata laudatoria, donariaque plurima tum *Dijs*, tum *in Deos* poſita: nec non *Philoſophis*, & *in Philoſophos*; conſimiliter *Athletis*, & *in Athletas* cantata; & ita de multis alijs. Immo vero Ianus Gruterus, qui formulas vtraſque ſeorſum acceptas profert in diuerſis inſcriptionibus; legens (*i*) tum; i *pag. LVIII. n. 7.*

In Diœceſi Eiſtetenſi in Norico Ripenſ.

IN HO.
D. D.
MARTI. VICTORI
L.L.L.L.I.E.
V.S.L.M.

ex Apiano:

Quæ ſic legimus:

In Honorem
Dei Domini
Marti Victori
Legiones Prima E . . . .
Quinta Sexta Liberorum Militum.

k ibid. n. 8. (k) tum

Ventiæ in Prouinciã.

MARTI. VINCIO. M. RVTINVS. FIL. CAL.
IIIIIIVIR. ET INCOLA. CEMENAEI
EX VOTO.

A Scaligero.

l pag. lxxxviij. num. 14. tum etiam (l) inferius:

Roma in vinea Card. Carpen.

Palus e Tiburtino trans Tiberim repertus.

I
DEVAS
CORNISCAS
SACRVM

Legimus *In Deuas*, hoc eſt Diuas *Corniſcas Sacrum.*

Idem inquam Gruterus non vnam ponit antiquam Inſcriptionem, in qua ſimul geminam iſtam dicandi formulam legimus, vt in Epitaphio Maguriano; ſcribit enim ille, (m) *Metis, in ædibus Dionyſij Lebei-Batlij, Regij apud Mediomatrices Præſidis, viſuntur tres puellæ ſtolatæ, manu altera neſcio quid florum continentes: Inſcriptio tympani hæc eſt.* (m) pag. XCI. 1.

IN
HONOREM
DOMVS DIVI
NAE DIS MAIRABVS
VICANI VICI PACIS

Ex

Et ſane per Domum Diuinam, in cuius honorem lapis erectus eſt, illico notatur intelligi Deas Mairas, quibus inſcriptio dicata fuit; nam & Auſtriacæ Domus nomine Gentem inclytam intelligimus, non ædificia, ſi dixerimus nos in honorem Auſtriacæ domus aliquid conſecrare, ponere, vel ſcribere. Pariter in alia Inſcriptione vetere duplex iſta
pag. cviii. n. 1. loquendi formula viſitur, ſcribente (n) Grutero,

In Pago Praumbeim circa Moguntiam.

IN. H.		D. D.

GENIO. SANC
TO. M. AVREL
CL. POMPEIAN
VS. MIL. LEG VIII
ANTONINIANAE
AVG. B. F. COS. K
IANVAR. IMP. D. N.
ANTONINO. IIII. ET
BALBINO. II. COS.

Ex Huttichio.

Quam Inſcriptionem ita legimus: *In honorem Dei Domeſtici, Genio Sancto Marco Aurelio Claudius Pompeianus miles Legionis Octaua Antoniniana, Auguſto Balbi*, vel, *Balbini Filio Conſule, Kalendis Ianuarij, Imperatore Domino Noſtro Antonino Quartum, & Balbino II. Conſulibus.* etenim veteres arbitrabantur, Genios Sanctos, Deosque Domeſticos, Manes item appellatos, eſſe mortuorum animas; quare defuncto iam Marco Aurelio, & in Deum Domeſticum, Geniumque Sanctum per apotheoſim relato, poſitum eſt hoc Epitaphium in honorem eiuſdem Dei Domeſtici,

meſtici, ipſimet Genio Sancto Marco Aurelio. Sic & in ſuo Lapide Magurius eandem iſtam geminam inſcribendi formulam ſeruauit, in quo Luſitanis Epidixibus, & Cetaeſtritis, primis, ſecundis, tertijs, in Gregoram, Veturiamque, & Iuniores alios dona ſepulcralia dicauit. Prætulit autem ceteris quibusque Gregoram, quod is inter Epidixes in Ordine Primo Præfecturam Piſcatus adminiſtraſſet.

9. „ VETVRIANQVAE. In iſta dictione mendum euidens agnoſco Lapicidæ; nam ille pro coniunctione, *quo*, caſum relatiui nominis incidit, *quae*; ſæpius enim rudiores lapicidæ priſci ſolœciſmis inſcriptiones fædarunt: inter quos ignaros Magurianum iſtum adnumerandum eſſe, liquet ex eo, quod oportuerit ſibi ſingulas dictiones punctis interpoſitis aperte ſegregari, ne natura ſua diſcretas ipſe per inſcitiam temere copularet, atque confunderet. Niſi notam iſtam Amanuenſi velimus inurere, qui per incuriam lapſus fuerit in autographo deſcribendo. Quin etiam, niſi Græcam orthographiam ſecutum Magurium, aliumve quemuis Magurij iuſſu, rogatuve ſepulcralis huius Inſcriptionis Autorem, afferas; erraſſe quoque dixeris in eo, quod pro *Veturiam*, deſcripſerit in autographo *Veturian*. Eſt autem mihi *Veturias* iſte Cetaeſtrita, nimirum in Ordine Secundo Iudicum, Saliturae Thynnorum in Cetarijs Præfectus, qui poſt Gregoram Epidixem, in Ordine Primo Piſcatui Præfectorum collocatum, nominatur in lapide; quum Cetaeſtritæ dignitate cederent Epidixibus. Porro multas Veturias feminas multosque Veturios mares habuit Antiquitas; quorum plures inſcriptiones attulit in ſuo volumine Gruterus; qui tamen nullius vnquam meminit Veturiæ maſculi; cuiuſmodi fuit is, de quo Magurius in lapide.

10. „ ET IVNIORVM. A. A. Iuniores hi Tertium ordinem Præfectorum habebant; qui vel ſine peculiari no-

mine

mine dignitatis, a prioribus illis diſcernebantur, quod Iuniores Epidixes atque Cetaeſtritæ promiſcue dicebantur, Tertijve Cetaeſtritæ, ac Epidixes; quum illi ſeniores in primo, ſecundoque Ordine ſedentes, per excellentiam Epidixes, atque Cetaeſtritæ ſimpliciter appellarentur. Et in hoc ſenſu verba ſic explicari poſſe videntur, ***Et Iuniorum Aliorum Animas***, Epidixium nimirum, & Cetaeſtritarum in Ordine Tertio locum habentium. Profecto veteres aliquid in honorem defuncti conſecrantes, id in illius Animam dicare, conſtat ex eo, quod opinabantur Antiqui, cum cadauere commorari ſemper animam in ſepulcro; propptereaque, vt Dijs Manibus, ita ſepulcralia dona in defunctorum animas dicare ſe confitebantur; etenim Virgilius, Antiquitatis cultor eximius, Aeneam inducit ad ſepulcrum Anchiſæ Patris offerentem munera, ſalu-
o *Aen.5.* tantemque paternam Animam, his (*o*) metris,

> *Ille e concilio multis cum millibus ibat*
> *Ad tumulum, magna medius comitante caterua.*
> *Hic duo rite mero libans Carcheſia Baccho,*
> *Fundit humi, duo lacte nouo, duo ſanguine ſacro:*
> *Purpureoſque iacit flores, ac talia fatur:*
> *Salue ſancte Parens, iterum ſaluete recepti*
> *Nequicquam cineres, Animaque Vmbraque paterna.*

p *Aen.3.* Et multo [*p*] antea Polydoro mortuo parentans Aeneas infit, apud Virgil.

> *Ergo inſtauramus Polydoro funus, & ingens*
> *Aggeritur tumulo tellus. Stant Manibus Aræ*
> *Cæruleis mæſtæ vittis, atraque cupreſſo:*
> *Et circum Iliades crinem de more ſoluta.*
> *Inferimus tepido ſpumantia cymbia lacte,*
> *Sanguinis & ſacri pateras: Animamque ſepulcro*
> *Condimus, & magna ſupremum voce ciemus.*

Quare Magurius in honorem amicorum donaria ponens, ait recte: ſe illa dicare in *Iuniorum Aliorum* Præfectorum *Animas.*

Animas. Nec ab re dixero, ſi vertero, *Et Iuniorum Amicorum Animas*. Quinetiam tertio verti poſſunt verba lapidis illa, *Et Iuniorum* Amicorum, ſiue *Aliorum Aras*; etenim apud Antiquos Aræ ponebantur pro ſepulcris, vt apparet ex allato Virgilij loco, nec non ex alio, vbi Miſeni funus inſtituens (*q*) infit, q *Aen.6.*

Haud mora feſtinant flentes, Aramque ſepulchri
Congerere arboribus, caloque educere certant.

Et multo [*r*] prius Andromachen inducit inferias Hectori facientem, aiens, r *Aen.3.*

Libabat cineri Andromache: Maneſque vocabat
Hectoreum ad tumulum: viridi quem ceſpite inanem,
Et geminas, cauſam lacrymis, ſacrauerat Aras.

Læuinus per Aras intelligit ſepulcrum ipſum, allato verſiculo (*ſ*) Naſonis, ſ *metam.*

Ante ſepulcrales infelix aſtitit Aras.

Suetonius item agens de ſepulcro Neronis ait, *In eo monumento ſolium Porphyretici marmoris, ſuperſtante Lunenſe Ara, circumſeptum eſt lapide Thaſio*. Quo ſenſu legi poſſunt ea verba Saxi: *Et Iuniorum Amicorum Aras*; quod eſt dicari dona in honorem ſepulchri Iuniorum Amicorum, vt ſupra vidimus apud Gruterum dicatam Inſcriptionem *In honorem Domus Diuinæ*; quum ſepulcra ſint Manium domus. Nec omittendum eſt, eaſdem litteras legi poſſe, *Et Iuniorum Amicorum Apotheoſim*; quod Antiqui mortuorum Animas Deificarent in Manes Deos, & Genios Sanctos; vt non ſemel eruditiſſimus Corda notauit apud Virgilium Quod ſi malueris haberi peculiare quodpiā nomen dignitatis in hoc Ordine tertio Iuniorū, cōtradiſtinctū a nomine Cetaeſtritarū, & Epidixiorū, non grauate tibi concedam nomen Archarij, vel Archontis, vt lectio ſit: *Et Iuniorum Archariorum Animas*; aut, *Iuniorū Archontiū Animas*, etenim Archarius eſt idem quod Præfectus, & Moderator; ita D. Paulus ad Romanos infit, *Salutat vos Era-*

 ſtius

Iuniores Epidixes, & Iuniores Cetaeſtritæ nuncuparentur Iuniorum titulo ſegregati ſatis a ceteris priorum duum Ordinum, qui ſimpliciter Epidixes, & Cætaeſtritæ dicebantur. Turmas autem operariorum in Luſitaniæ Piſcatu, Cetarijſque valde multas extitiſſe, popellique nequioris atque perditi propemodum innumeros homines habuiſſe, quibus in officio continendis, coercendis, puniendiſque, multi Iuuenes robuſti præficerentur, oſtendit idem Suarez, adiungens antea propoſitis, (u) *A pocos paſſos eſtà otrabien capas, dende ſe racoge todo el peſcado, ſe deſquartiza, y ſala. A eſtas accompannan por todo a quel campo buen numero de chaſas, y casillas, formada de paja, y piedra ſeca, acogida de a quella chuſma, y gente perdida, que de toda Andaluzia ſerecoge a eſte exercito*, & mox, vt antea vidimus: *Llegandos ya cerca de tierra, gente de a cauallo con acotes en las mano recogen toda la chuſma a la ribera*. Quæ ſic latine redduntur: *Non multis inde paſſibus extant ædes aliæ ſatis capaces, in quas totus piſcis defertur, ſinditur in partes, & ſalitur. Hiſce adiungunt per totam illam planitiem plurima tuguria, & humiles caſas, congeſto lapide & ſtramentis confectas: receptaculum turbæ, & illius hominum colluuiei, quæ ex vniuerſa Turdetania, ſeu Vandalicia confluit ad hoc exercitium. Vbi prope terram appulerunt* piſces, *qui circumobequitant* Præfecti, *fuſtibus vniuerſam illam turbam ad littus trudunt*: Multos igitur eſſe oportuit, & iuuenes huiuſmodi Præfectos.

u *l.1.c.7*

11. „ DICAVIT. Vbi vero dedicationem iſtam ſepulcralem fecerit Magurius non aperte conſtat; an ad Gades in ſuo diſceſſu ex Hiſpania veniens in Italiam ætate prouecta; diuitijſque non paucis comparatis Artem fabrilem derelinquens, atque penitus valere iubens, qui ſibi ſupererant Vncini piſcatorij plurimi, perticis appenſos dicauerit omnes, vna cum Euris octo gemmis in honorem

Præſidum Piſcatus, & Cetariarum ſibi dilectorum ad eorum ſepulcrum in ora Luſitaniæ conſtructum. An potius ad Aponenſes Thermas (quum Italiam iam appuliſſet, ibi valetudinis cauſa degens, vbi confluebant ex omni penitus Europa valetudinarij, ſanitatem inde ſibi non temere conquirentes) in ocio ſuo, vita defunctis Præfectis Gaditano Piſcatui, patronis amicis heriſque ſuis, vna pius atque gratus poſito vel inani ſepulcro, conſecrauerit lapidem inſcriptionis cum donis mortualibus: etenim frequens fuit apud Antiquos, amicis defunctis, etiam in longinqua regione cineres habentibus condere tumulos, conſtruereque ſepulcra cum donarijs; quod paſſim obſeruare licet apud Virgilium, Antiquitatis cultorem eximium: namque

x *Aen.* 3. (x) primo captiuam inducit Andromachen in Epiro ſepulcrum, & ſepulcralia dona ponentem Hectori ſuo reliquias in Troiæ terra diſtantiſſima tum habenti; quem tumulum in Epiro propterea dicit inanem, quod Hectoris oſſa non contineret: carmina Poetæ ſunt:

Solemnes tum forte dapes, & triſtia dona
Ante Vrbem in luco falsi Simeontis ad vndam
Libabat cineri Andromache; Maneſque vocabat
Hectoreum ad tumulum: viridi quem ceſpite inanem,
Et *geminas, cauſam lacrymis ſacrauerat Aras.*

y *Aen.* 5. Et (y) inferius item inducit Aeneam dicentem ſe quotannis Parenti ſuo ſacra funebria facturum, etſi procul ab eius cineribus foret:

Poſtera quum primo ſtellas oriente fugarat
Clara dies, ſocios in Cœtum littore ab omni
Aduocat Aeneas, tumulique ex agere fatur:
Dardanidæ magni, genus altum a ſanguine Diuum,
Annuus exactis completur menſibus Orbis,
Ex quo reliquias, diuinique oſſa Parentis
Condidimus terra, mæſtaſque ſacrauimus Aras.
Iamque dies (ni fallor) adeſt, quem ſemper acerbum,

Sem-

Semper honoratum (ſic Dÿ voluiſtis) habebo.
Hunc ego, Getulis agerem ſi Syrtibus exul,
Argolicove mari depranſus, & Vrbe Mycenæ;
Annua vota tamen, ſolemneſque ordine pompas
Exequerer, ſtruerem que ſuis Altaria donis.

Altaria namque mortuorum erant ſepulcra. Quin & inferius (z) Aeneas Deiphobum mortuum alloquens ait; z *Aen.* 6.

Tunc egomet Tumulum Rhateo in littore inanem
Conſtitui & magna Manes ter voce vocaui.
Nomen & arma locum ſeruant: te, amice, nequiui
Conſpicere, & patria decedens ponere terra.

Solebant veteres (inquit etiam eruditiſſimus ille (a) Cerda) ijs, quos amabant, pluribus in locis imaginarium quendam tumulum excitare, quem hic Poeta *inanem* vocat: & (b) Suetonius *honorarium*, his verbis: *Exercitus honorarium ei tumulum excitauit circa quem deinceps ſtato die quotannis miles decurreret, Galliarumque ciuitates publice ſupplicarent*. Inde vetuſtæ marmorum inſcriptiones (quod notauit (c) Alciatus) habebant hæc verba, *ob honorem*: cuius ſententiam firmo verbis (d) Taciti: *Honorique patris princeps ipſe cum legionibus decurrit*; forſan iſta fuit ſaltatio Pyrrhica militum ad honoraria ſepulcra Ducum. Huius inanis honorarijve tumuli exemplum eſt apud (e) Homerum; quum enim audiſſet ex Proteo Menelaus Agamemnonis fratris mortem, illi ſtatim tumulum excitat: a 3. *Aen.* v. 301. 7. b in *Claud.* c. 1. c 10. *Par.* cap. 12. d 2. *Ann.* e *Odiſſ.* 4.

Ceterum poſtquam ſedaui iram Deorum immortalium,
Ageſſi Agamemnoni tumulum, vt immenſa gloria eſſet.

Et apud (f) Xenophontem, vbi huiuſcemodi tumulum vocat Cenotaphion: *His quorum corpora inuenta non ſunt, Cenotaphium magnum fecerunt, pyramque magnam, & coronas impoſuerunt*. Et apud (g) Pauſaniam, In Atticis Euripidi honorarius tumulus excitatur, quum ipſe in Macedonia ſepultus eſſet. In (h) Corinthiacis item Ducibus omnibus, qui ad Ilium ceciderant; Hunc tumulum dici monumen- f 6 *exp.* *Cyr.* g in *Att.* h in *Corint.*

i ff de re-li & ſep. funer. tum etiam aſſerit (i) Iuriſconſultus inquiens, ſi ibi ſit corpus, dici ſepulcrum; ſi abſit, dici monumentum, vt & Græcis Cenotaphium, quia ſtructum ſolum ad memoriam defuncti a Græca voce vſus Lampridius; (*) ait enim, *Cenotaphium in Gallia, Romæ ampliſſimum ſepulcrum meruit.* Philoſtratus in Apollonij vita, (†) *Pſeudotaphium* nominat proprie, quia mendax ſepulcrum. Ad hunc tumulum [k] Horatius alluſit,

*in Alex.

† l. 8. cap. 13.

k l. 2. od. 20.

Abſint inani funere næniæ.

Optat quippe mutari in alitem; ac proinde inane funus erit, vbi ipſe non futurus. Nonnius in (l) Dionyſiacis huiuſmodi tumulum vocat *cenjrion, caiymbon ceneon.* Sic igitur antiquorum more frequentiſſimo, facile Magurius Faber, iam ſenex atque diues, arte fabrili valere iuſſa, & e Luſitania quum migraſſet Italiam, & ad Aponenſes Thermas valetudinis ergo domicilium ſibi conſtituiſſet, Luſitanis Epidixibus, & Cetaeſtritis, atque ſpeciatim in honorem Gregoræ, Veturiæque, necnon aliorum Præfectorum, ſub quibus artem ſuam cum ingenti lucro iam exercuerat, honorarium ſepulcrum conſtruxit, inanemque tumulum, ijsque Patronis, heriſque ſuis dicauit.

l lib. 2.

Vacuum monumentum, & tumba vacua.

12. „ EVRAS. Qui ſplendidiſſimas gemmas importunas eſſe Piſcatui nouit, Smaragdos refugentibus Thynnis, in honorem amicorum Præſidum dicauit apte Magurius gemmas non ita ſplendidas Euras nomine; ſiquidem autore Plinio, (m) Eureos gemma nucleo oliuæ ſimilis eſt, ſtriataque concharum modo, minus tamen habens candoris. Eurotias gemma eſt, quæ ſitu videtur operire nigritiam; ita dicta a Græco verbo *eurotian*, quod eſt ſitum trahere. Anſelmus (n) Boetius de Boodt ait, eiuſmodi gemmam videri eſſe neotericorum lapidem Iudaicum. Neque vero me turbat, quod in Epitaphio legimus *Euras*, non Eureos, nec Eurotias; nam id adſcribendum eſt dialecto, qua Magurius vſus eſt, Plinianæ non omnino eidem; ſic vnam

m l. 37. c. 10.

n 2. de gem cap. 303.

vnam & eandem rem omnino Veneti *Fio* nuncupant, quā Etruſci *Figlio*, & *Figliuolo*: quare quod a Plinio dicitur Eureos, vel Eurotias, cur a Magurio dici non potuit Eura? Quin etiam tropum ſyncopis obſeruans Magurius, Euras non inepte ſcribit pro Eureas, vel Eurotias; etenim promiſcue pro eadem re dicitur a Latinis, Deorum & Deum, Diuorum & Diuum, Virorum & Virum, Induperator & Imperator. Dicauit autem Euras iſtas gemmas Magurius Luſitanis Præfectis Epidixibus, & Cetaeſtritis, atque peculiariter in honorem Gregoræ, Veturiæque ſeniorem, nec non etiā in Iuniorū Aliorum Præſidum Animas, teſſeram lucri ſub illorum Præfecturis olim ſibi comparari; ſignumq; gratitudinis erga beneficos patronos: & ſymbolū venerationis atque pietatis erga defunctos Dominos. Num autem eiuſcemodi gemmæ fuerint Anulis ligatæ, an ſolutæ, ſolitariæque; non apparet ex hac inſcriptione. Cenſeo tamen Anulis incluſas fuiſſe; quod Anuli priſcis ponerentur inter dona defunctis oblata, quin & ex teſtamento legata, ſimulque cum cadauere contumularentur in ſepulchris: ſpeciatim vero mos iſte fuit apud Hiſpanos, atque Luſitanos; etenim Ianus Gruterus affert antiquum epitaphium (o) huiuſmodi; *op. ex. lib. 2.*

Mala.

Malaca Hiſpan.

VENEREM. AVG. CVM. PARERGO
ITEM. PHIALAM. ARGENT. AEMIL
RVST. F. ITEM. TABVLAM. AR
GENT. M. ANNIVS. CELCITAN
TEST. SVO. POST. MORTEM
AEMILIAE. ARTEMISIAE. VXORI
ET. HEREDI. SVAE. PONI. IVS
AEMILIA. ARTEMISIA. TIRA
POS. EADEMQ. DE. SVO. ANVLVM
AVR. GEMMA. MELIORE

Gemmæ melioris nomine ſignatur hic pretioſior, vt adamas, carbunculus, ſmaragdus, & id generis: ad gemmarum minoris pretij diſcrimen, cuiuſmodi ſunt Achates, Onix, Iaſpis, Sarda, & ſimiles. Quin & apud Gaditanos antiquitus in more poſitum fuiſſe, defunctis Anulos conſecrare, ponereque in ſepulcris, autor eſt idem Suarez, (p) aſſerens *En algunos vaſos ſepulcrales a bueltas de los hueſſos y cenizas, ſe hallan en eſta Iſla joyas de oro, y plata tal como çarzillos, coralles, Anillos, y manillas. Lo mas particular, que deſto à venido a mis manos, à ſido vn Anillo de oro, engaſtado en el vna Cornerina, en la qual ſe ven dos manos aſidas, de entre las quales ſe leuantan dos eſpigas.* Ita latine dixeris: *In nonnullis vrnis ſepulcralibus vna cum oſſibus & cineribus inueniuntur interdum in hac Inſula ornamenta quædam aurea, & argentea, vt inaures, torques, Anuli, armillæ. Quod præſertim ex his ad manus meas peruenit, fuit Anulus aureus cui inſertus eſt Sardius lapis; in quo duæ manus iunctæ conſpiciuntur; e quarum medio duæ emergunt ariſtæ.* De quibus nos late nuper egimus in opere

(p) l. 4. c. 5. f.

re proprio De priſcorum(q) Anulis, recens inuulgato. Vt hinc appareat euidenter Magurium in honorem defunctorum Præſidum dedicaſſe gemmas Euras Anulis incluſas, ex conſuetudine regionis Gaditanæ; denominatione donarij facta, non ab auro, vel argento, ſed à gemma; qui mos fuit Antiquorum, etiam num vigens ætate noſtra, qua ſmaragdi nomine, vel adamantis, non ſolitariam gemmam, ſed Anulum huiuſcemodi gemma præditum ſignificare ſolemus.

q cap. 40 & 63.

13. ,, VIII. OCTO. Octonarius autem iſte numerus congruentiſſimus eſſe videtur huic inſcriptioni, tum ex parte Fabri dedicantis: tum ex parte Iudicum, quibus dedicatio fit: tum etiam ratione loci, ſepulcri ſcilicet, in quo ſuſpenditur, ac ponitur mortuale donarium iſtud, tum demum ratione regionis Hiſpanæ; etenim qui dedicauit Euras Octo Magurius, Faber fuit, ſub tutela Vulcani, Fabrorum ferrariorum Dei apud Gentiles: At vero Bongus, agens de Myſtica numerorum ſignificatione ſcribit, *Octonarius numerus Vulcano dicatur*. Quibus autem dedicantur Octo gemmæ prædictæ, fuere Iudices, Iuſtitiæ Præſides: Modo Bongus idem infit, *Quum ergo & compoſitio ipſius numeri Octonarij pari æqualitate procedat, & reſolutio æqualiter redeat vſque ad vnitatem, quæ diuiſionem pro arithmetica ratione non recipit; iure optimo Pythagorici iuxta ſuæ diſciplinæ morem, hoc numero Iuſtitiam comprehendebant: quod Iuſtitia ſit æqualis pro cuiuſque meritis diſtributio, fundamentumque firmiſſimum ciuitatis*. Quin &(r) Ariſtotele doctore Iudiciorum ſpecies octo ponuntur. Denique vero numerũ Octonariũ indicare cõplementũ & abſolutionẽ donarij ſepulcralis apud Antiquos aperte ſatis oſtendit idem Bongus addens. *Illud denique relatu dignum videtur, quod hunc numerum vſurpauit Antiquitas, quum nihil alicui rei deeſſe ſignificaret, aut quum multa inter ſe viderentur conſimilia, OMNIA OCTO, dicentes. Steſi-*

r 4 Polit. c. 16.

ebori conditorium, magnifico extructum impendio ex octo- nis conſtabat omnibus, Octo columnis, Octo gradibus, Octo angulis: cuius meminit Iulius Pollux agens de luſu taxillo- rum, quem dicit numeris conſtare, in quibus vnus ſit, qui Steſichorites appelletur, nimirum Octo; idque cognominis ſumptum ab eius monumento. Verba Pollucis ea ſunt, *Tum & Steſichorus appellatur quidam in aſtragalorum lu- do numerus, qui octonarium ſignificat; Poeta enim huius in Himera ſepulcrum, ex octonis omnibus compoſitum, pe- periſſe tradunt, OMNIA OCTO, parœmiam.* Denique vero Gulielmi Onciaci notatu in Decade Numeralium locorum, *Octonaria Regionum Hiſpania* ponitur. Igitur aptiſſime Magurius Faber ferrarius defunctis amicis Iudi- cibus, Præfectiſque ſuis Hiſpanis cum lapide ſepulcrali dicauit in eorum cultum Euras Octo.

14. „ET. PERTIC. Legimus: *Et Perticas*. Profecto priſcis inter ſepulcralia dona præcipuum habuere locum Perticæ; qua de re pulcherrimum habeo teſtimonium Pauli Diaconi ſcribentis de geſtis Longobardorum, ver-
(ſ) l. 5. c. 13. bis ipſiſſimis: (ſ) *Regina vero vxor eius Rodelinda baſili- cam Sanctæ Dei Genitricis extra muros Ciuitatis Ticinenſis quæ ad Perticas appellatur, opere mirabili condidit, orna- mentiſque mirificis decorauit. Ad Perticas autem locus ipſe ideo dicitur, quia ibi olim Perticæ, ideſt Trabes erectæ ſte- terant, quæ ob hanc cauſam iuxta morem Longobardorum poni ſolebant: ſi quis enim in aliquam partem, aut in bello, aut quomodocunque extinctus fuiſſet, conſanguinei eius intra ſepulcra ſua Perticam figebant, in cuius ſummitate columbam ex ligno factam ponebant, quæ illuc verſa eſſet; vbi illorum dilectus obiiſſet: ſcilicet, vt ſciri poſſet, in quam*
(t) 3. Aen. *partem is, qui defunctus fuerat, quieſceret.* Quem locum
v. 67. n. notauit etiam eruditiſſimus Cerda apud (t) Virgilium.
14. Quoniam vero non vni tantum, ſed plurimis epitaphium poſuit Magurius, non vnam tantum perticam, ſed plures dedicat perticas.

15.

15. „ VNCINOR. XII. Lego, *Vncinorum duodecim*: nimirum ſingulæ Petricæ appenſos habebant Vncinos ferreos duodecim; aptiſſime dicantur a Fabro ferrario Præfectis Piſcatui Thynnorum Vncini ferrei, quod hi præcipua ſunt inſtrumenta, quibus Thynni de mari capiuntur, ſicuti Suarez idem obſeruat, (u) inquiens, *Cinnem luego buena parte del Oceano con vna redde eſparto muy rara, que ſolo ſirue, hundida en las aguas, con ſu tremolar, y viſos, a temorizar los Atunes, y detenerlos en ſu veloz curſo (ſon los animales mas timido que el mar tiene, y de muy poca viſta, que no les aumenta poco el miedo) A eſta red llegan otra de cañamo mas fuerte, y eſpeſſa, para con mas ſeguridad traherlos a tierra Viendoſe reduzir a tanta eſtrethura, que ya el agua les falta; y deſde los barcos los harpones, y piedras los acoſan; dan furioſas carreras, y ſaltos, ſacudiendo a vna parte, y a otra las colas, con que leuantan toruellinos de agua, y aſſi heridos, y acoſados, ſaçan las cabeças ſobre las ſangrientas aguas, que parece (como dixo (x) Eſchylo) sin voz, ni ſuſpiros eſtan pidiendo miſericordia*: Qui ſine ſuſpirijs, velut Thynnus, ſine voce precabatur: *Llegados ya cerca de tierra, gente de acauallo con aço tes en las mano recogen toda la chuſma a la ribera: donde vnos tirando de las redes, otros ocupado con ſus cocles en traer a tierra la preſa (que ſon vnos garfios de fierro pendientes de vna ſoga) ofrecen a los ojos vna agradable viſta. De alli en carretas los lleuan a la Chancha, lugar donde los deſquartizan ſalan, y embarrilan.* & mox tandem: *En que parte de eſta Isla ſe hizieſſe eſta peſca por aquellos tiempos, no ay coſa cierta. Si puede el que eſcriue en coſa tan antigua conjecturar algo, ſoſpecho ſeria en el cabo Heracleo, a que oy llaman de Santi Petri; porque eſte promontorio ſe corta con las aguas del Oceano, haziendo vna pequeña Iſla, en que eſtuuo el templo de Hercules: en cuyo eſtrecho y calaſe entran muchos Atunes; y alli enbalſados sin neceſidad de*

u l. 1. c. 7.

x Apud Athen. l. 7. ca. 20.

redes, ni otra induſtria, ſi no ſolo con barpones los peſcan, y matan. Cuyo modo de peſqueria es el mas antiguo, ofrecido aſſi por el ſitio, y naturaleza de mar, y triera. Quæ Latio donantur ita: *Cingunt illico magnam Oceani partem rete quodam ſparteo* (e iuncis marinis) *valde raro; quod aquis immerſum ſua facie, ac tremulo motu deſeruit tantum terrefaciendis Thynnis, ijs que prepete curſu detinendis (ſunt autem animalia maritimorum omnium timidiſſima, viſuſque perquam habetis: quod ipſis metum nox parum adauget) Huic reti addunt aliud cannabinum fortius ſpiſſiuſque, quo tutius eos in terram trahant. Qui animaduertentes ſe ad tantas anguſtias redactos, vt eos iam aqua deficiat: videnteſque e lintribus imminentes barpagones* (vncini ferrei ſunt) *& lapides, quibus impetuntur, perniciſſimo curſu aguntur, ſaliuntque quatiendo hinc inde caudas, quibus turbines aquarum attollunt: & ita percuſſi vulneratique, exerunt e cruentis aquis capita, vt videantur [ſicut Aeſchylus ait) ſine voce, & ſuſpirijs miſericordiam petere*: (y) Qui ſine ſuſpirijs velut Thynnus ſine voce precabatur. *Vbi prope terram appulſerunt* piſces: *Qui circumobequitant.* Præfecti, *fuſtibus vniuerſam illam turbam ad littus trudunt; vbi pars attrahendo retia pars occupata in pertrahenda in terram ſuis Vncinis præda (ſunt autem ferramenta hamata & recurua de reſte pendentia] exhibent intuentium oculis iucundum ſpectaculum. Inde plauſtris eos deferunt in locum quendam; dictum la Chancha, vbi in partes ſindunt, ſaliunt, dolijsque recondunt.* Ac demum: *Qua parte Inſulæ ijs temporibus fuerit huiuſmodi Piſcatus, incertum eſt. Si quid tamen ſcribenti in re tam antiqua licet conijcere, crediderim in Heracleo promontorio, quod hodie Sancti Petri vocant; quoniam promontorium hoc ſcinditur Oceani aquis, efformatque paruam quandam Inſulam, in qua fuit Herculis phanum. Cuius fretum, & ſinum innumeri Thynni ſubeunt; ibique velut in ſtagno detentos, ſine retium, ope, alia-*

y Apud Athen. l. 7. ca. 20.

ve induſtria, ſolis harpagonibus piſcantur, & mactant. Cuiuſmodi piſcandi modus eſt omnibus antiquior, ita indigitatus a ſitu, & natura maris, atque regionis. Vt iam ex his appareat, harpagones, qui ſunt Vncini ferrei, maximoſemper vſui fuiſſe Gaditanis in Luſitaniæ mari ad Thynnorum piſcatum. Quem ſane piſcandi morem Vncinorum ope non ſemel ego iuuenis olim ſpectaui ad promontorium Sancti Fluctuoſi prope Camulij vicum, in ora Liguſtica Orientali, ſub ditione Recchi Opidi. XII. Duodecim autem Vncinos vnicuique Perticæ ſepulcrali Magurius apte ſuſpendit in honorem Iudicum Luſitanorum vita functorum, ac ab Antiquis inter ſuos Deos Manes relatorum; quoniam obſeruatu quoque Bongi, Duodenarius numerus plenæ, conſummatæque virtutis eſt nota: naturam humanam exprimit: Platonicis ciuilium Gubernatorem indicat: a Platone in Phedone valde laudatur; in Phædro, Deorum Dæmonumque exercitum ſub Ioue diſtribui conſtat in ordines duodecim. In Legibus, cuſtodias, Magiſtratus, agros, vicos, ciuitatemque ſecari pariter in partes duodecim: Ciuitatem Platonicam Dijs Duodecim commendari: & in Republica tanquam diuinum celebrari numerum duodenarium: eſſeque metrum totius corporeæ plenitudinis. Cedrenus item in Hiſtorico ſuo Compendio ſcribit, duodenario ſpacio diei cunctas Creaturas offerre Deo preces; & hora duodecima ſpeciatim fieri hominum interpellationem Deo acceptam. Denique vero certum eſt, Leges antiquiſſimas hominum duodecim Tabulis inſcriptas fuiſſe; Quamobrem Iudicibus Piſcatorum ad Gades vita defunctis apte non minus duodenarium Vncinorum numerum ſingulis Perticis appenſorum dicauit Magurius Faber, quam Octonarium gemmarum. Perticas autem vncinis duodenis refertas conſecrauit,

16. ,, N. CCL. IX. dico, *Numero ducentas quinquaginta nouem*: Quo quidem numero, ſi Perticas conſideres, inſpexit ipſe Magurius ad numerum Epidixium, & Cetaeſtritarum, Iuniorumque Præfectorum, qui diem obierunt eo tempore toto, quo Fabrum primarium egit ad multos annos in illo Piſcatu Luſitaniæ: ponens numerum magnum determinatum pro indeterminato; ſingulis Præfectis dedicans item ſingulas Perticas, vt defunctis ſuis efficere conſueuiſſe priſcos Longobardos, vidimus ex Diacono. Si vero mentem dirigas ad Vncinos, ij duodeni ſingulis Perticis impoſiti, ad numerum Perticarum ducentum quinquaginta nouem, duodena multiplicatione complent numerum trium millium centum & octo; quæ multitudo facile locum habere potuit in vno Thynnorum Piſcatu ſingulis diebus apud numeroſſimam illam Piſcatorum, Salitorumque turbam. Neque vero me turbat adeo magna Perticarum, ſeu trabium, & Vncinorum multitudo; quia veteres, potiſſimum diuites, qualem fuiſſe Magurium cenſemus, viris inſignibus, cuiuſmodi fuere Præfecti Piſcatui Gaditano celeberrimo, de ſe benemeritis erigebant etiam honoraria ſepulcra magnifice conſtructa, magnæque molis; ita Virgilius inducit Aeneæ comites Miſeno Tubicini
z Aen 6. conſtruentes Aram ſepulcri magnis & quamplurimis arboribus de ſylua vetuſta reciſis; dum [z] ait

Haud mora, feſtinant flentes, aramque ſepulchri
Congerere arboribus, cæloque educere certant.
Itur in antiquam ſyluam, ſtabula alta ferarum;
Procumbunt piceæ, ſonat icta ſecuribus ilex,
Fraxineæque trabes, cuneis & fiſſile robur
Scinditur; aduoluunt ingentes montibus ornos,
Nec non Aeneas opera inter talia primus
Hortatur ſocios, paribusque accingitur armis.

Vt hinc appareat, mirandum non eſſe ſi Magurius Hiſpanis Præfectis, Dominis, patroniſque ſuis condiderit, vel honora-

norarium ſepulcrum, conſtructoque dicauerit ducentas quinquaginta nouem perticas duodenis ſingulas Vncinis refertas.

Quare iã Epitaphij sẽſus apertus eſſe videtur huiuſmodi:

Quintus MAGVRIVS Quinti Filius

FABer primarius, plurimos habens ſub ſe miniſtros, fabricantes inſtrumenta ferrea, neceſſaria numeroſæ multitudini piſcantium Vncinis e mari Gaditano Thynnos innumeros initio æſtatis cuiuslibet anni:

FEROX cognominatus vel a truculentia vultus, vel ab aſperitate ferociaque morum, vel a conditione ſeruili; qua Lucernarum antiquarum plaſtes agnomen ſibi FORTIS impoſuit: quale plurimis in Lucernis antiquis legitur:

LVSitanis EPIDIXIBus, qui ſupremi Iudices fuerunt ad Gades Thynnorum Piſcatui-Præfecti:

ET CETAEStritis: qui Præſides extitere Cetariarum, vbi Thynni capti membratim diffindebantur, ſaliebantur, & in cadis ad venum aſſeruabantur.

I. II. III. Primis, qui ſeniores Epidixes erant. Secundis, qui Cetaeſtritæ ſimiliter ætate prouecti, ſedentes pro ſuo quiſque Tribunali iura dabant, atque dicebant Piſcatoribus, & Salſamentarijs. Tertijs, qui robuſti Iuuenes Epidixies, Cetaeſtritæque circumobequitantes, operariorum turbam immenſam cogebant, & baculis imperij ſui vrgebant ad opus, Nominatim vero & peculiariter in honorem ſibi dilectiorum, ſub quorum Præfecturis artem fabrilem cum emolumento ſuo maximo fabricans Vncinos piſcatorios exercuerat: nimirum.

IN GREGoram Epidixen, Piſcatui-Præfectum ſupremum.

VETVRIAMQVE Cetaeſtricam, Cetariarum Præſidem: ſeniores Iudices duos ſibi chariores.

ET IVNIORVM Aliorum Animas ad ſepulcrum honorarium vocatas: qui Iuniores Epidixes, Cetaeſtritæ-

ve,

ve, tertio continebantur ordine Præfectorum infra Gregoram, & Veturiam, qui duobus in prioribus Ordinibus ſedebant.

DICAVIT in honorario tumulo ab ſe apud Aponenſes Thermas conſtructo.

EVRAS gemmis OCTO, donarium mortuale congruentiſſimum Fabro ferrario dedicanti, Iudicibus Præfectis vita defunctis, Tumulo ſepulcrali, & Tynnorum Piſcatui.

ET PERTICas item ſepulcrales VNCINORum DVODECIM, *Numero ducentas quinquaginta nouem*; continentes propterea ferreorum Vncinorum tria millia centum & octo; ſymbolum Magiſterij fabrilis, quo ferramenta præcipua, tam celebri Piſcatui Thynnorum neceſſaria, fabricauit ſub illorum Præfecturis Magurius Fabrorum princeps ad Herculeas columnas in Luſitaniæ littore Gaditano.

Neque vero pulchritudo litterarum maioris notę, quibus inciſus videtur iſte Lapis, hilum derogat Inſcriptionis huius Antiquitati; quia paſſim Antiquas Lucernas, & per vetuſta marmora conſpicer licet cum litteris pulcherrimis, & conſimiliter affabre factis.

Hæc illa ſunt, Optime Sertori, quæ mihi nunc occurrere ſcribenda de tenebricoſiſſimo Lapide Maguriano: Tu mea ſenſa boni conſule, ac me ama. Dabam ex ædibus noſtris in ocio Patauino, IV. Idus Auguſti M DC XLIV.

ALE-

ALEXANDRI SARDI

FERRARIENSIS

DE MORIBVS AC RITIBVS GENTIVM,

LIBRI III.

Opus rerum varietate refertum, omnibus ingeniis vtile, ac neceſſarium.

IVLIO CANANO
ADRIAE PONTIFICI.

SCRIPSI quinquennio iam elapſo Optime, ornatiſſimeq; Pontifex, tres hos libros, quos nunc ad te mitto, de Moribus, vt periculum mei facerem, ſi quid diuturno litterarum ſtudio, continuaq; optimorum auctorum lectione dignum hominũ auribus efficere, atque edere poſſem Cumq; vidiſſem quod eſſet doctorum aliquot hominũ his meis de libris iuditium, experiri etiam volui, cæteri ne ſententiam eorum ſequerentur, an libros ipſos reſpuerent, atque aſpernarentur: vt hoc doctorum hominum communi penè iuditio, quid in reliquis, quæ vel ſcripſi, vel ſcribere cogito, faciundum mihi foret intelligerem. Eos vero tibi ipſi dicare conſtitui,

quòd ſcirem maximam te voluptatem ex huiuſmodi bonarum litterarum ſtudio percipere intelligerem pręterea tuam auctoritatem magnum adiumentum mihi allaturam: vtpote qui bonis omnibus cariſſimus, gratiſſimuſq; ſis & tua præclara virtute, & officiis, quæ multa, magnaq; in hominum genus omne viuo Iulio Montio Tertio Pont. Max. cui merito quàm accęptiſſimus eras, contuliſti: & quę hoc tempore in omnibus confers: vt hac ratione ampliſſima hac tua Pontificia in antiquiſſima vrbe dignitate, ampliorem, & tua virtute, pietateq; digniſſimam te adepturum credamus, & optemus. Tu vero poteris hoc ipſum munus meum ſi exiguum fortaſſe tibi videbitur, ea obſeruantia augere, qua te Pontificem Optimum proſequor, & colo: eo etiam deſiderio, quo tuas laudes, atque fortunam aliorum laudibus, & fortunæ præſtare vellem: faciam vero vt tute poſtea etiam ſic me voluiſſe intelligas. Bene, diuq; valeas.

ALEX. SAR.

PROOEMIVM.

COMODA, quæ ex gentium inſtitutis hominum vitæ, & ingenijs prouenirent, coegerunt me quidem hoc tempore de Moribus libros ſcribere. Cum enim nihil tam libenter, & ſerio homines agere viderem, quam res omnes imitatione conſequi ſtudere, ſiue ad virtutem, & modeſtiam ſpectauerint illæ, ſiue ad bellum, & pacem, ſiue litterarum, & eloquentiæ ſint, vitia etiam alieno exemplo ſequi, & aliquando probare: fore ſperabam neminem tam corrupta, & difficili natura, qui recuſaret omne vitæ tempus honeſtè traducere, ſi quæ optimè antiqui egiſſent, & quæ male, intellexiſſet. Quare crediderim Ariſtotelem maximum illum ingeniorum, & doctrinæ parentem ducenum quinquaginta Rerumpub. leges collegiſſe, inſtituta, & mores, gentium etiam Leuceam Argiuum poetam, vel hac, qua vtor, inſcriptione. Vnde præterea vel altiſsima augeretur prudentia, cum Vlyſſem, quem prudenti dixerat inter Græcos vigere conſilio, decem annis peregrè mittat Homerus vrbes, & mores cognoſcentem: & laudet apud Ennium Seruilius illis carminibus, quibus ſuum credebatur ingenium poeta ab Ælio Stillone explicaſſe, amicum.

Et mores vetereſq; nouosq; tenentem.

Ne dicam eruditam voluptatē, quæ multa, & varia

hac

hac rerum cognitione captatur: & naturæ maieſtatẽ quæ dedit ingenium homini, quo quæ deeſſent ad vitã ducendam neceſſaria, pararet, ne iuſtè de illa vllus conqueri poſſet. Scripſi igitur de Moribus, nec ſeparatim ſemper pro gentibus, & nationibus, ne eadem ſæpius, vel ſimilia referrem, cum nihil quandoque aut parum differrent, ſed coniunctim ſingulas actiones comprehenſus à nuptijs, vſque ad funus ipſum, inde ea, quæ prætermiſſa videbantur, de Rep. bello, ſacrificijs, & huiuſcemodi alijs. Nec ſemper ambitioſius vnde hæc ſumpſerim, nominaui auctores, celeberrimos illos quidẽ, & eruditiſsimos, quòd ſatis feliciter mecũ agi putarẽ, ſi rerũ varietate ex tot gentiũ nominibus, minus quàm delicato lectori nõ afferẽ faſtidiũ, non modo non adiectis ijs, quorũ auctoritate nixus, hæc ſcripſerim: quos tamẽ ſimul omnes vno loco explicaui, vt qui multiplici, & varia doctrina delectãtur, ſcirent vnde hæc peterent: & qui in huiuſcemodi litterato otio diu eſſe nequeunt, crederẽt nihil à me dictũ, quod nõ prius aliunde exceperim. Poterũt itaque aliqui fortaſſe de me noui nonnihil in eis libris quos poſt συνταγματα *huiuſcemodi ex electis cõmentarijs ſumpta, ſcribã, expectare, in his nequaquã, quod antiqua magis, quã recẽtia, quæ ex hiſtoria requirũtur, ſequar, vt antiquitatis multa cognitione, quantũ vel moribus profecerimus, vel de illis deceſſerimus intelligentes, honeſte vitam viuere poſſemus.*

ALE-

ALEXANDRI SARDI FERRARIENSIS, DE MORIBVS.

LIBER PRIMVS.

Veneris Promiſcuus Vſus, Vxores Communes, Plureſque, plures item mariti. Cap. I.

NVLLA fuiſſe apud antiquos nuptiarum ſolennia certum eſt, quòd ferarum more paſſim vagarentur, & cum mulieribus concumberent, donec inſtituta ſunt vel ab Ioue, & Iunone, qui iura matrimonij celebrare primum, vel a Cecrope Aegyptio Athenienſium Rege: quem promiſcuum Veneris vſum & Hyrcani ſecuti, Antropophagi, Scoti, Tyrrheni, ponti accolæ, Machlyes, & Auſes, apud quos, cuius puer formam haberet, eius credebatur filius, vt & apud Limyrinos, & Garamantes, Agathyrſos etiam, vt fratres omnes eſſent, & Maſſagetas, qui habebant quidem vxores, ſed communes illas, quibus palam commiſcebantur ſuſpenſa è curru pharetra, vt & Moſynœci faciebant in Ponto, & in Caucaſo, in Ibernia quoq; & Indi: communes etiam Troglodytæ, præter quàm Regum, vel plures ducebant vt Barbari omnes ferè, Numidæ, Mauri, Aegyptij, Indi, Iudæi, Perſæ, Parthi, Taxili, Naſamones, Thraces, Germani, Nomades, qui Tartari ſunt, duas Siculi, & poſt corruptos bello, & lue ciues, Athenienſes, ſiue, quod tradidit Hieronymus Rhodius, vxorem & pellicem;

contra

contra Britanni deni, duodeniq; vnam, fratres cum fratribus, parentes cum liberis filij eius ſunt, à quo primum virgo ducta eſt: & vnam Arabes conſanguinitate iuncti, apud quos ex alieno genere adulter eſt; quinq; viris nubit fœmina apud Medos, qui montes incolunt.

Matres, Sorores, Filiæ, Conſobrinæ, nouercæ, fratriæ, quæ filijs, fratribus, parentibus conſobrinis, priuignis, leuiris nubunt.

Cap. II.

HAbebant Perſæ, Aredi, Indi, Aethiopes & Maguſæi, qui ex Perſide in Mediam, Parthiam, Aegyptum, Galatiam, & Phrygiam venere in matrimonio matres, & ſorores id quod permiſit etiam Chryſippus, filias quoq; & conſobrinas nouis Zoroaſtri legibus, qui Orimaſdei filius, quem Magi, qui & cum matribus concumbunt, oromaſin vocant, Idaſpis temporibus ſcelera docuit, & Magiam Perſas, cum Ninus matrem Semiramim interfeciſſet filij congreſſus appetentem, expuliſſetque Artaxerxes regia ea cauſa Pariſatidem. Docuit poſtea Perſas Alexander à maternis nuptijs abſtinere, cum tamen Macedones inire crederentur matres, quòd inſanum appellaſſent œdipum, vbi illum primum excæcantem ſeſe ob materna connubia in theatro vidiſſent. Parthi & ipſi habebant in matrimonio matres, filias, & ſorores, has Aſſirij, & Ptolemæo permittente Aegyptij, cum Arſinoen ſororem inſano amore amaret: Athenienſes, etiam, quod tamen crimini datum Cimoni ſcribit grauis auctor Plutarchus, & Cares, vt de Artemiſia dicitur, & Mauſeolo: nouercas, & fratris vxores patre, fratreq; mortuo Nomades, & Sarmatæ Igilliones,

nes, qui Samagithiani in Lituania (ſic Sarmatiæ ea pars vocatur) hodie incolunt: qui Nauriam in Aſia filias, Romani ex plebiſcito neptes, Athenienſes Solonis lege genere proximiores virgines orbas, vel illis dotem dabant, vnde & apud nos eſt Terentij fabula, quæ dicitur Phormio: nefas vero iam apud Græcos vel duas ſorores duobus fratribus nubere.

Virgines, quæ Faciunt ante nuptias. Cap. III.

NEC poterant Atticæ virgines tradi prius connubio, quàm conſecratæ fuiſſent Dianæ crocota indutæ ἄρκτοι dicebantur, quòd infeſtam Atticæ placarent Deam, propter vrſam, quam immiſerat, à fratribus puellæ à fera occiſæ interfectam, vnde fames, lueſq; ſecuta, nec ante depreſſa, quàm filiam ſacrificaſſet Embulus. Sacrificio quoque aliæ in Græcia Iunonem placabant, Dianam, & Parcas. In Bœotia ad Cniſoeſſam fontem ſacra Eucliæ faciunt, quam alij Dianam credunt, alij Herculis, Myrthæq; filiam eſſe virginem mortuam: ſacra item Veneri Limoniæ apud Hermionios ſponſæ. Argiuæ conſacrant comæ primitias Mineruæ, Deliæ Hecaergæ, Sicyoniæ, Hygeæ, Megarenſes Iphinoe Alcathoi filiæ, quam virginem mortuam dicunt ad eiuſq; tumulum inferias mittunt, Troezenię Zonam in Sphætiam Inſulam ad Apaturiam Mineruam Aethrę inſtituto Theſei matris, & comam ad Hippolyti templum. Ante nuptias ſolebant Heliopolitę in Veneris templo proſtare, more ſublato à Conſtantino Principe, Amorrhææ ſeptem diebus in Syria, Armenię in templo Tanaidis Deę in Acileſina: Illyricę vero puellæ, & Thracię virgines paſſim nubebant poſtea, ſed plerique Thraces cœlibes erant. Cypriæ quęſtu

corporis dotem ſibi parant, & Lydiæ, quę tamen, & hominibus munera dant, nuptę pudicæ ſunt.

Virgines viro vt collocentur. Cap. IIII.

SIGINNORVM fœminę nubunt cum primum norint arte currus agere, Sarmatę, & Iaxamathæ vbi hoſtem interfeciſſent: contra non vxores prius ducunt Carmani, quàm hoſtis attulerint Regi caput, qui linguam fruſtatim conſciſſam dat pane miſtam amicis edendam. Tapyrijs fortioribus virtutis præmium collocantur fœminæ: Cathei Indi, qui Sophitis Regnum incolunt mutuo ſe diligunt, pulchriores etiam ſimul mares, fœminaſq; iungunt nobilitatis nulla, aut opum habita ratione. Samnites decem præſtantes virgines ſingulis annis dant totidem optimis iuuenibus, plures non nubunt. Indi alijs ſponſas emunt bubus: Taxili inopes in foro productas filias volentibus nudas oſtendunt, dantq; cui placuerint. Apud aſſyrios tribuum magiſtri ſingulis annis ſemel nubiles virgines congregant vno loco, pulcriores præconis voce vendunt, & ea pecunia collocant turpiores maritis, quod & in terra Illyrica olim feciſſe Venetos auctor eſt Herodotus, & Thraces Pomponius. Apud Sacas Procus cum virgine decertat, victor vxorem habet, victus illi ſeruit. In Boſphoro Proci conuiuę petunt puellas, quo genere, quaque ipſi virtute ſint proferentes ſparguntq; ſimul in menſa vinum: in conuiuio quoque Talchlees Libyci ſe viciſſim cauilantur, cui arriſerit puella, illi nubit, vt apud Segoregios Ligures cui prębuiſſet aquam. In Theſſalia vxorem ductari ſacrificio facto habenis tradunt illis ducendum equum armis munitum. Macedones pane gladio diuiſo libant, in chęroaca ſponſos

ſos iungebat coniugio Ceriris Sacerdos, Greci ante aras Deorum celebrabant nuptias, genero ſocer in conuiuio auream phialam tradebat, vt arctiori coniugerentur vinculo, ſponſus coronabatur thyrſo, ſic dicebant nuptialem coronam, ex folijs, quæ σισύμβρια appellat Ariſtophanes. Athenienſes balanis conſueuerant prope focum caput ſponſi perfundere, numis, leguminibus, caricis, nucibus, id genus alijs, ad ſignificandam fœcunditatem, quomodo; & nouitios accipiebant ſeruos, & hæc dicebantur καταχύσματα.

Sponſa cum viro concunbens, & cum pluribus. Cap. IIII.

VIR cum vxore primum concunbit in domo ſoceri, in India vnguento perunctus, quod arboribus fluit, quæ in ripa Hypaſidis, Hyphaſidisùe, vt dicunt Græci, ſunt, in Perſide deguſtato malo, vel camelli medulla verno æquinoctio, Athenis cotoneo, Spartæ nocte quadam religione, lecto à pronuba collocata ſponſa capillis ad cutim vſque raſis; & virili amictu tecta, quam nec interdiu videt maritus antequàm ſit mater, ante thalamum alligato piſtillo, adeſt ſponſi amicus fœminas ſponſæ clamanti opem laturas, reprimens, adſuntque virgines, quæ ne ſponſæ vox audiretur, canebant epithalamium ad tibias duplices. alterum veſpere, mane alterum, quod διεγερτικὸν dicebatur, & ὄρθριον, illud κατακοιμητικόν. Virginibus recedentibus claudebatur hoſtium, hinc mittebat vxor dono marito veſtem, quam ἀπαυλιστηρίαν dicunt. Balcares vero nuptiali cœna amicos ſuſcipiunt, qui ſponſam omnes ineunt, extremo loco vir. Sic apud Naſamones, & Augilas prima nocte noua nupta ſingulos admittit conuiuas, & ab eis accipit donum: in Inſulis Fortunatis mariti

Regi virgines vxores corrumpendas præbent, & Adyrmachidæ Aphri, Tebethei Indi hoſpitibus, Volſinienſes ſeruis.

Sponſa viri Domum Petens. Cap. V.

SED apud Græcos vbi ἀπαυλιστηρίαν ſponſa miſiſſet marito, eius inde domum capite obtecto rheda petebat iunctis mulis, vel bubus, in medio erat ipſa, hinc maritus, hinc πάροχυς affinitate coniunctus, ſponſæ mater ferebat facem, λουτροφόρος genere proximior, vel fœmina, quod polluci placet, aquam ex flumine, Athenis vero primum ex Callirrhoë fonte, mox ex Enneacruno, propter Nymphas, quo nomine Græci vocant ſponſas, quòd intelligerent antiqui Nymphis animos qui vt prolem ſuſciperent, mittebantur in corpora. Sponſa Solonis lege phrygetum ferebat, quo ſiccabant hordeum, aderat ancilla cum cribro induſtriæ ſigno, & puer ſpini folijs, & querneis glandibus opertus coronatuſq; panes afferrens, & repetens ſæpius ἔφυγον κακὸν, εὗρον ἄμεινον canebaturq; ὑμὴν ὦ ὑμέναιε, ὦ ὑμὴν. Is enim Clius, & Magnetis filius cantus inueniſſe dicitur in nuptijs. Dicebatur etiam ἐκ κορι κορὶ, quę perdicum vox eſt, quæ tanta religione matrimonij iura ſeruant, vt altera mortua, ſuperſtes vitam omnem viduam degat, quod etiam faciunt cornices, quare & ipſæ inuocabantur in nuptijs concordiæ, vt ait Aelianus, omen, hinc Iuuenalis mordax poeta.

Quæque ſalutato, inquit, crepitat concordia nido. Iuuenes ſaltabant tibicine, & citharœdis canentibus atque precibus à Dijs petebant ſponſam ita maritus amaret, vt fecerat phrygius pieriam, cuius cauſa conciliata pax inter Iones, qui Milethum, & Myuntem colebant. Bœotij currus axem pro foribus comburebant, vt permanere in-

gro

tro ſponſam debere ſignificarent. Ad generum poſtridie mittit ſocer puerum candida veſte indutum cum caniſtro, in quo aurum erat, alios, qui pelues ferunt, ſagma, lecticas, pectines, alabaſtros ſcrinia vnguentaq; quæ omnia ἐπαύλια δῶρα dicebantur. Tertio die agebantur ἀνακαλυπτήρια repotia vocant Romani, quo quidē die retecta ſe videndam amicis præbet ſponſa, quo etiam nomine & θεογάμια dicebantur Proſerpinæ feſta cum Plutoni nupſiſſet, in Sicilia vero ἀνθεσφόρια, quibus rapta eſt, & celebrantur prope Syracuſas ad lacum, quem repente eo loco extitiſſe dicebant, quo Pluto abrepta Proſerpina, penetrauit ſub terra qui feſti dies anniuerſarij ſignificantur a Cicerone in Verrem. In Haliarto Bœotiæ ſponſa cum viri domum accederet primitias offerebat ad fontem Hederaceum, quo loco Stratonis, & Calliſthenis amantium manibus miſerè diſcerpta fuerat Ariſtoclia inſigni forma puella: ipſæq; Bœotiæ ſponſæ aſparago coronatæ ducebantur ad virum, quòd aſparagus ſpina quidem ſit, ſed fructu ſuaui, cuiuſcemodi, & matrimonium. Rhodij præconem mittebant, quem ad viri domum ſequeretur ſponſa. Hanc excipiebant Coi mulieri veſte induti, quòd in ea inſula Hercules Meropum vim fugiſſet mulieris veſte tectus, qua poſtmodum ornatus, Meropibus victis; Alciopi filiam vxorem duxit. In Lepta Libyæ poſtridie nuptias ollam mittebat ſponſa ad ſocerum petitum, quam ſe negaret habere, vt ſtatim diſceret æquo animo ſocrus difficultatem perferre.

Vxor repudiatur, alterius datur. Cap. VI.

NON poterant Germani repudiare vxores, repudiabant Iudæi, repudiabant & Romani dote tribus penſionibus reddita. Tapyri vero, qui inter Derbicas,

&

& Hyrcanos ſunt, vbi treis, quatuorùe liberos ſuſcepiſſent, prolis gratia permittebatur fœcundas vxores alijs tradere, idem & Romanis Numæ lege, quomodo multum poſtea & M. Cato dedit Martiam Oratori Hortenſio. Senex maritus Spartę vxorem iubebat admittere iuuenem alium ex quo illa filios ſuſciperet, qui ſenioris eſſent.

Romanorum nuptiæ. Cap. VII.

HINC nobis de Romanis dicendum eſt. Puellæ nubiles, duodecim ſcilicet annorum, vt probam earum indolem præſtare mariti poſſent, cum lacones grandiores collocarent ob ſobolem firmam procreandam, in templis Deorum excubabant, omen futuri mariti accepturæ. Vxorem ducturi iugum ſubibant, vnde & in Iugario vico colebatur Iuno Iuga, quæ à Dionyſio dicitur ζυγία, vt recte credidit M. Antonius Antimachus eruditiſſimus homo, Latini ſponſi quorum genere fuere Romani, verſicolori paludamento vtebantur, quod fecere Curiatij, qui pro Albano Imperio pugnarunt cum Horatijs. Ipſi etiam, Græci, & Aethruſci nubentes immolabant porcum: Latinæ nanque mulieres naturam virginum appellant porcum, & Græci χοῖρον. Romuli inſtituto panis, & aquæ communicatione contrahebantur nuptiæ, quòd ſic raptas Sabinas viris ipſe collocaſſet, aqua etiam, & igne, quibus vita conſtat, & exules propterea interdicuntur. Nam vitæ cauſa vir eſt, & fœmina, aqua hæc, ille demonſtratur igne. Sedebat ſponſa pro feſto die (feſto enim nubebant viduæ) in pelle lanata, vel ob lanificij curam nobile matronarum opus, vel quòd in pellibus cubarent antiqui, illiſq; induerentur. Data dote ſponſa viri domum petebat, cælibari haſta, cuſpide ſcilicet lignea, & quæ in corpore gladiatoris ſtetiſſet, comebat caput, quòd

Sabinæ

Sabinæ iunctæ fuerint Romanis vi, bellumq; propterea geſtum: cingulo item cingebatur laneo Herculis nodo ob fœcunditatem, hunc nanque ſeptuaginta dicunt fuiſſe liberorum patrem. Cingulum vir in lecto ſoluebat. Flammeo Flaminicæ, cum qua vir diuortium facere non poterat, induta lutei ſcilicet coloris veſte, rapiebatur, vt olim Sabinę, ex matris, vel propinquioris fœminę gremio, quinque præferebantur faces ex Aedilium facibus accenſæ, quòd id noctu fieret, ex alba ſpina, quomodo, & apud Sex. Pompeium legendum eſt quibus vſi ſunt paſtores in Sabinarum raptu mox ad faces & carpinus recepta, & corilus. Quinq; erant propter Deos, qui inuocabantur in nuptijs Iouẽ adultũ, Iunonẽ adultã, Venerẽ, Suadã, & Dianã inuocabatur etiam Hymenæus, & omnis gratia Thalaſſius qui fuerat præclariſſimus Dux Romuli tempore, pulchramq; virginẽ recepit. Mercurius quoq; ex diſciplina Aegyptiorũ propter caduceũ, in quo dracones duo erant, mas, & fœmina iuncti. Sponſam tenebant pueri duo patrimi, matrimiq; alius facem præferebat, quam raperent amici, ne extincta nubentium mortem portenderet. Habebat ſub amiculo ſponſa coronam ex herbis, verbenis, & floribus à ſe lectis; ferebatur, & cumera, ſiue, vt vocant, alij cumerum, vimineum vas opertum cum ſponſæ vtenſilibus, colus itẽ compta, & fuſus cum ſtamine, quòd Tanaquilis lanam, colum, & fuſum videri dicerent in Virilis Fortunæ templo ab Anco Rege condito. Farreum etiam libi genus ex farre factum, quo tantum populus Romanus trecenis annis vixit. Poſtes mariti vittis laneis ornatas vngebat ſponſa oleo, vel adipe ſuillo, aut lupino ad propulſanda mala medicamenta, limen tranſcendebat, dicebatq; Vbi tu Caius, ego Caia, vt vxoris, & viri omnia communia eſſe oſtenderet, a pronubis, quæ nupſiſſent ſemel, excepta feſcennini verſus canebantur obſcenitate pleni, & maritus pueris ſpargebat nuces, vel ominis gratia, quòd in Iouis

tutella

ſutella ſint, vel quòd earum fœtus puluinato calice, & ligneo putamine munitus, vel quòd contemneret omnia acta pucrila, nam & concubini pueri vbi a turpi Venere liberabantur, ſpargebant nuces. Treis aſſes Romuli lege ſponſa ferebat, alterum, quem manu tenens dabat marito, atque ſi eum emeret, quæ per coemptionem dicebantur nuptiæ, & vir ipſe pater familias; vxor mater: alterum in pede, quem locabat in focolarium: tertio in ſacciperio maiori ſcilicet crumena, reſonabat in compito, hoc eſt quadriuio vicinali. Sternabatur lectus toga, ſponſa adhibat genium viri, a pronubiſq; colocabatur in lecto, papaueris ſucco, lacte, & melle miſto ad prouocandum ſomnium ſumpto, quo vſa dicitur venus, & in tenebris cum ſponſo iungebatur.

Quæ in natali Filiorum ſeruentur, exponantur, nomen filijs quando imponitur, nataliſq; celebritas. Cap. VIII.

NATOS poſtea infantes obſtetrices in terra ponunt Opim implorantes, non enim credunt vocem ante habere puerum, quàm communem omnium parentem terram tetigiſſet, Herculiſq; menſura ſternebant lectum, quem quidem Herculem quatuor cubitos, & pedem exceſiſſe ſcripſit Heraclides ponticus. Celtæ quo nomine Græci & Germanos, & Gallos intelligebant, ſcutis impoſitos in Rheno collocabant nuper natos filios, qui ſi vndarum vim euitaſſent, habebantur legitimi, oppreſſi, ex adulterio concepti, facto inde prouerbio κελτικῦ ῥεῦ δικασικὸ τεροι Barbari gelido amne abluunt filios, oleo vngunt Romani, mero lauant Lacones afferuntq; Leſchen,

loci

loci nomen, & inſpiciunt Tribules Iudices ſeniores, qui ſi & pulchros, & fortes futuros dixerint infantes, aluntur, ſin deformes, & ſegnes in Apotheis exponuntur ſecus Taygetum præcipiti loco: hoc modo & Indi, qui Cardei dicuntur, ſophitiſq; Regnum incolunt iudicatos filios, vel alunt, vel perdunt: Athenienſes ſpurios exponunt loco, qui Cynos arges dicitur, Herculi ex adulterio genito conſecrato. Exponunt vero nuſquàm Thebani, ſed qui alere aut nolunt, aut nequeunt faſcijs deuinctos deferunt ad magiſtratum, qui pueros paruo vendunt, vt alantur, & ſeruiant. Genas Hunni candenti ferro ſecant, quare imberbes ſunt ferè omnes. Trauſij in Thracia, Cæſiæ, vel Heniochi, & Barbari aliqui circa Caucaſum montem natos filios lugent, calamitates, quæ vitam conſequantur, recenſentes, gaudio vita functos proſequuntur incommoda referentes, quæ cum vita ſimul effugerint. Tibareni poſt vxorum partum, tanquàm puerperæ eſſent, in lecto cubant, quibus vxores miniſtrant quod; & Cantabri faciebant in Hiſpania. Aegyptiæ fœminæ ſtatim a partu è lecto ſurgunt ad domeſtica munia obeunda. Scritifini gens in Inſula Thule infantes editos pelle inuolutos arbori ſuſpendunt, & alunt ferarum cerebro. Græci in vannos deponebant frugalitatis omine: quintoq; die poſt partum abluebant nutrices manus, curſimq; ferebant ad focum infantes, qui dies vocabatur ἀμφιδρόμια & munera mittebant propinqui polypos, atq; ſepias piſces. Septimo die imponebant illis nomen, quod ſcripſit Ariſtoteles, Athenis vero decimo facto ſacrificio, & acceptis conuiuio amicis, propinquiſq; Quare & poſtea natales celebrantes Iunonē colebant; adolebant Dijs thus, ardente in domo igne, conuiuio excipiebant amicos (vt & Perſæ) ad tibiam ducebant choreas, & talis ludebant, quæ & fecere Romani, qui tamen fœminis octauo die, qui luſtricus vocatur, nono maribus nomen dabant, & lacte nutriendos deferebant in

forum olitorium ad columnam lactariam: in Germania verò matres filios nutriunt. Athenis nutrices pueros afferebant ad Dianam Corythalliam, cui & infantium veſtes, quorum Dea habere curam putabatur, ſuſpendebant, & Zonas, quas primum puerperæ ſoluebant, quadrageſimo die τεσσαρακοστεῖον celebrant, cum mater primum ſacra addit, à quibus quadraginta ante partum diebus, totidemq; poſt, abſtinet, quòd & illi, & filio pericula immineant quamplurima.

Nominum Ratio Cap. IX.

SVPERVACVVM verò non crediderim, ſi quæ ex eruditiſſimorum auctorum lectione de nominum ratione obſeruaui, paucis recenſerem. Olim Romani vno tantum nomine vocabantur, duobus deinde latinorum exemplo, nec multo poſt aſſumpſere tertium Græcorum, & Barbarorum more, quòd ſcripſit Claudius Aruntius. Apud eos enim, & Romanos liberi tria nomina habebant, ſerui vnum. Primum, quod dicitur prænomen, proprium erat ſingulis hominibus, & patris prænomen ſumebat natu maior filius, mares tamen non antequàm virilem togam acciperent, fœminæ cum nupſiſſent, vt & Probus tradit, & Valerius Maximus in decimo, quo libro, licet ab Iulio patride in breuiarium redacto, agit de Romanorum nominibus. Alterum erat nomen gentis, & ducebatur à generis auctore, vt ab Iulo gens Iulia, à Dardano Dardania, ab Aeaco Aeacia: quandoq; ab oppidi nomine, quod ſæpius poſtea factum eſt: quomodo ſcripſit Dionyſius Lucumonem Romam profectum prænomine vſum Lucij, Tarquinij nominè à Tarquinijs Aethruſcorum oppido, vbi fuerat educatus. Omnes ex eadem gente vocabantur hoc nomine, fœminæ etiam, quæ, ſi duę, aut plures fuiſſent, habuiſſe prænomen ex ordine naſcendi credidit

Paulus

Paulus Manutius vir doctiſſimus Venetus, quare apud Tranquillum, & Octauiam maiorem, & Octauiam minorem, apud Ciceronem Tertiam Aemyliam, Quartam, & Quintam Claudiam eſſe dicit. Legimus tamen C. Cæcilium Tarquinij vxorem, & apud Valerium ipſum fœminarum prænomina Rutiliam, Ceſeliam, Radacillam, Murculam, Burram a colore, Luciam, Publiam, Numeriam, quorum aliqua ſunt nomina. Tertium erat cognomen à rebus geſtis Soteri Callinicus, Alexander, opem enim attulit patriæ Achille perempto, Torquatus: à forma Gryphus, Phyſcon, Sylla, Cicero, niſi à ciceribus inuentis ſit; à fortuna Eudæmon, Poliorcetes, Priamus, nam à ſorore emptus fuerat capto Ilio ab Hercule, Vopiſcus, Poſthumus: à virtute Euergetes, Philadelphus, cognomina enim habuiſſe Aegyptios teſtatur Pauſanias, Diogenes, Magnus, Sophus, quo nomine dictus eſt P. Sempronius; quandoq; etiam mordacitatis cauſa, vt Antigonus dictus eſt Doſon, quòd multa promitteret, præſtaret pauca, Ptolemæus Lamyrus, quòd is eſſet: Metellus Vittatus, fortaſſe is eſt, qui à Latinis L. Metellus Diadema dicitur, quòd vlcus in fronte habuiſſet vitta colligatum: hoc tamen mihi videtur fuiſſe agnomen. Tertium hoc nomen, ſunt qui credant eſſe ſingulorum proprium. Ego verò, cum omnes ex eadem familia eodem nomine apellari videam, putarim additum vt diſcernerentur familiæ, quæ eadem origine ſunt, cum tanquam in colonias deducuntur: qua ratione ſæpius legimus Iulios Tullos, Iulios Cæſares, Tullios Cicerones, Tullios Decolas; Cornelios Syllas, Cornelios Scipiones, Cornelios Cethegas, Papyrios Mugilanos, Papyrios Craſſos, Papyrios Curſores, Papyrios Maſſones, Carbones Turdos, Calpurnios Piſones, Beſtias Bibulos, & ni fallor, Calpurnios etiam Marios: nam C. Marij filiam,, quam ipſe in bello Cimbrico Manibus immolauerit, Dorotheus in

quarto rerum italicarum appellat Calpurnium. Sic legimus multos alios eodem nomine, diuerſo cognomine, vt & Spartæ, cum Ariſtodemus Herculis genere proclem, & Euryſthenem genuiſſet, Heraclidæ quidem omnes, ſed illius poſteri Eurypontiæ ab Euriponte proclis nepote dicti ſunt, huius Agidæ ab Euryſthenis filio Agide. Agnomen, quod etiam cognomen à Cicerone, Salluſtio, & Liuio dicitur acceſſit homini vni tantum ex rebus geſtis, alioùe caſu, vt Aphricanus, qui primus Imperator nomine abs ſe victæ gentis nobilitatus eſt; Creticus, Caligula. Cum apud auctores nomen tantùm legimus, putant Grammatici cognomen eſſe: cum duo, prænomen, & cognomen. Ciues enim Romani oſtendebantur tribus illis nominibus, tribu etiam, ſed cognomen poſtponitur tribui: Sic apud Ciceronem eſt Ser. Sulpitius Q. F. Limonia Rufus. Et qui ciuitate Romana donabantur ſprænomen, nomenq; alicuius familiæ Romanæ accipiebant, cognominis loco vtebantur nomine, quo antea appellabantur: ſic apud Ciceronem legimus C. Clodium Archagathum, C. Clodium Philonem, P. Cornelium Demetrium, P. Cornelium Megam Siculos homines, A. Licinium, Ariſtotelem Melitenſem, A. Licinium Archiam Antiochenum. Horum libri, ſi Romani ciues eſſe voluiſſent, lege cogebantur patres ex bonorum parte hæredes facere alios, vel principem: quam legem antiquauit Antoninus Pius. Hoc nominum ordine vſos Græcos, & Barbaros, præter Aruntium, quem diximus, tradunt Plutarchus, Appianus, Ibicus Græci, & alij. Nam Achilles Podarces, Alexander, Vlyſſes prænomen eſt, nomen Pelides, Dardanius, quare, & Maro Aeneam appellauit Dardanum, vel Homerum ſecutus, vel tanquam Dardanium, vt interpretatur Nonius, Arciſiades ab Arciſio patre Laertis: cognomen Achillis videtur apud Homerum ὠκὺς, vel ταχὺς, ſed ſic etiam Aiacem Oileum vocat: co-

gnomen

gnomen Podarcis eſt Priamus, Alexandri Paris, Vlyſſis δυγενής, & eius agnomen πολιορκητής, vel πολύπορθος, quanquam hæc perperam legantur apud Diomedem, qui ex Ibico ſumpſit, Agameſtor tamen Pharſalius in Epitalamio Thetidis Achillis nomen fuiſſe ſignificat Pyriſium, vel Pyriſoon, cognomen Achillem propter labrum, χεῖλος ſcilicet, quod cum filium igne reddere immortalem mater voluiſſet, cineri inhæſerit. Crederem igitur generis auctores, & nouos homines vno nomine appellari Herculem, peleum, Dardanum, Iulum: poſteros duobus, altero proprio, altero patris, quod nomen familiæ eſſet Heraclidas, Pelides, Dardanios, Iulios, dignoſci tertio familias, quartum hominis vnius eſſe. Sed apud Homerum, qui digniores alloquuntur, eos patris nomine, generiſq; vocant. Achillem enim, Aiacem, Neſtorem dicunt Pelidem, Telamoniadem, Neleidem. Duobus item, tribuſq; nominibus vſos Iudæos ſcribit Origines. Nam & Salomonem dictum ait Didoa, & Sedeciam Ioacim, ſic Oziam Azariam etiam, Tatthæum quoque appellari a Marco, Lebaum à Matthæo, Iudam à Luca, Saulum item Paulum, & Simonem Petrum. Lycij, Xanthios vocat Nymphis in quarto de Heraclea, nomen, & familiam à matribus habebant, quòd fœminæ Lycijs placaſſet Bellerophontem infeſtum, Troglodytæ vtebantur beſtiarum nominibus, quibus ſoli ex omnibus nationibus Atlantes in Aphrica carent.

Qui Filiorum pudenda circuncidebant. Cap. X.

PVDENDA puerorum circuncidunt Iudæi, octauo die, circuncidunt etiam Phœnices, Sarraceni, Aethiopes, Troglodytæ, Macrones, qui hoc didicerunt à

Col.

Colchis, & qui Thermodoontem incolunt, & parthenium, Creophagi etiam fœminarum, Aegyptij quartodecimo anno, tertiodecimo Arabes Iſmahelem gentis auctorem imitati.

Filios qui non videant: perſarum, & Laconum puerorum inſtitutio, quibuſq; locis pueri amentur.
Cap. XI.

GALLI liberos, antequàm adoleuerint, ad ſe venire non permittunt, Perſæ patres non eos ante quadriennium vident, qui nec in conſpectu matris ſedent, niſi illa permittente. Docentur vſque ad XVII. ætatis annum mores optimos, iuſtitiam, temperantiam, mittereq; ſagittas; inde ſeptem, vel octo annis, nam à Strabone differt Xenophon, ſeſe in armis, atque venatione exercent, mox milites ſunt vſque ad quinquageſimum annum; quo redacti inter ſeniores domi manent Remp. adminiſtrantes; palam ſpuere, vngi, meire, aut huiuſcemodi alia facere dedecus eſt. Lacædemonij ſeptennes diuidunt in claſſes, quibus fortior, prudentiorq; præeſt, qui dicitur ἴλης, is pueros in furto deprehenſos (ſparthæ enim pueris licet furto obſonia parare) caſtigat canere iubet alios laudes eorum, qui fortiter pro Sparta occubuerint, alios eorum vituperationes, qui id recuſaſſent; propoſitas alios quæſtiones ſoluere in gymnaſijſq; exerceri, ludicra curabant quinq; Bidiœi. Litteras diſcebant pro neceſſitate, ſed eorum diſciplina tolerantia laborum erat & arma; Natu maioribus cedunt deuia, & aſſurgunt, more ſumpto ab Aegyptijs; Omnibus, qui iuſſerint, obtemperant, audiunt omnes, qui reprehenderint, amantes maxime,

xime. Poſt duodecimum annum nudis pedibus incedunt vnico tantum pallio ſingulis annis contenti, in thoris harundinaceis cubant, decimo quoq; die oſtendunt ſe Ephoris, qui cædi iubebant, qui molliores pinguioreſq; eſſent. Poſt pubertatem dicuntur Sphærei, & ſuo arbitratu viuunt: non deſcendunt in forum ante vigeſimum annum, ſed peragebant neceſſaria propinquorum opera, & amantium. Puerorum nanque amores laudabantur Spartæ, Athenis, Minois legibus in Creta; vbi amantes pueros rapiebant, triduum antea rapina prædicta: muneribus ſcilicet puerum allectum conuiuio accipiebant cum ſocijs, & donis cinctum remittebant: is veſte induebatur accepta ab amante, qui quidem φιλήτωρ dicebatur, & puer ipſe κλεινός; ac ſi amantem diceremus nos, & inclitum, præclarumq; Apud Elienſes, & Bœotios, Thebanis maxime permittebantur concubitus cum pueris, & apud Troianos, & Perſas, qui hoc didicere à Græcis: in Gallia pueri olim viris publice nubebant. Itali quoque ſectabantur puerorum amores, ſed lege prohibiti, licebat pueros, qui apud mangones erant, ſoluto precio, quod moderatus eſt, Domitianos inire, ſeruos etiam forma inſignes, qua cauſa creditum ingenuos pueros bullas habuiſſe, vt dignoſcerentur à ſeruis. In Aphrica Tunete ſolenni die extra vrbem quodam loco conuenit omnis ferè multitudo ad Venerem cum pueris exercendam, puerorum amantes Græci poſtes floribus ornabant, & corollis, fidemq; inter ſe dabant ad Iolai ſepulchrum, quod Thebis erat, quoniam Iolaus ab Hercule amatus, ſecum fuerit in certaminibus auriculiſq; apprehenſis eos oſculabantur: quod oſculum dicitur ab Aenico χύτρα de quo & Tibullus.

Oſcula compreſſis auribus eripiet.

Apud Argiuos verò honeſti adoleſcentes cum Clypeo pompam ducebant magno caſtitatis honore.

Græ-

Græcorum Puerorum Inſtitutio: Comæ, Barbæq; depoſitio. Cap. XII.

ALij Græci iuuenes, qui Spartani non eſſent, nobilitate, & dignitate illuſtres liberalibus diſciplinis omnibus inſtruebantur, & Macedones, qui Philippi inſtituto Regis miniſterio tradebantur omneſq; in ſingulis Græciæ vrbibus ab vno præceptore, qui & comes erat, quod & in Italia fecere Faliſci. Athenis vbi puberes facti eſſent, publicè illis oſtendebantur artium omnium inſtrumenta, quæ quis apprehendiſſet, illam artem, tanquam inuitante natura, exercebat. Mox primam barbam, comamq; deponebant, id faciebant Romani altero & vigeſimo anno conuiuio acceptis amicis, vim menſura quadam in templum Herculis, illatam, propinantes conuenientibus, quæ dicebatur οἰνιστήρια. plures tondebant primam comam prope fluminibus, alij adducebantur in Delum, primitiæ enim iſtæ fluminibus, vel Apollini conſecrabantur, quod corporea conſtent incrementa ex humore, & caliditate: capillus ipſi Deo dicatus appellatur ab Aeſchylo θρεπτήριος Cutti verò non ante barbam, crinem, & ferreum annulum deponebant, quàm hoſtem interfeciſſent.

Indorum, Arcadum, Aliorum, Romanorumq; puerorum inſtitutio. Cap. XIII.

INdi pueri cibum ſumpturi adibant Gymnoſophiſtas, & referebant eo die, quę bene feciſſent: qui nihil haberet, quod diceret, impranſus ad opus mittebatur. Arcades ad trigeſimum vſque annum Muſicæ operam dabant, canebant pueri hymnos Deorum laudes, & Heroum continentes, grandiores Philoxeni, & Thimotei diſciplinis inſtituti

ſtituti annuos ludos libero celebrabant cum cantu, & choreis, iuuenes ludos viriles, omnino apud illos turpe ignorare muſicam. Parthi vero in primis docebantur arcus tendere, Germani haſtam vibrare, Lucani venari: viuebant enim venatu in ſyluis citra ſeruorum operam: Romani equitare, & pugnare cominus: ij olim probatæ anus curæ demandabantur, quæ eorum verba, & luſus obſeruaret, ne præter honeſtatem aliquid agerent. Poſtea vero ancillæ Græcę, & Seruo Pedagogo filiorum cura demandata, quare mores corrupti putantur: docebantur in ludis litterarijs, qui quondam in foro erant, & ſimul virgines: nam Appius Virginiæ amore captus dicitur, cum legentem vidiſſet in ludo. Minerual dabatur præceptori Quinquatrijs, Saturnalibus, & Calendis. Maſſiliamq; mittebantur in Galliam, Græcam vrbem Phocenſium ad ſapientiæ præcepta perdiſcenda. Adulti bullis penatibus conſecratis, repoſita prætexta XVII. ætatis anno in templo Iouis Capitolini liberalibus, die libero patri ſacro XVI. Kal. Aprilis togam ſumebant, & petebant cum amicis Deorum templa. Qui futuri Oratores erant, a patre, vel propinquis ducebantur ad eum Oratorem, qui princeps in foro eſſet, quem iuuenes obſeruarent, ab eoq; diſcerent eloquentiã. Primum dicturi, in forum producebantur à conſulari viro, vt ab Auguſto legimus C. & L. filios eorum Tyrocinio in forum productos. Principum liberi, & alij eiuſdem ætatis nobiles ſedentes veſcebantur in propinquorum conſpectu propria, & partiore menſa. Ex publico trigemini vſque ad pubertatem alebantur, propter Horatios. qui cum Curicitijs pugnarunt pro Imperio Romano. inde ius trium liberorum inſtitutum.

Virginum, Mulierumque Loca, Opera, impudicitiæ meretrices, mulieres facie obtecta. Cap. XIIII.

VIrgines verò in ædium ſeceſſu verſabantur apud Græcos, vnde non egrederentur niſi matres, aut cuſtodis iuſſu. Romanæ matronæ operas in atrijs agebant, in Iberia Iudicibus quotannis quicquid texuerint, oſtendunt, quæ plus texuiſſet, maximo afficiebantur honore. Perſis mulieribus turpe lanæ manum admouere, quod Romanis decus, hæ vero nec coquunt, nec noliunt. Apud Iaxamathas eaſdem arces fœminæ, quas viri, exercent, adeo vt ne militia quidem vacent, laqueis hoſtes interceptos trahendo conficiunt. Gretulæ, Grelonias videtur appellaſſe Clemens colunt agros, id & Threſſæ faciunt, oueſq; cuſtodiunt, vt Troglodytarum fœminæ, ædificant, vagantur, homines; aduenæ maximè cum illis coeunt, verſantur in negotijs Aegyptiæ; domus curam gerunt viri. Romanæ vero, abſente viro, nec de rebus neceſſarijs loquebantur. Sarmatæ equos tractant, & arma: in Bactris, atque Suſis equitant, vnguentis vnguntur, & veniunt in ſeruorum: Hoſpitum, aliorumq; complexus: Proſtam Rheginæ die Veneri ſacro ex Leophrenis Tyranni voto in bello aduerſus Locrenſes, ſemel in vita Veneris fano Babyloniç, Corintho vltra mille virgines. Gindanorum fœminæ tot fimbrias ex pelle ferunt, cum quot hominibus habuerint conſuetudinem, decus eſt plures habere, vt apud Sthymphalos cum pluribus viris commiſceri, & apud Indos, elephanto accepto, Syracuſis etiam. Non enim vir, aut mulier in ea vrbe precioſius exornantur, qui non faterentur ſe ſtuprum paſſos. Romæ vero turpe corpore quæſtum facere, licentiam ſtupri apud Aediles meretrices vulgabant, togatæ erant, ſuccinctaq; veſte, quod ex Aphranio Toga-

tarum

earum ſcriptore patet, mutatum nomen inſcribebant cellæ in lupanari, vbi proſtabant, vt in Attica in Sciro: concubitus precium quadrans erat, quare, & Quadrantaria fortaſſe à Cicerone dicta eſt Clodia, & a Cæcilio, vt eſt apud Fabium, Clytemneſtra. Olim non dabant fœminis pecuniam, ſed oues, equos, boueſq; quos petijſſent, quoniam antiquorum opes in armentis erant. Athenis meretrices templis arcebantur, nullas in vrbem admittebant Cij, nec tibicines, in qua Inſula nunquam adulterium, aut vetitos concubitus commiſſos dicunt, nec apud Seras, vbi non meretrices ſunt, non fures. ſic in Aethiopia, non homicidæ. Contra Indi adulterijs operam dant, & cædibus, abſtinent à mendacio, vt & Perſæ, qui pellices, & vxores, quas peruices adeunt, domi occluſas tenent, in itinere opertis vehiculis ferunt. Byzantiæ noctu tantum domo egrediuntur, equo vectæ, facie obtecta, vt & ſunt Carthaginenſes, & in Arabia vno excepto oculo, facie item velata nuptæ fœminæ Spartæ, aperta virgines, quod ipſæ virum quærant: velata etiam Chalcedonia, quam tamen denudabant dimidia parte Magiſtratibus, aut externis occurrentes, quod Chalcedonijs à Bithynis victis externis nupſiſſent. Thraces ſtigmate notant mulieres, quod vatem olim Orphea interfeciſſet, qui eis ſpretis puerorum ſectabatur amores.

Nobilitatis ſignum Ephippia equorum Cap. XV.

PVNCTIS etiam notabant ipſi pueros, hoc enim apud eos nobilitatis ſignum eſt, vt apud Romanos imaginum ius, quod non habebant noui homines niſi in Aedilitate, & damnati amittebant: nigros etiam calceos cum luna nobiles ipſi, ſiue vt credidit Caſtor Deiotari Re-

 gis

giſ nepos, quòd in globo Lunæ eſſent Elysij campi, beatorum loca, ſiue quòd antiquiſſimo genere ipſi eſſent, quando Euander ex Arcadia venerit, vbi fuiſſe dicuntur homines ante Lunam, & προσέληνοι Athenienſes ea cauſa aureas geſtabant cicadas capite, tanquàm primi hominum fuiſſent terra geniti, quos tamen vocat Theopompus Aegyptiorum colonos: ſic Garamantes, & ipſi capite ferebant pennas, quòd volaſſet fermè excreta in Aphricam Acacalis Minois filia, Amphithoontis mater, qui dicitur Garamas, Naſamonis pater ex Tritodine Nympha, vnde & Garamantes, & Naſamones fuere. Apud Perſas Cyri lege nobiles equo vehebantur, pedibus enim ingredi ſeruorum erat, prohibitumq; nobilioribus, & turpe apud Halanos: equis ephippia ea apponebant, quibus iam vtuntur equorum domitores, abſq; annulis ferreis, quibus ipſi imponimus pedes. Apud Aegyptios, qui nubilis eſt annulo, torque, & purpura à Rege donatus curru circunducitur per vrbem clamante præcone nobilem illum eſſe, quod ſcriptum eſt apud Ioſephum, ſic enim dicitur ab Euſebio ἱμάσηπτος ſcilicet ἱώσηπτος vero à Lycophronis interprete Iſacio. Apud alios aurum auriculis geſtare nobilitatis ſignum erat, ſeruitutis ſtigmate, punctiſq; notari.

Serui quomodo libertate donentur. Cap. XVI.

AT Scythę ſeruis exculpunt oculos, ne lacequinium, quod pro vino habent, biberent. Lacedemonijs certas plagas vel inueneritis quotanis infigebant Elotis, ne deteriores fierem, quorum opera liberi omnes, vt & equorum vtebantur. Nam Spartani, Indiq; omnes ingenui erant, ſerui externi, & apud Iudæos ex Chananæis, quo nomine vocabantur gentes Paleſtinæ omnes. Phryges

ges filios ętiam vendunt, vt ſeruiant. Nulla olim erant ſeruitia, agros liberi colebant, & apud Nabatæos conſanguinei inuicem ſibi miniſtrabant, quare & ἀνθιστήρια celebrantur Athenis eo menſe, qui ἀνθιστηριῶν dicitur, quibus cum dominis ab opere liberi ſedebant ad menſam ſerui, qui in Creta Hermeis feſtis liberi erant apud Babylonios in Saceis imperabant quinque diebus liberis. Apud Theſſalos Pelorijs miniſtrabant illis domini, more à Pelasgo Rege ſumpto, qui cum a Pelore ſeruo accepiſſet terræmotu Peneum fluuium erupiſſe, parata menſa miniſtrauit ſeruo, Romæ. Id Auguſti liberi erant, & in Saturnalibus, quibus ante, quàm domini, cœnabant pileos ſumebant tanquam liberti. Qui enim donabantur libertate capite raſo in templo Feroniæ Libertorum Deæ ſumebant pileum, ſpectatæ virtutis inſigne, vnde & ſerui aliqui propter virtutem pileati vendebantur, ſiue propter Dioſcuros, qui primum Soteres a Meneſtheo dicti ſunt, cui, Theſei filijs expulſis, Regnum dederant, & pileati ſunt, quando etiam vocantur a docto Catullo Libertis, feſtucas tenues inijciebant domini, dextraq; comprehenſos circumagebant, quo eos ſui eſſe iuris oſtenderent, Athenis ingrati in ſeruitutem reuocabantur, Maſſiliq; etiam, ſed tertio tantum, quod & D. Claudius Romanis licere voluit. In Lybia Δουλωνπόλιν ſcribit Hecathœus vrbem eſſe, in qua ſeruus, qui intuliſſet lapidem, liber erat, aliam ἱερόδουλον in qua omnes ſerui erant, ingenuus vnus tantum. Qui ſe alicuius ſeruum fateretur, terram illi, & aquam præbebat, rerum ſcilicet omnium poteſtatem, illis enim omnia fiunt; propterea miſit in Græciam Xerxes legatos terram, & aquam petitum. Romæ trans mare adductis ſeruis, eorum pedes creta notabant, ſcriptis etiam monſtrabant qua arte præſtarent: nam plerunque vendebantur bello capti, & hi ſub haſta, & coronati. Dominorum indignationem placabant ad monumenta parentum, & ſtatuas
fu-

fugientes, qua cauſa ſimulachra coli cæpta ſcripſit Diophantes.

Seruorum nomina comam qui alunt, tondantùe. Cap. XVII.

ATHENIS ſerui vocabantur nomine gentis, ex qua eſſent, Syrus, Geta, Dauus à Dais in Margiana populis, vel nominibus, quæ in prouincijs, vnde eſſent, magis in vſu fuiſſent, ſic phryges dicebantur Manes, & Midæ Paphlagones Tibici, Harmodij verò, aut Ariſtogitonis nomine nemo vocabatur, qui Hipparchum Hippiæ fratrem interfecere. Nemo etiam apud Græcos comam alebat, libertatis enim ſignum apud eos hoc eſt, & apud Hiſpanos, Germanos etiam, & Francorum Reges, qui ſunt in Germania, Anſiburij, Angriuarijq; dicebantur, nunquam abſcindebant comam. Perſæ quoque alunt, & Parthi, qui capillos ſpargunt, quod & alij fecere, vel mulierum more componentes; hæ nanque apud Homerum eos vngunt, vt, & corpus, reticuloq; candido tegunt, poſtea alieno crine, τροχόμιον dicunt Græci, in capitis vertice turrim fecere: virgines cogebant nodo, Hiſpanæ aliquæ circumponunt ſtilo pedali, quos atro pileo tegunt.. Spargunt, & Scythæ capillos flauo colore tinctos. Thraces in frontem, Euboici homines in terga demittunt, qua coma dicitur à Lycophrone Hectorea: Germani, Sueui maximè, nodo colligunt, nodo etiam a tergo Aegyptij pueri ingenui, quod & in Græcia ſeruos feciſſe legi apud vnum Lucianum. Pallene pago in Attica decus, vel ſenioribus nutrire comam; redimereq; reticulo, Mauris cincinnis exornare; olim Argiui capillati erant, tonſi Spartani, qui vbi eos prælio viciſſent, aluere

comam, depoſuere Argiui: aluiſſe tamen primus apud Spartanos dicitur Leonidas Rex, quòd ſic aſpectu terribilis videretur hoſtibus, amicis vero mitis, ſimulque aluere Thurij, Tarentini, Mileſij, & alij, quibus Laconia inſtituta placebant. Britanni corpus omne radunt, præter caput, & Labrum ſuperius, Indi mentum intonſum, vt Græci, barba tincta, intonſum etiam caput, ſic Aſſyrij, hirtis comis Mardi in Perſide, Machlyes anteriorem capitis partem radunt, & Nomades, qui Tartari ſunt, barbam etiam, præter labrum ſuperius, vt Turcæ: poſteriorem capitis partem radunt Longobardi, Anſes, & Hiſpaniæ mulieres quædam, ſiniſtram Maxyes, Macæ verticem, & vtrinque partes inferiores, in medio capillos habent: Abantes pugnaces homines, & ipſi anteriorem, ne ſcilicet capillis in bello ab hoſtibus caperentur, quæ tonſura dicitur Theſeis à Theſeo, hoc modo in Delo detonſo. Poſtea breuibus capillis vſi ſunt viri, quos, & barbam nutriebant in mœrore, aſperioris enim vitæ ſignum eſt, quare benecapillati erant philoſophi, & vates, barbati etiam: capillati, & Bœotum Magiſtratus, cum corona, & armis inſtructi: in Creta vero deponebant Magiſtratus comam.

Artifices, quibus aliqui delectentur maximè, permutatio, pecunia antiquorum. Cap. XVIII.

CAVTVM eſt præterea perpetuo edicto, vt ſeruitia picturam docerentur, aut toreuticem. Apud Thebanos vero cogebantur pictores, & plaſta pulchrius effingere imagines, meliuſq; quàm exemplaria eſſent, more poeta-

poetarum. In Aegypto nil noui pingere poterant; apud perſas à Regibus tantum interfectas feras. Scribebantq; in ſuis operibus pictores χειροπολυγνώτυ, eius ſcilicet, qui pinxiſſet, ſtatuarij eius, qui feciſſet, hoc modo ποιεῖ πολύκλειτος ἐξομι δας, vel alius. Apud Aegyptios, Perſas, Scitas, Lydos, Græcos, Corinthios maximi artifices habebantur ignobiles, generoſi, qui in nullis artibus verſarentur militiæ cauſa, quod & Aegiptiorum exemplo credunt Lacedemonij, apud quos militiam tantum colunt liberi Lycurgi legibus, artes alias omnes ſerui, præter quàm vnguentariam, quam vrbe expulerunt, quòd oleum diſperderet: turpe Romanis popinam, & artem manibus facere, in Ibernia rapto pulchrum viuere, pulchrum & in Thracia, otiari etiam, deformis agricultura: apud Indos duas artes exercet nemo, nemo apud Vxios agriculturam, paſtores enim ſunt. Arachoſij docti ab Alexandro colunt agros, agros, & Græci, ſed mulis arant. Arabes eaſdem artes ſequuntur; quas parentes: qui artem omittebãt; Deo artis præſidi inſtrumenta ſuſpendebant. Germani in otio, venatione, & bello verſantur, Cretenſes in venatione quæ omittuntur, ſi fera in fluuium ſe deiecerit: quod cæpiſſent antiqui omnibus impartiebant, dentes, ferarumq; cornua, & pelles in templis ſuſpendebant. Sybaritæ in luxu viuunt, & Lydi ſtupra etiam inferentes, patienteſq; ac ſi omnibus ſeparatim ineſſent, non permixtæ, parentum ſeurinis vires, qua cauſa redidit Parmenides fieri μαλθακός. Iones choreis gaudent, Partiq; ad tibiam, fiſtulam, tympanum tripudia ducentes Antiocheni Syri ſpectaculis, Babilonii, & Leontini Siculi ebrietatem Byzantij, qui ea cauſa hoſpitibus domos relinquunt, & vxores, vt in popinis, ipſi verſentur: his omnibus Vandili, bibacitate Perſæ, gloriæq; ducunt non inebriari, Tibareni iocis, Phæſtii etiam, & ſcemmantibus, ad quæ proferenda ſe a pueritia exercent; Cilices ieiunijs Neruij Belgæ fru-

galitate

galitate, nullus ad eos aditus, nihil patiuntur vini reliquarumq; rerum ad luxum pertinentium inferiri: frugaliſſimi etiam ſenes in Aſia alios fugiunt homines rerum prætia oculis æſtimant: fila enim, quæ ex arboribus, vermiculiſq; colligunt, vendunt alijs rebus permutantes, vt ſolebant antiqui ante pecuniarum vſum, nam & Homerus Græcos accepiſſe vinum tradit ære, ferro, & hominibus datis, qua rerum permutatione Pauſaniæ, qui Græciam deſcripſit temporibus, Indi vtebantur, numos enim non habebant, & ſi auro, & ære abundet maximè regio: Numorum inde loco fuere obeliſci ferrei, æneiq; quare, & oboli nomen eſt: primumq; pecuniam ſignarunt in Græcia Aeginetę, Saturnus in Italia: Britanni numo æreo, & annulo ferreo vtuntur, Syracuſani ſtanneo numo, Lacedemonij coriaceo, inde ferreo à Licurgo inſtituto pondere minæ Aegineæ: Indi aliqui trans Gangem iam mori cortice, alij glebis aureis, coralio quidam, nonnulli ſale, antea aurichalco, & ære, ære Aethiopeș, quod apud eos precioſiſſimum eſt, cum auro propterea ſontes vinciant: aurum vero Soli defodiunt homines Babytaces oppidi ad Tigrim.

Nudi qui ſint, aliorum veſtes, & Romanorum annulos qui ferrent.

Cap. XIX.

ILLIS vero, quæ Seres legunt, filis, Sericæ veſtes fiunt delicatorum olim hominum, quibus, & Vandili vtebantur, & Seres ipſi: has ex floribus propterea appellauit Dionyſius Apher qui ſcripſit περιήγησιν, non enim habent oues Meroitæ ad Nilum nudi ferè ſunt, & Iſmahelitæ, qui Arabes ſunt, pallium tantum ferunt, & caligas, caput vittis circundant, cætera nudi, nudi & Gamphaſantes in Aphrica, & Ethiopes aliqui, & Britanni qui ferro ventrem, ceruicemq; cingunt & corpus inficiunt

Nn glaſto

glaſto cęruleo colore animalium formis, cęruleo etiam Agathyrſi, nimio Maxyes,& Zigantes Aphri, Seſamo Aſſyrij, anthemidis flore pectora, & terga Moſynœci, Libycæ gentes decocto nardi celtici. Apud Lydos vero, & barbaros omnes ferè alios nudum conſpici probrum erat. Britanni interiores pellibus veſtiuntur, & Aphri pauperes, ditiores enim ſagis vtuntur: pellibus Fenni, Sarmatę, Sueui, Germani alij, & Sibæſi Indi, magna corporis parte nuda: Getuli & Sardi caprarum pellibus veterum Græcorum more, vnde Hercules cum pelle eſt,& Poetæ ſenes vocant ab hac veſte διφθερίας, iuuenes etiam Cæcilius, & Græci Grammaticos hac veſte indutos, quæ ἰσάλη dicebatur alio nomine. Scythæ tergis vulpium, & murium, quæ tactu mollia ſunt, Sabellorum, & madriorum pelles putarim. Scythæ ipſi, & Thraces veſtes mero perfundunt, quod generoſum ad modum putant, & beatum. Pelles induunt præterea Locri ozole, qui in Phocide ſunt, Sobij Indi,& Indi, qui ad Oceanum, Gotthi,& Hunni, hedinisq; pellibus circundant crura: Mauri leonum, Pardorum, vrſorumq; pelles, quas Græci geſtaſſe videntur apud Homerum vſque ad pedes ſupra alias veſtes, hæcq; erat χλαῖνα, quomodo caprinas pelles Aphræ mulieres fimbriatas, vt poſtea fecere Græci agida Pallados. Aliqui ex Pharusijs ſerpentum, & piſcium coria veſtium loco habent, piſcium Arbi in Carmania, Ichthiophagi, qui Stoberam vrbem incolunt, & Indi in Oceani Inſulis: vituli piſcis ij, qui ſunt ad paludes Araxis in Armenia: Maſſagetæ indumenta ex phocarum pellibus faciunt & arborum corticibus, corticibus Indi aliqui, Geloni artibus hoſtium interfectorum, Indi paluſtres, & nautæ antiqui è tegete, olim pleriq; auctore Theophraſto, ex lana, quæ in bulbis eſt intra ſummum corticem, & eam partem, qua veſcimur. Maurusij tritam, & vilem veſtem gerunt, vt Philoſophi, qui prolixa barba, dextra baculum

librum

ſibrũ habebãt ſiniſtra. Parthi tenuiſſimã, perlucidamq; vſq; ad pedes, & Sarmatarũ more, fluitatẽ, perlucidã Tarentini, Iapiges, qui etiam fucata facie erant, floribus pictam, vt meretrices, & ditiores fœminæ: pictam Niſæi Indi, purpuream Lacones, ne pugnantes ex vulneribus ſanguinem viderent; purpuream vero non ferebant ſerui. Pullam habent Melanchlæni, & qui circa Padum ſunt propter Phaetontem fulmine ictum, pullam etiam Daunij in Apulia, quòd incenſis a captiuis Troianis nauibus, vel inuitus illic permanere coactus ſit Diomedes: albam Rhetores, vnde λευκοφόρον Ammianus Rhetorem appellat. Getulæ fœmine veſtem habent nullo colore infectam, nec calceos, nec vnguenta. Contra viri ornantur auro, & vnguentis, cum pugnaces tamen ſint: cæruleis non vtuntur Agrigentini, quòd eo colore veſtes fuiſſent ſatellitum Phalaridis. Galli veſte exornantur tincta, auroque picta, torque, & armillis: auro & Agathyrſi, Perſæ optimates à Rege donati torque, acinace, monilibus, armilliſq; aureis, cum gemmis, anaxirim (veſtis nomen) triplam habent, duplam tunicam manicatam ad genua vſque verſicolorem, tiaram, vt Medi, & Armenij, amplumq; calceamentum duplum, plebs olim è corio veſtes, mox duplas tunicas ad medium crus, & Tyriam ſindonem circa caput, vt Indi linteos, qui auro brachia, & lacertos, lapillis aures ornant, & ebore, corpus tegunt vſq; ad pedes carbaſis, ſoleaſq; induunt, & calceos altiores: Aſſyrij lineam tunicam geſtant talarem, exteriorem laneam albam, mitras, non magnos calceos, & Scipionem: Armenij demiſſas tunicas, ad pectus cinctas, demiſſas ſed ſolutas Sarmatæ, Turcæ etiam, & olim Pœni, hinc poeta diſcinctos Aphros vocat: auribus perforatis annulos ferunt, vt Romani, plantino ioco digitos non eos habere in manibus: Aegyptij lineas veſtes recens ablutas, lineas Brachmanes, qui circa Indum ſunt, calceos ex arborum corticibus, vt & Pythagoræi: lineas longobardi, la-

xas, fimbrijs ornatas; & vario colore, calceamina vſq; ad ſummum pollicem aperta loris commiſtis reuincta: lineas Athenienſes fœminæ cum fibulis, quas detraxere, vbi furore percitæ redeuntem ex Aegina quendam veſtium fibulis interfeciſſent. Mulieres apud Homerum palla indutæ ſunt fibula alligata ſuper pectus, balteum habent, crepidas, & inaures: fibulas fecere poſtea aureas, & argenteas, quibus aptabant manicas, & coronam auream capite geſtabant. Lacedæmoniæ virgines tunicas inferius apertas ferebant, quare in inceſſu vel Sophocle teſte nudabant femur: Romanæ virgines zonas, & vittas caſtitatis ſignum, Hiſpanæ aliquæ in capite ferreos coruos, ad quos contrahebant velum tanquam vmbraculum. Adyrmachidarum vxores crura cingunt armillis æneis, Aegyptij aliqui in honorem Saturni ſeſe vinciebant ferro, perforato naſo, vt Aphri aliqui ad oceanum naſum, auriculis, & labra perforati aureis annulis exornant: fœminæ in Pœonia cubitos armillis ferreis, æneis, cryſtallinis, & oſſeis, nates balteis latis ex panno fimbriatis. Amazones veſtem nodo colligunt, leua ad pectus nuda, integram enim hanc papillam ſeruant, aduſta dextera, vt tela vibreat facilius. Germanę etiam fœminæ nudæ brachijs, lacertis, proximaq; pectoris parte erunt, reliquo corpore lineo amictu tecto. Germani ipſi qui pellibus non vtuntur, ſagulo argento variegato cooperti fibula conſerto, cætera nudi: locupletiſſimi veſtem ſtrictam fuerunt artus exprimentem, arctam, & Anſibarij, qui tamen Germani ſunt: frontem Mardi Perſæ funda cingunt, veſte ſupra genua: palliati Græci erant, purpureas veſtes ferebant Athenienſes, tunicas variegatas, capillis appendebant corymbos, & aureas cicadas. ponè ſequebantur ſerui cum ſellis compactilibus vt heri ſedere poſſent cum libuiſſet: Aetoli ſiniſtro pede, ut ait Ariſt. vel dextro, quòd eſt apud Euripidem, calceati erant, nudi ſiniſtro, ut Hernici in Italia pelaſgorum coloni Getulæ fœ-

minæ

minæ nudæ pedibus. Ro. abſq; tunicis fuere olim ſola toga rotunda, quam ad calceos uſq; demittebant, ut Græci pallium. Credidit tū Plin. togam ad pedes demiſiſſe primū Curio, ut varices velaret, poſt Cice. tempora medijs cruribus terminauit. ἐξωμίδας, etiam habuere breues, ſtrictaſq; tunicas citra humerum deſinentes, mox paululum infra genua, breuiores militum erant, latiores præconum, prolixæ, & manicatæ fœminarum, ut virginum apud Iudæos, apud Græcos liberorum: veſtes enim ſeruorum unam tantum manicam habebant faſcijs cingebant Romani crura, quas habuiſſe dicitur Pompeius cretatas, purpureas Clodius, prætexta utebantur mulieres illuſtres, & nobiles adoleſcentes, & purpuream togam eorum filij, qui curulem Magiſtratum geſſiſſent, collo vero ſuſpenſas habebant bullas ingenui aureas, ſcorteas libertini, cum bello punico ſecundo libertinorum filij carmen ceciniſſent. puberes, & puellæ nubentes prætextam deponebant, quam induebantur Magiſtratus, viri etiam prætorij feſtis diebus, nobilium tantum erat, eam enim nec externi, nec libertini geſtabant, tunica, & latus clauus Senatorum, equitum annulus ut à plebe diſcernerentur, ſic patrum uxores ſtolatæ erant, equitum pedibus aurum induebant, ſed auratos etiam calceos cum margaritis habuit Cæſar, & Domitianus, Annulos vero non habebant Equites, niſi donati à Prætoribus, tanquā viri fortes, vel Romæ, vel in prouincijs, & ab Imperatoribus, qui ut Prætores etiā, ſcribas, & alios, qui fortiter aliquid geſſiſſent aureo annulo donabant: dabantur quoq; legatis ad exteras gentes, quibus tantū uti apud Romanos, vel poſt legationem mos fuit in publico aureis, domi ferreis, vnde & ferreus mittitur ſponſæ abſq; gemma, nec annulos habent, niſi quæ nupſiſſent: eos imponebant ſiniſtræ digitis minimo proximis, quòd neruum ex corde progredi ad hunc digitū crederent, vel quòd hic digitus minus ageret. Scribit enim Ateius capito liberos homines, quibus

fides adhiberetur, annulum habuiſſe ſignandi cauſa, & quocunq; digito ferri ſolitum, ſed vbi additæ ſunt gemmæ eo digito impoſitum, poſtea indice, mox minimo Græcorum more, Galli, vero, & Britanni medio.

Quæ ederent antiqui, biberentve. Cap. XX.

SED poſt indumenta enumeranda videntur quæ ederent antiquiores. Vixere primum fructibus, quos vltro terra tuliſſet, Mox paſtores lacte, & carne, frugibus deinde colentes agros. Græcos quidem paſtores primum fuiſſe teſtatur Dicæarchus, & poetæ, qui homines alios dicunt ab agnis πολυάρνας, alios à bubus πολυβοῦτας ab ouibus alios πολυμήλους oueſq; ipſas aureas habuiſſe pelles, quòd priſcorum opes gregibus conſtarent, Sic Argis aries aureo vellere dicitur fuiſſe Atrei, quem conqueritur ipſe vxoris fraude ſubductum à Thyeſte; nam conuenerant poſt Pelopem illum regnaturum, qui quod magis admirandum eſſet, oſtendiſſet, propterea arietem ſeruabat illum, & Regni ſtabilimen appellat apud Tragicum, cuius carmina refert Cicero, declaratis iam & eius verbis, & Senecæ in Thyeſte, quæ adhuc fuerant obſcura. Romanorum etiam nominia ab animantibus hac cauſa eſſe multa videntur Porcilius, Ouilius, Caprilius, Equitius, immo Romulus, & Remus fuere paſtores, vnde antiquiſſimum æs pecore notatum, & populus Ro. luſtratus in Solitaurilibus verre, Ariete, & Tauro. Eſitarunt vero Scythæ Tauri rapum, Aethiopes Orindij ſemen ſeſamo perſimile, Sarmatæ, & Mœotici homines milium, hoc, & hordeum, glandes etiam Meroite: hordeum, & frumentum toſtum Mauruſij, quorum creditur Rex fuiſſe Antæus, Germani auenam; pannicum Aquitani, Perſæ na-

ſtur-

ſturtium, & terebinthum; Arcades herbarum radices, vt Rhizophagi, & Maſſæſyli, arborum folia recentia, &, vt ſcribit Archæus, glandes, vt alij, ſub cinere coctas, & bacculas ex ramis agreſtibus, & Arimphæi: glandibus conficiebant panes Luſitani, qui montes incolunt Aegyptij farre, vel loto, non enim hordeum, nec triticum, nec fabas edebant, & cibos extra ſua tecta palam capiunt, vt Moſynœci: Lotophagi loto tantum, vt eſt apud Homerum: Argiui comederunt pyra ſilueſtria, vnde eorum pueri quodam feſto per iocum βαλλαχράδας repetunt, quod ἀχρὰς ſit pyraſter, pyra etiam Sylueſtria Tirynthi, Athenienſes ficus, Carmani palmulas, Spermophagi in Arabia poma, Atlantes agreſtium vitium fructus, nihil enim ſerunt; baccas Arimphæi, Moſynœci aliqui nuces elixas, herbas Macrobij hominum iuſtiſſimi: Olera, & farinam Magi: harundinem Hunni, & Indi, qui & folijs arborum veſcebantur, quas Tala vocant, & carnibus ferarum crudis, Padæi maxime Indi, etiam Aetoli Eurytanes: Hunni ipſi carnes ſole, vel ſub alis, aut equorum tergore calefactas deuorabant: Parthi, Mardi, Perſæ, Scritifini in Thule, Thyſſagetæ, Turcæ, & Muſicani iuuenes Indi carnes venatione paratas, item qui Enderum incolunt in Illyrico, qui vbi nil ceperint corijs aſſatis veſcuntur: carne, lacte, & caſeo Nomades Scythæ, Maſſæſyli, ſanguine addito Meroitæ: lacte, & carne Sueui, & Britanni interiores: lacte, caſeo, & melle Myſi; his, & pomis Germani, qui ſuccum etiam potant ex hordeo, & frumento, cynamolgi canum lac, equorum Agaui, quam innocentiſſimam gentem vocat Homerus, camelorum Arabes, carnibus etiam eorum veſcuntur, vt Sarraceni, & barbari omnes, qui in Aphricæ loca deſerta ſunt, Barceiq; à poeta vocantur: camelorum lac bibunt Debæ, Elephantum, & Cynocephalorum Nomades in Aethiopia, vbi etiam Macrobij, qui centum & viginti annis vi-

uere dicuntur, lac bibunt, & rorem, lac Maſſagetæ, & equorum ſanguinem. Butyrum certe barbararũ gentium vel nunc laudatiſſimus cibus eſt, qui diuites à plebe diſcernat. Sarmatæ pulte aluntur, & cruda farina equino lacte, vel ſanguine è cruribus mixto: ipſi, Vandili, Quadi, aliæq; gentes equis, & vulpibus, equis etiam ſylueſtribus Perſæ, Scythæ pecoribus, ſimijs zigantes, Troglodytæ lacertis, & ſerpentibus, lacertis viridibus Aphri, ſerpentibus Ophiophagi in Arabia; lacertis; teſtudinibus, idq; genus alijs Amazones, quare & creduntur habuiſſe nomen, rore etiam Syriaco, mannam vocant. Syri terrenis crocodilis, in Arabia, & Syriæ deſertis locuſtis alij, & ſale viuunt, veſpertilionibus Aſſyrij, qui Borſippæ degunt: Phryges, & pontici homines vermiculis albis, & obeſis è carioſa materia natis, δῦξει dicuntur à Græcis Indis poſtea condidit vrbes, dedit leges, fruges, & vinum Dionyſius: at illi vino non vtuntur, niſi in ſacris, vt Aegyptij vſq; ad Pſammetichum Regem: nam ſanguine Gigantum dicebant exortas vites, ideoq; vinum inebriare. Vino etiam abſtinent Romanæ fœminæ, iuuenes quoq; vſq; ad trigeſimum annum, vel trigeſimum quintum, ut eſt apud Aelianum, niſi certis diebus ſacrorum cauſa: Egnatiuſq; abſolutus à Romulo interfecta vxore, quæ vinum bibiſſet qua cauſa oſculari à propinquis credidit M. Catone ſcirent an temetum olerent, alijs vero, quod ſic feciſſent Troianæ in latio redeuntibus viris, cum naues ipſe incendiſſent. Italæ quoq; aliæ abſtinebant à vino, quod Herculi apud Crotonem ſitienti perſuaſus ab uxore uir aquam, ut tradit Alcimus Siculus, perrexiſſet: abſtinent & Carthaginienſes milites in caſtris, Maſſilienſes fœminæ, & Mileſiæ, quod ſcribit Theophraſtus, Samanei etiam, ceruiſia quoq; & carnibus: polentam enim, orizam, & poma tantum edunt, ut Gymnoſophiſtæ. Nam Brachmanum alios Gymnoſophiſtas, alios Samanæos vo-

cari

cari ſcribit Bardeſanes. Carnibus etiam abſtinent Iouis τροφῆται in Creta, & rebus omnibus, quæ coquuntur, abſtinuere antiqui quoq; Græci, & omnes ætate, qua Pigmalion in Oriente regnabat, quod ſcripſit Aſclepiades Cyprius: Seres etiam, Eſſæi, Getæ Zamolxidis inſtituto, qui diſcipulus fuit Pythagoræ; Perſæ aqua, Aegyptij ouium lacte, ipſi Phœnices, & Paleſtini bubus fœminis propter raritatem, maribus Lindij, quod & in Oriente iuſſit valens Cæſar, Britanni lepore, gallina, & anſere. Galatæ peſſinuntij ſuibus, hoc enim animal interfecit Atym Cybele gratiſſimum puerum. Syri non edunt piſces, quod Derceto dea Semiramis mater cum in ſtagnum ſe proieciſſet, à piſcibus ſeruata ſit: nec piſces edunt homines apud Eleuſinam, nec volucres, nec poma quædam. Contra Ichthyophagi, quos maritimos Indos vocat Curtius ipſi, pecoraq; [vt etiam in Carnina Inſula] piſcibus viuunt. Sole nanq; illis aſſatis panes conficiunt, triticeo pane pro obſonio vtuntur: piſcibus etiam libenter Rhodij, qui damnant, qui carnes edunt: piſcibus, & auium ouis homines, qui in Rheni Inſulis ſunt: piſcibus crudis Indi paluſtres, vel Ichthyophagi ipſi. Homines edere Scythicum eſt, ederunt tamen Scoti, Iberes, Melanchlenæ ambo Scythæ, vt Antropophagi, ederunt etiam Aethiopes, & paſſim omnes ante Iouis tempora, qui id prohibuit, in obſidionum quoq; neceſſitatibus Hiſpani, & Galli. Romani trecenis annis vixere farre, & pulte, quam non cognouere Græci, ſed edebant ipſi polentam, ſuccumq; ex malua & aſphodelo. Athenienſes caſeum, phiſten (maze genus) oliuam, & porrum, cerebrum aſpernabantur, quòd caput ſacrum eſſet: legi tamen eſitaſſe coctum intra fici folia, vinumq; bibebant vnguento mixtum aliquando: ruſtici γίγαρτα conterentes acinos ſcilicet vuæ, vel mali punici cum caricis deuorabant, Itali quicquid daretur, & bis ſingulis diebus Græci ter, aut qua-

ter, Perſæ ſemel, Sarmatæ tertio die, vt & Lydi in fame, ciborumq; penuria, Ichthyophagi vel quinq; diebus ſuſtinent ſitim.

Conuiuia, Pocula, & vaſa, cœnæ ordo apud Græcos, loci conuiuales, mulieres in conuiuio, balnearumq; vſus. Cap. XXI.

AT Sarmatæ ipſi poſtea verſabantur in conuiuijs tribus diebus, Germani, Nomades, Alani, & Sarmatæ, qui Aſiam incolunt, quos dicimus Moſcos die, & nocte: Germani ipſi armati, vt & Perſæ, Lacedęmonij vero nec baculum in conuiuio ferebant, quòd eo Aleander oculum effodiſſet Lycurgo, vel percuſſiſſet, vt ſcripſit Dioſcorides (quomodo & apud Plutarchum legendum) qui litteris mandauit Lacedæmoniorum Remp. & mores. Lacedemonij ipſi in publico cœnabant, quindeni ſimul conuenientes, ſinguli medimnum farinæ, vini choas octo, caſei quinq; minas ficuum totidem ferè, & obſonij gratia minnulos aliquot, quaſi Symbolum dantes: obſonium erat ſuilla caro, & ius, in ſecunda menſa dabantur oliuæ, caſeus, ficus, & placentæ farina, & oleo confectæ in lauri folijs: compotores deliguntur, ἀπομαγδαλιᾳ parte media interiore panis non compręſſa, & in cadum demiſſa. Tyrtæi carmina canunt, quod eo Duce ſuperaſſent Meſſenios, carebant etiā in ludis, qui viciſſet huic carnem dabat, πιλέμαρχος. Ad conuiuia hæc conueniebant pueri tanquam ad diſciplinæ, morumq; Scholam, dicebantùrq; φιδίτια Cretenſes ἄνδρια vocant, & συσίτια à Minoe inſtituta. Decimam enim dant ciues omnes ad conuiuia ſodalitatis: nam vrbes ſingulæ pluribus ſodalitatibus

tatibus diuiduntur: in principio, & fine cœnæ dilutum vinum fundunt, adoleſcentes dimidiatas partes habent, minuſq; bibunt, ſtantes vero omnes edunt: à cœna illuſtrium virorum laudes celebrant: aurea vaſa inania, & argentea exponunt, vt tantum viderentur, Regibus recepto more. Argiui vero fictilia pocula adhibent publicis conuiuijs, & Lacedæmonij feſtjs, epinicijs, & nuptijs: Græci alij vaſa quoq; fictilia habent in conuiuijs. Sed olim vt & apud Homerum, caniſtris afferebant cœnam, panem quidem mulieres, alij carnem; aurea, & argentea vaſa Perſæ, Rhodij myrrha, ſchenantho, amom, croco, balſamo, & cinamomo facta, quæ caloris vi arcerent ebrietatem, antiqui vero cornibus bibebant, Thraces etiam & Paphlagones, vrorum cornibus Germani, quare liber pater videtur cum cornibus eſſe: pocula mox ære facta, quæ & vibicibus imponebant, vt ea refrigerarent. Garamantibus ſtrutio camelorum oua pro vaſibus ſunt, Aphris lignum, aut cortex. Chij vero, Thaſij, & Theſſali in conuiuijs calices capaciores ſiccabant, Athenienſes minores, Lacedæmonijs ſingulis ſingulos calices infundebant pueri, Græci alij conuiuis omnibus menſa ſpongijs prius terſa, partem apponebant, προτεσοινιαν, ſcilicet, deinde ἐπιφορήματα varios cibos vna patina plures continente patellas ſecunda menſa, quæ in honorem Deorum erat, habebat ἐπιδορπισματα oua bina ſorbilia, turdos leporinas carnes, & aprugnas, mellitaq; quæ vel edere, vel ſecum aſportare poterant. Apud Arcades dabatur offa, quam manibus primum illa abſterſis, ſecum ferrent, ob terrores nocturnos in compitis. Apud Homerum primitias ciborum Dijs efficiunt in ignem coniectas, libantq; vinum Veſtæ in conuiuij fine, vt & principio. Meracum in Græcis ipſis conuiuijs miſcetur primo, qui calix dicitur Iouis Olympij, vel Iouis, & Iunonis: ſecundus diluti Telluris, & Herourn, diluti, & tertius Iouis Soterij: ſublata

menſa lotis manib. ſumebant iterum meracum in honorem Mercurij, qui ſomnum mittit, calicem vocant ἀγαθοῦ δαίμονος, cum cyathis ſaltabant, & vt vel Deos, vel amicos nominaſſent, bibebant, iactu etiam talorum, libatam potionem alijs eorum pronuntiato nomine addito ſalutis verbo χαῖρε, tradebant, canebantq; ἢ πέντε πίνειν, ἢ τρία, ἢ μὴ τέτταρα.

Quomodo & apud Plautum fortaſſe legendum. Qui bibere volet, abire cogebatur, ne ſobrius inuinolentos incideret. Canebant etiam optimum primum eſſe bene valere, mox forma inſignem, demum diuitias nulla fraude habere quæſitas. Proponebant ſibi ænigmata, & griphos, iocum illa, ſolertiam hi habebant: qui ſoluiſſet, vel oſculum huic, vel ferculum dabatur: qui ſecus, vel meracum, vel muricam, quam biberet: omnes inde Deum canebant: mox ἄσαρκας cantus inſtitutus ſinguli enim lauri, vel myrti ramo manu accepto, canebant hoc ordine, primus primi lecti, inde ſecundi primus, ſic deinceps; mox ſecundus primi lecti, ſecundi ſecundus, & alij eo modo. Deinde circunferri cepta lyra, ad quam canebant docti tantum carmen, σκωλιὸν propterea dictum, quod non eſſet omnibus facile: qua modulatione leuiebant mentem, vt etiam Pythagoræi faciebant ſomnum capturi, & cum euigilaſſent. Iuuenes vero ſinguli ſingulos choas vino repletas ſiccabant, qui ſuam non bibiſſet, eum cauillabantur alij, iouis dicitur à Suetonio in libro de ludis Græcorum ἑωλοκρασία vt κότταβος cum ſupra peluim μῦρα̃ σ æneas ſcilicet ſtatuas ore patenti collocarent, quarum os vino replebant compotores, quod ſi in peluim cum ſonitu ex ore ſtatuæ decidiſſet, qui impoſuerat laudabatur, ſi clam deridebatur. In Græcorum etiam conuiuijs non erant fœminæ, niſi propinqui hæc agerent, vt & apud ſiculos, qui Græci tamen creduntur: nec in Perſarum conuiuijs vxores, pellices vero aderant, aſtante eunucho

cum

cum arcu, & ſagitta, qui ſi quem vidiſſet intueri auidius illas illicò hominem interficiebat. Apud Illyricos ſunt fœminæ, vinumq; largiter potant vel ab hoſpitibus miſſum: Sybaritarum etiam mulieres, quæ ante annum inuitantur, vt ornatiores accederent adhibebant equos ad tibiam ſaltantes, quare & conſilio Imperatorio, στρατήγημα dicunt Græci, victi ſunt à Crotoniatis, cum inter ordines tibicines collocaſſent modulos canentes, ad quos ſaltarunt equi diſcuſſis ſeſſoribus. Ducebantur etiam in conuiuio Babylonicæ fœminæ, quæ in fine corpus denudabant: Romani vxores, hæ ſedent, viri lectis diſcumbunt puluillo innixi, depoſitis ſoleis, cruribus diſtentis, vel dextro poplite læuum præmentes genu, ſiue cruribus, aut co[illegible] complicatis, vt nunc faciunt Turcæ. Ante cœnam abluebant ſeſe, & vngebant, olim vero brachia, & crura quotidie, nundinis corpus lauabant. Græci ſudorem aqua abluebant, deinde corpus in labris domeſticis, quas ἀσάμινθοις, vocant, oleoq; vncti, mox cœnabant: & poſt labores vel militiæ, vt Agamemnon à Troia reuerſus, vel itineris, quomodo apud Homerum Telemachus, & in lætitia, gaudioq; vt ruſticus in fabula Ariſtophanis, quæ πλοῦτος, inſcribitur: delicati calida, fortiores frigida, calida Germani, & in fluminibus, vt etiam Græci, & Nauſicaa Alcinoi filia, in Odyſſea: at Perſæ nunquam lauantur in fluminibus. Dardani, qui in Mœſia ſunt, ter tantum, nati, in nuptijs, & mortui. Babylonij, & Arabes poſt coitum, vt poſt menſtrua Iudeæ mulieres.

Roma-

Romanorum coena, ebrij coronæ, fratres Arualeſ, Diſcumbentes, miniſtri, & quæ poſt conuiuium agantur. Cap. XXII.

IN triclinijs croco conſperſis, ſternebantur lecti, quas ſpondas videtur Maro dixiſſe: erant antiquitus ex ceſpite, & ſtramine ſcorpeæ forma, ſtragulis ex tergore boum, vt apud Homerum: cum tori, in quibus dormientes iacerent, pellib. hœdorum, ouiumq; eſſent iniecta chlæna. Deinde apud Romanos fuere in triclinijs lecti Arcadici humiles, & breues mox ærati, vt triclinia, abaci, & monopodia, vel teſtudinum ſecto putamine tecta: menſas facere quadratas ex acere, & fraxino, orbiculatas etiam Lacedemoniorum exemplo, ſed citreas elephantinis pedibus tribus; vnde τρίποδα, dixere menſam, quamuis quatuor haberet quandoq; pedes, vt tradit Epicharmus: & credebatur ſacra, quod Deorum apponerentur ſimulachra, & ſalinum. Tres erant menſæ, cylibantum orbiculata, quæ pocula contineret, cartibulum lapidea oblonga columella ſuffulta vinum habens, & Vrnarium quadrata cum vaſis. Priſci cœnabant pane tantum. prandebant carne aſſa, aut frixa; nec enim elixa Heroicis temporibus cognita creditur, licet Herodoto, aliquibuſq; alijs ſecus videatur: prandebant diluculo, nam & apud Homerum Eumæus ἄριστον parat prima aurora, & δεῖπνον Menelaus, δεῖπνος enim etiam prandium eſt, poſtea meridiabant, quam cœnam vocauere Romani, quaſi κοινωνίαν, ſoli nanq; prandebant, & cincti, cœnabant diſcincti cum amicis: hinc nullo apparatu mox fuere prandia, cœnæ copioſiores: cœnabant apertis valuis nona hora, vel ſerius, Athenienſes veſpere, ita Per-

ſæ,

ſæ, vel ubi libuiſſet. Menſas ferebant onuſtas duo ſerui, apponebantq; conuiuis, & cum ferculis mutabantur menſæ, vt apud aliquos verſatilia cœnationum laquearia, conuiuæq; lauabant manus: menſa non tollebatur vacua antiquæ frugalitatis inditium, reuocabaturq; ſi quis in conuiuio ſternutaſſet, poſtea ſi non guſtaretur aliquid, inter dira habebatur. Dabantur olim tantum carnis aridæ, vel lardi pondo tria, ſalſamentorum libra, vel gallina, nec quidem ſaginata, cautumq; s. c. ne in conuiuio impenderentur plus, quàm centeni viceni æris, lege Fannia centum æris, alijs diebus triceni in nuptijs lege Licinia duceni. Sed & Fannia illa lex Licinia dicta eſt à P. Licinio Craſſo confirmata, qua & Itali tenebantur lege Didia, dicebanturq; propterea populi fundi. Nam ſi quod iuſiſſet prætor, aut legem aliquam, quam Romani haberent, ſocij aliqui reciperent, tunc lege eadem is populus tenebatur, & dicebatur fundus, quod ea lex in illo populo tanquam in fundo reſediſſet. Sylla poſtea permiſit inſummi feſtis diebus H-S. tricenos, alijs ternos, pro feſtis ducenos, in nuptijs, & repotijs mille, quas leges ſumptuarias (cibarius appellat M. Cato) tulit Romanorum primus C. orchius Fr. P. Licurgi exemplo. In principio dabantur oua bina ſorbilia, in fine poma; in principio, & fine mel, lactuca, oliuæ, & ſaccharum, quod inferebant miniſtri coronati, ut etiam accipenſera tibia perminente, vinum Græcum ſemel fundebant, laribus primitias ciborum mittebant, nam inter pocula, & epulas libare Dijs dapes, & bene præcari mos erat. At conuiuæ non pauciores tribus erant, nec plures nouem, totidemq; lecti. L. Verus Cæſar duodecim vocauit nouo exemplo: coronati edebant ad arcendam vinolentiam, nam & ebrijs dantur coronæ apud Plautum Græci vero eos oleo ſale mixto perungunt, vel coronati erant, quod priſci cœnarent in littore maris floribus conſperſo, qua cauſa littorum amœnitatem maxime

ximè laudari crediderim à Val. Martiale. Capiebant coronas à conuiuij domino, quæ fuerunt primum ex lana, mox floribus omnibus excepto apio mortuis dicato, quare nec pullati ſedebant in conuiuio, quod Cicero obiecit Vatinio, factæ frequentiſſimè roſis, hyemali tempore ramento è cornibus tincto, laminaue ærea inaurata, aut inargentata cum lemniſcis aureis, quos cælare inſtituit primum Claudius pulcher, & bracteas etiam M. Craſſus aureas fecit, & argenteas folia imitantes, ſed Domitiano principe excogitatum ut hyeme etiam ſeruarentur roſæ fiebant ex anetho quoq; recenti: & roſcida ad conciliandum ſomnum, ut videtur Galeno Medico. Romæ in uſu non erant niſi in conuiuijs, & funeribus, propterea L. Fuluius Argentarius bello punico ſecundò in Carcerem ductus, quòd cum corona roſacea interdiu è pergula in forum proſpexiſſet, Ciuica tamen, quæ iligna primo fuit, poſtea ex æſculo, mox ex quercu, licet uti perpetuo qui habuerit, & huic Ludos ineunti aſſurgunt omnes, vacatioq; munerum datur, patri, & auo. Olim coronæ dabantur tantum Dijs, quæ fiebant ex amaraco. Primaq; corona apud Romanos fuit ſpicea, vitta alba colligata, quam geſtabant fratres Aruales aruorum Sacerdotes à Romulo inſtituti, qui & frondea coronauit Hoſtilium Hoſtilij Regis auum, qui Fidenam primus irruperat. In conuiuio vero digniores primo diſcumbebant, aſſurgebantq; honoratior locus ſummus erat, in prandio Heroico apud Virgilium medius, ut & apud Perſas, conuiuij dominus in imo ſedebat: ad fulcra lectorum erant filij, ſerui etiam, qui ſpongijs ſputa è pauimento verrerent, reliquiaſq; colligerent, quæ menſa decidiſſent, quas apud Græcos non licebat tollere veluti Dijs conſecratas, ſuccincti alij ſerui alia munia peragebant: erat qui puerili veſte, muliebri ornatu pocula daret, unde melius videtur quare dixerit doctus Catullus.

Miniſter vetuli puer Falerni.

Erat

Erat qui mira arte aues diſcinderet, qui virga murmur ſeruorum compeſceret, his enim hiſcere, nec loqui, nec ſpuere licebat, ut & in Perſarum Macedonum, & Chaldeorum conuiuijs, cum nec ipſi conuiuæ loquerentur. Seruis cœna peracta reliquias diuidebant: anagnoſtes legebat Philoſophorum libros, vel amatorios ſermones, comœdi Poemata, adhibebantur ſcurræ, qui riſum mouerent, & poſt cœnam fides, & æquales tibiæ, ad quas canebant de Clarorum hominum virtutibus, ut ſcribit M. Cato in Originibus: pueri etiam qui canerent, & ſaltarent; duo quandoq; aut tria paria gladiatorum qui quidem Rhauennæ exercebantur, educabanturq;. In Tyrrhenorum conuiuijs virgines nudæ miniſtrabant: in fine adducebantur mulieres, & elegantes pueri ad conuiuarum petulantiam, mox iuuenes bene mutoniati, qui compotores ipſos turpè ſubigerent. Caunij pueri, & fœminæ amoris gratia verſantur in conuiuio. Apud Abidenos nutrices circunferunt infantes, quibus ſuauium dant, qui ſimul cœnarent: Aegyptij cadaueris imaginem, admonentes bellè ſe voluptatibus oblectarent, eiuſcemodi tandem futuros. Carmani percuſſa in facie vena ſanguinem cum vino bibunt. Odryſæ Thraces ſibijpſis vulnera infligunt, apud Thraces alios ſorte aliquis laqueo collum immittit, enſem manu tenens, quo ſi non illico laqueum inciderit, ſuſpenditur, ab alijs ſaxo, cui innititur, remoto, cœdis, admodum auida gens. At Scythæ vbi ſe nimium potu indulſiſſe cernunt, arcuum chordas pulſant, vt diſſolutum uoluptate animum ad priſtinam continentiam reuocent. Apud Hiſpanos vero nullus menſarum apparatus, niſi feſtis diebus.

Aegri, Medicina antiquorum, teſtamentum, adoptatio, ordo teſtamenti, hæredes ſanitati reſtituti, qui ſe interficiunt, qui ſeniores, vxores, quæ mortuo viro ſe occidunt, cadauera qui edunt, feris exponunt, proiiciunt, ſeruant ſepeliunt. Cap. XXIII.

INter hos Biſtitani erant, qui ex morbo aliquo infirmos ſolent in plateis deponere, vt remedia ab alijs diſcant antiquorum more, Babyloniorum maximè, Aegyptiorumq; apud quos nulli fuere medici, recepti vero non parabant ægris medicinam ante triduum. Iberes etiam circunferunt ea cauſa ægros. Sed antiqui medebantur magia, & carminibus, quomodo didiciſſe à Chirone Aeſculapium teſtatur Pindarus, & Antolyci filij apud Homerum, Vlyſſe ab apro vulnerato, carminibus claudunt ſanguinem: Indi medebantur cibo, vnctione, & cataplaſmate. Aegroti plerumq; teſtamentum componunt, quorum genera apud Romanos fuere tria, alterum calatis comitijs in conſpectu populi, alterum in procinctu cum ad arma vocabatur, tertium per familiæ coemptionem, cum ſcilicet hæres teſtamento adoptatur in familiam, & adoptantis nomen ſumit, vt etiam apud Barbaros, qui tamen conſueuerant conſenſo lecto, quos pro filijs adoptarent, per veſtes inferius demittere, ſic enim feciſſe dicunt Iunonem, vbi Herculem ſibi in Iouis gratia adoptaſſet, quare crediderim ipſum ab Iunone habuiſſe nomen, vt ἡρακλῆς, diceretur, vt Heraclidæ eius filijs Sardus

dus, cæteriq; Romæ vero qui filium adoptaret, ad Pontifices profectus dicebat cauſam, quòd procreare ſcilicet liberos non poſſet, & cum potuerit ſit expertus, dicebat etiam generum, & dignitatis rationem. Solebantq; quod ex antiquo teſtamento, quod adhuc extat L. Cuſpidij patet, Romani legata primum ſcribere, mox funeris curam certis hominibus demandare, ſeruos vel manumittere, vel in ſeruitutem, & pœnam relinquere, & hæredes inſtituere, & ſecundos, qui adirent hæreditatem ſi primi recuſaſſent, aut morerentur, teſtamenti conſtituere curatores, & teſtes, qui nomen in teſtamenti fine ſcribebant, vt etiam ipſe, qui faciebat teſtamentum. Qui in bona ſuccederet, ſacra gentilicia celebrat, non exiguo quandoq; ſumptu, idcirco hæreditatem obtigiſſe ſine ſacris de ijs dixiſſe videtur Plautus, qui ſolidam hæreditatem ſine detrimento aſſequuntur. Si multi cohæredes eſſent, vno ex hæredibus lecto, qui pretium rebus faceret, qui dicebatur auctionis magiſter, vendebantur bona, diuidebaturq; pecunia. Græci cognatos ſcribebant hæredes, ſed Solon licere voluit cuiq; bona relinquere, quibus libuiſſet, lycij fœminis filijs. Qui ex morbo conualuiſſet gallum ſacrificabat Aeſculapio: Coi remedia deferebant in templo, unde Hippocrates nobiliſſimos libros de medicina collegiſſe creditur: Romani in templo Febris Deæ. Bachitrj vero, ſi morbo leuarentur, obijciunt ſe canibus deuorandos: Brachmanes morbo capti ſe comburunt. Hyperborei vita plerunq; ſatiati è rupe ſe proijciunt in mare, quod & qui Caſſiterides Inſulas incolunt aliquando faciunt, felicioris vitæ ſpe. In ceo ſexagenarij vbi non vtiles ad Rempub. adminiſtrandam ſe viderint, lege conuocatis neceſſarijs poſt ſacrificium, & conuiuium coronati cicutam bibunt. Theophilus Inſulam vocat Chium, Menander Iulidem Cei vrbem. Tibareni præcipitant ſenes, vel vt ait Hieronymus, ſuſpendunt in patibulo. Sogdiani interficiunt

parentes more ab Alexandro ſublato, interficiunt, & Triballi, fuſtibus Sardi, tanquam eos, qui otioſe degant: In Sardina enim plectuntur ignaui, & qui in otio viuunt, coguntur rationem reddere vnde alantur. Caſpij collocant in ſolitudine ſeptuagenarios, feliceſq; credunt qui viui deuorantur. Eruli ad Iſtrum pyræ, qui grauiter ægrotant, impoſitos interficiunt, ſepulchro condunt oſſa, ad quod ſe laqueo vxor ſuſpendit, recuſante infamia notata. Sic apud Catheos Indos vxores cum viris defunctis comburuntur, & apud Venedos in Saxonia, Aphros etiam quoſdam ad Oceanum. Apud Thraces, qui ſupra Creſtonæos ſunt, vxor charior (plures enim ducunt) cum viro occiſa ſepelitur. Derbices ſeptuagenarios viros iugulant, eduntq; fœminas ſuffocant: qui ante è vita abierint, dant hos ſepulturæ: edunt etiam ægrotos, & ſenes Padæi Indi viri viros, fœminas fœminæ: parentes cum pecorum carne ponti accolæ Scythæ, homines, qui in Ibernia ſunt, & Callatiæ Indi, ſic Eſſedones, capite tantum ſeruato, quo auro, argento, gemmiſq; exornato vtuntur pro poculo. Deuorant Maſſagetæ ſenio confectos, qui morbo obierint feris exponunt, vulturibus Taxili Indi, & qui in bello interfecti fuerint Barcæi honoris cauſa, nam vultures ſacros putant: Parthi, & Perſæ auibus, canibuſq; infelices exiſtimantes, qui non illicò lacerantur: idem fecere Iberes Curgene Rege, Hyrcani auibus, vel canibus, quos hac cauſa alunt, canibus ſemiuiuos Medi & Bactriani, vel auibus, more ab Alexandro damnato, eiuſq; præfecto Nicanore, qui ea cauſa penè amiſit prouinciam, feris Aſſyrij, & Magi, ſepeliunt oſſa demum, vt Perſæ: Ichthyophagi cadauera in mare deijciunt, Peones in ſtagnis, Sabæi in ſterquilinijs, Aethiopes alij in flumine, alij vita circumfuſo domi ſeruant, alij in fictilibus defodiunt. Macrobij & ipſi Aetiopes gypſo illitis induunt colorem, & poſt annum efferunt,

runt, Babylonij in melle cera circunducta, vt Perſæ, Indi adipe ſuillo Aegyptij extractis inteſtinis bitumine, ſale, & myrrha, & Iudæi vt diu perdurent, Aegyptijq; in hominis lignea figura incluſos ſeruant, quibus aliquando datis fœnore accipiunt. Nyſæi Indi in cedro condunt Arabes eorum Reges fratres, vxores, filios in harundine internodio euulſo, quod tradidit Vranius, Baleares fruſtis inciſa cadauera in vaſe ſaxis accumulatis, Colchi ſuſpendunt arbore loris colligata: antiquitus terra mandabantur, ſedentes mortuos conſtituebant in ſepulchris Nomades, Athenienſes ad Orientem conuerſos, ad occidentem Phœnices, & Megarenſes, quod & Athenienſes fecitiſſe teſtatur Hereas, ſed Megarenſes vel quatuor vno intuliſſe ſepulchro, Athenienſes ſingulis ſingulos. Troglodytæ vero ceruicem cum pedibus ligant poſtea apud Græcos Hercules primus rogum aſcendens voluit cremari, vel Argium Lycininij filium primus pyræ impoſuit: cremati & Romani poſt quam in exteras nationes pugnantes cadauera eruerentur, ſed non cremabantur niſi dente genito.

Funus Barbarorum. Cap. XXIIII.

HVNNI quoque reddunt terræ corpus, & in illuſtrium virorum funere capillis detonſis vulnera in faciem ſibi faciunt, vt ſanguine plorent: in campo cadauere poſito circuncurrunt milites, celebrantq; res ab illis præclarè geſtas, epulantes mox humo tegunt cum auro, argento, frenis, armis hoſtium, cæteriſq; eiuſmodi, vt factum eſt in Attilæ ſæuiſſimi Regis funere, Albani etiam cum mortuis pecunias condunt, quare miſere vitam in paupertate degunt. Scythæ & ipſi humant cadauera, vbi calculos, quos in pharetra ſingulo die vel albos, vel atros,

vt lætùm, ſæuumve paſſi diem eſſent, viui coniecerant, quod & Cretenſes faciunt, enumeraſſent, hominemq; aut bene, aut miſere vixiſſe pronuntiaſſent, quadragintaq; diebus plauſtro ad amicos detuliſſent, qui cœnam parant omnibus cadauer comitantibus. Reges mortuos ſepeliunt apud Gerrhos ad Boryſthenem ſcrobe quadrata cum pellice, vini miniſtro, coquo, agaſone, alijſq; qui chari defuncto fuiſſent, equis etiam, phaleris, & ſuppellectile, per prouincias cadauere delato, alijs auriculam, alijs crines pre mœroræ ſibi tondentibus, & brachia ferientibus, frontem etiam: circumacto anno ad Sepulchrum quinquaginta interficiunt famulos ingenuos, quos totidem occiſis equis imponunt. Solent & Tauri Scythæ cum Regibus ſepelire, qui grati maximè viuentibus fuerint; Galli in ignem inferre, quæ viuo putant cordi fuiſſe, animalia, ſeruos, clientes, Germani arma, & equos, ſepulchrum ceſpes tegit: equos, & veſtes Alani, qui Samagithiam incolunt in ea Sarmatiæ parte, quæ jam Lithuania dicitur, rogo extructo in Sylua, parataq; cœna, qua ali dicunt defunctum. Indi aliqui ſeruorum imagines, equorumq; incendunt: inferunt Cares ſepulchro ἀσπιδισκίον, & criſtas, quas inſtituere ipſi in re bellica. Sindi tot piſces, quot obtruncaſſet defunctus hoſtes. Nomades Scythæ vbi Regem efferunt qui occurrerint omnes interficiunt comites apud inferos Regi futuros. Perſæ vbi viri clariſſimi obierint, ſolent ſe vxores, liberos, equos, iumenta tondere, in Regum funere extinguere ſactum ignem; indutum armis Regis cadauer in ſuggeſtu locant inter decem lectos, mortuorum ſuſtinentes ſimulachra; ſeptem dies in contubernia diuiſi milites epulantur, canuntq; nænias, fœminæ plorant, comburunt deinde cadauer rogo exuuijs facto, & oſſa terra tegunt in argentea vrna. Poſtea Medorum Reges, Perſarum, & Parthorum in Ecbatanis condi ſoliti ſepulchro ab

Iudæo Daniele eo artificio facto, vt recens ſemper fabrica videretur. Aegyptij alunt comam (veteri id more alij, qui & ſupercilia radunt) mulieres luto fœdato vultu per vrbem diſcurrunt manu pectora plangentes, quod & viri faciunt. Troiani apud Homerum nouem diebus plorant Hectorem lecto impoſitum canentibus Symphoniacis flebile carmen, decimo die cadauere combuſto oſſa in auream vrnam ponunt, quam purpureis mollibuſq; opertam velaminibus poſtridie terra condunt, imponuntq; ingentes lapides: qui interfuerint funeri, eos ducit Priamus in conuiuium.

Lacedæmoniorum Funus, Mortui extra patriam reuocantur. Cap. XXV.

REGES Lacedæmonios mas, & fœmina ex ſingulis domibus plorare coguntur, mulieres frontem ſibi pungunt crebris, inſaniſq; vlulatibus (ſic & Barbari pleriq; in funere Regum.) Extra patriam mortui Regis tantùm cadauer refertur, aliorum minime: mortuos, qui fortiter aliquid feciſſent in re militari, puniceo amictu tegunt, oliuæ folijs circumpoſitis: ſepulchro eorum ſolum nomen inſcribunt, qui in bello obierint, deponunt luctum duodecimo die, vel vt eſt apud Herodotum, decimo. Græci alij extra patriam mortuos vel referebant, vel abeuntes ter nomine vocabant, ſicut Vlyſſes ſocios apud Cicones interfectos ter vocat: quandoque etiam ſacris quibuſdam reuocabantur mares, qua cauſa creditur Pelias in Colchos miſiſſe Iaſonem, vt Phryxi animam in Græciam reduceret. Sed qui dicebatur extra patriam obijſſe ſi domum rediret, non ingrediebatur per ianuam, ſed per impluuium ſeſe demittebat, quoniam prœlio in Sicilia geſto, qui mortui renuntiati domum redijſſent, obiere omnes, excepto

meo,

meo, qui nocte imagine viſa per tectum ſeſe immittente, ſic & ipſe fecit, vixitq; Memoriæ proditum eſt Ariſtimum cum ſic rediјſſet, iuſſu Pythiæ ſe, ceu modo in lucem editum, lauandum obligandum faſcijs, lactandumq; dediſſe, quod expiationis genus cæteri obſeruarunt, quos Græci ὑστερόποτμους vocant.

Græcorum Funus. Cap. XXVI.

GRAECI ſtatim mortuo Διανάκιτω ori imponunt Charontis naulum, quod non faciebant Hermionenſes, cum apud ipſos compendioſum deſcenſum ad inferos eſſe fama fuiſſet: imponunt & μελιτοῦταν placentam, quam obijceret latranti Cerbero: lauant deinde, vngunt oleo, coronant floribus, & candida veſte indutum, quod Meſſenij maxime faciunt, proponunt loco ſublimi ſpectandum: fœminæ lugent, dilaniant comas, radunt genas, pectus, & membra dilacerant: ſcindunt viri veſtes (vt in mœrore conſueuere Iudæi) eaſq; puluere caput etiam ſpargunt, ſolo quandoque caput ipſum allidunt, & volutantur humo capillos vellentes: parentes, vel filij accerſito cantore, qui antiquorum calamitates referet, circa cadauer mœſti commoda recenſent, quæ moriens amiſſerit defunctus: ſocij cadauer efferunt, ſequuntur neceſſarij, qui capillos detonſos (tondebant etiam fœminæ) vt carmen indicat. L. Actij antiquiſſimi poetæ in Amphitryone.

Quæ nam hæc eſt mulier funeſta veſte, tonſo lugubri, vel cadaueri imponunt, vt Patroclo Achilles, Achilli Neoptolemus, & Myrmidones, vel in rogum inijciunt, & veſtes: in pyra medio collocant cadauer, extrema parte apud Homerum boues corio exutos equos, duos canes, duodecimq; Troianos ex ijs, qui capti fuiſſent: pyram extingunt vino nigro, eoq; oſſa lauant, condunt in vrna, & includunt ſepulchro, aggeſta terra, impoſito ſaxo, &

coronis

coronis ex apio, amarantho etiam à Theſſalis in Achillis funere inſtituto more: potho candidi generis, alijs floribus, & lana, cœlibis ſepulchro λουτροφόρῳ. Athenienſes, poſt quam ſumptuoſa fieri funera cœptum eſt, Solonis lege prohibiti ſunt, ne ſepulchrum facerent operoſius, quàm quod decem homines efficerent triduo, nec opere textorio, hermis vt impoſitis ornarent. Qui cæde perempti fuiſſent in horum funere præferebantur haſta: qui phthiſi, aut aqua intercuti, dum efferuntur, domi eorum filij ſedebant, aqua pedibus immerſis, quo modo parentum morbum declinare credebantur. Ante Socratis tempora prius, quàm mortui efferentur, hoſtias iugulabant, ἔντομα quæ gignere, & procreare non poſſent. Parentant demum Græci occidente Sole, & ad ſepulchrum vel laudantur mortui, & Solonis lege publice, vel interficiuntur captiui ab Achille ſeruato more, vnde Roma buſtuarij gladiatores inſtituti creduntur, qui ad ſepulchrum dimicarent, vel gymnicos ludos celebrant hominum, & equorum (vt Thraces etiam, & Romani) adhibito choro, & muſica, tubis maxime, quod declarat Poeta Theophunus: parentant Odryſij equeſtri certamine multo epoto vino. Triduo poſt Græci ipſi apparant cœnam neceſſarijs, qui coronati lugentes adhortantur, vt cibum capiant, quod cunctanter ipſi quidem faciunt, ne poſt chariſſimorum mortem vitam exoptare videantur, quare & ſæpius cibum recuſat Achilles apud Homerum interfecto Patroclo.

Romanorum funus, inferiae. Cap. XXVII.

ROMAN. morientibus erigunt caput concutiuntq; comas, vel euellunt, tamquam ſenſum illorum re-

nocent, quare videri poſſet illud à Marone dictum de Didone:
Nondum illi flauum Proſerpina vertice crinem
Abſtulerat; ſtygioq; damnauerat Orco.
Spiritum propinquitate coniunctior ore excipit, clauditq; oculos: calida cadauer lauant, albis veſtibus induunt, per interualla nomine compellant: cuſtos adeſt cum fiſtula ne ſomno capiatur. Cupreſſus ante nobilis domum ponitur: eſt enim Diti arbor ſacra propter Cypariſſum, qui ceruo, quem acceperat ab Apolline interfecto, dolore abijt, quare exciſa haud iterum pullulat. Octauo die; niſi ſint feriæ publicæ, quibus hominem ſepelire non licet, efferunt feretro cupreſſo facto, arborumq; infelicium ramis, quæ fructum non ferunt, tibia canente exequiale carmen, & præficis mulieribus nœnias, nimiſq; geſtus omnes defuncti reddentibus, Sequuntur parentes, vel capite obtecto filij inter amicos penulatos; matres filiæ, vel vxores ſparſis crinibus cum fœminis lugentibus, repetentibuſq; mortui nomen. Effertur ab ijs, qui mulſum antea bibiſſent in funeſta domo, per forum extra vrbem; vbi comburitur pyra lignis, lege duodecim tabularum, non dolatis extructa, ad funerum ſumptus coercendos, quos lege præfinitos qui exceſſerit, tantundem populo dare cogebatur. Pyra exornatur ſtramine, coronis gramineis, floribus, thure, odoribus, & pars ſuperior auro, purpura, gemmis; cadauer, antequam rogo imponant, vngunt, oſculantur, & eius oculos in pyra aperiunt, vocantq; nomine Quiritum ritu, digito ſeruato, cui dantur inferiæ, & oſſe ad purgandam familiam, quod poſtea terra obtegitur. In pyram conijciunt vinum, lac, ſanguinem, equos etiam: qui funus ſequuntur eam luſtrant a ſiniſtra in dexteram, puluerem alij, alij arma, frenos, cingula, cætera huiuſcemodi immittentes, & pollinctum cœnam, in qua erat apium, lens, & ſal lugubria.

gubria. Rogum aqua extinguunt, affinitate coniunctus legit cineres, quæ vino lauantur, & redduntur nono die ſepulchro. Nouendiales propterea pulueres dicti Horatio. Sepeliebantur olim domi, & penates culti, ſed Duillio Cos. S.C. prohibitum ne quis intra vrbem ſepulchro conderetur (quod nec apud Sicyonios licebat, ex oraculo tamen locus, ſepulturæ datus Arato; nec licebat in Delo, quare deferebantur cadauera in Rheneam inſulam propinquam) hinc ſepulchra fuere in exquilijs, mox priuatis agris loco conſecrato, in familiam quandoque pariete diuiſa, vt coci, medici, piſtoris, aliorumq; loculi eſſent: vel in vrna defuncti nomine inſcripto, & imagine viri ex marmore, pueri ex gypſo, artis etiam, quam mortuus exercuiſſet; inſtrumenta, Græcorum more, vt in Archimedis ſepulchro fuit Sphæra, in Elpenoris remigis apud Homerum remus. Triumphantium tamen cineres, & Veſtalium, quòd legibus non tenerentur, in vrbem referuntur in foro, Valerijs etiam, & Fabritijs conceſſum in foro cadauera incendere. Ter vale dicto redeunt à funere, expianturq; aqua conſperſi ignem ſupergredientes, quæ dicitur Suffitio. Græci funeſta domo exeuntes luſtrantur aqua ante ædes poſitæ ex alia domo vaſe fictili. Sacrificia poſtea fiunt, danturq; inferiæ mortuo, lemuribus, & Laruis ſparſa faba, allatis maiorum imaginibus, quæ & circa feretrum diſponebantur, & efferuntur, in funere tantum nobilium, quod ius habebant noui homines, vbi Aediles creati fuiſſent. Filij, vel propinqui, aut ſi ætate impedirentur orator laudationem funebrem in foro dicebat, laudabantur & matronæ grandiores natu, Cæſar primus iuniorem etiàm mortuam vxorem, dabanturq; ludi.

Luctus, Turcarum exequiæ Cap. XXVIII.

NVMAE legibus puer trimus non lugetur, maior tot menſibus quot vixerit annos vſque ad decem: decem nanque menſibus ſemper luctus finitur: ſi vidua arte nupſerit infamis bouem immolat prægnantem. Diebus luctus lugentes in pellibus ſunt, & fœminæ Romanæ albis veſtibus indutæ (vt Argiuæ) ſed his aqua ablutis, Græcæ cæruleis in eorum funere, quos dicunt cœlo recepto Sauro, purpura, annuliſq; depoſitis, viri atra veſte, Lycij muliebri, Syri, Lydi, Aegyptij, Sacæ in Scrobe ne Solem videant, quem nec mortuus intueatur, Eegyptij etiam fimo obliti, Priamus apud Homerum tecto capite puluere fœdatus. Populi deponitur luctus, propter publicas, & magnas calamitates veſte mutata ſumptus, in ædis dedicatione, luſtro, voto publico: priuatus ſi liberi naſcuntur, honos accedat in familia, pater, vir liberi, frater poſtliminio redeant, & in nuptijs. Non lugentur hoſtes publici, non perduellionis damnati, nec ſuſpendio mortui, qui nec in mortuorum cœnis nominantur, aut qui ſibi mala conſcientia, non tædio vitæ, manus intulerit. Nemo lugetur apud Thraces aliquos, qui mortem putant miſeriarum finem eſſe, in Thera inſula nec Septennes pueri, nec quinquagenarij homines, quòd hi diu vixerint, illi ignorentur qui futuri eſſent. Iudæi ſeptem tantum diebus lugent, ſcindunt veſtes, capitis ornatum deponunt, quod & in Arabia fecit Iob, vel Idumæa, dantq; populo epulas ferales: nec Argiui diu lugent, trigeſimo die Mercurio ſacrificant, luctu poſito Apollini, carne à Dei ſacerdote accepta hordeo dato, quam carnem igne coquunt aliunde petito, dicuntq; ἔγκνισμα: nec diu Turcæ, apud quos cadauer humi depoſitum lauant Sacerdotes, quos ipſi lingua, & moribus barbari, Taliſmanlar appel-

appellant, & efferuntur ſequentibus propinquis, ſepeliuntq; extra vrbem, ſtragulis ſepulchro impoſitis. Quod tamen ſcio ſecus alios tradidiſſe, vt & alia quandoque quàm ego fecerim. Apud me vero ſemper antiquior extitit doctiſſimorum hominum auctoritas, qui multis ante annis ſcripſere, quàm eorum ſit, qui aut viuunt, aut fuere nuper, quos tamen non reprehendam, cum doctrinæ nomen ex maledicentia aucupari (quanquam id aliqui auidius hercle nimis faciant) indignum litteris prorſus exiſtimem, nec ſatis probati auctoris exemplo, quos hac re ſaltem, ſi non potuero alijs, mihi propoſui imitandos.

PRIMI LIBRI DE MORIBVS FINIS.

ALE-

ALEXANDRI SARDI FERRARIENSIS, DE MORIBVS.

LIBER SECVNDVS.

Vrbes vt condantur, deducanturue Coloniæ, Mœnia, domus qui non habeant, domus, & lapides. Cap. I.

EXPLICATIS quæ ad hominem ſpectant, iam de vrbe magiſtratibus, & iudicijs dicendum eſt. Qui condunt vrbes, deducuntùe Colonias, erecto vexillo æneo vomere, Thuſco, vt ait Carminius, more, ſulco, qui dicitur primigenius, mœniorum loca deſignant, Tauro dextra, vacca ſiniſtra iunctis, ſtiua incurua, vt intra caderent glebæ, incinctu ipſi Sabino, togæ ſcilicet parte caput velati, parte ſuccincta; vbi portæ futuræ ſuſpendunt aratrum, & intus aris conſtructis ſacrificia faciunt Dijs immortalibus quare aratro etiam euertuntur vrbes, execratis quandoq; qui reſtituiſſent, quod in Ilij excidio feciſſe creditur Agamemnon: alij tellure alba ſignabant mœnia, Macedones polenta, in portis depingitur Minerua, in ſuburbijs Mars, quod intus prudentia, foris armis Imperia conſeruentur: & in Colonia, quæ eſſet auſpicio deducta, dum eſſet incolumis, Colonia noua deduci non poterat, noui Coloni adſcribi poterant. Mœnia ex lapide erant, terra quandoq; Galli trabibus faciunt directis pari interuallo, intra ſaxis poſitis. Aetoli vicos

habi-

habitant nullis mœnibus cinctos, inter ſe diſtantes, & Cyclopes in Sicilia domos longè ab alijs, cum vxoribus, liberiſq; tantum. Magi ſub dio degunt, ſic Arymphæi, Hamaxobij, Nomades in plauſtris ſub tentorijs pilo contextis, vt Hunni, niſi neceſſitate maxima cogantur ipſi tecta ſubire: in plauſtris etiam Sarmatæ, & Ponti accolæ, Mauruſij Aphri in paruis tugurijs, qui & nuda humo cubant, Troglodytæ excauant ſpecus, hæ illis domus, domus & Sarmatis quibuſdam, Sardis, & in mœtu Mardis Perſis: Aetiopes Nyſam incolentes ſubterraneas domus habitant, vt Iberni, ligneas etiam, ſicut Brudini, & Moſynœci, Illiricæ quoq; gentes culmo contectas, Panonij, & Geloni. Hanmanientes Cyrenaicæ gens domos conſtruunt ſale montibus exciſo, maſſis ſalis aqua ferruminatis qui Carrhis ſunt in Arabia, Gerrham vocat oppidum hoc Antiſthenes. Ichthyophagi cetorum oſſibus, quæ xxv. cubitorum menſuram implent, coſtæ trabes ſunt, maxillæ portæ: Gedroſij conchis marinis, piſcium prægrandium ſpinis contectas: in Taprobane in tegumentis teſtudinum quindecim cubitorum teguntur domus, & apud Chælonophagos, qui etiam illis nauigant. Græci publica opera Pentadoro, priuata tetradoro lapide ſtruunt, Romani diodoro, ſed his non licebat in Tyberis ripa ædificare: eſt diodoron lapis ſeſquipede longus, latus pede, tetradoron palmorum quatuor, quinq; pentadoron.

Romanorum tribus claſſes, & ordines. Cap. II.

ROMANOS ipſos diuiſerat in tres Tribus Romulus, Luceres Ramnēſes, Tatios, ſingulas in decē Curias, has in Decurias, vnde Tribuni, Curiones, & Decuriones: ipſas

ipſas Curias nomine Sabinarum, locorumùe vocauit, quæ & Tribus dictæ ſunt: hæ Tullo Rege XXVI. fuiſſe videntur, vel, ut alij credunt, XXXI. quando Coriolanus damnatus eſt XXI. pulſis Gallis additæ à Camillo quatuor, duę à Fabio Maxi. quatuor item Vrbanæ, in qua sSempronius Gracchorum pater Cenſor Libertinos tranſtulit, Liuio ſcribente, XXXV. fuere. Seruius vero Tullus populum diuiſit in ſex claſſes pro cenſu, prima erat poſſidentium centum millium æris, pluſùe, ſecunda quinque & ſeptuaginta millium, tertia quinquaginta quarta quinq; & viginti, quinta duodecim millium, qui minus poſſiderent, vocabantur capite cenſi: mille æris nunc fortaſſe permutarentur decem aureis. Claſſes diuiſit in Centurias iuniorū & ſeniorum, ij vt urbis cuſtodiam haberent, illi bella gererent. In prima claſſe erant Centuriæ LXXX. in ſecunda XX. totidem in tertia, & quarta, in quinta XXX. capite cenſi complebant Centuriam, ſed non arma ſequebantur, ſcripti tamen à C. Mario in bello Cimbrico, vel, ut tradidit Salluſtius, Iugurthino. Erant præterea in ſecunda claſſe (primum ſcribit Liuius) Centuriæ duæ fabrorum, in quarta duæ (tres Liuio) accenſorum, cornicinum, & tubicinum. Equitum Centuriæ duodecim ex populi primaribus, tres ex alijs Tribubus eo nomine, quo fuerant à Romulo vocatæ, has Centurias alebant viduæ, quæ bina millia æris in annos ſingulos penderent. Græcorum exemplo, apud quos ditiores equos nutriebant, olimq; pane, & vino. Qui virtute præſtarent, diuiteſq; eſſent, hos vocauit Romulus patres, alios plebem, ex patribus fuere Patricij, qui Remp. regerent.

Senatores, clientes, & patroni, ſalutatio. Cap. III.

CENTVM enim delegit Senatores, qui eo abſente vrbis curam gererent, & minores cauſas cognoſcerent. ſed expulſis Regibus Senatus rerum omnium poteſtatem habuit, præter quàm creandorum Magiſtratuum, ſanciendarum legum, belli inferendi aut, diſſoluendi, quæ tria iubebat populus Patribus auctoribus. Receptis in vrbe Sabinis, addidit centũ alios Senatores Romulus, Tarquinius Rex centum, totidem Brutus, & Publicola coſſ. Vbi Cicero ab exilio reuerſus eſt quadringenti fuere, & decem, pluſue, numerum auxit Cæſar Auguſtus priſtinum morem reduxit aucto Senatorum cenſu, vt eſſet duodecies L L S. cum antea fuiſſet Octingentorum legebantur Senatores à Dictatore, & Cenſoribus ex Patribus, mox & ex equeſtri ordine. Multi tamen non quærebant Senatoriam dignitatem vt moleſtiam iudiciorum effugerent. Tulit enim Sempronius Gracchus legem, quam & Sylla confirmauit, vnde & Cornelia lex dicta eſt à Suetonio, vt de eorum Senatorum capite quæreretur, qui falſum teſtimonium dixiſſent, coierint, conuenerint, conſenſerint, venenum malum fecerint, qua lege non tenebantur Equites, nec plebs. Hæc vero colebat agros, exercebatq; artes manibus, & ex patribus ſinguli aliquos deligebant, quos parentum loco obſeruarent, dicebanturq; patroni, & ipſi Clientes, qui patronis vt filij eſſent, quos tuerentur, Theſſalorum, & Athenienſium exemplo, apud quos tamen Clientes ſeruorum loco habentur, vnde & Athenienſes vocant eos θῆτας, Theſſali, πενέστας. Coloniæ, Socij, prouinciæ bello victæ patronos etiam Romæ habebant, vt Lacedæmonij Claudios, Allobroges Fabios, Campani

Ciceronẽ Siculi Marcellos: nam ij Romani Duces, qui ciuitates aut nationes deuictas bello in fidem recepiſſent, eorum patroni erant more maiorum. Mane patronos adibant Clientes ſalutatum, Aue dicto oſculabantur. Si patroni non prodirent pro valuis ſtatuam œneam appoſitam Clientes venerabantur: Gracchus, & Liuius Druſus ſalutantes ſegregarunt alios recipientes, alios foris ſinentes: & cum aliquem die Romani ipſi ſemel ſalutaſſent, etiam ſi viderent, non iterum ſalutabant, quod ſignificat apud Varronem Q. Lucienus. Antiquorum vero ſalutatio fuerat iungere dextram, addito ſalutationi iuramento, vt illud Terentij, Salue mi caſtor Parmene.

Plebi mox Magiſtratus demandati, ſic Athenis εὐπατρίδαι, Remp. capeſcebant, qui illuſtriores erant, mox etiam ἀγροῖμοι. Nonis conueniebat populus in Vrbe, & ferebat ſuffragia de illis rebus, quarum cognitionem diximus ipſum habere.

Suffragiorum ratio, Magiſtratus maiores, minores, oſtraciſmus, Petaliſmus. Cap. IIII.

SVFFRAGIA ferebant Romuli inſtituto viritim, quomodo damnatus eſt Martius Coriolanus. Nam nec ciuis Romanus capite damnari poterat, quo nomine exilium continebatur, niſi populo iubente, & lege duodecim tabularum comitijs Centuriatis. Seruij vero Tulli inſtituto tulere ſuffragia per Centurias, quæ C X C. erant vel CIXC. primum primæ claſſis centuriæ vocabantur LXXX. totidem ſuffragia dabantur, quibus ſi res non decerneretur, vocabatur ſecunda claſſis, & hoc modo aliæ, hæc dicebantur Comitia centuriata, illa curiata, & edicebantur per lictorem, Centuriata per cornicinem, habebanturq;

banturq; in campo Martio extra vrbem, quod in Ianiculo adhiberetur præſidij cauſa exercitus antiquo ſeruato more, ne propinqui hoſtes, dum populus in Campo eſſet, vrbem inuaderent, qui quidem exercitus in vrbe imperari non poterat. Centuriatis iſtis comitijs creabantur Magiſtratus maiores, quos eſſe dixit M. Meſſalla in primo de Auſpicijs Conſules, Prætores, Cenſores: alios minores, qui dabantur Tributis Comitijs, cum ex Tribubus ſuffragia ferunt. Cicero Cenſores quidem Centuriatis Comitijs eligi ſolitos ſcribit, patricijs vero Magiſtratus dari Curiatis, nouis hominibus Tributis per tabellam. Nam Caſſius Longinus C. Mario, & Cn. Flacco Coſſ. legem tulit, vt Tribus puncto in tabella facto eligeret Magiſtratus, tunc fiebat ſortitio, & præco renunciabat quem tribus elegiſſent, & iterum de omnibus iudicabatur, vt eſſet repræhendendi poteſtas ſi populum beneficij ſui pœniteret, adeo vt populus Ro. de omnibus Magiſtratibus bis ſuffragia ferret. Poſtea vero Curiata Comitia abolita, Centuriata tantum, & Tributa relicta. Centuriatorum, & Curiatorum auctores eſſe neceſſe erat ex patricijs. Candidati deprehenſa dextera ciues orabant, abſq; tunica in campo, vt cicatrices vulnerum, quæ bello accepiſſent, oſtenderent. Calpurnius deinde legem tulit de ambitu, & S. C. factum eſt referente Cicerone, ſi mercede corrupti obuiam candidatis eſſent, ſi conducti ſectarentur, ſi gladiatoribus vulgo locus tributim, & item prandia ſi vulgo eſſent data, contra legem Calpurniam factum videri. Curiæ vero ſcribebant nomen candidatorum, quibus ſuffragarentur, & quod pluribus eſſet viſum Curijs ad Senatum referebatur. Dabant etiam ſuffragia voce, & acclamatione Lacædemoniorum exemplo, item pedibus tranſeundo in dextram partem, quæ Diſceſſio dicitur, & manuum elatione, hanc Cicero vocat porrectionem, Græci χειροτονίαν, qua maximè vtuntur in Magiſtratibus creandis. Candidatorum

enim nomen præco renunciabat in Concione, ſi placuiſſet, tollebant manus: ſi alij protuliſſent, alij nequaquam, de illo rurſus referebatur. Sorte quandoq; ductis, qui Comitijs præerant, dabant Magiſtatus, qui λαχόμενοι dicuntur ἐπιλαγχάνοντες, ſubſtituebant, qui prioribus mortuis, vel impeditis gererent Magiſtratus: in Concionibus vtuntur diſceſſione, ſi Oratoris orationem probarent, prope ſuggeſtum ibant. primo folijs ſuffragabantur, mox nigra, & alba faba, hac probabant, illa aſpernabantur, quod & Aetoli conſueuere, inde. Fabis, hoc eſt à Reip. adminiſtratione abſtinendum Pythagorani præcepiſſe videtur Plutarcho: Lapillos deinceps, quos dicunt ψήφοι vnde ψήφισμα, quod populi ſcitum eſt apud Ciceronem: chœrinis etiam Athenienſes, hæ ſunt conchæ marinæ, ad quarum exemplum fecere calculos æneos. Oſtraciſmus fiebat teſtis inſcriptis, vt Syracuſis Petaliſmus olearum frondibus, hoc quinquennale, illud decennij exilium non criminis cauſa, ſed nimiæ vel potentiæ, vel virtutis.

Leges vt ferebantur Athenis, Scribæ, qua re ſcriberent antiqui. Cap. V.

VBI vero rogatio Athenis ferenda fuiſſet, primo, iuſſu Solonis, legebatur à legislatore proponebatur deinde loco celebri in foro vſque ad tertiam concionem, inde ſcribæ dabatur palam legenda in concione, quæ habetur loco, qui dicitur Pycne, vt Spartæ ſcias, quem fecit Theodorus Samius. Scribæ ipſi apud Romanos erant, & habebantur mercenarij, apud Græcos nemo ad id officium admittebatur, niſi honeſto loco natus, fide, & induſtria cognita, quòd neceſſe eſſet eum omnium conſiliorum eſſe participem. Si populo placuiſſet lex à Scriba lecta, dabatur exploranda Nomothetis, iudices

Fabius

Fabius vocat hac de re agens, quod ex iudicibus eligerentur. Scriptæ vero proponebantur ante carthæ vſum, in tabulis, quæ ἄξωνες, & κύρβεις dicuntur: ſed ἄξωνες fuere auctore Theopompo in libro περὶ ἀσεβὰς, ex ligno quadratæ pacta continentes, κύρβεις ex ære trianguli forma, in quibus ſcribebantur leges de rebus publicis, Sacris, Magiſtratibus, bellis, alijſq; à Corybantibus inuentæ, vnde & habuere nomen. Apud Demoſthenem tamen ἄξωνες legum ſunt, quibus pœnæ criminibus decernuntur, apud Plutarchum legum omnium, qui & κύρβεις vocantur, quod etiam ſcripſit Ariſtoteles. Quidam crediderunt κύρβεις ſacrarum rerum eſſe; ἄξωνες aliarum. Antiqui ante cartham pulmarum folijs primum ſcripſere, maluarum etiam, vt indicat C. Helius Cinna, & Tilia, deinde quarundam arborum libris, aceris maxime cera illitis, poſtea plumbeis voluminibus publica monumenta, priuata linteis, & ceris. Cartham ex papyro poſt Alexandri victoriam repertam in Aegypto auctor eſt Varro, quam ſupprimente Ptolemæo membranę Pergami inuentæ ſunt. Caſſius tamen Hemina prodit Cn. Terentium ſcribam [L. Pœtilium vocat Liuius] agrum in Ianiculo repaſtinantem offendiſſe arcam, in qua erat Numæ cadauer, eiuſq; libri è cartha: & Mutianus refert cum ipſe præſideret Lyciæ, in templo quodam legiſſe Sarpedonis æpiſtolæ cartham à Troia ſcriptam. Scribebantur ępiſtolæ plerunque à Romanis in tabellis ceratis graphio ferreo, vt oſtendit T. Quintus Atta Poeta, deinde ſtilo oſſeo, linoq; obligatæ cera appoſita ſignabantur. Iones papyri penuria in pellibus bubulis, & ouinis ſcribebant, vt barbari plerique.

Leges vt ferebantur Romæ, Aerarium. Cap. VI.

ROMANI ſuffragijs Curiatis rogationem vel approbabant, vel aſpernabantur. Nam poſt quam trino nundino pronuntiata fuiſſet rogatio, Auguribus de cœlo ſeruantibus, obnuntiantibuſq; & intercedentibus ſi malum portendi vidiſſent, conueniebat populus in Campo Martio in concione confuſus (quanquam in Aede Vulcani in foro conciones aliæ ſæpius haberentur) & qui ferret recitabat legem; poſtea in ſuam quiſque Tribum deſcendebat; ſingulis Tribubus apponebantur pontes, menſæ ſcilicet anguſtiſſimæ altioribus pedibus ciſtam ſuſtinentes cum ſuffragiorum tabellis ſingulis hominibus binæ dabantur, altera inſcripta littera A, qua rogatio aſpernebatur, altera vti rogas, & hac probabatur, ſinguli alteram in ciſta ponebant, ſi à populo reciperetur, erat Lex, & tabulis ęneis ſcripta his verbis additis. Si quid ius non eſſet rogari, ea lege nihilum rogatum, condebatur in Aerarium, quod erat in Aede Saturni, in quo etiam ſeruabantur libri elephantini Tribuum nominibus ſcripti, præda ex hoſtibus relata, diplomata, & S. C. Athenis vero ærarium erat poſt ædes Mineruæ, quare, & ὀπισθόδομος dicitur, leges vero Solonis conſeruabantur in Prytaneo.

Senatus Conſultum, Senatus Auctoritas, Interceſſio, Senatores Curules, pedarij. Cap. VII.

SENATVS autem nihil decernere poterat niſi referentibus ijs, quibus Senatum cogere licebat: qui

erant Dictator, Coſſ. Prætores, Tribuni plebis, quod tamen negat Dionyſius, Inter rex, & vrbis præfectus. Qui referrent ad Senatum proponebant primum res diuinas, mox humanas, & referebant aut infinitè de Rep. aut finitè de rebus ſingulis: ſi approbaſſent omnes erat S. C. per diſceſſionem. Si non approbaſſent Conſul ſententias rogabat, & primum à Coſſ. deſignatis, & ex ijs ab eo, qui priori loco renuntiatus eſſet, vel plurimum liberorum pater, mox rogabat Aediles, & Conſulares viros, deinde alios, & quo ordine in interogandis ſententijs vſus fuiſſet Cal. Ianuarijs, eundem ſeruabat toto anno, quod neglectũ fuit à Cęſare in Conſulatu, cum poſt affinitatem contractã cum Pompeio, illum primo rogaret. Rogatus dicebat quicquid vellet ante, quàm alius interrogaretur, quare qui nollet res decerni dicendo ducebat diem, quòd nec ante ex ortum Solis, nec poſt occaſum fieret S. C. nec poſt decimam horam relatio noua. Interdum ſententiam rogatus iurare ſolet per Iouem, Deoſq; penates ſe, & ardere ſtudio veri reperiendi, & ea ſentire, quæ diceret. Si Senator in dicenda ſententia duas res, aut plures complecteretur, nec probarentur omnes, poſtulabatur vt diuideret ſententiam, & de ſingulis rebus referet ad Senatum. Quod maior pars Senatorum decreuiſſet ſcribebatur à patribus, aut ſcribis, & deferebant ad Tribunos plebeios, qui ſedebant ad fores Senatus: ſi litteram T. ipſi ſubſcripſiſſent, erat S. C. & deferebatur in ærarium, ſi ad principem ſpectaret, ſcribebatur libris elephantinis. Si Tribuni interceſſiſſent [intercedere enim ipſi poterant, & Magiſtratus, qui maior eſſet, quàm is, qui Senatum conuocaſſet) aut ſi quid ſtatutum eſſet vel die nefaſto, vel loco non ſacro, vel non legitimo Senatu, Senatorumùe numero, non dicebatur S. C. ſed Senatus auctoritas. Loco quippe ab Anguibus conſecrato neceſſe erat Senatus haberi, & habebatur tribus maxime locis, quæ Senacula

dicuntur

dicuntur à Nicoſtrato, & Val.Max. altero in æde Concordiæ inter Capitolium, & forum, altero ad portam Capenam, tertio extra vrbem in æde Bellonæ, quo loco dabatur Senatus Imperatoribus ante triumphum, & legatis exterarum nationum, quos in vrbem non admittebant. In Capitolio vero conſulebatur de bello, legitimus Senatus erat olim Nonis, deinde bis ſingulis menſibus Cal. & Id. Si quid noui incidiſſet, quod differri non poſſet, habebatur Senatus indictus, qui non erat legitimus. Eodem modo Athenis νόμιμος ἐκκλησία, erat ter in menſe, σύγκλητος vbi quid incidiſſet. Legitimus Senatorum numerus ad S. C. erat centum ſi plures fuiſſent; dicebatur Senatus frequens. In fine S. C. recitabatur eius nomen, in cuius ſententia factum eſſet, Græci præponebant Conſul vero, vel qui conuocaſſet Senatum, dimittebat his verbis. Nihil iam vos moramur P. C. Senator, qui ſexageſimum quintum annum exceſſiſſet, non cogebatur venire in Senatum, quinquagenarius vacat à bello, ſeptuagenarius à muneribus omnibus. Cæcus Senatorium ordinem retinet, iudicandi munus, & Magiſtratum, alium petere non poteſt, nec in iuditio poſtulare, quare à Bruto aſpernatus eſt, vt refert Labeo, P. Cæcus. Qui curulem Magiſtratum geſſiſſent, curuli ſella veniebant in Senatum, & ij, quod notat C. Baſſus, dicuntur curules Senatores: qui exercitum duxiſſent, cum ſceptris, quod poſtea tantùm datum eſt Conſularibus: alij qui pedibus veniebant in Senatum, dicebantur pedarij. pedarij etiam Equites, qui ius dicendi ſententiam in Senatu habebant, ſed nondum lecti erant, quos ſignificaſſe opinor Ciceronem oratione prima in Catilinam: erantq; ij, qui opibus penè pares Senatoribus eſſent, qui non vocabantur cum aliquid ſanciendum eſſet, quod Senatores ſciri nollent adhibito vel iuramento, & maioribus tantùm, id non à ſatis bene latinis hominibus dicitur S. C. tacitum cum ali-

qua

qua vis ab hoſte immineret ; quā cogeretur Senatus non eo ordine dignum captare conſilium, vel ea decernere, quæ perfici ante, quàm renuntiari opus eſſet, aut quæ nollent amicos, & ſocios reſcire.

Athenienſium Reſp. tribus, Phylarchi, Ciues. Cap. VIII.

HAC quidem apud Romanos. Athenis vero quingentorum curia erat ; quinquaginta è ſingulis Tribubus, quæ decem fuere, lectis. Quinquagintaque, id eſt Tribus vna, quæ dicebatur πρυτάνεις, ſingulis menſibus præerat ; & hæc curia dicebatur Reſp. abſque quorum conſilio, reſcripta ante Senatum, & concionem, nihil ad populum referri poterat, qui in concione ſedens omnia iubebat. Inſtituta primum curia hæc à Solone ex quadringentis tantum, centenis ex ſingulis Tribubus, quæ quatuor erant, & dicebantur Cecropis, Antochthon, Actæa, Paralia: poſt Cranaum Cranais, Atthis, Meſogæa, & Diacris; poſt Erichthonium Dias, Palladia, Neptunia, Vulcania: ab Ionis filijs, vel exercitio Hoplitæ, Aegicores, Argades, ſiue Hergades, & Peleontes; ſiue Georgi, quæ tamen nomina apud Pollucem corrupta leguntur. Tribus quæque diuidebatur in tres partes, pars τριττὺς dicebatur, τρίες, & φρατρίαι. Ab Alcmæone tandem poſt Piſiſtratidarum tyrannidem Apollinis oraculo Athenienſes in decem Tribus redacti nominibus nouem Heroum ex Attica, & Aiacis ceu finitimi, & ſocij, qui omnes ἐπώνυμοι vocantur. Dictæ igitur ſunt Erechthis, Cecropis, Eegis, Pandionis, Acamanthis, Antiochis, Leontis, Oenis, Hippothoontis, & Aeantis, totidemq; Phylarchi inſtituti, Tribuni ſcilicet: additæ inde duæ Antigonis, & Demetria, quæ mutato nomine Attalis, & Pto-

lemais dictæ ſunt. In Tribu erant triginta familiæ, in familia triginta viri ijſdem ſacris initiati: cum in Tribum reciperentur fiebat οἰνιστήρια, & ſacrificium, quod μεῖον dicunt. Hi erant ciues, qui & ſingulis diebus habebant obolum ex ærario, inquilini pendebant tributa, drachmas duodecim ærario tres obolos ſcribæ: Sed vbi ſeptem annis fuiſſent Athenis, ciues habebantur; Remp. vero adminiſtrabant tantùm ij Periclis leges, qui Athenienſibus vtriſque parentibus nati eſſent.

Tribus Iberum, Sictoniorum, Perſarum, conſilium, ſententiaq; de Repub. Artyni, Amnemones Aeinantæ. Cap. IX.

QVATVOR quoque erant Tribus Iberum in Aſia, ex prima duo Reges deliguntur, iunior exercitus Dux, ſenior Iudex: ſecunda Sacerdotum eſt, militum tertia, & agricolarum, quarta vulgi, qui Regibus ſeruiunt: Sicyonum quator, quas Clyſthenes vocauit Archelaos, Hyatas, Oneatas, & Choereatas, ſexaginta vero annis poſt eas dixere Sicyonij Hylleas, Pamphylos, Dyamanatas, & Aegiales ab Aegialo Adraſti filio: Perſarum tres Patiſcores, Achemenidæ, ex qua fiebant Reges, & Magi: apud eos conſiliorum particeps nemo eſt, niſi optimates ſilentio ſpectari, res maximas inter pocula in conuiuio decernunt. Apud Epidaurios centum & octoginta Remp. adminiſtrant, ex eis ἄρτυνοι deliguntur, qui Principes erant. Cnidij ſexaginta optimates deligunt, qui vocantur ἀμνήμονες ad quos referunt de maximis rebus, qui ſententias rogat dicitur ἀφεστήρ. Apud Gallos nonniſi per concilium loqui de Rep. conceditur: ex mercato-

catoribus, viatoribuſq; quærunt quid de re quaque audierint, hiſq; rumoribus plerumque de ſummis rebus conſilia ineunt. Germani Principes res minores conſilio decernunt, maiores populus; conueniunt enim naſcente Luna, aut plena armati, audiunt Principes, ſi ſententia placuerit concutiunt frameas, ſi diſplicuerit fremitu aſpernantur. Aethruſci nono quoque die ſalutabant Regem, & de rebus proprijs conſulebant: Cal. Ian. Nomades Scythæ de rebus omnibus, quæ anno acturi ſunt: Achæi de Rep. apud Oerauniam luco Ioui conſecrato, Iudæi in vrbium portis, Mileſij in naui, vnde ἀειναῦται dicuntur Mileti Magiſtratus, Syracuſis ſi qua de re ad Senatum refertur, dicit ſententiam qui velit, nominatim rogatur nemo: tamen vt quiſque in honore, & ætate antecedit, ita primus ſolet ſua ſponte dicere: Si tacent omnes, ſortiebatur litteris qui primo loco, qui ſecundo, qui deinceps loqueretur.

Senatus Spartæ, Ephori, Patronomi, Reges. Cap. X.

SPARTAE vero ſententiam nemo dicit ante, quàm Reges, & Senatus rem ſtatuiſſent. Senatus dicebatur Geruſia ex vigintiocto ſenibus (ſic eorum conſilium publicum vocat Cicero) à Lycurgo inſtituta: in demortui locum eligebatur populi clamore ſexaginta annis maior ſenex virtute inſignis, quare Geruſia vocatur ab Ariſtotele virtutis prœmium. Qui deligitur coronatus circumibat templa Deorum, iuuenibus eius laudes celebrantibus mox in conuiuio portionem ſeruabat, quam ex phiditio exiens probatæ fœminæ daret, hanc reliquæ propterea venerabantur. Theopompus poſtea Rex ad audatiam populi, & ſenium, Regumq; tyrannidem prohibendam in-

ſtituit quinque Ephoros, qui grauioribus negotijs præeſſent, & Remp. abſente Rege adminiſtrarent, eligerenturq; à Regibus. Horum potentiam, & auctoritatem auxit Aſteropeius, ipſiq; conſtituere ἐφορίαν Magiſtratum, cauſas cognoſcebant, Regibus etiam denuntiabant mortem, quare à Cleomene veneno ſublati ſunt, & eorum loco inſtituti patronomi. Solebant vbi primum Magiſtratus inijſſent Ephori ſeruis indicere bellum, qui cum Meſſenijs fuere aduerſus Spartanos, & ſingulis edicere vt barbam raderent, quo vel leuiori re diſcerent Magiſtratibus parere. Reges duo erant ex Proclis, & Euryſthenis Ariſtodemi, Hercule geniti filiorum familijs, qui duo ex Heraclidis primi regnarunt Spartæ. Decernebant cum ſenibus res, duo dabant ſuffragia, ducebant exercitus, ſed à militia vacabant poſt quinquageſimum quartum annum, partem habebant ex ſacrificijs omnibus, & in cœna duas, vt altera alium honorare poſſent, mortui Heroum honore coluntur, filij in Regnum ſuccedunt patre Rege nati, & ſi alij ante fuerint, ſic apud Perſas Xerxes Darei filius. De Rege iudicabant Senes, Ephori, & alterius familiæ Rex. Cleomene vero mortuo in Aegypto Lacedæmonij Regio principatu liberati ſunt.

Perſarum Rex, eius Inſtitutio, qui Reges tanquam deos venerentur, Indorum Reges, & priſci, quique abdicantur, phylacus. Cap. XI.

AT quo die Perſarum ille Rex naſcitur, hanc quaſi Deorum Immortalium feſtum, & ſolemnem celebrat omnis Aſia. Infantis curam habent Eunuchi, vt recto, & pulchro corpore augeſcat, ſeptimo docetur anno

agitare

agitarē equos, quartodecimo quatuor traditur Regijs magiſtris, ex Perſis omnibus ſapientia, iuſtitia, temperantia, fortitudine præſtantibus delectis, ij Regem docent Magiam inſtitutam à Zoroaſtre Deorum religionem continentem, & inſtituta regia, veritatem colere, affectus comprimere, nihil extimeſcere. Regnum capeſcens remittit tributa (vt Lacedæmonij Reges regium debitum) & Paſagordæ in Deæ templo Cyri, cuius ſepulchrum in eo oppido eſt, veſtem inducus edit caricas, & terebinthum, oxygala bibit, reliquo tempore aquam ex Eubeo, & Choaſpe Mediæ fluuijs, quæ omnibus alijs minus craſſa eſt, vinum Chalybonium ex Syria, tritico vtitur ex Aſſo Troadis, capite myrrha vnguento pallido, cydari ſolus erecta: in eius ſolio, quod aureum erat, quatuor columellis cinctum gemmis ornatis, ſediſſe capitale: menſæ diſcumbebant mater tantum, & vxor, fratres admiſit Artaxerxes: hyeme degit Suſis, æſtate in Ecbatanæ montibus, Autumno Perſepoli, vere Babyloniæ, vere ait Plutarchus Suſis, hyeme Babyloniæ. Ad Regiæ ianuam optimates ſtant, vt eorum opera, ad quæ voluerit Rex, vti poſſet: tripus etiam ferrea, quam qui in ſe Regem iratum ſentiunt, adeunt, ſententiam expectantes, quoniam ei, cui iraſcitur, non parcit ante, quam ipſum in poteſtatem habuerit. Dormientem cuſtodiunt trecenæ fœminæ ad lucernam ſaltantes, ad caput lecti ſunt quinque millia auri talenta, ad pedes tria millia, ſupra vitis aurea racemis ex lapillis, matutinis horis excitatur his verbis Surge, cogita quæ te cogitare voluit Meſoromaſdes: hic fuit Zoroaſter Orimas Dei filius pro Perſis ſacra facit, eoſq; adiens ſingulis munera dat, quod ſic feciſſet Cyrus ex Media rediens: ipſeq; à Perſis munera recepit, ab agricolis boues, pecudes, vinum, triticum, ab ijs, qui pauperiores ſunt lac, caſeum poma. Conſeruat in Theſauris ex Nilo, & Iſtro aquam, tanquam, quod refert Dinon, qui

γερσικὰ ſcripſit, terrarum omnium dominus; ignis præfertur, obuij manus implicant tunica poſt tergum, ne quid agere poſſint, venerantur q; Regem, quem allocuturi proni accedunt προσκυνεῖν id dicunt, nec enim audiunt, qui non adorauerit, quare dixit Aeſchylus Perſas, & Aſſirios Deorum loco habere Reges. Sed horum etiam Regis ſtatua Babylonia aurea erat, quam qui vrbem ingrederentur, niſi Romanorum Legati eſſent, venerari cogebantur. Sic & Deorum loco Reges habent Aethiopes, Meroitæ, & Indi, quorum Rex non permittitur interdiu dormire: vbi capillos pectit, ornatve (qui dies maxima celebritate colitur ab Indis) audit legatos in Regia: vbi auratæ columnæ ſunt vite aurea circumdatæ, auibus argenteis: in publicum progreſſurus, præferunt miniſtri thuribula argentea, iter ſpargunt odoribus, ipſe lectica fertur aurea margaritis circumpendentibus, carbaſis indutus auro, & purpura diſtinctis: breuiori itinere elephanto, equoùe, longiori curru vehitur elephantis auro opertis tracto, ſequuntur corporis cuſtodes, & pellices. Cœnans incubat lecto ſtramentis facto, propter eum quinque alij ipſi cognatione iuncti: quinque & viginti (nam triginta homines Rex menſa communicat) ſedent menſa, quæ ſemicirculi forma eſt, in medio ponitur, lauro ſtrata, & ramis quibuſdam myrto ſimillimis, quibus vnguenta ſtillant: miniſtri piſces imponunt, aues, leones integros, capreas, apros, & tigrium clunes; Conuiuæ relictis ſellis menſam petunt, & parte ab animantibus auulſa, redeunt ad ſellas, atque carnem cum pane edunt. Iam vero cibo pleni crateribus maximis aureis, & argenteis incumbentes bibunt. A cœna pueri funiis in alium puerum iaculantur lapides, quibus pueri capillos contingunt tantum, vnus etiam ſagitta. Pellices Regem ſomno ſopitum in cubiculum ferunt noctis Deos inuocantes, adſuntq; homines canentes ad tibiam, qui præcantur vt iu-

cundiſſimis ſomnijs vtatur, & benignus exurgat ijs, qui eius Imperium perferunt. Si quæ pellicum ebrium Regem viderit, interfeceritq; ſucceſſori nubit, filio ſcilicet Regis; ſi non adſunt, illi, qui virtute alios præceſſerit, hunc enim Indi decernunt Regem, vt & in Sicilia factum eſt Aeoli genere mortalitate intercepto, antiquorum ritu, qui non ad Principum progeniem deferebant Regna, ſed ad homines meliores, & qui plurimum de genere humano meriti eſſent. Gordij Regem conſtituunt, qui maximo eſt corpore, ſic Macrobij Aethiopes, qui & his mandant Magiſtratus, & pulchris. Cathei pulchriorem Regem decernunt, Medi montes incolentes fortiſſimum, Alatemnij in Aphrica pedibus velocē, Sitones fœminas, quæ & Semiramis lege in Aſia imperant: Ptoemphanæ Aethiopes canem Regem habent, cuius nutus veluti Imperia obſeruant: Chatramotitæ in Arabia eum, qui nobili genere Rege aliquo conſtituto, primus natus eſt: Aethiopes Regum ſororis filios; ſi deſint, eum qui alios vel forma, vel paſtorali ſcientia, vel robore, vel opibus ſuperet: Si Regi abſciſſum aliquod membrum fuerit, idem patiuntur domeſtici, & cum ipſo etiam mortem: Arabes omnes ferè faſcijs fœdiſſima adulatione in ſuo corpore ligant partes, quæ in Rege male affecta ſunt. In inſula Taprobane populus decernit Regnum ſeniori clementia illuſtri, abſq; liberis, quos ſi ſuſceperit Regno abdicant rectores illi dantur triginta cum obſeruantes, ſi deliquerit, ipſum cæteris fugientibus, tanquam impurum, morte multatur. Id retulit Rachias Princeps legationis à Taprobanes Rege Claudio Principi miſſæ. Abdicantur & apud Burgundiones Reges, qui Hendini dicuntur, vbi male pugnatum eſt, aut frugum copiam tellus negauerit: mali plectuntur apud Cumæos, præmio afficiuntur boni, quod iudicium cum Senatus noctu faceret, Reges ipſos Magiſtratus, qui φύλακες dicitur, manibus tenebat. Argiui Deiphonte à

filijs

filijs interfecto, Regiam poteſtatem vſque eo in ordinem coegerunt, vt Regibus Regni tantùm nomen reliquerint, Meltan etiam capitis damnatum Imperio ſpoliarint. Moſynœci Regem, quem ſuffragijs deligunt, vbi culpam prauè imperando meruerit, inedia diei afficiunt.

Reges Parthorum, Aegyptiorum, Regum inſigne, Lucumones, Conſulum ornatus, Romanorum Reges, Reginæ, Regum nomina. Cap. XII.

IN Arſacidarum genere apud Parthos non legitimè regnare creditur, qui natus ex turpi, nefarioq; matris, & filij concubitu non ſit: huic tantum licet in aureo lecto cubare. Aegyptiorum Reges ſunt ex Sacerdotibus, ſi forte aliquando ex militibus fuerint, primum diſcunt à Sacerdotibus rerum diuinarum ſcientiam, quòd turpe putent Regem, qui Dei ſimulacrum ſit, ignorare Deos: in menſa præter anſerem, & vinum apponitur nihil præterea. Diadema aſpidis imagine habent, vel Leonis, aut tauri, inde inſtitutum animalia diuinis honoribus Aegyptios colere. Græci Reges olim galeas, & Regni inſigne ferebant haſtam, quod σκῆπτρον dicunt, in ſummo ciconia, in imo Hippopotamus erat, vt continuò admonerentur violentiam cohibendam, ſectandam pietatem, cum ciconia parentes alat, Hippopotamus occidat. Regum Aethiopum ſceptrum aratro perſimile erat, Lydi ſecurim geſtabant, quam Hippolyte ablatam dederat Omphali Hercules. poſtea Regius ornatus fuit ſceptrum, diadema, aurea corona, myrtea quandoque mitra lapillis diſtincta, veſtis aurea, longaq; Chlamys purpurea cum fimbrijs, & gemmis, rubri calcei. Antigonus pro diademate hederam, pro

ſceptro

ſceptro tenebat thyrſum Liberi patris exemplo; alij Macedones Chlamyde, crepidis, cauſia, & diademate, faſcia ſcilicet circa frontem, ornati erant. Aethruſcis ſingulis Regibus, quos Lucumones dicebant, ſinguli lictores præcedebant cum faſcibus, ſi communiter omnes conſpiraſſent, duodecim lictores vno, tot enim erant vrbes: corona is vtebatur aurea, ſceptro eburneo aquilam in ſummitate tenente, tunica purpurea auro intexto, purpureo etiam amictu vario (vt erat Lydorum, & Perſarum Regum) ſed ij quadratum, vt Græci ſtolas ferebant, Aethruſci rotundum, quas dixere Romani togas: has cum faſcibus, ſella curuli, cæteriſq; accepit ab Aethruſcis Tarquinius, quibus & vſi ſunt Coſs. corona excepta, ſceptro, & toga picta, quæ tamen triumphantium erant, vt purpura omnium Magiſtratuum, præter quam Tribunorum; Romanorum Regibus cura ſacrarum ædium erat, ſacrificiorum, legum, ius dicendi, Senatum cogendi, res cum patribus decernendi, & conuocato populo in vulgus proponendi (vt antiqui Reges conſueuere more vel ab Homero demonſtrato) quod pluribus viſum eſſet agendi, exercituſq; ducendi. Mortuo Rege Senatus à populo poteſtate accepta, creabat Interreges ex patribus, qui ſinguli quinque diebus imperarent. Hi optimum virum ciuem, vel externum deſignabant Regem, quem ſi S. P. Q. R. probaſſent, Rex erat, ſi diſplicuiſſet, alios proponebant. Seruius Tullus iuſſu populi regnauit abſque Senatus auctoritate. Poſſidebant olim ſolam Romam, vt ſingulas Græciæ vrbes ſinguli Reges à legibus haud quaquam liberi, tanta paupertate vt vxores etiam cibum coquerent. Reginis mox data colus aurea, & Perſarum, Aſſyriorumq; Regum vxoribus ad quoſque corporis ornatus vrbes, & prouinciæ. Aucta potentia, & opibus Reges ipſi dicti Ioues à Belo fortaſſe Iouis filio Aſſyriorum Rege, vel ab Iouis planeta, qui in quinta Leonis parte: ὑψίστοι, genitis

Regnum, vel coronam ſaltem portendit. Lydorum vero Reges omnes dicebantur Palmes, Bithyniæ Nicomedes, Latinorum Murrhani, Albanorum Syluij, Parthi Arſacidæ Aegyptij Pharaones, Pharao enim eorum lingua Regem ſignificat, mox Ptolemæi: Athenienſium Reges vno nomine cognominabantur Cecropidæ, Corynthiorum Cypſelidæ à Cypſelo, qui pulſis Bacchidis Corinthiorum regno potitus eſt Damaſci in Syria Adadi ab Adado fortiſſimo viro, qui bellum geſſit cum Dauide Iudæo: Palæſtinorum Abimelechi, Hunnorum Cacani, Longobardorum Flauij, à Flauio Anthari tertio Rege, Nomadum Scytharum Canes à Cangio, cui paruere primum, Solis radijs genito.

Cæſares, Auguſti, Congiarium anni principium, menſis, & dierum. Cap. XIII.

ROMANI principes, in quos omne ius, omnemq; poteſtatem populi detulerant, dixere Cæſares Auguſtos deinde quando conſotiarunt cum alijs Imperium, qui vocati ſunt Cæſares. Auguſtum ſcuto peditis ſubleuatum ſalutabant milites impoſito diademate, ipſe, ſi voluiſſet, collegam dextra tenens in conſpectu militum pronuntiabat Cæſarem: Sed M. Antoninus philoſophus L. Aurelium verum fratrem Auguſtum dixit, tunc primum Romani duos Auguſtos habuere. Qui ab exercitu extra vrbem Princeps ſalutaretur, Romam mittebat imaginem vt ſe facilius populo Ro. inſinuaret: publice honorabatur imaginibus, thure, & hoſtijs in templis: his imaginibus adiungebant alij ciuitates illuſtriores dona ferentes, alij victorias, quæ coronas Principis capiti imponerent, nonnulli Imperatores, & Duces Principem venerantes, vel

fera,

ferarum confectiones, inſtructas acies, hoſtes bello victos, cæſos, aut ſupplices, Iulianus dicitur appoſuiſſe. Lares (ſic vocat Cicero Dæmones) antiquæ Theologiæ ſectator maximus. Princeps ipſe oratione habita ad milites, vel in Senatu, Iouis, Deorumq; templis conſalutatis, ſacrificio de more facto, præcedente igne & virgis laureatis, purpura indutus conferebat ſe in aulam palatinam fauſtis acclamationibus prætorianis ſequentibus, & populo, militibus pecunia diuiſa, congiario populo, miſſis ſcilicet in populum teſſeris, quæ plerumque fiebant ex geniſta, & vt quiſque arripuerat, quæ in his erant impreſſa, à diribitoribus accipiebat, oleum, vinum, triticum, altilia, veſtes, argentum, vaſa, equos, pecora, ſeruos. Igne etiam præcedente veniebat in publicum amictu purpureo, ſequente milite, & Romanis iuuenibus, quos Nero, qui vocales maxime eſſent, per claſſes diuiſerat, vt ei applauderent. Hominum etiam humeris Princeps ferebatur, exoſculandas manus porrigebat, & pedes, quod primus fecit Caligula, non feciſſe laudatur Traianus. Faſces vero, nec Scipionem habebant ipſi, niſi à Senatu accepiſſent Conſules facti. Ingredientes Senatum ſacra faciebant, vt & Cæſar, quo die interfectus eſt. Peregre profecturi, & redeuntes Senatores oſculo excipiebant. Fortunæ aureum habebant ſimulachrum in cubiculo, quod morientes ad eum traſmittebant, quem in Imperio ſucceſſorem voluiſſent. Romani poſt Cal. Ian. die tertio vota ſuſcipiebant pro ſalute Principis. Cal. ipſis Magiſtratus ſolemnem purpuram induunt, populus ſacra, votaq; faciunt, thus apponunt Laribus, Iano caricas, caryotidas & mella, poſtes lauro ab amicis miſſo coronant, hinc Propertius.

Mirabar quid nam miſiſſent mane Camœnæ
Ante meum ſtantes Sole rubente thorum.

Mittunt & numiſmata, Magiſtratibus laurum etiam, quid Apollini Medicinæ Deo ſacra ſalutem afferre credatur: ſe

ſalutant, profanis verbis abſtinent, irrogant nulli pœnam, quòd anni, & menſis principium ſit. Indi vero inchoant menſes vbi cornua creſcunt Lunæ. Galli nocte menſes, annos, dieſq; quòd ſe Dite patre prognatos dicunt: annum Athenienſes à Solſtitio, Aegyptij etiam, tunc enim Nilus Aegyptum irrigat: qui in Aſia ſunt, & iam Græci ab æquinoctio autumni, à verno Arabes, Damaſceni, & Aethruſci, Romani olim poſt brumam, Iudæi menſe Octobri, quo tempore mundum ipſum factum dicunt. Diem ipſum Babilonij incipiunt à Solis exortu, ab occaſu Athenienſes, multi in Vmbria à meridie, Romani à media nocte: qui & decimum quenque annum Imperij ſolemnem celebrant, vnde fortaſſe vicenalia, & tricenalia Principum apud eos auctores leguntur, quos non ſatis bene Latinos hoc libro diximus, cuiuſmodi fuere Capitolinus, Vopiſcus, Ammianus, Caſſiodorus, alij huiuſcemodi. Principes enim Imperium adminiſtrabant toto vitæ ſpatio, alij Magiſtratus Romani plerunque annui erant, vt & Athenienſes, & duo Reges Carthaginienſium, Dictator ſex menſium.

Dictator, AEſymnetæ, Archi, Harmoſtæ, Magiſter Equitum, Tribuni Cælerum, præfectus prætorio Palatini. Cap. XIV.

ANNO enim vrbis CCLVI (triennio ante tradit Liuius) bello Latino S.C. iuſſum vt abdicatis Magiſtratibus, Senatus virum eligeret, qui legibus non teneretur, & à Conſule diceretur, omniumq; rerum ius ſummum, & liberum Imperium haberet ſex menſibus tyrannica poteſtate Regia maiore, quem populus confirmaret.

Dictus

Dictus eſt Dictator à Q. Clœlio Siculo Coſ. T. Largius Flauius, qui & anno CCLIII fuerat Cos. quo anno defecere à Romanis Latini, ſed non niſi triennio poſt ſuſcepere bellum. Dictatorem creaſſe Romanos Albanorum exemplo credidit Licinius. Poſt enim Amulij, & Numitoris mortem Albani Regio genere delcto, annuum Magiſtratum Regia poteſtate hoc nomine legerunt, vt fuit Metius Suffetius. Tamen poſt Amulium, & Numitorem Albanum Regem Ciuilium nominat Liuius, Albanus propterea Rex dictus, quod ſuſpicatur Franciſcus Robortellus Vtinenſis homo ingenio præſtanti, & eruditione, humanitateq; perfecta, quòd Ciuilius & genere Albanus eſſet, & Albanorum Rex. Dionyſius vero ex Halicarnaſſo Græcorum exemplo Dictatorem inſtitutum putat à Romanis. Solent namque Græci, vt ſcripſit Theophraſtus in libris de Regno, cum vis aliqua maior repente oborta ſit, aut nimia licentia corrumperetur populus, αἰσυμνήτας, conſtituere, re vera tyrannos, vt Pittacum Mitylenæi aduerſus exules, qui cum Alcæo poeta, & Antimenide venerant. Tyrannos hos vocant Theſſali ἄρχους, Lacedæmonij, ἁρμοστὰς ſed & ἁρμοστὰν viginti viri erant, qui arcibus reficiendis, & vrbibus præerant, quos Lacedæmonij ad ciuitates, quæ parerent mittebant cum poteſtate, vt imperarent, diſſidia, & controuerſias tollerent à Lyſandro inſtituti: mittebant & Græci alij, hos Herodotus, ni fallor, τεταρχήρας appellauit. Largius ipſe Dictator Sp. Caſſium Viſcellinum, ſiue Biſcellinum (vt legendum eſt apud Ciceronem in Lœlio, vel certe Vicelinum ex Liuio) Magiſtrum Equitum pronuntiauit, qui in exercitu Dictatoris locum obtineret eo abſente; & ſummam poteſtatem in equites habebat, vt Regibus imperantibus Tribuni Cęlerum, quem Magiſtratum geſſit Iunius Brutus, & poterant populi concionem aduocare, primumq; locum dignitatis obtinebant poſt Reges: cuiuſcemodi

di etiam Principibus iam obtinentibus Remp. fuit præfectus prætorio: ſed huic data infinita licentia ad diſciplinæ publicæ emendationem, à quo nec prouocatio dabatur, eſſe tamen non poterat is, qui Senator eſſet, quoniam & de Senatoribus iudicabat, & Iudicibus: id poſtea fecere Palatini, qui tamen Iudices nec ordine mouere, nec punire poterant, Iuſtiniano Principe præfecti prætorio tres fuere, alter in Oriente, alter in Illyrico, tertius Carthagine in Aphrica, qui in Prouincias alios mittebant præfectos, hi quinquaginta viros in familia habebant, illi cccxcvii, poſtea ſemper cum Dictatore fuit Magiſter Equitum. Dictatori præferebantur xxiiij. faſces cum ſecuribus etiam in vrbe, quas remouerat à faſcibus Publicola Cos. In equo vehi non poterat, vt hac vna re ſumma poteſtas populo inferior eſſet, Nocte dicebatur, quomodo apud Liuium à Fabio L. Papyrius, Bis tantùm duo Dictatores eodem tempore fuere, Minutius, cum conſerere pugnam cum Hannibale recuſaret Fabius Max. Dict. & Fabius Buteo in vrbe ad explendum Senatum in caſtris exiſtente M, Iunio Dict. poſt calamitatem Cannenſem. Hoc Magiſtratu primus abuſus eſt L. Sylla, qui inter alia ſeuitiæ exempla xl. M. Ciuium Romanorum Dictator interfecit. Interfecto Cæſare in Senatu M. Antonius Cos. lege antiquauit Dictaturam, quod laudat Cicero in Philippicis plurimam,

Magi-

Magiſtratus quando deſignantur, & Magiſtratum ineunt, Interrex, Conſules, Locatio, faſces Conſulum, Dictatorum, Decemuiri, Magiſtratuum ordo. Cap. XV.

ALIOS Magiſtratus nec Senatus, nec Coss. declarabant, ſed populus augurio, exemplo Romuli, qui auſpicio inierat Regnum. Comitijs verò ſublatis à Cæſare imago augurij tantùm ſeruata Magiſtratum accepturus præcabatur Iouem præſente augure, obſeruanteq; qui ex fulgure, quamuis nullum eſſet, illi augurabatur. Credunt deſignatos aliqui alio menſe inire Magiſtratum. Ego vero hac de re nihil certi afferri poſſe puto. Nam & apud Liuium video tribus menſibus ante Coss. Tribunos plebis inijſſe Magiſtratum. Id ſcilicet Dec. & Coss. Id. Mar. Tribuni pl. etiam Non. Dec. Coss. Prætores, Magiſtratuſq; alij Id. Dec. Cal. & Id. Mar. Cal. Ian. & Mar. qui dies legitimi videbantur ineundis Magiſtratibus. Quo anno ſeceſſit plebs à patribus Coss. iniere Cal. Sept. iniere quandoque Id. Mai, Cal. Quint. Sept. Oct. deſignati Cal. Sext. & Mar. Illud conſtat comitia Conſularia proponi ſolita à Coss. quod ſi futuri Coss. non deſignarentur ad III. Cal. Febr. prodibat Interrex, qui ex patritijs erat, & à Patritio prodebatur, qui comitia haberet de Coss. Deſig. Interregni dies erant quinque quoniam non iurabant in leges: nec ab eo, qui primus Interrex erat, habebantur comitia. Renuntiatis Coſſ. qui edixiſſet comitia certis verbis precabatur à Dijs

Imm.

Imm. vt ea res ſibi, Magiſtratui, & populo Ro. bene, atque feliciter eueniret. Deſignati poterant in ius vocari, damnati abdicabantur, & collega comitia edicebat in alio ſufficiendo: vbi Magiſtratum inijſſent non accuſabantur. Magiſtratum plus quinque dies, niſi qui iuraſſet in leges, non licebat gerere C. Valerius Aedilis creatus, cum flamen Dialis eſſet, qui iurare in legem non poterat, Senatus decreto L. Valerium Pr. Deſ. dedit, qui pro ſe iuraret. Lictores à Magiſtratuum conſpectu ſubmouebant meretrices, Conſuli, aut Prætori occurrentes equo deſiliunt, caput aperiunt, minores Magiſtratus faſces deponunt, & inſignia: Lictores virgis domus, quam ingreſſurus eſt Magiſtratus, fores pulſant, quod fieri voluit Pompeius cum Rhodi conueniret Poſſidonium. Conſules Deſig. Præconis voce in ſingulis centurijs denuntiabantur, populo gratias agebant, dicebant quæ eſſent obſeruaturi in iure dicendo, profitebanturq; in iudicijs, in Senatu officium, æquitatem, dignitatem, fidem rectam, digna Imperio, digna Reip. omnia pericula, mori pro patria, multa de ſe, ac ſua nobilitate loquentes: nam non imagines familiæ ſuæ conſequebantur, niſi Coſs. facti. Obtinentibus vero Principibus Remp. S. C. gratias agebant panegyrico Principi, vt Conſulis voce boni Principes, quid facerent, intelligerent, mali quid facere deberent. Conſulum Deſig. patris imago laureata in domo erat. ipſi Iunoni Soſpitæ Lanuuij faciebant, quod oppidum cum eius ſacrificijs gratia peteret Milo interfecit Clodium: faciebant etiam Penatibus, & Veſtæ, vt Dictatores. Cal. Ian. in Capitolio concipiebant vota, ſolemniaq; perficiebant, ſi abeſſet Prætor Vrbanus. Coſs. ipſi ius dicebant, locabant vectigalia Romæ in conſpectu populi publicanis luſtro, ſic & agri locabantur: publicaq; locatio, & auctio per præconem fiebat, indicantem quæ res vendenda, locandàue eſſet, & diem: qui conducerent, vel emerent tollebant

digi-

digitum. Coſs. etiam Senatum cogebant, conſulebant de rebus dubijs, curam collium, & ſyluarum habebant, quas publicauit Ancus Martius ne materia deeſſet ad naues conſtruendas, vnde, & Syluas potuit Maro appellaſſe Conſule dignas: exercitum ducebant, ſummum demum habebant Imperium, & eis reliqui Magiſtratus omnes parebant, excepto Tribuno. In maximo periculo, & deſperatione omnium ſalutis S. C. mandabatur, Darent operam ne quid Reſp. detrimenti caperet: tunc poteſtas data intelligebatur conſcribendi exercitus, & eius interficiendi, cuius cauſa S. C. factum erat, quare & Cicero indemnatos Ciues Romanos interfecit, qui coniurauerant contra Remp. cum Cattilina. Si ambo Coſs. in caſtris eſſent, imperabant alternis diebus: in vrbe habebant per vices ſingulis menſibus faſces duodecim, & apud quem eſſent, is maior dicebatur Conſul, quem inſignem appellauit poeta: vel certe maior, qui priori loco renuntiabatur, cui & primo menſe præferebantur faſces, ſed lege Iulia plurimum liberorum parenti, nobiliori tamen collega faſces cædebat, & ſeniori exemplo Publicolæ, qui ceſſit faſces Lucretio, Olim alter Conſulum ſingulis menſibus habebat duodecim ſecures cum faſcibus, ſed Publicola cum in ſuſpicionem affectati Regni veniſſet, remouit ſecures, inde Conſuli in vrbe antecedebant duodecim lictores cum faſcibus, extra vrbem cum faſcibus, & ſecuribus: & cum ſecuribus in vrbe ijs, à quibus damnati prouocare ad populum non poterant, & dictator erat, & Decemuiri ſanciendarum legum cauſa creati anno ccci. quo condita Roma erat. Coſs. vero Magiſtratu abeuntes Prid. Id. Ian. Populum alloquuntur in concione, & iurant ſe Remp. bene adminiſtraſſe. Cicero à L. Metello concione priuatus eſt, ſed illi tantum iurare permiſſit, iurauit Cicero ſe Remp. conſeruaſſe, & populus cum magna voce vere iuraſſe iurauit. Sylla prohibuit ne eundem Magiſtratum

iterum quis acciperet ante annos x. ne Tribunatum peteret, qui ſemel Trib. pl. fuiſſet, nec Conſulatum, qui antea non geſſiſſet Præturam, nec decerneretur Prætor, niſi vir Quæſtorius.

Proconſules, Prætores, eorum legati, Quæſtores, Fiſci aduocatus, Principis Candidati, Quæſitores, Legati Imperatorum, ad Principes, ad exteras nationes, Ciuitatum ad Romanos. Cap. XVI.

POST Conſulatum, & Præturam obtinebant Prouincias Coſs. & Prætores Conſulares, & Prætorias, illi Proconſules, iſti dicebantur Proprætores, & frequentius Prætores: poterantq; recuſare Prouincias ſi voluiſſent. Si Prætores ad numerum Prouinciarum non eſſent, proximi Prætorio collegio, vt Cenſores, qui Prætores fuiſſent, nec in Prouincia profecti eſſent [nam qui præfuiſſet, iterum præeſſe nolebat Senatus] in ſortem conijciebantur, quoad is numerus effectus eſſet, quem ad numerum in Prouincias mitti oporteret. Proconſulibus iſtis, & Prætoribus dabantur muli, tabernacula, argentum, veſtem, & alia inſtrumenta omnia ex publico, ne quid tale imperaret ſocijs, qui tantum Legatis, qui repente aliquo mitterentur, parabant equos. Verum L. Poſthumius Coſ. primus cum in Campaniam ad agrum publicum à priuato terminandum iret, Prænestinis iratus, quòd cum eò priuatus ſacrificij in templo Fortunæ faciundi cauſa veniſſet, nihil in ſe honorificè feciſſent aut publicè, aut priuatim, imperauit vt diuerſorium publicè pararent, & iumenta, inde licitum Magi-

ſtrati-

ſtratibus, qui in Prouincias mitterentur, in vſus ſuos à Prouincialibus frumentum accipere, aut precium, quæ in Verrem à Cicerone dicitur æſtimatio; Cicero ipſe neutrum voluit cum Proconſul eſſet in Cilicia. Vrbem egreſſi Proconſulum inſignia, vel Prætorum ſumebant, ſex lictores ſagulis indutos cum faſcibus; ingrediebantur Prouincias aduentu edicto pronuntiato, celebri loco occurrentibus Proconſulibus, aut Prætoribus, qui recederent lege Cornelia intra triginta dies. Lege Cæſaris prætoriæ prouinciæ pluſquam annum, Conſulares non pluſquam triennium obtinebantur. Munia mandabant Proconſules, & Prætores Legatis, quos ſecum duxiſſent, miniſtros muneris prouincialis. Proconſules nanque ipſi, & Prætores ducebant potiſſimum exercitum, Legati ius dicebant, qui damnandi erant, hos mittebant ad Proconſules. Sed ſi quis in Prouincia cum Senatore Romano litem haberet Romam mitti poterat, ſi Præſes ipſe Prouinciæ voluiſſet, aut iuſſiſſet Conſul. Legati pedibus ibant, vehiculo poſtea, vbi Leptitanus homo quidam ad Seueri Legati Proconſulis Aphricæ complexum veniſſet. Quæſtores etiam cum Proconſulibus, & Prætoribus erant, caſtrorum curam gerebant, cogebant publicam pecuniam, & in vſus diuerſos erogabant, quæ erat prima Senatoris adminiſtratio, reuerſi ſententiam dicebant in Senatum, reddita tamen prius ratione adminiſtratę Prouinciæ, quam & Proconſules, & Magiſtratus alij reddere olim tenebantur Romæ: poſtea lege Iulia cautum, vt relinquerent confectas & conſolidatas in Prouincia apud duas Ciuitates, eaſdemq; totidem verbis in vrbem referrent ad ærarium, & inter triginta dies deferrent illos, quibus rationes retuliſſent. Erant & Quæſtores vrbani, quos ærarios vocat Tacitus, qui ærarij pecunias expenſas, & acceptas in tabulis referebant. Hos Romulum, & Numam habuiſſe ſcribit Iunius Gratianus in ſeptimo de Poteſtatibus, inſti-

tutos alij ab Hoſtilio, deinde à Coſſ. donec & eorum honorem populus mandaret, creatiq; primi à populo Val. Poſthumius, & Aemylius Mamercus anno lxiij poſt exactos Reges, qui in exercitu eſſent, & predæ curam haberent, gliſcentibus negotijs duo additi P. Vetrurius, & M. Minutius, qui ærarij curam haberent in vrbe, & pecuniæ, quæ Lugduni ſignabatur in Gallia, & Apolloniæ in Epiro: duplicatus numerus ſtipendiaria iam Italia, & accedentibus Prouinciarum vectigalibus lege Syllæ xx creati: Fiſci vero aduocatum inſtituit Adrianus. Sed ex Quæſtoribus vocantur aliqui Principes candidati, qui eius æpiſtolas in Senatu legerent. Erant & Quæſtores Parricidij, quos Quæſitores vocat Cicero, & Virgilius, qui quæſtioni præerant, & tormentis in capitalibus iudicijs, quorum officium erat, vt ſcribit Cornificius (eius enim eſſe puto libros ad Herennium, Ciceronis certe non ſunt) accuſatorem, defenſorem, & teſtes in officio ſuo continere, vt ſcilicet accuſator crimina inferret, dilueret defenſor, dicerent teſtes quæ ſcirent, aut audiſſent. Nec legatos tantum Proconſules, & Prætores habebant, verum etiam decernebantur Imperatoribus ad bellum proficiſcentibus, qui omnia in bello ad præſcriptum Imperatoris agerent, quandoque Conſulari poteſtate ducebant exercitus, & hi dicuntur Legati Conſulares. Re proſperè geſta decem alij Legati Imperatori decernebantur, inter quos non erant eius neceſſarij, cohoneſtandæ victoriæ gratia. Decernebantur & ad Cæſares ex Senatoribus ſorte nominibus vrna eductis, & ad exteras nationes, Regeſq; iuſſu Senatus: Vatinius tamen legauit abſque Senatuſconſulto: & Legati iſti antiqua lege prohibebantur aliquid accipere ab eis, ad quos mittebantur, Sacroſancti erant, vt & qui Romã veniebãt, vel ab hoſtibus, ſed ij extra vrbem conſiſtebant donec introducerentur in Senatũ: primoq; veniebãt in ædem Saturni, vt eorũ nomina ſcriberen-

tur

tur à Præfectis ærarij, olimq; munera, quæ dicebantur lautia, accipiebant à Quæſtoribus, Perſarum fortaſſe Regum imitatione, qui Legatis ad ſe venientibus talentum donabant Babylonicum, quod duabus, & ſeptuaginta minis Atticis permutabatur, armillas etiam, acinacem, & torquem, omnia precij mille Dareicorum, Medicam quoque veſtem, quæ δωρυφορικὴ dicitur. Quæſtores etiam ipſi Legatos ægros curabant, defunctos ſumptu publico ſepeliebant. Præcepit Veſpaſianus ne ciuitates Legatos plures, quàm treſmitterent Romam. Menſe Febr. frequens Senatus poſtulatis Prouincialium legationibus dabatur. Athenis legationibus reddita ratione, publico excipiebantur conuiuio Legati olea coronati, qua dignos iudicauit Demoſthenes Aeſchinem, & nouem Legatos, qui adierant Philippum primo. Liberam etiam legationem in prouincijs Senatores aliquando impetrabant, vt maiori auctoritate res ſuas agere poſſent: quam Cicero Cos. ſuſtuliſſet, niſi interceſſiſſet Tribunus, minuit tamen tempus, & quod erat infinitum, annuum fecit. Dabant vero Prouinciales Proconſulibus, & Prætoribus recedentibus ex Prouincia haſtas, vexilla, phaleras, coronas ciuicas, annulos aureos virtutis ergò, & deponebant ipſi Imperium vrbem ingreſſi.

Prætores, Duumuiri, & Decuriones. Cap. XVII.

IN qua præter Conſules, Prætores ius dicebant. Nam cum Coſſ. auocarentur bellis finitimis, creatus Prætor, Vrbanus, & Maximus cognomine, qui ius in Vrbe diceret, penes quem omnis publici, & priuati iuris poteſtas erat, nouum ius condere, vetera interpretari, abrogare, dare Iudices ex ijs ordinibus, qui iudicabant, pa-

tronos

tronos illis, qui aduerſariorum potentia non defenderentur, & externis hominibus, dare tutores (quos etiam Coſſ. dabant, & Antonino philoſopho Principe Prætor Tutelaris) curatores, bonorum poſſeſſionem reſtituere. Sed cum peregrini plures in Vrbe eſſent, alius Prætor creatus, qui peregrinorum iura exerceret, dictus propterea Prætor peregrinus, & Minor, quo nomine & alij, præter Vrbanum, appellati ſunt, nam duo additi fuere, quatuor à Sylla, ab Auguſto duo, vt eſt apud Velleium, totidem à D. Claudio; verum cum Principe Nerua fuerint XVIII. PRR, legerem libenter apud Velleium octo ab Auguſto additos, quòd & totidem referat Pomponius I. C. & ex ipſo Floccus Florentinus, qui Feneſtellæ nomine circunfertur; Alexander etiam Neapolitanus, qui ambo diligenter de Magiſtratibus Ro. ſcripſere, & Pomponius Lætus, quare non multa, quæ diceremus, nobis relicta ſunt. Valentinianus tres tantum Prætores in vrbe eſſe voluit, qui ſingulis annis iudicio Senatus ex eis hominibus deligerentur, qui ædes in vrbe haberent. In Colonijs vero Romanorum erant Duumuiri, qui ius dicerent vt Romæ Prætores: quare cum Capuæ Colonia deducta fuiſſet, Duumuiri ſe appellarunt Prætores ſuperbia, inquit Cicero, Campana. Duumuiris præferebant duo lictores bacillos: Senatores ipſi in Colonijs dicebantur Decuriones, quòd in initio Coloniæ cum deducerentur, decima pars eorum, qui deducebantur, conſilij publici gratia ſcribi ſolita ſit.

Cen-

Cenſores, Principes Senatus; Equitum, & Iuuentutis Nomophylaces. Cap. XVIII.

ERANT & Romæ Cenſores morum Iudices, vt vocauit Varro, diſcutiunt etenim Senatus, & populi mores, de nuptijs inquirunt, liberorum procreatione, viuendiratione, & conuiuijs: luſtrum quinto quoque anno condunt, cenſus agunt, quod Conſulum munus fuerat, & augent, veſtigalia locant publicanis in conſpectu populi Ro. boueq; immolato ſcriba Deos Imm. precatur, vt Populi Ro. res meliores, amplioreſq; facerent: Senatores ex ordine remouent, & equites, plebeios inter ærarios redigunt. Nam Equites ipſi vbi militaria munera legitimo tempore obijſſent, ad Cenſores ducebant equum in forum, & enumeratis ſtipendijs, & Imperatoribus, ſub quibus militaſſent, meritas laudes, vel vituperationes referebant. Quos Senatu, vel alio ordine remouiſſent, poterant ij ordinem recuperare populi iuditio, vel Prætorum, aut aliorum Cenſorum, quare eorum non dicebatur iuditium, ſed animaduerſio, vel auctoritas: leges etiam ſcribunt, de ordinibus militum iudicant, eorum arma inſpiciunt, iudicant & de iudicibus, & præfectis, exceptis Coſs. Sacrorum Rege, & Virgine Veſtali maxima. Ineuntes Magiſtratum anſerum alimenta locant, quæ aluntur in Capitolio, ob eius conſeruati clangore memoriam occupantibus nocte Gallis: locant etiam ſtatuam Iouis minio illiniendam: Senatum legunt, & Senatus Principem eum, qui virtute, & rebus geſtis maximam gloriam, & inſigne nomen adeptus ſit: ſic Aphricanus lectus Senatus Princeps, & Q. Fabius Max. duobus luſtris: qui Senatus Princeps Rempub. defendebat, tuebatur

batur ſalutem, libertatemq; communem, & Senatus au-ctoritatem, quo more Cæſares Equitum etiam Principes fecere, & iuuentutis, qui dicebantur illi, qui in Imperio ſucceſſuri eſſent. Cenſores ipſi erant duo Patricius, & Plebeius, altero mortuo alter abdicabat ſe Magiſtratu: quod cum non faceret Scaurus Aemylius Liuio Druſo Collega vita functo, Tribunorum iuſſu ductus eſt in carcerem. Erat poteſtas quinque annorum, Aemylius Mamercus annuam, & ſemeſtrem lege fecit, quam legem abrogauit P. Clodius Tr. p. nec iterum agebatur, quòd ex vſu Reip. non eſſe dixiſſet Q. Fabius cum iterum Cenſor crearetur. Sic νομοφύλακες à Græcis dicuntur, qui duodecim Athenis erant ſorte lecti, legum cuſtodes, quorum officium erat eos, qui legibus parerent, laudibus proſequi, & honoribus: qui non parerent, pœna multare: erant & νομοφύλακες legum cuſtodes Spartæ. Siculi vero in ſingulis ciuitatibus duos Cenſores faciunt, qui imperatis tributis populo ex cenſu, quot annis tributum populo Ro. ſoluunt.

Tribuni plebis, Tribuni militum. Cap. XIX.

TRIBVNI à plebe creati ſunt cum à patribus ſeceſſiſſet, vt plebem tuerentur aduerſus Senatum, creati quinque L. Iunius, C. Sicinius, C. & P. Licinij, & C. Iuſilius IIII. Id. Dec. quo die tempore omni ferè alio iniere Magiſtratum: quinque additi ſunt S.C. Virginio Tribuno petente C. (M. vocat Liuius) Horatio Puluillo, & Q. Minutio Augurino Coſs. Aduocabant concionem, intercedebat nemo, niſi Tribuni ipſi, quare Senatus ſæpe petijt auxilium à Tribunis contra vim Tribunorum. Non cogebant Senatum (ſecus tamen ſentit Varro) quem vellent arripiebant in concionem, vt quibus de rebus interro-

garetur

garetur, reſponderet. Eorum vero poteſtas nulla erat extra vrbem, propterea intus commorari neceſſe, niſi cum ſacrificium pro Latinis Magiſtratus omnes facerent in monte Albano. Eorum domus ſemper patebat, vt adiri poſſent: Sacroſancti erant, non cogi, non verberari, non cædi poterant, qui feciſſet, ſacer impune interficiebatur, & publicabantur eius bona ad ſacra Cereris. Inde iuſta cauſa belli faciendi aduerſus Pompeium, & Senatum viſa Cæſari, quòd de M. Antonio, & Q. Caſſio Tr. p. grauiſſime, acerbiſſimeq; decretum fuiſſet. purpura non vtebantur, quòd Magiſtratus non eſſent, quare nec lictores habebant, nec in ſella curuli ius dicebant, nec facto Dictatore abrogabant poteſtatem. Tribuni vero militum ex patribus, & plebe multis annis conſulare habuere Imperium.

Aediles Plebis, Curules, Cereales, Agoranomi, Telearchus, Epimelitæ, Logiſtæ, Aquarum Curator, Quatuoruiri, Triumuiri, Præfectus Vigilium. Cap. XX.

CVM Tribunis lecti duo Aediles plebis, tanquam Tribunorum miniſtri; duo additi ex Patribus, cum plebi conceſſiſſent alterum Conſulem, hi dicti Curules: omnibus tamen eiſdem comitijs dabatur Magiſtratus; duo à Cæſare Cereales, qui frumento præeſſent. Illi ædes ſacras, & priuatas procurabant, vt parietes ſtarent, faciebant ludos Cereri, Libero, Liberæ, & Ludos Romanos Ioui, Iunoni, & Mineruæ: Floram matrem ludorum celebritate placabant: dabant venationes in theatro attributas Saturno, quæ vocantur munera, quæ etiam dediſſe Coſs. ſignificauit Cicero. Curatores erant prodigiorum,

annonæ, ne improbæ merces eſſent, quas proijciebant, totius vrbis, viarum, vt conſternerentur, ponteſq; fierent; purpura vtebantur; & ſella eburnea. Apud Græcos huiuſmodi fuere Agoranomi; & Thebis Telearchus, illi annonæ, hic viarum curam habebat: qui Magiſtratus inter maiores habitus eſt poſt quàm illum geſſiſſet Epaminondas. Athenis ἐπιμεληταὶ decem erant, qui emporijs præſidebant, curabantq; in vſum ciuitatis frumentum deferri, & quatuor ex his myſteria, erantq; in theatris, & choris, vt iniuriam arcerent. Apud Perſas hoc nomine dicuntur, qui vulnerati in bello mederentur. Agoranomi quoque Athenis dicebantur λογισταί decem & ipſi ſorte lecti, qui etiam iudicarent quid quiſque in Magiſtratu geſſiſſet. Vendebant item Aediles aquam, quæ tubis ducebatur in Vrbem ad balnearum, & fullonum vſum: publicabant agros, qui contra legem aqua publica irrigarentur; quod deinde fecere Cenſores. Sed Q. Aelio Tuberone, & P. Fabio Max. Coſs. S. C. inſtitutus aquarum Curator, qui extra vrbem binos lictores haberet, tres ſeruos publicos, architectum, Scribam, Librarios, accenſos, præcones: Auguſtus duos addidit. Tiberius procuratorem. Romæ etiam Quatuoruiri erant viarum curatores, Triumuiri incendiorum, ad quæ compeſcenda veniebant Aediles, & Tribuni plebis, familia publica circa muros diſpoſita hac cauſa: Auguſtus ſeptem cohortes conſtituit, quæ ſingulæ binas regiones tuerentur, Præpoſito Præfecto Vigilium, cui & dederat cognitionem eorum, qui incendium feciſſent, effregiſſent ædes, vel nocte furati eſſent, & capitalia crimina referebat ad Præfectum Prætorio.

Triumuiri Monetales, Quinqueuiri, Præfectus Vrbis, & tabularum. Cap. XXI.

ERANT & Triumuiri monetales, qui æs conflarent, argentum, & aurum. Quinqueuiri Magiſtratuum loco, vt Præfectus Vrbis. Nam abeuntibus Regibus, aut Magiſtratibus, ne Vrbs ſine Imperio foret, deligebatur, qui ius redderet feruntq; à Romulo Dentrem Romulium, à Tullo Hoſtilio Numam Martium à Superbo Sp. Lucretium impoſitos, ab Auguſto Italiæ C. Cillinium Mæcenatem, primuſq; videtur Auguſtus ipſe hoc nomen Præfecti Vrbis excogitaſſe, quo ante alios vocatus eſt Meſſalla Coruinus, qui ſexta die ſe poteſtate abdicauit, quam immodicam eſſe diceret. Exercebat enim teſte Aurelio I. C. Præfectus Vrbis iudicium omnium criminum, quæ in Vrbe admitterentur, & extra vſque ad centeſimum lapidem: eorum, qui pupillos, qui in Tutellam peruenisſent, fraudauerint: audiebat ſeruos conquerentes de dominis, patronos de libertis: præerat annonæ, menſarijs, lanijs, ciuibus omnibus, ſpectaculis etiam, vt populus quiete ſedeat, qui placuerint, relegabat, & omnibus Magiſtratibus, qui intra Vrbem eſſent, dignitate antecellebat. Præfectos quoque deligebat Senatus, quod permiſerat Auguſtus, qui publicarum tabularum curam haberent: deinde ambitu ſuffragiorum ſuſpecto, forte ducti ex numero Prætorum, Claudius Quæſtores impoſuit, Nero præfectura perfunctos

Iudiciorum ordo, Iudices, eorum numerus, ordines, Centumuiri, Tribuni Aerarij, Recuperatores, ſubſcriptores, ſportulæ, Prytanea, Iudex, oratores, obturbatores, teſtes, rei exilium, ſententia, ampliatio, comperendinatio, damnatio, ſectores, abſolutio. Cap. XXII.

IN iudicijs vero, qui reum criminis deferret, tabella ſcribebat diem, annum, quo accuſaret, nomen Prætoris, rei, ſuumq; locum, tempus quando crimen diceret admiſſum: tabellam publicè proponebat pendulam, inde reos pendere dictum à Suetonio, quam & Ardenis conſuetudinem fuiſſe indicat Demoſthenes. Prætor decimo die audiebat accuſationem, quo die ſi non adfuiſſet in iudicio accuſator, delati nomen eximebat de reis. Si adfuiſſet, vocabatur per præconem reus definito loco in iudicium, ſi declinaret, per lictorem tradebatur; vel ab actore collo obtorto, alicuius, qui adeſſet, non recuſanti tacta auricula, quod ante ſtari dicitur, vt teſtis eſſet id à ſe non iniuria fieri, ſed vt reum in iudicio ſiſteret. Solebantq; iuuenes Ro. quo inſigni iudicio cognoſcerentur, claros viros in iudicio poſtulare, vt Carbonem L. Craſſus (perperam legitur apud Apuleium M. Antonius, quod ex Cicerone, Tacitoq; videtur) Mutius A. Albutium, Sulpitius Norbanum, Cæſar Dolobellam, Aſinius Catonem, Caluus Vatinium, cuius accuſationis & Fabius me-

meminit. Dicebatq; accuſator apud Prætorem reo crimen hoc modo, Aio te id feciſſe: ſi taceret, lis æſtimabatur, vt victo: ſi negaſſet, petebantur dies inquirendorum eius criminum, & obſignabat accuſator domum, & omnia, quæ clauſa eſſent rei, ne quid remoueret criminis indicium, Si de agro lis eſſet, ſimul profecti in agrum, terræ aliquid ad Prætorem deferebant, in quam vindicarent, dicerent ſcilicet ad ſe pertinere, id vocabatur manu conſertũ. Qui agrũ ſibi vindicaret, dicebat eum ego agrũ ex iure meum eſſe aio, ibi ego te ex iure manu conſertum voco: qui vero poſſideret, reſpondebat vnde tu me ex iure manu conſertum vocaſti, inde ibi ego te reuoco: Tunc Prætor, qui in re præſenti erat dicebat Inite viam, mox Redite viam, vt vnde abiſſent, eodem ſtatim redirent. Si creditum peteretur, abeſſetq; qui deberet, prius, quàm ex edicto prætoris bonorum poſſeſſio caperetur, cum teſtibus obſignabatur domus. Inſtituta accuſatione prætor cum tunica exercebat iudicium, Cato ſine tunica ſub toga cinctus fuit in iudicio M. Scauri antiquo more, vt in Capitolio Romuli, in Roſtris Camilli ſtatuæ erant: & deſcripta nomina Iudicum extrahebat ex vrna legitimo numero, quæ dicitur à Cicerone Sortitio: nomen cuiuſq; Iudicis recitabat præco L. Octauius Balbus (vel qui fuiſſet) Iudex eſto, addito rei nomine, accuſatoris, & defenſoris. Reus, & accuſator reijciebant Iudices quos noluiſſent, Prætor alios ſubſortitione extrahebat: iurabant ſe nihil gratiæ condonaturos [vt Aegyptij ſe nec Regis iuſſu contra fas iudicaturos] eorumq; nomina continebãtur libellis, ne pro ſelectis corrupti iudicarent. In iudicijs publicis, & reis capitalibus legitimum Iudicum numerum creditum eſſe LXXV. Dari tamen arbitrio Prætoris putarim, cum in cauſa Milonis LI. iudicarint lege Domitij, in iudicio Claudiano LVI. in Gabiniano LXX. totidem in iuditio M. Scauri. XXII. ſcilicet Senatores xxiij. E-

quites, xxv. Tribuni Aerarij. In reis etiam capitalibus ſuffragio populi creabatur Quæſtor, qui pro tribunali ſederet, Iudices in ſubſellijs. Plinij Cæcilij tempore Senatus dabat Iudices, & crimina cognoſcebat, quæ maiora viderentur, quam quæ legibus conſtituta pœna compeſcerentur: Iudices, ex quibus ſortitio fiebat, olim fuere cv. terni ex ſingulis Tribubus Centumuiri dicti, qui etiam auctioni præerant, & de priuatis hæreditatibus iudicabant. Nam in cauſis Centumuiralibus vſucapionum, tutelarum, agnationum, alluuionum, circunluuionum, nexorum, mancipiorum, parietum, luminum, ſtillicidiorum, teſtamentorum ruptorum, aut ratorum, cæterarumq; rerum innumerabilium iura verſabantur. Poſtea trecenis Senatoribus permiſſa iudicia, quibus addidit totidem Equites C. Gracchus. Tib. vero Gracchus in ſecundo Tribunatu iudicia à Senatoribus tranſtulit ad Equites, cum Cornelius Cotta Salinator, & Acilius Pulcher peculatus rei, publicè muneribus datis, quam infamiam iudiciorum vocat Cicero, pœnas euaſiſſent. Tribus ipſæ M. Plautij Syllani Tri. p. lege Cn. Pompeio Strabone, & L. Portio Catone Coss. lata, ex Equitum numero quinos denos ſingulæ ſuffragijs creabant, qui eo anno iudicarent, quare omnes erant DXXV. & dicebantur ſelecti. Sylla ſolis Senatoribus iterum mandauit iudicia. L. Aurelius Cotta Prætor, quibus temporibus accuſatus eſt Verres, legem tulit vt Senatores, Equites, & Tribuni ærarij (ſic vocantur plebei iudices) ſimul iudicarent: & Pompei lege in ſecundo Conſulatu lata, quo tempore cauſa acta eſt à Cicerone in Piſonem, legerentur æquè ex tribus ordinibus illis, ex quoq; fuere treceni, omnes igitur DCCCC. Diſcretas tamen ſinguli ordines habebant vrnas, in quibus conijcerent tabellas: & Iudices ij cum Magiſtratum aliquem inijſſent, iudicandi munere non fungebantur. Dabantur etiam à Prætore tres Recuperatores ad ea, quæ

incerta

incerta eſſent, nec manifeſta, in cauſis publicis, qui litem æſtimarent. Accuſationis dies legitimi erant viginti, totidem defenſionis, huius quandoq; decem tantùm. Addebat cuſtodem accuſatori reus, qui obſeruaret ne ſe clã aliquid, aut abſente palam in iudicio ageret: dabantur & ſubſcriptores, cauſidici, qui accuſatorem adiuuarent, nec precio ſinerent corumpi, quos nomen Verris deferens recuſauit Cicero. Qui litigarent quingentos æris deponebant, vel alium certum numerum aſſium, victor ſuas auferebat, victi referebantur in ærarium, aut dabantur Iudicibus, quas ſportulas dixiſſe Romanos teſtatur Ariſtophanis Interpres homo Græcus, id equidem haud quaquam affirmarim, Græci certè, & orator Iſocrates appellant πρυτανεῖα. Qui ſacramento contenderent, poſcebant Indicem, quo crimina probarent. Erat Index, qui impunitate propoſita facinoris, cuius conſcius eſt, latebras indicat. Senatori non licebat Indicem eſſe ſaluis legibus. Dabatur Index poſt trigeſimum diem: mox in iudicium venientes antequàm cauſa ageretur, quaſi per Indicem rem exponebant, quæ dicitur cauſæ coniectio. Reus, & qui illi fauerent, quam eleganter pullatam turbam vocauit Quintilianus, atra veſte, ſparſis comis in foro ſedebant: & pullati, qui venerant ex Prouincijs Proconſules, aut alios Magiſtratus accuſaturi. Oratores in Roſtris ſedebant dum accuſator loqueretur: raro quatuor plures erant olim vnus tantùm, Miloni ſex adfuere, totidem Scauro, qui & pro ſe dixit: poſt bella ciuilia ante legem Iuliam vſq; ad duodenos proceſſum, inde dati quot placuiſſent Senatori, qui nec præcium, nec donum pro cauſa oranda lege Cincia, vel Titia à C.Titio lata, accipere poterant: hac vero obſoleta, Claudius prohibuit ne vltra decem LLS. acciperent: qui plus, repetundarum teneretur. Primus Antiphon Rhamanſius apud Græcos ob cauſam defendendam mercede conductus eſt: Orationes ab inuo-

catione incipiebant, vt eſt apud Liuium, & indicat Maro.

Præfatus Diuos ſolio Rex infit ab alto.

Vel à reprehenſione ſuperioris temporis, vt idem

Ante equidem ſumma de re ſtatuiſſe Latini,

Et vellem, & fuerat melius.

Erant & obturbatores ſordidi cauſidici ad moram faciendam dum patroni ad dicendum ſe confirmarent. Dici ad clepſydram more Græcorum inſtitutum à Pompeio in tertio Conſulatu lege, qua eo die accuſator, & reus perorabant, ille duabus, hic tribus horis. Nam Prætor, præco eſt apud Tacitum, diem, & horas deſignabat orationibus. Lex poſtea antiquata: in cauſa enim Iulij Baſſi ſex horæ accuſatori, nouem reo datæ. Oratores cum ſatis fluxiſſe orationem viderent, pronuntiabant Dixi, & Prætor cauſa perorata dixerunt, ſic præce vbi teſtimonium teſtes dixiſſent. Teſtimonium dicturi ſurgebant è ſubſellijs, ſuſpecti ſedebant in ſubſellijs aduerſarij, qui non interrogabantur. Reus teſtes producebat cauſa acta, accuſatur triduum ante quàm ageretur, quos interrogabant patroni rei, & accuſator ipſe iurabant non ſolum ſe falſa non dicturos, ſed nec vera tacituros, & ſemper ſe arbitrari dicebant quæ comperta haberent, nec feciſſe, ſed feciſſe videri: qui teſtes in aliqua reuocabantur, obſignabant tabellas. Athenis qui teſtimonium dicere recuſaſſet, iurabat ſe nec vidiſſe, nec interfuiſſe, vel mille drachmas perſoluebat. Qui ſeruum ad teſtimoium dicendum poſtularet, precij ſerui fideiuſſores dabat Athenienſium lege: & cum maleficium aliquod Romæ factum eſſet, vt cædes, vel venenum datum, quod ſcire crederentur ſerui, accerſitis aduocatis hos illi, ad quos pertinebat, quæſtione, & tormentis interrogabant, & ſi rem confeſſi eſſent, inſtituebatur accuſatio in eum, quem iſti detuliſſent. In dominum vero de ſeruo ne tormentis quidem quæri licet, niſi inceſtu, & de coniuratione etiam, quæ facta Cicerone

Cos.

Cos. fuerat. Apud Rhodios vero id, quod acerbiſſimum eſſe ait Cicero ipſe, liberi, & ciues in quæſtionibus torquentur. Reijcicebat nullo prohibente, & hoc etiam Athenienſium more quod apud Demoſthenem eſt, poſt primam actionem, vt fecit Verres, in exilium pergere, quare exilium dicitur à Cicerone non ſupplicium, ſed profugium, & portus ſupplicij. In conſilium iudices mittebat Prætor duabus tabellis datis, in quibus notarent abſolutionis, vel damnationis litteram; illa erat A, hæc C, K, etiam propter καταγινώσκειν, ſiue θ, ac ſi θάνατον afferrent, erat enim mortuorum ſignum ſepulchris impoſitum atro colore: tabellas conijciebant in ciſtas eo ordine, quo extracti fuerant: Si de capite ageretur, tertia dabatur tabella ampliationis, quæ N L. ſignabatur, ſi non liqueret, nec cauſa idonea eſſet ad damnationem: ſed ampliatio dicitur, qua in vna: comperendinatio, qua in vtraq; parte pronunciatur non liquere. Ante legem Glauciam de comperendinatione, damnaturi Iudices hanc tertiam tabellam dabant, & ampliatio tunc erat tarda damnatio. In cauſis leuioribus ſi actor, vel reus poſtulaſſet ſinguli ſententiam de tabula dicebant, quæ erant ceratæ colore, qui placuiſſet reo, & Iudices quæ cognouiſſent, non eſſe facta, ſed facta videri pronuntiabant. Accuſati damnatio ſimpli eſt, vel dupli, vel quadrupli, vel exilij: qui repetundarum tenebatur lite æſtimata, redactis ſcilicet in precium omnibus furtis, pecuniam, eius bonis proſcriptis, curabant Sectores, quippe lucri bona damnatorum ſemel auctionabantur, & pro his pecuniam pendebant ærario, aut ſocijs. Damnati patrio ſepulchro carebant, domum exornatam non habebant, nec ipſi ornabantur veſtibus, amittebant ius imaginum, & Senator ſenatoriam dignitatem: condemnari vero non poterant niſi à maiori parte Iudicum: quòd ſi pars media abſoluiſſet reum, abſolutus erat, & abſoluto dicebat Prætor, quod apud Liuium eſt, Nihil te moror.

Capitalia Crimina, Triumuiri Capitales, Populi iudicium Capitalia iudicia. Cap. XXIII.

CAPITALIA crimina deferebantur ad Triumuiros Capitales, ipſi ad Prætorem, qui dabat Iudices: horum ſententiam exequebantur Triumuiri, fures etiam, & ſeruos nequam puniebant ad columnam Meniam. Capite damnati, quo nomine & exilium continetur, populum appellare poterant lege Publicolæ, populus tertijs nundinis in iudicio per præconem vocatum reum, & pronuntiata die, qua die iudicium ſit futurum, ſuffragijs curiatis quandoque Centuriatis plerunque damnant, vel abſoluunt, nec damnant niſi conſenſerint Tribus omnes: quare cum ſola Metia abſoluiſſet Liuium Salinatorem, damnaſſent reliquæ, abſolutus eſt. Si die, qua iudicium Populus facit, auſpicijs, aut alia re agi non poſſet, totum iudicium ſublatum erat. Lege Gracchi de Capite Ciuis Ro. iniuſſu populi non iudicatur, virgis cædi non poterat, nec à lictore Lege Portia, Macedonum vero Reges de rebus capitalibus vulgum conſulunt: in Taprobane triginta Regis Rectores de capite cognoſcunt: plurium ſententijs damnatus prouocat ad populum, qui dat ſeptuaginta Iudices, ij ſi damnatum abſoluerint, triginta Rectoribus nulla eſt inde dignatio grauiſſimo probro. Tanta vel apud barbaras gentes, quaſiq; ab orbe remotas adhibita in homine conſeruando diligentia, vt hæc tempora diſpudeat, & mores, quando in homines tam facili ſæuiant Magiſtratus, & ij, à quibus coli maxime deberetur Chriſtiana religio, quæ vel leuem vltionem, non modo cædes aſpernatur.

Iudices Aliarum Gentium, & quæ iis, & legibus careant. Cap. XXIV.

IN Perſide Magi præmio, ſuppliciaq; decernunt, nec aliquid rectum videtur, quod non fuerit eorum ſententia firmatum, poſt quàm Alexandro Mammeæ Principe Artaxerſes Perſa Magus Artabano Parthorum Rege interfecto, retuliſſet ad Perſas Regnum, qui antea Magos contemnerant, Principeſq; laudauerant, qui Semerdem, & fratrem Magos Cambyſis Imperium obtinentes, interfeciſſent. Carthagine iudicabant Magiſtratus omnes, in Aegypto Sacerdotes, iudicij Princeps ſenior erat iuſtus maximè, & ſeuerus, collo imaguncula ex ſaphiro pendente, quam veritatem dicunt. Apud Gallos Druides de controuerſijs iudicant certo anni tempore in finibus Carnutum; qui eorum decretis non ſteterint, ſacrificijs interdicti impiorum numero habentur. Germani tempore belli Magiſtratum conſtituunt, qui vitæ, & necis poteſtatem habeat, tempore pacis Principes Pagorum ius dicunt. Iudæorum Iudices, legiſq; interpretes ſeptuaginta ſenes erant, quos abdicauit Antipater Herodis Idumæi filius: ij in vrbium portis cauſam dicere ſolebant, Bithyni contra Solem, Heluetij in vinculis. Rhadamanthus litigatoribus iurare coactis ſtatim dirimebat litem. Seres Iudices nullos habent, omnes, vt ius imperat, Iudices ſibi ſunt. Soli Androphagi iudicijs carent, & legibus, legibus etiam, & alicuius imperio Thraces, qui à Græcis Autonomi dicuntur.

Athenienſium Iudices, Tribunalia, Areopagitæ, Archontes Prytanes, Demarchus, Quinquennalis, Anni quomodo notentur, Baſileus, Hegemon, Theſmothetæ, Iudiciorum loca Athenis, Arbitri, iudicia Athenienſium. Cap. XXV.

ATHENIS ſingulæ Tribus quinque viros eligebant ex plebe probatos, trigeſimum annum ingreſſos, qui inter ſuos tribules iudicarent: omnes in Ardeto foro (ab Heroe homine impoſito, qui populi ſeditionem ſedauerat) Apollinem patrium, Cererem, Iouem Regem curabant, ſe de rebus, de quibus leges eſſent, ſecundum leges iudicaturos: de quibus ſancitum legibus non eſſet, equiſſimam laturos ſententiam. Tribunalia, δικαστήρια vocant Græci, decem erant; totidem enim Tribus, inſcripta elementis rubro colore, alterum A. alterum B. & deinceps vſque ad K. Iudices omnes pugillaria habebant, & virgam eadem littera notatam, qua δικαστήριον. Vbi iudicandi tempus appeteret, omnes conueniebant in forum funibus cinctum, ne quis accederet, & ſorte eorum nomina vrna extrahebantur, inde dicti ſunt Iudices ipſi κληρωταὶ δικασταί, & ad eius litteram, quam illis contigiſſet, δικαστήριον procedebant, iudicabantq; Sedebant & alijs locis Iudices, in Areopago, vbi abſolutus eſt Mars, quòd interemiſſet Helirrhotyum, & Oreſtes matrem: iudicabantur enim cædes voluntate factæ: vti proœmio non licebat, nec epilogo, non affectus mouere, cũ & nocte ferrent ſententias Areopagitæ. In Areopago ſcabella duo argentea

erant

erant Contumeliæ, & Impudentiæ, quibus accuſatores, & Rei inſidebant, erant & Plutonis, Mercurij, Tellurisq; ſimulacra, quibus rem diuinam faciebant capitis periculo liberati. Areopagitæ quinquaginta erant perpetui, incerto tamen numero inſtituerat Solon ex Nouemuiris, vt ait Androtion, qui nobiles, diuiteſq; præfuiſſent Reip. Magiſtratus bene geſti ratione reddita. Nam poſt Codrum Melanthi F. Regem, qui ſe Lacedæmonijs occidendum dederat, vt ſuo ſanguine patriæ victoriam pararet, Athenis fuere Archontes, & primus Medon Codri ipſius filius: fuereq; vſque ad Alcmeonem Archontes perpetui, mox in denos annos creati, ex his primus fuit Cherops, extremus Erix, poſt lxx. annis inſtitutum vt ſingulis annis eligerentur, primuſq; fuit Creon. Archon ipſe erat ſummus Magiſtratus, vt Rhodo Πρύτανις, Neapoli vrbe à Phalaride, Herculeve condita Δήμαρχος, Quinquennalis Adria. Ab Archontis nomine notabantur populi ſcita, & anni, vt Olympiades à victoribus, Spartæ anni ab Ephorum vno, Argis à Sacerdotibus, vnde Thucydidis illud eſt ἐπὶ χρυσίδος, erat enim Chryſis Sacerdos, Syracuſis à Magiſtratu, quem Iouis Olympij famulum appellant, à Timoleonte inſtituto, Romæ à Coſſ. & clauo, quem Prætor, Conſul, vel dictator ſingulis annis in parietibus Iouis Opt. Max. dextro latere, ea parte, qua Mineruæ templum erat, figebant, qui clauus dicebatur annalis, Volſinijs quoque clauos indices numeri annorum fixos in templo Nortiæ Aethruſcæ Deæ Cincius affirmat. Poſt Archontem vero erat βασιλεὺς Regia ferè poteſtate, qui in Ceramico tribunal habebat, tertius Ἡγεμών, qui rei bellicæ præeſſet, Dianæ, Veneri, Martiq; ſacrificaret: ludos faceret in eorum honorem, qui pro patria in bello cecidiſſent, & parentalia Harmodij, & Ariſtogitonis, qui Hipparchum Hippiæ Tiranni fratrem interfecere. Sex alij dicebantur Θεσμοθέται, qui iudicijs præerant, & coronaban-

tur

tur myrto, quòd præterita vita probata ad hoc munus deligerentur. Optimi igitur ex his Nouemuiris poſt Magiſtratum fiebant Areopagitæ, qui quandoque in ſummo diſcrimine Remp. adminiſtrabant: eorum vero potentiam ſuſtulit Ephialtes Orator Periclis amicus. Vbi vero audirent cædes caſu, vel errore factas, ſedebant in palladio, primuſq; ibi cauſam dixit Demophoon, qui imprudens Athenienſem interfecit, primuſq; apud Græcos pœnas luit. In Delphinio iudicabantur, qui iure, & legibus alium interemiſſent, & eo loco abſolutus eſt Theſeus Pallante cum filijs trucidato. In Prytaneo enſes, cæteraq; quæ anima carerent, quibus cædes patrata eſſet, iudicium ſubibant Draconis lege, vel Erechthei, cum Buphonus Sacerdos ſecuri bouem occidiſſet, aufugiſſetq; & damnata extra fines proijciebantur, vt ſtatua Theagnidis, quæ hominem colliſerat. Apud Phreatim maritimum vicum ex naui ſe defendebant exules, ſi crimen diſſoluere vellent, vt ſe primus Telamoni purgauit Teucer mortuo Aiace, aut ſi in eis nouum crimen conflatum eſſet. Res maiores in Heliæa, minores in Parabyſto cognoſcebantur. Sedebant etiã in Batrachio, phœnicio à colore, & in Trigonio à forma locis dictis. Poterant & qui litigarent arbitros dicere, qui διαιτηταὶ vocantur κατ' ἐπιτροπὴν. De publicis rebus contendentes à centum ad mille drachmas, tres deponebant, à mille ad decem millia, triginta, de priuatis decimam rei. Primis ſententijs ſtatuebant Iudices damnarent ne, an abſoluerent; damnatus, ſi fraus capitalis non eſſet, interrogabatur quam quaſi æſtimationem commeruiſſe maximè, fateretur; interrogatus tamen Socrates nouæ religionis, & corruptionis iuuenum reus: inde alias ſententias ferebant, quibus pœnam ſignificabant. Patroni non defendebant reos, ſed ſcriptas illis orationes dabant, quibus vterentur, ſic attulit Lyſias Socrati, quam ille recuſauit. Iudices duos habebant calculos perforatum, & obtu-

ſum,

ſum, duas vrnas argenteam, & ligneam, hæc damnationis, abſolutionis illa. Accuſator niſi quintam ſuffragiorum partem retuliſſet, mille drachmas multæ nomine ſoluebat, interficiebatur vero, qui impietatis reum factum non conuinceret.

Pœnarum Genera, multa, talio. Cap. XXVI.

APVD Romanos genera pœnarum erant octo, damnum, vincula, verbera, talio, ignominia, ſeruitus, exilium, mors. Qui enim leue damnum aut non atrocem iniuriam intuliſſet, ſoluebat, lege duodecim tabularum XXV. aſſes, denarios ſcilicet duos, & ſemis, vt qui palma alicuius faciem contudiſſet, quod facere ſolebat L. Neratius moleſtus homo, poſt ſe exiſtente cum crumena ſeruo, qui percuſſo illicò enumeraret aſſes. Si iniuria inſignis fuiſſet, & graue damnum, tunc talio erat, id eſt vindicta par. Irrogabant etiam multam Magiſtratus ijs, qui contumaciter ſecum aliquid geſſiſſent, lege à Sp. Tarpeio, & A. Termenio (Thermum vocat Plinius, Aternium Liuius) Coſs. lata, cum id antea Coſs. tantum licuiſſet, qui multam dicebant Publicolę inſtituto quinque boum, & duarum ouium, poſtea minor indicebatur ouis, maior triginta boum & duarum ouium (perperam legi videtur apud Dionyſium triginta ouium, & duorum boum) Conſtituti deinde lege Aterina (Aterina fortaſſe apud Gellium legendum, vt ab A. Aternio ſit) in oues ſingulas æris deni, hoc eſt denarius, in boues centum æris: olim fuerat multa duum millium aſſium, niſi & hic numerus male legatur in Dionyſio pro tribus millibus, & vicenis. Apud Athenienſes erat multa magna decem talenta, quadraginta tamen multatus Demoſthenes, cum viginti

acce-

accepiſſet ab Harpalo, vt ſileret. Germani parua delicta, & homicidia coercent equorum, & pecorum, numero, Indi parua delicta, tonſura, quæ tamen apud eos grauiſſima pœna, maximè ſi quis tonderi iubeatur à Rege.

Debitorum, Depoſitumque abnegantium pœna, bonorum proſcriptio, ceſſio, fœnus, fures, ſycophantæ, furta permiſſa. Cap. XXVII.

QVI debitum negaſſet, aut depoſitum, abſciſſa manu, effoſſo oculo interficiebatur ab Indis. Olim Romæ debitori xx. dies ad æs alienum diſſoluendum dabantur, elapſis, Prætor addicebat hominem, vel filios creditori, qui diebus lx. tenebat compeditum, mox venundabat trans Tyberim, aut capite damnabat: ſi plures creditores fuiſſent, in partes ſecabatur, ſed inhumana crudelitas omnium conſenſu deſita, & adhibita bonorum proſcriptio, ceſſioq; quam qui ſoluendo non eſſet, faciebat nudus lege Iulia, concione aduocata, ſuper lapidem. Apud Bœotios ei, qui quod deberet non diſſoluiſſet, ſedenti in foro inijciebatur corbis non leui infamia, quæ illata Euripidis patri creditur genere Bœoto. Græci quoq; obligabant fœnori filios, quod Athenis prohibuit Solon, & Romani fœneratorem quadrupli condemnabant, vſuras ſoluebant Idibus, Græci noua luna, niſi ſoluiſſent, amittebant pignus, ſiue ager, ſiue veſtes, ſiue aliud id fuiſſet, locum ære alieno obſtrictum aut lapide, aut columella ſignabant. Qui fœnori darent, & mercatores Romæ pecunias deponebant in æde Caſtoris, quæ in foro eſt, vt tabernæ mercatorum. Galli pecunias dabant apud inferos reddendas: Indi vero neq; fœnori dant, neq; accipiunt;

nec

nec ipſi tantum, vt dicebam, depoſitum abnegantes, interficiebant, verum etiam Piſidæ, & Athenienſes Draconis legibus fures, vel ficuum, quæ fuerant adeo in maximo precio in Attica, vt ἱερὰ συκῆ diceretur locus, quo primum inuentæ ſunt: hinc Sycophantæ, quo nomine dicti delatores, qui decem Athenis erant, in foro verſantes circa ſtatuam: Lyci eorum præſidis lupina forma Dei. At qui fortè reperiſſet ficum, Mercurio ſacram ſuſpendebat, quam qui vellet, tollere poterat, quòd furibus fauere crederetur Deus ille. Atrij lapidibus fures obruunt, in Scandia ſuffocant, Iudæi laqueo interimunt, & Herodis lege vendunt, antea quadruplum dabant. Myſi, qui ad Euxinum ſunt crura hominibus furacibus infringunt, Scythę eos virgis cædunt; ſed ſi res maior ablata ſit, aut nouies reddit, qui abſtulerit, aut occiditur. Lycij ingenuos furantes in ſeruitutem redigunt: apud Phriges capite luit, qui ruſticum inſtrumentum aſportauerit, bouem aratorem interfecerit. Lege duodecim tabularum fur depræhenſus ſi ſe telo defenderit, impune necatur, ſi non ſe defenderit, & liber eſt, fit Seruus, ſeruus datur præceps ex rupe Tarpeia, impuberes Prætoris arbitrio anguillarum exuuijs verberantur, etiam ſi alia crimina ſubierint, non modo furtum. Conſtituta poſtea eſt in manifeſtum furtum actio quadrupli, in conceptum & oblatum tripli, in occultum dupli: dupli & apud Græcos in eum, qui ex domo aliquid furatus ſit: ex foro vero, balneis, aut loco publico furari capitale erat, Bactriani fures ſputis deturpant. Sed Bocchoris Aegyptius Rex cum videret nec impoſitis grauiſſimis pœnis furta compeſci, permiſit furari volentibus, nomine dato apud Sacerdotem, cui & afferrent ablata, à quo domini reciperent quarta parte data furi. Perſis etiam, & Spartæ pueris permittitur furtum, & Germanis extra fines: furto Tauri Scythæ ſibi parant victum, Græci honeſtum exiſtimabant prædari, quod primi ne-

glexere Athenienſes. Liparenſium mos erat, velut publico latrocinio, partam prædam à piratis diuidere. In Samo licet rapere, vbi Mercurio Charidote faciunt, quòd Samij Inſula relicta decem annis præda vixerint, deinde reuerſi hoſtes ſuperarent. Apud eos, qui ab Euphrate ad Oceanum Indicum ſunt, qui ſunt Medi, Parthi, Arabes, Arij, Gedroſij, aliæq; Indorum gentes furtum, aut cædes non magnum adeo crimen putant.

Homicidæ, Cœdis, Criminumque expiatio, exules, parricidæ, Qui impunè interficiuntur, aues interficientes puniuntur.

Cap. XXVIII.

IN Græcia qui fortè homicidium feciſſet, per annum exulabat, quod ab Apollonio dicitur ἀπενιαυτίζειν donec crimine expiaretur, & ij à ſacris arcebantur, impuris etiam crediti, qui cum eis conſuetudinem haberent. Draconis legibus, vt eſt apud Demoſthenem, aqua luſtrali abſtinebant, libationibus, crateribus ſacris, & foco, lege inde lata apud Romanos, qua exulibus aqua, & ignis interdicebatur, qui etiam vſu togæ carent. Exules iſti Græci ad ædes Principis profecti ſedebant in limine operti, cum enſe, quo interfecerant hominem, eius capiti abſterſo, & ſi cognatus fuiſſet, cum ſummis quibuſq; partibus ſub alis, id dicitur à Sophocle μασχαλισθῆναι non enim manes poſtea lædere poterant. Expiantur ab illis, ad quos confugerint, qui carminibus manes placant, culpam remouent, ſepties pollutos abluunt aqua viua (totidem polluti veſtes) porcum cœdunt, Iouem Hoſpitalem inuocant, præcantur ne pollutos furiæ agitent, ſed iram deponant, famuli ramenta per ædes ferunt. Sæpius qui ſe criminibus

expiabant, in littore ſacrificio facto, in mare ea proijciebant, quibus expiatio facta erat, quod videtur ex Homero, inde Catulli illud eſt.

Nec genitor Nympharum abluat Oceanus.

Nam & apud Heſiodum Oceani filiæ ſunt Nymphæ. Hoc modo cæde pollutũ expiauit Adraſtus Thebis Tydeum, Peleus Patroclum, qui puer puerum Clyſonimum iratus interfecerat, qua cauſa & dicitur Paris, vbi rapuit Helenam, ad Menelaum profectus Spartam, cum imprudens Antheum, quem amabat, occidiſſet Antenoris filium. Memphis qui hominem interfeciſſet, exul in montibus erat, donec rediens ſacra ad perempti tumulum fecerit, expieturq; à Gymnoſophiſtis. Affecti exilio apud Athenienſes in Lemnum fugiebant, aut Scyrum veteri adagio *σκυρία δίκη* de acri, rigidoq; iudicio. Artemidorus à Theſeo dictum tradit, qui capite poſtulatus aufugit in Scyrum, vbi ſacris initiatus eſt. Apud Romanos extremus olim exilij locus erat Tybur, nec niſi poſt.xlv. diem damnabantur, extorres vel vrbe tantum erant, vel certis locis, aut deportabantur in Inſulam. Cicero L. Laniam, qui Clodianis temporibus Equeſtris ordinis Princeps erat, cum pro Ciceronis ipſius ſalute accerrimè propugnaret, à Gabinio Cos. relegatum ſcribit, quod antè id tempus ciui Ro. Romæ contigit nemini: deportabantur quandoq; ad opus publicum, quod inſtituit Semiramis aliqua tunc capitis parte deraſa, quorum & publicabantur bona. Redeuntes aqua aſperſi ſupergrediebantur ignem, quæ ſuffitio dicitur, vt etiam expiatio funeris cauſa. Qui vero conſultò hominem interfeciſſet, hunc occidebant Græci, niſi iuſta mortis inferendæ cauſa probaretur: Iudæi hos gladio conficiunt, vel laqueo, vt & eos, qui parentibus manus intulerint: quos qui non obſeruauerit, arcetur apud Græcos à Magiſtratibus, tanquam qui agere nihil iuſtè poſſet, nec libare. At parricidam Romani verberatum

culeo inſuunt cum cane, gallo, vipera, & ſimia, & in mare proijciunt vel ſi longè à mari ſint, beſtijs, iuſſu Adriani Principis: Aegyptij articulatim præacutis calamis cæſos ſupra ſpinarum aceruum comburunt: qui filium interfeciſſet, triduum cogebatur circa cadauer morari, nulla alia pœna. Parthi, & Armenij non plectunt, qui liberos cœlibes, ſororem innuptam, aut vxorem peremerint: qui alios, is ab Iudicibus, vel cæſi cognatis morte multatur, & ab Aegyptijs qui vel ſponte, vel forte ibim, aut felem confecerit: qui ſponte alijs animantibus, quæ ipſi colunt, intulerit mortem, ſi à Sacerdote impoſitam pœnam aſpernatur, capite luit. In Theſſalia capitale erat, ciconias occidiſſe, quoniam perimunt ſerpentes: in Galatia cepiſſe aues, quæ vocatæ locuſtas perdunt, qui eas cœperit ſi effugiſſet pœnam, alio anno nec accerſitæ accedunt. Athenienſes Atatbem interfecere, qui ſacrum Aeſculapio paſſerem interemerat. Alexander pauonum ſpecie delectatus in India, pœnam conſtituit eorum interfectoribus, vt antiquitùs, qui delphinum læſiſſent, qui miluum in Britannia, qui vultures in Italia. Apud Theſſalos, qui occiſionem fecerit, is cæſus, eius cadauer circa defuncti tumulum trahitur, quo more & Achilles Hectora traxit circa Patrocli ſepulchrum.

Adulterij Pœna, Stuprum, Productores παιδικοὶ, molles. Cap. XXIX.

IN Germania adulteram crinibus reciſis, adſtantibus neceſſarijs, vir domo expellit & verberibus per vicum agit. Piſidæ circumducunt cum adultero aſino impoſito, adulteram aſino. Cumæi dobi ſpectandam præbuiſſent in foro de ſaxo, ignominia inde affectam. Leprei vndecim diebus in foro ſtare cogunt

pellucida veſte, adulteros triduum circunducunt per vrbem, circunducunt & lana coronatos tanquam molles ij, qui Grotynam incolunt in creta, venduntq; ſub haſta quinquaginta ſtateribus, ducenis ſcilicet drachmis, inde ad Remp. non accedunt. Placiades in Atticis podici raphanos, aut ligonem inferunt.

Et adurunt pilos, pro raphanis Athenienſes mugilibus vtuntur: alij Græci pudenda vellicant, donec multam perſoluerint. Solonis lege impunè interimitur adulter depræhenſus, quam legem primus tuliſſe creditur Hyettus Argiuus cum Molurum Ariſbantis interfeciſſet vxorem adulterantem: Adultera nec ornare ſe veſtibus, nec ſacra adire poterat, ſi feciſſet, verberibus cuiq; eam cædere licebat, & ornamenta detrahere. Romani adulterum aut occidunt, aut vltra ducemteſimum lapidem ab Vrbe remouent, aut repudiant: togatæ ſunt, quod ſic præſtarent meretrices: mox & in lupanari concubitus hora, quæ nona erat (Nonariæ propterea dictæ Perſio meretrices) conſtituebantur, admiſſis ad tintinnabulum ſtupratoribus more à Theodoſio Principe ſublato. Macrinus Cæſar, qui feciſſent adulterium coniunctos comburebat viuos. Adulteras Iudæi lapidibus petunt, Arabes interimunt, interimunt & adulteros Armenij, & Tenedij, vnde erat in eorum numiſmatibus ſecuris, altera parte ex eadem ceruice duo vultus: interimunt & Romani modò ſe telo defenderint. Milo flagellis cædit Salluſtium in adulterio Fauſtæ Syllæ filiæ inuentum. Maomethi lege adulter accipit plagas centum, in Aegypto mille, mulieribus truncantur nares, nates apud Armenios, & Iberum Sacerdotes, adulter caſtratur, & quicunque crimen admiſerit non morte luendum, ne huiuſcemodi filios gigneret. Salæthi lege Crotoniatæ comburebant mœchos, hac & ipſe damnatus, cum non caſtè in complexus fratris vxoris veniſſet. Saxones matronam adulterio pollutam, aut virginem ſtupratam

ſtrangulant, ſupra crematæ ſepulchrum violator cingulo tenus veſtibus reciſis, flagellis cæditur, caſtris matronis oppidatim pungentibus, donec interimatur. Athenis quę vim paſſa fuerat, eius, qui vim intuliſſet, vel nuptias, vel mortem optabat lege, quam ſignificat Terentius, vbi repetit Philumenam inuentam eſſe ciuem Atticam. Solon ei, qui vi, aut metu mulierem compręſſiſſet, quæ meretrix non eſſet, impoſuit multam decem drachmarum: qui rogando, aut ſuadendo viginti: productores capite plecti iuſſit, inuitarum perſonarum erant, vnde & προαγωγίαν, dixit Ariſtoteles, lenocinium vertit homo doctiſſimus Leonardus cum productio id apud Latinos nuſquam ſignificet. Romæ qui ſtuprum intuliſſet, decem millia ſoluebat. Comburebant Iudæi qui cum matre, filia, priuigna, nepte, Socru rem habuiſſet; qui cum nouerca, nuctu, aut beſtijs, hunc lapidibus appetebant, vt & qui ſimulachra colerent, & parricidas. Lege Pauli I.C. deportabatur in Inſulam qui tentaſſet ſtuprum, qui alienæ vxori intuliſſet, aut puero capite luebat, Lai lege concrematur qui ſubigeret puerum, ſubegiſſe tamen primus ipſe creditur, & hac cauſa rapuiſſe Chryſippum Pelopis filium. Apud eos, quos ab Euphrate ad Indicum Oceanum eſſe diximus, qui id facerent, cum perferre ignominiam, qua appetebantur, non poſſent, ſibi munus inferebant, parentes pathicos interfectos non ſepulchro mandabant. Athenis muliebria paſſus non Magiſtratum gerit, non ſacerdotium, non legationem, concionem non habet, nec ius dicendæ ſententiæ, publica non addit ſacra, nec cancellos fori penetrat, nec in publica concione coronatur: ſi horum aliquid fecerit, capite luit, vt & qui vim illi intuliſſet, niſi multam ſolueret, hi Spartæ ſemper infames erant: qui puerum in poteſtatem haberent, & proſtituiſſent, pœna tenebantur,

Morte

Morte Damnati, Propinqui Nocentium interficiuntur. Cap. XXX.

QVOS morte damnarent Romani, hos nec odiſſe, nec amare iurabant: non damnabant in conuiuio, quare Senatu remouit Cenſor Cato L. Quintium Flaminium, quòd Placentiæ nobilem Boium tranſfugam, vel hominem damnatum in cõuiuio interfici mandaſſet, vt Philippus Pœnus charum, ac nobile ſcortum, vel, vt tradit Valerius Antias, mulier, cuius amore Flaminius deperibat, morientem hominem videret. Hos pendentes furca virgis cædebant, vel vnco trahebant ad ſcalas gemonias, ſiue præcipites dabant è rupe Tarpeia, comburebant etiam, ſed inſtitutum vt extra portam Exquilinam ſontes capite multarentur. Athenienſes nocte hoc faciunt, cauſam refert Olympiodorus ad vim Solis, ſic Lacones, qui maximis criminibus damnati ſunt, præcipites mittunt in foueam, quæ Ceada dicitur, Thraces ſagittis noxios conficiunt, Baſtetani Hiſpana gens lapidibus, ſic Macedones proditores, quos Germani arboribus ſuſpendunt, nec eos tumulo contegunt, ſed nec in Græcia ſupplicio affecti condebantur patrio ſepulchro, quod miſerum credebatur, hos vocauit Dinarchus ἀποτάφους. In Aethiopia mortis ſignum illi mittitur, quem occidi volunt, & ſibi ipſe manus infert, in Perſide zona trahuntur à cognatis, ſed nemo vnius tantum delicti cauſa plectitur. Apud hos plerunque veſtes eorum, qui plectendi eſſent, flagris cædebantur, hominibus ipſis pœnam deprecantibus. In Aegypto qui in cuſtodia ſunt, interficiuntur vbi è menſa illis panem miſerit Rex. Impunes erant damnatorum filij. L. tamen Sylla primus eorum, quos proſcripſerat, filios, Magiſtratu abdicato, Senatu eiecit, & Ty-

rannorum liberos interfecere Græci: Macedones propinquos eorum, qui Regi inſidias paraſſent. Apud Perſas ob noxam vnius propinquitate omnes coniuncti puniuntur.

Capite quæ Luuntur, Iudices corrupti, teſtes falſi, pœnæ aliorum criminum, Honoreſq; vt deferuntur. Cap. XXXI.

ATHENIS capitale erat furtum, ſacrilegium, rapina, proditio, in alienas ædes irrupiſſe, redegiſſe homines in ſeruitutem, bellum, aut ſeditionem in vrbe concitaſſe, corrupiſſe numos, ex ſepulchro vel illicem incidiſſe; Epheſi mulieribus Dianæ templum ſubiſſe, omnibus Ioui Lycæi in Arcadia, in Palma Inſula, quæ eſt in Atlantico Oceano, ante nuptias cum fœminis coiſſe, Romæ occentaſſe, carmen ſcilicet condidiſſe, quod alteri infamiam faceret, Athenis hic quingentis drachmis multabatur, Carcetæ ſacris interdicunt, qui iniuriam intulerit. Capitale & Athenis corrupiſſe iudicium. Maſſiliæ Iudex numarius bonis exutus infamis fit. in Tenedo Tenis lege, qui Neptuni nepos fuit Cycni filius, falſi teſtes illicò ſecuri cædebantur, vnde & illud Ciceronis eſt Tenediarum libertas ſecuri Tenedia præciſa, quod & antea vidit Des. Eraſmus pietate, & doctrina Magnus. Lege duodecim tabularum teſtis mendax è ſaxo Tarpeio deijcitur, corruptus Iudex capite luit. In Perſide veneficis ſaxo confringunt vultum, alios ſcapha includunt, facie, manibus, pedibuſq; extantibus, melle oblitis, vt excrementis, veſpis, & vermibus miſerè pereant. Proditores ſaxis petunt Athenienſes: Hoſtilius Metium hac cauſa equis duobus alligatum diſcerpit, Herculem imitatus, qui eo modo apud

Hera-

Heraclium amnem in Bœotia interfecerat Pyræchmen Eubœæ Regem, qui bellum intulerat Bœotis. Germani transfugas, & ignauos palude mergunt, transfugas alij comburunt, & Armenij, Ibereſq; Sacerdotum mortuorum vxores, quæ iterum nupſerint. Sacrilegi aut comburuntur, aut ſuffocantur, aut aguntur præcipites, quam pœnam diuina prouidentia ſubiſſe dicuntur Philomelus, Onomarchus, & Phaylus, qui Hieroſolymis fanum expilarunt. Eorum, qui impij fuiſſent, bona publicabantur in columnis Atticis, quæ in Eleuſina ſunt, ſcriptæ. Serui ob leue delictum per viciniam furcam ferebant collo, deinceps illis nihil credebatur. Solonis lege qui in ſeditione cum neutra parte fuiſſet, non vtebatur honore, nec tertio otij conuictus, ſed Draco otioſos capite damnauerat; punitur Corintho pauper, qui ſumptuoſius viueret, in Perſide, in Macedonia, Athenis ingrati: apud Aeginetas qui cauſam dediſſet legis ferendę, quòd bonæ leges ex malis moribus ſint: Athenis etiam, qui iniquam legem tuliſſet aut ψήφισμα contra Reip. commodum: qui tuliſſet accuſari poterat intra annum, poſt annum actio dabatur in legem, aut populi ſcitum, hinc Cephalus Athenienſis gloriatus dicitur, quòd cum plura ſciuiſſet, quàm cæteri, nunquam accuſatus ſit. Ariſtophon contra, quòd quinquies & ſeptuagies in iudicium vocatus ob decreta facta, nunquam damnatus, quare non Catonis proprium erit quater & quadragies cauſam dixiſſe, nec quenquam ſæpius poſtulatum, & ſemper abſolutum, niſi de Romanis hominibus tantum, omnium quicunque fuere doctiſſimum virum C. Plinium loquentem intelligamus. Aſcripta apud Locros illis pœna, qui peregrè redeuntes rogaſſent. Numquid noui? & qui non capta calamitate patrimonium confeciſſent (vt & apud Nabatœos) quæ lex apud Leucadem antiquata eſt. Galli pinguiori multam dicebant, & illi, qui ventre ſupra præſcriptam zonæ menſu-

ram prominenti eſſet. Mulctatur in Lucania, qui veſpertinum hoſpitem non accepiſſet. Spartæ ebrius, qui vxorem ſerius duxiſſet, durus maritus, qui diuitum affinitates ſectaretur; quomodo & multam irrogarunt Lyſandri generis, qui eo mortuo filias, quas in matrimonium acceperant, repudiaſſent, quòd ſecùs, quàm credidiſſent, Lyſander pauper fuiſſet. Cælebs arcetur à ludis gymnicis, hyeme nudus forum circunibat, nec iuuenes habebant illi honorem, vt cæteris ſolent Aegyptiorum more, quod & Romani fecere ſenioribus aſſurgentes, decedenteſq; via. At Perſæ quos honorant, oſculantur, Aegyptij manibus tangunt genua, Alexandrini in Aegypto cum aduentantem publicè honore excipiunt, huic per genera, ætates, & artificia diuiſi occurrunt. Scythæ demum, qui inierit certamen cum alio, victuſq; huic dextram amputant, qui libero homini incuſſerit plagas, è via detruſerit, aut veſtem diſciderit, hunc eorum antiquo more puniunt.

SECVNDI LIBRI DE MORIBVS FINIS.

ALE-

ALEXANDRI SARDI FERRARIENSIS, DE MORIBVS.

LIBER TERTIVS.

Fœciales, Bellum Indicitur, ſigna militaria. Cap. I.

BELLVM indicturi Romani res mittebant per fœciales quatuor repetitum, quos dicebant Oratores, ab Anco Aequicolorum exemplo xx numero inſtitutos: res ſi non reddidiſſent poſt dies tres, & triginta eductum in eorum finibus arietem immittebant, ſignificantes eas vrbes, & agros compaſcuos fore, vel haſtam ferratam, aut ſanguineam præuſtam verbis ſolemnibus, quæ ſunt apud Liuium. Aucto vero Imperio cum nimium hoſtes diſtarent, iaculabantur haſtam ſupra columellam, quam bellicam vocant, ante ædem Bellonæ, & qui primo loco Coſ. renuntiatus eſſet, toga cinctus, quòd ſic Romani dum ſacrificarent, Gabios hoſtes inuadentes fugaſſent, Iani poſtes aperiebat, quòd Romulo Rege aqua calida inde erumpente in pugna Romanorum aduerſus Sabinos, Sabini ipſi victi ſint: & ſacrarium Martis ingreſſus ancilia mouebat, haſtamq; Dei dicens Mars vigila. Acturi cum Rege amico bellum, quem ſcilicet ſocium vocaſſent, & Regem, Scipione eburneo, & toga picta donaſſent, amicitiæ per legatos renuntiabant, ſic ad Perſen in Macedoniam miſere Cn. Seruilium, App. Claudium, & T. Annium Luſcum. Quæſtores Vrbani prolata ex ærario ſigna dabant Conſuli, aut ei, qui duceret ex-

ercitum, in ſignis erat aquila (hanc & Perſarum Reges habent in exercitu auream) lupi, minotauri, apri, equi. Sed Marius in ſecundo Conſulatu alijs abdicatis ſolam retinuit aquilam longo conto præfixam, quòd in Iouis tutela ſit vel augurio illi facto aduerſus Titanas proficiſcenti, vel quòd aerem altius, quàm Cæteræ volucres penetret. Germani ferarum imagines in bella ferunt, Indi Herculis ſimulachrum. Signa conſeruantur in caſtris intra ædiculam aris poſitis, & ſignò adorant milites. Ducis effigem geſtat prima cohors in vexillis, etiam ſi ille abeſſet, modo eius auſpicijs gereretur bellum.

Milites, eorum Iuſiurandum, ſtipendium, delectus. Cap. II.

LEGIBVS decem annis cogebantur Romani militiæ munera exercere, mox quindenis, pluribus deinde; Tiberius veteranos dimitti xx. anno militiæ ſtatuit. Nomen non dabant ſenes, nec ſacerdotes, niſi tumultu Gallico, quo populus & Senatus, vt & in bello ciuili, ſagum induebat. Iurantes in verba Imperatoris gladios admouent ceruici, ſe diris execrationibus deuouent, in verba principis iurant Cal. Ian. Qui ſacramento non teneretur, niſi Imperator iuſſiſſet, hoſtem ferire non poterat, quod ſcripſit ad filium, vel ad Paulum Aemylium Imperatorem M. Cato. Romani ipſi ducenis annis abſq; ſtipendio militarunt, poſtea Anxure capto Cornelio Coſſo, C. Fabio, L. Valerio Tribunis Mil. decreuerunt Patres vt ſtipendium milites acciperent, capiebantq; ſingulis diebus denos aſſes; Tiberio Principe datus eſt denarius, bini cohorti Prætoriæ, totidem Centurionibus, duplex ſtipendium, quod dicebatur æs pararium, equiti, quòd duos haberet equos, vt altero deſudante, in alterum deſiliret:

dabatur

dabatur equiti ipſi equus, militibus frumentum etiam, & veſtes. Athenienſes in bello Peloponneſiaco claſſiarijs pendebant drachmas binas, peditibus tres obolos Aeginæos, Aeginæam drachmam equiti: Pericles octo minas ijs dari voluit, qui in triremi eſſent. Habebantq; delectum Athenienſes ipſi prima die menſis, nec ante ſeptimam educebant exercitum, Spartani non ante plenilunium Lycurgi legibus, ſemper enim obſeruant dies lunares, nec eandem exiſtimant Reip. adminiſtrationem eſſe naſcente luna, quæ plena. Romani delectum non habebant, nec bellum inferebant (propulſabant tamen) Latinis ferijs, nec in Saturnalibus, nec cum mundus patet, qui dies ab eis colitur Diti, & Proſerpinæ dicatus. Parthi mercenarium militem nullum habent: acturi bellum imperat Rex Satrapis vt ſcribant copias, quæ finito bello dimittuntur, ſecum afferentes bello parta, ſic & Perſæ faciunt, ſed hi ad bellum profecturi ante Regem ſinguli in cophino ſagittam mittunt, redeuntes extrahunt, quot remanſerint, tot in bello perijſſe certum eſt. Sueui altero anno pugnant, altero colunt agros. Galli nobiles bella gerunt clientum manu ſtipati, initium belli eſt apud eos concilium, quo puberes armati conueniunt, eo, qui nouiſſimè venerit, in conſpectu omnium trucidato.

Exercitus Educitur, Duces, cohors prætoria, Legati, præfecti, Tribuni militares, Imperatoris inſigne. Cap. III.

CONSVLES exercitum in expeditionem educentes ſacra faciunt, vt & Principes, qui extra vrbem à Senatu, & populo Ro. deducuntur, datis gladiatoribus ante,

ante, vt Nemeſin ſanguine placarent, vel milites aſſueſcerent vulneratos homines videre. Coſs. olim exercitus ducebant mox alij Duces, qui dicuntur Prætores, in prouincijs, quibus in exercitu ſemper aderat cohors Prætoria altera euocatorum militum, altera nobilium adoleſcentum, qui ſponte cum Proconſulibus, & Prætoribus in prouincias exibant, vt vſu rerum peritiores domum redirent. Præerant Legati legionibus, auxilijs præfecti, Tribuni militares omnibus, & alij Romæ comitijs deſignabantur, alij in exercitu, hi Rufuli, illi comitiati dicuntur quibus pendebantur L L S. quinquaginta. Horum officium eſt curare vt miles veſte indutus ſit, armis bene meritus, exercitationis vſu, & diſciplina eruditus, ne vis, aut ſeditio in caſtris oriatur, & coercere milites, qui deliquiſſent, vite, quam Tribunis præferebant lictores. Nam L. Druſus, & C. Gracchus TRR. P. rogatione ad populum lata ſanxere ne liceret quempiam Latini nominis virgis cædere, ſed vite, quare & Centurionum inſigne vitis erat, Imperatoris vero chlamys purpurea, cæruleam induxit Sex. Pompeius Magni F. bis claſſe victo Octauio, cum ſe Neptuni filium diceret, penula vero non vtebantur Imperatores. Bataui Ducem, quem eligunt, ſcuto impoſito circumferunt humeris. Syracuſani non alio ſtatuere in bello Imperatore vti, quàm Corinthio, Dionyſij tyrannide liberati à Corinthio Timoleonte.

Legiones, Auxilia, Caſtra, militum cibus. Cap. IIII.

IN exercitu Romanorum erant quatuor legiones, quæ diuidebantur inter Coſs. ſi ambo in caſtris fuiſſent. Arce Neapolitana ab Hannibale occupata, octo fuere. In legione ſcripſit Romulus tria millia peditum, equites treceenos,

cenos, quem numerum duplicaſſe eundem credidit Plutarchus receptis in vrbe Sabinis. Tamen quo anno ſeceſſit plebs in montem ſacrum fuere in legione militum quatuor millia, totidem primo bello Punico, vnde & legio appellabatur Quadrata: duceni pedites additi Camillo, & Claudio Coſs. tunc equites erant treceni. Sub T. Manlio in bello contra Gallos quinum millium fuit legio, Polybius quinum millium tradit, & ducenorum, equitum trecenum, quod fieri aſſerit in ſummo periculo. Secundo bello Punico addicti in legione pedites treceni, quo anno Scipio in Aphricam traiecit adſcripti ſex mille duceni pedites (Feſtus exiſtimat Marium id primum feciſſe) equites treceni, totidem bello Macedonico, ſed peditum tantum ſena millia: nec auxilia numerantur in legione, in qua ex ſocijs totidem pedites adduntur, equites ferè triplicati. In bellum ituri tridui ſecum victum ferebant, Romani milites ferè plus dimidiati menſis cibaria, arma, & vallum: nam, niſi edito loco caſtrametati eſſent, ea foſſa cubitorum quatuor cingebant, agere, vallo, truribus, telis, & cratibus: locis quatuor caſtra ipſa angulosa, totidemq; portis: intus Romani milites nec cibum capiunt, nec ſe dant ſomno, niſi ante buccinā ſigno dato: edebant vero laridum, & caſeum, potio poſca erat: apud Homerum dormiunt ſupra bouis corium, capite ſtragulis depoſito, aut clypeo, prope equi erant, arma circum. Sed Romani mane Centurionem adeunt, ille Legatum, legati, & Centuriones Ducem, qui teſſeras daret. Britanni vero caſtra ſudibus cingebant decempedalibus, Neruij inciſis arboribus earum ramis complicatis, cæteri Galli, & Thraces curribus. Nearchus Alexandri Præfectus quandoq; muro.

Militum Arma, curru certantes. Cap. V.

ROMANORVM peditum arma ea erant, quibus vtebantur Sabini, galea, ſica dextro latere, gladius ſiniſtro, haſta, ſecuris, ſerra, falx, & catena, ſcuta Argolica prælonga vt hominis ferè corpus, cuiuſmodi Græcorum ſunt apud Homerum taurorum tergore, ferrea lamina ſuperimpoſitâ. tyronibus dabatur alba Parma, & pura haſta ſine ferro, inde illud à Marone dictum videtur.

Parmaq; inglorius alba.

Quoniam in clypeis apud Romanos, Poenos etiam, eorum imagines erant, qui illos tuliſſent; Pectus lorica cingebant, ſpæ fugæ ablata, quas dixere thoraces: caligas clauis conſpicuas habebant crebris, & præacutis, quos caligares, & caligarios vocauit Plinius. Equites thoracati manu ſuſtinebant haſtam ingentem abſq; ferro, contum dixere, cingebant gladium, caſſidem habebant, & ad equi latus clypeum, pharetram, iacula tria lata cuſpide. Lacedæmonij vero in ſcutis A. litterā habuere, Megarenſes M. Clypeos Aethiopes è pellibus gruum faciunt, Maui elephantum, vt Antæi parma erat, quæ Tingi oſtendebatur in Mauritania. Paphlagones, Teucri, Cilices, Moſynoeci breues è corio, breues & Britanni, longos Achæi, haſtas vero breues, longas dedit Philopœmen, thoraces, & ocreas, clypeos habent Cimbri albos, Germani coloribus diſtinctos; apud quos qui ſcutum in bello amiſerit infamis, non ſacra adire poteſt, nec concilium: infames & ij Athenis, vbi ῥιψάσπιδες dicuntur, vt ab Aeſchine Demoſthenes & ab Ariſtophane Cleonymus. Qui hoc faceret Spartanus interficiebatur, quare matres admonebant liberos, in patriam aut cum ſcutō, aut ſupra ſcutum redirent.

rent. Scuta etiam è crudo bouis corio habebant Indi, & Rhoxolani Scythæ, galeas item, & thoraces, quos Sarmatæ faciunt ex vngulis equinis inſtar ſquammarum politis, & equinis, bubuliſq; neruis conſutis: thoraces Aegyptij, & Phœnices ex lino, antiqui etiam, cuiuſmodi erat in Grynæi Apollinis templo: Heroes vero æneos, vt arma, habebant: duæ erant æris laminæ fibulis iunctæ, altera pectori, & ventri, altera dorſo muniendo apta, gyalon illam, hãc proſegon dicunt: quare & ſine ſcuto quandoq; pugnabant, vt Phorcys apud Homerum. Galeas fecere antiqui ex pelle caniculæ piſcis, quæ dicitur, κυνέη, quo nomine propterea dicta etiam caſſis, Milyæ, & Moſynœci è pelle animalium, Thraces vulpium, bouis, aliorumue animalium. Græci, vtrinq; poſuere vel apri, vel feræ alterius fetas, in medio pileum eius pilis ſutum: Moſchi, & Phœnices habuere lineas, ligneas Mares, Teucri æreas cum cornibus boum, auribuſq; Aſsyrij ferreas, pectore tamen nudi, vt barbari alij pleriq;. Galeis etiam lupi pellem imponebant milites, & criſtas equina cauda, Cimbri animantium formas: hinc, & hinc pendebant catenæ, quæ collum tuerentur. Nudo capite pugnam ineunt Perſæ, tiara quandoq; tegunt vt Medi, & Carmani, mitris Ciſſij, Bactri, Arij, Choraſmij, Sogdij, Gandarij, & Dardicæ: Struthio camelorum pellibus muniuntur Macæ Aphri, Pardorum, & leonum Aethiopes, corporis parte gypſo, parte minio illita: lycij caprearum, & Caſpij, quas veſtes Siſyras vocant, Pœnicorio, Indi ligno, arborum cortice Aebatarnæ Scythæ, Perſæ tunicis (thoracem vocat Strabo) ferreis ſquammis, & femoralibus, ſic Medi, Carmani, & Ciſſij: Heruli campeſtribus, Moſynœci veſte alba, verſicolori Sarangæ, caligis vſq; ad genua, Paphlagones ad medium crus, has ex hinnulorum pellibus Thraces habent. Arma non habent Galli præter clypeos, quos dicunt Thyreos. Thebani in pugna clauas tenent,

quòd eorum ciuis fuerit Hercules: clauas & Sobij Indi, aſſerunt enim ſe ab Hercule genus ducere, clauas item Aegyptij, ſed ferro munitas: Perſæ, Ciſſij Aſsyrij pugiones, & haſtas breues, vt Bactri, & Sarangæ, & Paphlagones, quibus Aethiopes præfigunt capreæ cornua, Perſæ etiam, Parthi, & Triballi, Sarmatæ vimineas cuſpides: Arabes arcus maiores, & ſagittas ex arundine, vt Aethiopes lapide præfixo loco ferri, oſſibus aſperant ſagittas Fenni, veneno Scythæ, arundineas habent Indi duorum, triumùe cubitorum, & ex arundine arcus maiores, vt Caſpij: Aethiopes palmarum Spatulis cubitorum quatuor, Lycij, & Sarmatæ è cornu, arcus laxos Iſmahelitæ, pharetras, & haſtas prælongas: ſagittis tantum pugnant Baſilidæ, qui ab Hercule ſe dicunt eſſe. Sarmatæ gladios longos vtraq; manu tenebant; iam oblongum, alterum, & quadratum, quo punctim feriunt, breue alterum, & latum, quo cæſim: Britanni lanceam, & gladium, ſed in prælio nudi ſunt, vt Germani, vel certe hi breui ſagulo induti: Curetes lanceam latam, gladium Indi, & iaculum, iacula & Græci, quibus quandoq; vel manu retentis hoſtem petunt: iacula montani Arcades, bina Cilices, totidem Cimbri, & macheras: iacula Pœni, quibus poſt primum punicum bellum non permiſſum habere gladios: Caſpij geſtant acinaces, Sacæ dolabra, Teucri bina veruta, fuſtes Aeſtyi, tres fundas Baleares, lapides etiam, vt & Caſſiteridum incolæ, reſtim. Sagarij, qua compræhendant hoſtes, ſed hi inſident equis, vt Mauri, & Sacæ fœminæ, Indiq; loris bubulis equos cohercentes, camelis Arabes, aſinis Carmani; & Sarraceni, Indi etiam curru: iungunt onagros, vel equos Aphri, & Britanni, qui de curru pugnant more antiquo, Heroumq; Bigâ hi vtebantur, quadrigia Hector primus, octo equos iunxit Abradatus Suſorum Rex: inuehebantur curru auriga & pugnator, qui deſcendebat bellum initurus, conſcendebat receſſurus, ex curru quandoq

iacula mittebat in hoſtes. Apud Indos curru vehebantur aurigæ duo, totidem clypeati, duo ſagittarij à lateribus. Hyrcani, & Magneſij, qui prope Mæandrum ſunt, equites habent in pugna, venaticos canes, & ſeruos: cumq; aduerſus Epheſios pugnarent, ſolutos canes miſere in hoſtem, inde ſerui iaculati ſunt mox ipſi irruptione facta hoſtes fugarunt. Galli vero equites in prælio duos habebant ſeruos equites, alter dominum vulneratum, interfectumue aſportabat, alter eius loco pugnabat, quam equeſtris pugnæ inſtitutionem patria lingua Trimarciſian dicunt, quoniam Marcam equum appellant. Caſpij etiam in prælio canes ducunt, qui agmine, & latratu ruunt in hoſtes.

Pugna, eius ſignum, Symphoniaci in exercitu ordines, cunei, deuouentes ſeſe, Romanorum acies.

Cap. VI.

IMPERATORES antequam pugna decernerent, milites ſe in armis exercere iubebant, & P. Rutilius Cos. ex ludo C. Aurelij doctoribus gladiatorum vocatis, voluit milites docerentur ictus inferre, & declinare. Pugnæ ſignum veſtis purpurea erat ſuper Imperatoris tabernaculum [quam etiam manu tenet apud Homerum milites ad pugnam adhortaturus] vexillum, & tubæ ſonus apud Romanos, qui antea, quàm clypeos caperent, tribus, aut quatuor audientibus abſque tabulis nuncupabant hæredes, mox Deis adoratis, leui clamore, quem barritum vocant, inibant prælium cornuum, & lituum conuentu, curſuq; quem militibus in pugna capeſcenda interdictum à Pompeio damnauit Cæſar, ac ſi militum vires, impe-

ſumq; compreſſiſſet. Clamantes etiam concurrebant Barbari, vt apud Homerum Troiani: Hunni, Gotthi maiorum laudes concionentes, Germani Herculem, Carminaq; obiectis ad os ſcutis: gentis iterant nomen Ambrones, armaq; pulſant, Samnites vibrant haſtas, quibus in pugna non vtuntur: at Græci ſilentes, cum antea Marti ceciniſſent Poeana: Canunt, & Nomades Scythæ ante pugnam: Lacedæmoniorum Rex Muſis ſacra facit, vt præclara facinora præclaræ orationes ſequerentur, quod olim dixerat Eudæmonidas, milites capillis pexis coronati ad tibiæ, lyræ, & anapœſti modulos, quod Caſtorium dicunt, progrediuntur, vt ſeruent ordinem, diſpoſito propterea inter ordines tibicine, quos in exercitu habuit Haliattes Lydiæ Rex, fiſtulatores etiam, & fidicines. Ad tibiam quoque Tyrrheni pugnant, tympanis corio ligno concauo affixo vtuntur Parthi, Indi Nyſæi etiam cymbalis, cythara Cretenſes. Antea vero, quàm hæc reperta eſſent, facibus excuſſis vates, qui πυρφόρος dicebatur, aciem præcedens pugnæ ſignum dabat. Macedones quando conferendum certamen eſt purpura ornantur, Arabes capillis cornua effingunt, Solem venerantur Parthi, & impetu in hoſte facto, niſi eum fugarint, fugiunt ipſi, in fuga ſagittas mittunt, nunquam vero nocte pugnant, contra Arij Lygij decertant tenebris, nigris ſcutis, corporibuſq; Acrius dimicant Lacones donec hoſtis terga dederit, fugientem haud multum ſequuntur, Rex in medio duarum tribuum eſt, ante ſe homine conſtituto coronato, qui quandoque victor fuiſſet. Perſarum Rex Regni ſucceſſore declarato, in acie medium locum tenet, inter duo cornua: pedites poſt equites ſunt veluti calones, & vltimo agmine fœminæ, quæ cùm viri fugerint, conuitijs eos inſectentur, qua cauſa retulit Cyrus de Medis victoriam, cum victi eſſent Perſæ, eo modo Triballi extremam aciem ex mulieribus inſtruunt, primam ex imbellibus viris, al-

teram

teram ex fortibus, equitibus vero tertiam. Thebani ſacram cohortem in prælium inducunt, quæ ex eis eſt, qui ſe mutuo amant, & amantur, vt diſpudeat timidè aliquid, vel non omnia fortiter in eorum conſpectu gerere, à quibus maxime laudari velint. Germani hac cauſa ex propinquis faciunt cuneos, ſed equites, pediteſq; miſcentur, pugnantibus cibum ferunt fœminæ, quæ fortibus quibuſdam declarant, quando prælium ex vſu committere ſit, turpe ex pugna redire Principi ſuperſtitem, & Hiſpanicum eo Duce moriuntur, cui ſe deuouiſſent. Qui deuouerent ſeſe in genua procumbentes truci murmure carmine enuntiato, caua manu collectum terra puluerem in terga ſpargunt, iurantes non niſi victores domum redituri. Scythæ, & Thraces cuneis pugnant, ſed Thraces non niſi temulenti, cuneis etiam Macedones Philippo auctore, quam dixere phalangem, Theſſali acie quadrata, Romani triplici agmine: primo loco Haſtatos ponunt, leuitumq; turbam, qui haſtam tantum, & geſam gerunt, iuuenes omnes: robuſtior inde ætas, quibus Principibus eſt nomen: ſub ſignis collocantur quindeni ordines, ordo vnuſquiſq; tres partes habet, Triarios veteranos milites ſpectatæ virtutis, Rorarios minus roboris, ætate, factiſq;. Accenſos minimæ fiduciæ. Haſtati omnium primi pugnam ineunt, ſi profligare hoſtem non poſſent, eis recedentibus in interualla ordinum receptis, principum pugna eſt, ſequuntur Haſtati: ſi apud Principes haud ſatis proſpere eſſet pugnatum, à prima acie ad Triarios ſenſim referebantur, qui in interualla ordinum Principibus, & Haſtatis receptis, compreſſis ordinibus vno agmine in hoſtem incedunt. Diſperſi milites tuba congregantur oſſe, & ære facta. Exiſtente terræmotu prædium Græci, obſidionem, aliaq; quæ in re militari facerent, omittebant.

Monomachia. Cap. VII.

APud Homerum vbi ſolus cum alio in certamen deſcenſurus quis eſſet, ſorte ſignata in galea poſita educitur, qui primus ferire deberet, is gladio collo ſuſpenſo, galea loro, fibulaq; ſub mento ſtricta in hoſtem iaculum, deinde ſaxa intorquet. Iam vero non hoc modo duo ſimul certant, ſed alio quidem, vt leges iubent, & conſuetudo manet, quæ tamen omnia quampleniſſimè ſcripſit Ioan. Baptiſta Pigna noſter homo omni doctrina, & virtute ornatiſſimus.

Naualis Pugna, Ducum, Militumq; pœna. Cap. VIII.

IN bello vero nauali naues æneum roſtrum, & in ſummitate κυνὴν, habent, vt actuaria nauigia petaſum, in lætitia corymbos, quare & coronis, vittiſq; ornatam nauim miſit Dionyſius Platoni aduenienti in Siciliam. Naues ipſæ rubrica delibutæ erant, & in India ex arundinum internodijs, niſi fabulatur Cteſias. Athenienſis claſſis ante quàm è portu ſolueret, claſſiarij argenteis, aureiſq; poculis propinabant vectoribus, Duces libabant: qui in littore erant pro nauigantibus concipiebant vota, & nauigantes ipſi, vt apud Apollonium Iaſon Apollini, ἐμβασίῳ, & ἐπακτίῳ: milites arma puppibus religant, ſupra foros (καταστρώματα, Græci dicunt) manus conſerunt Symphoniacis claſſicum canentibus, & militibns celeuſma, per aſſam etiam vocem, hoc eſt ore prolatam quandoq; cythara, vt in Argonaui. Carthaginienſes Rectores duos ſingulis in nauibus præficiunt, vt altero mortuo ſupereſſet alter, & hi re male geſta pœnam irrogabant, & mortem

mortem Imperatoribus, Romani iis, qui temeritate, aut inſcitia exercitum amiſiſſent: quo fuſo ſorte decimus quiſq; ad ſupplicium legebatur: morte luebat, qui in bello locum, vbi conſtitutus fuerat, deliquiſſet, alioue modo caſtra, qui ſigna non retuliſſent, quare in ſummo diſcrimine Imperatores quandoq; inter hoſtes ſigna mittunt, vt pœnæ timore ea recuperantes fortiter ſeſe milites, & honeſtè gererent: capite, qui arma abieciſſet, aliquid à Duce prohibitum feciſſet, ei manus intuliſſet, terga primus in pugna dediſſet, aut ſeditionem concitaſſet, Seditioſi milites cum puniuntur, ſtabant pro concione legiones diſtrictis gladijs, reum in ſuggeſtu oſtendebat Tribunus, ſi nocentem adclamaſſent, præceps datus trucidabatur. Quandoq; qui terga in pugna dediſſent, interioribus tunicis ſolutis in conſpectu exercitus XII. P. foueam fodebant. Huic apud Lacedæmonios non dabantur Magiſtratibus, nec vxor cædi ab omnibus poterat, & quo dignoſceretur, amictum ferebat verſicolorem cinctum, barbam radebat partim, partim alebat. Solonis lege qui miles eſſe recuſaſſet, aut miles timeret, vel aciem desereret, foro arcetur, templis, nec corona donari poteſt. Militibus quandoque Romani venam incidebant ignominiæ cauſa. Eorum, qui ſtipendium facerent, pœnæ enumerantur à Modeſtino caſtigatio, multa munerum interdictio, militiæ mutatio, gradus deiectio, ignominioſaq; miſſio: metalicus non fit, nec torquetur, niſi tranſfugæ, qui & beſtiarij erant, vel in crucem agebantur; puniebantur & qui furarentur ſingulis diebus ſupra numi precium, tantum enim rapere militibus per miſſum ſcripſit Cincius in tertio de re militari. Daci cum Olere Rege aduerſus Baſtarnas infeliciter pugnaſſent, ob vltionem ſegnitiæ iuſſi ſunt capita loco pedum ponere in lecto, & miniſteria vxoribus facere, donec ignominiam bello acceptam virtute ſarcirent.

Dedi-

Deditionis, affectuumque aliorum militum ſignum, Hoſtem interficere decus. Cap. IX.

IN pugna qui dextras leuaſſent, non interficiebantur, quòd eo modo deditionem facerent. Apud Romanos deditionis ſignum erat caput clypeo ſubijcere, defectionis pila concutere, & gladios, cum vexillis ſcuta verſa geſtare: proditionis apud Herodotum oſtendere ſcutum hoſti; militum iræ, & doloris haſtis clypeos ferire: gaudij, & proſperitatis genibus. Macedones diſplicere aliquid ſibi ſignificant, vbi ſcuta quatiunt, & obſtrepunt: pœnitentiam cum ante regiæ ianuam arma deponunt, quod efflagitata miſſione fecere cum ſibi iratum Alexandrum crederent. Galli milites cuius orationem comprobaſſent in eum conclamant, armaq; concrepant: equites in pugna dextris humeris exertis pacati iudicantur, ij ceruicibus equorum hoſtium capita ſuſpenſa referunt, quæ poſtibus affigunt, Illuſtrium virorum condunt oleo cedrino, quæ oſtendiſſe magna gloria: Scythæ eius ſanguinem bibunt, quem primum cepere, hoſtium capita Regi adferunt, qui attulerit prædæ particeps eſt: cranium bouis pelle, auroq; operiunt, atq; in celebri conuiuio eo circunlato bibunt, nec ei datur, qui hoſtem non occidiſſet, hunc Macedones capiſtro cingunt: Iberes vero totidem obeliſcos circa ſepulchrum erigunt, quot inimicos trucidauerit defunctus, & tot annulis donant Carthaginienſes, quot bellis interfuerit, quo more videtur Seuerus Cæſar, qui leptitanus fuit ex Aphrica annulos aureos dediſſe militibus; qui antea geſtabant ferreos, & aureos Tribuni tantum, permiſiſſe etiam milites domi mulierem habere, qua re primus rem militarem corrupiſſe dicitur.

Quæ militibus præmia dentur, bello cæſi. Cap. X.

VICTORIA relata, tribunali conſcenſo, actis Dijs Imm. gratijs, Dux milites laudabat, dabatq; præmia ijs, qui in pugna victores primum fuiſſent, haſtam puram: externis, & auxiliaribus; qui acriter pugnaſſent, torques aureos, & talentum, vt in bello Aegyptiaco Antipatro Herodis filio dediſſe Cæſarem ſcribunt: Romanis ciuibus torques argenteos, armillas, & coronas ex auro, quam primus donauit A. Poſthumius Dictator apud Lacum Regillum, caſtris latinorum expugnatis, ei, cuius maximè opera capta eſſent, & hæc bonorum inſignia in Capitolio ſcribebantur. Ijs Macedonum Rex purpuream opicem, & chlamydem donat, Nomadum Scytharum vaſa ænea, & argentea, & militibus præponunt, vt & Perſæ. Veteres folijs, & herbis decorabant, qui viciſſent, quòd virtus vireret, dabantq; placentas ex tritico, melle, & ſeſamo, quæ πυραμοῦς, dicitur σησαμοῦς, & ab Artemidoro κοπὴν. Apud Homerum à Græcis poſt pugnam viri fortes donantur ceruicibus, & tergore bouis immolati, bello cæſos ipſi comburunt, & ad propinquos referunt cineres in patriam, pyre loco communi omnibus tumulo erecto. Athenienſes Tribulum, qui interfecti fuiſſent, cadauera, tot arcis componebant, quot erant Tribus, & referebant in vrbem vehiculis, arca vna inani eorum, qui reperti non fuiſſent, fœminis paſſim eiulantibus, & publico condebantur ſepulchro, quod eſt prope monumentum Calliſti: quorum fuerat maxima virtus, eo loco ſepulchra conſtituebant, eorum imagine picta in peplo, quod fertur Mineruæ: ſingulis annis omnes oratione laudant, inferias afferunt, Magiſtratus eorum parentes tuentur, liberos pu-

blicis ſumptibus vſq; ad pubertatem alunt, docentq; alunt etiam qui in bello amiſiſſent oculos piſiſtrati lege, quam tamen à Solone latam credidit Heraclides. Apud Romanos, qui pugnando pro patria occubuiſſet, publica pecunia ſepulchro condebatur ad tibiæ ſonum Coſs. ſequentibus, Tribunis, Senatoribus, Magiſtratibuſq; oratione in foro habita, more à Publicola inſtituto, qui Brutum hoc modo ſepeliuit. Lacedæmoniæ matres ſi filios vulneribus confectos pectore acceptis vidiſſent, eos ſepulchro patrio condunt: at ſi tergo plagas haberent, eos aut clam domi ſepeliunt, aut in communi ſepulchro, quod πολυάνδριον, dicunt. Hoſtium cadauera inſepulta relinquebantur, propinquis primus reddidit Hercules.

Quæ poſt Victorjam aguntur, Imperator, hoſtiu n arma, cæteraq; vrbis expugnatio, Perſarum victoria, agri ex hoſtibus accepti, communeſq; Cap. XI.

SED victoria ipſa, vt dicebam, relata, poſt quàm præmia Duces militibus dediſſent, iſti diſcurrebant circa tentoria, quæ pellibus olim tegebantur, pœana canentes, largiuſq; bibebant, & alter cum altero cauillabatur: atque quo loco victoriam retuliſſent, eo Ducem ſalutabant Imperatorem, cui & oſculabantur manus. Qui Imperatores appellati eſſent à militibus, & S.C. à patribus conſcriptis, omne iudicium, & poteſtatem habebant rerum omnium, & prouinciarum, quas ab hoſte recepiſſent, quare militibus agros donabant. Flaminius etiam victo Philippo liberam pronuntiauit Græciam: ciuitatibus item, ſocijs, publicanis, qui in Prouincia erant, poterant imperare

perare pecunias ad vſum belli, & milites, in exercitu libere omnia agere: faſces decorabant lauro, litteris, quas ſcribebant, inſignia laureæ proferebant: Romani etiam, ſi in prouincia viciſſent, nauim mittebant lauro ornatam, & laurus deponebatur in gremio Iouis Opt. Max. in Capitolio: ad Senatum ſcribentes vtebantur hoc principio. Si vos, & filij veſtri valetis, bene eſt, ego, & exercitus valemus. Ad Imperatorem mittebat Senatus decem legatos, & ſtipendio afficiebat exercitum, vt prædam ſeruatam poſſet Imperator in triumphum afferre. Hoſtium arma, machinas, corruptas naues Imperatores ipſi diſcincti comburebant Marti, & Bellonæ, quod capta Carthagine feciſſe dicitur Scipio. Sed antequam vrbem expugnarent, carmine quodam, quod eſt apud Serenum Samonicum euocabant Deos, qui tuerentur Vrbem, & hos partim priuatim per familias Romæ ſpargebant, partim publicè conſecrabant. Vrbem vbi cepiſſent, ſedebant pro tribunali, haſta, quæ cruenta dicitur, appoſita, quòd militibus prædam concederent: ſic Rhodi ſedit Caſſius, quamuis proditione recepiſſet vrbem: manubias domeſticis ædibus figebant. Coguntur legibus Perſæ, vbi in bello ſuperiores fuiſſent, vti modeſtia, quare populos, in quos pugnando Imperium conſecuti ſunt, interfectis Principibus, ne rebus nouis ſtuderent, ſeruatos agros colere, pendereq; tributa iubent. Romani, quos hoſtibus ademiſſent agros partim vendebant, partim publicabant, egeniſq; ciuibus exiguo vectigali colendos dabant, quod cum diuites augerent, leges agrariæ latæ, ne vltra quingenta agri iugera ciuis Ro. poſſideret. At apud Germanos ne ditiores, pauperesue eſſent, Magiſtratus quotannis cognationibus diuidunt agros, ſic Arabes quæ poſſident omnia conſanguinitate propinquis communia ſunt, natu grandior dominus.

Sacrificia poſt Victoriam, Trophæum, ſtatuæ, columnæ, fines vt notentur. Cap. XII.

COI poſt victoriam Herculi ſacrificant florida veſte, quòd deuictis in Inſula Meropibus, ea Hercules indutus Alciopi filiam vxorem duxiſſet. Lacedæmonij ſi dolo viciſſent Marti bouem, ſi aperta vi immolabant gallum, apud Meſſenios qui in pugna centum hoſtes occidiſſet ἑκατομφονία Ioui ſacrum faciebat. Qui per præconem apud Græcos eorum, qui interfecti erant, corpora petijſſent, ſe victi fatebantur, nec ſtatuebant trophæum. Nam poſtea quam viciſſent pœana canebant, & hoſtium cadaueribus ſpoliatis, oleæ trunco figebant arma, quod dicebatur trophæum, Ioui, vt ait Chryſermus, & Ariſtides Mileſius, dicatum, Iunoni etiam, quæ propterea à Licophrone τροπαῖα appellatur. Macedones non erigebant trophæa, quòd à Carano victo Ciſſeo poſitum leo deieciſſet, nec Romani: victis tamen Allobrogibus Domitius. Aenobarbus, & Fabius Max. ipſis, quibus dimicauerant, locis ſaxeas erexere turres, & deſuper exornata armis hoſtilibus trophæa fixere. Romani trophæa inde poſuere Ducibus, qui triumphaſſent, & ſtatuas: quas primo eorum, qui Olympiæ ter viciſſent, dicari mos fuit, ex membris ipſorum ſimilitudine expreſſa, quas εἰκόνας vocant. Athenienſes creduntur primi publicè poſuiſſe Harmodio, & Ariſtogitoni, Romani Clœliæ, & Horatio Cælitij poſtea in baſi cœptum inſcribi honores, nominaq; togata effigie dicabantur; placuere & nudæ Græcis tenentes haſtam, quas ἀχιλλείας vocant, thoraces addidere Romani, & dicarunt equeſtres orto à Græcis exemplo, qui κέλητας tantũ dicabant, in ſacris certaminibus equis victores, Athenienſes eo-

rum filijs ſtatuam non dabant, quorum parentibus dediſſent, Timotheo tamen poſuere in foro, & ſi Cononis eius patris ſtatuam erexiſſent. Eas religione quadam Græci ipſi colebant, nec deijciebant. Nam Rhodij Mithridatis ſtatuam in foro poſitam conſeruarunt, cum ipſe aduerſus eos acre bellum gereret. Romani & eorum qui iniuria cæſi legati fuiſſent poſuere: columnas quandoque cum fornice pro ſtatuis, quando alios excellere quemquam oſtenderent, Principem maximè, inſculptis oppidis, fluuijs, nauibuſq;eorum, quos viciſſent: Græci etiam columnas pro trophæis erigebant, fines quoque columnis notabant, vt Iones in Iſthmo Corinthiaco poſuere; ſic Rhegini ad fretum, Gadibus Hercules, quas tamen eſſe ſcribit Poſſidonius in Herculis templo æneas octo cubitorum: ſic & Philænorum aræ in media Syrtium tellure ſunt, & in India Alexandri. In agrorum vero finibus ponebantur lapides diuerſa figura, cineres, carbones, teſtæ, oſſa, ferrum, æs, calx, gypſum, aut ficulneus vas vt dignoſcerentur. Termini etiam ex Augurum diſciplina alter ad Orientem in Occaſum, alter à Septentrione in Meridiem, ille, vt ſcribit M. Iunius Nypſus, Decumanus, Cardo hic dicebatur, quæ nomina etiam apud Plinium ſunt.

Triumphus, ſpolia opima, ſacrificium, & conuiuium poſt triumphum, ouatio, arma vbi ſeruentur. Cap. XIII.

TRIVMPHAT Romæ is, cuius auſpicijs bello geſto populi, regnaue victa eſſent, auctum Imperium populi Ro. recuperata quæ bello amiſſerant, Prouincia pacata. In æde Bellonæ extra vrbem (nec enim licet Imperatori

ratori exercitum habenti vrbem ingredi) dabatur Senatus, & decernebatur Triumphus, quem qui à Senatu impetraſſet, populi auctoritate triumphabat in monte Albano, quod fecit P. Seruilius Priſcus è Volſcis, poſtea L. Valerius, & M. Horatius ex Sabinis, Aequis, & Volſcis, & C. Cicereius è Corſica rediens victor. Ante Triumphum Imperator prandio excipiebat milites, populus in theatro, & foro ſedilibus locis pluribus diſpoſitis pompam ſpectabat, templis recluſis omnibus, ſertis ornatis, ardente igne. Præcedebant lictores purpurati, oleaginis coronis, quòd Mineruam poſt pacem cum Neptuno olea coronatam ſcribit Claudius Saturninus in libro de coronis, turbam remouentes: ſequuntur victima, boues ſcilicet auratis cornibus, affertur inde præda parta, & à ſeruis ligneæ turres vrbium, quas cepiſſent, ſimulachra, præliorumq; vbi pugnantes videbantur, occiſi, fugientes & qui inſequerentur: mox captiui, & aureæ coronæ, quibus ſocij donaſſent Imperatorem virtutis gratia: citharædorum turba, tibicinumq; omnes ſuccincti, aureis coronis, dicebanturq; Lydi, canebant, & ſaltabant: in eorum medio quiſpiam erat veſte talari, fimbrijs, & armillis aureis hoſtibus deuictis inſultans, & geſtibus ciens riſum. Poſt Herculis ſignum vehitur curru Imperator corpore minio tincto, palmata tunica, purpura auro contexta, lauro coronatus, & dextra lauri ramum tenens; eſt enim arbor ſpectatiſſima in Parnaſo, qua Delphis victores coronantur, & cædes purgantur in bello factæ; ferreum annulum induit triumphum bullam præfert incluſis remedijs aduerſus inuidiam, à tergo aurea corona ſuſtinetur, ante currum ſunt hoſtium Duces catenati, qui vbi triumphans deflectit ſe in Capitolium, in carcerem abducuntur interficiendi: in equis triumphantium ſedere ſolent eorum filij, prætextati potiſſimum: currum ſequebantur milites per legiones, cohortes, manipulos diuiſi laureati, vel corona myrtea, quòd arbos

Vene-

Veneris ſit Aeneæ matris, Imperatorem laudantes, & carmina canentes ſalibus plena. Si Opima ſpolia hoſtium Duci Imperator detraxiſſet, quercus trunco affixa, Ioui Feretrio conſecrabat. Et triumphans, vbi hoſtium Ducum, quos in triumpho duxiſſet, mors nunciata eſſet, Ioui Opt. Max. in Capitolio mactabat victimas, ducto per forum in Capitolium ſene prætexta inducto cum bulla, pronuntiante præcone Sardos venales, quòd Romulus Veientum, qui Sardorum coloni ſunt, Ducem ſenem in triumpho duxerit. Poſt triumphum epulum in publico dabat Imperator, cui non aderant Conſules, mox ab omnibus deducebatur donum, & poſtridie concione ad populum referebat quæcunque in prouincia geſſiſſet. Bello abſque cæde confecto, Dux in Capitolium ouans aſcendebat pedibus, modulantibus tibijs, ſequente non exercitu, ſed Senatu, coronatus ipſe olea, vel myrto. Milites ſi pax eſſet arma in templis ſuſpendunt, Iani maximè, & potiſſimum clypeos, Appium Claudium imitari, qui poſuit in æde Bellonæ, ſuſpendunt, & domi Dijs Penatibus, collocant etiam in Armiluſtro, & arce Tarpeia, Suiones Germani ſerui cuſtoditè mandant.

Pax, & fœdera Romanorum, aliarumq; gentium, iuſiurandum, induciæ. Cap. XIIII.

PACEM iungunt, fœderaq; Romani per fœciales ex arce graminis herba allata, ex templo Iouis Feretrij ſceptro, per quod iurarent, & lapide ſilice, quo pater patratus porcum feriret. Iurabant nanque Romani per Iouem lapidem hoc modo. Si ſciens fallor me Dieſpiter ſalua vrbe, atque bonis eijciat, vt ego hunc lapidem. Iurabant & per genium Principis, ſæpius educto enſe per

bonam

oonam iurantis fidem, & ex ſui animi ſententia, deiera-
bant vero ſe aliquid facturos, aut interituros, Veſtales per
Veſtam tantum: per Deum iurantes tenebant aram, &
eum tangebant cui aliquid affirmarent, vt olim Priſci ho-
mines: Rhadamantus vero inuocatis Dijs nihil confirmari
voluit, quare Græci per caput alterius adiurabant, Socra-
tes per canem, Platanum, & anſerem, per anſerem etiam
Lampon vates, tanquam per auem, quæ augurium po-
tiſſimum det, Zeno per capparim, Pythagorei per τετρακ-
τυν, Iones per braſſicam, Aegyptij per allium, & cepas:
Scythæ iurabant per ventum, & acinacem, Germani per
nomina equorum, per druides, per fœminas, per liber-
tatem; Cæneus dabat iuſiurandum per haſtas, apud Gal-
los grauiſſimum iuſiurandum eſt conferre militaria ſigna,
apud Perſas, & Parthos dextras iungere, apud Samnites
cæſis victimis diro ſanguine aſtringi. Orpheus iureiuran-
do Argonautas conſtricturus Colchos ſimul petere, pyram
erigit in littore quernis ramis, taurum mactat, placentas,
imponit, agnæ ſanguinem, & oleum: Argonautæ corona-
ti inſerunt enſem boui, eiuſq; ſanguinem bibunt maris
aqua, adipe, & farina mixtum: Iaſon pyram accendit,
Orpheus maritimis Deis inuocatis precatur, qui ante alios
rediįſſet in patriam; hunc furiæ agitarent, & nunquam
conſiſtere paterentur. Agamemnon apud Homerum per
verris ſetas aduerſas ducit gladium, iurat Deos inuocans,
ſe deuouet ſi mentiatur, & iugulat verrem, quem in mare
projjcit præco. Phryges nec fidem curantes dant, nec ab
alijs iuſiurandum extorquent, nec à peregrinis Tyrij. Ro-
mani vtebantur in feriendis fœderibus lapide: Arabes
eorum, qui in fœdus cōuenirent, ſanguine lapides ſeptem
tingentes Dionyſium, & Vraniam, quos ipſi Vrotalt, &
Alilat vocant, inuocantes. Scythæ ſanguine proprio tin-
gunt ſagittas, acinacem, iacula, ſecurim, & libant, eiuſ-
dem fortunæ, mortiſq; ſocij, vt apud Indos, qui è Phiala,
quam

quam Tantali ſtatua ſuſtinet, humore nunquam deficienti repleta, bibunt. Perſæ haſtas illiniunt ſanguine tauri, lupi, arietis, & apri: Lydi, & Medi humeris eductum cruorem lambunt, pollice alij, qui & lapidem obruunt, vt Græci ferrum candens, qui μύδρος, dicitur, ornates tandiu odia abeſſent, donec lapis, aut μύδρος, lateret. Fœdus etiam, & amicitiam contrahunt Perſæ, & antiqui dextras iungentes, Naſamones poculum recipientes, aut cinerem ab alio, Macrones haſtam, Macedones panem gladio diſcindentes, libanteſq; Nam olim pane conciliari ſolitos amicos, menſa, & ſale apud Theocritum, & Euripidem videre eſt, de Hercule illum, & Telamone loquentem, de Hecuba hunc, & Polymneſtore. Apud Barbaros pacis, & amicitiæ ſignum eſt coronatum occurrere, vt & Argiui præcones mittunt inducias petituros: florentes etiam ramos ferre ob memoriam reducendam cultus agrorum, apud Græcos caduceum geſtare: eorum, qui ad Euphratem ſunt, bouem præ ſe ferre corollis ornatum, bouem diſcindunt Homoletti. Socij apud Græcos ſcuta tangunt, mouent haſtas, fœderis leges columnis ſcriptas in templis, vrbibuſq; ſtatuunt, vt in Capitolio Romani æneis tabulis, qui fœdus non feriunt poſt meridiem, quoniam dies decreſcit. Apud Homerum inducias pacturus cum Priamo Agamemnon fundit vinum in patera: agni albi, & agnæ nigræ, Solis illa, hæc Telluris hoſtia, lanam diſectam partitur inter proceres Græcos, & Troianos, mox Iouem, Solem, Terram, & Inferos fœderis teſtes inuocans, leges refert, hoſtias iugulat, alij vinum illud libant, & effundunt à Dijs precibus petentes ſic perire, qui fœderibus non ſteterit.

Sacrificium, Hoſtiæ, Humanæ victimæ, altaria, aræ, Scrobes, hoſtiæ maiores, minores, aliæq; ſacrificij ordo, ſacrificia ſtata, interdicta, Hecatombe.

Cap. XV.

APVD ipſum etiam ſacra facturus Sacerdos, Deum precatur manibus erectis, victimæ ad aram ſunt, miniſtri lotis manibus οὐλοχύτας tenent, hordeum ſcilicet ſale conſperſum, quod in omnibus ſacrificijs adhibebant Græci, vt molam Romani farre, ſale, & aqua, primas enim fruges hordeum Græci, far Romani fuiſſe credunt. Οὐλοχύτας fuſis precibus hoſtiæ inijcit Sacerdos, mactatq; detracto corio, femora amputata miniſtri componunt, quibus ſparſo vino ignem adhibet Sacerdos, Dijſq; adurit: viſcera ſupra prunas pro ientaculo aſſa parantur, reliqua membra conciſſa torrentur verubus, & edunt ſedentes qui ſacrificio interfuerint, poculis coronatis bibunt Dei laudes canentes. Lindij in Rhodo ad aram, quam βούζυγον dicunt, duos boues Herculi immolant, eumq; maledictis, & execratione celebrant, quòd ipſe Theodamantis agricolæ bouem edens, eius contumelijs lætatus eſt. Priſci homines Soli, & Syderibus, quos exiſtimabant Deos, herbam cum folijs, & radice comburebant, mittebant etiam ἀπαρχὰς frugum primitias: nam animalia occidere nefas arbitrabantur; & dicebat Pythagoras ſe aliquando concilio Deorum interfuiſſe, eoſq; didiciſſe Aegyptiorum ſacrificia probare, quæ libationibus conſtant, thure, & laudibus, non placere animantium cædes: quæ tamen poſtea immo-

molarunt Aegyptij, vt Soli gallum, cycnum, taurum, Veneri columbam, & Syderibus ea, quæ cum Syderibus ſimilitudinem haberent. Verum animalia occidere inſtitutum creditur à Iudæis, & ſues primum immolati, quare & θύται dicti, ſacreſq; à Plauto, qui decimo à parta die ad ſacrificium apti ſunt, Cereri, Martiq; immolantur, & in Aſpendo Pamphyliæ Veneri móre à Mopſo inſtituto cò Argis veniente, vouenteq; quod prius occurriſſet, & occurrit ſus: ſuis etiam ſanguine litant Phrygies tibiarum concentu, ſic & Galli Cybeles Sacerdotes faciunt: ſues etiam ij, qui numinis ira in inſaniam redigebantur, Caper cæditur Baccho, Fauno, Mineruæ, quod oliuam lambendo ſterilem faciat, qua tamen cauſa Palladi immolari negat Varro: cæditur & à Lacedæmonijs Iunoni, quod primum fecerat Hercules aduerſus Hippocoonta pugnaturus, cum alias hoſtias non haberet. Bos Iouis victima eſt, Solis, Lunæ, Apollinis, Plutonis, Martis, Neptuni, & Fluuiorum, ſic Alpheo taurum immolat Neſtor: in Aegypto bos ruffus cæditur Typhoni, candidus gallus victima eſt Anubis, croceus Hermanubis, illum rationem, quæ cæleſtes ambitus, & ſuperiora oſtendit, intelligunt, hunc, quæ inferiora: gallus etiam Noctis Deæ, & Aeſculapij: anſeris iecur datur Inacho Deo Argiuo. Hyperborei aſinos Apollini immolant, Scythæ Marti, Priapo Lampſaceni, quòd aſinus voce excitaſſet Veſtam, quam comprimere Priapus nitebatur, quare apud Romanos Veſtales aſinum pane coronant in honorem pudicitiæ conſeruatæ. Canes Græci mactant Proſerpinæ, Colophonij Enodiæ, quæ Hecate eſt, Argiui Elioniæ propter partus felicitatem, Romani Gyneciæ, Pani, Caniculæ: Cares, & Thraces Marti, vt ephœbi etiam Lacones: Marti alij equum quæ & Solis victima eſt apud Perſas, & Lacedæmonios in Taygeto, aliorum Deorum apud Sarmatas. Phaſelitæ in Pamphylia Cabro piſces ſacrificant, Syri, & Lydi, Bœoti anguillas vt

tradidit Agatharchides, Neptuno piſcatores thunnos, Magi feſto quodam ferarum, ſerpentumq; multitudinem in Hormiſdatis honorem, quem bonorum auctorem credunt, vt Arimanem malorum: Galli in grauioribus periculis hominē Heſo,& Teutati,ſic Germani, hominē in luco ſacro Semnones Dianę Phocenſes,Patriani in Achaia Dianæ puerū, & virginem ex oraculo quotannis, vt peſtilentiā depellerent,quæ,cū Melanippus,& Cometho in Deæ tēplo concubuiſſent, in vrbē inciderat. Marti hominē immolant Melanchlæni, Lacedæmonij, & Scritifini in Thule Inſula: Agraualæ Cecropis filiæ,Diomedi,Palladi Cyprij,& Ioui qui Salaminæ in ea Inſula ſunt,Teucri exemplo, ſacrificiū ſublatum Adriano Principe: Palladi virginem Laodicæi homines, Ioui Cretenſes, & Latini, quod prohibuit Hercules: ij etiam Apollini, & Saturno, Apollini qui ad Actium ſunt in Leucadia, Saturno Rhodij, Phœnices, Curetes, & Carthaginienſes, Sardi horum coloni ſeptuagenarios ridentes, vnde & prouerbio σαρδόνιος γέλως, dictus: Carthaginienſes ipſi filios Saturno in peſte, quare eis victis non antè pacem dedit Gelo, quàm fœderibus aſcripſiſſent ſe id non facturos: victi vero ab Agathocle, vt diligentius piaculum ſoluerent, quod ſcribit Peſcenius, ducenos nobilium filios immolarunt Saturno item Scythæ, & Pelaſgi Principes, Tenedij pueros Palæmoni, Romani ſuperbo Rege Maniæ Larium matri, Brutus iuſſit ſupplicari non pueris, ſed capitibus alij, & papaueris, cum Apollinis oraculum fuiſſet capitibus pro capitibus ſupplicandum. Pani hominem quoque mactant Arcades, Baccho Chij, Lesbij, Tenedij: Soli Blemyes, qui non multum à Perſico ſinu abſunt: Alexandrini in Aegypto Methræ Deæ: Iunoni Heliopolitæ, Aegyptij alij hominem ruffum, quòd colore Typhoni ſimilis eſſet; Ioui hoſpites Aegyptius Buſiris Thraſij hoſpitis conſilio, cum nouem annis Nilus non irrigaſſet Aegyptum, & Thraſius ipſe primus

in-

interfectus: homines etiam Dijs Arabes, gentes Libycæ, & Græci antequàm ad bellum exirent, Erechtheus Proſerpinæ, in pela Theſſali. Peleo, & Chironi: Sardi ex capitis pulcherrimos Saturno: centeſimum quemque Scythę Marti, eiq; quos capiunt Luſitani, Gothi, Scordiſci, Bellonæ etiam: Tauri Scythæ naufragos Iphigeniæ, homines Tyrrheni vſque ad Hieronis tempora. Dijs cœleſtibus fœminis fœminæ, maribus mares hoſtiæ candidæ mactantur in foris, quæ dicta ſunt altaria, ad Orientem, Perſæ, & Indi edito monte, locoue: Dijs terreſtribus, & Heroibus ad Occidentem conuerſi in aris, foueiſq; marinis nigræ in littore: nigræ, & ſteriles vaccæ inferis in ſcrobe mulſo, vino, & aqua ſiniſtra manu infuſis: in ſcrobe terreſtribus Indi, Ara, ſacrificantibus victimis coronatis ſacrificant, maioribus etiam hoſtijs inaurabant cornua, quibus faciunt Romani, quando non diferri aliquid petunt, ſi extrahi velint, minoribus, pro infantibus item: agricolæ bouæ, opiliones, agno, caprarij capro, alij thure, & placenta, pauperes dextram oſculantur. Cœleſtibus Dijs ſacra facturi aqua lauabantur, vt apud Homerum Penelopei Inferis, aſpergebantur tantum: Romani ex aqua Tiberis, & fonte Iuturnæ, Athenienſes ex Gallirrhoe, Trœzenij ex Hippocrene, Græci alij ex Eleuthero, Nili aqua Aegyptij. Venere abſtinebant priſtina nocte, inchoabantq; preces Romani ab Iano, & Veſta, inſpicientes Cœlum, ſummis pedum digitis inſiſtentes, capite operto, præter quam in ſacris Saturni, & Herculis ad aram maximam quæ ante Aeneæ aduentum, qui illud, vt refert C. Baſſus, inſtituit, in Italia celebrabantur: Lacones, & Iudæi nudis pedibus, vt Aethiopes nunc. Græci à Cerere incipiunt, quæ terra eſt, ex qua omnia ſunt, illoq; redeunt, Peloponneſij à Meliſſa Nympha. Oriente Sole ad ſubſolanum reſpicere, Occidente ad auſtrum precantes iuſſit Triſmegiſtus: antiqui ad Orientem conuertebant ſeſe, Romani ad dextram.

Præco clamat Hoc age, vt animo intento eſſent, & apud Græcos Sacerdos ad ſacra accedens interrogat, τίς τῇδε; reſpondent alij omnis cauſa, πολλοί τε, ἀγαθοί τε: caniſtrum afferebat, κανηφόρας, cum corona, hordeo, cultro, igne, apud Romanos faces ex tedæ ligno. Hoſtias aut Sacerdotes immolabant, qui in Pontificum libris dicuntur Agones, aut cultrum tenentes Victimarius infigit gutturi tibia concinente, & fidibus, quoniam cœlum motu ſuo harmoniam reddere exiſtimabatur. In Cereris tamen templo in Arcadiæ Acaceſio non guttur, ſed hoſtiæ membrum, quod primo compræhenderint, gladio petunt: Scythæ ſtrangulando necant, Perſæ, & Cappadoces ſtipite, Romani malleo, quandoq; victimæ ceſæ, & cadenti inter cornua infunditur vinum, & antequam interficiatur lotis manibus libatio fit fictilibus vaſis vino, ſanguine etiam, & lacte quibus vita conſtat: apud Homerum in libatione linguas toſtas deguſtant, & à Dijs aliquid petunt, Baccho vinum nouum libatur, & capri ſanguis, Cereri frugum primitiæ, Numici aqua Veſtæ, aqua etiam Athenis Mire-moſynæ, Auroræ, Soli, Lunæ, Vraniæ, & Muſis Aris hoſtiæ viſcera imponuntur, aſſanturq; arietis tamen exta aqua coquuntur, & litant ora manibus appræhenſa. Adſunt Aruſpices, qui fumi motu, & thuris crepita litatum pronuntiant, aut non litatum, quod in libro de Thuris ſignis ſcripſit Tireſias, non vates ille Thebanus, ſed alius quis, quoniam nulla apud Homerum thuris mentio, quare creditum poſteriori tempore inſtitutum thura tribus digitis compræhenſa ante ſigna Deorum inijci altaribus in foco, incendie ſuperfuſo vino verbis priſcis Mactus hoc vino inferio eſto, quæ interpretatur Trebatius tanto vino amplificatus ſis, quantum ſpargo. Ex reliqua hoſtia cœna paratur in templo ijs, qui ſacrificio interfuerint, niſi ſacrificaſſent Dijs inferis; ſtantes edunt (ſedent in Herculis cœna) & panes rotundos, quos Romani ſuper ligneas

menſas

menſas cum hordeacea pulte, aut caniſtris vetuſtis ponunt. Panes omnibus Dijs nullo diſcrimine communes dixere Græci πέλανας, qui Baccho tantum afferuntur ὀβελιοφόρους, Apollini, & Dianæ affertur placenta cum cornibus, quæ βοῦς dicitur, quòd naſcens Luna ſic videatur Solis cauſa. Tot pocula bibunt, quot viuere exoptant annis, edentes celebrant Deos, & hymnos canunt, quandoq; ad citharam, quare adhuc extant Orphei hymni, licet hi potius videantur Magorum diſciplinam, & ſcientiam dare, hymni etiam Homeri, & Callimachi aliquot, & apud nos Catulli, & Horatij. Choreas ducunt circa aram à dextra in ſiniſtram, & à leua dextrorſum, propter cœli motus, & planetarum. Delij ſaltant, & Indi, qui tamen coronati non ſunt: coronas Perſæ habent, & ex ficis recentibus Cyrenæi in Saturni Sacris, tanquam ille primus arborum fructus hominibus oſtendiſſet. Indi caput hoſtiæ in fluuium proijciunt execrati. Luſitani lapidibus incendunt hoſtias, Scythæ oſſibus; oſſa Thyſetæ relinquunt Dijs carnibus ipſi veſcuntur, quas Aeoles quinq; verrubus torrent, Græci tribus. Apud Perſas victimæ ſectæ partem Magus ſingulis dat, laniant etiam Aegyptij. Hecati ſacrificium faciunt ditiores Græci prima menſis die, in triuijs poſita noctu cœna, quam diſtrahunt pauperes: Athenienſes octauo die Neptuno, Romani Cal. Iunoni, Id. Ioui, poſtridie Id. rebus diuinis ſuperſederi iuſſum, quod poſtridie Id. Quin. non litaſſet Sulpitius Tribunus militum, & poſt diem tertium, tertio ſcilicet die ad xv. Cal. Sex. hoſti Gallo obiectus Romanus exercitus: inde vt poſtridie Cal. & Non. eadem religio quoque eſſet traditum eſt. Græci Hecatombem cohorta peſtilentia faciunt, vno loco ex ceſpite centum aris erectis, totidem ouibus, ſuibuſq; mactatis; ſi princeps faceret, leonibus, aquilis, animantibuſq; maioribus. Orpheus cum inferis ſacra faceret, cum inuocaret Furias, triplici ſcrobe facta, pyram circum eam erigit

git iuniperi ramis, cedri, rhamni, & alni: catulos tres mactat nigros, eorum ſanguini calcantum miſcet, radiculam, cnecum (cnicos eſt apud Plinium) Pſyllion, anchuſam, & chalcimum: his replet catulorum corpora, quæ imponit pyræ, pullaq; veſte indutus, & hoſtium æneis armis inuocat Furias. Faciunt Cappadoces Reges ſacra in monte excelſo Ioui Stratiotico, pyra ingenti extructa, ligna afferente Rege cum alijs, mox breuior alia fit, quam lacte & melle ſpargit Rex, & prandio ijs, qui conuenerint, parato, incendit: prandio quoq; excipit qui ſacris interfuerint Rex Perſarum in Poſargades.

Templa, ſimulacra, antra ſacra, vaticinia, & auguria. Cap. XVI.

NVLLA ponunt Dijs templa Perſæ ipſi, quòd Soli, quem colunt, vix mundus ſufficiat, quare & in Græcia ſacras ædes eos excidiſſe creditum, vel id fecere, quòd Iones, qui Dareo Rege cum Ariſtagora inuaſere Perſas Athenienſium auxilio, igne conſumpſere Sardis, & Cybeles fanum indigenæ Deæ Delubra nec Seres habent: Soli Marti conſacrant Scythæ: olim in ſublimi condebantur, quæ gradibus vno aditu adirentur, menſis argenteis, & Deorum ſimulachris (quæ nec Perſæ, nec Brachmanes Indi colunt) poſitis, heliocryſo herba, cuius folia nunquam marceſcunt, coronatis: Romæ diebus feſtis minio tingitur Iupiter, & Dei in Aethiopia. Quæ contemnuntur ſimulacra, lotio conſperſa abijciuntur. Meridie Græci vela in templis tendunt, quòd in auſtrum vergente Sole nefas ſit adire Deos, ſemper vero nefas loqui in ianuis, quare eas prætereuntes Aegyptij tacebant, quod & inſtituit Pythagoras, quo more, & Romanos templa prætergredientes ori manum adpoſuiſſe crediderim, ſimulachra

chra item videntes: nam & in triuijs Mercurij ponebatur imago ad quam prætereuntes lapidem apponebant: & ante ianuam Apollinis, columna etiam Deo ſacra, quæ dicitur ἀγυιεὺς, depellent mala. Athenienſes. Hermas habuere in ædium, templorumq; veſtibulo, quæ ad Alcibiadis pulcherrimi adoleſcentis oris imaginem fuere: erant enim quadratæ ex lapide, capite prominente in honorem Mercurij. Sed olim Græcis omnibus patrium fuit rudes lapides pro Dijs, atq; ſimulachra colere. Ante vero, quàm condi templa ceptum ſit, antra conſecrabantur Dijs, vt in Creta Ioui dicarunt Curetes Arcades Lunæ; & Pani Lycæo, Naxij Baccho, Germani lucus, & nemora, vbi ſacros equos alunt, quorum hinnitu obſeruant quæ futura ſunt, vt Scythæ faſce virgarum ſalignarum ſoluto, iterum deinde compoſito: qui vates falſum dixiſſet, hunc curru impoſitum per ignem tranſire cogebant, Indi vero in omni vita tacere. Solent enim in anni principio Philoſophi frugum copiam, aut inopiam nuntiare Regi. Olim talis vaticinabantur in menſis ſacris templorum poſitis, quorum iactu ſi quod quiſq; petijſſet ſignum eueniſſet, futurum quod vellet credebatur, ſin ſecus; aliud. In augurijs vultures obſeruarunt primum, auem innoxiam, qua & delectatus dicitur Hercules. Augures, qui vlceroſi non eſſent (hi enim non capiebant auguria) Romæ Tarpeiam rupem aſcendebant, eoq; cuius cauſa agebant augurium, capite velato, ad orientem conuerſo, dextra impoſita precabantur Deos, ſi rectè res ceſſura eſſet certum ſignum darent, quod & apud Homerum fit aues puta à leua; aut tonitruum: ſin male, non illud quidem, ſed aliud darent: acieq; longè proſpecta, aues, quas vidiſſent primum, earumq; voces obſeruabant. Solebant etiam in augurijs, pullis offam dare; videntes quomodo abſumerent, aut roſtro diſpergerent, aut ex hore pulli excideret, quod tripudium ſoliſtimum à Cicerone dicitur, & à Liuio. Quandoq; litterarum ele-

mentis notabant ordei grana, quibus gallo proiectis videbat cuius litteræ granum primum ſumpſiſſet, augurantes eum in [illegible] illo victorem futurum, cuius nomen eo elemento inchoaretur.

Augures, Sacerdotes, Pontifices, Aedis conſecratio, Pontifex Maximus, annales maximi, Veſtalium pœna, Veſtales, ignis ſacer, Flamines, Salij, Flamen Dialis, Flaminica, Rex Sacrorum, initiati. Cap. XVII.

AVGVRES ipſos inſtituit Romulus ſingulos ex ſingulis Tribubus: coaptari non licebat, qui cuiquam ex collegio inimicus eſſet, & vt quiſq; ætate antecelluiſſet, ita ſententiæ principiatum tenebat. Sacerdotes etiam inſtituit, ſed hos ſexaginta, duobus ex vnaquaque curia delectis, annis quinquaginta ſuperatis, genere, virtuteq; præſtantibus, qui vacationem habent, Deorum, & templorum, quæ inter curias diuiſerat, curam, ad ſacra ſumptu ex publico inſtituto, & triclinio, quo diebus feſtis cum Sacerdote epularentur curiales. Decernebantur Sacerdotes ex parte dimidia patriciū genere Curiatis comitijs, & in principio anni ſolebant ipſi nominare, quos ſuo dignos exiſtimarēt Sacerdotio, nominabāt etiā lege Cn. Domitij Tribuni pl. qui à minore parte populi, nouem ſcilicet Tribus, eſſent facti: nam populus per religionem ſacerdotio mandare non poterat, nunquam vero is eligebatur, cuius mater proſtituta fuiſſet. Sacerdotes damnati Sacerdotio abdicabantur, non ita augures: & C. Galba Seruij Galbæ filius primus poſt Romam conditam, cum in collegio

Sacer-

Sacerdotum eſſet, iudicio publico eſt condennatus, Iugurthinæ coniurationis inuidiâ. Non Magiſtratum petebant Sacerdotes, lictore tamen, & ſella curuli vtebantur. Creauit & Romulus eorum vxores Sacerdotes, quæ ea ſacra facerent, quæ viris non licebat. Miniſtrabant liberi, ſi patres non eſſent, pueri curia delecti, qui dicebantur Camilli, & puellæ donec nubiles eſſent, Græcorum more, apud quos ſunt κανηφόροι, Sacerdotum miniſtri. Addidit Numa Pontifices, qui potens, qui ex ligno erant, facerent, ſacra, religiones & publicas, & priuatas curarent; ædem, & aram conſecrarent. Aedem pontifex conſecraturus poſtes tenebat, enuntiabatq; ſolemne carmen: ſed lege veteri Tribunitia à Q. Papyrio rogata prohibitum iniuſſu populi ædes, terram, aram conſecrare. Quod vero tres Pontifices ſtatuiſſent de religione, Dijs Imm. ædibus ſacris, id ſatis ſanctum, auguſtum, religioſum populo Ro. & Senatui viſum eſt. Pontificum ſcribæ dicti ſunt Pontifices minores. Pontifex vero Maximus ſacrificantes obſeruabat, Deorum cultum docebat, res omnes ſingulorum annorum mandabat litteris, efferebatq; in album, & proponebat tabulam domi, poteſtas vt eſſe populo cognoſcendi ijs, qui etiam nunc annales maximi nominantur. Veſtales capiebat, earum curam gerebat, peccantes verberabat, corruptas defodiebat ad Collinam portam in cauea cum igne, pane, aqua, lacte, & oleo: ægras mandabat matronis, & lictorem apparere ex ſacrario Veſtæ egredientibus iubebat, qui ſummoueret occurrentes meretrices, ſolueretq; qui ad necem duceretur. Veſtales Numa ipſa quatuor, inſtituit, duas adiunxit Seruius Rex, quæ ignem ſacrum cuſtodirent, vt faciunt Delphis, & Athenis fœminæ matrimonio ſolutæ, in Perſide Magi. Ignis ſi quando forte extinguitur, quod Athenis factum eſt Ariſtone Archonte, Delphis templo à Perſis incenſo, Romæ Mithridatici, & ciuilis belli temporibus: elicitur ex Sole flamma accenſa

in vaſis cauatis ex latere æqualibus lateribus (ſi apud Plutarchum in latinis codicibus legendum eſt) ſiue tabula ex felici ligno percuſſa, quem ignem exceptum cribro æneo virgo in templum afferti lege Papia Pontificis Max. arbitratu viginti virgines è populo eliguntur, ſortitioq; in concione fit, quæ Veſtalis eſſet, quam cum caperet non proprio, ſed Amatæ nomine appellabat, quæ feliciter olim fuerat conſecrata: nam & hoc nomen habent, & proprium Veſtales, quaſi duplicem vitam hominibus, & Deæ viuant. Capi non poterat, vt auctor eſt Labeo Antiſtius, ſex annis minor, nec decem maior, non parentibus orba, aut parente altero ſeruo, in ſordidiſue negotijs verſato, & qui in Italia domicilium non haberet, nec quæ lingua debili eſſet, alio ſenſu, membroue, nec emancipata. Erant & Flamines ex patricijs, vt etiam Salij. Nam quibuſdam Dijs Sacerdotes erant, omnibus Pontifices, ſingulis Flamines, quindeni; maxime inter eos dignitatis Dialis, quem Flaminem ſacrorum Plinius vocat. Pileum hic, qui dicitur Albegalerus hoſtia alba Ioui cæſa factus cum virga oleagina apicis loco ſemper ſub dio geſtabat, alij duntaxat inter ſacra. Hunc ſalua religione nec exercitus armatos videre poſſe ſcripſit Fabius Pictor, nec annulo vti caſſo (ſolidum apud Feſtum legi) nec nodum in veſte habere, non intimam tunicam ſub dio exuere, nec vngi, non capream, carnem crudam, hederam, fabam tangere, aut nominare, nec nominare canem, aut capellam, nec equum contingere, eoue vti, nec farinam fermento confuſam, mortuumue, nec funeſtam domum ingredi, non vitium propagines ſuccindere nec iurare, aut ab vrbe tribus diebus abeſſe: capillos huic non detondebat ſeruus: eorum, & vnguium ſegmina ſub arborem ſiliquam terra operiuntur, vinctus eius ædes ingreſſus liberatur, & demittitur per impluuium, liberatur etiam eius pedibus pro volutus, & eo die à pœna tutus eſt, mortem non licet obire

cum pileo, nec Flamen eſſe vxore defuncta, quæ vltra tres gradus non aſcendit climaces ſcalas, menſe Maio nullo cultu vtitur, quoties tonitrua audiſſet, feriata erat donec placaſſet Iouem; pulſis Regibus creatus eſt Mammius Papyrius Rex Sacrorum, qui ſacra, quæ conficiebant Reges Græcorum exemplo, perageret. legebatur ipſe Rex Sacrificulus ex Senatoribus Patricijs à Pontificum, & Augurum collegio. Flamen, Augur, Pontifex quando cooptabatur in collegium, collegis cœnam dabat, quæ Pontificalis dicitur, auguralem vero pluribus diebus, ad quas Augures omnes cogebantur ire, qui recuſaſſet à tribus ex collegio excuſabatur. Qui initiari vellent, decem ante dies Venere abſtinent, in coniza, nudu cubant, herba, qua libido cohibetur, immolant etiam porcum. Athenis initiati lauro, furfureq; purgantur, abſterſiq; dicunt ἔφυγον κακὸν, εὗρον ἄμεινον. In ſacris, quæ λεόντικα Porphyrius vocat, filiarum, ni fallor, eius, qui dictus eſt λεὼς, Orphei filij, quarum ſacellum in Ceramico Leocorion nominant, manibus pro aqua infunditur mel vt mundæ eſſe significentur à noxijs omnibus rebus, & immundis, cum purget linguam mel, vulnera, corpuſq; conſeruet, quare & pura ſacra fiebant melle, quod mortis nota, σύμβολονq; ſit, vt fel vitæ, quod & Dijs ſacrificatur, præter quam Iunoni in nuptijs.

Hierophantæ, Galli Cybeles, Aegyptij, alijq; Sacerdotes, Chritologus. Cap. XVIII.

Ἱεροφᾶνται ſacrorum Antiſtites Athenis cicutæ poculo ſe caſtrant, ſic Galli Cybeles, hi tamen vt ſignificent, qui numen matris violarint, & ingrati inuenti ſunt genitoribus, indignos eſſe, qui filios edant, quod declarat Lu-

cretius, ſignificat Feſtus. Venere abſtinent Aegyptij Sacerdotes, vino, &, vt credidit Cheroemon Stoicus, carne: anſeribus tamen eos veſci Herodotus, & in plenilunio ſue teſtatur Plutarchus, quòd tunc Typhon ſuem perſecutus in arcam incidit, vbi erat Oſiridis cadauer. Piſces certè non edunt, quos nec Iunonis Argolicæ Sacerdotes tangunt, cum haud quaquam neceſſarium obſonium videatur, quos nunquam apud Homerum edunt Phœaces, non Ithacenſes, non Vlyſſes ſocij in tanta rerum egeſtate. Aegyptij alij nona die primi menſis, qui Θώθ dicitur Mercurio conſecratus pro foribus piſces edunt. Sacerdotes ouo abſtinent, lacte, & oleo, præter quam in oleribus, cepis etiam, vt Peluſiotæ, quæ Luna, quam Iſidis nomine maximè colunt, deficiente augentur: fabas nec aſpiciunt, nec cognatos, nec liberos, non ſalutant homines nauticos, quòd ex mare, quem Typhonem vocant, vitam ſuſtineant, quare nec ſalem in menſa habent. Omnes pilos radunt, præterquam ſupercilia, & palpebras, quæ cum homine ſimul naſcuntur, lauantur ter die, bis nocte, pedes nunquam lauant Dodonæi Iouis Sacerdotes, qui & nuda humo cubant, Aegyptij ſuper folia palmarum, quas Baias dicunt obliquo ſcabello capite depoſito, in templo ſemper ſunt, rerum naturas, cauſas, & rationes Syderum contemplantur, famem per biduum, aut triduum ferentes, calceos induunt papyraceos, vt ex arborum codice Pythagoræi, albos Athenienſes, & Alexandrini Sacerdotes, quibus tantum vbique fas eſt in remotis templis adire, ἄδυτα Græci vocant. Syracuſani ſingulis annis Iouis Sacerdotem, quod apud illos ampliſſimum Sacerdotium putatur, ſortito capiunt. Nam ſuffragijs tres ex tribus generibus creati ſunt, & res reuocatur ad ſortem. Apud opuntios duo Sacerdotes erant, Deorum alter, alter Dæmonum, & κριθολόγος Magiſtratus, qui primitias, quæ Dijs mittantur, colligeret, Fugitiui ſerui apud Ariciam ſimul

pugnant,

pugnantē, victor Sacerdos Dianæ eſt, quæ eo loco colitur. Apud Aegienſes in Achaia Iouis Sacerdotium pueris datur, qui pulchriores eſſent, puberes facti, deliguntur alij. Dicunt Iudæi olim apud Priſcos, qui Principem Deum rerum parentem, mundiq; fabricatorem colerent, Sacerdotes fuiſſe ex genere Noæ filios, qui primi nati eſſent, & hunc primatum vendidiſſe Eſaum Iacobo fratri minori natu: poſtea Sacerdotium Moſem mandeſſe Aaroni, & ijs, qui genus à Leui ducerent.

Domus, Hominum, Vrbis Expiatio, ver ſacrum. Cap. XIX.

APVD Romanos Sacerdotes lana, & arborum ramis redimiti, quæ Februa dicuntur, expiabant domos: Vlyſſes vero procis interfectis igne, & ſulphure: pollutos homines Sacerdotes ipſi ſulphure, aqua, igne, & lauro, cane etiam Proſerpinæ allato, quæ expiatio περισκυλακισμὸς dicitur, vnde & Luperci, cum Vrbem luſtrant, canem immolant, luſtrant & Tibicines Id. Quint. muliebri veſte. Aes vero ſemper purificationibus adhibetur, quòd eo, vt ſcribit Apollodorus, Lemures abigantur, & Manes, quare, & in Lunæ deliquijs ſolent ænea vaſa facibus erectis pulſare, ea etiam, qui excantant, habere, nam & apud Sophoclem Medeà ſuccos infundit in æneos cados: auertendi vero mali cauſa & tangebant terram, & Græci lapillos iactabant, quod videtur ex Hypati Macedonis carmine. Aduerſus peſtilentiam Romani plantam oleaginam velleribus, & corollis inuolutam foribus (quod & in lætitia faciunt ramis arborum lauri maximè appoſitis) imponebant, Græci item, qui hanc εἰρεσιώνην, & κορυθαλία appellant, quæ tamen ex lauri ramis fieri alij putant ad eundem vſum, quoniam Pythone interfecto, expiatus

Apollo

Apollo in Tempe, amœniſſimo Theſſaliæ loco inter Oſſam, & Olympum, ad aram quandam, inde lauro coronatus Delphos redijt, quare ad eam aram mittunt Delphi nobiles quoque anno filios, ex quibus vnus dicitur ἀρχιθέωρος, qui ſacrificio præſit, & redeat cum alijs lauro coronatus. Aegyptij graui calamitate imminente, obſcuro loco cædem minantur animantibus, quæ colunt, inferuntq; non deſinente malo, ita opinantes ſe malorum auctorem placare. Fame, lue, aliaue calamitate vrbe laborante, fœdiſſimum hominem eligunt, quem ad certum deductum locum, caſeum manu tenentem, placentam, & ficos aridos ſepties caprifico, & ſcilla agreſti pudendis verberatum, alijſq; virgultibus ſylueſtribus, eiſdem lignis in ſcrobe comburunt, cineremq; proijciunt in mare his verbis περίψημα ἡμῶν γενοῦ. quare & hunc hominem aliqui περίψημα vocant, κάθαρμα alij, Lycophron, & ante eum Hipponax φάρμακον, Philoſtratus ἀποτρόπαιον, nam hoc modo auertiſſe ab Epheſo peſtem Apollonium ſcribit: à nobis dici poſſet Deuotus, nam ſic Romanos luſtrari Græci aliquot poetarũ interpretes tradunt, more, quod videtur, ab Aegyptijs ſumpto, qui Idithiam vrbem incolunt. Solent hi in æſtu caniculæ homines, quos, quæmadmodum auctor eſt Manethon Typhonios vocant, cremare, cineremq; diſpergere. Maſſilienſes vbi peſte laborabant, pauperẽ quendam, qui ſponte ſe obtuliſſet, purioribus cibis per annum alebant, verbenis deinde, & veſtibus ſacris ornatum circunducebant per vrbem imprecati, quæ vrbi mala imminerent, in illum caderent, & extra pomœria eductum ſaxis occidebant. Occidebant & olim Principes in metuendis periculis filium, quem maximè dilexiſſent, quod Saturnum acri imminente periculo feciſſe teſtatur Sachoniathus Berytius, & filium, quem Saturnus interfeciſſet, vocatum Ieud, quòd ſic vnicum gnatum, vt ille erat, dicant Phœnices: Itali vouebant quæcunque proximo vere nata eſ-

ſent,

ſent, quod Siſenna, & Liuius in hiſtorijs ver ſacrum appellant: nec tantum animalia mactabant, ſed & filios, quod cum crudele viſum eſſet, ſeruatos extra fines mittebant: ſic & apud Græcos Iphigeniam (Iphianaſſa certum eius nomen erat) à Thoante abductam in Scythiam creditum cum immolanda eſſet in Aulide. Leucadij nocentem quotannis monte deturbant ad auertendam Deorum iram, pennis applicatis vt volare videretur, nauibus circumſtantibus, quæ ſeruatum extra fines auferent. In prodigijs, quæ malum Vrbi portendiſſent, virgines carmine luſtrabant vrbem, vt factum eſt L. Cæcilio Metello, L. Aurelio Cotta Coſs. androgyno nato, virgines enim ternouenæ in Vrbe cantarunt.

Romanorum ludi, Collegia, Fabulæ quando dantur. Cap. XX.

FIEBANT etiam Lectiſternia, pompæ, & ludi, qui apud Romanos celebres quatuor maximè erant, Votiui XVII. Cal. Sept. per quindecim dies, quos vouerat Pompeius contra Sertorium, hos ſequebantur Romani per decem dies à Regibus inſtituti, & Romulo ipſo, his enim ludis raptæ creduntur Sabinæ, quare & à Poeta maximo dictum.

Et raptas ſine more Sabinas
Conſeſſu caueæ, Magnis Circenſibus actis.

Dicti nanque Magni ludi, quòd vel in honorem fierent Magnorum Deorum, qui ſunt Lares Vrbis, Neptuni etiam, & Iouis: vel quod CCM. numum primum acti ſint, qui Priſcis illis temporibus magnus ſumptus videbatur, & noſtro ære eſſent quinquaginta aurei. Circenſes quoque dicti à Circo ipſo, in quo quadrigæ currebant ſepteno circuitu: hos poſteriori tempore dedere Prætores. Poſt XL.

dies, vel XLV. vt ſignificat Cicero, conſequebantur ludi victoriæ in diem VIII. Cal. Nouemb. à Sylla editi victo Pontio Teleſino (Teloſino eſt apud Plutarchum) Samnitum Duce prima hora noctis ad portam Collinam cum XL M. fortiſſimè pugnante maximo Vrbis diſcrimine: quos ludos Circenſes videtur appellaſſe Velleius grauis auctor, & elegans. His coniuncti erant Plebei dierum octo pro libertate plebis inſtituti vel exactis Regibus; vel poſt ſeceſſionem in montem ſacrum. Erant & compitalitij ludi, quos faciebant Magiſtri vicorum, prætextatos Magiſtri collegiorum: collegia ſunt ex eiuſdem artis hominibus: ſed M. Aemylio Lepido [C. Mario corruptè omnino legitur apud Aſconium] & L. Iulio Tullo Coſs. (quomodo & ſcripſiſſe Ciceronem exiſtimarem Oratione in Piſonem, qui & ab his Coſs. Compitalitios prohibitos ſignificare videtur, licet Aſconius à Q. Cæcilio Metello Celere Coſ. dicat collega L. vel, vt eſt apud Plinium, C. Afranij, ſublata collegia ipſa, quòd aduerſus Rempub. viderentur eſſe, reſtituta deinde nouem annis poſt à P. Clodio TR. P. L. Piſone, & A. Gabinio Coſs. cum antea tamen Prætextatos ludos egiſſet. Sex. Clodius operarum Clodianarum Dux. Erant, & Latinæ feriæ, quibus certabant in foro quadrigæ, victore abſinthium bibente. In Circo etiam dabantur ſpectacula ferarum, & ſexageni iuuenes armati pugnæ ſimulacrum edentes, decurrebant, clypeis deinde teſtudine facta, ſuper eam duo armati depugnabant. In Floralijs meretrices nudę in conſpectu populi vſque ad ſatietatem impudicorum luminum detinebantur celebrabãturq; ludi cum omni laſciuia, verborum licentia, & obſcenitate. Dabantur & ludi Scenici libero attributi, vt ait Siſinnius Capito, & Apollinares in honorem Apollinis, & tunc fabulæ, propterea ſcripſit Cicero ad Atticum ludis Apollinaribus Diphilum Tragœdum in Pompeium petulanter inuectum. Populus accepta pro cuiuſque copia ſti-

pe,

pe, laureatus, albis indutus ſtans ſpectabat antequam theatrum manſurum feciſſet Pompeius, theatro ſignis, tabuliſq; pictis ornato, croco, & floribus conſperſo.

Poetarum, & Symphoniacorum certamen, Muſica, Saltatioq; non damnatur. Cap. XXI.

LATINI vero Poetę certabant carminibus in ſacris Iouis Capitolini ſingulis luſtris, victor corona donabatur, & donatum legi L. Valerium puerum XIII. annorum ex Hiſconio oppido Italiæ, vt eſt in marmore antiquo, Hiſtonium legitur in libris, apud Græcos abſque ſacria. Lugduni ad aram in templo Auguſti, quod communi Gallorum ſumptu fabricatum fuerat, poetarum fiebat certamen, qui ſuccubuiſſet aut carmina ſua ſpongia delebat, aut in confluentem Araris, & Rhodani demergebat. Athenis quoque in Dionyſijs poetæ Tragici, & Comici fabulas contentione quadam docebant; recitabantq; ipſi, vt olim Homerum, & Heſiodum carmina à ſe facta conſueuerant: mox adhibiti hiſtriones, perſonæ à Suſarione, quas Romam attulit Roſcius; nomine repræhendebant ciues, & eorum habitu prodibant in ſcenam hiſtriones, vt Socratem introduxere Ariſtophanes, & Eupolis. Ad clepſydram dabant fabulas, nam plures agebantur eodem die: quinque Iudices, teſte Epicharmo, iudicabant, victorem manibus extenſis pronuntiabant, vt Itali, & Siculi, hircumq; Tragico dabant. Sed & in Dionyſijs Symphoniaci certabant, choris ſingulis ab vnaquaque Tribu inſtitutis ſumptum faciente chorago. In choreis Dux hymno præcinit, concinentium Chorus virorum, & fœminarum acuta cum grauibus temperans concentum efficit, quem morem & in Aethruria ſeruatum ex Mileſijs Ae-

thruſci eloquentiſſimi hominis fabulis videmus. Citharœdi, qui alios canendo viciſſent, coronantur, detractam ipſi coronam citharæ imponunt. Tragœdiæ agebantur Athenis in vico, qui Acharnitas dicitur, muſicum certamen in Odeo, quod fuit exeuntibus è theatro ſiniſtra parte à Pericle fabricatum ad Regij tabernaculi formam ex ſpolijs Perſarum: incenſumq; Mitridatico bello reſtituit Ariobarzanes Rex. Romæ autem quondam Muſica, & ſaltatio, quas laudant Græci, damnabantur, poſtea ſaltare honeſtum creditum, docebanturq; Senatorum filij, & ſaltarunt Gabinius Conſularis, M. Cælius, & Craſſus Duitis filius, matronæ etiam, nec damnat Salluſtius Semproniam, quòd ſaltaret, ſed quòd elegantius, quàm neceſſe eſſet probæ fœminæ; optimè autem cantaſſe legitur L. Sylla. In Aegypto vero prohibitum erat alijs modulis vti, quàm antiquis, quæ Iſidis poemata dicuntur. Decimo quoque anno apud Iuliopolitas agebantur ludi, & citharœdi certabant, vt & in Olympiaco certamine ipſi, & poetæ.

Olympia, Pancration, Panegyris, Hellanodicæ, curſus, Aeſymnetæ, Olympionicæ, formæ certamen, Olympia alia. Cap. XXII.

HOC certamen inſtituit Hercules Elide capta in honorem Iouis Olympij, certaruntq; qui iuuere auxilio Herculem, ſtadio vicit Oconus Argolicus Princeps, biga Alcmeon, à quo fuere Alcmæonidæ, eo genere Alcibiadis mater, quadriga Halirrhotius Mantinæus, lucta Echemus Tegeates, iaculo Phraſtor, diſci iactu Eniceus. Pancratio quoque & pugilatu in Olympijs certabatur, in

Pan-

Pancratio cædebant calcibus, cubitis, & pugnis. Caſtor, & Pollux, quibus Hercules, cum ipſe Deus futurus pyram conſcenderet, mandauit vt ludos abſoluerent, addidere πανήγυριν inſtituta ab Aegyptijs. Conuenientes enim plurimi, artes exercebantur, agebantur orationes, & certamina, hanc in Olympijs πανήγυριν appellauit Philoſtratus. Diodorus, & Elei ipſi inſtitutos ludos dicunt ab Hercule, non hoc quidem, ſed eo, qui fuerit ex Idæis Dactylis vnus, alij ab Oenomao, & Pelope, Latini quidam ab Atreo; cum inferias Pelopi patri daret, & Herculem viciſſe, quos ludos poſtea Iphytus Eleus Praxonidis, vel Hæmonis filius Cyrrhæis deuictis qui maritimi erant in Phocide, & prædones, inſtauraſſe dicitur, vel, vt credidit Strabo, inſtituiſſe, quòd horum nulla ſit facta mentio ab Homero: & ab Augea certamen in Elide factum aliud ab hoc fuerit, quod in Olympia prope Piſum celebrabatur, vbi qui viciſſet, coronabatur olea, & in Elide accipiebat tripodem. Sed Pauſanias ludos reſtitutos dixit à Clymeno Cardis filio Herculis Idæi progenie, qui venerat in ea loca ex Creta. Agebatur certamen quarto quoque anno circa plenilunium ab vndecimo ad decimum ſextum menſis diem, quo die qui viciſſet, pronunciabatur. Ludorum curam habuere Elei ex Oxyli poſtoris, mox Duumuiri ſorte ducti, inde nouem Iudices inſtituti, qui appellabantur ἑλλανοδίκαι: eorum tres de equorum curſu, tres de quinquertio, reliqui de cæteris certaminibus cognoſcebant: mox decimus additus, duo deinde cum Elei in duodecim tribus partiti eſſent. Sed Tribus quatuor bello Arcadum amiſſis, octo fuere Iudices, decem poſtea CVIII. Olympiade, & ſortiebantur. Hi piaculari ſue, & aqua luſtrati ex fonte piera, in vrna argentea calculos tot collocabant, quot deſcendiſſent athletæ pugnaturi, geminos, eadem littera ſignatos, duo enim inſcriptum habebant A, duo B, & hoc modo reliqui. Singuli athletæ Ioui ſup-

pli-

plicantes ex vrna calculum extrahebant, quibus inſpectis, qui eadem littera ſignatos haberent, eos Iudices committebant. Si impar fuiſſet athletarum numerus, impares, & calculi erant: atque cui his contigiſſet, qui ſolus inſcriptus erat, vltimo loco cum iam defeſſis pugnabat nec barbarus inter athletas recipiebatur, non ſcelere conuictus, aut qui non eſſet legitimo matrimonio natus. Quicunque certaturi conuenerant, eorum quoque parentes, & fratres ad Iouis ὅρκιν ſimulachrum, quod eo loco erat, vbi cogebatur Eleorum Senatus, ſuper ſuis exta, nihil ſe fraudis attuliſſe iurabant, atque decem continuos menſes ſe exercuiſſe, Elei vero menſe tantùm: Iudices quoque ſe iuſtè iudicaturos pollicebantur, dicturoſq; nemini qua ratione moti victores pronuntiaſſent. prodibant athletæ cum ſubligaculis; primus corpus nudauit Hacantus Lacedæmonius, quòd Orſito & ipſi Lacedæmonio certanti ſoluta fibula dolorem incuſſiſſet, quare non ludos ſpectabant mulieres, præterquam Cereris Sacerdotes: alij qui ſpectabant nudo capite erant, vt & ipſi aliquo modo certare viderentur. Mactatis Deo victimis quinquertio primum, & curſu ludunt: deinde equorum certamina committuntur quatuor ſimul carceribus demittuntur, ſic alij: qui ex ſingulis ordinibus vicerit, curſus cum aliorum ordinum victoribus decertat, quare duplicẽ palmã victor accipit: nam victores omnibus locis præter præmiũ, palmã etiam accipiunt, more à Theſeo inſtituto, qui Creta rediens in Delo ludis Deo factis palma victores donauit. Qui curru decertabant, duodecies contingebant metam, curſumq; flectebant, hinc Alpheo amne, hinc gladijs incluſis, ne errarent, qui quidem curſus τέτρωρος eſt dictus, cum enim rectus eſt, nulla flexione appellatur στάδιος, ſemel flexus διαυλος, hiſq; duobus armati currebant. δόλιχος vero eſt cum ter & ſemis metam adeunt, ſed inermes, vt etiam in τέτρωρος. Currus in Olympijs vel erat κέλης vno equo tractus,

ctus, vel biga hoc eſt σωωρὶς, ſiue κάλπη equa actus, muliſue carrucarijs iunctis primum ab Aſandraſto, & ἀπήνη dicitur, quod iterum tantùm factum eſt. Victores, eorumq; patriam, quam ſe coronare dicebant, pronuntiabant ἑλλανοδίκαι, & αἰσυμνῆται, qui Iudicum miniſtri ſunt, oleaſtroq; coronabant ſumpto ex ſurculis, quos rediens ex Iſtro Hercules allatos, illic plantauit, celebrabantur victores encomijs, terq; hoc Archilochi carmine.

χαῖρε καλλίνικε τηνέλλα, ἄναξ Ἡράκλεις.

Τηνέλλα eſt vox conficta ad ſonus Lyræ imitationem: eorumq; ſtatuæ eo loco ponebantur, niſi operam aliquando arti fabrili dediſſent. In Elide etiam de formæ præſtantia contendebant mulieres, quæ alias pulchritudine præceſſiſſet, armis & vittis donata, ad Mineruæ templum deducta, Deæ armis conſecratis, coronabatur myrto. Aureum malum pulchrior quandoque accipiebat, propter iudicium Alexandri Dardanij, vel quòd amoris, qui pulcritudine excitatur, nota pomum eſt, quæ propterea donant Charites Veneris comites. Syracuſis etiam, & Athenis alia agebantur Olympia, alia Herculi in agro Leontino, quæ ſi quando intermiſſa fuiſſent, loqui non poterant antè Sacerdotes lingua impediti, quàm ludos repetiſſent. Auguſtus etiam poſt Actiacam victoriā in Amoracio ſinu Olympia inſtituit, iuſſitq; Lacedæmonijs curarent.

Pythia, Amphictyones, Pylæa, Pylagoræ, Hieramnemones, alia Pythia, Enneateris. Cap. XXIII.

PYTHIA vero Delphis nono primum quoq; anno, mox ſingulo quinquennio à Delphis ipſis inſtituta, poſt bellum Criſſæum, vel à Diomede euerſo Ilio, vnde & in Pythijs obijſſe Oreſtem Clytemnæſtræ dicitur à pædago-

dago-

dagogo apud Sophoclem, agebantur à Symphoniacis cithara, tibijſq; in Pythij Apollinis honorem, qui Pythona ſagittis interfeciſſet vel hominem ſceleratiſſimum, vel ſerpentem, quare Dei pugnam cum Pythone referebant Muſici rhythmo Pythio, cuius quinque partes erant, & à Græcis, Timoſthene præſertim, dicuntur ἀνάκρουσις, quod præludium erat, ἄμπειρα cum pugnam tentant, κατακελευσμὸς ipſa dimicatio, δάκτυλος, aut ἴαμβοι pœan, qui huiuſcemodi pedibus adſtringitur, σύριγγες extrema pars eſt, & beluæ pereuntis ſibila imitatur. Quas partes aliter recenſet Pollux, vocat enim ipſe πεῖραν, in qua pugnæ locum, modumq; Deus proſpicit, κατακελευσμὸν cum jam prouocat ſerpentem, ἰαμβικὸν, quo certant, & in Iambico adhibentur tubæ, & ad tibiam ὀδοντισμὸν canebant, modum horrenda draconis ſibila ſagittis ab Apolline confecti referentem. Serpentum nanq; vocem tibias reddere certum eſt, quòd & Minerua ad eorum vocis imitationem, qui in capite Meduſæ erant, quod Perſæus abſciderat, tibias primum confixiſſe dicitur. Quarta pars vocatur à Polluce σπονδεῖον, in qua victoria Dei ſignificatur, quam ipſe celebrat extremo loco, & καταχόρευσιν. Obſoletos ludos in vſum reſtituit Eurylocus Theſſalus Amphictyonum Dux, & ipſi Amphictyones victis Cyrrhæis, quo tempore Delphis regnabat Gylida. Amphictyones ab Amphictyone Deucalionis, vel Heleni filio inſtitutos ſcripſit Theopompus, alij ab Acryſio. Delphorum populi finitimi erant, qui ad concilium quod dicebatur πυλαία, ad Thermopylas legatos. Qui dicebantur πυλαγόραι, & ἱερομνήμονες, Cereriq; ſacrificabant, bis ſingulis annis, veris, & autumni initio mittebant, de communibus rebus conſulentes: qui quidem populi duodecim primum fuere Iones, Dores, Perrhœbi, Bœotij, Magnetes, Achœi, Phthiotæ, Melienſes, vel Maleenſes, Dolopes, Aeneanes, Delphi, & Phocenſes. Aeſchines eloquentiſſimus orator non Acheos,

os, nec Dolopes, nec Aeneanes recenſet, ſed eorum loco Theſſalos, Oetæos, & Locros: mox fuere plures: ſcribitq; Aeſchines ipſe ſingulos populos duo ſuffragia habuiſſe, Strabo ſingulas vrbes ſuffragium, & quandoq; cum altera, aut pluribus. Erant & Amphictyones in Trœzena ad Neptuni fanum ex Athenis, Praſia, Epidauro, Aegina, Nauplio, Orchomeno, & Minyjſue, vrbibus. præter muſicam curru quoq; & curſu contendebant in Pithijs, ſcutis æreis ſumptis, & duo ſtadia currentes. Qui viciſſent eis Amphictyones, qui Delphici templi curam habebant, & certaminis Iudices erant, primo pecuniam, mox ex æſculo arbore Ioui ſacra coronam, tandem laurum, vel mala ex Apollinis fano accepta dabant Megara agebantur alia Pythia, quæ & Alcathoia dicebantur ab Alcathoo Pelopis filio, vbi victori dabatur ex myrto corona, alia in Peloponneſo Sicyone à Cliſthene inſtituta cum in Phocide Criſſæos debellaſſet, præmium erant argenteæ Phialæ: Delphis etiam nono quoq; anno Enneateris, qua Rex farinam, & legumina impartitur omnibus oraculi iuſſu, cum in penuria Charila puella farinam petens calceo petita ſe ſuſpendiſſet, fameſq; ſecuta.

Nemeæa, Iſthmia, Hieronicæ, Periodo victores. Cap. XXIIII.

SINGVLO triennio in Nemea ſylua agri Argiui, vel Elidis, quem Dyropes incolunt, circa brumæ dies ad Largium fontem, qui Archemorus poſt modum dictus eſt in honorem Archemori (ſic puerum vocauit Amphiaraus, cum Pronax, vel Opheltes diceretur) Licurgi Iouis Nemei Sacerdotis filij, quem ſerpens interfecerat, cum Argiuis ducibus, qui certamen ordinarunt aduerſus Thebanos, ipſius nutrix Hypſipyle fontem demonſtratum ac-

ceſſiſſet, ludi agebantur Nemeæa dicti à loco, qui ſic appellabatur vel à Luna, & Ioue, vel ab armentis Iunoni ſacris, quæ ibi paſcerentur, quod eſt νεμέιν vel quod regionem ſortiti eſſent Danai filij, id dicitur à Græcis, κατανέμεσθαι, Poſtmodum Hercules cæſo Leone Nemeæo qui è Luna cecidiſſe dicitur, ludos dicauit Ioui, qui equeſtres erant, gymnici, diſco, cæſtuq; & primum admittebantur tantùm milites, mox qui voluiſſent. Præſides fuere Deceleonæi, Corinthij deinde, qui propter Archemori mortem pullati pronuntiabant victores, atq; ex apio herba funebri corona donabant, propterea & qui præparabant ad hoc certamen infantes, ſtatim natos in apio, quo extremus hortorum ambitus conſeritur, collocabant. Eorum, qui viciſſent, maiorem imagines, vt fieri in funere ſolet, proferebantur. Fuere qui crederent non ab Argiuis ludos inſtitutos, ſed à Molorcho, qui hoſpitio Herculem ſuſcepit cuiuſq; filium interfecerat Leo. Syracuſis etiam agebantur Nemeæa, quæ alij vocant Iſthmia. Sed Iſthmia ſacrum Græciæ certamen in Iſthmo Corinthiaco ad Neptuni delubrum quinto quoq; anno, vel, vt eſt apud Pindarum, tertio in Inus, & Melicertæ honorem, quos Deos marinos fecit Neptunus, leucotheam, Palæmonemq; vocauit, vbi Athamantem furentem fugientes ex Moluride in pelagus ſe dediſſent ludos inſtituit Siſyphus Athamantis frater Corinthiorum Rex, poſtquam hac cauſa chorum ducentes vidiſſet Nereidas, primoq; agebantur nocte, mox die, & qui viciſſet, apio arido coronabatur, auctore Diphilo. Omiſſos vero Theſeus interfecto Procruſte reſtituit, & ſacrauit patri Neptuno, qui fiſtula celebrabatur, eiq; immolabant taurum: quadriga, curſuq; certabant, & pino coronabatur victor arbore inſtar maris infructuoſa, præerant Corinthij, eorum vrbe à L. Mummio deleta, Sicyonij, Corinthij deinde vrbe reſtituta à Cæſare. Qui horum quatuor certaminum aliquo viciſſent, vocabantur

tur ἱερονῖκαι qui omnibus, dicebantur periodo viciſſe, & cantu, lyraq; pronuntiabantur, ad patriam redibant triumphantes, mœnibus euerſis, tanquam virtute ſua ipſi ſatis vrbes tuerentur: vacatio illis dabatur, & ex publico victus, eorum ſtatuæ in foro ſtatuebantur, ſi ter Olympijs viciſſent εἰκόνες, ex membris ipſorum ſimilitudine expreſſa: ſi Athenienſis fuiſſet Olympionices, quingentas accipiebat drachmas lege Solonis, centum ſi Iſthmijs viciſſet.

Ludi alij in Græcia, & Aſia, Germanorum Ludi, & Lydorum, fames vt tolleretur, & pellatur. Cap. XXV.

ERANT, & alij præter hos celebres ludi. Nono nanq; ab Iſthmijs die Aſclepia agebantur Aeſculapij in Epiro pugilatu, & Pancratio, alia in Epidauro prope Argos: Rhodi Tlepolemi Tlepolemia ab eius vxore Philozoe inſtituta, quorum erat præmium ex populo alba corona. Argis, & Aeginæ celebrabantur ἡραῖα, quæ erat Iunonis πανήγυρις, vel Hecatombæa, ob centum boues, quæ immolabantur Deæ, præſides Tyndaridæ dicuntur, Hercules, & Mercurius, victor accipiebat clypeum æneum, & ex myrto coronam. In Elide virgines quinto quoq; anno ſtadium currebant, dempto ſextante, tunica collecta vſq; ad genua, ſolutis comis, & dextro exerto humero, primumq; impuberes puellæ, mox grandiores, poſtremo maximæ natu: quæ alias præceſſiſſet, huic corona ex olea, & pars bouis Deæ immolatæ dabatur. Ludi dicebantur ἡραῖα, inſtituti ab Hippodamia propter connubium Pelopis. Præerant ſexdecim matronæ ſingulæ ex ſingulis vrbibus Elidis, ſed cum octo Tribus Eleorum fuiſſent, duæ ex ſingulis matronæ delectæ, quæ ludis præeſſent, ſue, & aqua

ex piera luſtratæ, quæ etiam ſingulis annis Iunoni peplum texunt. Committebantur præterea in Aegina Aeacea Aeaci, & Apollinis Delphinia quinquertio, in Arcadia ad Parrhaſiam lycæa Iouis æreis armis propoſitis, Thebis Iolaia, illic enim fuerat ſepultus Ialous, & victori donabant tripodas æneos, quos Græci dabant forti viro. Herculi hoc loco faciebant Heraclea, eiuſq; liberis ex Megera, quos ipſe furens interfecerat, fuereq; Polydorus, Anicetus, Meciſtophonus, Patrocles, Toxoclitus, Menebrontes, & Cherſibius: alij vero Therimacum vocatos dicunt, Creontiadem, Ariſtodemum, Decoontem, Deionem, Antimacum, Clymenum, & Glenum, quos Lyſimachus, non ab Hercule, ſed ab hoſtibus tradidit dolo interemptos. Certaminis precium erat myrtea corona, vt argenteæ phialæ Heracleorum quæ agebantur in Attica ad Marathona ob taurum à Theſeo peremptum, quæ & Marathonia vocabantur. Theſpijs in Bœotia in Eratus Muſæ honorem agebantur Eratidia, Platæis Ioui Eleutheria gymnico certamine, quòd illic Mardonium Græci, Perſaſq; ſuperaſſent, præmium erat corona aurea. Celebrabantur Lebadeæ Trophonia Apollinis, vel Ergiui filio Trophonio, Amphiaræa oropi Amphiaro, Pellene in Achaia Dija, Theoxenia, & Hermæa Ioui, Apollini, & Mercurio, dabaturq; chlæna veſtis hyberno tempore commoda, & Theoxenijs argentum. Eleuſinæ in Attica Cereri, & Proſerpinæ faciebant ludos Demetria, Anacalypteriaq; vel Eleuſinia, hordeum qui viciſſet, accipiebat. Athenis Panathenææ Mineruæ in conuentu totius Græciæ, maiora quinto quoque anno, ſingulis annis minora, precium victoriæ erat olei κεράμιον, vel amphora octo, & quadraginta ſextarios continens. In maioribus Panathænèis conſecrabant Mineruæ peplum, Deorum victoria intexta, quam retulere de Gigantibus, Typhonis cæde, Enceladiq; imagine, quos Dea ipſa interfecerat, & eorum, qui aliquid for-

titer feciſſent. Poſt Panathenæis ſontes armati inter ſe in theatro pugnabant. Hydrophoria quoque agebant Athenienſes in eorum memoriam, qui aquis perierant, & Dionyſia octauo anni menſe, qui ἀνθεστηρίων dicitur: tunc canunt in theatro ad tibiam, ſaltant,& matronarum, Nympharum Baccharumq; amictu,& habitu incedunt. Aguntur etiam Bacchanalia alternis annis in Parnaſo cymbalorum crepitu. Oilea faciunt Locri Opuntij Aiaci oileo, Megarenſes Ioui Dioclea vſque ad veris initium,in Orchomene Minyja, & Proteſilao Proteſilia, vt etiam Philaca vrbe in Theſſalia, quo loco ipſi dicebatur regnaſſe, in Delo Deliaca boue propoſito, Geræſtia in Eubœa Neptuno à Geræſti promontorij incolis propter tempeſtatem cohortam inſtituta, vt etiam Baſilia: Iones quoque in agro Epheſio Panionia Neptuno faciebant,& Chalcide Alexandria Alexandro Philippi F. In fine ludorum Græci ſtatuunt cratera, quo libant Dijs, mox laudant vincentem, conuiuiumq; celebrant, ludos nemo ſpectat verſicolori veſte. Athenis,& Pergami quotannis pugnabant galli gallinacei, certamine, à Themiſtocle inſtituto, qui cum aduerſus Perſas proficiſceretur, viſa pugna gallorum, eo exemplo ad libertatem adhortatus eſt milites, & ad fortiter agendum: In Peloponneſo ephebi ad monumenta pelopis propè Alphæum flagris decertant ad effuſionem vſque ſanguinis, quæ dicuntur αἱμακουρίαι à Pindaro. Spartani pueri quot annis ſe flagris magna doloris patientia in ara orthiæ Dianæ cædere ſolebant, certamine, quod διαμαστίγωσιν dicunt, vel à Pauſania inſtituto loris cæſis Lydis, qui ſacrificium diripuerunt, vel à Lycurgo ne humana victima, vt fiebat, Dea placaretur ob cædem ad eius aram hominum factam, cum inter ſe pugnaſſent Limnates, Cynoſurenſes, Meſoani, & Pitanenſes. Apud Tritonem in Aphrica virgines fuſtibus, & ſaxis ſe petunt, quæ occubuerit non eſtimatur virgo. Aliud

vero

vero neſciunt ſpectaculum Germani, præter quàm iuuenum, qui nudi inter gladios ſaltant: alea delectantur maximè, qua & ammittunt quandoque libertatem, vt & Hunni. Lydi ſi quando penuria earum rerum, quæ ad victum neceſſariæ ſunt, inciderit, alternis tantùm diebus edunt, aliud tempus ludis conſumunt, ne famem ſentiant, quam cum tolerare Scythę volunt ventrem faſcijs circumligare ſolitos ſcripſit in primo διαιρέσεων Eraſiſtratus, eam vero expellebant dono Græci dicentes ἔξω βούλιμον, ἔσω πλοῦτον, καὶ ὑγιείαν.

Pompa, Lectiſternia, Supplicatio, Hoſpites, Xenia, Aſſyriorum, Perſarum, Romanorum ſupplicatio. Cap. XXVI.

IN pompa (nam de ludis ſatis dictum videtur) velabant Romani loca ne ſacra deſpicerentur, & imagines Deorum ferebant Victoriæ Neptuni, Martis, Apollinis, Mineruæ, Cereris, Bacchi, Caſtoris, Polluci, & Veneris: apud Græcos primum ferebatur vini amphora, & clematis herba Itali centunculum vocamus: hircus deinde, & nucum ſporta, tandem phallus obſcenum membrum. Athenis in pompa virgines incolarum filiæ Atticis virginibus vmbracula ferebant, matronæ matronis, viri Scaphas. In lectiſternijs (ſternebantur nanque lecti in templis ad pernoctandum more ſumpto ab Atticis mulieribus in Theſmophorijs, quibus lygni folijs cubitus ſibi ſternunt caſtitatem cuſtodientes, ciboq; abſtinentes) non exercebant iurgia, nec lites, nec in ſupplicatione, quam & decernebat Senatus ad omnia puluinaria Deorum propter victoriam relatam; Imperatori, cuius nomine decreta

eſſe,

eſſes, redeúnti dabatur triumphus, ante triumphum trabea indutus erat. Qui vero ſuppliciter aliquid poſtularet apud Græcos, mentum contingebat, dextram, & genua, ramos etiam oleæ porrigere ſolebat, quod Locrenſes Romæ feciſſe conſtat, cum nimis impiè à Q. Pleminio vexarentur: inſulis etiam velati, vt latinorum legati poſtquàm victi ſunt à Poſthumio. Aegyptij iratos Regum animos deprecari conſueuerant ſacris omnibus prolatis. Qui ad aliquem opis gratia confugerent, ad focum ſedebant, quemadmodum Coriolanus apud Actium Tullium Volſcum, Themiſtocles apud Admetum Moloſſorum Regem, eius liberis manu ſumptis. Vliſſes vero auxilium petens ab Arete Alcinoi vxore manibus elatis ad eius genua ſtat, mox ſedet humi inter cineres, quem ſublatum Alcinous ad menſam cum Laodamante filio collocat, hi dicebantur hoſpites, quòd hoſpitalitas contraheretur ad menſam. Hoſpitibus his primum apponebant ſal, quo guſtato nefas erat eos violare, vt & apud Germanos. Barbarorum tamen omnium conſuetudinem fuiſſe teſtatur Eratoſthenes, hoſpites pellere, Tauri Scythæ Dianæ immolatos, edunt, Carthaginienſes demergunt qui in Sardiniam, aut Gadis nauigant: Indi non patiuntur vltra triduum peregrinos in vrbe morari: aliqui tamen hoſpitibus accedentibus etiam domo abeunt, vt vxoribus, quod & Babylonij permittunt, abuti, rebuſq; omnibus poſſint liberius. Græci primo die eos conuiuio accipiunt, mittunt extremo pullos, oua, olera, poma, cæteraq; quæ dicuntur xenia. Aſſyrij vero ſupplices equo deſiliunt curuatis membris, facie terram ferè tangunt, manibus poſt tergum relatis, retroq; gradientes: Perſæ igne ſumpto in amnem deſcendunt, ſeq; dicunt, niſi exorent ignem, quem colunt, demerſuros: exorant propterea, ſed propter minas multantur. Scythæ immolati bouis carnes coctas, conciſſaſq; propè ſe ponere, ipſi ſuper corium ſedere, qui auxiliaturus eſt carnis

nis parte accepta, corium conſcendere ſolet. Romæ, qui ope indiget, confugit ad aſylum Cereris, huic datur panis, vnde pandere dictum arbitratur Varro in libris de Vita populi Romani.

Chriſtiani Priſci quomodo vixere. Cap. XXVII.

NON equidem Chriſtianorum mores referrem his libris, ne noſtris hominibus & ipſe leges perſcribere velle viderer, niſi deſidiæ hoc magis aliquos adſcripturos arbitrarer, quàm ciuis aliæ potius cauſæ, ſi, quãdo nimius fortaſſe fuerim nonnunquã in ea perquirenda, quę parũ ad nos, nihilue conferant, noſtra prorſus omiſiſſem: quare mores antiquos eorũ hominũ, qui hanc religionem coluere primum, proponam, vt ſi qui velit, poſſet facile, qui magis probandi ſint, eorum, aut noſtri, videre: & ita proponam, vt conſtitutum habeam, & profitear Pontificis Ro. doctorum hominum, atque optimorum, qui cum eo de religione conſentiunt, decreta, & iuſſa ſemper apud me rata, firma, & ſancta fuiſſe, futuraq;. Corde igitur Deum recipi oportere putabant, eius ſimulachrum hominem eſſe, propitiareq; qui innocentiam coluiſſet, iuſtitiam, abſtinuiſſet dolo, hominem periculo eripuiſſet: hominem ſolo crimine corrumpi, & maleficiorum conſcientia. Cibum non ſumebant cum ijs, qui nondum hanc religionem ſuſcepiſſent. Qui credere vellet, cum ieiunaſſet adducebatur à patre luſtrico ad Pontificem, qui hominem quadraginta diebus de ijs rebus docebat, quæ Chriſtiani hominis eſſent: ſic enim Anthiochiæ primum vocati in Syria, qui Chriſti Soteris doctrina inſtituti eſſent, eorum conuentu (ἐκκλησία Græci dicitur) in ea vrbe à Petro, & Paulo inſtituto. Die mox, quo reuixerat Chriſtus, &

Paſcha

Paſcha Iudaica voce appellatur, cum diſcinctum, veſtibus etiam detractis Pontifex ad Occidentem conuerſum iubet malum genium (Satan vocant Iudæi) ſufflatione emittere, & ad Orientem profiteri Chriſtum: corpuſq; oleo vngit verbis ſolennibus conſecrato, & ter merſum aquis perennibus fontis, aut fluminis, mariſue expiabat nomine trinæ Beatitudinis inuocato. Qui expiaretur à patre luſtrico, & miniſtris Pontificis albis indutus, Iudæorum duabus vocibus Halleluia dabat laudem Deo, melq; ſimul cum alijs, qui expiarentur, ac lac guſtabat, & illis omnibus adhibebat manus Pontifex, vt Dei ſpiritum exciperent. Nam & Pontifex per oppida diſcurrebat ijs manus adhibens, qui expiati à presbyteris, aut Diaconis eſſent: in templo deinde εὐχαριστίαν ſumebant: nam λιτουργία conſecrationem habebat εὐχαριστίας hoc modo: Pontifex altaria thure adolet, & templum Dauidis carmina cum miniſtris canens; leguntur poſtea aliqua ex libris vatum, literiſue τῶν Αποστόλων, eorum ſcilicet, qui à Chriſto ad homines aduenere nuntij, loco editiori εὐαγγέλιον. Ante, & poſt pontificem ad aram erant Diaconi ſeptem (totidem enim eſſe in vnaquaque vrbe voluere Apoſtoli) alijq; miniſtri veſtibus ſacrificis, à dextra, & ſiniſtra presbyteri tanquam cuſtodes, ne quis in Pontificem impetum faceret: egrediuntur mox templo κατηχούμενοι, qui de Chriſto quidem Pontifici credunt, nundum vero aqua expiati ſunt: egrediuntur & qui polluti pœnitentiam agunt, & ἐγγαστριμύθοι, quos lemures agitant: in templo remanet Pontifex, miniſtri, plebs ſancta, & innocens. Concinnunt deinde quid de Deo perſuaſum ſibi ſit, rerum ſcilicet parente, Rege, & Sancto: miniſtri panem, & calicem altaribus imponunt; vbi Pontifex dixiſſet vt omnibus pax eſſet, cuncti iungunt oſcula, oſculum hoc Paulus ἅγιον vocat: Pontifex, & miniſtri abluunt manus, Deum laudibus celebrant, Pontifex verbis

arcanis (iam non ita) εὐχαριστίαν conſecrat, quam demonſtrat, ſumit ipſe, impartitur cæteris ante cibum, Deo gratias agit, mox omnes ſimul edunt. Chriſtianorum enim communia omnia erant, opibus venundatis Pontifici pecunia tradita: vtilius poſtea viſum opes, & prædia Pontifici tradere, qui ceu procurator fructus inter pauperes partiretur, aleretq; qui ſimul viuere voluiſſent: hæc enim Pontificis (Sacerdotem antiqui, ἐπίσκοπον dixere Græci) cura erat, ſed prima legem Chriſti populum docere, Seniores (πρεσβύτεροι dicuntur) & Diaconos inſtituere. Sacerdotes ipſos, vel Pontifices crearunt primum Apoſtoli, vt Petrus Romæ Linum, & Cletum, moriensq; Clementem, Cæſareæ Zachæum, Paulus in Creta Titum, Epheſi Timotheum: ſic à ſe plures miſſos teſtatur Clemens in Hiſpaniam, Galliam, & Germaniam: poſtea id fecere πρεσβύτεροι, qui Sacerdotium vni ex eorum ordine mandabant, quod Alexandriæ à Marco ad Heracleam vſque & Dionyſium Pontifices factum eſt, vnde credidit Hieronymus Pontificem à Paulo, & Ioanne vocari πρεσβύτερον. Mandabat & Sacerdotium populus, eius quem deſignaret, nomine publicè poſito, vt ſi qui vellet, homini, quæ noſſet crimina, obijceret. Inde id fecere quicunque in Prouincia Pontifices eſſent, vel eorum omnium voluntate tres tantùm. Pontifices quoque primarij, qui Patriarchæ, & Archiepiſcopi dicuntur, eorum, quibus præſunt, Pontificum concilio deſignantur: illi in vrbibus inſtituti, vbi maiores Flamines fuerant, iſti vbi Flaminum Principes, Epiſcopi in ſingulis ciuitatibus. Primarij ipſi aliorum Pontificum iudicia agebant, & inter populum in aliorum Pontificum concilio, quod bis, terq; ſingulis annis cogebatur: iudicia inquam inter populum rerum, quæ maiores viderentur, quam quæ decerni à Pontifice ipſo poſſent, qui reddebat in vrbe inter Chriſtianos iudicium. Si controuerſiæ, quas Pontifices in concilio diremiſſent perdiffi-

ciles

ciles eſſent, Presbyteri, & ex populo ij, aduerſus quos pronuntiatum fuiſſet, Pontificem Romanum, vtpote qui Maximus eſt, appellare poterant, Seniores ipſi, Presbyterique pauperum, viduarum, eorum, qui quòd Chriſtiani eſſent, in cuſtodia tenerentur, aut mala ſuſtinerent, curam gerebant, excipiebant hoſpites, & vt alienæ pudicitiæ parceretur matrimonio iuuenibus virgines collocabant, & ijs qui ſalatiores viderentur, viduas etiam iuuenes. Vxor petebatur ab eis, in quorum poteſtate puella eſſet: ſponſæ dos dabatur, Sacerdos precibus à Deo petebat, vt matrimonium bene verteret, pacatam ſanctiſſime, & honeſtiſſime vitam coniuges ſimul degerent, ducebatur inde ſponſa marito à pronubis, & cognatis: maritus cum ea biduo, aut triduo preces caſto corpore fundebat, dona pauperibus mittens, qui in templo alerentur. Diaconi tanquam Pontificis oculi, perluſtrabant quæ Chriſtiani agerent, ſi quem errantem vidiſſent, deferebant ad Pontificem, qui eum hortabatur ad ſtudium bene viuendi: ſegniores inuitabant vt auidius Pontificem docentem audirent, qui pauperes eſſent, aut mala valetudine laborarent, nuntiabant omnibus, fratres (hoc nomine Chriſtiani ſe vocabant, fratrem etiam Cyprianus Nouatianum Hœreticum, & Cornelium Pontificem Ro. vt Auguſtinus Innocentium) viſebant illos, ijs, qui egerent, adminiſtrabant cibum, ſanctorum pedes lauabant, hoſpitio & ipſi peregre aduenientes ſuſcipiebant, Deum precabantur pro defunctis, & Martyribus: ſic enim dicebant, qui ne Chriſtum abnegarent, ſupplicia perferebant: quorum etiam dies natales celebrabant; ſe ad omnem actionem, aditum, progreſſum crucis ſigno muniebant; non vias obſidebant armati, non maria prædabantur, non miſcebant venena, non exponebant filios, non ſtupra inferebant, non fœminæ, nec mares quæſtum corpore faciebant, non aderant parricidę, non ſacrilegi, non captatores, non teſtamentarij, nec innoxios

plectebant,ſi quis peccaſſet aliorum conſortio illi interdicebatur, donec criminis pœniteret, & Deum illi Presbyteri exorarent, ſed Presbyteri, qui peccaſſent, poſt pœnitentiam munus ipſum amittebant. Vita functũ Pontifex alijs conuocatis deponebat, ſi Sacerdos fuiſſet, aut miniſter, ante altaria, ſi ex populo, ante ſacrarium, Deum venerabatur, gratias agebat, cum alijs Dauidis carmina concinebat, miniſtri legebant quæ ſcripta eſſent de æterna vita, quam qui mortui ſunt reuiuiſcentes iterum agent; κατηχούμενοι inde templo egrediebantur, laudabantur ſancti, innocenteſq; homines, qui obierant, defunctus ipſe: ſuper cadauer Pontifex concipiebat preces à Deo petens vt mortuo peccata condonaret, & valere iuſſo cadauere ſimulq; alij, oleo conſecrato infuſo cum alijs cadaueribus ſepeliebat. Quæ quidem omnia de Chriſtianis ex Theologis.

Paulo	Vrbano
Dionyſio	Tertulliano
Ignatio	Arnobio
Clemente	Lactantio
Euariſto	Cypriano
Anacleto	Hieronymo

aliiſq; huiuſcemodi excepta ſunt, reliqua vero, quæ in his libris tradidi & ex illis, & ex alijs, quos vel ipſe legerim, vel ij vnde ſumpſerim, qui ſunt.

Grammatici latini

Acron	Fulgentius
Altamerus	Glareanus
Aſconius	Lactantius
Aulus Gellius	Laurentius Valla
Catanæus	Manutius
Claudius Aruntius	Moſcellanus
Conradus Lycoſthenes	Nonius
Diomedes	Opſopæius
Domitius	Parthaſius

Paulus Marſus
Philander
Philippus Beroaldus
Pius
Pompeius
Porphyrion
Probus
Robortellus
Seruius
Theophilus
Verrius.

Poetæ

Actius
Cæcilius
Catullus
Ennius
Helius Cinna
Iuuenalis
Lucanus
Lucretius
Martialis
Næuius
Ouidius
Plautus
Propertius
Statius
Terentius
Tibullus
T. Quintius
Val. Flaccus
Vergilius.

Hiſtoriarum ſcriptores.

Aemylius Probus
Ammianus Marcellinus
Bonfinius
Cæſar
Capitolinus
Caſſius Hemina
Caſſiodorus
Cornelius Nepos
Cornelius Tacitus
Crantius
Eutropius
Fabius Pictor
Iornandes
Ioſepus Indus
Irenicus
Iulius obſequens
Iuſtinus, vel Trogus
Lepidus
Licinius
L. Florus
M. Antonius Sabellicus
M. Paulus Venetus
Marlianus
Matthias Sarmata
Muſtius
Paulus Diaconus
Petrus Mediolanienſis
Peſcennius Feſtus
Pollio
Pomponius Mella
Quadratus
Q. Curtius
Salluſtius
Saxo Danus
Serenus
Siſenna

Sueto

Suetonius
T. Liuius
Valerius Antius
Valerius Maximus
Vartomanus
Velleius
Vopiſcus

Oratores

Cicero
Cornificius
Plinius Cæcilius
Quintilianus

Aſtrologi

Hyginius

Philoſophi

Apuleius
Beſſarion
Galeottus
Marſilius
Seneca

Iureconſulti

Alciatus
Aurelius
Cœlius Sabinus
Caius
Iulianus
Labeo
Modeſtinus
Papinianus
Paulus
Pomponius
Trebatius
Trophonius
Venuleius
Vlpianus

Theologi

Ambroſius
Auguſtinus
Capnion
Heſychius
Paulinus
Rufinus
Sidonius

Ambigui tituli

Agrippa
Ateius Capito
Aurelianus
Budæus
C. Baſſus
Calcagninus
Cincius
Claudius Saturninus
Columella
Crinitus
Eraſmus
Hermolaus
Iulianus Aurelius
Iulius Frontinus
Iunius Gratianus
Leo
Leonicenus
Macrobius
M. Cato
M. Meſſalla
M. Iunius Nypſus
Merula
Philelphus
Plinius

Poly-

Polydorus
Pontanus
Raphael
Robertus
Siſinnius
Tileſius
Tireſias
Varro
Vitruuius
Zieglerus

Græci Grammatici

Diogenianus
Euſtathius
Interpres Apollonij
Ariſtophanis
Demoſthenis
Euripidis
Nicandri
Interpres Pindari
Sophoclis
Theocriti
Ioannes Tzetzes
Iſaacius
Iulius Pollux
Pamphilus
Seleucus
Suidas
Theodorus
Varinus Camers
Zenodotus

Poetæ

Aenicus
Aeſchylus
Agameſtor
Alcmæon
Apollonius
Achæus
Ariſtophanes
Callimachus
Crinagoras
Dionyſius
Diphilus
Epicharmus
Eratoſthenes
Eubulus
Eumelus
Euripides
Geminus
Hermippus
Heſiodus
Hipponax
Homerus
Ibicus
Lycophron
Mimnermus Colophonius
Naucrates
Nicander
Nicoſtratus
Orpheus
Philodemus
Pindarus
Rhianus
Sophocles
Theocritus
Theophunus

Hiſtoriarum ſcriptores

Agatarchides
Agathias

Alcimus

Alcimus
Androtion
Apollodorus
Appianus
Ariſtides Mileſius
Arrianus
Aſclepiades Cyprius
Bardeſanes
Calliſthenes
Carminius
Chryſermus
Clidemus
Cteſias
Dicearchus
Dinon
Diodorus Siculus
Diogenes Laertius.
Dion
Dionyſius
Diophantes
Dioſcorides
Dorotheus
Doſiades
Duris Samius
Egeſippus
Ephorus
Eudoxus
Euhemerus
Gemiſtus Plethon
Hecatœus
Hellunicus
Heraclides Ponticus
Hereas
Herodianus
Herodotus
Hieronymus Rhodius
Ioſepus Iudæus
Iuba
Nicanor
Nicolaus Damaſcenus
Nymphis
Nymphodorus
Oneſicritus
Pauſanias
Phanodemus
Philochorus
Philoſtratus
Polemon
Polybius
Polyſtephanus
Poſidonius
Procopius
Sachoniathus
Stephanus
Strabo
Theopompus
Theſeus
Thucydides
Timæus
Vranius
Xanthus Lydus

Rhetores

Aeſchines
Demoſthenes
Dinarchus
Iſæus
Iſocrates
Libanius

Philoſophi

Philoſophi
Alexander
Antiſthenes
Ariſtoteles
Artemidorus
Cheræmon
Demetrius
Hermes
Hierocles
Manethon
Maximus Tyrius
Olympiodorus
Palæphatus
Pharnutus
Philon Iudæus
Plato
Porphyrius
Proclus
Pyrrho
Theophraſtus
Xenophon

Medici
Galenus

Theologi
Baſilius
Euſebius
Gregorius Nazianzenus
Moſes Iudæus
Origenes
Theodoretus
Theophylactus

Ambigui tituli
Aelianus
Aphricanus
Athenæus
Conſtantinus
Didymus
Eraſiſtratus
Lucianus
Nicanor
Plutarchus
Ptolemæus
Stobæus

Auctoritatis incognitæ.
Aglaoſthenes
Batus
Diogenetus
Diotimus
Hypatus
Lyſimachus
Philarchus
Piſander
Timoſthenes.

Gentium, & vrbium, quarum nomina in his libris habentur, explicatio.

ABydus in Aſia ad Helleſpontum Mileſiorum Colonia, Gyge Rege deducta. Acaceſium in Arcadia Opp. ab Acaco Lycaonis filio conditum. Achæi Græci

ſunt ab Achæo Xuthi filio, Ionis fratre, à quo Athenienſes dicuntur Iones. Achæi etiam in Peloponneſo, ſicq; vocantur Lacedæmonij, & Argiui ab Archandro, & Architele Achæi filijs Acileſina, vel Aciliſena, quod eſt apud Ptolemæum eſt in Armenia regio. Actium Colonia Auguſti in Epiro, iam dicitur Caput figi. Adyrmachidæ in Marmarica prope Ionium Solis fontem. Adriam vrbem in Venetia poſuit Adrius pater Ionij Illyrici Regis, à quo nomen Ionium mare accepit: vel Dionyſius Tyrannus; Aethruſcorum Colonia, quæ Adriatico mari nomen dedit. Alij mare ab Atria dici credunt vrbe in Aethruria à Diomede condita, quæ Aethria prius vocabatur, vnde Aethruſcos appellatos credimus qui erant Tyrrheni à Tyrſeno Telephi, Aebatarnæ Scytæ. Aegina Sporadum vna ab Aſopi filia Aegina, Aeaci vxore, nunc Leſina, antea Oenone ab Oenone Boydionis filia. Hanc incolebant Myrmidones formicis homines ab Ioue facti, quòd cum ſoli in antris degerent, vitam colere, belliq; artem eos docuit Aeacus. Aegium Vrbs Achaiæ in Peloponneſo. Aeneas vrbs, quam in Thracia ad Atho condidit Aeneas Ilio euerſo, vbi pater eius Anchiſes ſepultus eſt, vel certe in Pytane propinquo loco, cum in Calauro obijſſet prope Anthemum. Aequi in Aethruria vbi Viterbum. Aequicoli in Latio vbi Taliacotium. Aeſtyj Germani in Liuonia. Aethiopes, Nigritæ, Pagenæ idem ſunt, qui olim primi coluere Deos, legibuſq; vſi ſunt, iam vero rudes alij Chriſtum, alij Maometha ſectantur. Aetolia in Achaia ad Coruum montem ab Aetolo Endymionis filio, antea Hyantis dicta, nunc Deſpotatus, vt quidam putant. Agathyrſi in Liuonia ab Agathyrſo Herculis filio, vel à thyrſis Liberi patris hi etiam dicuntur Gelones, & Geloni à Gelone Herculis filio. Agaui prope Cyrenem in Aphrica. Agrigentum Dorienſium oppidum in Sicilia, nunc Gergentum. Alani, Alauni

Ptole-

Ptolemæo ex Sarmatia acceſſere in Galliam, & Hiſpaniam cum Vandilis. Alatemnij in Aphrica. Albani in Latio ex Alba vrbe condita ab Aſcanio. Arij in Scythia prope mare Caſpium, qui iam Mengrellij dicuntur: Italorum progenies, Herculem Geryone extincto, ſecuti. Hos alij dicunt à Theſſalis ortos cum Iaſon Aeeta mortuo Colchos repetiſſet: inter Mengrellios etiam ſunt Colchi, Lazi etiam dicti Aegyptiorum coloni. Allobroges in ea Galliæ parte, quæ Delphinatus dicitur. Amazones fuere ad Thermodontem, inde in Caria, & Lydia, Phrygiam mox inuaſere, repulſæq; à Mygdone, Otreo, & Priamo: poſtea Atticam, ſed victæ a Theſeo, inde ab Achille, & tempeſtate actæ venere in Italiam, Cleten vrbem ædificarunt, quam tandem, & Amazones ſimul Crotoniatæ delerunt nomen, quod dextram mammam abſcinderent, habuere, ortum vero à Marte, & Venere. Ambraciæ ſinus Artæ Gulfuſanus. Amphrones Galli Cimbris ſe iunxere Italiam petentibus, victiq; ſimul, & cæſi ſunt. Amorrhæi in Libano monte Syriæ. Anſibarij Germani in Friſia, deleti inter Cattos, & Cheruſcos. Antiochia in Syria nunc Aleppum condita à Seleuco Antiochi filio. Ariam in Margiana Bactris finitimam erexit Antiochus Soter, tertiam in Meſopotamia Nicanor, quartam in Phrygia Antiochus Epiphanes, & hæc Romanorum Colonia. Antropophagi in Aethiopia circa ſinum Barbaricum, vbi eſt Quiloæ Regnum, & Mombacæ. Anxur Terracina in Latio. Apollonia inter Taulantios in Epiro, Corinthiorum, vel Corcyrenſium Colonia, nunc Velona. Aulon autem eſt in Peloponneſo, Aulonia, quæ & Caulonia dicitur, in Italia Crotoniatarum Vrbs. Aquitani in Gallia, Vaſcones nunc. Arabes in Aſia. Aracoſia Arianæ pars vſque ad Indum. Arbi in Carmania. Arcadia in Peloponneſo ab Arcade Iouis filio, vel Apolli-

nis, & Calliſtus. Genuit & Elatum, & Aphidanta Arcadum parentes. Argos Phoronicum condidit in Peloponneſo Phoroneus, aliud Amphilochium in Acarnania, Amphilochus Amphiarai filius, vel Alcmæon, tertium Oreſtium in Epiro Oreſtes cum occiſa matre erraret. Aria Prouincia Aſiæ prope Parthiam, nunc Regnum Turqueſte, quomodo etiam dicitur Carmania inter Perſidem, & Gedroſiam. Arij Lygiorum pars, Lygij Sueuorum gentes Danubij accolæ iuxta Morauiam, & Sleſiam. Arimphæi dicuntur fuiſſe vbi Rhiphæorum montium iuga reficiunt, haud diſſimilem Hyperboreis gentem ex locorum poſitione mihi videntur fuiſſe in Moſcouia in Colmogoro Regno. Aritia vrbs in Latio condita ab Hippolyto Theſei filio, vel ab Archilocho Siculo, Rizza nunc dicitur. Armenia à Cappadocia ad mare Caſpium ab Armeno Rhodio, vno ex ijs, qui Iaſonem ſecuti ſunt in Colchos. Eudoxus Phrygum genere Armenios ait eſſe: hodie Caramania. Aſpendos vrbs Pamphyliæ condita ab Aſpendo, aut Argiuis. Aſſus in Troade colonia Mitylenæorum, Methymnæorumue, aut Aetolorum. Aſſyria Aſiæ prouincia, nunc Azimia. Atlantes in Aphrica ad Atlantem montem, qui Aphricam ipſam ſecat ab Oceano ad Aegyptum. Atrij apud Celtas. Augylæ in Aphrica, quorum regio adhuc etiam dicitur Augela Aulis Bœotiæ vrbs dicta quòd ibi manſerint aliquandiu Græci, vel ab Aulide Phoronei filia, aut Cephiſi, aut Euonymi Cephiſo geniti. Auſes in Aphrica circa Tritonem paludem. Babylonem Chaldæorum Vrbem ædificaſſe dicitur Ninus, qui apud Moſem eſt Nimrod: vel certe Semiramis, Beluſue, aut Babylon quidam Medus, qui ante Semiramin fuit mille annis. Babel iam eſt. Babytace oppidum Perſidis. Bacchitij Inſulas incolunt in ſinu Arabico iuxta Aethiopiam, quæ dicuntur Bacchi, & Antibacchi, à Plinio Bacchias, & Antibacchias. Bactriana in Aſia pro-

prouincia vbi ſunt Tartari Zagatay ibi etiam ſunt Sogdiani Baleares in Mediterraneo, Maiorica, & Minorica à forma dictæ, olim Gymneſiæ, quò Bœoti ex naufragio cò nudi euaſerint. Chœradas eas vocat Timæus. Barce, vel Barcæa Vrbs Aphricæ, quæ & Ptolomais, & nunc Tolometa dicitur, à Perſeo, Zacyntho, Ariſtomedonte, & Lyco condita. Baſilidæ in Sarmatia ad Gerrhum amnem, regio nunc dicitur Cumania, vbi etiam erant Budini, quos Bodenos vocat Ptolemæus, & Hamaxobij, quos Abios Homerus nuncupat, ad Bugem amnem, quem Bycum appellat Ptolemæus. Hi Nomades ſunt nunc Tartari, alij etiam in Aethiopia, vbi Nubia deſerta. Baſtarnæ & ipſi in Sarmatia, Prouincia, aut Potchuze eſt. Baſtitani in Hiſpania vbi Murtia. Bithynia in ea Aſia, quæ Natolia dicitur, populi ipſi Thracum coloni ſunt, vel Arcadum, & Mantinenſium à Bithy Iouis filio, & Thraces. Blemyes, vel Blemmies in Inſula Nili Meroe, quæ Gueguere nunc dicitur, ab vno ex Deriadis Imperatoribus, qui cum Libero patre pugnarunt: fuere vero tres Orontes, Orobandas, & Blemes Bœotia à Bœoto Neptuni filio, & Arnes, vel à boue, quam ſequutus dicitur Cadmus, prius Aonia, ab incolis Aonibus. Borſippe in Aſſyria vrbs Dianæ, & Apollini ſacra, quare Apolloniatis dicitur à Ptolemæo, nunc Saltamar. Britania Anglia Inſula eſt. Burgundiones ex Vandilis in Galliam venere in Sequanorum, & Heduorum prouinciam.

Callatiæ Indi, Calatiæ apud Hecatæum. Cannæ vicus vbi ab Annibale victi Romani, nunc Barolum in Apulia. Cantabri Viſcaini ſunt in Hiſpania. Caria in Aſia, quæ Natolia dicitur. Carmina Inſula in Oceano Indico, Carmina apud Stephanum. Carnutæ in Gallia, eorum Vrbs eſt Antricum, quæ Chartres dicitur. Carrhæ Vrbs Arabiæ in ſinu Perſico, Gerrham vocat Antiſthenes, Geram Ptolemæus, Stephanus, vt ſolet duas facit. Be-

rou iam dicitur. Caſpij in Media, inter Cambyſem, & Cyrum fluuios. Caſſiterides in Oceano Cantabrico Inſulæ decem, quæ Bayonæ dicuntur ab vrbe Galitiæ inter Callaicos, quæ quidem Oruium dicitur à Ptolemæo. At Fortunatæ ſunt Canariæ in Oceano Atlantico Inſulæ. Cathei indi inter Hydaſpem, & Aceſinem fluuios. Catti in ea Germania prouincia quæ Peſſia dicitur. Caunij in Caria à Cauno Biblis fratre, Caucones ab Pomero dicuntur. Chœlonophagi in Carmania, vbi populi nunc piſcibus maximè viuunt. Chæronea Bœotiæ vrbs condita à Chærone Apollinis, & Therus filio: prius tamen vocabatur Arne, à Bœoti matre, Simiſa quoque vt ſcripſit Theſeus. Chalcedonem vrbem Ponti condidit, decem & ſeptem annis ante Byzantium Argias Megarenſium Princeps, Dorienſium Colonia, nunc Scutari. Chalcis vrbs Aetoliæ. Chaldei inter Arabiam, Suſianam, Aſſyriam, & ſinum Perſicum à Chaldæo, qui quartodecimo loco poſt Ninum regnauit, prius Cephenes ab Andromedis patre Cepheo. Perſarum Regi Sopho parent. Chalybon Vrbs in ea Syriæ parte, quæ Chalybonitis dicitur. Chatramotitæ in felici Arabia, quos Ptolemæus Chatrammitas vocat, Chatrametas Vranius, ibi nunc eſt Carna oppidum. Chius à Chio Oceani filio, vel Chione Nympha. Oppidum condidit Ion Xuthi filius, vel Oenopion frater Staphyli Theſeo, & Ariadna genitus. Nunc Sio. Choraſmij in Bactriana ex Maſſagetarum Sacarumq; gente. Tartaris parent, Cia in Græcia Inſula, zia eſt. Cicones in Thracia, ad Neſum amnem, quem Perodotus Liſſum vocat, quorum vrbs fuit Iſmarus, poſtea non Marathonia quidem, ſed Maronea dicta, vt & apud interpretem Pomeri legendum eſt, & apud Stephanum, quanquam is Marathoniam, Maroneam, & Iſmarum tres vrbes eſſe facit. Inde Cicones venere in auxilium Priamo Mente Duce. Vrbs iam eſt Marogna. Cimbri

bri fuere in Cimbrica Cherrhoneſo, quæ Dania eſt, poſtea venere in Galliam, ſed aquis pulſi noua domicilia petentes, à C. Mario victi, cæſiq; ſunt. Qui ſuperfuere, acceſſerunt vbi nunc eſt Cambray. Ciſſij in Suſiana, Perſis parent, ibi eſt Gies oppidum. Cnidus vrbs Cariæ Lacedęmoniorum Colonia, nunc Caput Chij. Co Inſula in Carpathio mari, nunc Longeum, quam tenuere Cares, poſtea Argiui ab ouibus dicta: ouem enim κῶν Cares ipſi vocant. Coi ipſi dicuntur Meropes à Merope Triopæ filio. Colophon Aſiæ Vrbs eorum colonia eſt, qui Thebis à Therſandro captis ſecuti Tireſiam, Mantoq; ſunt. Arij conditam dicunt vrbem ab Ione, Xuthi filio, Mimnermus Colophonius poeta Elegus ab Andremone Pylio, iam vero Altoboſcus eſt. Corinthum in Iſthmo poſuit Syſiphus vrbem Ephyrem dictam ab Ephyro filio Myrmecis Epimethei vxoris. Aletem Hippotis filium volunt alij vrbem condidiſſe ab Hercule ſextum, ſed Eumelus ſcribit Aeetæ antea datam à Sole patre. nunc Corantho. Cereophagi circa ſinum Arabicum prope Berenicem, quæ Coſir vrbs eſt. Creſton vrbs Thraciæ à Creſtone Martis, & Cyrenes filio. Creta Inſula à Crete Iouis, & Idææ Nymphæ filio dicta, vel à Creta Heſperidum vna, nunc Candia, olim Core à Corete. Criſſa vrbs Phocidis à Criſſo condita Parropei, vel Phoci filio. Crotonem vrbem in Iapygia fabricarunt Achiui. Myſcello, Myſceloue, vt apud Dionyſium eſt, Duce, & Archiæ auxilio, vnde Crotoniatas genere Achæos eſſe ſcripſit Herodotus: vocarunt à Crotone filio Lauræ Lacinio geniti, Lacedæmoniorum inde colonia, deducta cum Spartæ regnaret Polydorus Alcamenis. Nunc Cotrone. Cumæ vrbs Campaniæ Cumæorum, Chalcidenſium, & Eritrienſium ex Euboea colonia, Hippoclis Cumæi, & Megaſthenis chalcidenſis ductu. Curetes Apollinis filij, & Danaides Nymphæ Cretenſis, in Creta Iouem aluere. Curetes etiam dicuntur

Acar-

Acarnes, quod intonſam comam habeant. Cynamolgi Aethiopes, qui & Agrij dicuntur in Nubia. Cynoſura in Arcadia à Cynoſuro Mercurij filio. Cyrenem in Aphrica ædificaſſe Apollinem aut Pindarus, quod Ariſtæus, vel Ariſtoteles, cognomine Battus filius Cyrenis Theræ Inſulæ Regis, vel Polymneſti Theræi ex Inſula propter ſeditionem iuſſu Apollinis recedens, in Aphrica vrbem condidit, à Cyreneq; vocauit Hypſei filia. Cyrrha vrbs Phocidis, nunc Aſpropiti.

Damaſcus vrbs Syriæ ab Aſco Gigante, qui Bacchum vinctum in fluuium demerſit; vel à Damaſco Mercurij, & Alimedes filio, qui vrbem condidit, vel certe Abrahæ ſerui. Dardani in Myſia propè Macedoniam, quæ pars nunc dicitur Seruia. Dardicæ, vel Dardæ Indi, qui contra Bacchum pugnarunt, in Regno eos fuiſſe puto Narſingæ. Dauni in Apulia, quo venit Diomedes. Debæ erant in Meſopotamia non longe ab amne Tigri. Decelea Caſtellum, quod Agis muniuit contra Athenienſes. Delos Cycladum vna, quod Latona ibi pariente δήλως fulcimento fulta fuerit, cum antea erraret, & Aſteria diceretur, Cynthuſq; à Cintho Oceani filio, vnde Apollo Cynthius. Ortygia appellatur ab Homero, Scythias à Nicanore, nunc Sdiles. Derbicæ in Margiana, Delbiccæ dicuntur ab Apollonio, à Cteſia Derbij, vel Terbiſſi. Dodone regio, & vrbs Theſprotiæ Ioui ſacra, quam Deucalion incoluit, à Dodone Oceani filia, vel Iouis filio ex Europa. Dolopes in Epiro prope Theſſalos à Dolope. Fuere etiam in Scyro Inſula Cycladum vna, quam præter Dolopes, incoluere Pelaſgi, & Cares. Dores fuere iuxta Pindum, inde inter Oeten, & Parnaſum, vbi fuiſſe dicunt ſex vrbes Cytinum (& ſi perperam legitur apud interpretem Lycophronis Catinum) Boeum, Lilæum, Carphæum, Dryopem, & Erineum. Poſtea cum Heraclidis venere Lacedæmona.

Ecba-

Ecbatana vrbs in Media à Seleuco condita, vel à Deioce Rege Medorum primo, nunc Tauris. Elienſes in Peloponneſo inter Peneum, & Alpheum, dicuntur ab Homero Epei ab Epeo Rege Neptuni filio, & Eurypyles. Ariſtoteles tamen Epeum,& Alexim Elidis filios eſſe ſcripſit. Enderum oppidum in Illyrico. Epheſum vrbem vel Amazones in Ionia condidere, vel Athenienſes, qui Ione Duce in Ioniam venere, vel Androclus Codri filius, qui in bello obijt, cum Prienenſibus opem ferret. Epidaurus in Peloponneſo colonia Epidauriorum, qui inter Argiuos ſunt, nunc Maluaſia: in Dalmatia vero Epidamnus ab Epidamno Rege vrbs condita: huius filia genitus eſt Dyrrhachius, quo nomine vrbem, eorumq;coloniam vocarunt Romani. Eſſedones Melæ,& Plinio, Iſſedones Herodoto,& Hecatæo, Alcmani, Aſſedones, ſunt in Scythia, horum regio nunc dicitur Iuhra, inde primum venere Vngari. Ptolemæus Iſſedones collocat in Serica, quam tenent Tartari, Cambaluq; vocant. Eubœa Inſula prope Atticam ab Aſopi filia, olim Macris à Macride Iunonis nutrice, nunc Negroponto. Incolas Abantes Homerus vocat vel ab Abante eorum Rege Neptuni filio, vel quòd eò venerint ex Aba Phocidis oppido. Athenienſium Colonia à Tolmide nauarcho deducta. Eurytanes Aetoli ſunt in Illirico ab Euryto, quem Hercules interfecit. apud hos fuerat Vlyſſis oraculum.

Faliſci in Aethruria Argiuorum Coloni, vel chalcidenſium, poſtea Romanorum, oppido condito ab Aleſo Agamemnonis auriga, nunc Mons Flaſconus. Fenni, Phinni Ptolemæo inter Viſtulam, & Chronum, vbi Pruteni ſunt: venere ex Phinnonia (ſic enim legendum apud Plinium videtur viro doctiſſimo Zieglero) quæ Finlandia eſt in Scandia.

Gabij Volſcorum oppidum in Latio à Galatio, & Bio fratribus Siculis conditum, nunc Gallicanum. Gades

Inſulam in Oceano Hiſpanico incoluere Tyrij illo claſſe aducti, prius Continuſa. Galatia in ea Aſiæ parte, quæ Natolia dicitur, quo Celtæ aduenere. Gamphaſantes in Aphrica inter Nigritas. Gandarij in India intra Indum, & Suaſtum fluuios. Garamantes in Aphrica à Bagarda fluuio, ad paludem Nubam, quæ loca tenent Arabes in Nubiæ ſolitudine deſerta. Gedroſia prouincia in Aſia, nunc Regnum Tarſe, aut Guzaraz. Geræſtus portus apud Ptolemæum in Euboea, alij promontorium dicunt eſſe à Geræſto filio Iouis. Getulia prouincia in Aphrica vltra montem Atlantem. Gindanes prope Macas, aut Macæos in Aphrica. Gichthis eorum vrbs dicitur a Ptolemæo. Sunt Lotophagi. At qui credunt Vlyſſem erraſſe circa Italiam, & Siciliam, Lotophagos dicunt eſſe Agrigentinos, & Camarinenſes, Cyclopes vero Leontinos. Gordij prope Tigrim a Gordię Triptolemi filio, olim Carduchi, Perſis parent. Gortyna vrbs Cretæ à Gortyeo Heroe, nunc Cortina. Gotti, qui & Getæ, ſunt adhuc in Scandia, vnde venere ad paludem Mæotidem, mox in Thraciam, Italiam, & Hiſpaniam. Haliartus in Bœotia oppidum conditum ab Haliarto Therſandri filio, quem ſibi poſt inſaniam Athamas adoptauerat. Ariattum aliqui vocant Hammanientes in Cyrenaicæ ſolitudine, quam tenent Arabes. Heliopolin in Aegypto condidiſſe Arabes ſcribit Iuba, alij Actem, Origenes Pharaonem Aegyptium Regem, eſſe enim eam ait, quam Moſes On appellat, ſic enim apud Origenem legendum eſt, quamuis in Indiorum libris nomen hoc non ſic, vrbs iam dicitur Bethſeme, Heniochi, qui & Cæſiæ in Sarmatia, quæ eſt in Aſia, ibi nunc vrbs Zichia ad pontum. Hermione Argiuorum vrbs in Peloponneſo Proſerpinæ ſacra ab Hermione Europis filio condita: quam incoluere Dryopes ex Doride ab Hercule, Melienſibusq; abducti. Maria iam dicitur, Hernici in Latio, vbi Anagnia oppidum. Heruli ex Gotthia Scandiæ venere in

Ger-

Germaniam, & Dalmatiam, pars in patriam rediję, alij in Saxonia ſunt ad Mechelburg. Homolium oppidum Magneſiæ. Hunni cum Valia venere ex Scythia in Pannoniam, quam tenent. Hyperborei dicebantur eſſe in Aſia trans Hyperboreos montes, quo loco nunc eſt Duina regio in Moſcouia. Hyrcania porpe mare Caſpium, nunc Caſſam.

Iapyges ſunt in Apulia. Iaxamathas eſſe putarim Circaſſos, nam & Ephorus eſſe ait in Sarmatia, Iaxabatas Stephanus vocat. Iberia in Ponto, quam Georgiani Chriſtiani tenent. Iberes putantur coloni Hiſpanorum, ſe tamen ipſi dicunt à Theſſalis ortos cum Iaſon repetijſſet Colchos Aeeta mortuo. Ibernia Irlanda eſt in Oceano. Ichthyophagi in ſinu Perſico, eorum vrbs Stobera. Erembi ab Homero dicuntur, quos eſſe ait Hellanicus ad fontes Nili, vbi eſt Regnum Manicongi. Igilliones in Lituania, nunc dicitur eorum regio Scimogithia. Illyricum ab Illyrio Cadmi filio, nunc Sclauonia. Iones Attici ſunt ab Ioue Creuſe, Xuthiq; filio, vel Apollonis: Horum coloni in Aſia, & ipſi dicuntur Iones, & prouincia vbi ſunt, Ionia, quam Turcæ Quiſcon appellant. Ithacam Inſulam, quæ Acarnaniæ adiacet, tenuere Ithacus & Neritus Perelai filij Cephalenia relicta, nunc dicitur Compare. Iulis vrbs in Inſulam Cia (ſic legendum apud Stephanum) ab Iulide fonte, Simonidis Lyrici, eiuſq; fratris Bacchy lidis patria.

Lacedæmon vrbem condidit Lacedęmon Iouis, & Taygetæ, vel Semeles filius, nomine à Sparta ex ore impoſito, vel à Sparto Amyclante genito: alij à Sparto Phoronei filio conditam dicunt, à Patrocle alij, à quo ſextus fuerit Lycurgus legum lator. Nunc Miſitra Lampaſcus Mileſiorum, Phocenſiumue Colonia in Helleſponto, à Diomedis Thracum Regis ſorore dicta, olim propter Pinus pithyea, & priapus, quod à priapo Veneris, Dionyſijq; filio

condita credatur, quoniam optimum vinum fert, nunc Laſicus. Lanuuium oppidum in Latio ad viam Appiam à Diomede conditum. Laodicea altera in Perſide Antiochi opus, altera in Syria à Laodice matre Seleuci, hanc Iudæi Rhamata, Barbari Lichem dicunt. Latini Italiæ populi quibus imperauit Latinus Herculis filius Fauni vxore natus, nunc Campania. Lebadia Bœotiæ vrbs, nunc Badia. Lemnus Inſula Thraciæ Sacra Vulcano, quod ibi Olympo deiectus ceciderit, à Magna Dea dicta, quam lemnum vocant, Inſulam tenuere Pelaſgi, nunc Stalimene. Leontini Siciliæ populi Chalcidenſium coloni. Lepta, vel Leptis vrbs Aphricæ à Sydonijs Tyrijs condita, ſeditione patria pulſis, nunc Aphrica dicitur. Leucas Corhintiorum, Corcyrenſiumq; colonia in Epiro, nunc Sancta Maura. Limnæ oppidum circa Helleſpontum in Cherrhoneſo prope Seſtum, quod Mileſij habitarunt. Limyra oppidum Lyciæ à Limyra fluuio. Lindus vrbs in Inſula Rhodo à Triopate Phorbantis filio condita, vel à filijs Cidippes, & Cercaphi, Apollodorus Lindiam vocat, & eam Danaum Beli filium ædificaſſe ſcribit, ea forma, qua erat vrbs Athenarum. Lipara vna ex ſeptem Inſulis Aeoli, maiorq; à Liparo Auſonij filio, olim Meligunis. Liparæi ipſi Cnidiorum coloni, qui cum Pentathlo Cnidio Duce in Siciliam veniſſent ad Pachynum inde pulſi ab Elymæis, & Phœnicibus in Liparam traijcitur. Locri Epicnemidij, qui & Opuntij, ſunt contra Eubœam in Achaia: Locri Ozola circa Aetoliam in Criſſæo vico: horum Coloni ſunt Locri in magna Græcia, qui Epizephyrij dicuntur ab Italiæ promontorio Zephyrio, quod Spartiuentum eſt. Eorum oppidum eſt Locris vel ab ipſis conditum, vel à Naritijs. Pauſanias Lacedæmoniorum coloniam eſſe ait deductam cum Spartæ regnaret Polydorus Alcamenis filius. Longobardi Gepidarum genere ſunt, fuere, ſuntq; in Italia. Lucani in Italia vbi nunc Baſilicata. Lycij à Lyco Pandionis

dionis filio, in Aſiam venere cum Sarpedone Cretenſi prope Ciliciam, prius Termillæ, nunc Briquij. Lydia in ea parte Aſiæ eſt, quæ Natolia dicitur. Macæ in Aphrica non procul à Syrti, vbi nunc eſt Taga vrbs, à Ptolemæo Macæi Syrtitæ dicuntur. Machlyes in Aphrica circa Tritonem paludem, Macryes Stephano, Macries Rhiano, Machryes Ptolemæo. Macrobij in Aethyopia prope Meroen. Macrones in Cappadocia prope Tibarenos, & Armeniam. Magneſia altera ad pelium inter pelaſgos, quæ nunc Verlichi: altera huius Colonia, & Cretenſium in Ionia. Mantinea Elidis vrbs, à Mantineo Lycaonis fratre condita Mundi iam eſt. Marathon in Attica. Mardi in Perſide, vel Hyrcania, vt eſt apud Apollodorum. Mares prope Moſynæcos. Margiana in Aſia, vbi nunc Coralani. Maſſæſylii in Aphrica, Numidæ erant, regio adhuc Numidia vocatur. Maſſagetæ in Aſia trans Araxem fluuium, vbi Cyrus interfectus eſt. Mauri, qui & Maurufij, quomodo apud Stephanum legendum eſt, in Aphrica, vbi nunc eſt Regnum Fes, & eius maximè pars, quæ Habat dicitur. Maxyes in Aphrica prope Tritonem. Media à Medo Medeæ, Aegeiq; filio prouincia in Aſia, nunc Seruam. Megara vrbs ad Iſthmum inter Peloponneſum, Atticam, & Bœotiam à Dorienſibus, Corœboq; Argiuo condita, dicta quod ibi in prælio cecidiſſet, ſepultuſq; Megareus eſſet Neptuni, aut Apollinis, Aegeiue filius, qui cum Bœotis in auxilium venerat Niſi contra Minoem, vrbs antea Niſa appellata. Melanchlæni in Sarmatia, quæ eſt in Aſia, regio nunc Mordua dicitur. Melienſes, vel Maleenſes iam Caput Malio Memphim Aegypti vrbem prope Nilum condidit Epaphus Iouis, & Inus filius, vel Apis Rex Argiuorum. Herodotus Menem fuiſſe ait Aegyptiorum Regem primum, quem Mineum vocat Ioſepus. Nunc vrbs eſt Cofer. Meſſoa, vel Meſoa locus, & Tribus Laconica. Miletus in Caria condita à Sarpedone Cretenſi, dictaq; à Mi-

à Mileto item Cretenſi. Credunt alij vrbem multum antea fuiſſe, Anactoriam dictam ab Anacte Rege Cæli, Terræq; filio: Pithyuſſam quoque quod nata ibi primum pinus eſſet: Coloniam deinde Athenienſium à Neleo Pylio Codri filio deductam, nunc Melaxo. Milyæ, vel Milyes à Milye Solyni vxore inter Galatiam, & Pamphyliam: Homerus hos Solymos vocat, à Solymo Iouis, & Chaldenes filio, poſtea Piſidæ dicti. Mœotici ſunt circa paludem Mœotim, quæ nunc Zabache dicitur. Circa eam ſunt in Aſia Circaſſi, in Europa Gazari, Cumani, & Tauri in Moloſſi in Epiro. Moſynæci in Moſchicis montibus inter Armeniam, & Cappadociam. Muſicani, Plinius Mutanos appellat, ſunt non longe à Pandanis ad Indum. Mynyæ Plati nunc, Myſi ad Euxinum Lydorum coloni, Olympieni dicti à monte Olympo, nunc Bulgari. Myus in Caria Ionum Colonia à Cydrello, Cyaratone, vt eſt apud Pauſaniam, Codri filio deducta, à quis poſtea ſubmerſa.

Nabatæi à Nabate quodam in ea Arabia, quæ Petræa dicitur ab vrbe Petra, quæ nunc Arach dicitur, & prouincia ipſa Barach. Naſamones à Naſamone in ea parte Aphricæ, quæ Marmarica dicitur, vbi Arabes ſunt in ſolitudine. Nauplium in Peloponneſo Nauplius condidit Neptuni, & Amymonis filius. Nauplij ipſi Aegyptij ſunt, qui cum Danao venere nunc Neapolis Romaniæ. Nauria in Aſia regio. Naxus Cycladum vna Baccho Sacra à Naxo earum Duce, vel Endymionis filio, Athenienſium colonia, ab Homero Dia dicitur, iam vero Nicſia. Neruij Belgæ nunc Tornacenſes. Numidæ in Aphrica, vbi nunc Conſtantina vrbs, & Regnum. Nyſæi ex Nyſa vrbe Indiæ à Baccho condita, Nyſa etiam in Aethyopia Inſula in Nilo.

Odryſæ Trhaces ad Artiſcum fluuium, vbi nunc Bergas oppidum. Oetei in Achaia, alij in Scythia. Ophiophagi in Arabia, Candei etiam dicti, vbi nunc Panchaia regio.

regio. Orchomenum in Bœotia ædificauit Minyas, vnde Minyæum appellatur ab Homero: dicitur ab Orchomeno Iouis, & Hermippes filio. Oropus in Bœotia ab Oropo filio Macedonis, nunc Sucamino.

Padæi Indi, Aſeni Plinio, Pandani Ptolemæo, Pandæ Stephano, qui cum Deriade contra Bacchum pugnarunt. Palæſtini, quos Philiſtinos Iudæi vocant, erant in Syria, vbi fuere poſtea Iudæi. Pallene Pagus in Attica. Palma in Oceano Atlantico vna ex fortunatis. Paphlagones in Aſia circa Pontum à Paphlagone Phinei filio. Parrhaſiam in Arcadia condidit Parrhaſius Lycaonis filius, vel Pelaſgus Archeſtoris eò Argis profectus. Nicanor hanc Parnaſiam dicit fuiſſe vocatam ob Lycaonis παρανομίαν in Iouem. Parthenium in Taurica cherrhoneſo promontorium. Parthi in Aſia Perſis parent. Paſagarda, Paſargada Ptolemæo, Paſſargadæ Diotimo, Perſagadum Curtio oppidum à Cyro conditum vbi prælio vicit Aſtyagem: hæc enim vox apud Perſas Caſtra ſignificat, in hoc oppido etiam Cyrus ipſe conditus. Ibi nunc eſt Apaſia. Patræ vrbs Achaiæ in Peloponneſo Lacedæmoniorum colonia deducta à Patreo Preugenis filio, antea Aroas dicta, quod eam ædificaſſet Eumelus, ad quem ex Attica venit Triptolemus, eiq; fruges dedit. Nunc etiam Patras. Pellene, vel Pelline vrbs Achaiæ in Peloponneſo. Peluſium Aegypti oppidum ab Iſide conditum in honorem Peluſij pueri mortui, nunc Damiata. Pergamus vrbs Aſiæ Perrhœbi ſunt in Epiro, vbi primum fuere Dores iuxta Pindum. Perſepolis in Perſide vrbs condita à Perſeo Iouis, Danaeſq; filio, ab Alexandro euerſa, ibi nunc eſt Cuerchiz. Peſſinus vrbs Paphlagoniæ prope Dydimum à Mithridate, & Ariobarzane condita, quo loco cecidit Palladium, nunc Tribanta. Phæacum Inſulam Homerus Scheriam appellat, olim à Phæace Neptuni, Corcyræq; filio, vnde & Inſula poſtea Corcyra dicta, olim Drepane, nunc Corfu.

Corfu. Phæſtij in Theſſalia, eorum vrbs Oiſta iam dicitur. Pharuſij in Aphrica ſunt inter Nigritas, Aſenagi dicuntur. Phaſelim in Lycia vel Pamphilia condidit Lacius Argiuus Mopſi ſocius, ſolo ſalſamentis empto à Cylabra paſtore, vnde phaſelitæ Cylabram Heroem vocant, & illi piſcibus faciunt. Mela vult Mopſum ipſum oppidum condidiſſe. Philaca vrbs Theſſaliæ. Philenorum aræ in Syrti magna, vbi nunc Heroic vrbs. Phocenſes in Achaia à Phoce Aeaci filio ex Pſamathe, quem Peleus frater interfecit. Phœnices in Aſſyria à Phœnice Agenoris, Neptuniue filio, ibi nunc Tripolis eſt, aliæq; vrbes. Phreatis vicus Atticæ. Phryges Macedonum coloni ſunt, & in Macedonia Bryges vocantur. Pthiothæ in ſinu Pelaſgico à Phthia Neptuni, & Lariſſes filia. Piſa vrbs Elidis condita à Piſo Perieris filio, ab Eleis deleta, quibus Piſæi bellum intulerant Pyrrhum Pantaleontis filium Regem ſecuti. Pitane vrbs in Troade prope Caicum, nunc Sanctus Georgius. Placiades vicus Atticæ. Plateæ Bœotiæ vrbs à latitudine Oncheſti nemoris Neptuno Sacri. Pœonia Macedoniæ pars. Polla vrbs Theſſaliæ. Pontus Natolia. Præneſte oppidum in Latio, Præneſtum Ptolemæo, Præneſtus Stephano conditum à Cæculo Vulcani filio, vel à Telegono Vlyſſis, & Circes eo loco, quo ſaltantes homimines ramis iligneis πρίνοις ſcilicet coronatos vidiſſet, inde nomine oppido dato, vel à Præneſte Latini filio. Praſia oppidum in Peloponneſo, nunc Cipariſſi. Ptoemphanæ Aethyopes inter Nilum, & Montes Nubiæ, Ptoemphanes Ptolemæo.

Quadi fuere in Germania ad Danubium in Sleſia, & Auſtriæ parte.

Rhegium oppidum Brutiorum in Italia condidere Chalcidenſes, Meſſeniorumq; exules à Zancleis vuocati. A ῥαγῆναι dicitur, quod ibi terræmotu Sicilia auulſa ab Italia fuerit. Callimachus Iocaſti vrbem vocat, ac ſi eam Iocaſtus

ſtus Aeoli ventorum Regis filius poſuiſſet. Rhenea Inſula, Rhene Ptolemæo, nunc Fermene Rheni inſulæ, nunc eſt Hollandia. Rhizophagi ſunt ad Aſtaboram, & Aſtapam fluuios in Aethiopia, vbi eſt Rex Aethiopum Dauid. Rhoxolani in Sarmatia, ibi Gazaria prope Tanaim.

Sabæi in Arabia felici. Sabini Italiæ populi Lacedæmoniorum genere, vbi nunc Abrutium, ibi etiam erant Samnites. Sacæ in Aſia ſunt. Scythæ inter Tartaros, Sagarij in Media, Ptolemæo Sagartij. Samus Inſula in mari Icario à Samo Ancæi, Samiæq; filio, quam Iones incoluere huc profecti cum Procle Pityrei filio, & Epidauris. At Proclis Filium Leogorum, Samioſq; victor Inſula expulere Epheſij: eorum pars in Thraciæ Inſulam Leucaſiam acceſſit, quæ Samothracia dicta, iamq; Sammandrachi. Saraceni in Arabia, Hos Strabo, & Plinius vocaſſe videntur Scenitas, vbi nunc eſt Mecha vrbs. Sarangæ prope Bactrianam, & Oxum amnem. Sardis vrbs Lydię Crœſi, & antea Omphales regia, ab Homero dicitur Tarne, & Hyde, vt apud Stephanum legendum eſt. Nam Hyle eſt in Bœotia. Sarmatæ poloni. Scordiſci in Pannonia, vbi nunc Belgradum oppidum. Scythę Tartari ſunt. Segoregij in Liguria Semnones Germani Sueuorum pars, vbi nunc Luſatia, & Marchia Brandemburgenſis. Seſtum in Thracia condidere Lesbij contra Abydum, Turres iam ſunt, quæ à Turcis Bogazoſſar vocantur, ea enim voce appellant ipſi oppida in maris faucibus. Sibæſi Indi, Sibæ Dionyſio. Hi etiam contra Bacchum pugnarunt. Sicyon oppidum Peloponneſi, Mecon olim, & Telchinia. Siginni in Aſia circa Caucaſum montem. Sindi in India extra Gangem, Dauſia iam eſt eorum regio. Sitones in Scandiæ parte, quæ Suecia eſt, ibi etiam ſunt Suiones. Sobij Indi. Spermophagi in Aethiopia prope Rhizophagos. Sphæria Inſula Trœzeniorum à Sphæro Pelopis auriga ibi ſepulto, Stymphalus vrbs Arcadiæ à Stymphelo

Lycaonis filio. Sueui Germani fuere ad Albin, mox venere vbi eſt Auguſta, Vlma, aliæq; vrbes. Suſiana perſidis regio à Suſa vrbe condita à Dario Hiſtapis filio, vel à Memnone, Memnonia propterea dicta ab Herodoto, & à lilijs vocata, quod Suſam Barbari appellant lilium, eorumq; copia ibi ſit: iam vero Suſay. Sybaris vrbs Italiæ à Trœzenijs condita. Iſeliceo Duce, Thurij poſtea dicta, Athenienſium Colonia à Dionyſio Chalceo deducta Periclis iuſſu.

Talchlees in Aphrica. Taprobane Inſula in mari Indico, olim Simunde, poſtea Salice, nunc Samotra. Tapyri, Tapyrrhi ſtephano, Taporrhi Quadrato in Media, vbi nunc Ars vrbs. Tarquinij oppidum Aethruriæ à Theſſalis conditum vbi nunc forte eſt Maſſa Senenſium oppidum. Tauri Scythæ in Taurica Cherrhoneſo, quæ Tartaria minor dicitur. Taxili ſunt inter Indum, & Hydaſpem. Tegea Arcadiæ, vel Elidis vrbs à Tegeo Lycaonis filio condita. Tenedus Inſula in Helleſponto à Tene Cycni filio, antea Leucophrie, vel Leucophrys, & Stene. Thaſum Inſulam in Aegeo incoluere phœnices, qui Europam quærebant Thaſio Duce, Pariorum inde Colonia, Thalaſſia dicitur à Ptolemæo, nunc Thaſo. Thebæ Bœotiæ vrbs ab Amphione, & Zetho condita, vel à Cadmo, vel à Boue dicta, quam Aſſyrij Teben appellant, vel à Thebe Aſopi, Prometheiue filia, nunc Stibes. Thera Sporadum vna Lacedæmoniorum colonia à Thera deducta: Calliſte etiam dicta. Theſpiæ Bœotiæ vrbs à Theſpiade, Teſpione condita Teuthrantis filio. Theſſalia in Macedonia ab Antipho Theſſali filio, qui Ilio euerſo occupauit Pelaſgiam. Thracia in Europa prouincia à Thracia Oceani filia ex Parthenone, nunc Romania. Thule Inſula quæ Tile adhuc dicitur prope Orcades, vbi Orcadum ipſarum Rex eſt. At Scritifini, qui dicuntur eſſe in Inſula Thule, ſunt in Scandia, quam Procopius quandoque appellat Thulem.

Thyſ-

Thyſſagetæ in Sarmatia,vbi nunc Sylua Lepiphanouulies eſt in Moſcouia. Thyſſus oppidum Macedoniæ ad Atho montem. Tibareni prope Trapezuntem. Tingim oppidum in Mauritania condidit Antæus, D. Claudij colonia, dicta Traducta Iulia. Plutarchus Tingenam vocat, eamq; ædificaſſe ac Siphax Herculis filius ex Tingenna Antæi vxore, nunc. Tanger Tiryas vrbs in Peloponneſo à Tirynthe Argi filio, vel Aloei filia, olim Halieis: hanc delere Argiui. Thrauſi in Thracia ſunt. Tribaldi in Myſia, Valachijam Trœzenem vrbem vocauit Pittheus ex nomine fratris, duobus oppidis Hyperea, & Anthea in vnius formam redactis. Tybur in Latio conditum à Telegono, vel ab Argiuis fratribus Tora, Catillo, & Tyburte filijs Catilli Amphiarao geniti, nunc Tiuoli. Tyrus vrbs Syriæ à Tyro Phœnicis filio. Eam condidiſſe dicunt anno ante Troiam captam phœnices Sidonij Aſcaloniorum Regem fugientes, vnde colonia Sidoniorum dicitur à Hieronymo. Curtius ædificaſſe eam ſcribit Agenorem.

Vandili Germani, qui in Hiſpaniam profecti, Vandalitiam tenuere, quæ Andalutia eſt. Vei oppidum Aethruriæ, Sardianorum colonia, nunc Martinianum. Venedi in Saxonia ad Viſtulam ſunt inter Prutenos. Vmbri in Italia, vbi Ducatus Spoleti. Volſci vbi nunc Sueſſa. Volſcinium oppidum Aethruriæ, Bolſena eſt. Vxij non longe à Suſa, vbi Choaſpes oritur: hinc eſſe Zingalos aliqui volunt, ego vero ex Pannonia.

Xanthus vrbs Lyciæ à Xantho Aegyptio, vel Cretenſi. Zygantes in Aphrica non longe à Maxyjs.

FINIS.

GALLORVM INSVBRVM ANTIQVAE SEDES,

Bonauentura Caſtillioneo Mediolanenſi Auctore.

253 454

ANTONIVS DE ANTONIIS

Bibliopola Mediolanenſis;
SECRETARIIS, ATQ;
Cancellarijs Excellentiſsimi
Senatus Mediolani.
S. P. D.

VNiuerſum orbis terræ globum, eiuſq; partes inſigniores nonnulli viri doctiſſimi tum veteres, tum recentiores, cùm non ſibi ſolium eſſe natos cognoſcerent, mirabili quidem induſtria, & arte ita deſcripſerunt, vt, cùm non omnibus datum ſit quocunque

ter-

terrarum peragrare, liceat tamen cuiq; locorum ſitum, & ipſorum inter ſe diſtantiam, longitudinem, atque latitudinem domi dignoſcere. Id quod apud eruditos plurimi ſemper fuit; quibus, ſi, vt ſæpe fit, de aliqua ſiue terræ, ſiue aquæ parte ſermo incidat, omnia ſtatim non ſecus prompta ſunt, ac ſi ſingula (vti oculis ſubiecta) perſpecta haberent. Præter hos fuere alij, qui operæ pretium ſe facturos exiſtimarunt, ſi ea omnia, & ſingula deſcriberent, quæ vel antiquitatem redolerent, vel familias illuſtrare poſſent, vel quomodocunq; laudem, honorem, & gloriam ciuibus ſuis, & ipſi in primis patriæ afferre valerent. Ex quibus vnus eſt nequaquàm negligendus Bonauentura Caſtillioneus Mediolanenſis; qui in vrbe Mediolani, & eius prouincia deſcribendis operam nauauit diligentem, atq; ſedulam. Cuius opus aliàs editum cùm nunc vix reperiatur, iterum in lucem dare mihi in mentem venit. idq;, ſi Dijs placet, facere cogitaui vobis mihi fauentibus, viri præſtantes, & egregij; quorum auſpicio, atque

pa-

patrocinio nihil non bene, ac feliciter ceſ-
ſurum ſpero, atque confido: quando nemo
a vobis vnquàm niſi voti compos diſceſſit.
Itaque vos rogo; vt opus hoc elegans ſanè,
atque vtile benignè ſuſcipiatis; & meum
erga vos ſtudium memoria teneatis.

SECRETARII
EXC. SENATVS
Provinciæ Mediolanenſis.

Io. Franciſcus Landrianus.
Io. Antonius Poggius.
Io. Antonius Marcheſonius.
Alexander Beſutius.
Iacobus Philippus Paganus.

CANCELLARII
EIVSDEM SENATVS.

Io. Iacobus Ghilinus.
Io. Baptiſta Annonus.
M. Aurelius Glurianus.
Ioſephus Amatus.
Io. Petrus Carcanus.
Claudius Poggius.

GALLORVM INSVBRVM ANTIQVAE SEDES.

Bonauentura Caſtillianeo Authore.

GAllliam Ciſalpinam, quam nunc Longobardiam ſeu Lingobardiam vocamus, initio Hetruſcos tenuiſſe omnes authores tradunt, conditis in ea duodecim Vrbibus. Cum ijs ob vicinitatem, Tranſalpini Galli, quos nonnullis Celtas nuncupauiſſe placuit, conuerſabantur. Qui poſtmodum Sedibus fame expulſi, ſiue agrorum fœcunditate allecti fuerint, Duce primum Belloueſo in Hetruſcos impetum fecerunt exiguam belli occaſionem nacti: Quibus ad Ticinum amnem agmine aperto fuſis quicquid Camporum inter Apeninum, & Alpes interiacet, & Hadriatici littoris partem maximam occuparunt; à quibus mox hæc Italiæ Baſſis Gallia vocitata eſt: Inter Padum, & Alpes Laij habitarunt, quos orientem verſus Libitij; vel Lebetij, ſeu Lebui ſequuntur: Poſt hos inter Ticinum, & Abduam ſunt

Gallia Ciſalpina. Longobardia. Græci nonnulli, Longobardos vocant.

Hetruſci Ad ticinum agmine aperto fuſi à Gallis.

Laij. Libitj. Lebetj. Lebui.

Inſubres. Inſubres, penes quos Ciſalpinorum omnium authoritas
Cenomani. fuit. His poſtmodum recto ordine Cenomani inhærent.
Veneti. Gallorum poſtremi Veneti a Paphlagonia profecti; vel ab
extima Tranſalpinarum Galliarum plaga; quam Oceanus
alluit Occidentalis. Ciſpadanum tractum, vbi primum
Ananes. Appenninus ab Alpibus diſcedere incipit; primi tenuere
Boij. Ananes, poſt Boij, inde Eganes, Gallorum vltimi Seno-
Eganes. Senones. nes. Hi poſt Bellouesum aliquot ſæculis Italiam ingreſſi
Senogallia. Boiorum intima penetrarunt; vbi Senam vrbem condide-
runt anno ante Chriſtum Redemptorem natum octuage-
ſimo ſeptimo ſupra quingenteſimum, regnante apud Ro-
manos Tarquinio Priſco. Creſcentibus itaque Gallo-
rum, & Romanorum rebus inter Hetruſcos, & Gallos ſe-
cundò bella ſunt orta. Galli ſiquidem Senones ſuperato
Appennino, Hetruſcos iam pridem extra Galliam Ciſalpi-
Cluſium. nam eiectos, ſedibus turbant; Cluſium ea tempeſtate eo-
rum Metropolim obſidione cingunt, & latè Hetruſcorum
agros populantur; qua in obſidione irritati à Romanorum
legatis, qui pretextu componendæ pacis illuc ſe contule-
rant, & deſiderio manus conferendæ in aciem cum Hetru-
Roma a Gallis capta. ſcis deſcenderant; omiſſa Cluſij obſidione, Romam vr-
bem inuadunt. Hi ſunt Galli, a quibus Roma capta præ-
dicatur, & incendijs, ac ruinis deformata; non a Gallis
Tranſalpinatum primum venientibus: ſed in Italia multis
Inſubrum tractus. iam ſæculis educatis. Gallis igitur Inſubribus tractus om-
nis (vt diximus) inter Ticinum, & Abduam contigit.
Gallorum Ciſalpinorū principes. Hos præcipuæ authoritatis inter Ciſalpinos Gallos fuiſſe
omnes hiſtoriæ tradunt, in primiſq; Polybius author gra-
uiſſimus, qui eos villas habitaſſe nullis ſeptas mœnibus, &
ſuperſtrato gramine dormitaſſe ad poſteros tranſmiſit. Bel-
licas præterea res atq; agriculturam exercuiſſe, diuitias in
auro, & armentis patrio more exercuiſſe, vt cum ferret
neceſſitas facilè transferri poſſent. Vltimos verò omnium
Senones. Gallorum Senones per ipſa Romanorum rerum, quaſi in-

cuna-

cunabula in Italiam per iam tritum iter inter niuoſas alpes irrupiſſe veriſimile eſt: cum multa iam ante tempora Hetruſci a Galliſceltis duce Belloueſo vltra Apenninum expulſi eſſent. Huius rei argumento ſunt certiſſimo ſedes ab illis occupatæ. Siquidem cùm inter Alpes, & Apeninum omnia ante illos Galli iam tenerent, coacti ſunt in collibus Apennini Hetruſcis proximis ſedes figere, quibus cum continuum certamen ferè ſemper haberent, vel cum eos a finibus arcerent: aut irritati ipſi in eorum finibus bellum gererent. Cæterum Inſubribus poſtquam ſedes viſæ ſunt ſatis firmatæ, armenti adaucta copia, & hoſtibus procul expulſis ex montibus, in quibus vicatim habitabant, paulatim ad loca campeſtria deſcendere placuit: vbi minor hiemis aſperitas, & longè lætiora pabula, quibus æſtiuo tempore collecta ſeuiente Bruma eorum armenta paſcerentur. Eiuſmodi verò loca in planicie conſtituta, maxima anni parte virentia haud dubiè ea fuerunt, quæ nunc incolimus, quibus in locis vrbem condiderunt. Hìc autem veriſimile eſt per multos annos ad armenti, paſtoriciæq; ſupellectilis commoda a Gallis paleacea tuguriola; & ea quidem humilia Nomadico more fuiſſe conſtructa, paulatimq; Pado flumine exſiccato; & ad iuſtum fluminis decurſum exinanito; qui propter Anguſtiora in Hadriaticum ſinum oſtia latè ſtagnans lacus magis immenſi: quàm fluminis effigiem præſtabat per Padoam, quæ & Paduſa eſt, & Volanam, ſeu Nolanam, quæ portum efficit, cæpere Galli planiciem ſecurius habitare. Et hac ratione Padus liberiori eruptione facta in Hadriam loca, quæ facilè cæli ipſius ſalubritate, agrorum fæcunditate, collium apricitate, ſyluarum, & fontium, fluminumq; amænitate, rerum fermè omnium, quæ ad victum, veſtitumque hominis ſpectant, beatiſſima copia omnibus antecellunt, Gallis incolenda reliquit. Vnde non immeritò, Virgilius in quarto Georgicorum de Pado, & locis his noſtris cecinit,

Hetruſci a Gallis vltra Apenninũ pulſi.

Mõtes q̃ planicies a Gallis primo habitata.

Padoa. Paduſa. Volana. Nolana.

Galliæ Ciſalpinæ laudes ex Virgilio.

Et gemina auratus Taurino cornua vultu,
Eridanus, quo non alius per pinguia culta,
In mare purpureum violentior influit amnis.

Quòd circa Padum magna agri pars paludibus, & padaneis illuuionibus olim obruta fuerit, teſtis eſt Strabo, qui Aemilium Scaurum ſequentibus ſæculis, deductis ex Pado in Parmenſem agrum foſſis nauigantibus quidem commodis paludes fluminis reliquas, exſiccaſſe prodidit. Cuius authoritate ſatis probatur olim circa Padum paludes fuiſſe immenſas, & his maiores in Inſubrum regione extitiſſe credibile eſt ſtagnantibus præſertim Vmbrone, & Orona, plurimiſq; alijs fluminibus, quibus Inſubrum agri plenius æſtuant in vnum ferme locum illis coeuntibus. Argumento præterea huiuſce rei maximo ſunt colliculi iuxta oppidum diui Columbani Laudenſis agri, quos olim Padus alluebat. In plantandis enim vitibus, quibus colles ipſi maximè abundant, nauium roſtra; anchoræ, & huiuſmodi reliqua nauium inſtrumenta ſingulis fermè annis effodiuntur: quorum reliquias eo in oppido aliquando mihi vidiſſe contigit; oſtrearum quinetiam, & conchyliorum maritimorum conchæ, quas paſſim ibi aliquando colligere eſt, nullo negotio arguunt; Padum illuuione olim ad colles iſtos aſcendiſſe. Cum recepiſſet ergo dilatatis oſtijs, & deſiccatis paludibus Eridanus: (ita enim Græci Padum vocant) fluminis effigiem, vt recto tramite deferretur in Hadriam. Vero ſimile eſt Inſubres in campeſtribus locis veluti fertilioribus omnino ſedes locaſſe, quæ quoniam in medio amnium ſitę eſſent Mediolamnium primò adiecta littera, quam longam in Aul. Plautus apellat, hiatus vocalium tollendi gratia, demum Mediolanum nuncupauere. Annis tamen quamplurimis poſt traiectas Alpes Italicis moribus inſtituti, (vicinia ſiquidem, & morum, & fortunæ ſimilitudinem adfert) cæterarum vrbium exemplo, quas per Italiam belligerantes aſpexerant, vrbem mœnibus cin-

Aemilius Scaurus.

Inſubrum regio plurimis fluminib. irrigua.

Vmbro. Orona.

Sācti Columbani ppp.

Eridanus. Padus.

Mediolannium.

cinxere, vt ſi qua vis hoſtilis ingrueret, facilius iniurias propulſarent. Vicus haud dubie primo fuit (ſi Straboni credimus) ætate vero ſua eximiæ Maieſtatis vrbs. Hoc in loco diuerſorum opiniones non ſunt recenſendæ, tanquam ab hiſtoriarum fide alienæ. Ex antiquioribus nonnulli volunt a ſue inuenta, quæ mediæ lanæ eſſet, Vrbem hanc noſtram nomen traxiſſe. Sunt item qui ſcribant Inſubriam primo vocitatam, & prius Albam, Peutheciam alij. Nec deſunt, qui nomen a Græcis deducant. Sed ſcitè pro Catone contra Sempronium reſpondet Plinius, Italiæ rationem eos Græcis, alijsq; gentibus falsò mutuari, qui propriam neſciant, & de ea altercentur: eo etiam dementiæ plures acceſſere, qui audeant ſcribere non a Græcis ſolum, a quibus veriſimilius eſt: ſed ab Hæbreis ciuitatum, Regionum, ac populorum nomenclaturas deriuent. Idcirco qui Hæbrea attigere Gallos, quaſi a quis non oppreſſos interpræatantur: contenduntq; Gallorum nomen ante eorum ex Vlteriore Gallia in hanc Citeriorem aduentum in Aſia, Græcia, & Italia extitiſſe: cum tamen Liuius Gallogræcos, ſeu Gallatas a Celtis originem traxiſſe, conſtantiſſimè adfirmet. Et Trogus de Brenno ſcribens, qui in Italia cum tercentis Gallorum millibus irruperat in Hetruſcos, eorum centum milia non longè a Delphis vrbe oraculo Apollinis celebratiſſima in ea Parnaſi montis parte, quæ ad auſtrum expoſita eſt, Græcorum gladijs extincta: alia verò centum milia tractum in Aſia iuxta Paphlagonas occupaſſe, eamq; Gallatiam dixiſſe: hosq; Gallogræcos primum, poſtea Gallatas appellatos, monumentis prodidit. Hi ſunt, ad quos Gentium doctor Paulus Epiſtolam ſcripſit. Eoſdem quoq; Treuirorum lingua, id eſt Celtica loquutos fuiſſe temporibus etiam ſuis Diuus Hieronymus ſcriptum reliquit. Qui ſi ab Hæbreis fluxiſſent, vt nonnullorum eſt opinio non Celtica: ſed Hæbrea, aut Caldea lingua fuiſſent vſi. Reliqua verò

centum

Mediolani plura nomina.

Cato a Plinio defenſus cōtra Semproniū.

Gallogræci. Gallatæ.

Brennus.

Delphi.

Gallogræci.

Paul⁹ Apoſtolus Treuiri.

centum milia, quæ in Italia remanſerant Mediolanum, Ticinum, Bergomum, & Brixiam condidiſſe. Hos verò, qui ſub Brenno militarunt, Galliæ Ciſalpinæ nomen indidiſſe haud facilè crediderim: cum ante illius in Italiam aduentum plurimi authores tradant; Belloueſum Alpium iter primum in Italiam aperuiſſe. Nec deſunt qui velint Brennum ipſum non in vlteriore Gallia, ſed in Italia inter Gallos Senones Ciſalpinos natum. Catonem quoque damnant multi, qui Orobiorum originem ignoraſſe ſe fateatur, quin & Plinium Naturæ ſcriptorem accuſant, quod Catonis ſententiam fideliter non retulerit, quæ omnia eò tendunt, vt Orobiorum, & Cenomanorum gentes, Gallorum quando etiam Ciſalpinorum interpretationes nominum, & cognominum ab Hæbreis fluxiſſe arbitrentur. Quæ quidem nomina tametſi Hæbrea, aut Græca eſſe reperiantur: non tamen ex ijs ſatis probant populos eos Græcos vel Hæbreos extitiſſe. Siquidem inueniuntur plura Gentium vocabula, quæ Græcam præſeferant etymologiam, quas tamen non Græcas, ſed Barbaras fuiſſe Strabo, Plinius, alijq; probatiſſimi authores tradidere veluti Troglodítæ; Andropophagi, Hamóxobij, Nomades, eiuſq; generis quàmplurima nomina. Tanta denique iactantia Trogi, Polybij, T. Liuij, & Plinij authoritates parui pendunt, vt ſuam his præponere ſententiam impudentiſſimè audeant authoribus, quorum paulò ante calculo fuerant annexi: contenduntq; tantos viros Græcorum commentis fuiſſe deceptos, apertèq; hallucinatos, & ne ijs fides vlterius adhibenda ſit ad Beroſum Chaldæum, qui ex antiquorum annalibus omnia Aſſiriorum tempora digeſſit, & Methaſtenem rerum Perſicarum ſcriptorem confugiunt velut ad ſacram anchoram, tanquam quòd ij ſoli publica, probataq; fide ſcripſerint. Et quamquam Cato ille, quicunq; is fuerit (ſuſpectæ enim ſunt eruditis auribus origines illæ) Mediolanum monumentis tranſmiſerit ab

Olano

Belloueſus prim' alpeis ciui cit.

Strabo. Plinius.

Trogus Polybius T. Liuius.

Beroſus. Methaſtenes.

Mediolanum

Olano neſcio, quo Hetruſcorum Duce primum Olanum dictum, a Medo mox Inſubrium principe auctum Mediolanum nuncupatum ſcriptum reliquerit: nos tamen cum cæteris cum Græcis, tum Latinis authoribus maximæ exiſtimationis ſentimus. Qui vno ore omnes affirmant, & primum Gallorum nomen in Italia, & alibi auditum a primo illorum Cis alpeis aduentu, & ab eiſdem cum pluribus alijs vrbibus conditum Mediolanum. Quis enim hiſtoricus cuiuſque nationis extiterit ante Belloueſum Inſubrum; aut Mediolani meminit vnquam? Quòd ſi obſtinatius contenderint Orobiorum nomen non celticum: ſed planè Græcum eſſe, iudicioq; ſuo affirmare velint M. Catonem, ob id nequaquam dixiſſe Orobiorum incertam originem eſſe, quod eam ipſe penitus ignoraret: Sed quòd ipſam Orobiorum incertam omnino, & ambiguam Etymologiæ rationem habere poſſet Hæbream vel Græcam, ſatis nobis fuerit & Latinorum, & Græcorum authoritate probaſſe Gallos Tranſalpinos, vel fame expulſos, vel ſedium nouarum perquirendarum gratia Citra alpes irruptione facta expulſis Hetruſcis Mediolanum, Comum, Brixiam, Bergomum, & Veronam condidiſſe. Simpliciorem igitur hiſtoriæ ordinem proſequentes adhibita pro viribus diligentia circa nominum interpretationes; quę maximo ſunt ad veritatem alliciendam argumento; Vtiliſſimorum quoq; Lapidum Inſcriptionibus ſuffulti; de ſitu Inſubrum, & huius noſtræ Metropolitanæ Vrbis origine aliquid referemus.

Olanum Mediol.

Orobij pop.

Orobiorũ incerta origo.

Mediolanum, Comum, Brixia. Bergomum. Verona.

INter Inſubres olim oppidum fuit longè celeberrimum, quod ab eorum nomine Inſubrium vocarunt: quæ res pluribus errandi cauſas præbuit: qui putarent Mediolanum Inſubrium dictum. Sed nos qui loca fermè omnia Inſubrum qui ad Colles iacent, perluſtrauimus, in quibus præcipuè eorum Vetuſtæ ſedes extitere; pro comperto

Inſubriũ.

habemus eas fuiſſe; vbi Caſtri Seprij vulgò reliquiarum diſiecta veſtigia viſuntur. Aberrantq;tota (vt aiunt) via; qui Seprij Caſtrum, a quo plurima pars agrorum qui intra Ticinum, & Abduam continentur; cognomentum retinent; ad Seueri Imperatoris nomen adſcribant, vnico tantum argumento fræti; quod materno Idiomate Seueri Caſtrum nuncupetur. Tradunt enim Seuerum ab Inſubribus origines traxiſſe. Nec tamen aduertunt hac fermè friuola coniectura ducti; dictionem; quæ latinè ſonat Seprium, vulgò Seurium non autem Seuerum dici. Ad hæc Federici, cognomento Rubrobarbi Imperatoris plura diplomata. Inſtrumenta quoque olim in Caſtro ipſo confecta Subrij, non Seprij, nec Seueri meminerunt. Ex his itaque conijcimus Subrium fuiſſe; quod Seprium dicimus. Huic noſtræ ſententiæ calculum adiecit teſtamentum Manicundæ Longobardorum Reginæ in Caſtro Cariatis conditum, quod ab humanis decedens Regina ipſa in Cenobium vertit, cui nunc Soror Sophia præeſt: In quo legere eſt Caſtrum ipſum Cariatis ab Inſubrum caſtro ſecundo lapide diſtare. Ex ijs igitur omnibus colligimus caſtrum ipſum primò, Inſubrium mox, per contractionem litterarum breuitatis gratia Subrium; nouiſſimè per negligentiam in Seprium tranſiſſe. Quàm Dictionem corruptam, adhuc in dies eius tractus accolæ magis adulterant pro Seprio Seurinum pronuntiantes. Plurima in Cariatis oppido antiqua monumenta viſuntur: quæ temporum iniuria legi non poſſunt. In ruinis tamen Celij memoriola eſt huiuſmodi.

Margin notes: Seprij Caſtrum. — Seuerus Imperator. — Federicus Rubrobarbus. — Manicunda Longobardorũ. Regina. — Cariate opp. — Caſtrum. Inſubrũ. Inſubriũ. Subrium. Seurium. Seurium.

M COE
LIVS CVM
SVIS
MERCVRIO
V S L M

IN cœnobio quoq; ipſo in lapide ſatis ornato in Gradibus Scalæ Albutiorum, qui hac ætate duabus per incuriam demptis litteris Butij nóminantur: monumentum elegantiſſimum viſitur his Caracteribus inſculptum.

P ALBVTTIA
N V S
PRIMITIVVS
ALBVTIAE
PIENTISSI
MAE
V F

NOn ab re eſſet putare Cariate oppidum à copia nucum; quibus ager ille adeo abundat, vt Lauris Parnaſus, denominatum. Si quidem Καρίνη, ſiue κάρυα dicitur nux. Quanquam non deſint, qui hoc vocabulo ſignificari etiam velint Caſtaneam, & Auellanam. Sed eſto ijs rebus omnibus copioſiſſimus eſt tractus ille. Hoc etiam tempore pueri Inſubrum nucleum ipſum nucis Carium nuncupant. Quod oppidum ſi etiam dictum diceres, quod in ſummitate, aut vertice collis ſit, non inficias Καρίνη κάρυα.

tur. In fluminis verò ripa tertium quoq; Caſtrum fuerat quadrato Lapide ſtructum, Turbinis titulo, in cœnobitarum Virginum vſus pios conuerſum. Arce demum euerſa nomen tantùm turbinis retinuit. Nec tamen antiquitatum memoriolæ hoc in loco deſiderantur. In poſtico ſiquidem ædis Vetuſtæ lapis extat barbarorum, vel imperitorum culpa, aut diuturnitate temporis ita fractum, vt quoties illum aſpiciam, illud Auſonij mihi toties occurrat. Turbinis caſtrum.

Miramur periÿſſe homines, monumenta fatiſcunt,
Mors etiam ſaxis nominibuſq; venit,

Habuimus tamen Calphurniæ nomen politiſſimis, grandioribuſq; litteris inciſum. Cuius etiam poſteritas apud Inſubres nunc belliſſimè perdurat: ſed Caphurij litteris quibuſdam negligenter abiectis appellantur. Calphurnij. Caphurij.

C A L P H V R
N I A E
C A R I S S I
M A E
F E

Eadem in arce in fornice cuiuſdam hoſtioli Tabula marmorea affixa eſt his fermè cubitalibus Inſignis litteris.

L C A S S I O
A V T E
L O I O
L F

Inſ

INtra circuitum oppidi olim Inſubrum, putei, Ciſternæque, & Cloacæ, reperiuntur. Adſunt quinetiam Cryptæ, fornices elaboratiſſimi, & huiuſmodi antiquaria: Vigentibus demum bellis inter Vicecomites, & Turredanos penès, quos ea tempeſtate Inſubrum ſumma authoritas fuit, de Imperio Mediolanenſi diſceptantes oppidum ipſum cum arcibus in illo rerum turbine ſolo æquatum fuit: legeq; municipali ſancitum eſt, ne in id locorum Colonia amplius duceretur. Quam quidem legem Prætores Mediolanenſis, & Gallareatenſis magiſtratum initijs iureiurando omni ſtudio, opere, diligentia ſe curaturos pollicentur. Vnum illud quoq; animaduertimus in meditulio ferè Verbani & Larij lacuum oppidum ipſum ſitum fuiſſe, & in colle eminentiori, vt recto itinere ab vrbe ad Alpes proficiſcentibus primo ſe offerat aſpectu, ex quo velut è ſpecula Inſubrum patentes campi, cum vrbe ipſa videri poſſint. In eo monumenta propè infinita interierunt, nonnulla adhuc extant, ſed plurima a ciuibus Mediolanenſibus, poſt tantas & tot clades, inde abducta ſunt: Ex pluribus verò vnum atq; alterum adduxiſſe ſufficiat.

Bella Inter Vicecomites, & Turredanos.

Caſtri Inſubrũ euerſio.

I O M
DIS MANIBVS
PRO SALVTE
MEMNIAE
PRISCAE
C F
MEMNIVS
ONESIMIANVS
PRO
FRVCTIBVS
VSLM

EX hac inſcriptione colligimus morem fuiſſe noſtris maioribus, pro ſalute ægrotantium amicorum, vt Dijs manibus ſacra facerent, & vouerent. Fontei quoq; Capitonis Conſulis, de quo meminit & Tacitus in bello Othoniano Mnemoſynon inſpicitur litteris grandioribus candido in Marmore inciſum. Fonteius capito.

I O M

C CAECILIVS

NIMPHEROS

V L S M

FONTEIO

CAPITONI

COS

EST, & verè cuiuſdam Eulogium; ſed plurima ex parte mutilatum reliquarum litterarum, prænomine, & nomine duntaxat exceptis intelligentiam non admittit. Hoc igitur in tractu Inſubrum Gallorum ſedes fuiſſe, expulſis inde Hetruſcis facilè compræhendi poteſt, Inſubrijq; nomen Oppido non Vrbi noſtræ (vt multi falsò arbitrati ſunt) inditum fuiſſe. Fidem præterea faciunt vici, municipia ditiſſima, Caſtella munitiſſima huius regionis, ex quibus ferè nobiliores familiæ Mediolanienſium antiquiſſimæ origines traxere. Inter tot municipia, & vicos occidentem verſus ſecundo lapide oppidum Carnutum viſi-
Carnutū. Carnagū Carnutes tur, vulgo Carnagum nuncupatum eò in tractu Carnutes vlterioris Galliæ populos olim conſediſſe; arguunt ſoli fertilitas nominis cognatio; & Inſubrum Gallorum vicinia; facilè enim cum Bellouefo; quem tot hominum milia in Italiam traduxiſſe conſtat, & Carnutum copiæ alpes tranſenderunt, & haud longe ab Inſubribus ſedes locarunt. Durat Gens Carnutum in Celtica Gallia oceano proxima olim in Clientela Remorum; & totius ferè Galliæ media eorum ciuitas Epiſcopalis, vulgo Chiartres nuncupatur. Tantæ præterea Aedificiorum ruinæ in dies effodiuntur;

tot

tot exculpti lapides; vt non niſi inter Cementa; maceriaſque plantari vix poſſit Vitis. A Caſtro Inſubrum Ticinum verſus ad meridiem Quinto fermè miliario Gallareatum eſt oppidum Vrbeculæ effigiem præſtans ad extremam Collium radicem in æquo ædificatum; a quo vniuerſa planicies. XXIIII. Miliariorum ſpatio ad vrbem Mediolanenſem extenditur. Cuius oppidi nomenclaturam, ſi attentius quiſpiam obſeruauerit Gallorum aream hoc eſt conuentum Interpretabitur; ſicut, & Nouariam trans Ticinum, quaſi nouam Gallorum aream. In hunc tractum ſiquidem, velut ad Campeſtria loca, quæ fertiliora eſſe ſolent, Inſubres adhuc montium accolæ colligendorum fructuum; vel Comitiorum habendorum gratia priſco Gallorum more confluebant. Ad vltimum denique excidium redactum fuit oppidum Gallareatum; dum Mediolanenſibus noſtris ex animo fauens copijs Ingentibus Federici Imperatoris: cui Rubrobarbo cognomen fuiſſe iam diximus, pertinaciter nimis aduerſatur.

Gallareatum opp.

Nouaria.

Gallareati euerſio.

Viſuntur eo in oppido Vetuſtiſſimæ Inſcriptiones; Quales hæ ſunt; quæ ſequuntur.

H E R C V L I
C V I R M A X
C V M S V I S
V S L M

Item in alio loco.

M E R C V R I O
O P V P V P

Ibidem in Turri quadrata.

C POSTVMIO
PRISCO
POSTVMIVS
DROMO
LIBERTO
PIENTISSIMO
IN AGR P XXX
IN F P P XX

Votum quoque Seueri Siluano perſolutum hæc indicat Inſcriptio.

SILVANO
SEVERVS
L F
ADIVTOR
VRBICVS

Buſtium arſium. Buſtaciū.

NOn procul a Gallareato Vicus eſt Inſubrum victoria aduerſus Hetruſcos celeberrimus. Buſtium arſium vulgus appellat, ſed verius Buſtaccium, quòd ibi Buſta hoſtium compleuerint omnia. Ad dexteram paululum, ſi deflexeris Meridiem verſus Pictæ Curiæ occurres; Corbetam noſtrates appellant; Oppidum dubio procul vetuſtiſſi-

Picta curia.

ſtiſſi-

ſtiſſimum, Longobardica ſymmetria conſtructum habens templum. Cuius ruina; quæ facta eſt annis ſuperioribus multas Sanctorum reliquias; quæ ignorabantur; & cum eis memoriolam: in qua mentio habetur, & qui eas reliquias illuc locorum portari curarit, & nominis eius oppidi, quòd in hanc vſq; diem deſiderabatur, aperuit. Has tabulas ſe legiſſe Gaudentius Merula eius metrocomiæ municipes parieti templi Sancti Victoris affixas atteſtatus eſt mihi, In ſilice non admodum polito In latere, quod Occidentem Solem intuetur, eius ædis hos caracteres eſſe idem adfirmat Merula. Corbeta opp. Gaudentius Merula.

I O M
S A C R V M
C D O M I T I V S
P H O E B V S
E T
P. V I N I A C H I A

SEd ad Inſubres, qui Septentrionaliores ſunt, redeo: hos enim qui ad meridiem, & ad ortum iacent in planicie inter Padum, & vrbem, Ticinum, & Abduam labor alter excipiet. Eos enim, & vrbis ſitum Deo fauente proſequar, cum hic primus fuerit liber abſolutus. Remis igitur veliſque [quod aiunt] omnibus ad Colles recurro. A Gallareato alpes verſus miræ amœnitatis vallis incipit ad lacum vſque Giuiratum, de quo alibi dicetur: per quam fluuiolus, cui Arno nomen eſt, limpidiſſimis aquis fluit, a dextra, leuaq; (vt ait poeta) Caſtella in tumulis, Valicula ami flu. Arnus fl.

& geniales vici. Crediderim ipſe fluuium hunc ab Hetruſcis hic olim dominantibus Arnum ab Arno altero in Thuſcis; qui nunc Florentiam interluit propter quendam vicorum ordinem, quibus vterque frequentiſſimus eſt, nomem ſumpſiſſe. In ijs collibus Crena eſt pagus a fontibus per ea ſcatentibus, quaſi Κρήνη Hunc ſequitur Oggiona, quaſi Eugeona a fertilitate Soli. In hac extincta eſt Vrſinorum familia. Hieracium deinde viſitur, quod ad ſacra ruſtici illuc vocarentur. Illinc Albizatum itur, vel potius Albuciatum ab Albuciorum familia vetuſtiſſima. Crenæ Nouelliorum Mediolanenſium, quorum meminit Plinus in hiſtoria Naturæ, memoriola viſitur.

Arnus. Tuſchorum. Florētia. Crenapagus. Oggiona vicus. Hieraciū opp. Albizatū Albutiatum. Nouelij.

I O M
C. N O V E L
L I V S
C F
F A L L V
P I V S
V I V I R
V N I O R
V S L M

Plurima quoque in Albuciato Antiquariorum ſunt veſtigia.

I O M
M O N I V N A
I E S V L C A N I
I O V A N I V S
V S K K M

In calce Eulogij animaduertimus K K Characteres geminatos, qui meo iudicio pluralem numerum ſignant; & libera munera inde ſignificari.

A Ioanne quoque Aluyſio Vicecomite inſigni Equite eius oppidi domino proauorum ſuorum iuſſu olim a caſtro Inſubrum, quod ſtadijs fermè abeſt ſexdecim, plurima ex huiuſmodi antiquarijs aſportata fuiſſe intellexi. Ibidem. Io: Aloyſius Vicecomes

C A M V R I V S
A P V L O N I
F E C I T

Item in templo eiuſdem oppidi in Aræ maioris Crepidine.

C A V V S
A P V L O N I F
S I B I T M A R X
S S V I I I [redacted]
[redacted] A L L V
C A V I E

Quæ

QVæ tametſi interpretationem non admittant, indicio tamen ſunt hanc Regionem aliàs quam nunc, longè floruiſſe: cum paſſim reperiantur ſimilibus ornamentis Inſculpta marmora. Paulò ſuperius colli imminet Caidatum oppidulum, in quo plura ſunt huiuſmodi antiquitatis monumenta. Arcem habet in ſummo colle poſitam vniuerſæ Arni Valliculæ conſpicuam. In ea Herculis memoria in Marmore pario ſculpta viſitur.

Caidatũ opp.

HERCVLI
INVICTO
DEO
CVLTORES
V S S L M

Biſnatum opp.

Andreas Alciatus

A Leua Caidati occidentem verſus, quà ad Verbanum lacum itur, Biſnatum oppidulum eſt, in quo huiuſmodi etiam vetuſtatis monumenta conſpiciuntur: In quibus vir miræ; ac propè ſingularis eruditionis Andreas Alciatus Mediolanenſis noſter cognomentum Græcum ineſſe annotauit. Cuiuſmodi cognomina apud Inſubres paſſim ſunt legentibus obuia.

C. TERENTIO C F.
OVF. PATRI
COMINIA E P. F. MATRI
C. TERENT C F O V F
SILO FRATRI
Q. TERENTIO C F. OVF
F R A T R I
C. TERENTIO C L DIO
CHARI EX TESTA
M E N T O
S V O
C TERENTIVS C F.
FACIVNDVM
CVRAVIT

Sexto. Calēdas opp.

A Biſnato occidentem verſus Hiemalem Sexto Calendas oppidum vetuſtiſſimum; quo in loco Verbanum Ticinus exonerat; tendenti occurrit. Hic vltimus Inſubrum terminus; & deſcriptionis noſtræ; Non.n. in animo eſt populos qui vltra Ticinum ſunt; quos Lebecios Polybius; Lebuos. T. Liuius appellat; deſcribere. Porrò oppidum hoc a paganorum illuc concurſu; qui fiebat ſexto Calendarum cuiuſcumq; menſis nomen ſumpſiſſe author eſt Alciatus. Plurima in eo ſunt antiquiſſima monumenta; quæ libens prætereo: cum quòd ea idem Alciatus diligentiſſimè annotarit: tum quòd noſtri non ſit præſentis Inſtituti ſingulas locorum Inſcriptiones proſequi: hanc tamen ex plurimis eius oppidi adiecimus filij erga patrem charitatis monumentum.

Lebecij. Lebui.

Alciatus.

D. O. M. I. T. I. O
C. N. F. I L. O V F
PLACIDO
VI VIR. IVNIOR
C DOMITIVS
MODESTVS
MILES COH
VII PRAETORIAE
PATRI
OPTIMO

QVoniam paſſim in ripa Verbani lacus antiquiſſima Italorum militum monumenta viſuntur; cum Inſcriptione cohortum, & legionum: viſum eſt quid de re hac ſententiam, opinionem meam hic exponere.

Ante

Ante Auguſtum Cæſarem, & Iulium ab Inalpinis populis fiebant ſubitæ excurſiones in Ciſalpinos Gallos; qui iam pro Romanis ſentiebant, accepto Iure latinæ Coloniæ. Ad hos igitur prohibendos diſpoſitæ fuerunt militum ſtationes in ipſis alpium faucibus, qui Barbaros illos qui iam Comum vaſtarant; temerè irruentes exciperent. Itaq; legiones eas eſſe conijcimus, quas. C. Cæſar ad Cuſtodiam illius ſaltus diſpoſuiſſe memorat initio Comentariorum belli Gallici. Sunt etiam qui magis putent has militum ſtationes, & Colonias illic diſpoſitas, ne Inſubres clam contractis fœderibus cum Barbaris proximis in Romanos conſpirarent. Nihil. n. eſt, quod magis firmiùſq; alienæ gentis Imperium faciat; quàm cura illa quæ a Romanis olim in deducendis Collonijs impendebatur. Facilius. n. ſuis quàm alienis mandabant. Hanc ob cauſam aiunt Derthonam in Appenninis collibus a Romanis Coloniam eſſe deductam, quæ impedimento eſſet, ne Inſubres cum Liguribus conuenirent. Sic Haſtam, & Hipporrhediam Colonias arbitrantur, quæ conuentum prohiberent inter Salaſſos, & Ciſalpinos Gallos. Hac etiam de cauſa Auguſtam prætoriam, quæ media eſſet inter Salaſſos, & Veragros, & Allobrogas. Hæ ſiquidem gentes Romanos ægrè dominos tolerabant, & ad quodque leue momentum ſumptis armis; & præſidijs trucidatis à Romanis deficiebant. Vnde in Adulationem Romanorum poeta; qui tamen ex noſtratibus erat; dixit;

Dertho-na.

Haſta.

Hippor-rhedia.

Auguſta prætoria

Gallumque rebellem. Quod neq; mirum eſſe debet; videmus enim perſæpe magnos Principes longius egreſſos pleroſque populos occupare; quos metu magis violentiæ, quàm prompta fide ſubiungant: qui ceſſante timore tanquam ab odioſo victore rebellant.

A ſextò Kalendas ad Angleriam breuiſſimus eſt curſus. Quæ tot elaboratiſſima vetuſtatis monumenta demonſtrat; vt merito Alpinarum gentium præfectura poſſit exiſtimari

Angleria.

ſtimari. Hæc igitur multis argumenta præbuere; vt vrbis titulo eam decorarint; tantaq; inter recentiores hiſtoricos de Angleria orta eſt diſcenſio; vt non defuerint graues alioqui viri; qui oppidi cognomentum ad Anglum, neſcio quem Hectoris filium referant. Hi tamen adulatione magis, vt Principum aures demulcerent; quàm veritate adducti hæc poſteris tradiderunt. Oppidum omnino antiquiſſimum eſt, & clariſſimum: magiſq; ante Turredanorum, & Vicecomitum arma. Dictámq; crediderim potius Angleriam, quaſi Adglaream Verbani ſitam; non autem ab Anglo; vel ab Anglis populis conditam, vt multi volunt. Hoc ex annalibus noſtris conſtat a Barbarorum Irruptionibus in Italiam prædæ fuiſſe ſæpius expoſitam. Florente Vicecomitum Imperio, maximæ etiam, & celebritatis, & authoritatis fuit. Præſertim cum IOANNES Vicecomes Mediolanenſis Archiepiſcopus totius ferè Ciſalpinæ Galliæ Imperium, & vrbis noſtræ vtriuſq; gladij (vt aiunt) poteſtatem ſuſcepit.

Anglus Hectoris filius. *Adglaream. Verbani.* *Io Vicecomes Archiepiſcopus.*

Eo. n. in loco præfectum habuit, qui Alpinis gentibus ad ſummas vſq; Alpes, nunc Sancti Gothardi vulgò ius diceret. Alterum quoq; quem legatum nuncupabat Archiepiſcopalem; qui eiſdem populis ſacra miniſtraret. Eodem in oppido Ioannes idem arcem eximiam, munitiſſimamque in amœniſſimo colle condidit. Quæ nunc etiam maximam præſefert magnificentiam. Aetate noſtra cum reliqua ferè Verbani regione Borrhomeorum Imperio paret Angleria, quorum clariſſimam originem Alciatus in Antiquitatibus ſuis ſatis oſtendit. Idcircò in his diutius immorari ſuperfluum arbitror. Sed antequam a Verbano pedem referam, non poſſum non eorum ſatis opinioni tum inprimis Gaudentio Merulæ aſſentiri: cum & eiuſdem ſemper fuerim ſententiæ: non eſſe Veriſimile poetarum principem, qui Mediolani literis operam dedit, & cui perſpecta fuerat, & cognita Gallia Ciſalpina, Ver-

Summæ alpes. *Arx Angleriæ* *Alciatus* *Gaudentius Merula.*

banum

banum tantæ celebritatis lacum ſilentio Inuoluiſſe in Georgicis, celebratis cæteris lacubus. Itaq; cum Merula ipſe legere ſoleo. An ne lacus tantos? te Lari? Maxime? tèque. Virgilij locus.

Fluctibus aſſurgens fremitu Benace marino?

Nonne fuiſſet turpe Virgilio tam Vaſtum lacum: quem certatim, & Græci, & Latini ſcriptores celebrarint, nulla de eo facta mentione prætermiſiſſe? Sed ſublatus errore temporum punctus Interrogatiuus, hanc creauit omnibus interpretibus negligentiam. Diſtinguenda. n. fuerat dictio Lari. hoc puncto? ab illa dictione maxime. Vt poeta tres lacus, non duos tantùm nominauerit. Velut, & Strabo ipſe, qui Geographiæ quinto tres ingentes lacus deſcribens, & Verbani, cuius longitudinem quadringentorum ſtadiorum eſſe ſcribit, meminit. Larium autem tercenta ſtadia non excedere. Nec veriſimile eſt Virgilium huius regionis alumnum id ignoraſſe, quod Græci exteri intellexere: preſertim Strabo qui eadem cum poeta noſtro ætate floruit, & in eadem Imperatoris aula. Idcircò, vt Facilè exiſtimem hæc faciunt poetarum eximium haud dubiè maximum pro Verbano expreſſiſſe. Verban', Larius Lac' Maxim' nũc maior.

Quod quidem epitheton nullo modo Lario conuenit, cum de Benaco fiat mentio: Cuius longitudo (vt idem Strabo refert) Quingentorum extat ſtadiorum. Niſi potius dixeris Virgilium Polybij errorem ſequutum; qui ait Ticinum a Lario, & a Verbano Abduam erumpere. Sed hac in re magis Vatem Ciſalpinæ Galliæ conſuetudinem loquendi ſequutum arbitror, quàm vulgatum Polybij errorem: cum dixerit ſceleratum frigus, & Maximum pro Verbano: Idiomate noſtro Gallico Maiorem Lacum, Verbanum vocamus: Qui verè maior eſt ijs lacubus, qui adiacent plurimi. Nunc vnde noſtra digreſſa eſt ſe recipit oratio. E regione Caſtri Inſubrum vltra Oronam, quem fluuium eſſe diximus, duo Caſtella Nouocomum Benacus Polybij error. Quare la c' maior. Venegona Caſtel la duo.

Veneris Agonalia. euntibus occurunt; Venegona vulgo appellata Caſtillioneorum ditionis, quæ ſuperioris, & inferioris ex loci ſitu cognomento tantùm differunt. His in vicis olim Veneris Agonalia, vnde illis nomen eſt per contractionem litterarum celebrata fuiſſe nominis cognatio non leue præſtat argumentum. Loca amæniſſima Veneri, vel gratijs: aut Nymphis cæca gentilitas conſecrabat. His. n. in locis accliuis adeo naturæ vultus arridet, vt de ijs Virgilianum illud meritò cantari poſſit.

Hic ver perpetuum

Lauris. n. colles ita abundant: vt eos nullo negocio poſſis dicere cum Parnaſo contendere ſuper illarum viridantiſſima copia. Præterea tractus ipſe ſic beatiſſimo omni pomorum genere; Vt totus pomarium videri poſſit, & Pomonam ipſam illic habitare. Tanta deniq; aquarum vis, tot liquidi fontes ſcatent in regione alioqui arida, & ſiticulоſa, vt non ſine cauſa in agonalibus Veneri celebrandis Gentiles huiuſmodi loca ſelegerint. Caſtellis ipſis ab Orientali plaga vallicula inhæret, molliter deſcendens varijs floribus etiam per brumam virens. Hìc ortam Venerem diceres, ſi myrtum ferret regio. Per eam vallem paſſim fiſtulæ miræ craſſitudinis effodiuntur: per Alciatus quas (vt etiam Alciatus arbitratur) collectam vndique aquarum influentiam veteres ex Agonalibus deriuarent Adonidis prata. ad oppidum Tradatis. Inter vtrunque Caſtellum, & adhuc Prata toto fermè anno virentia Adonidis nomen ſeruant. Vniuerſum hunc tractum carmine elegantiſſimo Baptiſta Caſtillioneus Iuriſconſultus. celebrauit Baptiſta Caſtillioneus Iuriſconſultus ex dominis oppidi ſuperioris Agonalium.

Haud longè a pratis ipſis Quintieni cuiuſdam memoria extat Marmoreo in ſaxo apud ædiculam ſacram literis inſculpta politiſſimis, ex quibus cognoſcitur Quintienus hic Quintianus Phani fortunæ æderuus.

Q
QVIN
TIENI
QVINTIA
NI
HARVSPICIS
AEDITVI
TEMPLI
FORTV
NAE
FILII PATRI
PIISSIMO

TRadate, cuius modo mentionem fecimus oppidum eſt, in quo floret Puſterularum familia Mediolanenſis hac ætate etiam percelebris. Porrò oppidum ipſum amæniſſimum colli adhæret amæniori, ab Agonalibus meridiem verſus. Quòd verò aquæ, de quibus diximus, in vnum collectæ per ſubterraneos tubulos inde educerentur, fidem facit Arca Marmorea in oppido ipſo. In cuius capite duo Delphines fuſcina, qua Piſces occidi ſolent; Impliciti, ſunt ſculpti. Quatuor prætere a orbes eodem in Marmore conſpiciuntur: ex quibus teſtimonio Bernardi Zenalij Architectonices peritiſſimi noſter Alciatus exiſtimat aquas ab Agonalibus, vel aliundè labentes per Cuniculos ex orbibus inſilientes copiam earum indigenti populo ſubminiſtraſſe. Eodem prætcrea in oppido Parij ele-

Tradate.

Puſterulatum familia.

Bernardus zenalius architectus Alciatus.

gans

gans memoriola viſitur ijs notis pario in Marmore inſculpta.

VOTIS
OMNIBVS
COELESTI
BVS
CONSENTI
ENTI
BVS
BENEMEREN
TIBVS
QVE
L. PARIVS
HERMES

Caſtilionum opp. HInc ſtadijs duobus de viginti Septentrionem verſus in vallicula fluminis Oronæ ſitum eſt Caſtillionum oppidum. Quod tametſi in valle ſit conditum ſubiectæ tamen planiciei virenti amœnitate fruitur. Cuius loci formam, qui intuentur, in Theatro eſſe ſe arbitrantur. Per

Orona fl. prata virentia Orona velut licentiore curſu fluens, collis, in quo arx oppidana imminet, radices radit, a leua oppidi partem alluit, familiæ noſtræ Caſtillioneæ ſedis vetuſtiſſimæ; ſi vrbis annalibus credendum eſt. Habuimus quingentis ferè exactis annis Thealdum Mediolanenſem Pontificem hoc ex oppido, & eadem familia natum. Hic Cænobium Monachorum in Alona oppido, quod Gaudentius Merula Aronam, quaſi Oronam vocat a montibus

Thealdus Caſtillioneus Pſul Mediol.

Alona opp.

bus deflexo nomine trans verbanum è regione Angleriæ ſuis ſumptibus ædificauit: Quo in loco & tumulari ſe voluit, oppidanæ magnificentiæ teſtes ſunt inſanæ illæ ædium ſubſtructiones. Quæ omnino loci dignitatem excederent niſi eſſent Epiſcoporum, Cardinalium, Summorumq; Pontificum, quibus noſtra familia longè ſplendidiſſima eſt ſtructuræ, Templa quoque videre eſt artificum concinnitate perſpicua. Non ſunt auſtera Longobardorum ruditate ſtructa: nec nouitatis Lenocinio minus venerabilia: medium quoddam temperamentum tenent. Cernere quoque ibi fuerat arcem Architecti diligentis ingenium præſeferentem. Ea nunc vicinorum liuore: vel magis iniquo eius fato ſemidiruta eſt. Quam quidem calamitatem tam & ſi oppidum Ipſum ſubierit: Et vt inquit poeta Gallicus in ſecundo ſuæ diuinæ Aeneidos. Caſtillionum dirutum.

Quaq; ipſa miſerrima vidi.
Et quorum pars vna fui.

Non ad id tamen infelicitatis acceſſit, vt omnem maieſtatē priſtinā exuerit: Floret adhuc cū monumentis vetuſtiſimis, tum mira ingeniorum vbertate. Ex monumentis duo tantum affigemus hic adamuſſim effigiata. Ingenia quoniam de ijs iudicant Inſubres, prorſus tacebo, ne in noſtratibus diligens nimis, foris autem negligens videar. Turpiſſimum ſiquidem ſemper fore duxi adagio illo tritiſſimo quo aiunt, Aſinos mutuum ſcabere, meritò inuri. Aſini mutuum ſcabunt.

In Aedibus Nicolai Caſtillionei, cognomento Romani, Marmor aſpicitur, manu & ingenio diligentiſſimi artificis cum ijs Caracteribus elaboratum. Nicolaus Caſtillioneus Cognomēto Roman'.

V F
PETRONIVS GE
MELLVS VIVIR
SIBI ET VIRIAE
LF LVCILLAE
VXORI
C. PETRONIVS PRI
MIGEN PATRI
SAMONIAE CFLV
TVLLAE MATRI
PETRONIO MARTI
AL FRATRI ET SVIS

Ab

AB vtroq; candidiſſimi Marmoris latere: Duæ Vites nullis commendatæ arboribus, inſurgunt, Quarum Pampinis diuerſi generis Auiculæ inſidentes: mirum Artificis Marmorarij diligentia, Vuarum acinos decerpunt. Litterarum præterea Caracteribus ita adamuſſim accentus obſeruati ſunt: vt Petronius ipſe omnino non-niſi vir Splendidus olim exiſtimatus fuerit. Qui viuens tam accuratiſſimam ſui, & ſuorum memoriam reliquerit. Petroni⁹

Summa quoq; animi voluptate nobis ſe L. Victulienus obtulit, qui memoriam adducit alterius Nicolai Caſtillionei Iurisconſultiſſimi, quem meritò cum propter neceſſitudinem, quæ inter nos eſt: tum ob ſingularem morum & eruditionis candorem, & Amo, & mirificè obſeruo: In eius igitur ædibus hanc memoriam inſpexi. L Victulienus. Nicolaus Caſtillione⁹ iuris peritus,

L V I C T V
L I E N V S
V. I C T O R I
N V S
V I S V
M O N I T V S

IN dextra lapidis elaboratiſſimi Aquila viſitur trunco inſidens. Quæ in roſtro auis pennam tenet: ad Leuam altera Aquila ſphæræ ſupereminet ſerpentem mordicus tenens. Quid ſuper hac ſculptura conſultus Andreas Alciatus Gaudentio Merulæ reſcripſerit, accipe; Quòd petis (inquit) a me Hieroglypha illa tibi explicem, quæ a Nicolao Caſtellioneo accepiſti, vix auſim ego quicquam ſcribere: ne quod dicitur, noctuas Athenas. Adde quod ſi pictum ad me Marmor ipſum miſiſſes, facilius aliquid Alciati Epiſtola ad Merulam,

certi poſſem commentari. Scis enim quantum referat ſuſpectum certe mihi eſt nomen illud Vict. llieni, & forte adeo abroſum eſt marmor, vt non poſſit intelligi. Recte itaque feceris, ſi tu ipſe in rem præſentem eas adhibito pictore, mittaſque ad me Iconem. Interim ne nihil reſ-

Homer. Aquila anguẽ ferens quid ſignificet

pondeam apud Homerum Iliados XII. Polidamas Aquilam Anguem ferentem ſignificare ait rem infeliciter ceptam, & ex præſcripto minus ſuccedentem. Habes hac de re longum poetæ carmen. At Artemidorus libro

Artemidorus.

θυροκριτικον II. Aquilam Indicium mortis eſſe Virorum illuſtrium ait, quod veterum moris fuerit, vt inſignes viros mortuos, & Immortalitatem adeptos depingerent ab

Alciatus. Caſtrum Stiliconis.

aquila vehi. Sed de hac re hactenus. Idem Alciatus Caſtillionum putat olim Caſtrum Stiliconis extitiſſe, a quo, & familia per longa temporum interualla originem traxerit. Cuius quidem familiæ domum, quæ ab Atila multos

Atila.

ante annos cum vrbe ipſa Mediolani direpta, & ſolo æquata reparauit Anſpertus Mediolanenſis antiſtes. Hanc

Anſpert. pſul mediol.

rem ſatis oſtendit Marmorea tabula ad ſiniſtram oranti ad altare Maius in templo Diui Ambroſij in vrbe: In qua carmine, muſis [vt inquit ille] & Apolline nullo, & Stiliconis, & domus memoria legitur.

Giuiratius lac. Moraſentiũ vicus. Sentiorũ familia.

Rurſus a Caſtilliono vltra Oronam procedenti ad occidentem ſolem recta in cliuo velut in ſpecula totus Giuiratius lacus, quaſi (vt opinor) Glareatus oculis ſubijcitur: mox Moraſentium vicus occurrit, Familiæ Sentiorum longæ celeberrimæ æternum ferè monumentum, in Sacra Aedicula duo ſaxa Ingentia; Quadratiſſimaq; & litteris ſemicubitalibus exculpta viſuntur. Horum, qui Inſculpti ſunt, Characteres, tantò libentius hic adduco, quanto mihi videar Familiam inter Inſubres inſignem hoc meo labore ab obliuione vindicare.

L.

L. SENTIVS
L. F.
OVF. NIGER
SIGNIF. LE
GIO. IIII
SCYTICAE
HIC NATVS
HIC SITVS
EST

Eiuſdem Magnitudinis Lapis alter Marmoreus Fratris memoriam continet; In quo & Legionis quartæ, quæ Scythicis gentibus oppoſita fuerat, mentio non Ingrata legitur.

Legio IIII. Scythicis gẽtibus oppoſita.

M. SENTIVS
L. F. OVF.
MACER
VETERA
NVS LEGIO
NIS IIII
SCYTICAE
SIBI ET
FRATRI
V F

Sentiorū ſamilia. QVòd Sentij, quorum meminit Cor. Tacitus; Inſubres extiterint: etiam declarat Lapis ille, in Aedicula Diui Petri ad vineam Mediolani. Cuius inſcriptionem non grauarer huc adducere, ni vererer ligna (quod aiunt) in Syluam ferre: vtpotè in antiquarijs Alciati adnotatam.

In eodem phano Moraſentiorum in pariete marmoreo in lapide, fractoque litteræ viſuntur alias fortaſſe Sentij, memoriam continentes. Coniecturam facit veriſimilem mentio legionis Quartæ, in qua Sentij militabant. Et quanquam imperfecta ſit, & iniurias ætatis paſſa grauiſſimas, eam tamen memoriolam hìc annectam.

VETERANI
LEGI [redacted]
IO. VI
V S S L M

Sanè

SAnè nobis arbitrari licet propter Sentiorum militiam pro Rep. vel ſub Imperatoribus ægregiè abſolutam, poſt multa pericula exanclatoſque foris labores tandem domi in patria otium cum honeſtate, & gloria ijs fuiſſe conceſſum. Eodem in tractu Verbanum verſus à Moraſentio vico Miliario fermè tertio Actiatum eſt familiæ Boſſiorum oppidum ſanè antiquiſſimum, eminentibus in Collibus conſtructum, lacumque Glareatum ad ſeptentrionem ſpectans. Quòd quidem Actiacum appellare non dubitarem, niſi vererer ad ſeueros huius ætatis grammaticos, velut ad Amphictiones hiſtoricorum ordinem cauſa mea trahi. Hoc enim tempore vſus inoleuit, vt ſtatim quod non habetur à Coſmographis, vel hiſtoricis, tanquam nullæ prorſus deſiderentur Hiſtoriæ, vel quod omnia Coſmographi diligentiſſimè obſeruarint, repudietur. Obganiant igitur quicquid velint noſtri temporis Ariſtarchi, quod ipſe ſentiam ingenuè ſemper fatebor. Arbitror ergo oppidum ego iſtud vel a Græcis, quos in Coloniam C. Cæſar deſcriptos miſit: quos cum regionis eius propter aeris inamænitatem tederet: In apriciores Inſubrum Colles relicta Colonia ſe recepere, eſſe conditum: denominatumq; ab Actio Epiri promontorio, vel potius ab Inſubribus in gratiam Auguſti, ob Victoriam contra M. Antonium, cui erant hoſtes Infenſiſſimi, vt legere eſt in tertia, quarta, & quinta Philippica apud Ciceronem, & Cleopatram ad ipſum promontorium, de quo diximus Epiri. Idcircò Populi, vt fauorem Imperatorum facilius aſſequerentur Vicos alij, alij Aras, ludos, Trophæa, & huiuſmodi aſſentationum genera certatim ædificabant, erigebant, vouebant. Vnde Maximus Vates.

Actiatū opp.

Amphictiones.

Græcorū Coloni. Nouocomenſes.

Actiū Epiri promōtoriū. Auguſt. Cæſar.

Virgilius

Actiaque illiacis celebramus littora ludis.

Et Horatius. Horatius

Iurandaſq; tuum per numen ponimus aras.

In

Nicea vrbs. Trophea Auguſti. Villa ſranca,

In Liguſtico item littore non procul a Nicea vrbe vicus eſt, oppidum olim florentiſſimum, quem Trophæa Auguſti veteres nominabant, nunc audio ab ijs Liguribus Villam Francam vocari. In Inſubribus item (vt infra dicemus) Cæſaris Ara fuerat. Nulla igitur aliquem detineat admiratio, ſi oppidum iſtud Actiacum nominauimus nullum ſequuti authorem: ſed ſolam coniecturam. Id autem fecimus, cum ob ſitus, tum ob nominis ſimilitudinem.

Ambracium Mare, Larte,

Imminet .n. Glareato lacui, quem Giuiratum diximus appellari, velut Actium Epiri Ambracio mari, quod noſtra ætate Larte nuncupant. Fuerit igitur vel a Græcis in Coloniam deductis a Cæſare. Nouocomum a Rhetis vaſtatum: ſiue ab Inſubribus in apertam erga Cæſarem Auguſtum adulationem conditum oppidum eſt hac noſtra commemoratione digniſſimum.

Gauden. Merula. Mõs Robius. Colles Briantei

Gaudentij quoq; Merulæ ſequor opinionem, qui in antiquitatibus ſuis Ciſalpinæ Galliæ montem Robium inter Brianteos colles, quos melius Briganteos diceremus vini, & copia, & præſtantia celebrem; Orobiorum non Robium plurimis argumentis, quæ recenſendi non eſt locus dici debere, exiſtimat. Multa ipſe prætereo oppidorum nomina planè græcanica inter Inſubres, hac tantùm de cauſa, quod in ijs Andreas Alciatus fuit pluſquam oculatiſſimus.

Alciatus vir pluſquam occulatiſſimus,

Poſſem ſi hiſtoriam vel Coſmographiam abſolutam ſcriberem ſuper hac re centenas [ſi tamen ocium mihi ſcribendi concederetur] inſcriptiones adducere: in quibus nomina ſunt pelaſga: Qualis eſt illa, quam Lomacij haud longè a Nouocomo nuper repertam in Marmore Pario Vidimus.

Lomatiũ,

M A T R O N
V S
I E S I X T I V S
A G A T H O N

VOtum (vt ſuſpicor) Veneri, & Iunoni exſolutum. Crathera Inſculpta cum Vrceolo, è regione vtriuſq; ſacrificium notat. Hunc portò Ieſixtium non abſurdum eſſet arbitrari vnum ex Colonis, quos D. Cæſar Nouocomum miſit. Credibile item Actiacum maioris cum amplitudinis, tum dignitatis, quàm nunc ſit, oppidum extitiſſe. Huius rei facili argumento eſt Buguciacum illinc non procul pagus: ac ſi Barbarè diceres Burgum Actiaci: paulòq; inferius in lacus eiuſdem margine Cactiacum iacet villula, & ipſa ſatis exigua: ac ſi dixeris Caſtrum Actiaci. Non poſſum aliquando non plurimum admirari, cum plures Boſſiæ familiæ, quæ adhuc hac in Vrbe florens eſt; eruditiores viros, & qui ſatis diligenter noſtræ vrbis annales conſcripſerunt, & circumadiacentium populorum (deijs maximè loquimur; quæ ad eius familiæ honorem, gloriamq; pertinebant) origines, & nomenclaturas non obſeruaſſe. In Caſtro Actiaci plurima antiquitatis monumenta ſatis Inſignia viſuntur. Sed pleraq; in Cementum, & calcem ſoluta: Accolarum quoq; Ignauia a viatoribus obtrita interpretationem non admittunt. Quorum primus eſt Tauius, neſcio quis loci illius accolæ Tauium pro Octauio pronunciant, vt pleraque alia nomina. T. Auium magis legerem. Et quicunque is Tauius fuit, & ab imperitis male habitus, cæteris tamen annectetur.

Bugucia cũ pag⁹.

Cactiacũ villula.

Boſſiorũ familia.

Tauius. Octaui⁹.

T A V I O T F. S I M [redacted]
O N T C O N R T A V I
V S S V R V S R A P
[redacted] I E [redacted] P I F [redacted] I V I R I X
I E S A L V [redacted] E T
S I B I [redacted]

AB oppido Actiaco ad Giurati Lacus initium quindecim tantùm ſtadia intercedunt. In lacus ortu Cælebre Monaſterium viſitur: Quod a loci ſitu caput lacus amœniſſimo in colle aquis vndique ſcaturientibus Vniuerſæ circum regioni imminens; cognomentum ſeruat. Sunt, qui dicant Templum cum cœnobio a viro eius regionis primario, Regibuſq; Longobardorum Chariſſimo conditum fuiſſe: Cui Cœnobio nunc præeſt Hermes Stampa Apoſtolicus Prothonotarius Cæſareus Senator litteris, ac ſingulari humanitate præditus.

Hermes Stampa,

AD leuam lacus Glareati; cuius longitudo ſtadia LX. non excedit. occidentem ad hyemalem duo lacus minoris quidem longitudinis, & latitudinis Glareato adhærent, in quem etiam ſe exonerant a diuerſis quidem pagis circumiacentibus nomina ſortiti: ab inſignioribus tamen, Anterior Monacij, ſeu Monecij, poſterior Ternati vel Terlacus; & Marchalli oppidorum ſeruant nomina. In lacuum ambitu & Collium verticibus tot ſunt ruinarum Moles ingentes; quot alibi videre licuerit mihi. Hoc etiam in tractu Gallorum Inſubrum robur ad militiam expeditiſſimum fuiſſe frequentia diſiectorum oppidorum veſtigia facilè arguunt. Idem præterea notant, quæ ſuperſunt oppidorum nomenclaturæ: Veluti Marchallum, quæ quidem

Lacus Monacij

Lacus Ternati.

dem dictio Celticam magis, quam Latinam vocem ſonat. Marcham etenim celtæ equum dicunt: vnde & Marcare hoc eſt equitare. Tametſi doctiſſimus Vadianus Heluetius in Commentarijs ſuis in Melam Mark germanicam dictionem, quæ limitem exprimat, eſſe contendat: Vnde & Marchiones limitaneos duces, vel limitum cuſtodes, & defenſores dictos arbitratur. A Marchallo haud longè abeſt Dauerij vicus haud ignobilis. E regione Dauerij occidentem verſus collis in altum extollitur, ita ſenſim in altum tendens, vt obeliſci magis, quam collis effigiem preſtet intuentibus. In cuius vertice olim turris fuit altiſſima; Cuius etiam nunc veſtigia, & quidem ingentia viſuntur. Turderiam vulgo collem ipſum nuncupant: Veriſimilius tamen Turrim aerem olim fuiſſe appellatam exiſtimamus. Eo quoq; in tractu verſus Ticinum Cimbrorum eſt vicus olim, vt arbitror, celeberrimus: nunc verò Colonis ſemiuacuus neglectuieſt. Cuius tam manifeſta cognatione nominis arbitramur poſt inſignem illam. C. Marij, & Catuli de Cimbris in agro Nouarienſi; (ibi ſiquidem & victoriæ, & conflictus typi ſunt Candium, & Caſtra Mariana oppida intra Ticinum, & Seſitem flumina; adhuc celeberrima) patratam cædem, eorum reliquias ad Inſubres, qui nondum pacato erant in Romanos animo ſe recepiſſe, & ab illis per id locorum ſedes fuiſſe conceſſas, facilè crediderim. An magis eſt veriſimile Cimbros illos in Inſubres nomini Romano hoſtes infenſiſſimos: vt ibi ſedes firmarent, & ſe mutuis cædibus conficerent, immiſſos eſſe? vt huiuſmodi Barbarorum colluuies aduerſus Inſubrum conatus ipſis veluti propugnaculo eſſet. Traductionis facilitas, loci opportunitas, rei quam ſucceſſuram Romani arbitrabantur vtilitas, nomẽ denique pagi eius non procul a Ticino flumine facile arguunt, atq; etiam mentecapto perſuadent Cimbrorum captiuorum ſex Myriadas, quas ſeruatas a Romanis in vita. C. Marij Plutarchus refert,

Marchallum opp.

Marcha, re.

Vadianus Heluetius.

Mark.

Marchiones.

Dauerij vicus.

Turderia collis.

Cimbrorũ vicus.

Cimbri

Cãdum.

Caſtra mariana.

Ticinus.

Seſites.

Cimbrorum.

Captiuorum. Sex myriades. Plutarchus in Marij vita. his in locis Romanis concedentibus deſediſſe. Credere .n. debemus victis loca ad habitandum fuiſſe permiſſa, quibus victores vitam, quam iure belli poterant extinguere, condonarint. Sed poſtquam de Cimbris mentionem fecimus (tametſi Inſtituti non ſit noſtri: limites Inſubrum transgredi) libet tamen referre paulò vltra Cimbrom Anglerum eſſe diximus: ab eoque oppido ad occiduam partem altius ad. XV. milia paſſuum Thoſam fluuium in Verbanum influere. Amnis hic haud dubie olim Athiſo dictus eſt. Cuius ripas Catulum. C. Marij Collegam vallo, & foſſa muniuiſſe legimus, vt Cimbros & Theutonas a tranſitu Alpium prohiberet, quos ab earum ſaltu arcere non poterat. Recentiores male græcum Plutarchi codicem ſunt interprætati: dum pro Athiſone Atheſim fluuium, qui Veronam præterfluit poſuere, Titi Liuij errorem ſequuti, qui celebritatem Gallicam pertęſus, & Venetæ gloriæ ſtudioſiſſimus Atheſim pro Athiſone ſcripſit, quod illud Veronenſis, hoc Nouarienſis flumen eſſet agri. Conſtat ſiquidem inter Authores omnes [illum vnum ſemper excipio] flumen illud, apud quem ſuperatis alpibus Cimbri conſedere duorum tantùm dierum itinere ab eo loco, in quo ſuperati ſunt Cimbri, Vercellis diſtare. C. n. Marius caſtrametatus fuerat citra Seſitem, non procul a Vercellarum vrbe, in agro tamen Nouarienſi, quem locum accolæ Camarianum vocant, peritiores Caſtra Mariana. Porrò Candius ager nunc Candia dicitur Lacmellini tractus oppidum non longè a Pado. Huic noſtræ opinioni calculum adijcit Euſebius Cronographus diligentiſſimus, qui Cimbros atteſtatur a Romanis profligatos, non procul ab vrbe Vercellarum, & Pado. Verum cum caſtra Mariana, licet agri ſint Nouarienſis, proximè tamen ſunt Vercellas quàm Nouarienſi. Idcirco falſo hæc in Vercellenſi agro geſta produnt ab authoribus, qui hæc interſtitia prorſus ignorabant:

Margin notes: Thoſia fl. — Athiſo. — Theutones. — T. Liuij error. — Athiſo flum. Agri Nouarien. — Camarianum. Caſtra Mariana. Candia. Lac melinus tractus.

huiuſ-

huiuſmodiq; Victoriæ nomina ſemper ſumunt a locis proximioribus. Portò Atheſim ſex dierum ſpatio, cuiuſcunque etiam exercitui expeditiſſimo diſtare ab illis alpibus, per quas Cimbri tranſiuere, nemo eſt, qui ambigat. Thoſa igitur fluuius, ſeu Athiſo a ſummis alpibus, a quibus, & Ticinus ortum ducit, effluit: non tamen eodem; vt Ticinus in Auſtrum, curſu, ſed hiemalem in Orientem, primò per Antigoriam vallem preces ruit, mox in vernalem Orientis plagam conuerſus ad Creolæ pontem, ita Inalpini populi illi nominant, fluuio veteri immiſcetur, hinc mox dilapſus Oſcellam oppidum quæ, & Domoſſula vocatur, quaſi Domus oſcellana, deinde præcipiti curſu Vogoniam alluit. Cuius incolas miræ eruditionis vir, & diligentiæ, Aegidius Tſchudius in libello, quem edidit de antiqua Rhetia Agones nuncupat. Vniuerſam igitur vallem duo flumina iuncta in verbanum ſimul influunt. Fluuius porrò, quem ad Creolæ pontem Thoſæ diximus admiſceri, a valle per quam curſus eſt illi, veteris nomen ſumpſit: ab ijs Alpibus incipiens, quibus recta itur in Sedunos. Quas quidem Alpes eas eſſe crediderim, de quibus tertij commentariorum libri initio Cæſar meminit: quas quoniam magno cum periculo, magniſque portorijs mercatores adire conſueuerant, patefieri voluit. Quo quidem itinere ijdem memoria noſtra vtebantur, dum Nundinæ quæ nunc Lugduni habentur, Geneuæ exercerentur. Breuiori etenim itinere, minoribus quæq; impenſis è Gallia per eum tranſitum in Italiam Lemano, & Verbano Lacubus, demum per Ticinum, & Padum apportabantur merces, hæ alpes tranſalpinorum lingua Seduna videlicet, quam Tſchudius celticam arbitratur Graij vocitantur. In Ptholomæi annotationibus ex recentioribus ſunt qui vocem hanc gratas, hoc eſt, faciles interpretentur. Quæ res effecit, vt non defuerint qui Alpes ipſas, eas eſſe exiſtimarint, quas priſci Graias appel-

Atheſis flum.

Thoſa fl.

Ticinus.

Antigoria vallis

Pōs Creolæ.

Oſcella opp.

Domoſſula.

Vogonia

Aegidius Tſchudi⁹

Agones opp.

Vetus fl.

Seduni.

Lugdunum.

Geneuā

Leman⁹

Verban⁹

Graij alpes.

latine quod omnino falſum eſt. Alpes. n. Graiæ ſunt iuxta Tarantaſiam Centronum metropolim ad Vallem Auguſtæ prætoriæ: porrò inter Alpes Graias, vbi Tarantaſia eſt, & vallem oſcellæ quà ad montem Sempronij in Sedunos itur, plurima regio intercipitur. Itali materno ferè idiomate Sempioni, eruditiores montem Sempronij appellant. Pleriq; & quidem docti (nomina eorum honoris gratia ſubticeo) falſo ex commentariorum verbis arbitrati ſunt Alpes ſummas hoc in loco eſſe. Sed de hac re plura, redeo in veterem Vallem in qua propter itineris anguſtias, plurima ex parte mons operariorum manu inciſus viſitur, maximum omnino Cæſarianæ munificentiæ teſtimonium niſi in montis exciſi fornice inſculptæ ſaxo litteræ notis quidem græcis, ſed quæ tamen in hanc vſq; diem intelligi nequeant, Gallorum (vt reor) vel Germanorum opus eſſe indicarent. Quicquid ibi contineatur, quin inſpicientibus non ſit obuium, Barbarum arbitror: Fortaſſeq; Burgundiorum idiomate confectum. Hi ſiquidem populi, quos Buguntas (vt exiſtimo) appellat Ptolomeus olim ad Viſtulam vſq; fluuium Germani incolebant, hoſq; poſtera ætas Burgundos vocauit. Qui paulò poſt primam Gothorum in Gallias eruptionem, Sequanorum prouinciam occuparunt, cuius metropolis eſt Beſuntium, ab antiquioribus Veſuntium nuncupatum. Cum verò gentes Burgundionum bellaces in Italiam ad bella vocarentur, Gothis a præſertim contra Mediolanenſium vires rebelles, qui Belliſario adhæſerant: a quibus tandem poſt longam difficilemq; obſidionem vrbs ipſa ferro, fame, flamma vaſtata eſt. Haud dubiè in Italiam conuolantibus eorum iter expeditius fuit a Beſuntio per vallem, quam dubis fluuius alluit, in Ararim ſe exonerans: mox in Antuates populos, quorum meminit Cæſar, vulgo Pays de vuaut, deinde traiecto Lemano lacu, vel Rodano flumine, per Veragros & Sedunos, ſuperatis Alpibus, quas

Mons Sempronij.

Error de ſummis alpibus.

Val. vet. Mons inciſus in valle veteri.

Beſuntiũ vrbs. Sequanorum Gothi. Mediol. euerſio.

Beſuntiũ Sequanorum. Dubis fl. Araris fl. Antuates Pays de Vvaut.

Sem-

Sempronij eſſe diximus, vulgo Mont Sempion, per vallem veterem, vbi mons exciſus viſitur, nouiſſimè in Vallem Domoſſulæ deſcendiſſe crediderim. Traiecto poſtmodum Verbano in Inſubres irrupiſſe per Lauenum: qui portus eſt, Verbani celeberrimos.

Neq; lectorem locus hic moueat quòd Antuates ad latus Lemmani Lacus pro Pays de vuaut, iuxta Cæſaris ſententiam locauerimus. Et quòd idem Cæſar libro quarto Rheni fontem deſcribens, per fines Nantuatum primò fluuium ipſum ferri afferat, qua è re Cæſaris deſcriptio integra eſſe non poſſet: Populos videlicet eoſdem ad Rheni ortum, & ad Lemmanum Lacum pertinere, locis haud dubiò trium dierum itineris ſpatio inter ſe diſtantibus; animaduertat igitur prudens lector Cæſarem in nullo ſibi non conſtare: idcirco in quarto commentariorum non Antuatium: ſed Aetuatium ipſe potius legerem. Populi etenim ipſi teſte Strabone libro IIII. ortum Rheni incolunt, cuius verba ſubijciam. Rhæno autem vicina omnium primi colunt Aetuatij. Quibus fluminis origo vicina eſt in Diaduella monte, quem alij adulam vocant. Hunc locum dominus Aegidius Tſchudius Heluetius diligentiſſime annotauit. Populos eos qui anteriorem Rheni fontem habitant. (habet enim Rhenus duos fontes diuerſos, & vterque Rhenus appellatur) etiamnum Tuitſcher vel Tueraſcha nuncupar corruptè vt (ipſe exiſtimat) Aetuatiorum vocabulo. Decimo a Laueno lapide verſus vrbem Beſutium occurrit oppidum in apriciſſimo colle; Vnde Beſutiorum nobilis Familia traxit originem. Eo in oppido vetuſtiſſima Imperatorum, & Regum priuilegia leguntur. Et quoniam euerſa a Gothis Mediolanenſis vrbe lectum eſt apud idoneos authores octo millia mulierum Mediolanenſium dono a Gothis Burgundionibus datas, non abſurdum eſſet exiſtimare cum Sarcinarum onore, tum mulierum lachrymis, & precibus delinitos in illo amœniſſimo

Aetuates

Diaduella mons.

Adula mons.

Beſutium opp.

Beſutiorum familia.

Mediolani euerſio.

Burgundiones.

niſſimo tractu Burgundiones ſubſtitiſſe: aut eorum ſaltem partem ibi ſedes firmaſſe. Oppidumq; ipſum ab eorum metropoli Beſuntio, Beſuntium nominaſſe. Cæterum cum. N. illud ante vulgi auribus nimis intonaret, paulatim ea ſubducta littera dixere Beſutium. Sed a diuerticulo (quòd aiunt) repetatur fabula. Siqui ſunt qui minus credant gentes iſtas Græcis Caracteribus non vſas fuiſſe, conferant ſe ad Commentaria Cæſaris libro Primo, & ibi aſpicient Tabulas in Caſtris Heluetiorum repertas notis græcanicis ſcriptas; quos tamen conſtabat idiomate Græco non locutos; ſed quo & hodie vtuntur Celtico, alioqui Caio Cæſari, qui græcam æquè vt latinam linguam nouerat, cum Heluetijs, & Germanis opus interprete non fuiſſet. Hæc obiter diximus, in Athiſonis ſeu Thoſæ præter ſpem, mentionem incidentes. Nunc (vt dicitur) ad penſum redeo. In Agro Dauerij antiquiſſima marmora non deſiderantur, quæ facilè arguunt eius pagi vetuſtam nobilitatem qualia ſunt, quæ ſequuntur, duo iſta.

MERCVRIO
V S L M
ANTONIVS
MAXIMVS

Eodem in oppido ante fores Templi in lapide duas in partes fracto in prima legere eſt.

V F
SEX
ATILIVS
SILENVS

Daue-

DAuerio vico Ternatus viculus ſuccedit, qui ſuperiori lacunculo nomen indidit: cui collis Diuo Iacobo dicatus imminet: habens in vertice caſtri diruti veſtigia. Mirum eſt videre eas Turrium, & mænium diſiectas moles: quæ vel ſtulto poſſunt arguere, quanta fuerit caſtri eius authoritas. Ab eo montis cacumine breui ſpatio tres lacus oculis ſubijciuntur Glareatus, Ternatius, qui oppido nomen indidit, & Monatius. Ternatum porrò dictum arbitrarer a terna natatione, vel vt quibuſdam placet, quaſi Trilacum hoc in oppido alterius Atilij tumulus inſpicitur. — Ternatus vicus. Trilacus.

APud Dauerium, Veriorum ſedem vel domum, quam plures familias nobiliores olim habitaſſe, quæ penitus interierint, credibile eſt. Veriorum cognomento, ex Pagi nomine tantum retento, Argumento ſunt ſitus amœniſſimus & perſpicuus: cum & antiquorum monumentorum Spiræ, & epiſtylia quamplurima: adſunt præterea inſcriptiones ex quibus duas tantum annotauimus, Antonium maximum & Sex. Atilium: Huic & alterum. C. Atilium annectere libuit, vt ſimul opera noſtra (ſi quid tamen mea carmina poſſunt) viuerent, cum Accolarum incuria pedibus penè obtritæ, ac breui omnino perituræ eſſent memoriolæ. — Veriorū familia.

C A T I L I V S
L F P O L L I O

DE Monaco, ſeu Monetio vico, qui vlteriori Lacui cognomen dedit, nihil eſt, quod referam, præterquam quòd eius nominis oppidum inter lapides populos, cuius accollas Gallico more armari Strabo meminit. Nos Lacum ipſum, cum oppido a Mona Sanctiſſimo Mediolanenſium — Monati⁹ vicus. Monas Epus Mediolan.

nenſium Præſule, nomen traxiſſe exiſtimamus: qui primus in Vrbe noſtra CHRISTO HVMANI GENERIS REDEMPTORI (vt in annalibus vetuſtiſſimis, quæ apud me ſunt, legere eſt) Templum erexit: idemq; Apoſtolis alterum in Monato, quod quidem ac etiam tempeſtate Sacerdotum Collegio decoratum videmus. Floruit Monas poſt Virgineum partum annum circa Octuageſimum poſt Centeſimum. A duobus Lacubus, & Cimbris recta in vrbem tendentibus in colliculorum velut faucibus obijcitur Cloniola villula olim Colonia abſq; dubio eò loci a Romanis deducta. Cum enim. M. Claudio & C. Cornelio Coſs. in Ro. ditionem a multis illatis, acceptiſq; cladibus vi tandem Mediolanum deueniſſet: Reliquumq; Gallorum Inſubrum. Qui ne ſeruitutem ſubirent, exilium potius honeſtiſſimum ſibi elegere, robur in proximas alpes ſe recepiſſet: huic nonnulla loca in montibus Romanos conceſſiſſe Polybius refert, quod ne Irruptionem molirentur Coloniolam hanc fuiſſe deductam quis eſt, qui ſibi id non perſuadeat. Huiuſce rei nec Leue præſtat argumentum, quod paulò ſuperius Angleriam ad Verbanum lacum inter Beſuntium ſeu Beſutium, de quo mox dicemus, & Lauenum Verbani portum ad Cuuiæ vallis ingreſſum Legiunum (ita oppido nomen eſt) adiacet. Cuius dictionis denominatio (vt in pleriſque alijs videmus] paululum detorta eſt dempta O littera, & vltima A in M. mutata, a Legione vna factum eſt Legiunum. Porrò ad cohibendos tam Gallorum, quàm Germanorum tumultus a Romanis olim legionem vnam locatam fuiſſe; nominis ſimilitudo primum facit: tum oppidi antiquitas ex tot ruinarum congerie, & lapidum inſcriptionibus, loci quoq; opportunitas: adiacet .n. Laueno portui ad quem ex ſummis Alpibus, & a Veragris, Seduniſque barbarę gentes in inſubres primum, mox in totam Italiam confluere aſſueuerint. Et eò facilius ab vna legione Legiunum Opp. nomen ſumpſiſſe

Monas quo tempore floruit.

Cloniola,

Legiunū,

Lauenus portus.

ſiſſe crediderim, cum & in Terraconenſi Hiſpania Vrbs celeberrima a Romanis legionibus, quæ diutius eo in loco ſubſtitere nomen ſumpſiſſe, paſſim omnes authores tradant. Quæ quidem paucis ferè mutatis, Legium nomen adhuc retinet. In prouintia quinetiam Narbonenſi Arelate vrbs antiquiſſima Sextanorum, & Biterra Septumanorum, haud dubio a ſexta, & ſeptima legione cognomenta obtinuere, veluti & Narbo; quam Decumanorum Coloniam appellat Pomponius Mela a decima legione, & Arauſio ſecundanorum. A legionibus igitur ipſis in pleriſq; regionibus vrbes, & oppida a militum ordinibus nomen deflexiſſe eſt clariſſimum, Capitolinus in Clodio legionis quartanorum meminit. Tacitus quoq; in primo libro de quintanis, & vndecimanis militibus mentionem facit. Sciebant igitur Romani inſubrum bellaces gentes mortis contemptores paratos potius quodcunq; excidium, quàm ſeruitutem pati. Idcircò ad cohibendos tumultuoſos eorum impetus legionem hanc ſtatutam eo in loco fuiſſe, & Coloniolam deductam, quæ eorundem pluſquam virilem audaciam exciperent, credere non eſt abſurdum, licet de hac re ne verbum quidem apud authores reperies, ſi quis tamen hac in re negotium mihi faceſceret, ei poſſem reſpondere, hiſtorias eorum præſertim temporum; quas habemus mancas, & mutilas non modo exiſtere; ſed vitio temporum eorum partem maximam deſiderari. Ad hos igitur Gallorum Ciſalpinorum conatus, quorum nomine [ſi Saluſtio, Polybioque credimus] nihil a Romanis tetrius, horribiliſque audiebatur, credibile eſt Coloniolam hanc a Romanis conſtitutam fuiſſe, & legionem vnam, vt diximus, vbi nunc Legiunum eſt, locatam: ex oppiduli ruinarum reliquijs quanta olim eius fuerit amplitudo, facilè dignoſcitur. Ea in villula Neuij Secundini memoria viſitur in ſtylobathe elaboratiſſimo.

Legium.
Arelate.
Sextani
Biterra.
Septumani.
Narbo.
Decumani.
Pōponi⁹.
Mela.
Arauſio.
Scdani.
Capitolinus.
Quartar
Tacitus
Quintani
Vndecimani.

SACRVM
NVMINI
APOLLINIS
L' NAEVIVS
SECVNDINVS
PRO
SALVTE SVO
RVM
TVMVL
V S L M

In oppido Legiuno.

D M
V F G IVLIVS
GRATTIANVS

Eodem in Templo.

✠ HIC SCI PRIMI MARTYRIS CORPVS VENERANDVM IN XPO HVMATVM QVIESCIT. QVOD DEO DIGNVS SERGIVS PAPA IVNIOR EREMBERTO INLVSTRI VIRO CONCESSIT; AB VRBE ROMA CVM HYMNIS AC LAVDIBVS SPIRITVALIB. Q. CANTICIS DVM ESSET TRANSLATVM QVEM INTER SCTOS EIVS SPVS TENEAT PRIMATVM IN MVLTIS VIRTVTIB. ET SIGNIS EST DECLARATVM; RECONDITVM EST CORPVS BEATI PRIMI MARTYRIS CVM RELIQVIIS SCI FELICIANI ANNO INCARNATIONIS DNI NRI IHV XqI DCCCVI KL AVG. INDIC. VIIII. ORDINANTE DOM. ANGILBERTO ARCHIEPO ANNO. XXIII. PASSIO SCTORVM VI ID. IVN.

PAulo infra Legiunum & Beſuntium ſeu Beſutium; æqua in planitie; quæ tamen colliculis ſenſim aſſurgentibus adhæret haud longe a Verbano lacu Brebia oppidum viſitur, tot antiquiſſimis monumentis refertum, vt maximam ſui etiam nunc præſeferat Maieſtatem, in eo Templum Mineruæ fuit. Cuius adhuc ingentia cernuntur veſtigia, Balnea quinetiam, lauationeſq;eo in loco fuiſſe lapis vetuſtiſſimus, inſcriptuſq; docet: Templa quoque duo inſignia continet, in quibus maxima pars Antiquariorum locata eſt: Oppidi nomenclatura (vt eruditioribus placet) Græcam refert Dictionem Bræbium quaſi victoriam, ſeu victoriæ præmium dicas, vel ἀπὸ τῆς ϐραϐίας, quo nomine vtitur Clitophon pro decore & pulchitudine, Vtraq; Interpretatio nobis arridet, Loci tamen ſitus indicat hoc in tractu inter duos Lacus. Verbanum & Giuiratum, circum vicinos populos olim Quinquatrios Ludos Mineruæ celebraſſe, tametſi ob politiorem ſtructuræ formam Oppidum ipſum a pulchritudine nomen ſumpſiſſe potuerit, Omnino olim maximum, nunc propè funditus dirutum, Vitelliano tamen ex Vicecomitibus Illuſtri Comite, integerrimoq;Viro gloriatur, qui oppido ipſi, vt & pleriſq; alijs vicis & Caſtellis vltra citraque Ticinum amnem paterna hæreditate dominatur: Ex eodem quoque oppido Brebiorum familia Mediolanenſis originem traxit; ex qua Hieronymus Brebius noſter, cui ob ſingularem prudentiam & fidem a Carolo V. Imperatore in Inſubribus ſuprema Aerarij cura demandata eſt originem ducit: Ex pluribus monumentis quæ eo in oppido viſuntur, duo nec ſatis integra adduxiſſe ſat fuerit.

Brebium oppidum

Mineruæ Templũ.

Quinquatrij Ludi.

C N TERENTIO PRIMO IIII VIR TE-
RENTIAE C IVCCV QVI VICIN. HA-
BITANTIB. LAVATIONEM BAL-
NEO [redacted] OPTATISS.

Item.

D M
L COELIVS L.F.OVF
BARONIS
VIVIR PONTIFICII
IIII VIR ITEM TEMPLI
MINERVE ET ALBV-
TIAE VXORI EIVS
COELIVS PAREN. OPTATISS.
M [redacted]

AD montium radices, quorum in vertice Phanum eſt totius ferè Italiæ, Lauretano dumtaxat excepto, celeberrimum DEIPARAE VIRGINI dedicatum; vltra Glareatum Lacum ad Septentrionem, quo in loco tum primum Colles in altum extolluntur, Variſium iacet omnium Gentium Alpinarum, quæ inter ſummas Alpes Lucumonem, & Adulam, vt Tſchudio placet, ad nos attinent, præfectura frequentiſſima, & opulenta. Non defuere ſumma eruditione viri, qui iſtud oppidum vicum

Phanum Deiparæ ad Montes.

Variſium opp.

Varonis

Vicus varronis. Aequicoli, Amænis vicus. Varetina regio.

Varonis appellarint, leuiſſima admodum ſimilitudine nominis adducti. Ego ex Blondo didici inter Aequicolos olim vicum Varronis extitiſſe, qui ætate ſua Amænis diceretur. Sunt item qui a græca dictione Variſium deductum velint Theopompi authoritate moti: qui Varetinam regionem haud longè ab Hadria conſtituit. Cumque nullus locus eius nominis per eas partes reperiatur facilè ad Variſium oculos adiecere. Sed ego loci ſitum inſpiciens (vt interim taceam eruditorum nonnullorum opinionem) a Vallium exitu, quæ in id oppidi plurimæ finiunt, Vallexium ſiue Vallexitum potius dixerim. A duobus. n. lacubus, Verbano, & Lucano, de quo mox dicendum erit, Valles, & circumiacentia itinera in Vallexitum recta extenduntur, & ab alpibus ipſis ad Lacus, & a Lacubus plurimi montes in Vallexitum procurrunt; Sed poſtquam in id loci incidimus: vbi de earum Alpium tractu, quæ Ticinum emittunt, fit mentio, vnum, & illud annotaſſe operæ precium fore duximus. Inter Leopontiorum Vallem, quæ hodie Leuentina dicitur, per quam Ticinus amnis rapidiſſimus a ſummis alpibus nunc Sancti Gothardi decurrit, & Vallem vulgo Meſochi, quam Meſus fluuius alluit a culmine Ocelli, vulgò Sancti Bernardini monte deſcendens. Tertia Vallis interduas continetur, Breuniam vocant. Quæ, & ipſa a Lucumone monte nunc Sancti Barnabæ nuncupato flumen euomit, quod ſupra Bilinzonam oppidum ſeu Bilitionis Caſtrum, vt recentiores volunt apud Polegium vicum cum Ticino in vnum coaleſcit, vt inquit Ouidius.

Vallium exitus. Lepontij Vallis leuentina. Mons Sãcti Gothardi. Vallis Meſochi Meſus fl. Culmen ocelli. Mons Sãcti Bernardini. Val. Breunia Lucumone. Mõs nũc Sãcti Barnabæ.

Maiori perdit nomen in amne minor.

In Valle ipſa habitare populos, qui Breunij vocentur nominis cognatio declarat, vt interim taceam Plinium hoc loco, qui in eo Alpium latere, quod ad Inſubres ſpectat penes Lepontios locat. Sed cum de oppidi ipſius nomine inter eruditos non ſatis conueniat (plurimus. n. diuer-

Bellinzona. Bellitio.

diuerſiſq; appellationibus nuncupatur) quid, & nos de oppidi ipſius nomenclatura ſentiamus: dicere non grauabimur. Sunt qui Birinzonam, Bellizonam alij, ſeu Bilinzonam vocent. Quo argumento recentiores Bilicionis caſtrum dixerint, nec illi aperuere, nec ipſe video. Nos oppidum a Breunis populis cognomentum obtinuiſſe facilè crediderimus. Itaq; non Bellinzonam, vel Bilinzonam, vel cum neotericis Bilicionis caſtrum, ſed potius Breunorum caſtrum, vel Breunizonam dicerem, quaſi Breuni agri zonam ſiue ſectionem, aut finem, calculum huic opinioni addunt Alpium, & Vallis Breuniæ accolæ, à quibus ætate hac etiam Bronzona pronunciatur, quæ quidem vox cognatione ipſa ad priſcam populorum appellationem ſatis videtur alludere. Nunc ad Vallium topographiam, quibus a duobus Lacubus in Vallexitum iter eſſe diximus, noſtra feſtinet oratio. Plures a Verbano, & Lucano Lacubus Valles in Vallexitum finiunt: Sed quinq; ſunt inſigniores. Prima ad Lauenum Verbani portum extenditur, cui è regione vltra Lacum eſt Intrium, & Pallantia, haud procul a Thoſæ ſiue Athiſonis hoſtijs in Verbanum. Et quo in loco Sequanorum, ſeu Burgundionum iter a Beſuntio eorum metropoli in Inſubres deſcripſimus. Adhæret huic Valli Cuuia a vico olim, & nunc vallis præcipuo nomen ſortita. Cuius ditio antiquiſſimæ Cottarum familiæ inter Inſubres paret. Hanc vallem carmine elegantiſſimo olim Io. Stephanus Cotta Poeta percelebris vallis ipſius Regulus qñ deſcripſerit, ad Gannen hoc meo ordine tertiam redeo. Hæc aurifodinis, & priſco æquè, vt, & opulento Monachorum Cœnobio celeberrima eſt. Hæc in oppidum Louinij iuxta Verbani partem alteram viatorem ſiſtit. Sunt qui hoc Lauinium vocent: Quam ob rem viderint ipſi: ego communem vſum loquendi, quò planius intelligar, ſequor. Louinio proximum eſt Germiniacum oppidum vulgo

nis caſtrũ Polegiũ oppid. Breunij opp. Pliꝰ nius.

Breunzona. Breunorũ caſtrũ.

Quinque valles in vallexitum deſinunt.

Lauenus portꝰ verbani.

Vall. prima.

Intrium oppid.

Pallantia oppid.

Sequani, Burgundiones.

Secunda vall. Cuuia.

Cottarũ familia antiquiſſima Mediolan.

Tertia vallis.

Stephanus Cotta. vulgo nuncupatum. Inter hoc, & illud Triſſia fluuius qui Lucanum Lacum exonerat in Verbanum, dilabitur. Putarem aũt huius breuiſſimi tractus fluui quo abundant; A loſa piſce, qui a græcis θρισσα dicitur, denominatum. Lucanum porrò lacum Aur. Albutius noſtri temporis Poeta inſignis, & qui olim magis nominabitur partem Verbani exiſtimat Germiniaci nomenclatura motus, quaſi velit interpretari Geminum Lacum: tam contracto. n. curſu Triſſia Verbanum ingreditur, vt vnus, idemque Lacus videatur, præſertim cum de Lucano, de quo, & a nobis aliquid referetur nulla ab antiquis authoribus quam ipſe viderim, facta ſit mentio. Quarta vallis per vicos Induni, Arciſatis, Vigluuij cliuum vſq; protenditur, indeq; ad Lucanum excurrit Lacum, & ad eam lacus partem maximè, quam portum vocant. Quinta, & vltima a ſtabio ad ripam Sancti Vitalis viculum, qui caput lacus appellatur, excurrit. In alteram mox Lucani partem recta tendentibus occurrit vallis hæc Nouocomenſis vrbi vicina eſt, & proximior. Elegantiſſimæ in Vallexio, ſiue Vallexito antiquitatum Inſcriptiones leguntur. E quibus ne ſequentia perirent hæc tria monumenta, viua reddidit ſua commendatione Alciatus. Quartum in ordine nuper Ambroſij noſtri Calimeri opera, qui huiuſmodi delitijs oblectatur, apud nos viuit.

Marginal notes: Gannæ. Aurifodinæ. Vallis gannæ. Louiniũ oppid. Lauiniũ. Germin. opp. Triſſia. Aur. Albutij. De Lucano lacu opinio. Geminus lacus. Vallis 4. Por. lucani lacus. Alciatus Ambroſius, Calimeri.

I O M

C C A N I A

N V S A R A M

V O T A M

F

L M

Alio

Alio quoq; in loco.

MAXIMA
VERA
IDEA
IOVIS

Id etiam antiquitatis ibidem viſitur.

SEX
PAEONIS
MARCELLI
FIL

Hoc Calimeri noſtri diligentia repertum eſt.

MACRINAE
VERINAE
VALERIVS
LVPIO
CONIVGI
CARISSIMAE

Arciſate opp.

A Vallexio recta ad Lucanum Lacum contendenti; in Valle, cuius a nobis habita mentio eſt, Arciſate oppidum ſanè (vt ipſe arbitror) vetuſtiſſimum eſt. Antiquitatem luce clarius arguunt elaboratiſſima plurimarum inſcriptionum monumenta. Sunt qui arbitrentur, & pro certo habeant municipium hoc a priſcis Aram Cæſaris fuiſſe nuncupatum: Sed dictionem aiunt contaminatam a vulgo paſſim corrumpente omnia. Argumentum huius rei trahunt a Marmore, miræ cum vetuſtatis, tum elegantiæ nuper a ruderibus ſterquilinij, & obliuione extracto diligentia Nicolai Caſtillionei Iuriſconſulti, & mea: auxilio autem Mayni Moccioni, eius Villis opum magnitudine primarij. Ex cuius inſcriptione, qui aderant docti homines, argumentabantur id oppidi a vetuſtioribus Aram Cæſaris fuiſſe appellatum. Nihilque referre atteſtantur Mercurio an Cæſari hæc dicata fuerit Inſcriptio a L. Cominio. Quando Auguſtum conſtet fuiſſe Mercurium appellatum a Romanis. Superq; hoc negocio Horatij carmen celebratiſſimum illud adducebant.

Ara Cæſaris.

Nicolaus Caſtillioneus Iuriſcon.

Maynus Moccionus.

Auguſtus Mercuri' dictus.

Horatius

Siue mutata Iuuenem figura
Ales in terris imiteris alma,
Filius Maiæ patiens vocari;
Cæſaris vltor.

Itaque ego, qui nolo in re tam tenui ſuperſticioſum nimis videri, potius iis aſſentitus ſum, quàm aduerſarios in me concitare. Cum vero quid & ipſe de hoc ſentiam paulò poſt ſim dicturus, Redeo ad L. Cominium, de quo vt plenior cognitio habeatur, ipſam prius inſcriptionem adnectam, deinde qui fuerit, conabor explicare.

L. Cominius.

MER-

MERCVRIO
L. COMINIVS
POLLIO
MILES LEG
XIIII GEM.
BENEFICIA
RIVS LEGATI
CONSVLA
ARAM ET
TECTVM
V. S. L. M.

CVm ex primo belli Gallici commentario C. Cæſarem ex hac noſtra Ciſalpina Gallia delectum in Heluetios traduxiſſe exiſtimatur; non ab re aliqui L. hunc Cominium Inſubrem a Cæſare in militiam aſcriptum fuiſſe: deinde cum diu & feliciſſimè rem nauaſſet, vacatione militiæ non donatum modo, ſed Priuilegijs & muneribus a Galba, vel aliquo alio Cæſare honeſtatum in patriam ſeceſſiſſe in otium perpetuum. Huic opinioni, nec refragabor, nec aſſentiar. Ipſe autem arbitror L. hunc Comminium, cuius & familia apud Inſubres aliquid nominis decoriſq; retinet; non Cæſari; ſed Mercurio, qui Inſubribus maximo honori fuerat; cum quod mercibus, & Lacubus præeſſet; tum quod Mathematici periti Clima hoc noſtrum ſub Mercurij tutela eſſe volunt; Aram dicauiſſe. Cæterum cum huius rei gratia in hanc Arenam mihi è deſcenderim; ad tria illa elementa GEM. interpretanda L. Cominius. Commiⁿiorum familia. Inſubres ſub quo climate.

me recipio: Verum hac in re ſciant omnes non dici a me, quod ſit certiſſimum: Sed quid ipſe ſentiam. Sunt qui Geminatæ interprętentur. Ego Geminæ potius dixerim velut ex duarum reliquijs vnam factam legionem. Cuius etiam mentionem habemus in Commentarijs de bello ciuili. Cor. etiam Tacitus hiſtoriarum author diligentiſſimus Libro decimo nono, legionem hanc geminam ijs verbis celebrat. Vulgata (inquit) Victoria poſt principia belli ſecundum Flauianos duæ legiones, VII. Galbiana & XIII. Gemina cum Vidio Aquila Legato Patauium Alacres veniunt. Hæc ille. Ex ijs itaq; verbis colligimus Legionem. XIII. agnomento geminam fuiſſe. Occurret hoc loco Sciolus mihi aliquis Gallico nomini infenſiſſimus dicens authoritate. T. Liuij non emitti optimum peditatum a Gallia Ciſalpina. Huic autem ego Ciceronem, qui fide, & authoritate decem. T. Liuijs antecellit; fortiter oppoſuerim. Qui tertia, & quarta Philip. Citeriorem hanc noſtram Galliam Florem vocat Italiæ: Imperij Ro. præſidium, & pacis ornamentum. Peditatui præterea Alpino palma datur ab hiſtoricis. Lectum ad hæc eſt a Galba duas legiones has in Gallia ſcriptas eſſe. Arbitrantur ergo Legatum hunc multi, de quo in lapide fit mentio, cuius beneficiarium L. Comminius ſe fatetur: Vidium Aquilam fuiſſe. Dum hæc memoriæ proderem mea, & Merulæ diligentia in Herculearum Thermarum fundamentis in vrbe hac noſtra, vbi nunc Diui Laurentij Phanum colitur: Marmoreus lapis eſt inuentus, in quo eiuſdem Leg. XIII. Geminæ memoria ineſt, cui Rufinus non ſolum Tribuniciæ: ſed alius generis authoritatis pollens præerat. Inſcriptio plurima ex parte confracta eſt, & tot ſuper ageſtis ædificijs ita inter Cementa fuerat obruta, vt niſi ruina eam aperuiſſet, lucem nunquam erat viſura: Vtrunque Marmor vnius eiuſdemque Lapidicinæ, qui Comminij memoriam ſculpſit eandem præſefert manum. Ex ijs porrò inſcriptio-

Gemina legio.

Cor. Tacitus.

Flauiani. Galbiana legio Vidius aquila.

T. Liuius arguitur authoritate Ciceronis.

Thermæ. Herculeę Templum Diui Laurētij. Leg. xiii.

tionibus duabus, ignauiſſimus quiſque ſibi perſuaſerit. Legionem hanc inter Inſubres ſcriptam ab Imperatore, quando & milites, & Tribunus ipſe Mediolanenſis inueniatur. Curtiorum Familia ſiquidem ex qua erat Rufinus Mediolani egregiè floret. Porrò quot dignitates apud Imperatorem (vt aliqui volunt) Galbam, hic Rufinus obtinuerit, hæc declarat Inſcriptio: Tribunatum eius. XIII. Leg. VI. Gem. Viratum. III. Viratum, vt æquitum turmas duceret. Nouiſſimè vt monetis: monetarijsq; præeſſet auri argenti, & Aeris conflandis. Curtiorũ familia.

[redacted] R [redacted] R V F I N O [redacted]
TRIMILLE D XIII.
VI VIR TVRMIS
DVCEN III VIR
A A A F F [redacted] C CVRTI
V S P A T R [redacted]
[redacted] L D D [redacted]

SEd iam ad ſuſceptam Vallis, in qua Ara Cæſaris eſt, deſcriptionem redeamus. Porrò cum Aram Cæſaris dico, oppidum intelligo, vt nonnullis placuit, quod nunc vocant Arciſate; tametſi; quid de eo oppido certius ſentiamus, inferius deſcribemus. Eo in oppido Lapis quoq; viſitur in quo Martialis quidam Mercurio vouit. Omnino vt iam dictum eſt Inſubribus maximo fuit honori Mercurius Tutelaris, vt opinor Deus: Quòd mercium, & Lacuum, quorum magnus apud nos prouentus eſt, cuſtos haberetur. Eius lapidis hæc eſt inſcriptio.

Ara Cæſaris in Inſubrib.

Arciſate.

Mercurius Lacuũ merciũ Deus

MER.

M E R C V R I O
C F
M A R T I A L I S
M A R [redacted]

Luteuij, Memoriola.

INnumera prope eo in oppido ſunt ſaxa litteris inſculpta; Sed omni ex parte contracta ac mutila. Quæ omnino a nobis compoſito prætereuntur.

Luteuij tantum memoriola ſilentio a me non inuoluetur. Quod nomen adhuc noſtris Inſubribus gratiſſimum eſt. Caracterum politia hunc antiquiſſimum eſſe DECLARAT. non vt quidam volunt hominem Celticum, aut Germanum,

L L V T E
V I V S
L A T E R
N V S

Vicus Biſuſti.

IN eadem Valle illinc quinto fermè ſtadio Biſuſti Vicus accedit, Pagus omnino bis terq; vſtus, ſi loci reliquiæ inſpiciantur, In eo, quod memoratu dignum ſit, reperitur nihil, præter Aedes Mayni Moccioni ſatis ſumptuoſè ſtructas, quibus non Vicus modo ille ſed ea Vallis ita ornatur, vt de ijs illud merito dici poſſit.

Mayous Moccioinus.

Vnaq; iam tota ſtabat in vrbe domus.

Cliuium vicus.

E regione orientem verſus æſtiuum Solem Colli imminet Cliuium: Vicus eſt ſanè conſpicus, qui ſibi ipſi nomen indidit in Cliuo conſtructus, a quo velut è ſpecula ante-

anterior, poſteriorq; Vallis latè proſpicitur. In poſteriore Stabula ſunt, oppiduli id nomen eſt, quod Stabium modo vulgus appellat. Arbitror autem fuiſſe Equorum Stabula eorum militum, qui præſidij loco eas partes tutabantur ab excurſione Inalpinarum gentium, quæ ſubito agmine illum tractum populabantur. Ad Collis dorſum, cui Cliuum imminet, duo municipiola viſuntur; Pſaltrium Lapicidinis percelebre, & Iſarſum: vbi antiquiſſimi populi Alpinarum gentium a C. Plinio Hiſarci appellati, ſedes habuerunt. Quod ſi quiſpiam oppidum Arciſate Hiſarcis populis pertinuiſſe exiſtimarit: nec incongruum fuerit, cum loci vicinia, tum nominis ſimilitudine arguere Arciſate dictum, vel Hiſarcorum aram vel arcem, non autem, vt ſupra dictum eſt Cæſaris Aram: vt multis placuit in Vico Cliuij memoriolæ ſunt Albutiorum qui mihi ſunt acceptiſſimi, quod ex ijs tam antiquiſſimis natalibus orti ſint Aurelius poeta egregius ab Alciato etiam celebratus, & Io. Iacobus Harmonicæ muſices peritiſſimus: mihiq; non ob hanc cauſam ſolum; ſed morum ſuauitate chariſſimus. In horum igitur gratiam memoriolam hanc Albutiorum hic annectam.

✠

Stabula
Stabium.
Pſaltriũ
Iſarſum
Hiſarci populi.
Arciſate.
Hiſarcorum Arx.
Aurelius Albutius poeta.
Io. Iacobus Albutius.

LAPI-

L A P I C I O
B R T V T T I D I O
S O T E R I C O
Q V A E S T O R I
A N N I
P R I M I
C V R P R A E S I D I
E T A L B V T I A E
S E X F I L
E X O R A T A E
E I V S C E N T
C E N T O R

Eodem

Eodem quoque in oppido.

D O L O B R A R
S C A L A R I O R
L D D C

MAgiſtratus hic, quem Fabrorum Præfectum vocant; non infimæ ſortis eſt in Caſtris: vtpotè cui cura nō modo metādorum Caſtrorū, Fabrorū, Lignariorū, Carpentariorum, Ferrariorum demandata fuerat: Sed etiā qui Machinas bellicas ad expugnationem vrbium nouas commentaretur, veteres reficeret, ſubterraneos cuniculos faceret. Aquarum detrimentis occurreret. Porrò ex notis illis quatuor intelligimus locum dediſſe diuum Cæſarem. In collis (vt à diuerticulo repetetur fabula) radice, in quo Cliuium imminere diximus Vigluuium iacet, vicus olim Cliuij, id ergo magis Vicluuium. Hoc eſt vicus, Cliuij, dicerem, quam Vigluuium: In eo nulla, quæ ipſe viderim, vetuſta ſunt monumenta. Vallis quinta, & in noſtro ordine vltima: quæ plurimis Oppidis, Caſtellis, arcibus, vaſtatis eſt frequens. Eius regionis incolæ velut per manus acceperint a maioribus conſtanter aſſerunt eo in tractu fuiſſe Equorum ſtabula, vel Inſubrum Principum, aut Ro. Cæſarum: Vnde Stabio adhuc nomen eſt oppidò Vallis ipſa aperta ſatis eſt, & herbidam, habet planiciem ad æquorum greges alendos. Hic fermè tractus, qui memoria noſtra Inſubribus parebat, circum alpes omnis Principum negligentia nunc Heluetijs paret. Plurima in Stabio antiquario viſuntur, & ea quidem elegantiſſima, verum ne longior efficiar, ex multis vnum dumtaxat adnotandum duximus,

Fabrorū præfectus.

Vigluuiū Cliuij vicus.

Val. quin.

Equorū ſtabula.

Virg. poeta Gallicus. mus, vt ex eo liquidò cognoſcatur, quid antiquitatis, leporiſque ſit reliquum, vel vt inquit conterraneus poeta noſter.

Et Crimine ab Vno.
Diſce omnes.

Gallis Inſubribus ẽt fuit æternitatis ꝓ memoriolas cura. Cæterum antequam vlterius progrediar, refellenda eorum opinio eſt, qui arbitrantur, quicquid eſt huiuſmodi ornamenti per orbem terrarum, à Romanis fluxiſſe. Intelligant igitur ẽt noſtris Mediolanenſibus hanc curam, vel vt ſignantius loquar diligentem ſolicitudinem æternitatis extitiſſe. Immo (vt ingenuè fatear, quicquid de hac re ſentio) huiuſmodi opinionis ſum, vt quæ hìc ſunt ab Inſubribus, non aũt a Romanis erectas fuiſſe arbitrer: niſi fortaſſe huiuſce rei præcipua mentio conſtiterit. Sed ipſam tandem Inſcriptionem legamus.

V F
C. VIRIVS VERVS
OVF. MED. VIVIR
IVV PONTIFEX
DECVRI TEM
MANIBVS
FILIORVM SVORVM
C. VIRIO VERIANO
ET VIRIAE C. F. VERAE
QVI VIXERVNT
A N N
QVINOS DENOS

Dicet fortaſſe Virum hunc aliquis ex Romano ciue factum Mediolanenſem, at nos reſpondebimus huic authoritate Ciceronis in oratione pro Cor. Balbo (ſi tamen rectè memini) lege cautum fuiſſe ne quis Inſuber Romana Ciuitate, vel Romanus noſtra donaretur. Hæc Vallis nouiſſima ad Lucanum lacum, & ad eam partem, quæ caput Lacus nomen tenet, terminat, quo in loco ab oppidi eiuſdem nominis vicinitate nomen ſortitus eſt; mons Mindricius. Hunc Alpinæ gentes Montgeroſum; quaſi cum peritioribus dicere velint generoſum montem, nuncupant. Ad hunc Herbipolæ; ſiuæ mauis Herbilegas appellare per Maij menſem ſimplicium colligendorum gratia ex tota ferè Ciſalpina Gallia certatim confluunt. Paulò inferius eſt ad Nouocomum iter ſatis arduum & difficile, quod in montium radicibus & ad ripam Lucani Lacus conſtitutum, per quod tamen a Vallexio ad eam vrbem mercatores portorij difficilimus ire conſueuerunt. Deſcriptus eſt tandem a me tractus vniuerſus, qui a Lario ad Verbanum, & ad Alpium crepidines extenditur. Inter hos autem Lacus Lucanus eſt ab oriente in occidentem excurrens.

M. Cice. per Cor. Balbo. cõditiones fœderum inter Inſubres & Romanos.

Mindricius mõs Mons generoſus.

Lucani Lacus deſcriptio.

Porrò an Lucanum oppidum Lacui nomen, an lacus oppido dederit non ſat ſcio. Satis verò aliquando admirati ſumus (hæc obiter dicta ſunto, poſtquam in huius mentionem lacus incidimus) tot Geographiæ authores, tam Veteres, quam Neotericos, qui vt alijs alij diligentiores haberentur, quæq; minima (& vt inquit ille) Apinas Tricaſq; ſunt ſectati, huiuſmodi lacus non meminiſſe: Cum tamen a Prolitio Illuſtris familiæ Triuultiorum ditionis, quod oppidum ad lacus initium ſtatim iacet, ad finem vſq; vbi Triſia fluuius in Verbanum lacum ſe exonerat. XXV. paſſuum mil. intercedant. Eiuſque latitudo alibi ſit XVI. alicubi. XXIIII. ſtad. conſtet. Hi tamen Eupilis exigui admodum Lacus quem vulgo Puſiani nominant, vnde Lambrus erumpit, inter Inſubres meminerunt. Qui non pro-

Adagiũ de Apinis Triciſque. Prolitiũ oppid. Triuultiorum.

Eupilis lacus. Lacus puſiani.

culabeſt a Licinoforo, quod a pleriſq; Incinum inter inſubres oppidum exiſtimari diximus. Lacus porro huius originem, rationemq; olim adoleſcentes audiuimus a Ioanne Antonio Caſtillioneo fratre inſigni Philoſopho, & Matheſeos peritiſſimo. Qui demum Franciſci Gallorum Regis Phyſicis, & quidem chariſſimus apud Luthetiam Parhiſiorum fato functus eſt. Is Ariſtotelis ſententia aiebat. Non ſemper eadem loca terræ aquoſa eſſe: aut arida, ſed permutari ſecundum fluuiorum generationes & defectus, & non ſemper hoc quidem fieri mare: hoc autem terram perſeueraſſe, ſed fit vt vbi nunc mare olim arida, vbi aũt nunc arida; olim fuerit mare. Hac Philoſophi ſententia, fieri potuiſſe exiſtimabat eo in loco Lacunam quidem fuiſſe, vel Paludes ad inferiora vallium ſtagnantes. Quæ demum erumpentibus per ſubterraneos Cuniculos aquis copioſioribus ſolito Lacus formam receperint. Hanc autem rem factam credebat poſt Imperij Romani inclinationem vndique in Galliam hanc Ciſalpinam, velut in propugnaculum totius Imperij firmiſſimum inuadentibus Barbaris. Quorum ætatè litterarum non modo, ſed artium quoq; ſtudia peſſum ierant, & omnia ignorationis nebula prorſus obducta, vt facilè defuerint authores, qui rem tanti momenti ad poſteros tranſmiſerint. Verum vt ad rem redeam omnino conſtat in altiſſimis montibus magnas quoq; & immenſas ſpeluncas eſſe, & in eis aerem ob cauernarum humiditatem in aquas reſolui. Cum igitur immenſus ſit aer, ac perpetuò agat, hinc fluuiorum ſunt origines perpetuæ. Sic Anaximenes putabat ex aere gigni omnia. Sunt qui has aquarum omnium ſcaturigines oceano potius attribuent, & in eundem redire. Idemque teſtantur, & Sacri Codices primo Eccleſiaſtes. Quibus rationibus puto ſatis conſtare in maximis montibus ſubterraneos ſpecus, crebris & redundantibus adeo aquis oppleri, vt aliquando montium latera erumpi ſit neceſſe; vel arua ſtagnari, atq; obrui,

Lãbrusſſ. Licini ſorum. incinum

Io. Anto caſtillio. Phyſic.

Anaximenes Phil. putabat omnia ex aere procreari

Eccleſiaſtes.

obrui, vel conualles aquis inſolitis ſubitò in paludes, & plerumq; in lacus conuerti. Huic fratris opinioni ſuffragatur res, quam ipſi poſtea vidimus, dictu mirabilis, & quæ humanam penè fidem videtur excedere; eam tamen hic Cāpilioniū vicus. Cāpionū annectere non grauabor. Dum Campilioni (vicus eſt ad ripam Lucani Lacus expoſitus, vulgus Campionum vocat) bellis in patria ſæuientibus agerem anno Virginei partus. XXVIII. ſupra mille, & quingentos per Octobrem menſem [niſi me fallat qualitas temporis] quarta fermè noctis vigilia a montis latere, qui oppido ad orientalem plagam imminet, tantam aquarum illuuionem; ſubitamq; præter omnium opinionem terra euomuit nullis pluuijs, nulla ſeuiente tempeſtate, terræve motum præeuntibus vnius diei & noctis; & quinque horarum ſpacio; vt iam de Mira aquarum illuuio. omnium ſalute deſperaremus; Vniuerſique Lacus accolæ non de ventura vniuerſi orbis conflagratione, ſed de ſecundo Aquarum Cathacliſmo vererentur. Tantus verò pauor nos, qui huiuſmodi innundationibus viciniores eramus, inuaſit; vt ædibus derelictis non cacumina montium, quæ & aquis operiri hæſitabamus aſcendentes, ſed conſenſis piſcatorijs Lembis, quos caſus offerebat, aquarum procellas fugientes in aquis ſalutem ipſam conſtituerimus. Eædem ferè Aquarum innundationes ſexto fermè hinc anno in Suburbijs Nouocomenſibus a latere montis, qui Templo diui Abondij imminet ſubito eruperunt: quæ breui tamen temporis ſpatio exſiccatæ ſunt. Eius Templi Anti- Philipp. Caſtil. ſtes, vel [vt aiunt] Commendatarius eſt Philippus Caſtillioneus Inſubrum Senator integerrimus, vir omni ex parte reuerendus, qui collabentes vetuſtate eius Cænobij Aedes magnificentiori forma Auguſtiores reddidit. Ex ijs colligi nullo negocio poteſt montes inter lacus Larium & Lucanum exſtantes aquis omnino prægnantes eſſe.

Et olim vel illic Lacum fuiſſe nullum, aut ſi fuerit, adeo anguſtum extitiſſe, vt eum Coſmographi memoratu indi-

gnum

gnum duxerint. In Lucanum lacum ſe, quem ipſe viderim, nullus inſignis fluuius exonerat, & nihilominus Triſiam emittit tanta copia, vt is nauium capax eſſet, niſi ſaxoſæ anguſtiæ, præcipiteſque Cataractæ penitus obſtarent. Hæc omnia facilè probant aquis montes prægnantes eſſe, fluuius ab exitu ad hoſtia inter Louinum, & Germiagum oppida ſtadijs fermè XLVIII. decurrit. Ex lacu igitur ipſo, quem Lacunam fuiſſe exiſtimamus, oppidum Lucanum, quaſi Lacunum diceres, ſecunda vocali præpoſita nuncupatum arbitror. Neque nos latet ex recentioribus, & quidẽ eruditiſſimis vocabuli Lucani ſimilitudine deceptos hoc in tractu Gaunos populos locaſſe: Quorum tamen nulla apud Strabonem & Ptholomeum, & ipſum Plinium diligentiſſimum antiquitatis obſeruatorem mentio. Porrò videntur innuere Lucanum nunc dici, quod olim Ingaunum mutatione I. in L. N. in V. G. in C. & abiecta V. Verum vbi hi populi nuſquàm gentium reperi. Niſi fortaſſe velint Gaunos eos Populos eſſe quos (vt inferius dicemus) Plinius in recenſendis Alpinis gentibus Libro tertio Naunes appellat. Veluti plurima apud authorem hunc populorum nomina corruptè legantur. At nos Gaunos, vel vt alij dicunt Gaunes. In tertio inflexu, in regione Vallis Gaunæ a nobis deſcriptæ nominis cognatione illecti verius collocabimus, quam apud Lucanum Lacum. Sed iam a Lacu ipſo paulò inferius recedentes ad Solbiatum Vicum peruenimus, qui Orobios ab Inſubribus ſeparat: vulgo Diœceſis (tametſi dictio hæc plane græca ſit, qua ſignificatur diſpoſitio, ſiue diſpenſatio: aut adminiſtratio, vel iuriſdictio) Nouocomenſis dicitur. Sunt huiuſce nominis plures apud Inſubres pagi. Hos Nicolaus Caſtillioneus dictos atteſtatur, quod in ſolo ſint Beato, hoc eſt diuiti, opulentoq; Porrò hoc quo ager Mediolenſis a Nouocomenſi diuiditur, cæteris longè Beatius arbitror. Non modo quod inter has vrbes medium ſit: Sed

quod

Triſia fl.

Lucanus Lacus.

Lucanũ opp.

Lacunũ.

Gauni pop.

Plinius.

Ingaunũ

Gauni.

Naunes.

Gaunes pop.

Vallis Gaunæ.

Solbiatũ Vicus.

Nicola. Caſtil.

Orobij.

Solũ Beatum.

quod ad agrum Nouocomenſem attineat, qui non tantum tribus Plinijs celebratiſſimus eſt, ſed etiam Benedicto Iouio, qui ſi omnibus huius ætatis viris doctiſſimis conferretur, non erit huiuſmodi collatio iniqua, quando ſit non minus omnium bonarum litterarum ſtudio, quam inculpatis moribus ſpectabilis. Hunc igitur cum ſciam Orobiorum, antiquitates tum maxime eas, quæ ad Nouocomenſes ſpectant, diligentiſſime annotaſſe: Inde pedem refero; ne in alienam (quod aiunt) meſſem manum inferam. Cum tamen tractum omnem, qui agro Nouocomenſi adhæret; inter vtrumque Lacus Larij cornu adiacentem, iam dudum deſcripſerimus. In primiſq; Vallem quam Aſcinam nuncupant ab Angulo videlicet terræ extremo, in quo Belaſium olim [vt audio] Bilacum dictum oppidum Longobardorum viſitur; ad Lacum Eupilim, qui in fluuium Ombronem exonerat. Mira ac propè incredibilia hoc in tractu ſunt Gallorum Inſubrum Monumenta; quæ ante me annotata, & in lucem edita fuerint, non ſat ſcio: Vnum vel illud tamen non omiſerim. In valle ipſa Aſcina Franciſci Sfrondati omnis Doctrinæ Viri ſingularis, Ampliſſimoq; in Senatu Inſubrum Cæſareo in Vniuerſo Terrarum Orbe celebratiſſimo, Senatoris, eius Vallis Principis, opera, Lapis Marmoreus grandioribus litteris inciſus, in hanc vſq; diem ſepultus, in lucem prodijt. Cuius antiquiſſima Inſcriptio, Inſubrum Magnificentiam teſtatur, quorum opibus & animorum magnitudine, ac liberalitate, oppidis Regionibuſq; ipſis cognomenta indita eſſe videmus. In eo ſiquidem Mediolanenſis familiæ Burrorum, quæ etiamnum in vrbe floret memoria legitur. Inſcriptio ea eſt.

[Margin notes: Bndictus Iouius. — Cor. Tacitus. — Belaſium oppid. — Bilacum. — Franciſc. Sfródat. Senator cæſareus Senatus Inſubrũ toto orbe celeberrimi.]

GE-

GENIO ASCI
P PLINIVS BVRRVS
ET C PLINIVS
AETERNI

GAudentius Merula, vir doctus, & diligens, Burros ipſos dictos exiſtimat non quaſi Birrhos a colore videlicet ruffo: ſed quod pro gentilitijs Inſignijs bouem habeant caudatum: meminiſſeque ait huius fermè rei Seruium Grammaticum in illo Georgicorum carmine.

Continuò in ſyluis magna vi flexa domatur.

In Burim;

Martialem quoq; libro (ni falleretur) quinto, dicit Burrorum mentionem facere, cùm inquit ad Muſam.

Sic Burrus cito ſentiat parentem.

Cuius carminis interpretes aiunt Cornelium Tacitum Burri cuiuſdam etiam memoriam commendauiſſe. Hæc dicta obiter etiam ſunto, vt intelligant Inſubres, hoc eſt, Mediolanenſes eſſe ſe cum antiquitatis, tum Ingenij gloria percelebres. Locus hic etiam me admonet, vt non poſſimus, & nos doctiſſimorum hominum ſententiæ non aquieſcere. Qui C. Plinium Naturæ ſcriptorem Veronæ præclaræ alioqui, & antiquiſſimæ Vrbi non eſſe natum, ſed in Nouocomo: aut potius in Inſubribus. Faciunt ad horum opinionem Memoriolæ Pliniorum penè innumeræ, quæ paſſim Mediolani, & per oppida, vicoſque Inſubrum viatoribus ſunt obuiæ. Singulis etiam fermè diebus adeo Pliniorum monumenta priſca effodiuntur inter Inſubres, vt ſit penè impium, cum tot Pliniorum nomina ſaxis inciſa paſſim reperiantur; Plinium ipſum ad Inſubres non pertinere. Nunc in patriam redeo.

D. Plinii aut Nouocomẽſis aut Mediol.

Paulo vltra Caſtillionum ad Valliculæ ingreſſum, quæ in Vallem Aræ Cæſaris, vel Hiſarçorum ducit collis obijcitur, in cuius vertice Vicus ſitus eſt, cui Malenato nomen eſt, Latomijs non contemnendis inſignis. Collis ipſe aggeris effigiem oſtentans Valli opponitur. Huius radices radit Orona vorticoſus amnis. Qui duobus milibus paſs. a fontibus fluens Vagus, vados vſque labitur. Collectis mox in vnum aquis Vallis faucibus ita coarctatur, vt hoc in loco nequãm vadari poſſit ob aquarũm periculoſam pernicitatem. Maiores noſtri Inſubres ob publicum commodum flamen ponte coniunxerunt, in cuius arcu dum in fluminis ripa ego, & Nicolaus Caſtillioneus æquis inſederemus peruetuſtam ſilici inſculptam inſcriptionem animaduertimus, quæ tametſi interpretationem non admittat, gratiam tamen illam antiquam nonnullæ literarum notæ præſeferebant. Porrò crebris fluuij Illuuionibus, & pluuiarum procellis plurima ex parte abolita inſcriptio eſt. Non potuimus non amanter dolere opus ipſum cum authoris nomine ferè conſumptum. Et ſi non pontibus modo: ſed vrbibus quoq; & regnis florentibus ſimile excidium eueniſſe legerimus. Hæc habuimus, quæ de Inſubrum Gallorum antiquis ſedibus ſcriberemus. Quod ſi opinioni ſatis tuæ minus factum fuerit, aut ſi quid errati occurret, vel perperam dicti, tui fuerit muneris Lector optime clementius ignoſcere: hocq; te facturum præſertim confidimus ſi cogitabis quanta ſit difficultas exoletis ſplendorem, nouis authoritatem villibus gratiam addere. Ex vetuſtioribus qui hæc aperuerit, fuit nemo, Plinius, & eo prior Strabo veluti Canes nilotici vix indicata Vrbe Metropolitana diffugiunt. Nouariæ ne quidem meminit Strabo: celebrauit tamen Aſcram Vicum villiſſimum, & Hippocrenen fontem. Sed quid ego Græcos inſimulo? Ponponius Mela, & Solinus, apud quos Apiæ ſunt Tricæ [vt iam dictum eſt] Mediolanum, vrbem

Latomiæ. Orona fl. Strabo. Plinius. Nouaria.

toto

toto orbe celeberrimam, & lumen Italicarum vrbium ſilentio æterno inuoluerunt. Hæc res effecit, vt cum ruſticarer Vindemiarum tempore, & exhilarandi animi gratia eam Inſubrum regionem, quæ ad Alpes vergit perluſtraſſem, hæc quantulacunque ſunt, annotarim, nulla captandæ gloriolæ aura, aut iactandi ingenij vires mei, quæ nullæ ſunt gratia: Scito igitur hæc a me tantum congeſta fuiſſe, vel vt elegantiora ingenia ad id operis excitarem, vel vt alijs ſcribendi anſam pararem. Turpe .n. fore arbitrabar, vt ſedes earum gentium, quæ vniuerſo poſt euerſam vrbem Romanam Orbi fuere terrori, prorſus ignorarentur. At non defuerit aliquis, qui dicet fortaſſe, quid eſt cur ita a Gallis origines iactes Inſubrum, cum, & Germani varijs temporibus veſtri fuerint authores? Scimus in Romani Imperij occaſu non modo Italiam. Sed Hiſpaniam, & Africam, Ciſalpinam præſertim Galliam Barbaricæ libidini patuiſſe: nihilq; propterea referre a Gallis ipſis, an a Gothis, vel Longobardis Germanica ferocitate ferocioribus nobis ſint ſecunda Incunabula: cum verè Romanus is ſit (vt a Romanis exordiamur) qui Romanorum artes, ſtudia, & mores tenet. Authorum verò nomina è quibus Topographia hæc noſtra emanauit, ex antiquis fermè nulla ſunt; cum de Gallorum aduerſus Hetruſcos in Ciſalpina Gallia primò nullus, quem hactenus viderim, author ſcripſit: nec tum erant fortaſſe latinæ litteræ. Hetruſci verò ipſi, quorum opes ante Romanorum arma terra mariq; ſupero, & infero latè, vt Liuius refert, patuere: non modo rerum ſuarum, & geſtorum hiſtoriam poſteris non reliquerunt; Sed nec litterarum ſæculi ſui Caracteres, quorum reliquiæ adhuc apud nos extant, interpretationem admittunt. Qui tamen noſtris rebus lucis aliquid attulere, Græci magis, quàm Latini fuere: hoſq; ſequuti ſumus Polybium. ſ. Scipionis Africani præceptorem, Trogum, & Plutarchum,

Peroratio.

Gothi. Longobardi.

T. Liuius nomini Gallico, tametſi ipſe Gallus extiterit, plus æquo iniquus eſt. Vtinamq; tam diligentior (vt ipſum decebat hiſtoriam ſcribentem] fuiſſet in ijs exquirendis, quæ in Ciſalpina Gallia oppreſſis Indigenis Hetruſci geſſere, & quid Galli tumultus in Hetruſcos excitarint, Duce Belloueſo, quam eorum gloriæ, & rebus geſtis fuit infenſus. Memoriæ hæc æquiore animo (adſit verbo venia) Græci, quam Latini prodidere. Ipſe autem ſub nube Decadis primæ libro quinto Gallorum tranſitum in alpes, & mox in Italiam atteſtatur ſe ab alijs accepiſſe: neq; contendit tum primam Gallorum profectionem in Italiam fuiſſe: Sed continentem de eis ſic eſſe memoriam. Fuere.n. Galli ante Tarquinium regem Romanis incogniti: cum regionum fines, & imperium nondum dilataſſent, & ante primum contra Gallos bellum, (tametſi eorum nomen ad Romanos deueniſſet) nulla tamen prorſus cognitio eis erat. Quando primum in Italiam ex vlteriori Gallia prorüperint: eoq; minus Alpium notitiam habuere. De his vero, quæ a recentioribus nonnullis paſſim pro hiſtorijs circumferuntur, quorum nomina modeſtiæ gratia ſubticemus, Bone Deus, quæ figmenta, quæ deliramenta, quæ mera ſomnia? Sanè quæ ante Romanorum incunabula in Gallia Ciſalpina, & Italia poſt primam Gallorum irruptionem citra Alpes, eoq; magis regnantibus citra Apenninum Hetruſcis tanta obliuione obducta ſunt, vt locorum, & populorum nomina ſunt, interierint. Itaq; eorum geſta prorſus ignorantur. Lectum eſt ab Hetruſcis hoc in noſtro tractu Vrbes duodecim conditas eſſe. Quis harum nomina mihi recenſebit? Quid? quod, & Alpinæ gentes, quæ à. C. Plinio rerum antiquarum authore diligentiſſimo enumerantur, a nullo, quem ego ſciam, certo recognitæ ſunt. Interiere cum populis, & populorum nomina, paucis exceptis, quorum vel calamitates, vel virtutes ſcriptorum dili-

Vrbes XIII. ab hetruſcis in Ciſalpina Gallia conditæ.

Plinius.

Triumpilini,

diligentia æternitati conſecratas ab obliuione vindicauit. In Alpibus ſiquidem quæ verſo ad Italiam pectore Auſtrum ſpectant, Plinius populos enumerans ab Auguſto Cæſare deuictos, hos ſigilatim recto ordine proprijs nominibus deſcribit: Triumpilinos, Camunos, Vennones, Vennonetes, Hiſarcos, Breunos, Naunes, & Focunates. Triumpilini, qui primi ab ipſo recenſentur, a pleriſq; & quidem doctiſſimis viris pro Euganeorum reliquijs habentur, qui iuxta Larium Lacum olim habitarunt; quorum regio Vallem tellinam, quæ & Volturena a Catone dicitur, attingit, horumq; oppida eſſe præcipua opinantur Grauedona, ſiue Glebedona, Glarea, Suricum, Doncum, & Muſſium vnicoq; nomine Triplebem vocant, hacq; nominis ſimilitudine ducti Triũpilinos dixere. Sed cum Camuni populi a Plinio poſt Triumpilinos recto ordine numerentur, veriſimileq; ſit authorem tam diligentiſſimum præpoſterè populos hos non deſcripſiſſe. Exiſtimarim magis ipſe Triumpilinos eos eſſe, qui Vallem cui Triumpiæ nomen eſt, inhabitant. Quæ quidem Vallis iuxta Plinij deſcriptionẽ Camunorũ Valli proximè inhæret. At Camuni ipſi, haud dubiè Camonicam Vallem vulgo dictam, per quam Ollius amnis ex Sebuno Lacu labitur, incolunt: Camuli pro Camunis apud Strabonem leguntur. Vennones populi hos ſequuntur, quos Strabo Lib. IIII. Rhetiæ populos vult eſſe apud venuſtam vallem ſitos. Cuius ſententiæ & ipſe Plinius aſtipulatur, dicens Rhetorum gentes eas ortum Rheni fluminis tenere. Cuius quidem rei maxima nos ſępe detinuit admiratio, quanam videlicet ratione Plinius Vennones inter Alpinas gentes ad oram Italiæ, e regioneque eoſdem in Septentrionem ad Rhetos ſpectare aſſeruerit. Ex recentioribus ſunt qui exiſtiment eos eſſe Vennones, qui hodie Hengadini vocitantur, apud quos Aenus fluuius ex Iulijs alpibus ortum ducens per Curienſem diæceſim Aeni pontem, vul-

Camuni.
Vẽnones
Vennonetes.
Hiſarci.
Breuni.
Naunes. vel Gaunes.
Facũates
Euganeorũ reliquę
vallis tellina.
Volturẽa
Grauedona.
Glarea.
Suricum.
Doncum
Muſſium.
Triumpilini.
Triũpina Vallis.
Camioni
Camonica vallis
Olli' amnis.
Sebunus Lacus.
Hengãd.
Aenus fl.
Aeni põs
Ynpruch.

gò

gò Iſpruch præterluit. Nobis verò huiuſce rei cauſa ea eſſe videtur, quam & Plinius non ignorauit Vennones, videlicet ipſos olim ad Alpes vſq; Tridentinorum latè patuiſſe, meritoq; Plinium eoſdem populos ad Rhetiæ & Italiæ oras collocaſſe? Cum tamen vnus idemque populus omnino eſſet. Idem quoq; & de Leopontijs legimus, qui inter Heluetios, Sedunos, Salaſſos, Inſubres, & Rhetos ſiti vltra, citraque Alpium iuga inter adiacentes valles habitant. Ad Vennonetes tranſeo; quos affirmare non auſim eos eſſe, qui Ventonini primo, mox Vatellini ſunt nuncupati neq; nos mouent Catonis, Origines illæ, quæ vt diximus ſuſpectæ ſunt latinis auribus. Qui Volturenam vallem ipſam appellat, cuius nominis nec Plinius ipſe vſquam meminerit, magis conſentaneum igitur erit exiſtimare Vennonetes eoſdem fuiſſe & Volturenos cum eorum regio ab Oriente Vennonibus adhæreat, à meridie, Camunos, & Triumpilinos habeat. Hiſarci populi Lacum Lucanum attingunt, quorum oppida ſunt Hiſarcum, vel Hiſarſum, vt nunc dicunt, Pſaltrium, & Arciſate, nec eorum ſententia nobis ſatis arridet, qui Meſaucos populos pro Hiſarcis legendos eſſe apud Plinium putant, quorum ſedes hodie Meſochi Vallis ſiue Myſochi nominatur. Breuni paucis ferè mutatis & adiectis litteris antiquum quoq; nomen ſeruantes Bregnij dicuntur inter Leopontios Leuentinos, & Meſochi vallem ſiti. Naunes (vt diximus) apud Plinium leguntur. Hi partem alteram Lucani Lacus ad pontem amnis Triſiæ, & prætereà Vallem totam Gaunæ nuncupatam in Vallexitum vſq; occupant. Nouiſſimi ſunt horum populorum Focunates. Qui quoniam in Alpium latere, aut Vallium angulo habitarint, haċtenus quod ipſe ſciam, ignoratur. Non deſunt tamen, qui diligentius alpium intima perſcrutati ſunt, a quibus hi populi collocantur in ea valle, cui Maggiæ nomen eſt iuxta Leopontios, hæ gentes erga rectà ad Alpes ſummas, & ad

Trident. Lepõtij. Heluetij. Seduni. Salaſſi. Inſubres. Vennon. Vẽtonini. Vatelini. Hiſarci, Pſaltriũ oppid. Arciſate. Meſauci pop. Breuni. Bregnij. Lepõtij. Leuetini. Gaunes. Põs Triſ. Ganne vallis. Focunates.

eam partem, quæ ad ortum Rhodani è regione vergunt, ſpectarent. Hæc de populis, quos Inalpinos Plinius appellat, hactenus dicta ſufficiant: Id aũt a nobis libentiore animo factum eſt, vt intelligas Lector optime, quàm minimam nobis Alpinorum populorum cognitionem veteres reliquerint.

Cæterum quia cum Plinio ſemper Ingenui animi eſſe duximus per quem profecerimus liberè profiteri: viſum eſt hac in parte tribus præcipuè authoribus huius noſtri laboris primas Laudum partes adſcribere, ANDREAE videlicet ALCIATO, Incomparabilis, & candoris, & eruditionis viro, qui primus vetuſtiora nobis hoc in negotio nomina in hanc vſq; diem obſoleta, & incognita in lucem reuocauit. Poſt Alciatum Gaudentio Merulæ, qui felici pollens ingenio, & doctrina ſingulari, Ciſalpinam Galliam omnem longa obliuione ferè ſepultam, viuam reddidit. Tertiæ merito debentur Henrico Glareano, Ioachimo Vadiano, & Aegidio Tſchudio, quos tamen domi, quàm foris diligentiores arbitror. Horum exemplo plurimi (vt audio) loca propria perluſtrabunt, & ſingula diligentius contemplabuntur: vt & regionum, & populorum nomina, quomodo interierint, planè nobis fiant cognita.

Et quoniam quandoque bonus (vt inquit ille) dormitat Homerus, & cum non omnia poſſumus omnes, tantoq; magis vni non datum eſt ſcire omnia, horum nouiſſimus accedo, qui locos ab ijs prætermiſſos, vel intellectos perperam hoc libello colligi ſperans ſcilicet facturum me poſteritati operæ precium cum diligentius hunc ordinem inſpexerit, non tam ab hiſtoricis, quàm a coniecturis veriſimilibus, Lapidum inſcriptionibus, & accolarum obſeruatione deductum. Vſus ſum porrò hac in re exactiſſimo Nicolai Caſtillionæi Legum Interpretis, & Ambroſij Caſimeri conſilio, Qui in medijs (vt ita dicam) ſalubrum viſceribus nati, & educati, acri eorum ingenij acumine omnia

exactiſſimè perluſtrarunt, & ex ruinarum priſcarum veſtigijs, recentiorumq; nominum interpraetatione pleraq; nobis tradiderunt. Poterunt igitur huiuſmodi delitiarum ſtudioſi, tametſi leuem præſtiterimus operam, hiſce noſtris lucubratiunculis ſatis adiuuari. Quando (vt inquit Fabius) continuò in motu omnia videantur, nihilq; dum viuimus, quieſcit. Alia ſiquidem pereunt, & alia quotidie in lucem prodeunt. Forte autem ita auguramur. Continget.n. vt ex recentioribus politiſſimum aliquod ingenium aliqua huius generis antiquariorum certiora in ſtudioſorum gratiam effodiat, diligentioreque cura ad exemplum noſtrum, quod ad patriæ noſtræ, & dignitatem & antiquitatem pertinere videbitur libro ſuo ſit additurus. Laus Deo optimo max. Deiparæq; Virgini.

Bonauentura Caſtillioneus, Ioanni Baptiſtæ Spetiano Cæſareo Senatori, & Primario Iuſtitiæ Præfecto viro Doctiſsimo & Integerrimo. S. D.

Occelū. OCcelum Oppidum, cuius Cæſar primo Commentariorum meminit (vt ingenue fatear) ex plurimis vnus aliquando exiſtimaui eſſe, quod Ptolomeus Oſſellam inter Lepontios Libro Tertio vocat. Mouebar non tam cognatione nominis, quàm Cæſarianis verbis, qui eo in libro ait: Tres legiones quæ circum Aquileiam hyemabant ex Hibernis educit, & qua proximum iter erat, per Alpes in vlteriorem Galliam ire contendit. Cum itaque Cæſar ex Aquileia Carnorum, legiones moueret proximum illi iter nullum eſſe debuerat, vt in Gallias proficiſceretur; quam per Alpes Lepontias, quæ proximiores Aquileiæ eſſent quæ Graiæ Peninæ aut Cottiæ, & .n. ſi iter ipſum recte computetur, veriſimile eſt Cæſarem ab Aquileia

in

in Inſubres, inde breuiſſimo traiectu lacus Verbani per Agones Oſcellam, & vallem veterem, de quibus diximus, ſperato Sempronij Monte, per quem in Sedunos iter eſt, legiones eas in Gallias traduxiſſe. Neq; defuere qui noſtram hanc imo quàm plurium doctiſſimorum ſæculi noſtri ſententiam improbarunt. Qui per alpes Graias vbi nunc Tarantaſiæ Metropolis reliquiæ viſuntur, cum legionibus ipſis iter feciſſe volunt. Hoc maxime argumenti freti, quod Cæſari Alpes ſuperanti occurrerint Caturigies: Garocelli, & Ceutrones, populi haud dubie huiuſmodi Alpium iuga incolentes, qui locis ſuperioribus occupatis exercitum itinere prohibere conarentur: Cognomentoque Nominis oppidi Ocelli ad Chielanum vicum haud longe ab Auguſta Prætoria Sallaſſorum oculos adiecere, quem Ocelum omnino eſſe affirmant. Ego vero tametſi authoritati tantorum virorum, tum maximè eorum, quorum opera, & ſtudio plurima vetuſtatum nomina obſoleta, fæliciter in lucem ſunt prolata aduerſari nolim: ſed ea tantum cauſa, vt quæ veritati conſona ſunt, tuear: quid & ipſe nouiſſimus de oppido ipſo ſentiam veriſimili coniectura rationibuſque in medium afferre conabor. In primiſq; doctiſſimi Glareani, & diligentiſſimi Tſchudij Heluetiorum ſententiam ſequor, qui Ocelum, cuius Cæſar meminit non inter Lepontios, eoſq; minus apud Salaſſos; ſed iuxta minorem Duriam fluuium in Cottijs alpibus locant: Amnis hic a Genebro monte (vulgo dicto) qui Cottijs alpibus adſcribitur ortum ducens Ours oppidulum (vt Itali vocant) attingit; Galli mutata R. in L. litera non ours, ſed Oulx nuncupant. Dictio ipſa omnino Celtica haud dubie oculum ſonat, quam, vt pleraſq; alias ex Celticis more ſuo Latinas Cæſar fecit. Vicus ipſe Ours, vel Oulx, Venienti in Citeriorem Galliam ex Ebrodunis vlgo Ambrum, per Brigantios hodie Brianſon, primus ſe offert: Loci ſitus cum Ocelo Cæſaris conuenit,

Chielan. opp.

Duria

Ours Oulx

Ebroduni.

Brigātij.

uenit, qui Citerioris prouinciæ extremum oppidum eſſe vult. Quæ quidem ſententia cum Chielano vico Salaſſorum minimè quadrat, pleraque etenim poſt Chielanum ad Alpes vſq; Graias Oppida, & municipia, & quidem antiquiſſima numerantur, vt meritò extremum Citerioris prouinciæ oppidum iuxta Cæſaris ſententiam exiſtimari recte non poſſit. Poſt Oulx ſeu Ourx Amnis ipſe Durias minor Scingomagum vicum ambit (vulgo vt nobis videtur) Seiuſianam, vel Suſanam; Indeque Seguſium vrbem alluens ortum verſus apud Auguſtam Taurinorum paulò poſt in Padum dilabitur. Oppidi igitur nomenclatura quæ magis ad Ocelum, de quo Cæſar, quam ad Chielanum alludit, & quod locus hic extremus ſit Citerioris Prouinciæ; Tum, quod Cæſar inde ideſt ab Ocelo, in fines Vocuntiorum vlterioris Galliæ peruenerit, hæc facilè arguunt. V. ipſas legiones per huiuſmodi alpes, non autem per Graias a Cæſare traiectas. Vocuntios Ptolomeus inter Iſaram, & Rhodanum Allobrogibus vicinos ad orientem deſcribit. Raymondus Marlianus Doctus idem, & diligentiſſimus, vbi nunc Vaſatium Delphinatus oppidum ſitum eſt, Vocuntios locat. Inter familiares Ciceronis Epiſtolas illa Planci quæ incipit Antonius Idibus Maij ad forum Iulij cum primis copijs venit, Vocontiorum meminit: in eadem æpiſtola legitur. Ventidius ſpatio bidui abeſt ab eo. Item Lepidus ad forum Vocuntij: qui locus a foro Iulij IIII. & XX. millia paſſus abeſt. Cum verò Plancus dum hæc ſcriberet alio in loco teſtetur ſe in Ciuerone oppido Allobrogum vltra Iſaram conceſsiſſe, procul dubio hodie Chiamueri, facile colligi poteſt forum Vocuntiorum, in quo Lepidus conſederat inter Ciueronem, & Forum Iulij Narbonenſis Prouinciæ, vulgo Frigium conſtitutum fuiſſe: a quo ſi Planco teſte forum Vocuntiorum. XXIIII. millibus paſſuum abeſt, abſurdum omnino Cæſari fuiſſet per alpes

Scingomagus vicus. Seguſiū. Auguſta. Taurin. Vocūtij Raymundus. Marlian. Vaſatiū. oppid. Forū vocuntiorū Ciuero, oppid. Iſara fl. Chiamu. For. Iulij Frigiu vulgo.

Graias Legiones traduxiſſe, & ab eis in meridiem, fines Vocontiorum attingere, qui per Ceutrones breuiori admodum itinere ad arctum, in Sebuſianos, ad quos iter dirigebat, peruenire valuiſſet. Vocuntij igitur, vt dictum eſt, Ptolomeo teſte, quod, & Cæſari innuere videtur: inter Iſaram, & Druentiam flumina quæ in Rhodanum exonerant locati olim fuerunt. Et qui per alpes Graias, ideſt per Tarentaſiam in vlteriorem Galliam proficiſcuntur, Iſaræ fluenta vix attingunt: nemo ideo luculentius clariuſque Cæſare tranſitum ipſum deſcribere poteſt: Qui inde a Vocuntiorum finibus mouens in Allobroges peruenit, & ab Allobrogibus in Sebuſianos populos, vltra Rhodanum ſupra Lugdunum, Lacum Lemanum ad ortum pertingentes, vulgo, Pays de Bourg in Breſſa, nuncupatos, a quibus (vt exiſtimo) Sabaudiæ Principes, quod populis ipſis primo Imperitauerint, non aũt a vadis Sabatijs: aut a Salutienſibus (vt nonnulli volunt) nomen ſortitos, facile crediderim: Non opportuiſſet inquam Cæſari in Vocuntiorum fines perueniſſe. Indeq; per Allobroges: vt in Sebuſianos proficiſceretur, ſi [vt doctioribus noſtris placet] eius tranſitus per Ocelum oppidum, ideſt Chielanum, & per alpes Graias in vlteriorem Galliam fuiſſet: Breuiori etenim itinere, vt pote bidui tantum ſpacio a Graijs alpibus Cæſar diſcedens, in Sebuſianos inter conficere potuiſſet, abſque eo quod Allobroges: eoque minus Vocuntiorum fines attigiſſet. Perinde ſiquidem Cæſar feciſſet, ac ſi quiſpiam a Mediolano Auguſtam Prætoriam petiturus Dhertonam primo, mox Statilienſium fines ingreſſus: Albam Liguſticam, & Auguſtam Taurinorum adiret. Vale vir doctiſſime.

Iſara fl. Druentia flumina.

Sabaud. Vada ſabaudia.

DIS-

541

DISCORSI
DI ENEA VICO
PARMIGIANO,
SOPRA LE MEDAGLIE DE GLI ANTICHI
DIVISI IN DVE LIBRI.

OVE SI DIMOSTRANO NOTABILI ERrori de Scrittori antichi, e moderni, intorno alle hiſtorie Romane.

AL MAGNANIMO ET INVITISS. SIGNORE, IL S. COSIMO DE' MEDICI DVCA SECONDO DI FIORENZA.

O. P. D. P.

ENEA VICO PARMIGIANO.

FV già Coſtume de gli antichi ſcrittori nelle prime età, Illuſtriſs. & Eccellentiſs. Signor mio, di dedicare l'opere loro a quegli, che di quella tale ſcienza, o arte, della quale eglino ſcriueuano, foſſero ſtati inuentori; e come a Dei dalla humana opinione collocati nel cielo, conſecrarle. La qual coſa in proceſſo di tempo hauendo dipoi l'vſo radrizzata ad honore de' gran perſonaggi, è peruenuta tale conſuetudine anco a noi: Laquale volendo io oſſeruare con le mie opere, ho eletto già è gran tempo, di far cio in V. S. Illuſtriſsima, forſe con non minor giudicio di quello, che i primi antichi ſi faceſſero; concioſia, che non mi-

nor laude ; & honore ſi deue a chi vna coſa già trouata conſerua, accreſce, illumina, e porge aiuto a chi di aumentarla s'affatica, di quello che ſi conuenga al primo inuentore. Et V. E. hauendo fatto l'vno, e l'altro; e conſeruando non ſolo rariſsime, e belliſsime coſe antiche, ſi di medaglie, ſtatue di marmo, e di bronzo; come d'altre coſe; e facendone tuttauia fare di nuouo da piu eccellenti di queſta età, nell' vna, e nell'altra materia; e raccogliendo anco appo di ſe con honorati doni, non ſolamente della Pittura, Architettura, Muſica, & d'altre virtuoſe arti i profeſſori, ma ancora con ſtipendij magnifici intertenendo in lettere, & in armi de' piu rari huomini, che ſiano: & arricchendo ogni di piu la patria ſua di nuoue arti, & ornandola di ottimi coſtumi: (ſi come io in parte per me medeſimo, poſſo rendermi teſtimonio, benche minimo ſia, per le humaniſs. lettere ſue hauendo riceuuta benigna proferta di honeſto intertenimento nella Città di Fiorenza;) di molta maggior gloria è degna, che alcuni de' ſopradetti non furono. Il perche debitamente io non poteua, ne deueua; ſi per le ſue infinite virtù, e corteſie, ch'ella ogni di vſa ad ogni qualità di virtuoſi, come anco per l'antica ſeruitù, che io ho con lei, ad altra altezza, che a quella di V. S. Eccellentiſsima, queſti miei Diſcorſi dedicare (come a quello che niuna altra coſa tanto nobile ſtima, e degna, quanto i beni

dell'

dell'animo ; i quali molte volte s'acquiſtano da' vivi eſſempi de' noſtri progenitori, conſeruati nella eternità de' metalli) accioche per tale mio atto, conoſca il mondo, quanto io mi glorio di riuerire diuotamente vn tanto virtuoſiſſimo Signore, e degniſſimo della felicità del maggiore Imperio del mondo ; procacciando io ogni giorno di trouare nuoua occaſione, con la quale poteſsi ſodisfare al voler mio, e a quello, di che Voſtra Signoria Illuſtriſsima ſi diletta. La quale ſo, che non iſdegnerà per ſua humanità di riceuere il dono d'vn ſuo affettionatiſsimo, e coſtantiſsimo ſeruidore, tanto grande per l'animo di chi lo da, quanto picciolo per il merito di voi, che lo riceuete ; affine, che doue per ſe non ſarà ben veduta, e volentieri letta l'opera mia, ſia per la candidezza del voſtro nome illuſtrata, & accettata volentieri in tutte le parti, doue riſplendono le lucidiſſime voſtre virtù : le quali tra tutti gli altri Principi del mondo, a guiſa di ſtella fra molte ſtelle, vi fanno chiaro, e riſplendente. Teſtimonio delle quali ſono le honorate opere voſtre, e l'infallibile giudicio dell'eterno Iddio: il quale (ſenza hauerlo voi pur deſiderato, non che procurato) col deſtinarui Prencipe della piu bella parte d'Italia, e piu fertile giardino di fioriti ingegni (eſſendo vna trauagliata Republica per le ciuili diſcordie ſimile ad vna naue ſenza nocchiero in tempeſtoſo mare eſpoſta a diuerſi venti)

in ogni voſtra opera, & impreſa, vi ha fatto conoſcere ottimo, e felice. La onde non è di meſtieri, che ſi faccia commemoratione della oſſeruanza della Religione, della Giuſtitia tanto rara à tempi noſtri; della Clemenza, della Temperanza tanto difficile ad vn Prencipe, della Magnanimità, della Prouidenza, della Pietà, della Liberalità, e della Bontà di V. E. Le quali virtù ne' paſſati, e ne' preſenti tempi hauete dimoſtrate con tanta diligenza verſo i cittadini, i vicini, e ſudditi voſtri, amandogli, come figliuoli, e procurando la quiete, e ſalute loro, come anco nella vigilanza, e ſollecitudine della paſſata, e della preſente guerra di Toſcana: che inſino i nemici di V. E. ſono conſtretti dalla verità confeſſare, voi con la prudenza hauer retta, e gouernata la fortuna voſtra, e con le proprie mani a guiſa d'Architetto, hauerlaui fabricata, ſecondo il voſtro volere. La onde hoggi ſi potrà ben dire (ſe ſenza paſſione ſi diſcorreranno i fatti, e la buona intentione di V. E.) ch'ella inſieme habbia vinto il furore, e l' inuidia altrui, e rettamente anco giudicare, che Iddio vi habbia conceduta la felicità di Auguſto, la bontà di Traiano, e la Religione di Numa; dell' vno de' quali portate l aſcendente, che è il Capricorno celeſte ſegno; de gli altri, hauete i coſtumi, e la ſomiglianza nell opere. E benche io ſappia V. E. mal volentieri vdire la propria lode, ella ſarà però be-

nigna a me di perdono, nella colpa del deſiderio, che io hò di ſodisfare in queſta parte a me medeſimo, & al creder mio, ch'è tale. Le quali coſe hoggi ſono tanto manifeſte al mondo, che a guiſa d'un chiariſſimo ſpecchio le dette virtù in voi tutte ſi contemplano. Ma piaccia a Dio, che così con la mia mano io le poſſa eſprimere in intaglio di rame; inſieme con la voſtra veneranda effigie, nel modo che io già l'imagine feci del grandiſsimo Impetadore Carlo V. che hoggi ſua Maeſtà conſerua fra le ſue coſe piu care; come io per quelle vi conoſco digniſsimo d'ogni qualità di honori: delle quali volendoſi parlare, quanto ſi conuiene, non vna breue Epiſtola, ma vn gran volume ſi conuerrebbe, e ſarebbe piu toſto vfficio della viuace lingua di Demoſthene, o di Cicerone, che della debile penna mia, la quale conoſco eſſere indegna d'vn tanto alto ſoggetto. Così per queſte tali adunque, e tante virtù voſtre rimanendo vincitore della gloria del Vecchio Coſimo; nel futuro ſecolo per voi reſterà ſi fattamente queſto nome COSIMO adorno, & Illuſtre, che per eſſo i ſucceſſori nel voſtro Regno, ſi come gli Egitij i loro Re Pharaoni, o Tolomei; i Parthi, Arſacidi; i Latini, Murrani; gli Albani, Siluij; i Romani i loro Imperadori da Ceſare, Ceſari; da Auguſto, Auguſti; dal Pio Antonino, Antonini; e da M. Aurelio, Aurelij nomarono; Così da' Thoſcani, COSIMI, potran-

no degnamente tutti eſſer chiamati. Il perche voi acconſentirete Magnanimo mio Signore, che la preſente opera vada dal voſtro ſplendore accompagnata, ſi come di piu altre mie d'intaglio acconſentito hauete. E ſe V. Eccellenza alcuna coſa degna d'eſſer letta ci trouerà, ſi diſponga di darmi ſperanza, e forza di miglior accreſcimento: alla quale, ſe ella magnanimamente abbraccierà l'impreſa mia cominciata, gratie per me le renderanno quegli, che di tale fatica prenderanno qualche frutto; i quali, s'io non m'inganno, ſaranno molti. IDDIO Signore la conſerui a ſalute di tutta Thoſcana, e Liguria; & ad honore del Nobile, ed Illuſtre nome ITALIANO, e le dia fortuna degna dell'ottime ſue virtù. Di Venetia. A 21. di Aprile 1555.

NE' DISCORSI SOPRA LE MEDAGLIE ANTICHE DI ENEA VICO DA PARMA.

PROEMIO.

IL SENATO, e Popolo Romano, ſi come è ſtato il maggiore, & piu bellicoſo, & ha hauuto il piu grande Imperio di tutte l'altre nationi del mondo; coſi ha dato a'diuerſi ſcrittori ampia materia, e largo campo di narrare marauiglioſi fatti, i quali alle orecchie noſtre ſono ſi grandi peruenuti, che per auuentura molti dubitarene potrebbono, ſe i fragmenti dell'antica Città, le mirabili rouine, gli archi, le iſcrittioni, le medaglie, le ſtatue, i camei, e le intagliate gemme, non ne rendeſſero apertiſſima teſtimonianza. Delle quali coſe hauendo io in animo, nell'auuenire per teſtimonio di ciò, darne in luce piu libri, (ſe coſi dal ſommo Rettore della humana vita mi ſarà conceduto) hora quello che nelle medaglie loro ſi contenga, coſi la nobiltà, & vtilità, ch'elle indrizandone ſul corſo della vera hiſtoria, ci poſſano dare, in parte come per breue eſſempio, in queſti due di Diſcorſi, per ordine ho deſcritto; accioche con l'induſtria mia, ſia noto ad ogniuno che gli leggerà, il fine che reca l'honeſta dilettatione delle medaglie antiche; e ſia conſiderato, che per queſte d'infinite coſe ſi viene in cognitione, e ſi ſcorgono molti notabili errori di piu Illuſtri ſcrittori, coſi antichi, cõe moderni intorno a gli anni dell'Imperio de'Ceſari, intorno a'geſti, intorno a'prenomi, nomi, cognomi, & agnomi; intorno all'ortographia, intorno alle imagini, intorno a'numeri de'Conſolati, intorno a gli honori, e titoli d'eſſi Ceſari: tutte queſte coſe affermando con l'autorità de'marmi, e de gli iſteſſi hiſtorici con porre le iſteſſe parole loro, doue in Greco, doue in Latino, e doue in Italiano, ſecondo che mi è parſo meglio, hauendo primieramente in noſtra fauella narrato il ſenſo della coſa; accioche i dotti, e quegli che dotti non ſono, vgualmente

mente rimangino ſodisfatti. Doue io accordo inſieme le iſcrittioni di piu medaglie, con gli ſcritti antichi di molte tauole di marmo; e coſi l'effigie d'eſſi Ceſari fatte negli antichi Camei, e ne gl'incauati intagli di gemme; oue ſi citano non ſolamente i luoghi, ne'quali io le ho vedute, ma etiamdio in mano di chi al preſente elle ſi trouano, accioche coloro, che hanno acceſo il deſiderio a tale honorato ſtudio, piu ſe n'infiammino; e quegli, che non le conoſcono, hauendo del frutto di queſte cognitioni, ſi diſpongano di amarle, & conſeruarle care, gli altri, che per auuentura dileggiano, chi ci ſpende magnificamente, con hauergli in conto di leggieri, riconoſcendo la loro vanità, e ſciocchezza, ch'eſſi dimoſtrano in comprar gioie a gran prezzi, e ſtimarle di grandiſſimo valore, conoſcano anco il merito, e la dignità delle medaglie, e laſciano quella vanità, applicando piu toſto la dilettatione, & il deſiderio alle medaglie antiche, come a coſa piu honorata, vtile, e virtuoſa. Ma prima che io a queſto peruenga, priego ciaſcuno dotato d'ingegno, e di giudicio, che con animo di gentil'huomo, voglia piu toſto, doue le mie forze mancaſſero, porgermi aiuto a ſoſtenere il nuouo, e grauiſſimo peſo da me tolto, che con paſſione giudicandomi, per tale fatica lacerarmi. Laqual coſa io ſo, che da huomini dotti, e diſcreti non mi auuerrà, come da quelli, che molto bene per propria eſperienza ſanno, quante fatiche, vigilie, ſtudij, affanni di mente, riuolgimenti di libri, e patienza apportino le nuoue compoſitioni, e ſpecialmente queſte ſi fatte: doue ſi ribattono tante opinioni di grauiſſimi ſcrittori gia per lungo tempo fondate ne gli animi altrui, che quaſi io non dubito, per cio non douer eſſer vn berſaglio a gli huomini piu inuidioſi, reccando loro merauiglia, che io, a cui è propria arte il diſegno, e l'intagliare in rame, habbia hauuto ardire d'entrare in coſi ſpatioſo theatro, per recitar coſa a huomo molto piu dotto, che io ſtimato non ſono, conueniente: benche io mi ſappia che al ſauio, e prudente lettore, non è naſcoſto, che a ciaſcheduno dalla Natura è dato facoltà di potere apprender qualunque ſcienza gli aggrada. Dal quale ſo, che cio non mi ſaria aſcritto ad odio, non a biaſimo, non ad offeſa, o ad inuidia che io habbia di alcuno, ne ad arroganza mia; anzi iſtimerà, che eſſendo il fin mio ſolo di voler dimoſtrare la nobiltà, & vtilità, che dalle medaglie ſi trahe, e di compiacer parimente a molti, che di cio mi hanno richieſto, & a niuno diſpiacere, ſia dalla qualità della materia, della quale io tratterò, ſtato sforzato di riprender molti di quegli, la eccellẽ. de'quali nella oppinione vniuerſale, hoggi glorioſa, e meritamente riſplende.

DELLA NOBILTA DELLE MEDAGLIE ANTICHE DI ENEA VICO DA PARMA.

LIBRO PRIMO.

DELLA PERMVTATIONE INANZI Al Danaio, e come eſſo Danaio fu indotto per legge. Cap. I.

SE LA NOBILTA' delle coſe tanto da gli huomini viene ſtimata maggiore, quanto piu di lontano quelle hanno hauuto il loro principio; dirittamente ſi puo giudicare, la moneta antica, la quale hoggi per maggior dignità viene appellata medaglia, di tutte l'altre eſſere di gran lunga piu nobile. Percioche non ſapendoſi la ſua origine, ne l'inuentore, ne il tempo, quando, ne il luogo, doue primieramente ella fu trouata, e cogniata, cio ha dato cagione a molti graui hiſtorici di hauer diuerſa opinione nello ſcriuere, ſi come Plinio nel trenteſimo terzo, al capitolo terzo, ſcriuendo a Veſpaſiano Imperatore, dice. La ſeconda ſceleratezza fece colui, che primo battè moneta, ilquale è ancora occulto per lo autore incerto. E quantunque Polidoro Virgilio habbia coſi ſcritto. L'uſo della pecunia, di qualunque metallo ella ſi faceſſe, e antichiſſimo: perche leggiamo appo Gioſeffo, Caim di Adamo

mo primo figliuolo ad ammaſſar danari eſſere ſtato anſioſo, non voglio però dire, che Caim ne foſſe l'inuentore, concioſia, che ſe ben Gioſeffo nel primo delle antichità ſcriue, *ἄυξων δὲ τὸν οἶκον πλήθει χρημάτων ἐξ ἁρπαγῆς καὶ βίας* ciò è in latina tradutione, Augens domum multitudine pecuniarum ex rapinis & violentia congeſtarum &c. non ne ſegue però, che que'primi huomini vſaſſero monete, percioche queſta parola *χρημάτων* cio è pecunia, non ſempre ſignifica danari, ma ciaſcun'altro hauere, coſi mobile, come ſtabile, e crediti, come dice Hermogeniano *.l. pecunia digeſt. de verb. Signifi.* Eſſendo in que' tempi ſtato coſtume di cambiare l'vna coſa con l'altra, perche non s'era ancora trouato l'uſo della moneta, onde lo ſtudio di quegli huomini fu di accumulare in vece di danari, ricchezze di armenti, di cauali, e di buoi. Il perche Pauſania nel quarto dice, Neleó per dote della figliuola hauer riceuuti i buoi d'Iphicle padre di Protheſilao. Et Hercole nell' ultime Spagne da Euriſteo eſſere ſtato mandato, moſſo dalla fama de buoi di Gerione; perche a lui gli conduceſſe. Et Eriſſe figliuolo di Venere (come dicono) e Prencipe all'hora in Sicilia, con tanta vehemenza hauer deſiderato i buoi menati di Erithia, che disfidò Hercole alla lotta, con patto, che s'egli vinceua, voleua che i buoi foſſero ſuoi; e rimanendo vinto, cedere a lui il ſuo regno. Finſe ancora Homero nella Hilliade, Iphidamante figliuolo di Anthenore hauer data la prima dote al ſuocero di cento buoi. Coſi par chiaro non eſſere ſtato dopo il diluuio innanzi a tempi di Homero alcuno vſo di danari, ma il barato d'una coſa con l'altra ſolamente. Eſſi cambiauano il vino col rame, e l'armi con i buoi, ſi come teſtificano queſti ſeguenti verſi.

„ *Vnde*

,, *Vnde reportabant criniti vina Pelaſgi.*
,, *Aeris quidam, alij fulgentis munere ferri,*
,, *At ſcutis alij, pars bobus, mancipijs ve*
,, *Mutabant paſſim, & conuiuia læta parabant.*

Coſi ne'tempi Troiani furono i commertij per cagione del viuere. Tuttauia Homero ammirò molto l'oro, facendo tale eſtimatione, che Glauco haueſſe cambiate l'armi indorate di cento buoi, con quelle di Diomede di noue buoi; laqual conſuetudine oltre a glialtri tennero i Lacedemoni nel vendere, e nel comprare, non vſando danaio ne d'oro, ne d'argento, ma con buoi, ſerui, e pezzi rozi d'argento, Pauſania autore nelle coſe Laconiche, e Plinio nel libro trentatre, cap. primo. Benche queſta permutatione dell'armi di Diomede, e di Glauco per tanti buoi, è inteſa da Giulio Polluce nel libro nono, cap. ſettimo, che non foſſe di animali, ma di danari d'argento con l'impronto del Bue, nummo de gli Athenieſi, a modo di quelli trenta milla Sagittarij mandati da Ageſilao per corrompere gli eſſerciti Athenieſi, e riuocargli dall'impreſa dell'Aſia: iquali non ſoldati baleſtrieri furono, ma denari di Dario Re de'Perſi, che per ſegno haueano la nota d'un'huomo, che ſaettaua, autore Plutarcho ne gli Apophthemi. All'opinione de' quali s'accoſta Celio Rhodigino. Scriue Strabone, appreſſo gli Spagnuoli, che in Bateſtania habitano, eſſer gia ſtata la permutatione detta, coſi ancor nell'India, benche abondino d'oro, e di rame; come poco tempo è, faceuano, & altre genti, e nell'Iſole nuouamente da Spagnuoli trouate. Fecero (ſecondo che ſi legge) il medeſimo gli Eſſeni, ma con pezzi di rame fonduto, o vero di oricalco. Conciofoſſe, che gli antichi hebbero in maggior pregio l'oricalco, che l'oro, ſenza nota alcuna: coſi i Portogalleſi vna peſante verga di rame, o ver fuſto d'argento ſi truoua che vſarono. I Maſſilienſi popoli d'Africa, come ſcriue Liuio al nono de Bell. Puni.

pecore, e ruſtiche caſe dette Mapalie, haueuano in luogo di pecunia, con le quali i mercatanti commutauano. Nell' Inghilterra, gente non molto trattabile, non lungi da Scyliria Iſola, coſtumarono di fare ſimili baratti. Altri, o vero con vno anello di ferro ſino a certo peſo, o vero con rame cambiauano: coſa che ſi faceua ancora nell'Iſole di Maiorica, e Minorica, come appreſſo di quelli, che niuna ſorte di danaio fatto d'oro, ne d'argento, volſero che foſſe tra loro portata, il che fece ancora Spartaco, come Appiano ſcriue. De' Carmanij, e de'Bambicatij, che intorno al fiume Tigri habitano, il medeſimo ſi dice. Coſtoro, quanto metallo in lor mani perueniua, in profondiſſime foſſe, e luoghi ſegreti ſotterrauano, per cagion, che il commercio della pecunia (come dicono) non corrompeſſe la candidezza de gli animi, e la bellezza de gli ingegni. Il che Herodoto nel ſecondo narra ancora de gli Ethiopi, che ſtimarono tanto vile la materia dell'oro, che ſolamente per i condannati catene ne fabricarono. Et in ſomma tutte le genti, tutte le nationi ſotto quella prima età coſtumarono la permutatione neceſſaria, in cambio della quale venne il danaio: il quale, come ſcriue Ariſtotele nel quinto dell'Ethica al cap. v. fu indotto per legge: e però egli fu chiamato nummo, è νόμισμα, perche egli non è fatto dalla natura, anzi dalla legge.

QVAL PIV NECESSARIA SIA, O LA permutatione, o vero il danaio. Cap. II.

MA con tutto ciò è da conſiderare, ſe è più neceſſaria a gli huomini la permutatione, o la moneta, prezzo di tutte le coſe, percioche ad altri quella, ad altri

queſta maniera di vendere, e di comprare piu aggrada. Quegli, che piu toſto vogliono coſa per coſa permutare, che vſare il danaio, dimoſtrano non rettamente giudicare per odio, che hanno contro all' oro, diſputando, che l'effetto, che ſi fa della moneta, ſi poſſa fare medeſimamente dell' vna coſa con l' altra, chiamando età dell' oro, e beata quella, quando tale permutatione ſi faceua, e dicendo l' oro eſſere ſtato trouato a danno della vita, ſi come Plinio diſſe, quando ſcriſſe, ſceleratezza hauer fatta colui, che primo battè moneta. E Crate Thebano con eſſempio hauer dimoſtrato, douerſi alienare l'oro dall' vſo humano, quando egli gittò in mare grandiſſima ſomma d'oro, dicendo, andate peſſime ricchezze, io voglio ſommerger voi, affine che voi non ſommergiate me, fra quali Plinio nel XXXIII. al cap. 1. in queſta forma dice. E volcſſe Iddio, che in tutto ſi poteſſe leuar dalla vita l' oro faci a fame, come hanno detto celebratiſſimi ſcrittori, lacerato con villanie da tutti i piu ottimi, e ritrouato a pernicie della vita. E quanto era piu felice quell' età, quando eſſe coſe ſi permutauano tra ſe, come ancora ne' tempi Troiani ſi fece, perche conuiene credere a Homero. Tuttauia ragioneuolmente non ſi puo attribuire a vitio dell' oro, ne a ſceleratezza di chi primo battè moneta, perche anco gli huomini prima, che il danaio foſſe in vſo, furono ſommerſi dalla ſcelerata fame della robba, perche l' oro non è bramato per poſſederlo ſolo, ma per mezzo di quello, poter hauere tutto cio, che all' huomo fa di biſogno, e poſſa deſiderare, come di Caim figliuolo del primo huomo ſi legge, il quale, quantunche (come è veriſimile) il danaio non foſſe, fu nondimeno dato alle rapine, & alle vccifioni, & aſſaſſinamenti. E ſecondo la ſentenza d' Ariſtotele, eſſo danaio non fù trouato a danno, ma a beneficio, e commodità vniuerſale, leuando via quella confuſione di permutare coſa, per coſa, con le

quali mai poſſibile non era talmente pareggiare il cambio, che vna delle parti non ſi chiamaſſe aggrauata, dicendo, la mia più vale della tua, ma col danaio, quaſi come vn malleuadore ad amendue le parti, fu trouata tale ugguaglianza. Onde il medeſimo Ariſtot. nel quinto dell'Ethica, al cap. v. dice. E perciò fu di meſtieri, che ogni coſa col danaio ſi ſtimaſſe, perche in tal modo ſempre ſi potrà fare il baratto. Non è adunque dell'oro la colpa de' mali, che auuengono, ne dell'inuentore del danaio, ma piu toſto della humana inſatiabilità, ſi come dottamente eſclamò il famoſo Poeta nel terzo dell'Eneidi dicendo.

„ *Quid non mortalia pectora cogis*
„ *Auri ſacra fames?* Et Horatio nel terzo dell'Ode.
„ *Creſcentem ſequitur cura pecuniam,*
„ *Maiorumq; fames.* Et nel medeſimo luogo.
„ *Creſcunt diuitiæ, tamen*
„ *Curtæ neſcio quid ſemper abeſt rei.* E nella prima Satira il Medeſi.
„ *At bona pars hominum decepta cupidine falſo.*
Iuuenale nella Satira quartadecima.
„ *Creſcit amor nummi, quantum ipſa pecunia creſcit.*
Et Ouidio nel primo de' faſti.
„ *Tempore creuit amor, qui nunc eſt ſummus habendi.*

Per queſta cagione Spartaco ſeruo ribello a Romani, non volſe che nel ſuo campo foſſe oro, ma compraua il bronzo & il ferro per conueniente prezzo, ſi come teſtifica Appiano nel primo delle guerre ciuili, e Plinio nel trentatre al cap. terzo, laquale inſatiabilità douerſi fuggire, dimoſtra Senofonte al libro ottauo nella inſtitutione di Ciro, e nelle coſe di Grecia al ſettimo. E ſi come la benigniſſima natura, che prodotte ha tutte le coſe a commodità della generatione humana, non merita d'eſſer biaſimata per hauerci dato il ferro neceſſario alla fabrica di tante, & coſi

fatte coſe commode alla vita de gli huomini, benche il medeſimo ſia inſtrumento alla morte di quelli; & eſſa habbia ordinato, che il Sole col ſuo calore faccia maturare a tempi le vue, le biade, e l'altre ſorti di frutti, e ſia temperamento all'aſprezza del ſouerchio freddo della Luna, e nondimeno, ſi come anco è il fuoco, ſia ſpeſſe volte cagione di dannoſiſſimi incendij, e ſpecialmente nella regione di Fiandra: e di fare ancor morir gli huomini; ilche, ſi come in queſti al caſo, o alla iniquità di quelli; coſi nella moneta, e ne gli inuentori, all'auaritia di loro piu toſto ſi deue attribuire. Per tre cagioni è prouato da dottiſſimi huomini la moneta meritare ſomma laude; prima, perche ella è piu commoda della permutatione ad aguagliare i prezzi delle coſe. Seconda, che con minor ſpeſa, e faſtidio di condurre, e con minor numero e peſo, e medeſima valuta delle molte merci, e grandi, ſi puo condurre, e portar in ogni luogo. Terza, che alcuni delle noſtre merci non hanno di biſogno; e noi delle loro con queſta ſi poſſiamo accommodare: ne impediſce il danaio, che non ſi poſſa fare il baratto, in caſo che ſia di contento de' mercatanti. E per dir ancora della permutatione queſto tanto; pare che etiandio la fortuna, e la permutatione iſteſſa habbia voluto ceder alle monete la ſua antica dignità, percioche hoggi fra i profeſſori delle antichità, ſi coſtuma talmente il baratto di medaglie, con medaglie di marmi, & intagli, o camei con altre ſorti d'antichaglie, che pare, degnamente nõ ſi poter pareggiare, ne con oro, ne con argento, alla valuta di queſte, ſe non con la medeſima antichità; onde ſi vede, che inſin la fortuna fauorire ha voluto la loro antica nobiltà. Mà l'obliuione ha fatto che ancor non ſi ſa qual foſſe di tutti il primo inuentore, che ſtampaſſe la moneta.

DEGL' INVENTORI DEL DANAIO Cap. III.

NEll'hiſtoria de gli Hebrei, in quel libro, nel quale ſegue la creatione del cielo, e della terra, e de gli animali, ſi legge, che Tubalcaino figliuolo di Sella e di Lamech fu d'ogni opera di ferro, e di rame fabricatore, ma non ſi vede in quel luogo mentione alcuna di pecunia; pure è veriſimile, che innanzi al diluuio eſſa moneta non foſſe ſtata trouata, conciosia che paſſarono piu di tre mil'a anni. E dopo queſta vniuerſale inondatione a tempi di Abrahamo gli huomini ſi vſurparono l'inuentione del danaio, ſi come le iſteſſe lettere de gli Hebrei dimoſtrano, le quali dicono, che queſto huomo partendoſi di Egitto, aſcendendo alla parte auſtrale, fu molto ricco d'oro e d'argento: & Amelech Re di Gerara hauergli dato mille danari d'argento, & egli comperando certo terreno, diede ad Ephrone figliuolo di Seoro quattrocẽto danari d'argẽto chiamati Sicli, onde ſi comprende l'antichiſſima origine della moneta. Herodoto Alicarnaſeo nel primo delle hiſtorie ſcriue, che i Lidi (habitatori dell'Aſia) primieramente batterono la moneta d'oro, e quella d'argento per comprare, al quale Lucano nel ſeſto delle Pharſalie diſcorda. Strabone dice eſſere ſtati que' della Città di Naſo, che prima cogniarono il danaio. Ephoro ſcriue, che da Phidone in Egina Iſola la prima volta fu ſegnato l'argento, teſtimonio è Strabone al libro ottauo della Geographia, l'opinione de' quali ſeguita Eliano nel duodecimo di varia hiſtoria. Altri dicono, che Herithonio quarto Re de gli Athenieſi, primieramente in quella regione, e nella Li-

cia gli ſegnò. Plutarcho nella vita di Theſeo attribuiſce queſta inuentione a Theſeo decimo Re appreſſo gli Atheniesi, & in eſſa moneta d'argento, da Giulio Polluce chiamata Didracma, hauer fatto intagliare il Bue, o vero per il toro Marathonio, o per il capitano di Minoe, o veramente piu toſto per amonire i cittadini, che laſciando le armi ſi applicaſſero all'agricoltura. Contraſtano altri, che Iono Re di Theſſaglia foſſe il primo, che batteſſe la moneta d'oro, e quella d'argento, fra i quali Lucano coſi ſcriue.

,, *Primus Theſſalicæ rector telluris Ionos*
,, *In formam calidæ percuſſit pondera maſſæ,*
,, *Fudit, & argentum flammis, aurumq; moneta*
,, *Fregit, & immenſis coxit fornacibus æra,*
,, *Illic, quod populos ſcelerata impegit in arma,*
,, *Diuitias numerare datum eſt.*

Ecci ancor chi ſcriue (come Celio dice al libro vndecimo, e cap. LXXXI.) che Armodice moglie di Mida Rè di Frigia, non meno di artificio ingenioſa, che ſauia e bella, fu prima a cogniare il danaio appreſſo i Cumei col ſegno del Lepre. Plinio nel libro XVIII. al cap. terzo narra, che Seruio Rè fu il primo, che ſegnaſſe il rame con effigie di Bue e di pecora, imitando, come io penſo, l'eſſempio di Theſeo appo gli Atheniesi. Et il medeſimo nel libro XXXIII. al cap. iij. del ſegno della pecora coſi ſcriue, *Seruius Rex primus ſignauit as, antea rudi vſos fuiſſe Remeus tradit. Signatum autem eſt nota pecudum, vnde, & pecunia appellata.* Cio è che Remeo dice, che innanzi a Seruio Rè, che fu il primo a ſegnare il rame, l'vſarono i Romani, coſi rozo, e fu il ſegno vna pecora, onde pecunia fu chiamata. E poco di ſotto facendo mentione del primo ſegnare del metallo dice. Fu del metallo il ſegno da vna parte Iano con due viſi, dall'altra vna prua di naue, ma pare che voglia intendere dell'vſo appreſſo

preſſo i Romani, dicendo di ſopra. Seruio primo hauerlo ſegnato con pecora, e poi facendo mentione di quella moneta con la teſta di Iano, & hauendo detto, che prima s'vſaua rozo, non ſcriſſe come s'vſaſſe fuori, perche Iano, ſecondo Macrobio nel primo de' Saturnali gran tempo innanzi Roma edificata regnando nel Latio, primieramente ſegnò la moneta di rame, le cui parole ſono queſte. Ianus cum Saturnum claſſe peruectum hoſpitio cœpiſſet, & ab eo edoctus peritiam ruris, ferum, & rudem illum ante fruges cognitas victum in melius redegiſſet: regni cum ſocietate mumerauit. Cum primus æra ſignaret, quoniam ille naui fuerat aduectus, ſeruauit in hoc Saturni reuerentiam, vt ex vna parte ſui capitis effigies, ex altera nauis exprimeretur. Benche Eutropio nel primo afermi il contrario, dicendo che Saturno fu il primo, che inſtituì la moneta di metallo. Ouidio nel primo de' Faſti dimoſtra, che ne da Iano, ne da Saturno foſſe ſegnata, ma da Poſteri, perche inducendo Iano, che parli, dice.

» *At bona poſteritas puppim formauit in are*
» *Hoſpitis aduentum teſtificata Dei.* cio è
» *Formaro i diſcendenti nel metallc*
» *La naue a dimoſtrar, come Saturno*
» *Ne l' Italia con naue ſi conduſſe* & ſegue,
» *Multa quidem didici: ſed cur naualis in are*
» *Altera ſignata eſt, altera forma biceps.* cio è.
» *Più coſe inteſi, e la cagion, per cui*
» *Vedeſi nel metal parte di naue*
» *Da l' vna parte, e Iano con due capi*
» *Ne l' altra ſi dimoſtra.*

Fa mentione di queſta Lattantio Firmiano nel primo delle diuine inſtitutioni, e nell' Apologetico contro a Tertuliano al cap. XI. La cagione della qual moneta eſſendo da Plutarcho eſplicata nel XL. *problema*, *ſoggiugne*. *Quoniam verò Ianus feros homines ad manſuetudinem*

nem traducens optimis legibus informauit: neceſſariam verò rerum fluuentiam fluuius nauigabilis ſuppeditat, & partim ex agro ac vicinis locis, partim ex longinquis, ac mari deuehens, nihil, quod ad vſum pertineat, deſiderari patitur, ideo nummus ita ſignatus eſt, vt legislatoris duplicem frontem propter vitæ commutationem, vt dictum eſt, & imaginem nauium propter fluuij commoditatem præſeferat. Onde al tempo di eſſo Plutarcho, il quale fiorì ſotto Adriano Imperadore, era vſanza, che i fanciulli, con queſti danari giucando, gli traheuano in alto, & eſclamauano, teſta, o naue? E vogliono queſto danaio coſi eſſere ſtato ſegnato, accioche per eſſo s' intendano due coſe: l' vna nelle città eſſer piu coſe belle, l' altra grandemente neceſſarie, cioe la bontà delle leggi, & il concorſo delle coſe. Alla prima è ſignificato la fronte doppia di Iano, perche riduſſe quegli huomini, che viueuano, come beſtie ad ottime e ſante leggi, mutando vita. All'altra è ſimbolo la naue ſegnataui.

L' argento appreſſo i Romani eſſere ſtato battuto tardi, n' è Liuio autore. E Plinio al libro trentatre, cap. III. ſcriue, cio eſſere ſtato fatto cinque anni innanzi la prima guerra Cartagineſe, eſſendo Conſole Q. Fabio Maſſimo, nell' anno cento ottantacinque dopo l' edificatione di Roma, e l' oro ſeſſantadue anni dipoi la moneta d' argento, fu ſegnato; come teſtifica il medeſimo, dicendo, Aureus nummus poſt annum ſexageſimnm ſecundum, percuſſus eſt quam argenteus, cioè l'anno della Città DXLVI. eſſendo Conſoli Quintio Criſpino, e M. Claudio Marcello, la quinta volta Aleſſandro d'Aleſſandro al quarto de'Geniali, cap. xv. narra, che al tempo di Seruio Cepione, e di Sempronio Conſoli dopo Attilio Regulo, a Roma fu la prima volta cogniato il danaio d' argento con la teſta medeſima di Iano con due viſi da vn lato; dall'altro, con la detta prua di naue.

La ſignificatione di due viſi, è ancora, che eſſendo Iano ſtato huomo non men ſauio, che buono, e giuſto; ſapeua il paſſato, conoſceua il preſente, e preuedeua il futuro, e per queſto lo chiamarono Iddio dell'anno, e gli dedicarono il primo meſe, dal ſuo nome chiamato Ianuario, per Ianua, che in latino, vuol dire porta, cio è porta dell' anno: ilquale meſe viene ad hauer due volti, con i quali egli vede dinanzi, e drieto, cioè il paſſato dell'uno anno, l'auuenire dell'altro, che entra, per la continua reuolutione ſua, la quale, ſempre in ſe ritorna a fare il medeſimo giro, ſi come gli Egitij intendeuano, figurandolo con imagine di ſerpente in giro riuolto, che la punta della coda ſi diuoraſſe, ſi come in Oro Apolline ſi legge. Con ſimile intelligenza adunque, fu l'anno da i Romani figurato col ſimulacro di Iano con due viſi, per dinotare quello che di ſopra è detto.

DEI VARII NOMI DELLA MONETA. Cap. IV.

HAueuano le medaglie appreſſo gli antichi Romani, tre generali vocaboli, con liquali elle erano nominate, & altretanti appreſſo i Greci. I nomi Romani furono moneta, pecunia, e nummo. I Græci νόμισμα χρῆμα, κέρμα Moneta dicono a monendo eſſer appellata, perche ci ammoniſce, & inſegna per la nota che vi è impreſſa, non ſolamente dell'auttore, ſi come della imagine del Re Filippo eſpreſſa ne'danari chiamati Filipici; di quella di Dario, ne i Darici; di quella di Aleſſandro nelle monete chiamate Aleſſandree, e ſeguentemente di qual' altro Prencipe, o Repub. ſi ſia.

Ma ci ammoniſce ancora del prezzo per la ſua grandezza, per il peſo, per la qualità del metallo, e per i

numeri

numeri ſegnati in alcune; quanta merce per quella dobbiamo dare, o riceuere.

Ci ammoniſce parimente delle coſe fatte, e del tempo, nel quale è ſtata battuta; come di quelle d'Argento per Ottauiano fatte, poi ch'egli hebbe in Pharſaglia vinti gli vcciditori del padre, e di quelle del Triumuirato ſuo con M. Antonio, e con Lepido, l'effigie de'quali vi ſono per riuerſo. E di quelle, che furono battute per volontà del medeſimo Auguſto dopo la vittoria Attiaca, e dopo l'acquiſtato regno di Egitto; e ne' giuochi Secolari per il medeſimo, e d'altre aſſai, che hanno quaſi di tutti i Ceſari ſcritti i numeri de gli anni dell'Imperio, come nel ſeguente libro s'intenderà.

Ci ammoniſce medeſimamente la moneta, quaſi come inſtitutrice della vita, quali eſſer dobbiamo ne gli atti noſtri, ſi come quella di Theſeo con il ſegno del Bue, ammonendoci, dopo laſciate l'armi, ad altro non douere attender l'huomo, che all'agricoltura, & alle fatiche. E ci ammoniſce a modo di quella d'Auguſto col Delfino ad vn'ancora rinuolto, e con inſcrittione, FESTINA LENTE; ſignificando, il prudente douer eſſere conſiderato, e preſto nelle ſue coſe. Come oſſeruatori della Religione, anco ci ammoniſce, come amatori del publico bene, come diligenti nelle commodità, & come all'honore, e ſecurtà della patria, come pietoſi verſo i morti, e verſo i viui; a guiſa della medaglia d'Antonino Pio Imperadore, laquale ha nel riuerſo l'eſſempio di Enea, che porta il padre Anchiſe, e guida il picciol figliuolo Iulo fuor delle Troiane fiamme; Perche eſſendo il ſuocero d'Antonio per la vecchiezza indebolito, ſi che ne per ſe, ne a cauallo caminare non poteua; qualunque volta gli occorreua andare in Senato, era dal genero ſoſtenuto a braccie. E douendo alcuna volta paſſare per fango, o altri luoghi incommodi, e sù per le ſcale; l'Imperadore ſe lo pigliaua a ſimilitu-

dine del pietoſo Enea, e lo portaua, dou'era biſogno.

Ci ammoniſce anco, come forti, come liberali, & vtili a ciaſcheduno dobbiamo eſſere; perſuadendoci in certo modo alle virtù, & a vita honorata, accioche i volti e l'honorate opere noſtre peruengano a tanta dignità, che dalla Città ſieno ſcolpite nell'oro, nell'argento, e ne gli eterni metalli, mille, e mille anni glorioſamente viuendo. Per la qual coſa i Romani figurarono la Dea Monetta, cioe la fortuna del danaio, con vno cornucopia pieno di diuerſe qualità di frutti, come quella che miniſtra ogni coſa neceſſaria al viuere humano; perche con la moneta ſi può hauere ogni coſa, e con vna bilanza in mano, per ſignificare, che anticamente la pecunia ſi daua, e riceueua a peſo, e non a conto, onde dal peſare eſſa pecunia, furono detti i peſatori Libripendi, i peſi, & il peſare: per laquale conſuetudine, rimaſe che nelle vendite ſi interponeua la ſtadera, & il pagamento de'ſoldati parimente ſi daua a peſo, come bene de'ſuoi tempi teſtifica Plinio nel XXXIII. cap. III. dicendo; Pop. Rom. ne argento quidem ſignato ante Pirrhum Regem deuictum vſus eſt. Libralis (vnde etiam nunc libella dicitur) & dipondius appendebatur aſſis. Quare æris grauis pœna dicta: & adhuc expenſa in rationibus dicuntur. Item impendia, & dependere. Quin & militum ſtipendiorum, hoc eſt ſtipis ponderandæ penſatores, libribendes dicuntur. Qua conſuetudine in his emptionibus, quæ mancipij ſunt, etiam nunc libra interponitur. Vedeſi il ſimulacro della Dea moneta coſi figurata in vna medaglia di Rame di Domitiano Imperadore, con queſto ſcritto MONETA AVGVSTI. Tale in Adriano, in Antonino, & in Caracalla, e ſempre in piedi; perche la pecunia, cioe il danaio, ſtà ſempre in andare, & in venire; & è ſtata trouata a fine che non ſtia, ma che vada, e camini per le mani di queſto, e di quello a commodità di tutti. Onde ſi legge appreſſo graui autori,

tori, Auguſto hauer vietato, che alcuno non poteſſe tenere in caſſa piu d'vna certa ſomma di danari: ilche ſe oggi ancora ſi faceſſe, parmi che ſarebbe molto vtile all' vniuerſale.

Figurauano ancora la detta Dea triplicata, cioe, ad vn nume medeſimo tre ſimiliſſime figure, & vna iſteſſa inſcrittione, volendo dimoſtrare (ſi come io penſo) le tre ſorti di moneta, cioe di rame, d'argento, e d'oro: come ſi vede nelle medaglie di Seuero, di Valeriano, e di Annio Floriano. La prima antichiſſima ha M. Stefano Magno, e M. Franceſco Barbo, e M. Tiberio Deciano, l'altra il Reuerendiſſ. Monſ. Giouanni Grimani, Patriarcha d'Aquilea: la terza M. Andrea Lauredano, & in quelle di piu altri Ceſari. La qual coſa forſe volſe anco inferire Caligola Imperadore, in quella delle ſue tre ſorelle [ſorelle dico contro all'opinione di chi contraſta che foſſero Liuia, la moglie di Auguſto, Iulia la moglie di Tiberio, e figliuola del detto Auguſto, & Druſilla l'vna delle ſorelle di detto Caligola) perche le medeſime in ciaſcuna di queſte tre ſorti di metallo ſi vegono.

CHE LE MEDAGLIE APPRESSO GLI antichi erano monete, e ſi ſpendeuano a honore di chi elle furono fatte, e che dicono le due lettere S. C. Cap. V.

QVeſte ragion fanno, che io mi confermi nell'opinione, che in quel tempo non ſolamente le medaglie d'oro, e d'argento, ma etiandio quelle di rame, foſſero monete, ancor che alcuni moderni diuerſamente ſtimano, dicendo, che furono donationi de'

Pren-

Prencipi a Capitani de gli eſſerciti, a gli amici, & a ſoldati. Le grandi a capitani, & alla nobiltà, le mezzane a ſoldati, e le piu piccole al popolo minuto, & alla plebe, e di queſte poi ne adornauano gli apparati nelle feſte, e che vero non è, ch'elle ſi ſpendeſſero, ma che furono fatte a memoria, & ad eternità del nome de' Prencipi.

Con quattro ragioni ſi proua buona l'opinione di chi tiene, che le medaglie s'vſaſſero al comprare, prima, che appreſſo i Romani la Dea Pecunia, la quale era il medeſimo nume, che Moneta, era adorata ſotto due generali nomi, cioè pecunia, e moneta; e ſotto due altri, cioè Eſculano, & Argentino, perche deſſero loro pecunia di ,, rame, e di argento. Della Dea Pecunia, Celio nel decimo primo, cap. LXVII. Pecunia dicta eſt, quæ dat pecuniam, & Iuuenale.

,, *Et si funeſta Pecunia templo*

,, *Nondum habitas, nullas nummorum ereximus aras.*

Di Pecunia, di Eſculano, e di Argentino Dei ſopra il danaio, il Diuo Agoſtino nel IIII. della Città di Dio, al
,, cap. XXI. dice. Apud Romanos erat Dea Pecunia, vt
,, pecunioſi. Deus quoque Aeſculanus, & filius eius Ar-
,, gentinus, vt haberent æream argenteamq; pecuniam,
,, nam ideo patrem Argentini Aeſculanum poſuerunt, quia
,, prius ærea pecunia in vſu eſſe cœpit, poſt argentea. Mi-
,, ror autem, quod Argentinus non genuit Aurinum, quia,
,, & aurea ſculpta eſt, quem Deum iſti ſi haberent, ſicuti Saturno Iouem, ita, & primi Argentino, & auo Aeſculano, Aurinum præponerent. Per gli ſcritti di Agoſtino ſi comprende, che quando gli antichi haueuano la moneta d'oro, adorauano il Dio della moneta di rame, come quello della moneta d'argento, ond'egli ſi marauiglia, che adorando eſſi queſti doi Dei, per hauer di queſte due ſorti di pecunia abondanza, non adoraſſero ancor quello dell'oro, accioche deſſe loro quanto oro voleſſero:

ma

ma le medaglie ſopranomate con le tre forme di donne, indicano aſſai la diuerſità delle monete nelle tre ſorti di metallo eſſere ſtata in vſo anco infino al tempo di Seuero, & al tempo di Floriano, come anco dipoi. E ne' codici di Iuſtiniano al libro X. e titolo 29. de Colatione æris, appare che coſi era in vſo il ſpendere il rame, come anco l'oro, doue concede in cambio del rame poterſi dare tanto oro ne' pagamenti, dicendo.

„ *Pro ære poteſt ſolui aurum tanti valoris.*

La ſeconda ragione è, che vi erano fra le medaglie di rame l'aſſe danaio d'vna libra, & il Dipondio danaio di due libre, il Seſtertio di due libre e meza, & il Danaio nummo. De' quali Budeo nel primo d'Aſſe in queſta forma ſcriue.

As numus erat libralis, Dipondius nummus bilibris, „
Seſtertius duarum, & ſemis librarum, dictus quaſi ſemiſtertius, „
Denarius, decem librarum nummus erat, cuius quarta pars „
Seſtertius eo tempore ſcilicet, quo denarius decuſſi valebat. „
Erat autem denarius argenteus nummus quatuor, & viginti ſiliquas pendens. Et appreſſo Priſciano coſi ſi legge. „
Siliquæ tres obolum faciunt, duo autem oboli ſcrupulum, tria ſcrupula drachmam. Ita duodeuiginti ſiliquæ, in drachma. Sic quatuor drachmæ in tribus denarijs, hoc eſt duæ, & ſeptuaginta ſiliquæ. Et i ſeſtertij valeuano d'argento dieci danari e mezo di Lione di Francia, ſecondo Budeo.

Eranui appreſſo i Trienti, cioè nummo di peſo di quattro once, de quali Iuuenale nella terza Satira,

Nec habet infelix quem porrigat ore trientem. „

Et i quadranti di tre once, ſi come appo il medeſimo,

Cedere Syluano porcum, quadrante lauare. „

E cento quadranti ſouente appreſſo Martiale ſi legge.

Vi erano ancora i Seſtanti nummi di due once. Budeo.
" Sic etiam ſextans nummus erat, cum Pop. Romanus in
" funere Menenij ſexantes contuliſſe dicatur à Valerio, & Plinio. Et le Semuncie, che ſono medaglie di meza oncia. Quelle di due ſeſtule, cioè di duoi ſazi, & vna ſeſtula, che è dell'oncia la ſeſta parte, e qualche poco di piu, o meno, ſecondo che piacque a gli Imperadori che le fecero fare, per i quali alla valuta, e peſo del rame, fu deputato tanto di peſo d'oro, e d'argento, quanto commandaua il Prencipe, o la Republica, ſecondo che dell'vno, o dell'altro, ve n'era maggior copia, o minor abondanza. Ma di queſti a baſtanza hanno ſcritto Budeo ne' libri dell'Aſſe e parti di quello, e Georgio Agricola in quello de' peſi, e delle miſure.

La terza ragione che le medaglie di rame ſono ſtate monete vſate al commercio, e che molte (anzi la maggior parte) ſono talmente conſumate dall'vſo, non dalla ruggine, e dal continuo hauerle in que' tempi maneggiate, che hanno perdute tutte le parti piu rileuate, e ſono con tale liſſezza ſpianate, che non ſe ne può (come ſi vede) incolpare la ruggine, ne l'antichità, ma l'vſo ſolamente, vedendoſene altre tanto bene conſeruate, che non ſi può dire altro, ſe non che nel principio ch'elle erano ancor nuoue, per qualche accidente, come di guerre, o ſoſpittioni di morte, foſſero ſepolte, e naſcoſte, o vero perdute, e coſi non vſate, foſſero conſeruate nette, e dipoi a caſo cauando le rouine, o lungo a qualche ripa di fiume ſcoperte, o ne' ſepolchri (perche anco a morti erano neceſſari danari per dare il premio ad Acheronte che gli paſſaſſe alla palude Stigia) o per i campi, ſieno ſtate da i poſteri trouate. Tali hauendone io vedute anco d'oro, e d'argento da villani, che trouate le haueano, eſſere ſtate portate nella zecca di Vinegia, che tratte di ſotto al

cognio

cognio in quel punto pareano. E ſe queſte d'oro, o d'argento, che alcuno non par che nieghi, che non foſſero all' vſo del vendere e comprare, ſono ſi fattamente conſeruate, che creder ſi deue di quelle di rame, che dall'vſo appariſcono chiaramente conſumate? niente altro veramente per mio giudicio, ſe non che, correndo per le mani della piu infima plebe (per cagione che il metallo era di piu baſſo valore de gli altri due) foſſero meno riguardate, poco importando, che del lor primo peſo qualche coſa diminuiſſero; il che non così dell'oro, ne dell'argento, perche come s'è detto, ne pagamenti grandi ſi diſtribuiuano a peſo, e non a numero.

Ma la quarta ragione, che ſi ſpendeuano le medaglie di rame, è che [come ſi vede fra le medaglie di Auguſto, di Tiberio, di Claudio, di Nerone, di Vitellio, di Veſpaſiano, di Tito, di Domitiano, di Traiano, di Adriano, di Antonino, di M. Aurelio, di L. Vero, di Commodo, di Seuero, di Caracalla, di Geta, di Aleſſandro, di Pupieno, di Gordiano, di Decio, di Treboniano, di Gallieno, e di piu altri Imperadori] ve n'erano molte di rame di grandezza d'vn Mocinico, & altre d'vn Giulio Ro. battute dalle Città principali di Grecia, d'Aſia, e d'altre regioni con l'imagine de' Ceſari da vn lato, dall'altro il ſegno publico della Città; il Dio, in cui protettione ella era, o eſſi venerauano: l'imagine della prouincia, o vero qualche lor fiume notabile, tempio, o altro ſegno, per il quale voleſſero che foſſe conoſciuta la loro moneta da quella dell'altre Città, col nome d'eſſa Città, e lettere tali che ſeguiuano cioe, MONETA NOVA, chiaramente dimoſtrando queſta veramente eſſere ſtata moneta vſata. Vero è, che quelle di rame erano fatte per memoria, e gloria del Prencipe, e per queſta cagione erano piu grandi, piu magnifiche, e con maggior arte lauorate, di quelle d'argento, o d'oro: ma non toglie, che ancor quelle d'oro, e d'ar-

gento, come quelle di rame, non foſſero fatte a queſto medeſimo fine, facendoui il Senato per gratia, come ſi vede in tutte eſprimere non ſolamente de' Prencipi la vera effigie, ma ancora le impreſe per lor fatte: perche la moneta, foſſe di qualunque materia ſi voleſſe, fu ſempre, & è a ſpeciale honore, e memoria ſola del Prencipe, o della Republica. E non ſi niega, che l'arte non foſſe poſta maggiore nel rame, che ne gli altri due metalli; ma a queſto fine, che eſſi ſapeuano bene, che piu lungo tempo erano per douer durare le medaglie di rame, che quelle d'oro, e d'argento, e piu ſicure ſarebbono rimaſte dalle aſtutie del ſottil ladro, o dalla prodiga mano del figliuol di colui, che con fatica le haueſſe accumulate, e dalla ciſoia dell'orefice, che queſt'altre: e per tal cagione ſi crede, hauerle gli antichi ſtampate in que' belli metalli Corinthij miſchiati, e di color d'oro, con tanta arte, perche, come dice Plinio, altroue foſſe l'arte, altroue la materia in pregio. E pare che in queſte il Senato Romano voleſſe dimoſtrare l'autorità della materia eſſer grande: conciofoſſe; che in tutte le medaglie di rame, e non in quelle d'oro, ne d'argento, notandoui le due lettere S. C. ſignificò, che per Senato conſulto, cioe per decreto preſo, ſi concedeua, che in honore dell'Imperadore ſi ſtampaſſe, e ſi publicaſſe quella noua moneta con quel ſegno. La qual coſa non faceuano come s'è detto, ne in quelle d'oro, ne in quelle d'argento, ſtimando più toſto in queſti, che in quel metallo douer perire la memoria loro, la cui autorità è ancora dimoſtrata da Plinio nel libro trentaquattro cap. primo, doue parla del rame Corinthio, dicendo. Il pregio del Corinthio, che è proſſimo a queſto nell'vſo, anzi auanti all'oro, e come habbiamo detto, è in queſto l'auttorità della moneta ſtipe. Di qui ſono dette le pecunie de' ſoldati: ſin qui Plinio, il quale dice è, cioè nell'età ſua, in queſto l'autorità della moneta ſtipe, e non ſcriue, era. Ma come hauerebbono

eſſe

eſſe medaglie di rame, come eſſi dicono, potuto conſeruare viua la memoria de gli Imperadori, de i Re, e delle Republiche, ſe in que'tempi, che elle ſi cogniauano, a niente altro foſſero ſtate vtili al poſſeditore, che di tenerle ſepolte? A che fare di ſi grandiſſimo numero, che ſi preſume foſſe fatto, per la grande quantità, che è reſtata fino a'preſenti noſtri tempi, e che ſi vede, che per rinouarle in ſuo nome, faceua ciaſcuno Imperadore; perche ſi legge, che per rifarui l' Imagine di Traiano, furono fondute tutte le monete de' Prencipi paſſati; il numero delle quali (come ſi dee credere) quanto foſſe grande, ſi puo, come è detto, giudicare. Ma perche elle valeuano al commercio, erano dall'vniuerſale accettate, e tenute care, doue per contrario, non per affettione che haueſſero al Prencipe (che per il piu erano hauuti in odio) le haurebbono tenute care, ma guaſte, e fattone altro. Non ſi contraſta, che alcune di peſo d'vn Seſtante, & vna Seſtula, cioe di due once, e ſazi vno in circa; & altre piu, che hanno un certo bel cerchio di oricalco commeſſo intorno a quelle di rame o vero di rame, a quelle di ottone, o di oricalco, non poteſſero del Prencipe eſſer donatiui a gli amici. O veramente piu toſto preſente de'Signori di zecca (i quali erano tre, e dell'ordine de Cauaglieri) all'Imperadore, & a piu ſtretti parenti di quello, prima che la moneta noua ſi publicaſſe.

Fra le medaglie, che mi ſono peruenute alle mani incerchiate a queſto modo, non m'è di memoria vſcito hauerne vedute d'Adriano, nel cui riuerſo era la ſtatua di Traiano ſopra vn carro tirato da quattro Leoni, è nelle mani di M. Giouan Antonio Cagnolino. Di Antonino con la corona di lauro, & inſcrittione tale, S. P. Q. R. AMPLIATORI CIVIVM, appreſſo il Reuerendiſs. Monſ. Giouanni d'Aquilea Patriarca. Di Fauſtina, e di Lucilla; Di Geta con tre figure a cauallo, e lettere. PRINC. IV-

VENT. Queſta fra le antichità del Reuerendiſs. Bembo; Di Aleſſandro con la madre Mammea, in mano di M. Andrea Lauredano: di Marcia Otacilla con i due Filippi per riuerſo, queſta appreſſo l' Aueroldo.

Ma hora veniamo al ſecondo nome Romano della medaglia. Pecunia fu parimente chiamata la moneta, dalla nota della pecora, che vi ſegnò il Re Seruio, come narra Plinio ancor che Varrone da queſta voce pecu, penſa che venga, hauendo, com'egli dice, queſti vocaboli hauuti origine da paſtore; Pompeio Feſto ſignificando il medeſimo, doue ſcriue delle parole, che diſcendono da greggi, perche tutto lo hauere de gli antichi primi, era poſto in armenti, onde diſceſe, che i ricchi in qualunque ,, ſoſtanza ſi foſſero, ſi chiamarono pecunioſi. Paulo Iureconſ. ſcriue; Significatio pecuniæ ad ea refertur, quæ in patrimonio ſunt. O foſſe, che con la pecunia ſi foſſe acquiſtato l'hauere, o pure, perche ſi conſeruaſse quello antico primo coſtume di così chiamargli.

Hora al terzo nome Romano dato alla pecunia, il quale è nummo. Queſta è parola Greca, perche νόμοι, ſecondo Suida, chiamano i Dorienſi numiſmata, la quale appellatione, da i Romani fu traſmutata in nummo. Iſidoro vuole, che da Numma Pompilio foſſero i danari chiamati nummi. Benche Giulio Polluce nel nono delle dittioni ſcriue, che nummus è vocabolo Romano, & anco Greco, di quegli, che in Italia, e in Sicilia habitarono. Ariſtotele nel quinto dell'Ethica cap. v. dice, che è chiamato nummo, perche è indotto dalla legge, non dalla natura; e gli fu dato queſto vocabolo da que' primi Greci, che impoſero le leggi, accioche que' pezzuoli di metallo foſſero prez- ,, zi alle coſe, e volſero, che νόμισμα foſſero nomati, come ,, coſa legittima, e però dice τῦ νομὰ ἐχενόμισμα ὅτι ὁ φύσει, ἀλλὰ νόμῳ ἐστι: il cui ſenſo è tale, in cambio della permutatione neceſſaria venne il danaio, il quale fu indotto per legge

legge, e però egli fu chiamato nummo, e numiſma; perche non è fatto dalla natura, ma dalla legge; e ſegue. Biſogna adunque, che ſia vna coſa ſola, e queſta per ſuppoſitione, ond' è ch' ella ſi chiama nummo, perche il nummo fa ogni coſa miſurabile, fin qui Ariſtotele. La medeſima legge riceuerono, non ſolamente i Greci, ma tutte l'altre genti, anzi quaſi tutta la generatione humana: percioche fra gli antichi ſcrittori è memoria, alcune altre nationi hauer ſegnato l'oro, e l'argento prima de' Greci. E con tutto che νόμισμα, ſia nome Greco, mutata nondimeno vna lettera, i Poeti latini ſi vſurparono il medeſimo nome, ſi come Horatio nel ſecondo dell'Epiſtole.

,, *Rettulit acceptos regale numiſma, Philippos.*

Che queſto nome numiſma, e così nummus ſia tolto dal fonte Greco, che è νόμος, cioè fluxit, e ne fa teſtimonio Agricola nel primo de' pregi delle monete. Scriue Epicharmo in Ollis ἀλλ᾽ ὅμως καλοὶ ϗ πῖοι ἄρνες εὑρέσουσι δέμοι ϗ,, νόμμους, cioè. *Agni, ſed tamen pingues boniq; nummos afferunt*. ,, Et appreſſo χηρυξεῶν ἔνθυς πρίαμαι δέκα νόμμων,, μόσχον καλόν, cioè. *Preco hinc ibo, nummis vitulam*,, *emam pulchram decem*. Et Ariſtotele nella Repub. de' Tarentini dice, che numiſma è chiamato da loro nummo, & in quello hauer ſegnato la figura di Taranto figliuol di Netuno, il qual ſiede ſopra vn Delfino dall'vn lato; e dall' altro ſopra vn cauallo. E benche Polluce ſcriua, che nummo è parola Greca vſata per queſto da i Siciliani, e da Tarentini; tuttauia perche per le parole d'Ariſtotele, conferma hauere i Greci vſurpato i nomi di Vncia, di Seſtante, e di Quadrante, i quali ſenza dubbio, dice eſſer Romani; i medeſimi Siciliani, e Tarentini come vicini, ſi puo vedere da i Romani hauer tolto queſto vocabolo nummo. Vedi Iulio Polluce.

L'altro vocabolo Greco delle medaglie, che è il ſecondo, è χρῆμα, *ab vtendo*, cioè dall'vſare appellato. La

moneta

moneta ſi vſa a comprare ogni coſa al viuere neceſſaria. E ſi come la pecunia appreſſo i Iuriſconſulti non ſolamente ſignifica i danari, ma ancora ogni patrimonio; così χρήματα appo i Greci non ſolo numiſmata ſono dette, ma come ſcriue Ariſtotele, ogni coſa che col danaio ſi paga, che in latino ſi dice nummo.

Il terzo vocabolo Greco delle monete antiche, è κέρμα, col quale ſi vede da i Greci la minutaglia de i danari eſſere ſtata nomata. Et hoggi tutte le monete antiche in cambio di queſti ſei vocaboli, Greci, e Latini, ſono in parlare Italiano nomate medaglie, il qual vocabolo non è antico, ma poſto da moderni, tratto dalla materia, di che elle ſono fatte, mutata la lettera, t, (come vogliono alcuni) nella lettera, d, accioche il ſuono della voce vſciſſe piu dolce; di metaglie, le diſſero medaglie.

MATERIE DIVERSE, DI CHE SI FECERO le monete appo gli antichi. Cap. VI.

LE materie, di che eſſe medaglie ſi formaro, furono diuerſe, ſecondo i tempi, e ſecondo le poſſibiltà de' Prencipi, e delle Republiche. Alcune di lama d'oro, o di lama d'argento, altre di rame, di oricalco, o vero di ottone, di lama di ferro, di piombo, o di ſtagno. Ancora di pezzi di corame fatte, o vero di legno; e le piu di rotonda forma, & alcune di quadrata. Ancora di Rame con coperta di puro argento, di rame inargentate a fuoco; d'oro con argento meſcolato, o vero con oricalco: & d'argento meſcolato con rame, Quelle di rame ſchietto furono di quattro ſorti, di roſſo, di bianco, di giallo; e di Corinthio miſchiato di pezzi gialli, e pezzi roſſi a modo di opera commeſſa, perche del Corinthio piu furono i generi del rame, Autor Plinio,

Di

Di fin'oro ſegnarono Dario Re de Perſi. D'argento puro Ariande, il qual fu fatto prefetto dell'Egitto da Cambiſe. Ma chi d'oro, e chi d'argento; chi di rame, e di oricalco ſegnato habbia monete, lungo ſarebbe a dire; perche quaſi ogni Prencipe, & ogni Republica ha fatto queſto, ma chi d'oro di minor bontà, e chi con piu fino.

Di ferro vſarono moneta quei della città di Biſantio, hora Coſtantinopoli, e così gli Spartani, di gran peſo, ma di poca valuta; lauorati per forza d'aceto, ſi come al decimo dell'antiche lettioni, & cap. ſecondo, ſcriue Celio Rhodigino. Ligurgo, ſecondo che dicono alcuni, fu del danaio di ferro a gli Spartani inuentore. Di queſta ſorte fa mentione Ariſtotele nel ſecondo dell'Economica, & anco di que'di ſtagno, e di bronzo.

Dionilio Tiranno di Sicilia hauer fatto fare a i Siracuſani danari di ſtagno, mi ricordo hauer letto in Celio al libro decimo, e cap. ſecondo. Euſebio Ceſarienſe nella Cronica, ſcriue Numma Pompilio hauer dato il congiario al popolo Romano di aſſi di legno, e di corame chiamati Scortei, onde appare, danari di queſta ſorte eſſere ſtati in vſo al tempo de i Rè di Roma. Di que' di corame fa mentione Gieronimo, dicendo. Vt cum montes aureos pollicitus fueris, ne ſcorteum quidem nummum de theſauris tuis proferas. E Donato a queſto ſenſo eſpone quel verſo di Virgilio. Taurino quantum poſſet circundare tergo. Dopo coſtoro, Celio al ſopradetto luogo, & Filippo Beroaldo appreſſo Tranquillo in Auguſto al cap. LXXV. di queſta moneta Scortea, hanno parlato.

De' falſi danari, cioè con l'anima in mezo di rame, e ſopra lama d'argento, indarno ſarebbe dire, ſe dalla Republica, o vero da' Prencipi Romani, o pur da falſi monetarij foſſero cogniate, & in che età, vedendone hoggi molte battute coſi in tempo de' Conſoli, come de gl' Imperadori, le quali poi dal futuro tempo ſcoperte, e da

chi

chi certificar ſe n'ha voluto, dimoſtrato hanno l'occulto adulterio. Il perche io mi do a credere, che i Prencipi di poi, per leuare queſta facilità a falſarij, s'imaginaſſero di far i danari in queſta ſottiliezza, che al preſente s'vſano.

Di lama di rame inargentata con macinato argento a fuoco, cominciando alle monete di Aleſſandro, in giu ne vedrà aſſai. D'oro meſcolato con argento, in tempo di Domitiano, di Traiano, di Adriano, e di piu altri, ponendo mente alle loro monete, ſimigliantemente ne vedrà.

Delle meſcolate con oricalco, Georgio Agricola nel primo delle monete copioſamente ha ſcritto. Delle meſcolate con rame, narra Plinio hauerne fatte Druſo nel ſuo Tribunato della plebe, con l'ottaua parte di rame. E M. Antonio Triumuiro dentro hauerui meſcolato il ferro.

Il rame roſſo, & il giallo, quaſi a tutti i ſegni Romani è ſtata materia per monete.

Il bianco, del quale fa mentione Plinio nel libro de' metalli, habbiamo veduto hauer ſcolpita l'imagine di Tiberio, di Nerone, di Veſpaſiano, di Tito, di Domitiano, di Traiano, di Adriano, e di Antonino, con certe ſcolture malamente fatte.

Il Corinthio miſchiato non ſi vede in monete fatte innanzi l'Impero di Tiberio, ſegnato da lui per maggior magnificenza ad honor del Padre Auguſto: poi da Caligola, e da Claudio vſato copioſamente, della qual ſorte dopo Nerone non ſi vedono medaglie. E queſte ſono al preſente in maggior eſtimatione dell'altre per tre cagioni: prima, per la qualità e bellezza del metallo, il quale ne arte, ne induſtria humana (quantunque molti indarno affaticati ſi ſiano) non ha potuto veramente imitare, per la varietà della commiſtione, la quale al mio parere è impoſſi-

poſſibile. La ſeconda cagione, che le medaglie di Corinthio ſono in maggior eſtimatione, è, che ſono con eccellentiſſima maeſtria e diſegno fatte. La terza, perche elle ſono rare: benche le medaglie di Nerone, di Galba, di Vitellio, di Veſpaſiano, di Tito, di Domitiano, di Nerua, di Traiano, alcune di Adriano, e di Commodo, non cedano di artificio, e di diſegno, ad alcune di queſte. Delle medaglie di rame grandi con la effigie di Auguſto, taccio perche: ce ne ſono poche, e meno di quelle di Ceſare. Di Othone non dico, la cui effigie niuno ſenza ſuo inganno ſi vanta hauer veduta ſtampata in rame, e per la rarità ſarebbe ſenza dubbio in maggior pregio dell'altre.

DEL RAME CORINTHIO DI PIV ſorti Cap. VII.

IL RAME Corinthio, del quale hora ſi parla, è quello, che eſſendo da L. Mummio rouinata la Città di Corintho, e dal grandiſſimo incendio conſumate tutte le ſtatue di metallo (di che quella Città, come capo dell'Achaia, e quaſi di tutta Grecia, era piena, e famoſiſſima ſpecialmente per tal arte) nelle altiſſime fiamme di tutta la Città, ridotte inſieme, come in larga forma di pigna fondendoſi, ſi meſcolarono inſieme talmente, che come dicono, rame, ottone, argento, & oro, correndo per diuerſi riui, eſſendo i varij metalli per douerſi vnire inſieme, il caſo feceſi, che compitamente non potendoſi meſcolare, rimaſe la commiſtione loro imperfetta, ſi come al preſente in dette medaglie ſi vede; impedita, come io penſo, dal mancare in quel punto la violenza del gran calore neceſſario alla perfettione di tale effetto, che per auuentura non diede tempo alla piena meſcolanza

,, de'metalli. Di così fatto accidente, e di queſto rame,
,, così ſcriue Floro nel ſecondo, al cap. ſeſtodecimo. Quid
,, Signorum? quid veſtium? quidue tabularum raptum, in-
,, cenſum, atque proiectum eſt? quantas opes & abſtulerit,
,, & cremauerit, hinc ſcias; quòd quicquid Corinthij æris
,, toto orbe laudatur, incendio ſuperfuiſſe comperimus.
,, Nam & æris notam precioſiorem ipſa opulentiſſimæ vrbis
,, fecit iniuria; quia incendio peruſtis plurimis ſtatuis, atque
,, ſimulacris, æris, auri, argentiq; venæ in commune flu-
,, xere. Et Plinio nel libro trentaquattro parlando de' gene-
ri del metallo Corinthio, dice; Tertium, in quo æqualis
temperies, omnium fuit Corinthium, hoc æs caſus miſ-
cuit, E nel trentaſette al cap. terzo ſcriue. Ne' vaſi Co-
rinthij piace il rame meſcolato con l'oro, e con l'argento.
Ne vaſi ſcolpiti diletta l'arte, e gl'ingegni. Di queſto da
gl'Imperadori Tiberio, Caligola, & Claudio, per mag-
gior grandezza furono fatte monete. Nelle medaglie di
Auguſto, quella, che ha la ſua ſtatua a ſedere con lettere
CONSENSV SENAT. ET EQ. ORDIN. P.Q.R.
,, di Tiberio, ſi vede fatta di queſto metallo miſchiato quel-
,, la, che ha l'effigie della Dea Pietà della Dea Giuſtitia,
della Dea ſalute, & il bel tempio (come io ſtimo) di Au-
guſto fatto da Tiberio in Nola Citta di Campagna; quella
che ha il tempio con le due vittorie, dedicato da gli Aſiani
a Tiberio, per hauere egli edificato loro tredici Città ro-
uinate per adietro da vn grandiſſimo terremoto, con la
ſtatua poſtagli per queſto; la quale è parimente ſcolpita
in medaglia di Corinthio miſchio, con lettere CIVITA-
,, TIBVS ASIAE RESTITVTIS. Quella doue è la ſta-
tua del Diuo Auguſto poſtagli nel tempio ſuo, con vn ra-
,, mo di quercia in mano, dinotandolo Saluatore della pa-
,, tria, e con inſcrittione, DIVVS AVGVSTVS PATER.
Quella, doue ſono eſpreſſi i due corni di Douitia, con le
imagini di Druſo, e di Nerone Ceſari (ouero de' due

Druſi

Druſi ſuoi figliuoli.) Quella doue ſta la caretta (da Latini detta Carpento) di Giulia con le mule, cioe di Liuia, così chiamata per eſſer entrata nella gente Iulia, come quella che fu annouerata nel teſtamento di Auguſto, ſi come racconta Tranquillo nel fine della vita di Auguſto.

Nelle medaglie di Caligola, ho veduto di queſto genere Corinthio, quella che tiene impreſſe le ſtatue delle ſue tre ſorelle in forma di Deitadi. Quella delle due ſtatue a cauallo de i due fratelli, Druſo e Nerone Ceſari. Quella doue ſi vede da vn lato il ſimulacro della Dea Pietà, che ſiede; dall'altro il tempio edificato da Tiberio in Roma, & poi dedicato da eſſo Caligola al diuo Auguſto. Due con l'effigie di Agrippina madre di coſtui, che da vn lato, vna ha il carro con le mule, & l'altra ha le due lettere S.C. Nelle monete di Claudio formate in detto metallo, ſi veggono, quella che ha per riuerſo il ſimulacro della Dea Speranza, con vn fiore nella deſtra. Quella, che ha per ſegno l'arco trionfale di Druſio ſuo padre, con la ſtatua di quello a cauallo, e con trofei della vittoria Germanica. Quella, che ha la ſtatua trionfale del medeſimo Druſo, poſta a ſedere ſopra le ſpoglie Germaniche, nelle cui parti riuerſe è di Druſo, non di Claudio l'effigie. Quella che tien la corona Palatia, (così chiamata quella corona di quercia, che da gli antichi parimente è detta ciuica) ſegnata con lettere S. C. P. P. OB CIVES SERVATOS.

Perche nelle medaglie di Nerone, e de gli altri Ceſari, non ne ſiano di queſto ſi fatto rame, non ſaprei aſſegnare altra ragione; ſe non, che eſſendone ſtata poca la quantità di queſta ſorte, e da predetti Auguſti tutto ſtato poſto in opera, non ve ne foſſe rimaſto per gli altri Imperadori; anzi di piu, che (ſi come narrano alcuni di quelle di Caligola) dopo la morte, da Gaio quelle di Tiberio; da Claudio quelle di Caligola, foſſero ſtate guaſte, e rifatte

in loro nome: & anco foſſe queſta la cagione, che riſpetto all'altre, d'altro rame, ſe ne vede vn tanto picciol numero: ma delle medaglie di Corinthio miſchio baſti ſin qui.

Nella ſeconda ſorte di rame, che à bianco, del quale fa mentione Plinio nel libro XXXIIII. poche medaglie ho veduto, cioe quella, che nel primo libro de'riuerſi delle medaglie de'Ceſari è ſegnata al numero 34.

In Nerone quella intagliata a numero 35. con l'imagine di Gioue Ceſtario; a 37. con l'effigie di Poppea; a 38. con la figura d'Africa; a 39. con la teſta di Tiberio; a 42. con l'imagine d'Apollo. Nel ſecondo libro, in Adriano quella, che parimente ha l'effigie di Gioue Ceſtario con tali lettere. L. C. NNEAKΔ. In Antonino alcune altre.

Ma ſeguitiamo alla terza ſorte del rame Corinthio, che è quello, che è quaſi di colore ſimile all'oro; e del quale ſono il piu del rimanente le medaglie di Tiberio, di Caligola, di Claudio, di Nerone, di Galba, di Vitellio, alcune di Veſpaſiano, di Tito, di Giulia, di Domitiano, alcune di Nerua, molte di Traiano, e di Adriano, di Antonino qualche vna, e de gli altri; ma di tempo in tempo andò talmente mancando nel rame la bellezza, e magnificenza delle Medaglie, che pare che la bellezza, e l'arte della ſcoltura, diminuiſſe con la riputatione e fortuna dell'Imperio Romano; del cui pregio Plinio nel libro de' ,, minerali al cap. primo, ſcriue. Il pregio del Corinthio ,, che è vicino a queſto nell'vſo, anzi auanti l'argento, e ,, quaſi ancora auanti all'oro. Et altroue. Mirum, quum ad infinitum operum præcia excreuerint, auctoritas extincta ſit: perche, come è detto, al tempo di Plinio, il quale ſcriſſe a Veſpaſiano Imperadore, non era in quell' vſo, che nell'età di Auguſto, di Tiberio, di Caligola, & di Claudio. Nondimeno Plinio giouane al terzo libro,

Epi-

Epiſtola 1. ſcriuendo in tempo d'Adriano, dimoſtra, che foſſero in eſtimatione dicendo. Apponitur cœna non minus nitida, quàm frugi in argento puro & antiquo. Sunt in vſu & Corinthia, quibus delectatur nec afficitur.

Eutropio nel quarto, parlando di tre ornatiſſimi trionfi, dice. Mummij, ex Corintho: ante quem ſigna ænea, & pictæ tabulæ, & alia vrbis clariſſimæ ornamenta prælata ſunt. Strabone nell'ottauo della Geographia, hauendo parlato d'alcune tauole di pittura auanzate dal detto incendio, dice. Mummius enim magis animi magnitudine eccellens, quàm ad huius generis artes contemplandas ſtudioſior (vt fama eſt) eas ab ſe, rogantibus amicis, facile largiebatur. Lucullus ſanè cum ædem Fortunæ conſtruxiſſet, & porticum quandam, ſtatuas, quas Mummius habebat, petiuit in eum vſum, vt ædem ornaret ad oſtentationem, mox deinde reſtituturus. Minime verò reſtituit, ſed eas vt dona Deæ poſuit, caperetq; quæ ſibi debitum eſſet, mandauit. Quod cum Mummius æquo tuliſſet animo, omni prorſus abiecta cura, longè magis quàm qui oblatas poſuerat, gloria & letitia extollebatur. Pauſania al ſettimo, delle coſe dell'Achaia, ſcriuendo dice. Ex donarijs & reliquo ornatu abduxit, quicquid admiratione potiſſimum erat dignum. Del rame Corinthio ſimile nel color dell'oro. Statio.

,, *Aera & Iſthmiacus auro potiora metallis.* Ouidio nel 3.
,, *Illa Corinthiacis mihi primum cognita terris.*

Per la cui eſtimatione diſſe il medeſimo, & nobilis ære Corinthos. Et Virg. Ephyreiaq; æra. E Cicerone nell'oratione de' ſegni, ſcriue neſſun vaſo di rame Corinthio eſſere ſtato in Sicilia, perche Verre ne gli portò tutti; e quello dipoi eſſere ſtato proſcritto da M. Antonio, perche non gli volſe cedere alcuni vaſi fatti di queſto metallo. Scriue Suetonio in Auguſto, al cap. 71. eſſo Auguſto tanto grandemente eſſerſi dilettato di queſta ſorte di metallo,

che

che nel tempo della proſcrittione, fu poſto alla ſua ſtatua vn motto tale. Il mio padre fu argentario, & io ſono Corinthiario. E fu ſtimato che egli haueſſe condennato, nel tempo della proſcrittione vn cittadino, ſolamente per hauere alcuni vaſi Corinthij. Le parole iſteſſe di Tranquillo
" ſono; Notatus eſt, & vt precioſæ ſupellectilis Corinthio-
" rumq; præcupidus. E ſegue; Nam proſcriptionis tempore
" ad ſtatuam eius adſcriptum eſt: pater argentarius, ego Corinthiarius. E Iaboleno Iuriſconſulto al terzo libro De legatis, parimente dimoſtra la eſtimatione del Rame Corinthio, giudicando, che a chi toccheranno i vaſi Corinthij, ſe gli debba ancora dare le Baſi fatte per accommodarui ſopra i detti vaſi; ne io gia mi marauiglio, che appreſſo i Romani foſſe in tanta eſtimatione queſta ſorte di rame, perche ſecondo che ſcriue Herodoto al libro ſecondo, anco appreſſo gli Ethiopi, era il rame rariſſimo, e pre-
" tioſiſſimo; le cui parole ſono. Eſt apud hos Aethiopes omnium rariſſimum, & precioſiſſimum æs. Il rame Corinthio, dice Pauſania nel ſecondo, eſſer tinto nel fonte Pirene, e con l'acqua di quello hauer riceuuta la temperatura tanto celebrata, ſoggiungendo, che nel tempo ſuo i Corinthij mãcauano di rame (perche da Giulio Ceſare gli fu di poi, che fu rouinata, mandata vna Colonia di cittadini Romani, autore il medeſimo). Di queſta ſorte di rame di color d'oro, s'ammirano hoggi ancora molti belli, & proportionati vaſi in Roma, in mano di diuerſi; & in Vinegia, del Reuerendiſs. Monſ. d'Aquilea, & del Mag. Loredano, oltre alle molte figure, che ſi veggono; del quale in Roma ſono le gran porte del Pantheon (hoggi S. Maria Rotonda) con l'architraue, & i lati tutti d'vn ſol pezzo; e la nobil Quadriga di quattro belliſſimi, & integriſſimi caualli, collocati ſopra la porta maggiore del Tempio di San Marco in Vinegia, opera rariſſima, e ſi di arte, come d'ogn'altra coſa ſtupenda, e marauiglioſa; & forſe la piu bella

di

di tutta Europa: a i quali, per eſſerui drieto alcune feneſtrone di vetro oſcure, manca talmente la veduta loro, che vengono come a non eſſere in quella conſideratione, che vna tant'arte, e ſi fatta bellezza meriterebbe. La onde a tanta dignità parmi che ſi conuerrebbe vno eminentiſſimo, & alto baſamento di bel marmo; & eſſer poſto nel mezo de gli ſtendardi nella piazza maggiore, o vero dall'altro capo di detta piazza a fronte della detta chieſa, e foſſe di tanto anguſto, e ſtretto piano, che a fatica vi capiſſero i piedi di detti caualli, accioche non impediti dalla grandezza del baſamento, in aria ſpiccati, piu ſi appreſentaſſero grandi alla viſta de' riguardanti. Di queſto metallo, par che ſia ancora la bella ſtatua, e rara quanto alcun'altra ne ſia, di Monſignor de' Martini, Cauagliere Hieroſolimitano, della quale non è da tacere vn marauiglioſo caſo. Ella, come dicono, cauandoſi intorno alle mura della città di Rhodi, fu trouata: & eſſendo la medeſima dal Martini dimoſtrata a Monſ. Reuerendiſs. Bembo, veggendo egli, che le mancaua la parte dinanzi d'vn piede, mandò a Padoua alla caſa ſua per vn altro mezo piede di bronzo antico, che cauandoſi ſu'l Padouano era ſtato medeſimamente trouato, e venuto in poter ſuo: e congiunta la parte del detto piede con quella, che alla ſtatua mancaua, ſi conobbe quella eſſer propria ſua. La onde il Bembo al Martini ne fece dono; e così hoggi ancora vi ſtà congiunto.

DE' DIVERSI SEGNI DELLE MONETE, e de' loro ſignificati. Cap. VIII.

MA perche mi pare hauer trattato abaſtanza della prima inuentione del danaio, e del commercio, che

che ſi vſaua innanzi, di che materia egli fu fatto, delle varie ſorti del rame Corinthio, e della ſua origine, e pregio, dirò de' ſegni, che io parte ho veduti, e parte dalle lettioni di antichi autori ho tratti.

Segnarono adunque la moneta loro nell'Iſola di Choo, chiamata Etolia, con l'imagine d'Homero, dal ſuo nome chiamato Homero nummo, il quale eſſere ſtato in vſo appo gli Smirnei è teſtificato da Strabone nel decimo quarto, dicendo. Habet etiam Bibliothecam, & Homereum, & porticum quadratam, cum Homeri templo, & ſtatua. Nam, & hi maxime hunc poetam ſibi vendicant. Vnde, & nummus quidam æneus apud eos Homerus vocatur.

Quei di Mitilene città di Lesbo, hoggi detta Metelino, vi ſcolpirono l'imagine di Sapho poeteſſa. Gli Aſij vn fanciullo portato da vn Delphino. I Dardani appellati dipoi Samotraci, popoli d'vna regione di Frigia, due Galli, che combatteuano. Gli Aſpendij d'vna città della Pamphilia, che è regione dell'Aſia minore, duoi Lottatori. I Regini d'vn caſtello poſto in margine d'Italia, vna Lepre, & il carro. I Cephaleni d'vn'Iſola del mar Ionio, chiamata prima Dulichio, Taphio, e Teleboi, come dice Strabone nel x. vi ſegnarono il Cauallo. I Thaſij, popoli d'vna Iſola del mare Egeo, hoggidì detto Arcipelago, vna delle Cicladi, Perſa. Gli Argiui, vn picciol Topo. I Trezenij, la faccia di Minerua, & il tridente, perche iui era religioſiſſimo, & adorauano Nettuno: Plutarcho autore, e Pauſania nelle coſe de' Corinthij. I Locrenſi cognominati Ozolle, come vuole Plinio dal male odore, popoli di Grecia, vi fecero la ſtella Heſpero. I Ziziceni, d'vn'Iſola, e d'vna città chiamata Zizico nella Propontide region dell'Aſia, come narra Polluce al nono delle dittioni, con maggior lode di tutte l'altre monete di Grecia, & eccellentemente ſegnata, e

meglio

meglio ſcolpita, vi fecero l' imagine della Dea Cibele dà vn lato, chiamata per queſto ο τυχος μητρος θεων, cioè forma della madre delli Dei, e dall' altro vn Leone. I Gergitij, che habitano la Frigia minore, con l' imagine della Sibilla, per eſſer iui nata, improntarono. I danari Filippici haueuano l' effigie di Filippo Rè di Macedonia, e padre di Aleſſandro Magno, per ſuo ordine battuti, poiche egli hebbe riſtorata la città di Crenida, de' quali Diodoro, e Liuio ab V. C. libro 30. & 39. Horatio nel ſecondo dell' Epiſtole.

„ *Gratus Alexandro Regi Magno fuit ille*

„ *Chærilus, incultis qui verſibus, & male natis*

„ *Rettulit acceptos, regale numiſma, Philippos.*

E Plauto nelle Bacchide. Ducentos nummos aureos Philippos probos dabit? E nel Trinummo. Sic hunc poſſum ille mille nummis Philippeis circunducere. Quelle monete, che furono chiamate Aleſſandree cogniate di oro, haueano l' imagine di Aleſſandro Magno da vn lato; dall' altro le mule con vn carro. Le Liſimache haueano la faccia di Liſimaco Re di Macedonia con dui corni d'ariete in capo; la cagione è ſpeigata dal Politiano. I. 79. & i Perſi l' effigie di Dario Re con la nota del Sagittario. E di qui è, che Ageſilao Re de' Lacedemoni, diſſe hauer diſcacciati fuori della Aſia trenta milla Sagittarij: hauendo egli con tanto numero di danari che haueuano vn ſi fatto ſegno, per Timorate corrotti gli eſſerciti Athenieſi, e fattogli partire dall'Aſia. Celio al libro VI. cap. II.

La moneta d'argento di Seleuco Nicatore hauea ſcolpita dall'vno de' lati la ſua effigie; dall'altro vn'ancora. Il ſignificato di queſta è, che eſſendo la madre ſua auuiſata in ſogno, che quello anello, ch'ella trouerebbe, doueſſe dare al figliuolo, perche egli regnerebbe in que' luoghi, doue gli caderebbe il detto anello; la madre trouò vn' anello di ferro, nel quale era ſcolpita vn'ancora, e lo die-

de al figliuolo. Seleuco peruenendo in Aſia con Aleſſandro Magno, perdè queſto anello lungo il fiume Eufrate. In ſucceſſo di tempo, morto Aleſſandro, dopo ch'egli hebbe fatto molte preclare coſe nell'Aſia, andando in Babilonia, e caminando in fretta, a caſo percoſſe col piede in vn ſaſſo, e per il colpo lo cauò, e vi trouò ſotto il gia perduto anello; e perche cio gli fu di buona interpretatione, quando che fu poi fatto Re, comminciò a portare vno anello, nel quale era ſcolpita vn'ancora; la quale parimente vsò di poi ſempre nella moneta, & in tutte le ſue coſe per impreſa. Appiano nel libro detto Sirico, e Nicolò Leonico nel ſecondo di varia hiſtoria al cap. 20.

Le monete di Tolomeo, erano dette Tolemaiche: quelle, che erano di rame, haueuano da vn lato la faccia di Gioue [non di Tolomeo, come hoggi alcuni credono, cioè dell'ottauo di queſto nome Re d'Egitto, chiamato Soter, che in latino vuol dire Saluatore, il quale regnò anni XVII. e fu il terzo innanzi al traditore, che a Pompeo fece tagliar la teſta, ſecondo Euſebio nella cronica) & il nome di Tolomeo; e dall'altra parte vn Aquila con vn folgore, e le fu fatta dalla Città di Rhodi: Eranui ancora le Berenici, dette da Berenice; e le Demmarette, dette da Demmarete.

Fu Demmarete (per quanto ſcriue Polluce) moglie di Gelone. Coſtei in vna guerra di Libia, trouandoſi il marito in pellegrinaggio per iſpiare i paeſi del nemico, per volontà delle donne acconſentì, che di lei ſi cogniaſſe moneta.

Il Re Tenedio, che diede il nome al ſuo danaio, vi poſe da vna parte vna ſcure, o vogliam dire manara; dall'altra due faccie con vn ſol collo: e volſe con queſta dinotare la riuerenza, & vbidienza alle leggi. Coſtui hauendo fatta vna legge, che ciaſcuno, che per l'auuenire foſſe trouato con la moglie altrui, eſſendo preſo, immediate foſ-

ſe decapitato, caddè fra gli altri nella legge il proprio figliuolo, ne riguardò il padre allo amore, che egli come a figlio gli portaua, ma con la ſcure ſecondo la legge, gli fece tagliar la teſta, volendo ammonire, che quegli, che hanno lo ſcettro della Giuſtitia in mano, debbano piu toſto penſare alla honeſtà, & alla oſſeruanza delle leggi, che alla paſſion carnale. Celio al libro ſeſto, cap. 11.

I Germani ne'loro danari impreſſero vna ſega, dalla quale furono detti Serrati, e due caualli che tirauano vna carretta, detti Bigati, come Tacito ſcriue.

I Peloponneſi, che ſono d'vna regione dell'Achaia, vi haueano il ſegno d'vna Tarteruca, donde (dice Polluce al libro nono) nacque il leggiadro detto, VIRTVTEM ET SAPIENTIAM VINCVNT TESTVDINES, cioè che le tarteruche vincono la virtù, e la ſapientia de gli huomini, intendendo tal coſa far il danaio.

Gli Athenieſi primieramente vi hebbero la nota del Bue fattaui prima da Theſeo decimo lor Re, ſi come Plutarcho nella ſua vita ſcriue; perche eſſendogli toccato per ſorte d'eſſer mandato per vno di que'ſette figliuoli, che mandauano gli Athenieſi per obligatione al Minotauro generato [come dicono le fauole] da Paſiphe per opera d'un Toro, ammazzato il moſtro, liberò la patria dalla crudel grauezza. Del vero ſenſo di queſta fauola leggi Paleſate. Segnarono, o veramente nella moneta il Bue, per il Toro Marathonio ſuperato da lui, o vero piu toſto, come ſcriue Plutarcho, volendo perſuadere i ſuoi cittadini all'agricoltura, nella quale ſta il guadagno. Imperoche nell'Iſola di Delo fu conſuetudine di far pronuntiare dal banditore, ſe alcuno haueſſe conſegnato qualche dono, che ſi darebbe a lui tanti Buoi, cioe tanti di queſti danari con l'impronto del Bue; di che Polluce nel nono parlando dice. Era vna moneta appreſſo gli Athenieſi chiamata Bue; perche vi era il Bue ſcolpito, e penſa, che Ho-

inero voleſſe intendere di queſta, quando e'diſſe, Ἑκατόμ-βοιον ἐννεαβοίων, E nelle leggi di Dracone era ſcolpito, ſoluere Decabouem. Sin qui Polluce. Queſto era un'obligo di dieci di queſti danari che ſi pagauano, & vno ſacrificio, che ſi faceua ogni dieci anni, come nel Lexicon ſi legge. E dalla nota di queſta moneta è nato quel facetiſſimo detto contra gli oratori; Bos linguam conſcindit, ſimile a quello; Os obturare ſtipe.

I medeſimi ne haueuano vn'altra, che era ſegnata con l'effigie di Pallade, che la chiamauano Cora; perche Cora ſecondo Polluce, vuol dir forte, e vergine, il cui nome penſo che riceueſſe da Cora città edificata da Dardano: però Euripide in quell'opera ch'egli intitolò Scirone, parlando delle meretrici Corinthiane, diſſe, che gli Atheniesi amauano le Vergini; perche Pallade è vergine, e queſta era ſcolpita nella loro moneta, volendo inferire, che quei d'Athene amauano piu l'argento, che le donne. E queſta moneta, per eſſer piccola, da Eubolo è nominata Pollo, cioè picciola figliuola della Dea Pallade. Et in oltre haueano certe altre ſpecie di danari piu piccioli, l'vno chiamato Diobolo, l'altro Triobolo; nel Diobolo era vna ciuetta da vn lato, e dall'altro la faccia di Gioue; nel Tetrobolo, due ciuette da vn lato, e dall'altro pur il volto di Gioue; Polluce autore nel nono. Fotio Patriarcha ſcriue, che i medeſimi Athenieſi haueano vn'altra moneta di rame, che hauea per ſegno la forma d'vn obeliſco, nomata Obolo. E dice Euſtatio, che ſei di queſte empieuano vna mano. Ne haueano anco vn'altra pur con la ciuetta, e faccia di Minerua: quella, perche dicono iui eſſerne grandiſſima copia, e però nacque il prouerbio: Tu porti la ciuetta in Athene, come dire, tu giungi acqua al mare. E queſta, perche iui ſommamente è riuerita Pallade (come ſcriue Pauſania) alla quale, perche è Dea de gl'ingegni, da primi antichi fu queſto vccello conſecrato, il quale,

le, ſecondo che ſcriue Plinio al libro decimo, e cap. 17. è di tanto acuto ingegno, e ſagacità nel venire a battaglia con gli altri vccelli, che eſſendo da gran moltitudine circondato, con l'arte, e con l'induſtria ſolamente, ſupino, combattendo co' piedi raccolto in arco, col becco, e con l'vgne coprendoſi tutto, da loro mirabilmente ſi diffende. Gli Eleienſi, come anco gli Atenieſi, vi haueuano il Bue; e così quei di Delo. Quei della Città di Corintho in vna picciola moneta figurarono il cauallo Pegaſeo, che ſimilmente fu chiamata Pollo. I Troiani vi ſcolpirono il Porco; e quei d'Ilio il fiume Scamandro, come dimoſtra la medaglia iſteſſa. I Tarentini, ſecondo che ha ſcritto Ariſt. nella Repub. vi haueano Tarento figliuolo di Nettuno, dall'vn de lati portato ſul dorſo da vn Delfino; e dall'altro ſopra vn cauallo: perche coſtui edificò la Città di Tarento. I Galli vi hebbero impreſſa l'imagine d'vn Genio con l'ali, nominati Geniati Philippi, & altri con la figura d'vn Rè. Scriue Celio, che vi era vn'altra moneta, nella quale ſi vedeua notato il numero di quel tanto ch'ella valeua, il qual numero chiamauano Aera; di queſta Lucilio Poeta.

Hac eſt ratio peruerſa, æra numeri ſubducta improbe.

Aera fu chiamato da gli Aſtrologi parimente quel principio, dal quale ſi contauano gli anni, come da Tolomeo, da Theona, da Roma edificata, dalla Natiuità di Chriſto, o da altro illuſtre principio. La cagione, che la detta moneta ſi diceua Era, fu, che tutto il mondo haueua anticamente a rendere il rame alla Repub. Dicono di piu, che gli antichi haueuano vn'altra moneta da loro chiamata Danace, la quale poneuano ne' ſepolchri de' morti, accioche eſſi con quella poteſſero pagare a Caronte il paſſo della palude Stigia; della quale fa mentione Apuleio nell'Aſino d'oro nella fauola di Pſiche, Luciano nel Dialogo di Caronte, e Plutarcho ne' Collettanei.

DELLE

DELLE MONETE ROMANE DI RAme, d'argento, e così di quelle d'oro. Cap. XI.

I Romani ſegnarono la moneta di rame con Iano di due viſi da vn lato, dall' altro vna prua di naue, e fu la prima moneta, che ſi batteſſe nel Latio. Ma da Seruio Rè fu poi ſegnata con l'impronto del Bue, e della Pecora. La ſignificatione delle quali più di ſopra è dichiarata. L' anno poi dalla edificatione della Città cinquecento ottantacinque, ſecondo Plinio nel lib. 33. cap. 3. ouero ſecondo la computatione di Cuſpiniano, nel libro de' Conſoli, facie 444. ſegnarono l' argento, eſſendo Conſole Q. Fabio Pittore, cinque anni innanzi la prima guerra Cartagineſe. Ma Eutropio nel ſecondo delle hiſtorie ſcriue, nell' anno 483. che fù, ſecondo Euſebio Ceſarienſe nella Olimpiade 127. eſſendo ſtato poſto il ſegno all' oro ſeſſantadue anni dopo l' argento cogniato. La nota veramente dell' argento, come dice Plinio al ſopradetto luogo, fù vn carro con due caualli, e con quattro caualli, chiamati Bige, e Quadrige, ſi come dimoſtrano le iſteſſe medaglie, non di quattro ruote, come Polidoro Virgilio ſcriſſe al libro ſecondo, cap. 20. & altri. E di qui furono detti Bigati, o Quadrigati. I Bigati dall' altro lato haueuano vna Vittoria, e così i Quadrigati, onde furon ancora chiamati vittoriati, e di queſto ſegno ſcriue medeſimamente Plinio al 33. Hebbero parimente i bigati al tempo de' Conſoli, oltre l' effigie d' vna vittoria, l' imagine di Diana, di Cibele, della Dea Moneta, o d' altro Dio. I quadrigati ſimilmente oltre la vittoria, hebbero il volto di Gioue, di Nettuno, di Apollo, e di Roma, la cui effigie è nella maggior parte delle monete de'

Con-

Conſoli. Vi furono ancora bige di due Cerui, e di due Becchi, dall'altra parte hauendo l'imagine di Roma. Lo ſegnarono parimente con la forma d'vn carro da tre caualli tirato, con la teſta pur di Roma armata dall'altro lato. In oltre ve n'hebbero, in cui era ſcolpito vn ſol cauallo corrente, caualcato da vn'huomo vincitore ne ludi, con la palma, nell'altra parte l'imagine d'Apollo. Appreſſo l'vſarono col Pegaſeo cauallo, da vna banda; e dall'altra con l'effigie del Dio Quirino (cioè Romulo) e con l'Hippogriffo, e la teſta di Giunone Soſpita per riuerſo. Alcune con la rapina delle donne Sabine, e dall'altro lato la teſta d'vn Dio con la palma. Di piu Iano con due viſi ſenza barba, e nella parte auuerſa la naue. Iano con la barba, e Roma trionfante con i trofei per riuerſo. Con l'imagine di Libero padre [cioè Bacco] dall'altra banda la Tigre, e col medeſimo Bacco, hauendo il Pegaſeo per riuerſo. Con Giunone Soſpita, e nell'altra parte vn Toro. Con l'effigie di Pietà Dea con la Cicogna, [queſto vccello eſſ.re Simbolo di pietà, dimoſtra Oro Apolline ne gli Hieroglifi) e la figura d'vn'Elefante dall'altro verſo. Con l'effigie della medeſima Dea, e la ſtatua d'Enea che porta il padre Anchiſe, nel riuerſo lato: o vero con i ſegni della religione, cioè Simpullo vaſo, o vero l'Acerra, la ſcure, e il coltello chiamato Seſcepita. Con l'effigie d'Apollo, & inſcrittione M. Cato, & Vittoria nel diritto poſta a ſedere. Con l'imagine di virtù Dea, & vna Lupa con lettere, Roma, nel riuerſo. Con l'effigie di Bono Euento, e nel lato riuerſo la nota d'vn pozzo (s'altare non è) e ſcritto tale, Puteal. Scribon. Con la teſta di Gioue, & vn Tempio dall'altra banda. Con Pan Dio Cornuto (perche come ſcriue Pollieno nel primo delle ſtrattageme) coſtui fu il primo che ordinò le ſquadre de gli huomini armati, e le nominò Phalangi; inſtituì il deſtro, & il ſiniſtro corno nella battaglia,) e dall'altra parte vna zampogna.

gna. Con l'imagine di Roma, e l'auguratione per riuerſo con quella d'Apollo, nell'altro lato hauendo Numma Pompilio, della Religione appo i Romani inſtitutore, col lituo in mano al ſacrificio d'vn'ariete. Col volto di Caſtore, e di Polluce, e le lor ſtelle; la naue (come de' nauiganti protettori) hauendo nella parte auuerſa, o vero de' medeſimi le figure cō i Caualli abbeuerāti al fonte di Iuturna, ſtāchi per la fatica del combattere in ſalute dell'Imperio Romano, de' quali Valerio Maſſimo ſcriue nel primo libro cap. 8. A. 2. La ſegnarono ancora con la ſtatua a cauallo di Q. Martio Filippo padre di Martia auia di C. Iulio Ceſare, poſta ſopra l'acquedotto dell'acqua, dal ſuo nome chiamata Martia, perche egli la conduſſe del lago Fucino, e nell'altro lato l'effigie d'Anco Martio quarto Rè de' Romani, la cui hiſtoria per eſſer manifeſta, paſſeremo. Con Cerere medeſimamente ſopra il ſuo carro tirata da i Dragoni, e le facelle acceſe in mano (di queſta Ouidio ne faſti copioſamente ſcriue) dall'altra parte l'effigie di Bacco ſuo marito. Con l'effigie della medeſima, e con duoi Buoui, & vn'aratro dall'altra banda, Con i faſci ſegni di Giuſtitia, il caduceo della pace, e concordia, & vna ſpica di frumento per l'abondanza: nel riuerſo lato, ſtando l'imagine della Dea Giuſtitia, dalla quale procedono l'altre due. Con l'effigie di virtù medeſimamente: di libertà, di concordia, e d'altri Dei, vſando i Romani improntare le diuerſe monete, come quegli, che non vna Deità ſola adorarono, ma infinite.

FALSA

FALSA OPINIONE DELL' EFFIGIE De' Conſoli in moneta. Cap. X.

ET è grandiſſimo errore di chi crede, e di chi ha ſcritto (fra quali è ſtato Paulo Marſo ſopra il primo de i Fatti d'Ouidio; il Modognetto nelle ſue lettere, & il Biondo nella Roma trionfante) che innanzi la Dittatura di C. Iulio Ceſare, foſſe da'Romani ſegnata alcuna ſorte di moneta con altra effigie, che di Dei, o di qualche lor Re, eſſendo falſo che l' effigie al naturale di Scipione, di Silla, di Mario, di Craſſo, di Lucullo, nè d'altri vi ſi troui, come nel ſeguente libro ſi dimoſtrerà. Ma ſegnando la moneta da vn lato con quella hiſtoria, o impreſa, che al Conſole, o vero Dittatore piaceua, imprimeuano dall'altra parte indubitatamente l' imagine di quel Dio, e di quella Dea, a chi piu eſſi erano deuoti, il perche Roma è chiamata domicilio di tutti i Dei: e queſto fecero inſino a tanto, che cominciarono a dominare i Ceſari, l' effigie de'quali, e d'alcuni lor parenti, copioſamente vi ſi vede, ſi come dimoſtrato ho negli intagli del primo libro, e dimoſtrerò nel ſecondo, e negli altri.

CHE COSA SI CONTENGA NE' RIuerſi delle Medaglie de' Ceſari. Cap. XI.

MA nelle parti auuerſe delle medaglie de' Ceſari ſi vede tutta la Religione de'Gentili, tutta la militia Romana, e tutta l' hiſtoria de gli Imperadori dimoſtrata. Vi ſi vede le varie inſegne di Religione, di guerra,

e de' Magiſtrati, Simulacri di Dei, ſtatue di huomini, e di donne, di età, di forma, e di habiti differenti. La diuerſità delle Corone, Diademe, Ciuiche (o vogliam dire Palatie) obſidionali, trionfali, ouanti, murali, roſtrate, radiate, e di facondia. Et in oltre le diuerſe forme di edificij, tempi, archi, theatri, amphiteatri, circi, porti, ſepolcri, e ponti. Di vaſi, di ſedie, di carri, di bigie, di trige, di quadrigie, di ſeiuge, e di ſingulari, cioè d'un caual ſolo, ſi come nelle dichiarationi de' riuerſi copioſamẽte ſi dirà. D' inſtrumenti muſicali, di frumentarij, e di pecuniarij. Vi ſi vede l'opere fatte nella Repub. e di fuori. Il modo del caualcare antico, varie figure d'animali. Inuentione, diſegno, e maniera. Appreſſo vi ſi veggono gli anni dell'Imperio di ciaſcun Ceſare: Le prouincie, e nationi ſoggiogate: I trionfi, le Città priuilegiate, e fatte Colonie. I geſti, i prenomi, i nomi, i cognomi, e gli agnomi veri di eſſi Conſoli, Imperadori, e Ceſari; le effigie, le imagini, e ſomiglianze veriſſime; le dignità, gli honori, i magiſtrati, & i titoli per merito, e per adulatione riceuuti dal Senato, & Popolo Romano. La forma de' caratteri, l'ortographia del ſcriuere; ſignifiati, & altre ingenioſe e belle impreſe, non in vna ſola, ma in piu medaglie ſi trouano.

PERCHE LE SOPRADETTE COSE dagli Antichi furono dimoſtrate in Medaglie. Cap. XII.

QVeſte coſe dagli antichi, come in publici annali, furono fatte non ſenza ottimo giudicio in rame, in argento, & in oro, ma nel rame ſpecialmente; percioche queſta

queſta materia è piu ſicura, piu verace, e piu eternamente ſuſtenta il nome, e la memoria delle coſe paſſate, che la penna non fa: perche le medaglie ſono figure de' corpi, & hiſtoria che tace, e dimoſtra il vero: E le parole ſono imagini, e piture degli animi che parlano, e dicono quel che lor piace; la onde quelle per decreto publico, & volontà del Senato, & in que' tempi furono fatte a honore, e gloria de' Prencipi: & queſte, dette, e ſcritte a voglia priuata. Le medaglie, delle coſe con verità narrate ſono teſtimonio, e delle falſamente ſcritte ſono correttrici, & augmentatrici.

CHE IN DIVERSI LVOGHI DELL' Imperio Romano, dagli antichi furono ſegnate monete. Cap. XIIII.

LE Medaglie da gli antichi ſotto l'Imperio Romano furono ſegnate in diuerſi luoghi, oltre la Città di Roma, e fuor d'Italia ancora. Cicerone a Cn. Planco nel libro XIII. dell'Epiſtole, ſcriue, che Apollonia Città d'Epiro, fu luogo, doue ſi ſegnarono le pecunie, dicendo: Conſignaretur argentum Apolloniæ non poſſum dicere eum præfuiſſe, neque poſſum negare, eum affuiſſe. Scriue parimente Budeo nel quarto libro de Aſſe, che i Romani haueuano vna zecca in Lione di Francia. E Plutarcho, che a Lucullo fu data la cura, & il negotio del ſegnare la pecunia nel Peloponneſo. Il perche non è marauiglia, se ſi truoua tanta diuerſità di cogni nelle medaglie loro, conciofia, che eſſendo da quaſi tutto il mondo (in tempi ſpecialmente de' primi Ceſari) vſato il ſegno Romano, cioè la effigie d'eſſi Imperadori, al biſogno di tan-

ta gran moltitudine d'huomini, conueniua indubitatamente, che in piu d'vna zecca, oltre quella di Roma, ſi ſtampaſſero. La qual coſa volendo egli no fare, era lor di meſtieri di molte ſtampe d'vno iſteſſo ſegno, di ritto, e di riuerſo. Conſiderato non meno, che vn cognio ne puo fare picciol numero, perche, o egli ſi rende per la troppa tenerezza, ouero ſi ſpezza per la ſouerchia durezza del temprato acciaio. Ond'è falſiſſima l'opinione de' queſti, che contraſtano, che d'vn cognio fatta non piu d'vna medaglia, per maggior ſuperbia, e lor grandezza, rompeſſero la ſtampa; laquale opinione, e tanto dal vero lontana, quanto, che con alcuna autorità di ſcrittor degno, non la poſſono prouare. Concioſia, che la diligenza del noſtro Eccellente Deciano, ammiratore mirabile delle coſe antiche, ha dimoſtrato il contrario, hauendone egli aſſortite molte di rame di varie effigie di piu Imperadori: due d'alcuni, d'altri tre, e quattro ancora, tutte d'vn ſolo, e d'vno ſteſſo cognio, come chiaramente veder ſi può.

PERCHE GLI ANTICHI POSERO piu arte, e maggior bellezza nelle medaglie di rame, che in quelle d'oro, e d'argento, e della dignità di quelle: perche le due lettere S. C. non ſegnarono nelle monete d'argento, e d'oro, come in quelle di rame ſi fecero. Cap. XIIII.

MA la cagione, che gli antichi nelle medaglie di rame poneſſero più arte, e maggior diligenza, con moltitudine di belle figure, e vaghe inuentioni (come credono

dono alcuni) che in quelle d'oro, o d'argento, ſarà quella, che riferiſce Plinio delle gemme intagliate nel libro XXXIII. cap. primo, dicendo. Queſto ha variato la luſſuria per molti modi, come tutte l'altre coſe, aggiugnendo gemme di eſquiſito ſplendore aggrauando le dita di grandiſſime ricchezze, di poi con lo ſcolpire varie effigie, accioche altroue foſſe l'arte, altroue la materia in pregio.

Tuttauia io ho in eſſe medaglie oſſeruato, che ciò, che gli antichi ſegnato haueſſero nel rame, ſcolpirono parimente nell'argento, e nell'oro; percioche eſſendo ſtato il rame primo in eſſer ſegnato appo i Romani, ragioneuole coſa fu, come quello, che per l'antichità era piu nobile de gli altri metalli, (perche anco piu nobili in Roma ſtimauano quegli huomini, che piu anticamente vi haueano habitato, e nuoui quelli altri, quaſi come non nobili, che da poco tempo vi haueano cominciato a ſtanzare) che riceueſſe maggior dignità; perche, come dice Valerio Maſſimo, i Romani furono molto oſſeruatori de gli ordini, & inſtitutioni de' lor maggiori.

E però queſta antica dignità del rame, pare che il Senato Romano voleſſe dimoſtrare, quando (poi battuto l'argento, e l'oro) poſe in tutte le monete di rame le due lettere S. C. Le quali, come è detto piu adietro, dimoſtrauano in eſſe il conſenſo del Senato, volendo inferire, ch'egli erano leggitimamente, e non tirannicamente ad honore del Prencipe fatte. Doue al incontro in poche, anzi quaſi in neſſuna d'oro, ne d'argento, le dette lettere notarono; come che s'intendeſſe che eſſendo ſtato conceſſo il nuouo ſegno nel rame, ch'era il piu degno per la ſua perpetuità, ancor ne gli altri due metalli ſi poteſſe fare.

Ma quanto grande foſſe la dignità delle medaglie ancor per l'effigie de' Ceſari, comprendere ſi può da gli ſcritti di Suetonio nella Vita di Tiberio al cap. 58. il quale narra, che fu pena capitale il portare adoſſo il danaio con

l'effi-

,, l'effigie del Prencipe ne' luoghi immondi, e ne' bordelli,
,, dicendo. Damnato reo paulatim genus eo proceſſit, vt
,, hæc quoque capitalia eſſent. Circa Auguſti ſimulacrum
,, ſeruum cecidiſſe, veſtem mutaſſe, nummo, vel annulo ef-
figiem impreſſam latrinæ, aut lupanari intuliſſe. Si come ancora nel Principato di Claudio, la medeſima effigie non poteua alcuno portare nello anello intagliata, ſe non quelli, a' quali da ſuoi liberti foſſe ſtato conceſſo di portare, autor Plinio al 33. cap. 3. Seneca parimente nel terzo de' Beneficij al cap. 27. dimoſtrando il medeſimo, dice. Sub Ti-
,, berio Cæſare fuit accuſandi frequens, & pene publica ra-
,, bies; que omni ciuili bello grauius togatam ciuitatem con-
,, fecit. Excipiebatur ebriorum ſermo: ſimplicitas iocan-
,, tium. Nihil erat tutum. Omnis ſeruiendi placebat occa-
,, ſio. Nec iam reorum expetebatur euentus cum eſſet vnus.
,, Cœnabat Paulus prætorius in conuiuio quodam imagi-
,, nem Tiberij eſſe habens eccipa: & eminente gemma: rem
,, ineptiſſimam fecero: ſi nunc verba queſiero quemadmo-
,, dum dicam illum matellam ſumpſiſſe. Quod factum ſi-
,, mul, & Maro ex notis illius temporis veſtigatoribus nota-
,, uit: & ſeruus eius quo nectabantur inſidiæ ebrio annulum
,, extraxit. Et cum Maro conuiuas teſtaretur amotam eſſe
,, imaginem obſtenis: & iam ſubſcriptione componeret: oſ-
,, tendit in manu ſua ſeruus annulum. Si quis hunc ſeruum
,, vocat: & illum conuiuam vocabit. Sin quì Seneca, dalle quali parole ſi può comprendere, di quanta riuerenza foſſero l'imagini de' Ceſari, per gli antichi. Appreſſo qual foſſe delle medaglie la dignità ſi può giudicare, per l'effigie. Le quali fra i ſegni militari, come Vegetio nel ſecondo ſcriue, & Modeſto, non ſolamente da gli Eſſerciti, ma da i Re ancora erano adorate, ſi come appo gli hiſtorici ſi legge.

Rendono ancor teſtimonio della nobiltà di queſte, gl' Imperadori piu vltimi, percioche ne' Codici di Iuſtiniano Impe-

Imperadore nel libro x i. Tit. x. della poteſtà delle antiche medaglie, ſi leggono parole tali.

» Imperator Coſtantinus Aug. de poteſtate veterum Nu- » miſmatum. Solidos veteres Principum veneratione for- » matos ita tradi, ac ſuſcipi ab ementibus, & diſtrahentibus » iubemus, vt nihil omnino refragationis oriatur, modo vt » debiti ponderis ſint, & ſpeciei probæ; ſciturus vniuerſis qui » aliter fecerint haud leuiter in ſe vindicandum.

Teſtificano la dignità delle medaglie (e ſpecialmente di rame) Tito di Veſpaſiano, Domitiano, Nerua, e Traiano; i tre primi de' quali reſtituirono alla memoria in eſſe medaglie l'imagini di Auguſto; l'altro è di Germanico Ceſare [è queſta ho io] è di Galba Imperadore, con farle di nuouo ricogniare in moneta, con lettere dall'altra parte che diceuano; Imp. Titus Veſp. reſtituit. o vero Domitianus, o vero Traianus.

DELLA ECCELLENTE SCOLTVRA delle Medaglie antiche.

Cap. XV.

DEll'arte, & eccellenza della ſcoltura, che ſi gode nelle medaglie antiche fanno ampia fede i Pittori, gli Scultori, e gl' Intagliatori di diſegno, e di giudicio, e tutti quelli parimente, che di queſte arti ſi dilettano, imperoche da queſto genere di virtuoſi vengono con ſomma oſſeruanza pregiate, e riuerite, tanto, che io ho gia veduto alcuni da tale piacere del mirarle preſi, che da in honeſti coſtumi ſi ſono diſtolti, e datoſi (come per vn certo ſtimolo) a vita honorata, e gentile.

DE

DE' PREZZI DELLE MEDAGLIE ANtiche. Cap. XVI.

PEr queſti effetti adunque non mi merauigliai nel principio, che io di queſte mi cominciai a dilettare, de' gran pregi, e della ſomma d'argento, e d'oro, che io parte viddi, e parte da relatione d'altri, vdì eſſere ſtata pagata per vna Medaglia antica; & accioche da queſti pochi eſſempi ſi comprendano gli altri molti, ne dirò alquanti.

Meſſer Antonio Capodiuacca gentil'huomo Padouano, e grand'amatore di queſte coſe, non ha temuta la ſpeſa di quindici ſcudi, per vna medaglia di rame d'vno Aurelio. Similmente a M. Giouan'Andrea Aueroldo, Magnifico gentil'huomo di Breſcia, e ſplendido, non è mancato nel'animo, ne il modo di dare per vna medaglia pur di rame d'vn Commodo, che nel lato riuerſo hauea il ſimulacro di Marte pacificato, trenta ſcudi d'oro; & d'vn'altra di Commodo in habito di Hercole a M. Pier Luigi Romano ſeſſanta ducati. Vn Reuerendiſſimo nella Città di Roma, hò vdito dire, per voler donare vn Vitellio, vn Domitiano, & vn Commodo Imperadori in Medaglie di rame, ſettantacinque ſcudi hauer dati. M. Andrea Loredano nobile di Vinegia, gentilhuomo ſplendidiſſimo, e nelle hiſtorie Grece, e Latine non meno dotto, che ſtudioſo, il quale de' beni di fortuna eſſendo molto accommodato, con animo alto, e degno del ſuo valore, ſprezzata l'ambitione de' magiſtrati, e la ſeruitù de Brogli ciuili, oltre l'hauere nelle ſue caſe rizzato vn ricchiſſimo, e giudicioſiſſimo Muſeo, tutto di varie coſe antiche e rare, marauiglioſamente adorno, di due medaglie antiche di rame, cioè, l'vna di Vitellio, l'altra di Domi-

Domitiano Imp. ottantacinque ducati hà pagato. Il ſopradetto Aueroldo pochi dì ſono, in vna ſol volta comprando di ſi fatte coſe vn ſtudio, sborſò mille e cinquecento ſcudi. Ma il Reuerendiſſ. Mons. Giouanni Grimani Patriarca d'Aquilea, Signor d'alto gouerno e di molta prudenza, e non meno illuſtre per le ottime e reali virtù ſue, che chiaro per nobiltà del ſangue, e di dottrina ſacra, tanto ſtupiſce ogni dì piu del valore de gli antichi, che per rihauere i fragmenti dell' antichità, che già furono del morto ſuo fratello Cardinale, diede trè milla ſcudi: delle quali, la maggior copia fù di medaglie, e di pretioſi Camei di tanta rara, e ſuprema bellezza, che per il Muſeo di queſto magnanimo Signore, ſi puo largamente giudicare l' eccellenza, e ricchezza dell'età de' Gentili. Ma delle medaglie tutte, quali hoggi ſiano i pregi, è impoſſibile narrare, il perche ſecondo ch'elle ſono rare d'effigie, o di hiſtoria nella parte riuerſa, o da buona mano ſcolpite, e conſeruate, gli vengono alzati i pregi, e fatte le eſtimationi grandi.

DELLE MEDAGLIE ANTICHE CON più eccellenza ſcolpite, e di miglior diſegno. Cap. XVII.

MA quali Medaglie da piu dotta mano ſiano ſcolpite, più ſi rende atto il giudicio de gli intelligenti del diſegno, e dell'arte ſcultrice, che de gli altri. Sono adunque buone in diſegno, & in ſcoltura quelle di Auguſto, di Tiberio, di Caligola, di Claudio, di Nerone, di Galba, di Vitellio, di Veſpaſiano, di Tito, di Domitiano, di Nerua, di Traiano, di Adriano, di Antonino, di M. Aurelio filoſofo, e di commodo, fino a Pertinace, & a Seuero Imp. dipoi incominciò l'arte grandemente a manca-

re. Le migliori in ſcoltura ſono da queſti ſino à Neruà Imp. Ma le più ottime, e di eccellenza ſuperiori a tutte, e che vincono l'altre di bellezza, ſono quelle, che nel principato di Caligola, di Claudio, e di Nerone furono fatte: concioſoſſe, che trouandoſi in Grecia all'hora ſpenta l'arte dello ſcolpire, fioriua appreſſo i Romani, & era in colmo; perche gli Imperadori ricchi d'Imperio, e di danari, e per lunga pace goduta ocioſi, ve gli tirarono con groſſi premij, honorandogli con richezza; percioche communemente le virtù: & l'arti in que'luoghi concorrono, doue il Prencipe ſe ne moſtra amatore, e liberale; ilche fa ſucceſſiuamente, che eſſendo eſſo Prencipe imitato, indi naſce la concorenza ne gli ingegni, & in quei che ſe ne dilettano, doue appreſſo ſegue indi ne'premij la publica liberalità, della quale, circa a tai coſe, chi piu eſſempi veder ne vuole, legga Plinio nel libro XXXV. e XXXVI.

DELLE MEDAGLIE ANTICHE, CHE hoggidì ſono rare. Cap. XVIII.

A Me ſi rende facile ancora per molte hauerne vedute e per la nota che io ne tengo diſſegnate ne miei libri, ſapere quali medaglie ſiano in queſti tempi rare. Delle Romane adunque parlando, poca quantità ſe ne troua di rame con l'effigie d'Auguſto da vn lato, e dall'altro la Corona Roſtrata, ch'egli donò ad Agrippa, ouero per ſe ſi preſe. Con la Statua ſua, e lettere CONSENSV SENAT. ET EQ. ORDIN. P. Q. R. Con la corona Ciuica, & i due Capricorni ſegno celeſte, con inſcrittione DIVO AVGVSTO S. P. Q. R. Col Delfino, e temone di naue, e corona di lauro intorno. Con l'altra Statua di Auguſto, e ſcritto. DEO AVGVSTO. In argento

gento ſono rare di queſto Imp. con la corona di quercia; e ſcritto, che dinoti il voto di Auguſto pagato a Gioue Ottimo Maſſimo, per la ſalute publica; quando egli hebbe inteſo la rotta di Varro da'Germani. Con il ſegno di Emerita Colonia di Auguſto, cioe di Merida Città di Spagna della Caſtiglia nuoua ſopra Guadiana fiume. Con il Candelliere, e Corona fatta di capi di Buoi, e di que'fuſeruoli, o vuoletti de'quali ſi adornaua il collo de'Tori, quando d'eſſi ſi faceua il ſacrificio a i Dei, e lettere AVGVST. Col ſimulacro quadrato del Sole. Col Delfino all'ancora attorciato, e motto, FESTINA LENTE. Con la Statua a cauallo di Auguſto, e ſcritto S. P. Q. R. IMP. CAES. Con il ponte del Teuere, ſopra il quale ſono le Quadrigie, & lettere tali, QVOD VIAE MVN. SVNT. Con le due Statue a cauallo ne'capi del detto Ponte, & Trofei, con inſcrittione ſopradetta. Piu rara è con la corona Ciuica, e lettere S. P. da vn lato; e dall'altro, vna Vittoria alata con la Corona di quercia in mano, e poſta ſopra la forma del mondo con queſta generoſa inſcrittione. SALVS GENERIS HVMANI. Con la detta Corona, e medeſima ſcrittura.

Di Tiberio in rame di ogni ſegno ſe ne veggono poche, ma meno dell'altre, col Tempio dalle Città d'Aſia, a Roma, & a Tiberio edificato.

Quelle di Caligola parimente in rame ſono tutte rare: ma piu quella dal tempio di Auguſto col Sacrificio, & il ſimulacro della Dea Pietà dall'altro canto. Con le tre ſorelle, Giulia, Druſilla, & Agrippina. E con il parlamento a gli eſſerciti. Così la medaglia di Agrippina ſua madre, con il carro tirato da due mule da vn lato eſpreſſo.

Di Claudio, le belle di rame Corinthio, e grandi ſono rare, ma piu quella, che per riuerſo ha i due corni di douitia, con i tre capi, e lettere, LIBERIS AVG. Rare ſono

ancora di coſtui quelle d'argento, e d'oro; e così d'Agrippina moglie di Germanico con le due lettere S.C. & di Antonia madre di eſſo Claudio.

Di Nerone in rame è raro il Macello: l'Annona: la Naue roſtrata, l'Arco trionfale: il Genio: la ſua ſtatua in habito di Citharedo, quella medaglia, che ha per ſegno la ſtatua di Cibele tirata da' Leoni ſu'l carro, e quella con il Quadrigario; la decurſione, cioè ſcorreria: il porto d'Hoſtia, ma piu il Congiario, & il Parlamento a gli eſſerciti. Rariſſima è con la imagine di Poppea ſua moglie.

Le Medaglie di Galba ſono rare: ma in rame: piu la ſtatua della Vittoria di Roma la Corona di quercia: il Parlamento a gli eſſerciti: la figura dell'Imperadore, e della Spagna con lettere, HISPANIA CLVNIA SVL. e con il ſimulacro dell'Honore, e della Virtù.

Di Othone in argento, & in oro ſono tutte rare; ma di rame, ſin qui non ne ho veduto alcuna antica, e parlando con vecchi profeſſori di coſe antiche, in tutta Italia: ho ancor trouato vno, che vedute ne habbia; ben di finte aſſai.

Di Vitellio ſono molto poche le medaglie, e la rarità ha lor poſto il pregio alto, e M. Andrea Loredano, come s'è detto, ne ha pagata vna circa quaranta ſcudi.

Di Veſpaſiano in rame, ſono medeſimamente rare, quelle dalla Iudea preſa: Dalle due figure di Tito, e di Domitiano: Con Marte Gradiuo, la qual figura è di mirabil arte. Con la Vittoria: col Dattilo arbore: e quella con la Vittoria col trofeo: con due giouani tenenti a mano i due caualli: con la ſtatua di Roma: con ROMA RESVRGES; Con la pace che arde le ſpoglie militari, con l'altare, e la colonna con l'Idolo ſopra, e con l'Anfitheatro: In argento l'effigie della Dea Pace con iſcrittione. PACI ORB. TERRA. E con la Scroffa.

In

In Tito, principalmente è raro il Congiario: la Quadriga; la Giudea preſa; le tre figure, Tito, Domitiano, e Domitilla, con lettere, PIETAS AVGVSTA. La ſtatua di Tito a cauallo, il Marte Gradiuo, che tiene ſu la ſpalla il panno, figura di mirabiliſſimo ingegno, l'Annona, & il Tempio.

Tra le Medaglie di Domitiano, tutte quelle che hanno vna figura ſola, ſono copioſe; ma piu dell'altre la ſtatua di Gioue Vincitore: della Dea Moneta: e quella della Virtù. Rare con il Marte Gradiuo: e la ſtatua a cauallo d'eſſo Domitiano ſenza lettere. Il ſacrificio del medeſimo col Tempio: i Ludi ſeculari: l'imagine del Leone: Dou'è l'Imperadore, che riceue la fede da capi de gli eſſerciti. Il carro di Giulia ſua nipote tirato da due muli: e l'effigie dell'iſteſſa Giulia. Rariſſimo è l'arco trionfale con le quadrige di Elefanti: e la teſta di Domitia ſua moglie.

L'effigie di Nerua con la Dea Copia poſta a ſedere fra due corni di douitia (s'ella non è Roma fertile) per riuerſo, è rara. Così con la Roma Renaſcente: Col ſegno militare, e la Fede de gli eſſerciti. Quella doue ſi vede Traiano diſegnato da Nerua Imperadore, e con il Cognio, cioè miſura del grano. Piu rare ſono dal Congiario, cioè grano per vgual portione diſtribuito al popolo. E così con i Muli paſcolanti, e inſcrittione, VEHICVLATIONE ITALIAE REMISSA. Rariſſimo è l'arbore della Palma con parole attorno. FISCI IVDAICI CALVMNIA SVBLATA.

Le Medaglie di rame di Traiano con le figure di due prouincie, Armenia, e Meſopotamia, e de' fiumi, ſono rare: e così con la Statua ſua a cauallo: con il Ponte, (o vero porto, come alcuni penſano) con l'acqua Traiana; con la Via Traiana; con il Re dato a Parti: con Profectio: con il Congiario: col Donatiuo: & con la Corazza. Rari ſono medeſimamente nelle ſue Medaglie i tempij: le Quadrige,

drige, e la Dacia prouincia. Ma rariſſima la Statua d'eſſo Traiano in habito trionfante con due Vittorie da' lati, & vna che l'incorona, e due Aquile per banda del baſamento. E così il Tempio di Gioue Ottimo Maſſ. La Baſilica Vlpia; e la Colonna Traiana. In argento, oltre alle dette, la figura del fiume Danubio. L'imagine d'Oriente. I Regni aſſegnati da eſſo Traiano, l'effigie di Plotina, & il Foro Traiano.

In Adriano tutte le figure di Prouincie, e reſtitutioni d'eſſe prouincie, ſono rare. I Donatiui parimente, e tutte quelle, doue ſono piu figure; la Naue roſtrata, cioè Galea; il Cauallo Pegaſeo: & il Congio miſura. Rariſſima quella, dou'è la Statua del Diuo Traiano ſentata; & quella che da quattro Leoni ſopra vn carro è tirata. Quella, doue l'Imperadore dal Tempio parla al popolo: & la figura del Nilo; la ſtatua d'Adriano ardente le ſcritture de' debiti di noue milla ſeſtertij; & il Ponte. Così la medaglia d'Antinoo: di Sabina ſua moglie: e l'effigie di Paulina.

In Antonino, perche di lui gran copie di medaglie ſi trouano, queſte ſono rare: le Ancilie: il Folgore: la Scrofa: l'Elefante: i Tempij: le Quadrige: la Colonna ſua: Marte che dal ciel partendoſi, và per giacerſi con Rhea Siluia che dorme al fonte: col Donatiuo: i due Cornucopi con le due teſte; le Prouincie; con l'effigie d'Aurelio Ceſare; & alcune altre medaglie dalle città di Grecia battute. Rariſſime ſono con l'Italia per riuerſo: con Enea che porta il ſuo padre Anchiſe, col figliuolo Iulo a mano: Eſculapio con la figliuola Higia, cioè Sanità; e la Corona di lauro, con iſcrittione, AMPLIATORI CIVIVM. Di Fauſtina col riuerſo vn Carro tirato da quattro Elefanti: e la medeſima con vn bel ſacrificio di piu figure: e col Pauone.

In M. Aurelio ſono le medaglie rare, che hanno nel riuerſo piu figure: con il Folgore: con le Quadrige: col Tempio di Mercurio: col Teuere: con la Conſacratione: con la Naue roſtrata: con la Corona di lauro: e con la Corona Decennale. Rariſſime col Tempio di Diana Epheſia, e ſimolacro ſuo: con la Statua di Fauſtina tirata ſu'l carro da gli Elefanti: con Gioue, e Pallade: con Pallade, & vna figura d'vn'huomo che lauora intorno ad vna prua di naue: col Dio Cupido che caualca vna Tigre: col Tempio, e due acceſe faci: e con Fauſtina.

Sono rare di L. Vero. Quelle di più figure: il Rè dato a gli Armeni, il Donatiuo per la vittoria Sarmatica, i tre Trofei, la Profettione, la Naue roſtrata, il Carro del Sole, la Pira funerale, e la Chimera. Rariſſime col ſimulacro di Gioue, e della Dea Natura. Di Gioue ſopra i ſette colli di Roma, e la ſtatua dell'Imperadore incoronata da Roma, con Hercole che ammazza l'Hidra, con Marte con vn trofeo, e M. Aurelio dall'altra banda.

Di Commodo ſono rare, con la figura della Madre de gli Dei. con Serapide Dio, con il Simolacro d'Iſide, e dell'Imperadore coronato dalla Vittoria, con Gioue Tonante, con Vittoria e Roma ſopra le ſpoglie, & vn trofeo, e così tutte quelle, che hanno il Simolacro d'Hercole per riuerſo: Con la Quadriga parimente, con la Chimera: col Donatiuo, con le ſpoglie Germaniche, con la Corona di lauro, con due figure, & vn cauallo, e con la Colonia. Rariſſime con la Terra ſtabile e le quattro ſtagioni, con i quattro fanciulli, con Italia, con il Circo, con Vota publica da vn lato, dall'altro Commodo, e Criſpina; con Commodo a cauallo vccidente il Leone, e con Salute Dea, vn'arbore, & vna colonna con vn'Idolo ſopra. Rara è ancora la medaglia di Lucilla: ma rariſſima la medeſima col Tempio, e ſacrificio.

Di Seuero, ſono rare quelle, che hanno due teſte, o qualche Tempio. Rariſſime col Tempio, e ſacrificio di ſette figure: Con l'effigie di Giulia Domna per riuerſo, con i due Tempij, e due corone, di lauro cioè, e di quercia. Con l'imagine di Seuero, e di Giulia Pia felice. In argento, & in oro quelle, che hanno due capi, & più d'vna figura.

In Caracalla, raro è il ſimulacro d'Hercole, con due teſte, con due, o vero con tre Tempij, con le Quadrige, e con la Naue. Rariſſima col Circo, con Hercole che ammazza l'Hidra: col Simulacro d'Hercole, e con i dodici Segni celeſti.

Nelle medaglie di Set. Geta, rara è con tre figure a cauallo, & inſcrittione, PRINC. IVVENT. col Sacrificio di ſei figure, & ſcritto, SAECVLARIA. Rariſſima è ancora di Giulia Pia felice, con vn Sacrificio di più figure.

In quelle di Aleſſandro, è rara la medaglia con l'effigie ſua, e della madre Mammea, con il Carro, e ſopra la ſua ſtatua coronata dalla Vittoria, & per lato vna figura a piedi.

Fra quelle di Gordiano giouane, è raro il Ponte con aſſai figure ſopra. Rariſſima con il Simulacro d'Ercole, e di Mercurio: Con la pugna d'vn'huomo con vn Toro: con la Serpe: con il Tempio grande, & il ſacrificio di molte figure.

Di Filippo, rariſſime ſono con la ſua effigie, e del figliuolo Filippo: con l'imagine de' due Filippi, e di Martia Otacilla inſieme.

La medaglia parimente di Martia, è rara con l'imagini de' Filippi, Marito l'vno, e l'altro ſuo figliuolo.

Quanto per l'effigie, in ſomma ſono rare, le medaglie di Caligola, di Neron Claudio, di Germanico, di Druſo, di Claudio, di Galba, di Tito, di Nerua, di Pauli-

na, di Lucilla, di Criſpina, di Seuero, di Geta, di Caracalla, di Gulia Pia Felice, di Giulia Domna, di Giulia Meſa, di Giulia Soemia, di Giulia Mammea, di Maſſimo, di Maſſimino, di Pupieno, di Balbino, di Filippo Giouane, di Decio Giouane, di Treboniano, di Voluſiano, e di Valeriano il Vecchio, e di Gallieno.

Piu rare ſono di Ceſare, di Auguſto, le grandi, di Liuia in forma di Salute Dea, di Tiberio, di Agrippina, di Vitellio, di Giulia figlia di Tito, di Sabina, di Clodio Albino, e di Macrino. Rariſſime di Poppea Sabina, di Domitia, di Plautilla madre di Nerua Imperadore, di Martiana ſorella di Traiano, di Plotina moglie di eſſo Traiano: di Antinoo: di Elio Ceſare: di Pertinace, di Didio Giuliano: di Manlia Scantilla: di Didia Clara: di Peſcennio Nigro: di Annia Fauſtina: di due primi Gordiani: di Saluſtia Barbia, di Hoſtiliano, di Emiliano, del Diuo Valeriano giouane: di Mariniana: di Matidia, e della effigie del Genio d'Auguſto, con riuerſo vna corona laurea, o vero ciuica, & ſcritto, INT. VRB.

DE' MEDAGLIONI, E DELLE MEDAGLIE col cerchio.

Cap. XIX.

SOno & fra le dette medaglie alcune altre, che eccedono la commune grandezza, cioè ſono quanto è la moneta d'argento da Germani nomata Tallero, & altre piu, dette dal volgo, medaglioni. Di queſte, vna è quella di Adriano con il Ponte per riuerſo: & quella con il carro tirato da quattro leoni. In Antonino è quella con la Corona di lauro, & inſcrittione, AMPLIATORI CIVIVM, & che ha l'Italia, & con Eſculapio, e la Dea Sanità.

In M. Aurelio, quella con la ſua ſtatua a cauallo: Fauſtina dal Tempio, e ſacrificio, e della medeſima quella col Pauone.

In L. Vero, quella che ha l'effigie di lui, e di M. Aurelio da vn lato, e da l'altro il Simulacro di Marte che ſtà con vn trofeo. Quella di Hercole, che amazza l'Hidra. E quella che ha il Simulacro di Gioue ſopra i ſette colli.

Di Commodo, è quella che ha la Statua di Hercole in piedi. Quella che ha il Simulacro di Gioue Tonante: quella con Roma a ſedere, e la Vittoria: quella con Cibele ſopra vn Leone accompagnata da Galli ſuoi ſacerdoti: quella con la Salute Dea ſentata, l'alboro, e la colonna con l'Idolo, quella con l'effigie ſua, e di Criſpina moglie, e dall'altro lato tre figure con lettere, VOTA PVBLICA. Quella con l'effigie di Vero, e di Commodo fanciulli; dall'altro lato quattro puttini figurati, come è detto, per i quattro tempi: & quella con Hercole Romano, e la Claue dall'altro lato.

In Seuero, quella da i due Tempij, e lettere Grece.

In Caracalla, la teſta col petto con la corazza, e riuerſo la ſua ſtatua a cauallo che feriſce vn'huomo ſotto di lui, e quella che ha la teſta col petto armato, dall'altra parte il ſimulacro di Hercole.

In Geta, con la ſtatua di donna, con i due Tempij in mano, e lettere Grece, & quella con le tre figure a cauallo, e lettere, PRINC. IVVENT.

In Gordiano, quella, che ha il ſimulacro di Hercole, e di Mercurio.

In Filippo, il Sacrificio con il tempio, e quattro figure. E quella con le due teſte, dall'altro lato due figure: E quella con le due iſteſſe teſte; dall'altra parte due figure a cauallo, la Vittoria innanzi, drieto alquanti militi, có inſcrittione, ADVENTVS AVG. E quella che ha tre teſte, nell'altra banda due Vittorie ſoſtenenti vno ſcudo militare.

In Martia Otacilla, quella che ha per riuerſo i due Filippi, e tale ſcritto. CONCORDIA AVGG. In Traiano Decio, quella con la Vittoria per riuerſo.

E fra queſte tutte molte ne ſono di rame con vn cerchio di lottone commeſſo intorno, e coſi di lottone con vn cerchio di rame.

QVANTE PARTI ALLA MEDAGIA ſi conuengono, ad eſſer intieramente ſtimate. Cap. XX.

LA medaglia douendo hauere tutte quelle parti, che in eſſa ſi deſiderano, e ſi ricercano; conuiene ch'ella ſia fatta di bel metallo, che ſia grande, groſſa, tonda perfettamente, di eccellẽte maeſtro, non corroſa, o conſumata; ma netta; e così rara d'effigie, come di riuerſo che contenga qualche bella hiſtoria. E quella medaglia, nella quale ſaranno tutte queſte parti, non hauerà pregio che la ſtimi, ne danaio che la paghi, ſe non quanto dal poſſeditore ſara ſtimata, & hauuta cara.

DELLE PATINE DI PIV COLORI. Cap. XXI.

ALcuni ſono che piu apprezzano le medaglie con la vernice, o voglian dir patina anticha, laquale tanto è giudicata piu bella, quanto maggiormente trahe al colore dello ſmeraldo, perche queſte ſono di piu colori, ſecondo la qualità, e natura de'terreni, doue eſſe medaglie l'hanno preſa: conciosia, che la patina non è altro,

che ſuperficie di metallo corrotto per lunghezza di tempo: e di qui auuiene, che non eſſendo tanto le altre due ſorti di metallo (cioè argento & oro) ſottopoſte alla corruttione, non generano la detta, o patina, come il rame, & il lottone fanno.

DELLE FRAVDI CHE SI FANNO intorno alle medaglie moderne per farle parere antiche, e delle Patine diuerſe di colori. Cap. XXII.

E Perche la fraude d'alcuni profeſſori, peruenendo alle lor mani qualche anticha medaglia da vn lato ben conſeruata; & o per rarità, o per qualche altra cagione riguardeuole, tal volta fa, che vi attaccano altra teſta, che non mai hebbe quel riuerſo, o altro riuerſo, che mai non fu di quella effigie; parmi, che ſia à propoſito douerne ſcriuere; ſi come per eſſempio poniamo. A Nerua Imperadore, che piu di quattro volte non fu Conſole, ne piu d'anni due, e mezzo, ſi crede che ſteſſe nell'Imperio, e la cui medaglia è di ſtimatione, viene attribuito quel notabile riuerſo di Commodo Imperadore, il quale ha la Terra ſtabile con la forma del mondo, e le quattro ſtagioni, & intorno vn tale ſcritto, P. M. TR. P. XII. IMP. XVIII. COS. V. PP. Queſto riuerſo dimoſtra l'Imperadore eſſere ſtato ſin quì dodici anni nel regno, e cinque Conſolati hauer eſſercitati. In Commodo ſarebbe vera; ma in Nerua falſa l'Hiſtoria, quando tale riuerſo attaccato ci foſſe; e così ciaſcun'altro a qual ſi voleſſe medaglia d'altro Imperadore. Il perche fa di meſtieri a chi vuole intendere bene, & eſporre l' hiſtorie de' riuerſi delle medaglie, che vi ſia con la dottrina queſt a pratica, e queſta cogni-

tione

tione; la quale, benche ſia molto difficile ad apprendere, e piu faccia di meſtieri (come è detto) la buona pratica per molte hauerne vedute, maneggiate, e conſiderate, che alcun'altra ragione, che dar ſe ne poſſa; nientedimeno, io non reſterò di ricordar quello, che con parole ſi poſſa dimoſtrare.

Tre ſorti adunque principali di fraude ſono nelle medaglie, dalle quali naſcono ſette modi d'inganni. La prima è tutta anticha: la ſeconda è parte anticha: la terza è tutta moderna. Nella fraude tutta anticha, ſono due modi d' inganni, l'vno è la falſa congiuntione di due parti di medaglie, però antiche, ma di due diuerſi Imperadori; l'altro, è il lauorare con il bullino, o con la ruota le figure, e l'altre coſe che vi ſono. Nella ſorte parte anticha, ne ſono due altri: cioè ſopra vna medaglia anticha dall'vn de' lati corroſa, ſtampata con nuouo cognio vn' imitata teſta, o contrafatto riuerſo. Et altrimente vn'anticha medaglia cogniata d'amendue i lati con moderna ſtampa: per il metallo vecchio, e per la ſcoltura nuoua, ſarà mezza antica, e mezza moderna eſſa medaglia. Nella ſorte tutta moderna, tre modi d'inganni ſono, il cognio; cioè il getto, e le vernici.

Il primo inganno adunque coſì fanno, con la lima fino a mezzo delle medaglie tolgono via il metallo dalla parte piu corroſa; e con ſaldatura fatta d'argento, la teſta dell' vna, col riuerſo dell'altra inſieme congiungono.

Nella cognitione di queſto, tre particolarità auuertirà il giudice, cioè, lettione d'hiſtoria, maniera di ſcoltura, e commeſſura della medaglia. Il primo auuertimento inſegna per le impreſe, & opere dall'Imperador fatte; per i magiſtrati ottenuti, e per gli anni regnati. Il ſecondo per le figure, cioè con qual artificio, e proportione elle ſono ſcolpite; e per la maniera ancora delle lettere. Il terzo è, che intorno all'orlo della medaglia, ſi vede biancheggiare vn ſottil filo d'argento.

Il ſecondo inganno, ſi fa con il bulino, è con la ruota da intagliar le gemme, rileuando con ſingolar maeſtria dentro le medaglie, teſte, figure, & ogn'altra coſa, che v'habbi di biſogno. Queſto, oltre che ſarà conoſciuto da chi hauerà le maniere de gli artefici in pratica, e del diſegno ſarà intelligente; ancor per il piano della medaglia incauato, e nel mezzo non di groſezza vguale, a quella dell'orlo, ſi potrà giudicare.

Il terzo inganno riceuono così. Vna medaglia antica, che da vn lato ſia corroſa, e dall'altro conſeruata, o che degno riuerſo non habbia; ponendo ſotto la parte antica vn pezzo di feltro, con il cognio nuouo improntano l'altra banda; e fanno, che da molti è creduta non ſolo di metallo, ma ancora di ſcoltura tutta anticha. Conoſceràſſi queſto per la diſſimiglianza de' lati: percioche l'vna, cioè l'antica, per la percoſſa del maglio, reſta come coſa velata ne' fondi, & l'altra per il cognio; rimane aſpra, e tagliente nelle parti rileuate.

Il quarto inganno vi è commeſſo, pigliando vna medaglia antica, ma per troppa vecchiezza, o vero per molta abondanza di quella fatta, di picciolo valore, e quella con nuoui cogni riſtampando da amendue i lati. Queſto ſi conoſce per l'aſprezza d'eſſi cogni, perche vi rimangono quelle crudezze viuaci; le quali, a fin che non ſiano conoſciute moderne, con pomice peſta, o con cenere ſtropicciandole, o vero con acqua forte bagnandole, le lieuano. E queſt'altro ſarà conoſciuto dall'opera delle figure, per la maniera del maeſtro nel diſegno, e per il fare de capelli, de gl'occhi, dell'orecchie, delle mani, delle pieghe de' panni, e ſimili coſe; perche nelle figure moderne, non è quella pratica di fare, ne quella venuſtà ne' corpi, che nelle antiche figure ſi veggono. Onde per le lettere ancora ſi fa giudicio, le quali ſe moderne ſono (benche paiono ſimili alle antiche) hanno però nel finimento loro,

la gamba biforcata, non a modo di quelle che ſono di ſtampa antica, ma ſecondo il fare de' moderni; perche quelle per il ſchiazzare del cognio, ſolamente accennano il biforcato della gamba; e queſte le hanno in modo tagliate, che ſi vedono così eſſer fatte ad arte, e non altrimenti.

Nel quinto inganno (ma è ſol circa al ſegno della hiſtoria) nõ interuiene metallo anticho, ma rame, o vero lottone, di quello, che hoggi ſi fa, però viene piu facile ſotto il giudicio d' ogni mediocre antichario conoſcendoſi il cognio moderno per le ſuddette ragioni. Queſto ſi deue auuertire non meno de gli altri; perche, oltre che lo imitatore può facilmente prendere errore leuando vna lettera per vn altra, e mal leggendo le parole che vi ſono ſcritte, ancora vſerà ſouente ſeruirſi della teſta d' vn altra medaglia, pur di quello Imperadore, ma che hauerà notate diuerſe impreſe fatte in diuerſi tempi, e diuerſi Conſolati, come per eſſempio. Lo imitatore con nuoua ſtampa a ſimilitudine d' vna anticha, vorrà rifare quella rara medaglia di Traiano, che ha per riuerſo la Baſilica Vlpia, e dal lato della teſta ſi fatte parole. Imp. Neruæ Traiano Aug. Germ. Dac. p. m. tr. p. Cos. VI. p. p. Quella medaglia della quale lo imitatore ſeruire ſi vorrà dalla parte della effigie ſi trouerà nella inſcrittione corroſa. Piglierà le lettere della teſta (non auuertendo piu oltre) di quella medaglia, che ha la Dacia prouincia per riuerſo, le quali dicono. Imp. Cæſ. Neruæ Traiano Aug. Ger. Dac. p. m. tr. p. Cos. III. p. p. Quanta differenza vi ſia, e quanto errore poſſa cauſare nella hiſtoria, chi ſopra vna tal medaglia ſua opinione fondar voleſſe, vedere potete. Quella, nel ſeſto Conſolato eſſere ſtata fatta la detta Baſilica, & queſta nel terzo hauer hauuta la ſua edificatione, falſamente dimoſtrarebbe; e perciò fa di meſtieri la medaglia anticha, e non la moderna: Perche il medeſimo errore, potrebbe auuenire in tutte l' altre.

Il

Il ſeſto inganno, ſi fa col getto. Queſto ha maggior conformità con l'anticho, e percio è male ageuole il farne vero giuditio, percioche eſſendo vna medaglia anticha formata in midolla d'oſſo di ſeppa, o vero in poluere fatta d'oſſi bruſciati, o d'altra materia in poluere ridotta, gettando nella forma il liquefatto, & ardente metallo, ne viene vna ſimile in forma, & in grandezza. L'argento, e l'oro, per eſſere piu facili al fonderſi, e piu ſcorrenti del rame, con maggior ſottigliezza riceueno le minime parti dell'impronto. La onde di tutti i mettalli gettati, gli inditij ſono cinque.

Il primo è, che aſſai medaglie di cognio per la graue percoſſa della ſtampa, e del maglio, ſono creppate chi piu, e chi meno in qualche luogo intorno, in modo, che le fenditure hanno vna certa fierezza, e viuacità nel cominciare dell'orlo, e nel finire in dentro con tale ſottigliezza, che ſi vede ſenza termine apparire. Sono queſte fenditure imitate col taglio d'vna ſottil lima, e d'vn picciolo ſcarpello, il quale, nondimeno non puo fare, che vgualmente rimanga continuata, ſi che poſſi da vn lato all'altro, e paia veramente creppatura, e non taglio. La proua ſi fa con la punta d'vn ſottiliſſimo ago. S'ella s'intoppa cacciandola nella piu ſtretta parte del taglio, dimoſtra opera di lima, e non di cognio.

Il ſecondo indicio, per il quale ſi giudica l'opera di getto, è, che il metallo foſo, in quelli ſtrettiſſimi fondi che fa la ſottigliezza della ſtampa, non può tanto ſottilmente ſcorrere, e penetrare, che non riempia: perche la poluere non è tanto atta a riceuere le ſottili minuccie del cauo, in rilieuo, che gettandoui ſopra il liquefatto metallo, non reſtino i detti caui in qualche parte ripieni. E quantunque ſia diligente il gettatore, ne' fondi delle lettere (cioè in quegli angoli, che fa la ſottigliezza del cogno di temprato acciaio dal piano al cominciare di dette

let-

ſettere, o vero aſcendere d' ogni altra coſa rileuata] non potrà fare, che non ſi ſenta ripieno, toccando col taglio della vgnia le dette incauate parti. Se l' vgnia s'intacca [per la naturale aſprezza del cognio) è indicio di antichità (oſſeruate però le auuertenze date di ſopra del cogno) ma ſe l' vgnia non truoua doue fermarſi, la medaglia veramente ſi è gettata.

Gli altri tre indicij, per i quali la medaglia di rame, d' ottone, o di oricalco, ſi conoſce antica, o vero fatta di gietto, ſono; per l' orlo limato, per il colore del metallo, e per la patina.

L' indicio della lima, da queſto ſi giudica; che la medaglia gettata, nell' orlo manda alcune baue; le quali, conuenendoſi leuare inſieme con il boccone del getto, vi reſtano i freghi della lima. Ma perche queſti freghi ſi leuano dipoi con vn raſpatore di acciaio, o vero ſi battono col piano d' vn picciolo martello, ſi giudicherà per i ſegni del raſpatore, e per i minuti colpi del martelletto; il perche, o non ſarà l' orlo vgualmente corriſpondente, ouero per i colpi ſi vedrà piegato alquanto l' orlo detto, nella parte di dentro.

Il quarto indicio è per il colore del rame, ilquale, è di quattro ſorti, cioè miſchio, giallo, roſſo, & bianco. Se ſarà miſchiato di pezzuoli roſſi, e gialli; queſto ſarà Corinthio dal caſo miſchiato, il quale, ne con getto, ne con altro modo, con vera ſimilitudine ſi può imitare; benche ſi dia nella pellagione delle medaglie, ſimil colore, per forza di fuoco, & d'acque materiali, non penetra però a dentro tanto, che raſpando la medaglia alquanto, non moſtri quello che è; perche fondendoſi il rame, e ponendoui pezzuoli d'ottone, o ſi fonderebbe inſieme con l'ottone il rame, e ſarebbe vn ſol corpo, & vn ſol colore, ouero non ſi incorporerebbono inſieme; ne per altra via ſin qui, ne da gli antichi, ne da' moderni è ſtato trouato modo di

farlo: e per queſto ſi ſtimerà l'opera antica, oſſeruati, come è detto, gli auuertimenti del cognio moderno. Ancor, ſe il metallo ſarà giallo proſſimo all'oro, ſarà parimente Corinthio, ma del ſecondo genere; perche il rame giallo, come quello che non dalla Natura, ma dall'arte; con zelamina, o curcuma, ſal armoniaco, & altri materiali composti inſieme fondendoſi, ha preſo il color d'oro: così rifondeſi quante piu volte, eſalando per queſto la virtù dei materiali entrata nel metallo perde tuttaua piu la bella giallezza, e ripiglia la natural ſua roſſezza. E perche vi ſono pur molte medaglie, che non ſono d'ottone Corinthio, ne molto giallo; ma pallido, e brutto, auuertiraſſi a gli altri inditij di ſopra detti.

La terza ſorte, perche è ſincero rame, e non così facile al fonderſi, ma con difficoltà ſcorrendo nella forma, non legermente riceue le ſottili parti dell'impronto, ma riempiendole (come è detto) è facile giudicare eſſere opera non antica, anzi moderna.

Altre medaglie ſono ſi fattamente corroſe dalla vecchiezza, che hanno in parte ſomiglianza col getto: il perche io ho veduto alcuni per tale ſoſpitione timidi, hauer laſciate di prendere antiche, e belle medaglie. Altri troppo arditi, hauerne preſe di getto moderno per antiche, con pregi aſſai grandi: però oltre a' detti inditij, ſi auuertirà di piu, che naturalmente ogni coſa fatta di getto non può hauere il pulimento, che da la ſtampa, ne ſimile è quella certa granitura minutiſſima, che far ſuole il getto, alla corruſione dell'antica ruggine: perche quella ha la granitura minuta, e rileuata, e queſta la fa cauata, a guiſa di ſpeſſiſſimi buchetti fatti, come da punta d'ago.

La quarta ſorte del rame, è il bianco. Queſto non è ſtato da moderni imitato; perche di eſſo fatte non ſi veggono altre medaglie, che di eſterne cittadi, e da non dotta mano ſcolpite.

Il ſettimo inganno, & vltimo, ſi fa con le vernici, ouero patine. Queſte ſono di piu ſorti, ma ſpecialmente di ſei: cioè verde, negra, roſſa, bigia, rouana, e ferrigna.

La verde patina antica, come ancor l'altre tutte, non è altro, che corrotta ſuperficie del rame, per la qualità dell' humore, e natura del terreno, doue ſepolte ſono ſtate: e s'ingannano quegli, che penſano che gli antichi le tigneſſero, concioſia, che l'eſſer conſeruate di quelle tutte le ſottili, e così le rileuate, come le incauate parti (ſi come a punto la medaglia ſi trouaua, prima che la terra la naſcondeſſe, & il detto humore la cominciaſſe a corrompere) dimoſtrano l'ingannata lor opinione: percioche al cognio ſimile effetto non fanno quelle patine, che con ſuchi d' herbe, o altre acque, e materiali s'attaccano, perche elle, aſſai, o poco riempiono della medaglia i fondi: ne vi ſi ſcorge quel ſolido corpo, ne quello vguale, ne viuace, e vago colore, che nell'antica patina ſi vede. La patina negra è imitata con forza di ſolfore peſto, e ſtroppicciato ſopra la medaglia, overo poſta la medaglia ſopra il fumo del ſolfore, mentre ch'egli arde; ma ſi come l'antica patina ha corpo duro, e fragile; così queſta è ſemplice tintura. Alla patina roſſa medeſimamente s'adopra il fuoco con altri materiali, ma non riceue pulitezza, ne luſtro, ſi come fa l'antica.

La patina rouana in creta bagnata con vrina, laſciata la medaglia ſotto terra per alquanti giorni, aggiugnendoui altre coſe, ſi da alle medaglie. La bigia nel cognio ſolamente rieſce proſſima alla naturale; perche non è data, ma è vna certa materia, o ſpuma, che per il fuoco è ſputata fuori dall'antico metallo, ma la differenza detta di ſopra del cognio, la fa cognoſcere, & ancor ſi vede troppo luſtra e ſolidata, onde eccede l'effetto naturale. Pigliano per far queſta, di quelle monete antiche, che hanno l' effigie di Gioue da vn lato con il nome di Tolomeo; e

dall'altro l'aquila; perche ſe nę trouano aſſai di corroſe, e fatte roſſe nel fuoco, le pongono ſotto i conij, e rimane patina antica molto bella. Altri vi pongono ſopra vn certo paſtrume fatto di verderame, o altri materiali con vrina, & oglio per fare che paiano freſcamente trouate nella terra; e queſte, mentre che ſono coperte, e molto difficile di giudicare; ſi come ancora è mal'ageuole conoſcere vn'huomo, che habbia la maſchera ſul volto, e ſia traueſtito. Reſta in queſta ſorte vltima di fraude dire, come ſogliono queſti pigliare vna medaglia antica con patina antica, e quella poſta ſotto il cognio, ſtampare con quella imagine, e ſegno che piace loro, laquale viene cogniata in tanta bellezza, che parrebbe antica, ſe la maniera del maeſtro da que'c'hanno giuditio nell' arte, non foſſe conoſciuta, e ſe la patina, ſi come poco di ſopra è detto della bigia, non foſſe troppo luſtra ne'piani, e ne rilieui troppo morta, perche le parti rileuate nella medaglia, hanno riceuuto minor colpo di maglio, che le piane, le quali, prima che il metallo ſia penetrato ne'caui fondi della ſtampa, hanno gia riceuuti molti colpi, e però eſſendo la patina ſopra il metallo piu affiſſata, conuiene che piu luſtra ſia nel piano, che nel rilieuo, e coſi eſce della ſimilitudine della naturale, & antica patina.

QVALI SONO STATI, ET HOGGI ſono eccellenti imitatori di medaglie antiche nel cognio. Cap. XXIII.

NEll'imitatione (per dimoſtrare l' eccellenza loro) facendo nuoui cogni di acciaio, nell'età mia ſono ſtati eccellenti, Vettor Gambello, Giouanni dal Cauinò

Padoa-

Padoano, e ſuo figliuolo, Benuenuto Cellini, Aleſſandro Greco, Leone Aretino, Iacopo da Treſſo, e Federigo Bonzagna Parmigiano. Ma Giouan'Iacopo di coſtui fratello, che hoggi per merito della ſua virtù tiene in Roma l'vfficio del ſegnare in piombo, ha ſuperati tutti i moderni in cosi fatte arti: della cui maniera, chi grandemente non è prattico, reſterà facilmente ingannato, e le ſue medaglie riceuerà per antiche.

CHI DE' SEGNI DELLE MONETE antiche ha ſcritto. Cap. XXIV.

DE' ſegni di alcune medaglie hanno fatto mentione Erodoto al libro primo: Strabone all'ottauo: Ouidio nel primo de'Faſti: Macrobio nel primo de'Saturnali, Plutarcho in Theſeo, in Lucullo, e ne'Problemi: Appiano nel quarto delle guerre ciuili: Pauſania nelle coſe di Grecia, Suetonio in Auguſto, Plinio nel 33. Dione nel 44. Eutropio nel 1. Euſebio nella Cronica. Aleſſandro d'Aleſſandro nel quarto de'Geniali. Politiano 1. 70. Rafaele Volaterano al lib. 30 Biondo nella Roma trionfante. Pietro Crinito 17. 7. & 21. 4. & 333. Eliano in Varia hiſtoria. Celio Rodigino in piu luoghi. Polidoro Vergilio. Georgio Agricola nel libro de'peſi e delle miſure, e gli altri che ne'preſenti libri ſono citati.

PARAGONE DELLE MEDAGLIE antiche alle Gemme.

PEr le coſe dette, e per quelle che nel ſeguente libro ſi diranno, chi non giudicherà la nobiltà, e l'vtilità delle medaglie eſſer grande, anzi grandiſſima, e di gran lunga

ga ſuperiore a quella delle gioie, riguardando all' autorità di tanti illuſtri per dottrina, che nell'età preſente le hanno ſtimate, non ſolamente degne che vi ſi ſpenda gran ſomma d'oro per adornarne i loro ſtudij, e dare honeſto otio, & vtile ricreatione a ſe, & a gli amici, ma ancora digniſſime di conſecrar loro il piu delle hore, e vigilie, così delle notti, come de' giorni, per fruire tanta vtilità; per la quale, ſe il deſiderio de' pochi dotti, e giudicioſi, così foſſe ne gli animi vniuerſale circa alle medaglie, come circa alle pietre pretioſe, ſarebbe dubbio a qual di queſte inchinaſſe piu l'appetito humano. Ma rendaſi gratie alla natura, che ſi come ha poſto ordine a tutte l'altre coſe, diuinamente ha dato a ciaſcheduno vario volere, ſi come anco vario è il guſto: che non tutto quello, che a' virtuoſi, & ingenioſi huomini diletta, aggrada ancora alla gente volgare.

Le gioie piacciono per la luſſuria, e per il colore, e non tanto per la virtù, che ſia in quelle, come dicono i ſemplici, e vani, quanto per il prezzo, e per l'oſtentatione humana. Il colore del rubino è bello, e diletta aſſai, e così la candidezza del diamante, come il verdeggiar dello ſmeraldo, niente dimeno in queſto l'arte può quanto la natura; perche l'artefice iſteſſo, legata con induſtria nell' oro, e ſotto vn bianco zaffiro aſſettata perfetta foglia (quella primieramente tagliata, ſecondo che al legatore piace di dare al zaffiro l'acqua) di prezzo di quattro ſcudi, ſarà ſtimato da tutti diamante vero di valore di dugento è piu: & i periti reſteranno ingannati. Ma che de zaffiri? queſto auuiene pur ancor ne' berili, e ne' pezzi di criſtallo. Ma io ſo bene che l'artefice, che legge non s'adira, che io queſto dica, perche è coſa pur troppo manifeſta, che ogni giorno auuiene, e queſto non può alcun negare: perche nel fare giudicio della perfettione, e della valuta loro, le guardano, le rimirano, e le toccano con la lima, e con tutto ciò reſtano gabbati, e fanno l'eſtimationi diuerſe ſopra

pra vn'iſteſſa gioia, ma però non ſi conoſcono, ſe non ſi traggono fuora dell'anello: ma che pregio adunque meriti il diamante, e così l'altre pretioſe gemme per il colore, ſe il zaffiro, il berillo, & il criſtallo, che aſſai meno vagliono di pregio, hanno la medeſima forza, e bellezza, che combattendo col diamante, col rubino, o col ſmeraldo, il giudice non ſa a chi dare la ſentenza in fauore, ne diſcernere, queſto è diamante, o zaffiro; queſto è rubino, o brerillo; queſto è ſmeraldo, o criſtallo, ſe non la ſpoglia ignuda? Ma la gioia non ſi porta ſciolta, anzi nell'anello, o nel pendente; talche con queſto modo è facile ingannare la vanità del volgo, che ha poſto il pregio in coſa dubbioſa, & incerta. Ma queſti per deturpare tanta vanità, dicono, che il diamante è degno di grandiſſima ſtima per l'eſtrema durezza, affermando, che ſu l'incudine ricuſa la percoſſa, & i graui martelli di ferro ſi aprono d'ogni parte, & eſſi incudini grandi ſi sfendono, e rompono entrandoui dentro il diamante. In oltre, che nel fuoco mai non ſi riſcalda, e che non patiſce, che la calamita tiri il ferro, eſſendoli poſto appreſſo, e ſe lo haueſſe tirato, glie lo fa laſciare, e toglie. E piu, che fa vani i veleni, leua i mali ſpiriti, e ſcaccia i vani timori della mente; e finalmente, che ſol macerato in ſangue di Becco, ſi puo rompere. Che il carbonchio, o rubino liquefà la cera ſuggellata, benche ſia al coperto; che non ſente il fuoco, ma che gettatalaui dentro ſpegne il ſuo colore, e bagnato con l'acqua, ſi fa ardente di colore: ma del ſmeraldo qual' è la virtù? ricrea la viſta, per la ſomiglianza dell' herbe? il medeſimo fa ancora il criſtallo tinto, & ogn'altra coſa, che ſia di color verde. Ma è così pazzia il credere l'altre proprietà che ſi narrano eſſere in eſſe gemme, com' è falſo, che non ſi rompa col martello ogni diamante; concioſia, che l'effetto dimoſtra il contrario, ne impediſce che la calamita non tiri il ferro. E meno toglie la forza al veleno; che ſe così foſſe, a

ſe, a Prencipi non accaderebbono tante credenze di Scalchi, ne di Coppieri. Et è ciancia, che il rubino liquefaccia la cera, e quando foſſe, a che gioua? Ma vdite gran bugie della magica vanità, e di quelli che le credono, dell' ametiſto, e dell'agathe, l'ametiſto, promettono reſiſtere all' ebrietà: ſe queſto è il vero, merauigliomi, come tutti i vini di Candia, e di Grecia, nó che d'Italia, poſſano ſpauentare vn ſol beuitore, e che tanto grato ad alcune nationi non ſia l'Ametiſto, che delle gemme non ottenga il principato. Dicono ancora, che intagliandoui il nome del Sole, e della Luna, e tenuto appiccato al collo co' capelli di Cinocefalo, o piume di rondine, reſiſte a veneficij. Et in qualunque modo ſi porti, gioui a chi haueſſe a negotiare con i Re. In oltre, che ſcaccia la grandine, e ſimili coſe, e le locuſte, e che tali effetti fanno gli ſmeraldi, ſe dentro vi s'intagliano Aquile, o ſcarafaggi; ſe così è, che vi accade, o Re, e Prencipi del mondo ſtare in tanto continuo pericolo, e ſpauento della vita voſtra? E così voi littiganti, che hauer gratia, e fauore dal Prencipe voſtro ricercate, e voi Agricoltori parimente, che non ſprezzate ogn' altra coſa, attendendo ſolamente ad hauer al collo l'Ametiſto, o lo Smeraldo; poiche con queſto potete aſſicurare dal veleno la vita voſtra, ottenere quello che cercate, difender l'vue, e le biade dalle tempeſte, e dall'ardente morſo delle locuſte? Voglionui dare ad intendere medeſimamente, che l'agatha gioui contro a' morſi de gli aragni, e de gli ſcorpioni, che habbia a mitigar la ſete meſſa in bocca; e che parimente ſi caccino via le tempeſte: Guardateui piu toſto che non ſiate morſi, che queſta non vi giouerà: ma voi patienti della febre, ſopportate, pur che il medico vi tolga la beuanda, poiche cō l'agathe vi potete mitigar la ſete. Or vdite che leggierezza ſarebbe di chi credeſſe (come i magici vorrebbono, e come è ſtato predicato) che l'agathe faccia fermare i fiumi, e che ne ſia ar-

go-

gomento, che legato con crini di leoni, e poſto in caldaie bollenti, le raffreddi, e che inducano quelle Agathe, che ſono ſimili alla pelle della hiena, diſcordia nelle caſe: e quelle che ſono d'vn colore, facciano i gioſtratori, e ſimili qualità d'huomini inuitti. E che il Iaſpide vaglia contro alle affaſcinationi, e che per ciò tutto l'oriente lo porti in luogo breui, e ſia vtile a gli oratorij: che l'Eutropia portandola adoſſo con alcune herbe, e parole faccia gli huomini inuiſibili: & altre leuar la ſtanchezza, altre giouare a ruffianamenti: far notturne viſioni, indouinar coſe future, mitigar le tempeſte del mare, reſiſtere a fulmini, e fermare i venti, & altri gran miracoli, che ſe vna minima parte di queſte coſe foſſe vera, che non è, non dico nell'eutropia, ma nell'ametiſto, nell'agathe, o nell'iaſpide, che ſe ne trouano aſſai, ſarebbono di gran lunga piu degne, & di maggior' eſtimatione del diamante, del rubino, e dello ſmeraldo, delle quali, n'è ſi gran copia, che pur troppo vile è il loro pregio, ma il corallo hauendo virtù, come dicono, di mitigare le tempeſte, e reſiſtere a fulmini, meriterebbe maggior honore: il perche ſi vede manifeſtamente conſiſtere il pregio delle gioie nella rarità, non nella virtù loro. Ma i profeſſori di tanta vanità, come quelli che s'accorgono dell'errore, in che ſi ha laſciato il mondo traſportare dalla ciurmeria de' magi con friuole argumento, dicono, le gemme hauer cangiati i nomi per la lunghezza de' tempi, e mutationi delle lingue, e per queſto che nó poſſiamo ſapere la vera virtù loro, benche la vi ſia, prendendo noi l'vna gemma per l'altra. Et in che modo adunque poſſono queſti ſaper e la virtù loro, ſe non ſanno il nome? per mezzo del quale eſſi ſono venuti in cognitione della proprietà di quelle, e per quanto che hanno trouato ſcritto, non gia per alcuna eſperienza, che n'habbino fatta, e ſe pur ne hanno fatta alcuna, io sò, che non vi hanno trouata coſa di molta ſoſtanza, piu di ciò, che ſi ſia

nel berillo, e nel criſtallo. Vano ſtudio adunque è gran pazzia è la noſtra, porre tanto amore, e tanta ricchezza in queſte, potendo inuaghire l'occhio col medeſimo piacere del berillo, o del tinto criſtallo, e con men coſto aſſai. Ma chi dubita, che nelle dita delle gran madonne non ſiano pezzi di criſtallo, o di zaffiri bianchi a modo di diamanti acquati con la tagliata, e traſparente foglia poſtaui ſotto, e creduti di gran pregio (etiandio con inganno di chi le porta) e così ne' regni, e nelle corone de' gran Re, non ne ſiano, creduti non adulterati, per l'autorità di chi gli porta? doue altrimente, quantunque veri, in mano di perſona baſſa foſſero, ſarebbon giudicati falſi. La onde ſi vede quaſi piu nell'opinione ancora, che nella rarità conſiſtere il pregio loro, il quale, quando pur eſtimare ſi voglia, quale piu ſicuro, e certo è dell'oro iſteſſo, o dell'argento con ch'elle ſi comprano? Ma ſe per la rarità ſi ha da contendere il pregio, cedan pur le gemme, cedano dico ſicuramente alle medaglie antiche, imperoche quelle ogni giorno dalla Natura ſono prodotte, & ogni vil mecanico le porta nel dito, ma di queſte, ne la Natura, ne l'arte, hoggi poſſanza ha di generarne (che antiche ſiano) anzi ogni giorno quelle poche, che reſtate ci ſono, ſi vanno perdendo, o ſi riducono in mano di pochi, e di grandi huomini, e potenti. E fra tutte l'altre coſe, chi rettamente ſecondo il merito vorrà diſcernere, giudicherà le medaglie di nobiltà tenere il primo luogo, per l'antichità, per il fine a che furono fatte, per la materia loro, per l'artificio, per le coſe contenute, per la rarità, e per la molta vtilità, e dilettatione, che ne ſegue a chi compitamente ne fa profeſſione, e ſtudio.

DELLA

DELLA VTILITA DELLE MEDAGLIE ANTICHE DI ENEA VICO PARMIGIANO.

LIBRO SECONDO.

DE GLI ANNI DELL' IMPERIO DI due Prencipi, e della falſa opinione de gli Scrittori intorno a quelli.

Cap. I.

NEl paſſato libro hauendoſi dimoſtrata la nobiltà delle medaglie; hora ſi dirà del frutto, e della vtilità, che trarne può ciaſcuno letterato, e ſtudioſo delle hiſtorie antiche; prouando con gli errori di molti honorati ſcrittori, che non vi poſero debito ſtudio, queſte eſſer grandemente neceſſarie alla lettione hiſtorica, e frutto ſaporito degli huomini dotti, ſi come non è cibo veramente all'ignorante plebe data per natura alle delitie più toſto del corpo, che alle ricchezze dell'animo. La onde ſeguendo a quello, che io nel cominciare vi propoſi, dico, che tra eſſi diſcordarono con error loro intorno a' tempi dello Imperio di Nerua, Dione, Aurelio Vittore, Eutropio, Oroſio, Caſſiodoro, Euſebio Ceſarienſe, Platina, Cuſpiniano, Modognetto, l'Autore delle Medaglie di Roma, & Egnatio. Dione ſcriue, Nerua hauer regnato vn'anno, e quattro meſi;

Eutropio vno, e quattro meſi, & otto giorni: Aurelio Vittore dice vn anno, vn meſe, e dieci dì. Con Dione s'accorda Euſebio nella Cronica, Caſſiodoro, Cuſpiniano, Platina, & Egnatio. Con Eutropio colui, che nel tempo di Leone X. Pontefice, fece il libro delle imagini illuſtri antiche di Roma ſeguitandolo quegli d'Alemagna, e di Lione. Tuttauia le medaglie e le inſcrittioni, che ſi vegono ne' marmi, altrimenti ci dinotano; conciosiacoſa, che con l'imagine di Nerua nella moneta così di rame, come d'argento, e d'oro, col nome d'Imperadore, di Ceſare, e di Auguſto congiunti con la poſſanza Tribunitia, e col nome di Padre della patria nello ſcritto poſto attorno della ſua imagine, dal lato della medaglia, che ſi chiama il diritto, e per i Conſolati che vi ſi leggono, ſi truoua hauer regnato il detto Nerua piu di ventiſette meſi, e toccato per il meno de gli vinti otto. Per il Simolacro della Libertà publica nelle ſue medaglie, è confermato: per quello della ſua Fortuna: dell' Equità ſua: della Dea Copia: di Roma Rinaſcente: per l'Vbidienza de gli eſerciti: per la Corona d'alloro: per il Congiario: per il Frumento conſtituito alla plebe: per le Calunnie leuate: per la Deſignatione dell' Imperio a Traiano, in quella parte, che ſi nomina riuerſo: e per quello che i detti autori (inauedutamente) confermano, ſcriuendo Nerua aſſunto all'Imperiale Maeſtà, queſte coſe hauer fatte, ſi può, come ſi dice, toccare con mano, il tempo da loro aſſegnatogli, portar ſeco errore. Queſto ſi proua in tal modo. Nerua fu quattro volte Conſolo; Caſſiodoro, e Cuſpiniano lo affermano, niuno lo niega, e le medaglie, lo dimoſtrano, perche l'inſcrittione delle medaglie di queſto Imperadore nel ſecondo libro da me diſegnato, ma non dato in luce, a numero 19. & 20. nella parte di Religione, che è la prima, leggendoſi così; IMP. II. COS. IIII. P. P. Dinota che Nerua fu quattro volte

volte Conſole, e nel ſuo ſecondo Conſolato era Imperadore: non di quel nome dico, che anticamente ſi ſoleua dare a' grandi Capitani de gli eſerciti [perche furono di due forti Imperadori] ma di quello, che ſignificaua tutta la Monarchia, e poſſanza Romana; ſi come ſeguendo piu oltre ſi dirà. Queſto è dichiarato ancora da quattro altri riuerſi nella parte pur detta; da due nella parte che appartiene alla Militia che è la ſeconda, e da altre tante nella terza, qual è di Politica nel medeſimo libro; benche i ſopradetti dicono, che il primo Conſolato, il ſecondo, & il terzo ſotto Domitiano da Nerua eſſere ſtato eſſercitato, il che ſe foſſe vero, forſe potria caſcare, che il tempo aſcrittogli da loro de' ſedici meſi, foſſe conueniente. Ma perche ſi veggono i ſecondi faſci nelle monete ſue, ſi rifiuta l'opinione di queſti.

Della terza ſua dignità Conſolare, eſſendo detto Nerua ſommo Prencipe del Romano Imperio, col teſtimonio di ſei medaglie nella prima parte del ſecondo libro de' riuerſi, nella ſeconda di due, e di tre nella terza, ſi proua; percioche di queſta la ſcrittura è tale, IMP. NERVA CAES. AVG. P. M. TR. POT. COS. III. P. P.

Il nome di Ceſare riceuuto prima da Ottauiano dal nome di Giulio Ceſare (perche fu accettato nella famiglia de' Iulij) e poi ſeguentemente da gli altri Imperadori Romani vſato, & il nome di Auguſto congiunto con quello d'Imperadore ſcolpiti nelle medaglie, la poſſanza dell' Imperio Romano dichiarano; Imperoche niun niega che il nome di Ceſare ſignificaſſe la ſucceſſione nel principato a tutti coloro, che di queſto nome da gli Auguſti; dal Senato, o vero da gli eſerciti foſſero inueſtiti doppo C. Giulio Ceſare, ſi come quello di Auguſto dinotaua, e dinota ancor hoggidì tutta l'integra poſſanza del detto Imperio. Il che dichiarando l'eccellente legiſta Andrea Alciato nelle ſue annotationi ſopra il duodecimo libro di Ta-

,, cito, dice. Igitur ſciendum inter Cæſares, & Auguſtos
,, multum interfuiſſe. Cæſares dicti, qui Auguſtæ maieſta-
,, tis hæredes deſignati eſſent, adminiſtratione rerum inter-
,, dicta, niſi aliquam fortaſſe prouinciam Auguſti iuſſu ad-
,, miniſtrandam haberent. Hinc nulla eis donatiui militi-
,, bus dandi facultas erat. In comitatu eos ſolum habe-
,, bant, quos principes tribuiſſent. Paulo maior Imperato-
,, ris dignitas, qui licet infra Auguſti faſtigium poſitus e-
,, iuſq; arbitrio bella gereret, ſummam tamen poteſtatem
,, in magiſtratus inque milites habebat, iusq; illi indicendi
,, belli erat &c.

,, E del nome d' Imperadore, Dione nel LIII. ſcriue
,, così. Et il nome d' Imperadore ſempre è attribuito, non
,, ſolamente a coloro, i quali hanno conſeguito alcuna vit-
,, toria, ma a tutti gli altri per ſignificare, e denotare la pu-
,, ra, & integra poſſanza loro; e queſto nome ſuppliſce in
,, luogo di Rè, o Dittatore, perche tal denominatione non
,, è in vſo, eſſendo già vna volta caſcata fuora della Repu-
,, blica, ma confermano l'effetto di eſſa con il nome d'
,, Imperadore. Sin qui Dione.

,, Non niega queſto Appiano nel Proemio delle guerre
,, ciuili, dicendo. Ob has res Auguſtus quanquam in opere
,, adhuc eſſet vocitatus, & primus a Romanis eo nomine
,, quo Cæſar appellatus, Caio etiam potentiorem patriæ
,, ſeſe exhibuit, gentibusq; vniuerſis Imperio præfuit, nul-
,, lius deinceps electionis aut creationis, aut obſequij indi-
,, gus. Procedente deinde tempore cum ad ſummum re-
,, rum perueniſſet, ad omnia felix, ac tremendus, genus ex
ſe, & hæredes, qui Imperio præeſſent, dereliquit. Il me-
deſimo Appiano, che queſto nome d' Imperadore, che ſi
legge delle medaglie col nome Auguſto, ſignificaſſe l'in-
tegra Signoria di tutto l'vniuerſo, conferma nell' altro
,, proemio della guerra Cartagineſe, ſcriuendo. Caius au-
,, tem Cæſar ſuperatis Romanis, Imperioq; ſuſcepto, & in

pote-

poteſtatem redacto, formam quidem politiæ nomenq; „
ſeruauit, re autem principem cunctis præſtitit. Eſtq; in „
hanc vſque ætatem eadem ſub vno poteſtas principe, „
quos neutiquam Romani Reges appellant, vetus iuſiu- „
randum, vt ego arbitror, imprimi veriti: Imperatores eos „
dici maluere, quod priſcorum ducum nomen fuit. Hor, „
dalle parole di queſti graui ſcrittori, ſi giudica i nomi d' „
Imperadore, di Ceſare, e di Auguſto, ſignificare il ſommo
Imperio Romano in colui, il cui nome proprio nelle
medaglie ſi vede, e la cui imagine vi ſi contempla. Benche
queſto nome Auguſto, da principio foſſe dato ad Ottauiano
per dignità, & ornamento, come ad huomo degno
di più, che humana veneratione, e di eſſer riuerito
quaſi come coſa religioſa, & ſanta; hauendo egli aumentato
l'Imperio de' Romani, & a niuno per infino a quel
tempo ſtato conceduto queſto nome (perche anco i tempij,
& i Simulacri de gli Dij, erano detti Auguſti) d'indi
a gli altri Ceſari peruenne, e furono i Ceſari dipoi così
cognominati, per la ſingolar virtù, e per i gran meriti loro
nella Republica; accioche eſſi per vn tanto ſplendido
nome foſſero incitati imitare le egregie opere di Ottauiano.
Di queſto nome vedi Suetonio, Dione, Appiano.
L. Floro nel libro quarto, cap. XII. al fine: Oroſio nel
VI. cap. XX. Eutropio nel VII. & Euſebio nella Cronica:
Significa la poſſanza Tribunitia parimente con i detti
tre nomi, ſommo principato, ſi come narra Dione parlando
de gli Imperadori al libro LIII. in queſta forma. „
Perche non reputarono degna coſa di fare Tribuni, come „
quegli, i quali tutti ſono genti'huomini, ma tutti loro ſi „
tolgono quella poſſanza, la quale mai non fu conceſſa a' „
Tribuni, e per eſſa procede il numero de gli anni del loro „
Imperio, come eglino la prendono ogni anno inſieme con „
quegli che reſtano ſempre Tribuni. E poco oltre ſeguita „
il medeſimo dicendo. Per la qual coſa è lecito a loro fare „
quelle,

„ quelle, & altre coſe ſenza conceſſione, perche eſſi ſono „ ſciolti dalle leggi, come dinotano le parole latine iſteſſe; „ le quali dicono, che ſono liberi da ogni conſuetudine neceſſaria, e che non ſono ſottopoſti ad alcuna ſcrittura, e „ così per il vigore di queſti nomi popolari ſi hanno tolto in ſe tutta la poſſanza della Republica. L' iſteſſo che dice Dione, è confermato da' riuerſi delle medaglie, e ſpecialmente di Antonino Pio, in vna delle quali ſi vede vna Corona ciuica con ſi fatte lettere. PRIMI DECENALES, e nella parte del viſo, ANTONINVS AVG. PIVS P. P. TR. P. XI. L' vna parte ſignifica la feſta, e cerimonia, che in capo d' ogni dieci anni dell' Imperio loro, coſtumauano di fare gli Imperadori; l' altra dinota, che eſſendo fatta detta feſta, erano già paſſati i dieci anni, e nel vndecimo intrati, quando tal moneta fu fatta. E di queſte ne ha vna in rame M. Stefano Magno, vn' altra d' argento M. Antonio Zantani nobili di Vinegia, le quali ſpecificano, che per gli anni della podeſtà Tribunitia, ſi noverauano quelli dello Imperio di ciaſcuno Ceſare, ſi come da Dione è ſtato diſopra narrato; cominciãdo quelli a nouerarſi, quando erano eletti Ceſari, e non prima, benche non haueſſero il nome d'Auguſto, ſi come hebbe Aurelio adotato da Antonino Pio, ilquale, ſecondo che nelle medaglie ſi vede (& per vna ſpecialmente di rame, che ha il Reuerendiſſimo Mons. Grimani, con lettere tali nel riuerſo, TR. POT. XIIII. COS. II.) quattordeci anni hebbe la dignità della poſſanza Tribunitia, prima, che egli haueſſe l'integra poſſanza dell'Imperio, cioe, che eſſendo morto Antonino, egli aſſolutamente haueſſe il principato, dichiarato per il nome d' Auguſto; perche dal lato del volto, la detta medaglia lo nomina ſolamente Ceſare, & non Auguſto, con tale inſcrittione, AVRELIVS CAESAR AVG. PII. F. Laquale conſuetudine per l'indicio di queſta medaglia, mi farebbe ſtar ſoſ-

peſo alquanto, e confuſo di quello, che io intorno a queſta parte diſopra detto haueſſi, nel prouare gli anni del Regno di queſti due Prencipi, cioe Nerua, e Traiano, ſe non mi foueniſſe, che ciaſcuno di loro fu in vno medeſimo tempo creato, & Ceſare, & Auguſto, & inſieme con queſti nomi preſero la podeſtà Tribunitia, laqual coſa non fece Aurelio, che come è detto, quattordici anni per il meno, paſsò dal prendere il nome di Ceſare, al prendere quello d'Auguſto, dal qual tempo, e non prima, ſi fa principio al nouerare de gli anni.

Dinota ancora ſupremo dominio il titolo di padre della patria nelle medaglie de'Ceſari, congiunto però con i nomi ſopradetti, ſi come a'figliuoli è ſuperiore il padre. Vdite cio che narra il medeſimo Dione ſeguendo il ſuo parlare. Il nome, per ilquale ſono chiamati padri della patria, forſe gli attribuiſce alcuna licenza verſo tutti noi, tale, quale hanno i padri verſo i ſuoi figliuoli; nientedimeno nel principio non fu ritrouato a queſto fine, ma piu toſto per honore, & ammonitione, accioche eſſi amaſſero i ſuoi ſudditi come figliuoli, & eſſi gli haueſſino in riuerenza come padri. Ma vdite appreſſo quello che Appiano ne dice al ſecondo delle guerre ciuili. Cicero quamquam dicendi poteſtate clarus haberetur, tum vel maxime ob inſigne facinus omnium ferè verſabatur in ore, & ſaluator tunc quidem pereuntis patriæ viſus eſt extitiſſe. Gratiæ itaque immenſæ ab omnibus illi habitæ, variæq; laudationes. Nam Cato patrem patriæ illum appellauit. Quod decus nominis ſubinde à populo confirmatum eſt. Ea ex cauſa a nonnullis creditum eſt huiuſmodi appellationem à Cicerone ſumpſiſſe initium, ac ſubinde ad Imperatores, qui digni habebantur, paulatim defluxiſſe. Così tal denominatione di padre della patria da Cicerone, a gli Imperadori eſſer dipoi peruenuta, Appiano ha dimoſtrato: ſi come anco Giouenale nella ottaua Satira dice.

,, *Tantum igitur muros intra toga contulit illi,*
,, *Nominis & tituli: quantum non Leucade: quantum*
,, *Theſſaliæ campis Octauius abſtulit vdo*
,, *Cædibus aſſiduis gladio: ſed Roma parentem*
,, *Roma patrem patriæ Ciceronem libera dixit.*

Et ad imitatione del quale, nel Canto XLVI. l'Arioſto dice.

Di quel nome herede,
Che Roma a Ciceron libera diede.

Hor preuenendo alla effigie ſcolpita nelle monete, per meglior intelligenza che Nerua era Imperadore nel ſuo ſecondo Conſolato, contrario a quello che hanno detto i ſopranomati ſcrittori, e che non regnò meno di ventiſette meſi, anzi piu dico, che chi ha riguardato bene, e dottamente conſiderate tutte le imagini, che nelle Romane medaglie ſcolpite ſi veggono, indubitatamente comprenderà innanzi che Ceſare eſtingueſſe la Repub. di Roma, niun volto d'alcun Romano, che in quel tempo viueſſe, mentre che la Città fu libera, eſſerui ſtato impreſſo. Non d'Imperadore di eſſerciti: non di Tribuni, non di Cenſori: non di Conſoli: non di Dieci huomini: non di Dittatori: ne d'alcun'altro, che foſſe in qual ſi voleſſe magiſtrato, eccetto che dopo la perpetua Dittatura di C. Giulio Ceſare, dal quale hebbe principio ogni licenza di tiranneggiare, e dopo ilquale, & Imperadori, e Conſoli, ſi tennero lecito di fare quanto a lor piacque, fin che Ottauiano da lui adottato del nome, e della ſtirpe, e fatto herede della facoltà; priuato Lepido della portione ſua del Triumuirato, e ſuperato M. Antonio a battaglia nauale appreſſo al Promontorio d'Attio inſieme con Cleopatra Regina d'Egitto, poi coſtretti amendui da neceſſità darſi la morte, fatto egli Monarca, mutò in parte, e diede leggi al Popolo Romano, & all'altre genti. Dopo la cui venuta, furono eſtinte tutte le altre poſſanze, e licenze, e

fatto quaſi ſolo Signore in terra, ogni coſa dalla ſua grandezza naſcendo, fu ridotta ſi fatta dignità a ſingolare, e ſupremo honore di lui ſolo, il quale in vita fu riuerito come vn Dio, laſciando ſolamente in alcune di dette monete il nome (ma non la faccia) di tre huomini deputati ſopra il battere de'danari, i quali erano chiamati Triumuiri monetali; benche ſuccedendo Tiberio, poco dipoi, ancor i nomi di queſti furono leuati via, e ſola l'effigie dell'Imperadore (o di chi a lui piaceua) vi improntarono, ſi come dal Teſto del Sacratiſſimo Euangelo ſi raccoglie, doue gli Hebrei tentando Chriſto, gli addimandarono ſe era bene, che rendeſſero il Tributo a Ceſare; a i quali il Saluatore riſpoſe, moſtrando loro vn danaio d'argento; *Cuius eſt hæc imago?* & eglino diſſero, di Ceſare, all'hora Giesù *Date, quæ ſunt Cæſaris Cæſari.* Dimoſtrando che al popolo Romano, del quale era Prencipe l'Imperadore, ſi conueniua il tributo con quella ſua imagine. Ma queſto piu chiaramente ancor ſi vede per le medaglie, che da l'vno de'lati hanno l'effigie loro, dall'altro il ſegno, & il nome di quella città che l'haueua battuta; e queſte, oltre a quelle che nel primo libro de'riuerſi delle medaglie potete trouare; vedrete ancor piu copioſamente nel ſecondo, il quale toſto, ſi come io ſpero, vſcirà in luce. La qual coſa come ſia vera, vdite anco Dione nel libro cinquanteſimoſecondo, doue conſigliando Auguſto in perſona di Mecenate per i fatti della Repub. ſcriue. *E neſſuno habbia delle monete loro, ma tutti debbano vſare delle noſtre.* E queſto è quanto alla imagine de'Prencipi nelle monete di tutto il mondo. Ma che Giulio Ceſare foſſe il primo, a cui foſſe dal Senato conceſſa la naturale effigie, chiaramente ſi puo giudicare da quello, che ſcriue l'iſteſſo Dione nel quaranteſimoquarto libro, il quale dice, che poi che il Senato per adulare C. Giulio Ceſare dopo la Vittoria contro a Pompeo, gli hebbe per decreto conceſ-

ſo tutte le dignità ſacerdotali, & ordinato che nel giorno del ſuo Natale ſi faceſſe publico ſacrificio: Che in tutti i tempij publici che erano dentro di Roma, e nelle città foſſe qualche ſtatua ſua, e due poſtone nel tribunale;l'vna come a Saluatore; l'altra, come a liberatore della patria: lo ſcolpirono ancora nelle monete; il che è chiariſſimo inditio (dopo tanti honori conceſſigli dal Senato) che queſto della imagine nella moneta, foſſe vno de non mediocri ma ſupremi honori, e non ad Imperadori di eſſerciti, o a Conſoli, ne ad altri innanzi commune. Imperoche, ſe minore della grandezza di Ceſare foſſe ſtato ſi fatto dono & honore, da lui ſarebbe ſtato sdegnato, e come coſa ordinaria, conſueta a gli altri, e baſſa, ſpregiata; ſi come ſi legge, che gia eſſendogli offerti alcuni honori indegni del ſuo grado, diſſe, eſſere in ſua poſſanza di pigliarſegli. La onde ſi vede l'imagine ſua così d'argento, come d'oro, in moneta. Alla proua di ciò corre l'autorità di Erodiano nel primo libro, doue narrando di Perennio Prefetto di Commodo, l'inſopportabile arroganza, e le inſidie ch' egli all'Imperadore tendeua, fu a quello fatto vedere occultamente da certi ſoldati, danari ſtampati con l'imagine del ſuo figliuolo, onde fu ſcoperto il tradimento, e per queſto fatto morire. Si come meglio dalle parole iſteſſe del detto Erodiano vi potete accertare, vdendolo parlare in queſto modo. Quippe haud multo poſt milites quidam clam Perenni filio nummos quoſdam attulerunt illius imagine percuſſos eoſq; ignaro etiam Perenni, quanquam erat præfectus, Commodo oſtenderunt, totoque inſidiarum ordine patefacto, maximis ſunt muneribus affecti, &c.

Con queſte autorità hauendo ancor dimoſtrato, che il nome d'Imperadore, e di Ceſare accompagnato con quello d'Auguſto, e con la podeſtà Tribunitia, e con la nominatione di padre della patria, e l'imagine nelle monete, con la Corona di frondi d'alloro, di quercia, o vero radiata

(&

(& anco ſenza, quando la medaglia era fatta dopo la morte) non ſi concedeuano, ſe non a' ſommi Prencipi del Romano Imperio. E quantunque gli Auguſti alcuna volta permetteſſero che il volto di qualche loro proſſimo parente foſſe fatto in dette monete, non però con queſti nomi tutti, ma con i loro proprij, e con quello d'Imperadore, di Ceſare, o di Cenſore, ſecondo la dignità, che poſſedeuano, e tal volta con la Tribunitia podeſtà, ma quando dall'Auguſto haueſſero prima hauuti il nome di Ceſare ſi come diſopra d'Aurelio ſi è detto chiamando alcune delle lor donne Auguſte, come madri, ſorelle, mogli, e figliuole, ſi come Antonia di Claudio: Seſtilia di Vitellio: Domitilla di Tito: Iulia Semia di Eliogabalo. Iulia Mammea di Aleſſandro, e Salonina di Salonino. Iulia di Tito: e Martiana di Traiano. Liuia d'Auguſto, Domitia di Domitiano, Plotina di Traiano: Sabina d'Adriano, Fauſtina di Antonino, e Fauſtina di M. Aurelio, Lucilla di L. Vero, Criſpina di Commodo, Manlia di Didio Iuliano: Iulia di Seuero, Martia di Filippo. Claudia di Nerone, Matidia di Martiana: e Didia Clara di Didio Iuliano, & altre, come nelle medaglie ſi vede, ma non gia gli huomini erano chiamati Auguſti, eccetto quelli, che come è detto, foſſero Prencipi aſſoluti de' Romani. Ma a Nerua Imperadore tornando, perche di lui ſi trouano tre Conſolati nelle ſue medaglie, cioè ſecondo, terzo, e quarto ſegue ch'egli in queſti tre foſſe Imperadore: & appreſſo, ch'egli teneſſe l'Imperio ventiſette meſi, per il meno, e toccaſſe de i venti otto; percioche eſſendo ſtato morto Domitiano Imperadore a Calende quattordici di Ottobre come a Tranquillo piace, che ſono a diciotto giorni di Settembre, e ſubito ſenza alcuna vacantia creato Nerua in ſuo luogo; da diciotto Settembre, al ſeguente proſſimo Gennaio (nel primo dì del quale intrauano in nuoui Conſoli, ſi come teſtifica Plutarcho ne' Problemi, Ouidio nel

primo

primo de'Faſti, e copioſamente tratta il mirabile Cuſpiniano nelle ſcholie ſopra Seſto Ruffo, & appreſſo come a luogo ſuo ſi dirà piu ampiamente (corſero tre meſi, e dodici giorni. Ma concediamo che il primo Gennaio che ſeguì, voleſſe Nerua Imperadore prēdere il ſecondo Conſolato) perche fu coſtume de'Ceſari, benche foſſero Imperadori, ancor farſi creare Conſoli inſieme con vn'altro cittadino Romano, e benche molte volte non continuaſſero fino in capo dell'anno, per quell'anno non s'intendeua per altro, che per vn ſolo Conſolato, hauendone hauuto vno ſotto l'Imperio di Domitiano, queſto finiua all'altro Decembre; entraſſe nel terzo al ſecondo Gennaio, ſono quindici meſi, e dodici giorni; prendeſſe il quarto al terzo Gennaio, ſi nouera ventiſette meſi, e tanto di piu, quanto che intrando, tocca del quarto Conſolato, doue egli intacca de gli ventiotto, piu de' giorni dodici; e di queſto tempo ſi veggono medaglie. Coſi i detti hiſtorici hanno preſo errore circa a gli anni, & il ſeguente epitafio antico alle dieci colonne in Roma in lettere di lunghezza d'vn cubito, per il numero terzo della podeſtà Tribunitia anco lo dichiara. IMP. NERVA CAES. AVG. TRIB. POT. III. P. P. Alla quale computatione non ha luogo quello, che a ciò riſpondono alcuni, dicendo potere eſſere ſtato, che Nerua foſſe all'hor Conſole, quando fu chiamato al faſtigio Auguſtale, producendo per autorità quello, che il Modogneto ne ſcriue nel libro de' dieci Ceſari per autorità di Plutarcho dalla vita di Traiano; cioè, che regnando Domitiano, era sbandito fuor di Roma da eſſo Domitiano vn Conſole chiamato Nerua Cocceio, col quale Traiano, ritrouandoſi anch'egli in diſgratia dell'Imperadore, a Nola di Campagna, ſe n'andò a ſtare; e che nel detto tempo, eſſendo fatto Nerua Imperadore, foſſe quello il ſuo ſecondo Conſolato, e che prima, che di eſſo Conſolato vſciſſe, faceſſe quelle medaglie,

che

che hoggi ſi veggono con queſto numero II. e così potere auuertire, che il tempo de' ſedici meſi non gli foſſe falſamente aſcritto. Ma ciò ſi ribatte gagliardamente con quella autorità iſteſſa, che eſſi producono, perche ſeguita il detto Modogneto con la medeſima autorità, dicendo: Stettero queſti due eccellenti huomini Nerua, e Traiano, molti giorni poueri, e sbanditi, e perſeguitati inſieme,, con Plutarcho, aſpettando di giorno in giorno di eſſer,, fatti morire, o la morte di Domitiano. Ma con piu chiarezza poco di ſotto dimoſtra, che Nerua non era Conſole, quando fu chiamato al principato. Queſte ſono le parole di eſſo Modogneto. Vn'anno prima che foſſe morto Domitiano, andò alla guerra di Germania, & in quell',, anno fu Traiano eletto Conſole. La onde ſi vede, che non Nerua, ma Traiano era Conſole nel tempo, che il detto Domitiano fu morto. Ma che piu? dato che ſia accettato cio che della medaglia habbiamo ragionato, que' medeſimi che gli concedono Imperio ſi corto, rendono teſtimonianza altresì di quello, che io ho detto, narrando hauer fatte molte coſe in tempo, che eſſo Nerua era Imperadore, le quali tutte ſi veggono ſcolpite, e figurate nelle ſue medaglie. Ne' riuerſi di queſte è il Simolacro della Libertà publica, della quale Dione nella vita di Nerua dice. Quare Fronto propalam dixiſſe fertur. Malum eſſe,, eum imperare, ſub quo nemini quippiam conceſſum ſit:,, Sed longe peius ſub eo viuere, ſub quo maxime liceat. Euui quello dell'Equità ſua, della quale Eutropio al libro ottauo. Imperator factus æquiſſimum ſe præbuit. E del Simolacro della Dea copia, che anco queſto ci è in mezzo a due corni di douitia poſto a ſedere; e di quello di Roma Renaſcente, così poco innanzi il medeſimo Eutropio vuol dire. An. octingenteſimo, e quinquageſimo ab vrbe condita, Vetere, & Valente Conſulibus Reſpub. ad proſperimum ſtatum rediit, bonis principibus ingenti felici-

tate

ſtate commiſſa. Domitiano enim exitiali tiranno Nerua ſucceſſit, &c.

Similmente ci è il ſegno del Congiario, il quale non era in podeſtà di eſſere dato, ſe nõ da eſſi Imperadori Auguſti, ſi come a ſuo luogo ſi dimoſtrera. Euui anco la figura del Congio, che era la miſura, con la quale per vguale portione l'Imperadore compartiua il grano al popolo, con inſcrittione, PLEBI VRBANAE FRVMENTO CONSTITVTO. Narra di queſti Dione in tal modo. Ad ſuſtentãdã ciuium vitam decies, & quinquagies centena milia nummum erogauit, & quoſdam Senatorij ordinis delegit, qui agros emerent, eoſq; egenis diuiderent. E parimente Aurelio Vittore. Sumptu publico per Italiæ oppida ali iuſſit. Ci ſi veggono ancor leuate via le calunnie che erano date a' Giudei, & a' Chriſtiani per cagione di Religione in tempo di Domitiano. Di queſte in tal forma tratta Dione. Omnes, qui impietatis in Deos rei fuerant, eos abſolui voluit. E ſegue poco dipoi. Et ne ſerui de cætero dominos criminarentur, edicto vetuit: ne ve liceret aut impietatis, aut Iudaicæ ſectæ quempiam dehinc inſimulari. Aurelio Vittore ſimilmente. Iſtæ quicquid antea pœnæ nomine tributis acceſſerat, indulſit. Così la deſignatione dell'Imperio a Traiano, rende teſtimonianza nelle medaglie di Nerua, con tale inſcritione dal lato della faccia. IMP. NERVA CAES. AVG. P. M. TR. P. COS. III. P P. & dal riuerſo PROVIDENTIA SENATVS, che il terzo conſolato fu da lui eſſercitato eſſendo Imperadore: Ma vdite quello che eſſo Eutropio nell'ottauo Libro ne dice. Imperator factus æquiſſimum ſe præbuit, Reipublicæ diuina prouiſione conſuluit Traianum adoptando. Sentite appreſſo Aurelio Vittore. Hic Traianum in libri locum, in que partem Imperij adoptauit: cum quo tribus vixit menſibus. Aſcoltate anco Dione come ne parla. In Capitolium aſcendit: at-

que

que quod fœlix fauſtumque S. P. Q. R. & mihi ipſi ſit, præfatus, M. Vlpium Traianum adoptauit, moxque in Curia Cæſarem deſignat. Il medeſimo dicono Euſebio, Oroſio Caſſiodoro, e Platina. Ma s'egli adunque nel terzo ſuo Conſolato adottò Traiano (eſſendo egli per Domitiano bandito, quando eſſo fu eletto Imperadore) e queſta adottione ſi vede nel terzo ſuo Conſolato, come dimoſtra l'epitafio ſopraſcritto, falſo è, che ſotto l'Imperadore Domitiano foſſe adornato di tre Conſolati, come dicono, ſopra i quali, hauendoſi fatta la ſopraſcritta computatione del tempo del ſuo Imperio, proſſimo alli ventiotto meſi, per il quarto ſuo Conſolato, ſegue l'errore prouato de gli ſcrittori,

Non meno ne gli anni del regno di Traiano, che in quelli dell' Imperio di Nerua, s' ingannano Platina, Oroſio, Dione, Aurelio Vittore, Caſſiodoro, Euſebio Ceſarienſe, l' Egnatio, il Modogneto, e quegli che vogliono, che eſſo Traiano lo teneſſe molto piu d' anni diciſette, Ma parmi, che quegli anni che all' vno ſi conueniuano, habbiano tolto, e dati all' altro, Platina vuole che Traiano imperaſſe anni diciotto, e ſei meſi. Oroſio diecenoue Euſebio nella ſua Cronica, e nell' hiſtoria Eccleſiaſtica al libro quarto, e cap. terzo, dicenoue, e ſei meſi, Dione altretanto, & anco quindici giorni di piu, Aurelio Vittore penſa venti anni. Il Modogneto crede ventiuno, e ſei meſi, e quindici di. Caſſiodoro s' accorda con Dione; e con Aurelio Egnatio. La podeſtà Tribunitia di queſto Prencipe nelle medaglie ſue, e ne gli epitafij antichi ſcolpita, non dinota piu di ventiſette anni, Queſta così ſi legge nell' anticho Epigramma del baſamento della Colonna ſua di marmo, chiamata Traiana, che hoggi in Roma fra le piu artificioſe coſe vien giudicata. SENATVS POPVLVSQVE ROMANVS IMP. CAESARI DIVI NERVAE F. NERVAE TRAIANO AVG.

GERM. DACICO PONTIF. MAX. TRIB. POT. XVII. IMP. VI. P.P. AD DECLARANDVM QVANTAE ALTITVDINIS MONS, ET LOCVS TANTIS OPERIBVS SIT EGESTVS. In queſta Colonna a modo di chiocciola fatta, ſono intagliate le impreſe da Traiano fatte, e benche egli la faceſſe rizzare in ſua vita; dopo morte nondimeno, ſotto il detto baſamento fu poſta la cenere del corpo ſuo, e nella ſommità d'eſſa, vna ſtatua alla ſimilitudine ſua ſi vedea. Hora perche queſto fu l'vltimo honore che gli fu dato, è ben da credere, che la nota delle podeſtà Tribunitie, cioè de gli anni che regnò, non vi foſſe poſta falſamente. Si come voi lettori eſaminando giudicar potrete.

CHE NELLE MEDAGLIE SI TROVAno piu luoghi fatti Colonie de' Romani, i quali nelle hiſtorie antiche non ſi leggono. Cap. II.

MA diciamo hor de' luoghi, che non ſi leggono nelle hiſtorie, e che le medaglie antiche ci danno a conoſcere. Piu Città ſono ſtate fatte Colonie, e nobilitate dal nome Romano, di cui non ſe ne ha alcuna memoria, o poca da gli ſcrittori antichi. Nelle medaglie di rame di Auguſto, nel libro de' riuerſi de' primi XII. Ceſari da me fatto, e già in luce (di cui è ſtato autore l'honorato Cauagliere M. Antonio Zantani) a numero 32. a 38. e 42. Di Tiberio a 12. Di Veſpaſiano ancora: di Adriano: di M. Aurelio: di Seuero: di Geta: di Diadumeniano: di Aleſſandro: di Gordiano: di Filippo: di Treboniano Gallo: e di Gallieno, ſi veggono deſcritte Colonie.

nio. La ſopradetta medaglia, che ha la Colonia di M. Aurelio (qual M. Aurelio però egli ſi ſia non ho bene ancora chiaro) è degna di non poca conſideratione. Queſta è medaglia di rame antichiſſima, & aſſai conſeruata: nel diritto ha l'imagine di vna giouanetta di tenera età; la quale ha dietro alle ſpalle vna Luna, la cui forma hanno vſate alle lor donne quegli antichi piu poſteriori ſolamente, le lettere della quale, dal lato dell'effigie ſono, ANNIA FAVSTINA, il reſtante delle lettere che ſeguono, e corroſo per l'antichità, ſi che leggere non ſi poſſono. Dalla parte riuerſa, ha il medeſimo ſegno d'vn carro, che in vna medaglia di Caracalla ho veduto della isteſſa grandezza, e con quelle lettere apunto, COL. AVR. PIA METROP. E tanto nella maniera dell'arte ſono le dette medaglie ſimili, che da vna ſola mano dimoſtrano eſſer fatte: ma di queſto io ne laſcio il giudicio libero a ciaſcun lettore.

CHE FORME DIVERSE DI VARII edificij antichi ſcolpiti nelle medaglie ſi veggono. Cap. III.

MA quanti Tempij ancora, & altari: quanti Caſtri, e theatri: quanti circi, e palagi: quanti ponti, & archi, quanti porti, & acquedotti: quanti ſepolchri, e colonne: E quante piramidi, e ſtrade ſi veggono nelle medaglie inſieme con la forma loro? Quiui ſi vede il Tempio di Giunone cognominata Cilla, edificato in Cilla Città della Etolia, che è regione della Grecia: Di Gioue Tonante: di Gioue cognominato Olimpio: di Marte Vendicatore: del Diuo Iulo: di Roma, e d'Auguſto: d'

Auguſto ſolo, di Diana Efeſia: di Veſta Dea: Di Giano: della Dea Pace, e della Flauia gente, di Gioue cognominato Ottimo Maſſimo: di Roma Eterna: d'Auguſto e di Liuia, riſtaurato da Antonino Pio: di Mercurio, di Pallade, di Plutone, e di Cerere, di Traiano, di Adriano, di Antonino Pio, e d'altri Dei, & Imperadori con l'altre forme ſopra dette, che per breuità ſi paſſano.

DI ALCVNI NOTABILI ERRORI DE Moderni ſcrittori intorno a' prenomi de gli antichi. Cap. IV.

MA ancor caminando piu innanzi a' prenomi di alcuni antichi dotiſſimi huomini, hanno preſo errore ſcriuendo i luoghi, de'quali con le medaglie antiche fedeliſſimamente ſi correggono. L'eccellentiſſimo legiſta Andrea Alciato nelle ſue annotationi ſopra il duodecimo libro di Tacito al luogo detto, ha ſcritto, che Germanico ottenne ſolamente il nome d'Imperadore d'eſſerciti, che ſi ſoleua dare anticamente innanzi la Monarchia ,, e non di Ceſare. Vdite lui, come dice. Solo itaque Im- ,, peratoris nomine decoratus fuit Germanicus, ſicuti à Gal- ,, ba Piſo Cæſar ſolum nuncupatus eſt, &c. Tranquillo nella vita di Caligola, Tacito, Dione, e piu altri antichi ſcrittori, ma ſpecialmente Ouidio nel principio de'Faſti a queſto Germanico così ſcriue.

,, *Tempora cum cauſis latium digeſta per annum*
,, *Lapſaq; ſub terras; ortaq; ſigna canam,*
,, *Excipe pacato Cæſar Germanice vultu,*
Hoc opus &c.

E nel libro de Ponto.

,, *Tem-*

,, Tempus ab his vacuum Caſar Germanicus omne
Auſerret.

Vna medaglia mia di rame antichiſſima molto conſeruata & piu altre in mano di diuerſi, hanno tale inſcrittione, GERMANICVS CAESAR TI. AVG. F. DIVI AVG. N. Queſta gli fu fatta da Tiberio Imperadore. Vn'altra che dipoi ſtampò Caligola ſuo figliuolo, ſi legge, GERMANICVS CAESAR P. C. CAES. AVG. GERM. L'vna e l'altra ſi vede nel primo libro noſtro de'riuerſi delle medaglie, diſegnata. Similmente il detto Pietro Crinito nel libro de'Poeti Latini al capitol ſecondo, diuerſamente dice con non minor errore di quello dell' Alciato, conciofia ch'egli ſcriue, che il detto Germanico hebbe il prenome di Caio, & il nome d'Auguſto, con ſi fatte parole. Caius Germanicus Auguſtus Claudiorum familia ortus patre Druſo. Per le inſcrittioni ſopradette, ſi vede che Germanico non ſi nominò Auguſto, ne hebbe il prenome di Cajo. Se Crinito intende di Germanico padre di Caligola Imperadore, coſtui non fu adornato del nome Auguſto, che ſe ſtato foſſe, neceſſariamente prima ſi hauerebbe nominato Ceſare; percioche queſto nome Ceſare, aſpettaua quello d'Auguſto. E quello d'Auguſto in ſe comprendeua tutta la Monarchia Romana. Ma egli non gli dà ne il nome di Ceſare, ne quello d'Imperadore che ſi coſtumaua di dare anco in tempo de gli Auguſti a vittorioſi Capitani de gli eſſerciti, a'quali tante volte era lor dato, quante ne reſtauano vincitori contro a nemici loro. Egli è vero che il detto Germanico fu Poeta, perche egli compoſe verſi Latini; ma s'intende di Caio Germanico Auguſto, cioè di Caligola Imperadore, coſtui non è annouerato fra Poeti, ne fu di Druſo figliuolo, ma nipote ſi, e figliuolo di eſſo Germanico Ceſare: E Caligola fu detto Germanico dal nome del padre, o vero piu toſto dall'eſſere ſtato in Germania, e d'indi hauer portate in luogo di trofei, e ſpo-

e ſpoglie de'nemici, cóche colte ſul lido del mare Oceano; e così haverſi acquiſtato il glorioſo nome di Germanico, ſi dice, per eſſer egli con qualche illuſtre titolo nominato. Ma di queſto non ſcriue Crinito, anzi del padre ſuo.

D' ALTRI ERRORI NOTABILI DE ſcrittori antichi intorno a' nomi de gl' Imperadori, e d'altri. Cap. V.

PAſſando piu oltre medeſimamente a' nomi, dico; che non haurebbe dubbitato Giulio Capitolino, quando con le medaglie antiche tenuto haueſſe famigliarità, ſe Pupieno Maſſimino foſſe ſtato due, o vero vn ſolo Imperadore, creato dal Senato contro a Maſſimino Tiranno; il perche nella vita di Maſſimino egli dice ſi fatte parole. ,, Maximinus quidem, quem multi Pupienum putant. Et ,, in quella di Maſſimino giouane (o pur Maſſimo, che nell' vno modo, e nell' altro fu chiamato) parlando del detto ,, Pupieno, e di Balbino Imperadori creati, come è detto, ,, per far guerra al Tiranno, dice. Latini ſcriptores non ,, Maximinum, ſed Pupienum contra Maximinum apud ,, Aquileam pugnaſſe dixerunt, eundemq; viciſſe. Qui er- ,, ror vnde natus ſit, ſcire non poſſum, niſi forte idem eſt Pupienus, qui & Maximus. La verità è, che Maſſimino huomo nato nella Tracia, fatto Imperadore dall' eſſercito ſenza il conſentimento del Senato, aſſediando Aquilea con gran numero di gente, gli fu mandato contro con potente eſſercito retto da due Imperadori creati da lui, cioè Pupieno Maſſimo, e Decio Celio Balbino. La onde ſi vede, che non ſolamente fu lontano queſto ſcrittore dalla pratica, e cognitione delle medaglie, ma ancora coloro che ne ſcriſſero prima di lui, perche eſſi non viddero,

che

che Pupieno fu il medeſimo che Maſſimo, il quale combattè contro a Maſſimino. Ma ſe coloro che delle coſe antiche pigliarono cura di ſcriuere, foſſero ſtati così diligenti inueſtigatori, & oſſeruatori di ogni coſa anticha, come fu il Reuerendiſſimo Monſignor Pietro Bembo Cardinale, honore di Vinegia ſua patria, e ſplendore d'Italia, haurebbono con aſſai maggior chiarezza, di quel che fecero, mandate alla poſterità le fatiche loro. Queſt'vno (certo primo in dar lume alle medaglie) oltre alle altre coſe digniſſime di memoria, hauendo accumulate molte precioſiſſime antichaglie, tra il gran numero di belle, e ſcielte; conſerua hoggi il ſuo degno figliuolo, & herede Mons. Torquato vna medaglia con tale inſcrittione. IMP. CAES. CLOD. PVPIENVS MAXIMVS AVG. Spartiano anch'egli da di petto in queſti dubbij. Coſtui vuole che Geta foſſe nominato Antonino come il fratello. Ma dubbita ſe haueſſe il nome di Ceſare; ond'egli dice. Geta quoque Cæſaris, & Antonini, vt quidam dicunt, nomen accepit. Le medaglie ſue manifeſtano non ſolamente che non ſi nominò Antonino, ma che etiamdio ſi chiamò Ceſare, & Auguſto. Di amendue queſti nomi rendono teſtimonianza le medaglie di lui fatte in fanciulleſca età con lettere ſcolpite, P. SEPTIMIVS GETA PIVS AVG. BRIT. La onde ſi conoſce, che Settimio, non Antonino; & Auguſto, non che Ceſare ſolamente, ſino in Inghilterra, eſſendo col fratello partecipe dell'Imperio, e de' Titoli, fu nominato.

Del nome di Poppea moglie prima d'Othone, poi di Nerone, anco è ſtato che dubitare, perche alcuni la chiamano Pompea. Non fu queſto il ſuo nome; ma Poppea. Vedete che vna medaglia antichiſſima di rame in mano di M. Andrea Lauredano con la effigie di coſtei, e con il nome tale in Greco, Π Ο Π Π ΑΙ ΑΕ Σ Ε Β. dimoſtra il vero nome.

Anco

Anco Pertinace il ſucceſſore di Commodo; egli non ſi nominò già Elio, come molti vogliono, ma ſi ben Heluio. La medaglia, che ha il Reuerendiſſimo Grimani; quella di M. Gabriele Vendramino, del Bembo: di M. Andrea Aueroldo in Breſcia; di M. Antonio Capodiuacca; di M. Marco Antonio Maſſimo in Padoua, e la mia così ſi leggono. IMP. CAES. P. HELV. PERTINAX. AVG. Ed io ſpero anco a qualche tempo, che dalle medaglie ſarà terminata la gran queſtione che è del leggere Seruio, o Sergio quella parola, SER. nel prenome di Galba Imperadore.

Il nome parimente di Diadumeniano Ceſare figliuolo di Macrino Imperadore, è ſtato male ſcritto da tutti, credendo, che Diadumeno ſia proprio il proferirlo. Gli ſcritti così di tutte le ſue medaglie, che io ho vedute, come d'vna mia, quale io conſeruo, ſono tali. MOPEL. ANTONINVS DIADVMENIANVS CAES. o vero in luogo di Mopel. ſi può leggere M. Opel. Onde vogliono ancor la maggior parte di coſtoro, che il detto Diadumeniano toglieſſe l'Imperio inſieme col padre: Non è così: perche Macrino ſi nominò Auguſto, come ſi vede nella ſua medaglia iſteſſa, la qual è appreſſo di me belliſſima, cioè. IMP. CAES. M. OPEL. SEV. MACRINVS AVG. e Diadumeniano ſolamente fu detto Ceſare, come dalla ſuddetta medaglia è dichiarato.

Il nome di Didio Giuliano, da Egnatio è ſcriuendo Didio Giulio, non propriamente detto. Di coſtui due medaglie, l'vna delle quali è di marauiglioſa bellezza, così ſi leggono. IMP. CAES. M. DID. SEVER. IVLIANVS AVG.

In Dione non meno (ma penſo ſia errore di ſtampa; o di chi male reſcriſſe il teſto) al libro 53. d'vna Città di Luſitania, che hoggi è Caſtiglia noua regione di Spagna edificata da Auguſto ſopra il fiume Guadiana, per habitatione

fatione de' ſoldati veterani, cioè di quelli, che ſi trouano ſciolti dal ſacramento della militia, parlando, dice che fu nominata Auguſta Etacrita. benche Appo Strabone nel terzo della Geografia, & in Plinio al nono libro, al cap. 41. come anco nelle medaglie di Auguſto, ſi legga, EMERITA.

Vi ſi trouano ancora i nomi di coloro, che furono Triumuiri Monetali, cioè di que' tre huomini, a cui era data la cura del far battere i danari, come di Caio Coſſutio Maridiano: di Marco Mecilio Tullo: di Quinto Terentio: di Marco Saluio Othone: di Annia Lamia Siiio: di Gallio Luperco: di Caſſio Celere: di Surdino: di Lucio Meſcinio Ruffo: di Publio Petronio Turpiliano: di Marco Durmio: di Gaio Antiſtio Regino: di Gaio Mario: di Lucio Caninio Gallo: di Lucio Vinicio: di Tito Criſpino Sulpiciano: di Marco Sanquinio: di Publio Stolone: e di Tito Surdino, e di molti altri: come di quelli, che conduceuano a nuoue patrie le Romane Colonie, e de Flamini, cioè ſacerdoti di qualche Dio.

Ma che debbo io dire di queſta veneranda ſorte di antichità? ſe quello ſtupendo intelletto di Filippo Beroaldo, ſi come gran tempo ha poſto ne gli ſtudij delle lettere, e digniſſimo frutto delle ſue fatiche ne ha riportato, così haueſſe ſpeſo de ducati nelle medaglie, e conſumatiui alcuni giorni in conſiderarle, eſponendo appo Suetonio nella vita di Claudio al cap. vndecimo, quella parte, che dice. Auiæ Liuiæ diuinos honores, & Circenſi pompa currus, elephantorum Auguſteo ſimilem decernendum curauit. Non haurebbe dubitato ſe di auorio foſſe ſtato il Carro, o vero da elefanti tirato, potendo allegare la medaglia, la quale così nel primo libro è ſcolpita ne' riuerſi di Auguſto, & di Claudio, hauendo M. Marco Mantoua legiſta l'iſteſſa medaglia in Padoua, & io vn'altra antichiſſima di rame Corinthio, oltre alle molte altre che ſi veggono. E nien-

ſedimeno da lui è molto lodato lo ſtudio delle medaglie in vn' Epiſtola dedicatoria, ch'egli ſcriue a M. Bartolomeo Bianchino ſopra alcune opere d'antichi autori da lui corrette, e mandate in luce, con queſte parole incominciando. Pulchrum eſt congerere numiſmata illuſtrium virorum: Pulchrius bibliothecam librorum monumentis inſtruere. Pulcherrimum vero vtrunque conficere, &c. E più di ſotto ſeguendo il medeſimo dice. Hoc nimirum ſpecimen eſt fœcundæ probitatis: neceſſe eſt enim affatim in illo eſſe virtutum, qui ſic amat alienas imagines &c.

DE GLI ERRORI NOTABILI DI PIV Scrittori intorno a' cognomi de gli antichi. Cap. VI.

MA per venire non meno a' cognomi: Giulia madre di Elàgabalo Imperadore, non è ella da Aurelio Vittore nominata Semea? da Eutropio al libro ottauo, e da Iacopo di Strada nel libro delle imagini de gl'Imperadori, Semiaſira, e Simiaſira? da Lampridio, e dal Modogneto Semiamira? E finalmente da Egnatio Scenide, ſi come anco da Erodiano? Vedete lo ſcritto delle medaglie ſue, che dice. IVLIA SOEMIA AVG.

Non meno con vocabolo corrotto, e falſo, il figliuolo di coſtei da Erodiano: da Aurelio Vittore: da Eutropio: da Lampridio: da Euſebio: da Caſſiodoro, da Oroſio: da Platina: dal Modogneto: e da gli altri tutti, e cognominato Heliògabalo, ò vero Heleagabalo con la lettera H. & la lettera I. ò vero E. in vece di Elagabalo ſenza le dette lettere, mutando la loro lettera o, in a. E Lampridio dubita, ſe coſtui foſſe ſacerdote del Sole, ò vero di Gioue. Nulladimeno vna medaglia per molta bellezza riguardeuole, e per la rarità marauiglioſa, tiene fra le molte ſue pre-

precioſiſſime coſe M. Tiberio Deciano in Padoua lettore di legge eccellentiſſimo; con ſi fatte lettere nel diritto, IMP. CAES. M. AVR. ANTONINVS AVG. & nel riuerſo, SACERDOS DEI SOLIS ELAGAB; & la maggior parte di dette medaglie, o hanno la figura del Sole, o il Sacerdote di queſto Dio; & alcune, e l'vno, e l'altro. E niuno ſin quì ſi è auueduto, che queſta ditione ſi debba così leggere, fuor che Giouan Battiſta Egnatio. Queſto eccellente huomo nelle ſue annotationi citando la medaglia, ammoniſce, che ſi debba leggere, Elagabalo, ſi come è detto.

Vſciuami anco di mente, che Iulia Auia del medeſimo Elagabalo, in vece di Meſa, alcuni detta l'hanno Emeſſa: chi ha la medaglia veduta, ſa, che dice, IVLIA MAESA.

DI ALCVNI AGNOMI D'IMPERAdori, che nelle medaglie antiche ſi trouano, e nelle hiſtorie non ſi leggono. Cap. VII.

EPer non laſciar di trattare ancor de gli Agnomi, tacendo di Caligola: di Vitellio: di Domitiano: e di piu altri, che acconſentirono eſſer chiamati Germani; chi dubita che dalle medaglie non ſi tragga, che Traiano Imperadore Germanico, Dacico, e Particho. M. Aurelio il buon filoſofo Germanico ſimilmente, Sarmatico, Armeniaco, e Particho maſſimo, foſſero nominati? Lucio Vero fratello di coſtui nell' Imperio co' medeſimi Agnomi: Commodo natural figliuolo di M. Aurelio ſopradetto, Germanico, Sarmatico, e Britannico felice, non permetteſſero d'eſſere appellati? Ma chi giamai ha letto appo al-

cuno ſcrittore, ne in alcuna iſcrittione de' marmi, che Seuero, oltre l'eſſer nomato Parthico, Arabico, & Adiabenico, ſi diceſſe ancor Britannico? Concioſia che ſi legge, ch'egli in Inghilterra morì prima, che terminata foſſe quella impreſa, eſſendoui accadute ſolamente certe battaglie, & alcune ſcorrerie, delle quali l'eſſercito Romano ſempre reſtò vincitore, ſe a Erodiano ſi crede, che ciò nel terzo libro narra. E tuttauia in vna ſua medaglia antica di rame da me conſeruata, ſi vede per riuerſo vn trofeo con il detto Aghome di Britannico; inſieme con le altre denominationi dalle genti deuitte riceuute per futura teſtimonianza della ſua virtù, ſcritte in queſta forma, PART. ARAB. BRIT. ADIAB. oue ſi giudica; che eſſendo queſta moneta l'vltima ſtata, che per lui cognata foſſe, gli haueſſe mancato il tempo (per eſſere indi in Inghilterra morto, come s'è detto) di ſcolpire ne gli archi, & nell' altre publiche tauole di marmo il detto agnome di Britannico. Ma Spartiano nella vita del medeſimo, parlando delle denominationi che'l Senato gli diede, ſcriue, che ricusò il nome di Parthico, per non incitare di nuouo quella natione a guerra, dicendo. *Deinde circa Arabiam plura geſſit, Parthis etiam in ditionem redactis, nec non etiam Adiabenis: qui quidem omnes cum Peſcennio ſenſerant. Atque ob hoc reuerſus triumpho delato, appellatus eſt Arabicus, Adiabenicus, Parthicus. Sed triumphum reſpuit, ne videretur de ciuili triumphare victoria. Recuſauit, & Particum nomen, ne Parthos laceſceret.* La qual coſa, per l'iſcrittione della ſopraſcritta medaglia ſi vede, non ſolamente eſſer contraria all'opinione di Spartiano, ma non hauere egli ricuſato il nome di Parthico, anzi hauerlo accettato, e ritenuto ne publici ſcritti, come nelle monete ſi vede.

 DELLE

DELLE IMAGINI FALSE D' ANTI-chi Huomini ſtampate in piu libri di medaglie, prouate con l'autorità delle monete, de gl'intagli, e de' Camei, e ſimili coſe antiche.

Cap. VIII.

NOn ſi dourebbe gia riprendere chi ingegnato s'è di giouare, e dilettare al mondo; ma non è bene anco tacere, e non dimoſtrare gli altrui inganni, & errori ſtampati; perche le imagini imaginate rendere non poſſono la vera imagine altrui, ne ſodisfare intieramente al deſiderio del lettore, con l'auertire, che aſſai importa al giudicio buono delle vere effigie, la molta pratica delle coſe antiche, e ſpecialmente delle medaglie, da gli ſtudij delle lettere però accompagnate. Il primo autore adunque delle imagini antiche di Roma, che eſſendo Leone X. Pontefice ne ſtampò vn libro; e quello parimente che coſtui imitando, le rifece in Alemagna; e poi la terza volta in Lione di Francia; & appreſſo nella medeſima città la quarta, con giunta riſtampate le medeſime ſotto titolo di Prontuario, infedelmente hanno poſte molte effigie, prontate piu toſto dall'Idea del loro animo, che dalla naturale ſomiglianza tratta da coloro, i volti de' quali eglino prometſero aſſomigliando dimoſtrare: ciò facendo con non minor biaſimo di chi prima errò, anzi con maggior aſſai; conciosia che più grandi ſi ſtimino quelli di coloro, che ſeguendo gli altrui, non ſi ſono ingegnati di giamai correggerli, anzi a guiſa di ſchiera di ciechi huomini, che l'vn l'altro ſeguendo, ſono dirupati, e caduti; che di colui, che prima v'incorſe.

corſe. La onde dico, non eſſere vera pronta di medaglia quella di Munatio Planco, ne di Artaſerſe, ma ſono imagini del Dio Apollo. Meno quella di Tauro; perche è d'vna Giunone Soſpita. Così di Romolo, che la ſua faccia ſi vede altrimenti ſotto il nome di Quirino. Falſa è ancora quella di Ocriſia; perche è della Dea Pietà, e la vedete in Caligola. Falſiſſima quella di Quinto Metello Pio; perche ella è del Dio Quirino. Peggio quella di Catone, e quella di Caſſio, che elle ſono ſimilmente amendue d'Apollo: ne quella di Marc' Antonio, ſi come ſomigliante nel primo libro de' riuerſi delle medaglie, intagliato in ſtampa di rame ſi vede, la cui medaglia d'argento è in mano di diuerſi. Peggiormente quella di Liuia Druſilla moglie del Diuo Auguſto; perche ella ſi vede al naturale inſieme cō quella del ſuo marito, e col ſuo nome in lettere ſcritto, fra le coſe r[illegible], e precioſe della Grotta dell'eccellentiſſimo Sig. Duca di Mantoua ſcolpita in vno belliſſimo, e gran Cameo d'ineſtimabile pregio, alla cui ſimilitudine ne ha vna in Corgniuola intagliata Mons. Bembo non diſſimile a quel volto, che ſotto nome della Dea Salute ſi vede nelle medaglie di Tiberio di rame Corinthio; perche lei, viuente Auguſto (ſe creder vogliamo a Dione, & a Tacito) ſi dice, che con la ſua doneſca prudenza, e con ben ſapergli andare a verſo, fece ſi, che molti cittadini Romani furono ſaluati dall'ira d'eſſo Auguſto, e liberati dal pericolo della morte, e per queſta cagione il Senato, hauendola ne' ſimulacri di queſta Dea figurata, le ſtampò ſi fatta moneta, S'abuſano ſimigliantemente nell'effigie di Antonia Auguſta madre di Claudio Imperadore, come dimoſtra l'anticha medaglia di lei fatta da eſſo Claudio ſuo figliuolo, e con la ſtatua del medeſimo Claudio, nel riuerſo con habito di Pontefice; il quale tiene il Simpullo vaſo, o vero l'Acerra in mano, come piu toſto penſo: benche alcuni vogliono che queſta foſſe imagine della figliuo-

la d'eſſo Claudio; ma ne'libri miei della Genealogia delle famiglie Romane ſi proua il contrario. E così s'ingannano in quella di Druſo, come in quella di Nerone figliuoli di Tiberio Imperadore, perche l'vna pongono falſa, l'altra laſciano di mettere. L'effigie di quello ſi vede in medaglia di rame fatta dal detto Tiberio, con lettere S. C. nella parte riuerſa, & inſcrittione DRVSVS CAESAR TI. AVG. F. DIVI AVG. N. L'imagine di detto Nerone con quella di Druſo è fra riuerſi delle medaglie del medeſimo Tiberio. Coſi l'effigie d'Agrippina moglie di Claudio ſi può conoſcere che è poſta falſamente: miraſi, che è in forma della Dea Cerere ſignificata fra le medaglie d'argento del marito, il cui ſcritto è AGRIPPINAE AVGVSTAE. Valeria Meſſalina moglie di Claudio Imperadore in que'libri anco non è punto ſimile ne di acconciamento di capo, ne di volto, a quella di rame di forma piccola, che ha antichiſſima con Claudio dall'altro lato M. Stefano Magno. Poppea Sabina moglie di Nerone in ogni qualunque coſa è altrimenti di quella, che ne' loro libri hanno ſcolpita coſtoro: perche, come s'è detto di ſopra; il Loredano ne ha vna medaglia antica di rame. Ancor l'effigie di L. Vitellio padre di A. Vitellio Imperadore, ſi vede altrimenti di quella, che è cogniata ne riuerſi delle medaglie d'argento di eſſo Vitellio Imperadore, tratta da vna anticha. E Domitia moglie di Domitiano vi ſi conoſce chiaramente eſſere ſtata fatta ad imaginatione. Io di queſta ho la medaglia antica di rame, con molto differente volto, abbigliamento di capo, e lettere, DOMITIA AVG. IMP. CAES. DIVI F. DOMITIAN. AVG. e nel riuerſo la figura di lei a ſedere con vno altare dinanzi con iſcrittione, DIVI CAES. MATRI. Vna ſimile d'argento ha il Reuerendiſs. d'Aquilea, col figliuolo nato di lei, e di Domitiano, gia morto, e collocato fra le ſtelle de'ſuoi parenti in cielo, e ſegnato nel riuer-

ſo con iſcrittione tale, PIVS CAESAR IMP. DOMITIANVS. De' quali Statio Papinio fa mentione nella prima Selua, dicendo.

,, *Dum Romana dies: hic & ſub nocte ſilenti.*
,, *Cum ſuperis terrena placent. tua turba relicto*
,, *Labetur cælo: miſcebitq; oſcula iuxta:*
,, *Ibit in amplexus natus, fraterq; paterq;*
,, *Et ſoror: vna locum ceruix dabit omnibus aſtris.*

Ma a fatica io mi contengo di non eſclamare contro al poco auuertimento di coſtoro, e di piu altri, i quali non hanno voluto conoſcere il volto di Traiano Imperadore, non eſſere l'effigie di Nerua ſuo padre, ma hanno ne' detti libri diſegnato l'imagine di quello per l'effigie di queſto, ingannati, ſi come io penſo, dal prenome Nerua, tolto dal nome di Nerua Imperadore, perche Traiano fu da lui adottato per figliuolo, come è detto di ſopra. Imperoche tale era il coſtume de' Ceſari, ch'eſſi ſi toglieuano per loro prenome, ouero per nome quello del padre, che adottaua, ſi come d'Ottauiano, il quale per eſſer da C. Giulio Ceſare adottato nella ſtirpe Iulia, volſe eſſer chiamato col nome del padre Ceſare; così come per intrare nella iſteſſa maieſtà d'Auguſto, ſi nominarono dipoi ſempre Ceſari, & Auguſti ancora tutti gl'Imperadori Romani. Nerone per adottione di Claudio Imperadore, ſi nomò Nerone Claudio: Tito da Veſpaſiano ſuo natural padre, fu appellato Tito Veſpaſiano: Traiano, da Nerua ſi diſſe Nerua Traiano: Adriano, da Traiano volſe eſſer nomato Traiano Adriano: Antonino Pio, da Adriano ſi ſcriſſe Adriano Antonino, come in vna medaglia mia antica di rame ſi vede, Marco Aurelio filoſofo, da Antonino Pio fu detto M. Aurelio Antonino Pio: Commodo, da Lucio Vero fratello nell'Imperio del padre ſuo fu nomato Commodo Vero; Seuero da Pertinace, ſotto colore di vendetta per quello contra a Giuliano ſi nomò Seuero

Per-

Pertinace: Gli Antonini Pij, & Aurelij, da Antonino Pio; e da Marco Aurelio filoſofo, e conſeguentemente gli altri tutti di altri ſi nomarono; ſecondo la diuotione; o il nome di chi gli adottò. Queſta parte de' nomi dimoſtra i formatori di detti libri male hauer inteſa. La onde ponendo Adriano per Traiano, ſi ſono inuiluppati. Adriano dico; percioche à queſto Imperadore due ſorti di medaglie furono fatte, e ſi veggono, cioè l'vna, che ha la teſta con il petto, e lettere. TRAIANVS HADRIANVS AVGVSTVS; l'altra ſenza il petto, con iſcrittione, HADRIANVS AVGVSTVS. Però eſſendo, come ſi può conoſcere vna medeſima faccia, è anco il ſuo nome nel primo modo ſcritto in quelle medaglie, che hanno la teſta ſenza il petto; a tale, che ſe nella varietà della iſcrittione ſi fondano le iſcrittioni, dinotano vno ſolo, e non due Imperadori nelle dette due medaglie: ſe nelle effigie; elle non ſono due, ma vna ſola. Et in ciò da falſa opinione ſi rimouerebbono hoggidì, molti di quegli che fanno di Anticharij profeſſione, quando vedendo, & oſſeruando buon numero di variati riuerſi delle medaglie di queſto Ceſare, conſideraſſero anco all'opere da lui fatte, le quali vi ſi veggono ſcolpite. Il perche non ſi dubiti che non ſia queſta l'imagine d'vn ſolo, non differente di capegli, non di fronte, non di occhi, non di naſo, non di bocca, non di barba, ne d'orecchi, ma ſolamente diuerſe alquanto nell'arte, e nella maniera del maeſtro, che intagliò il cognio; come quella di piu baſſa, e di piu ſecca; queſta di piu alta, e polpoſa, concioſia, che non può eſſere dubbio, che ogni regione dell'Imperio Romano, ogni Prouincia, ogni Città, & ogni luogo vſando la moneta de' Ceſari, non conueniſſe anco, che vi foſſero di molti artefici, chi piu, e chi meno eccellenti, ſecondo i paeſi, doue piu intieramente, e men perfetta fioriua l'arte ſi fatta dello ſcolpir monete. Quantunque

finalmente, chi ha nel diſegno pratica, farà giudicio che amendue ſi tirino ad vna ſimilitudine iſteſſa; doue coloro, che dipoi rifatto hanno il detto libro; perſuadendoſi lucidarlo col porre appreſſo alla medaglia di Traiano quella di Nerua, l'hanno oſcurato di piu; d'indi non diluogando l'effigie di Traiano, con porla al luogo della prima, che dice Traianus Hadrianus: ma di queſte due medaglie aſſai è detto.

Conueniuaſi anco a' medeſimi la vera medaglia antica di Plotina, di cui vna ne ha il Reuerendiſſimo d'Aquilea: vna il Deciano, vn'altra M. Antonio Capodiuacca: la quarta il Bembo, & il Loredano la quinta; alle quali in tutto è diſſimile quella, che è nel libro intitolato Prontuario. L'iſcrittione di queſte è tale, PLOTINAE AVG. La falſa dice, Plotina Aug. Traiani vxor. Si fatta ſcrittura tra l'altre coſe, fa euidentiſſimo inditio del non eſſer tratta da medaglia antica, percioche Appo i Romani non fu in vſo così fatto modo di ſcriuer nelle medaglie queſta dittione vxor. Ma dichiarauano lo effetto del matrimonio aſſolutamente nelle medaglie ſenza queſto nome di moglie: e per queſto io ho oſſeruato con non mediocre auuertenza le iſcrittioni antiche.

Conueniua lor non meno por mente alla imagine di M. Aurelio filoſofo, in vece della quale vi hanno intagliata l'effigie di Caracalla, perſuaſi come io ſtimo, dalle lettere della medaglia di coſtui, le quali dicono, M. AVREL. ANTONINVS AVG. BRIT. e quelle della medaglia del filoſofo, M. AVR. ANTONINVS AVG. ARMENIACVS. altre, PARTH. MAX. altre, GERM. SARMATICVS, altre, M. ANTONINVS AVG. altre, M. ANTONINVS GERM. altre, DIVVS. M. ANTONINVS PIVS. (ma queſte dopo la morte, eſſendo egli Deificato) altre, AVRELIVS CAESAR PII AVG. FIL. e queſte innanzi la morte del ſuo padre Antonino, da

da quello eſſendo diſegnato alla ſucceſſione dell' Imperio nell' età ſua giouanile, nella quale egli ſi trouaua con alquanti pelucci di barba; le cui diuerſità di medaglie, e d' effigie nel mio ſecondo libro de' riuerſi delle medaglie ſi dimoſtrano: dalle inſcrittioni delle quali facilmente ſi puo raccogliere quale imagin ſia quella del filoſofo, e quale di Caracalla; perche quello non fu appellato Britannico, ma Armeniaco, Parthico, Germanico, e Sarmatico; ſi come queſto non Sarmatico, ne Aarmeniaco, ma Parthico, e Britannico; ne locato fra beati, come fu il filoſofo; rendendone teſtimonianza le hiſtorie; le quali coſe trouandoſi tutte nello auuerſo lato alle effigie delle loro medaglie, era ageuol coſa dar giudicio di queſte imagini, e così ciaſcuna porre a luogo ſuo: doue il contrario facendo, hanno locata per l' effigie del filoſofo, quella di Caracalla. Altri ponendo quella di Aurelio Ceſare, cioè del medeſimo filoſofo [ma quando era nella piu giouane età] al luogo di detto Caracalla nel Prontuario, [forſe parendo all' autore, che la detta effigie di Aurelio Ceſare non iui ſi conueniſſe] ne è ſtampata vna ad imaginatione, e piacere, doue porre egli hauerebbe potuto vna delle proprie, che in antiche medaglie, & in tre età ſi trouano. Et oltre alla falſa effigie di detti libri, che la vera medaglia hauuta non habbiano, queſta loro inſcrittione ne è indicio. IMP. ANTONI. BASSIANVS AVG. perche Antoni per Antoninus non è nota anticha, ne modo di abbreuiare: ma in quante medaglie di quanti ſtudij ho veduto non mai ho trouata medaglia alcuna, ne di marmo inſcrittione con queſto nome Baſſiano; ma la ragione data di ſopra de' riuerſi, e delle lettere baſta a certificarne in queſta parte,

Elio Vero Ceſare nel detto Prontuario alla vera effigie di lui tanto aſſomiglia, quanto al cauallo l' aquila. Quello è giouane, e ſenza barba, e con inſcrittione, AELIVS

VERVS CAES. HADR. IMP. P. e l'anticha, e con folta, e lunga barba, e con lettere, TR. POT. COS. II. E benche la medaglia ſia rara, però in Italia pochi ſon gli ſtudij di qualche conſideratione, che non ve ne habbiano almeno vna. Io ne ho dua con variati riuerſi. E l'effigie di coſtui d'altra età non ſi troua, che di queſt'vna con barba; perche, come s'è detto di ſopra, ad alcuno, eccetto a qualche lor proſſimo parente, non era fatta la medaglia con la loro effigie, prima che da gli Auguſti adottati nell'Imperio, non foſſero appellati Ceſari, e che haueſſero il nome di Prencipe della giouentù, il quale dinotaua il medeſimo, che quello di Ceſare. Anzi poco tempo dipoi, che con queſto nome fu chiamato il detto Elio, & non più di due anni, ſi morì; come colui che era male conditionato, & infermo, del quale, ſecondo che ſi legge, parlando Antonino, diſſe. A muro fradicio ſi ſiamo appoggiati. La onde in ſuo luogo adottò M. Aurelio filoſofo, di cui habbiamo parlato.

Così l'imagine di Macrino, non ſi dimoſtra ella falſa in queſti libri? Di quella del Promptuario queſta è l'iſcrittione. Imp. Opilius Macrinus Aug. la medaglia che ha il Reuerendiſs. d'Aquilea, l'Abbate Giuſtiniani, M. Andrea Loredano, M. Antonio Zantani, M. Stefano Magno M. Aleſſandro Contarini. M. Nicolo Stopio in Vinegia: M. Giouan'Andrea Aueroldo in Breſcia: Terentio de Camera in Napoli: le due del Deciano in Padoua; quattro mie, tre in rame, e due in argento con variati riuerſi ſi leggono tutte. IMP. M. OPEL. SEV MACRINVS AVG.

L'effigie di Elagabalo Imperadore in detti libri, ſi dimoſtra indubitatamente eſſer falſa dal volto, e dalle iſcrittioni, Imp. Varius Heliogabalus. Le antiche così ſi leggono. IMP. CAES. M. AVREL. ANTONINVS PIVS AVG. E ſi conoſcon le medaglie di coſtui dalla

forma

forma del Sole, di cui egli fu ſacerdote, che vi è ſcolpita; ouero dalla figura di quel Dio, e così dalla oſſeruatione della fiſonomia ſua per vna che ne ha il Deciano, nel cui riuerſo ſi fatte lettere ſi leggono. SACERDOS DEI SOLIS ELAGAB. e vi è il ſacerdote che fa ſacrificio, con la forma d'vn Sole. Quella che ha il Magno, ſimplicemente ha il Sacerdote con l'altare. Vna d'argento haueua lo Stopio, che diceua nel riuerſo, SVMMVS SACERDOS AVG. La mia con il ſimulacro di eſſo Sole, ha la figura ancora.

Criſpina moglie di Commodo (che queſta m'era di mente vſcita) ne anco ſomiglia. Queſta nel detto libro ha tale inſcrittione falſa. Criſpina Auguſta C.V. S'è detto che nelle monete antiche non era in vſo quel nome di moglie. Le vere dicono, CRISPINA AVGVSTA. Similmente altro non poſſo dire, ſe non che ſia falſa la medaglia che è nel prontuario con le due teſte, l'vna per Pupieno, l'altra per Balbino, & amendue con lunga barba, & epitaffio tale. Diui Imp. M. C. Pipienus & Balbinus Au. Le medaglie antiche di Pupieno dicono. IMP. CAES. CLOD. PVPIENVS AVG. e nõ Pipienus per i, prima vocale, ma per u. Balbino fu ſenza barba, & haueua il volto pieno, e tondo, come ſi vede per la medaglia, che ha il Loredano, il Contarini, Il Magno, il Deciano, M. Anton. Manutio, il Cagnolino, per due mie, e per piu altre, che ſi veggono, le lettere di tutte le quali ſono, IMP CAES. D. CAEL. BALBINVS AVG. ne d'altra effigie ſi puo il ſuo ritratto trouare, concioſia ch'egli in vecchiezza fu eletto Imp. dal Senato, e poco nell'Imperio viſſe: ne anco ſi troua nelle note antiche, IMP. per Imperadori, ma in numero di piu con duplicati pp. così IMPP. ſe crediamo a Valerio Probo, & a Pietro Diacono, & a gli altri, ne ſi vede AV. per Auguſti in numero di due: ma eſpreſſo con due GG. così AVGG. Queſti due ritratti nel

primo

primo libro di Roma ſono fatti bene, ma non nel Prontuario.

Così Manlia Scantilla, e Didia Clara ſua figliuola in vna medeſima medaglia, ne di fattezze, ne di conciatura di capo ſimili punto ſono alle mie, che antichiſſime di rame in due medaglie mi trouo. Ma queſta loro è indouinata da'verſi d'Erodiano; i quali dicono, che Manlia fu la piu brutta donna di quell'età: e Clara la piu bella giouane di tutta Italia; e così iſtimo, che l' autore ſi ſia ingegnato di fare nel ſuo Prontuario; potendo vedere, & hauere la propria medaglia anticha.

Ma non ſenza carico di biaſmo puo paſſare chi dalle antichità ſcriuer vuole, ſe non auuertiſce l'età noſtra, e la ſeguente d'vn tanto errore, come nelle quattro impreſſioni dette è auuenuto, ponendo Martia Otacilla Seuera per moglie di Settimio Seuero Imperadore; ingannati per auentura da queſto cognome Seuera, e dal nome Martia. Perche Erodiano, e Lampridio ſcriuono, che vna Martia fu moglie di eſſo Seuero, innanzi a Giulia; ma non dicono però ch'ella foſſe cognominata Otacilla, ma bene ch'egli la laſciò prima, che perueniſſe al principato. La verità di coſtei è, che fu moglie di Filippo, e madre d'vn altro Filippo, cioè padre, e figliuolo, amendue inſieme Imperadori. Ne con tutto cio, che Spartiano ſcriua che peruenuto il medeſimo Seuero all'Imperio, gli rizzaſſe ſtatue, e che da queſto ſi penſi, che anco gli faceſſe quella medaglia che ſi vede, non puo ſtare però, cha queſta Martia della medaglia, foſſe la moglie ſua; conciosia che vi corſe da Seuero a' Filippi, vno ſpatio di cento anni; (ſe reggere ſi douiamo da' giuochi Secolari, i quali ſecondo che ſcriue il medeſimo Erodiano nel libro terzo, e Cenſorino nel libro del Giorno Natale, furono fatti da Seuero. E per quello che narrano Seſto Aurelio, Eutropio nel nono, Pomponio Leto, & Oroſio nel ſettimo, e cap. 13. anco da

medeſimi Filippi il terzo anno dell'Imperio loro, e mil-leſimo dalla edificatione di Roma, furono celebrati: ben-che, ſecondo la computatione de gli anni, che ſeguirono da quel tempo, a che i Filippi diedero queſti giuochi, non vi fu interuallo di più che d'anni quarant'vno, o vero qua-ranta tre: il quale ſpatio è però tanto, che queſta Martia non può eſſere ſtata moglie e dell'vno, e dell'altro; cioè di Seuero, e di Filippo padre. Queſto dico, conciofia che nel riuerſo d'vna medaglia di coſtei, così di rame, come d'argento, ſi vede figurato lo Hippopotamo cauallo del fiume Nilo, il quale animale, ſecondo che ſcriue Giulio Capitolino nella vita de' Gordiani, fu dato dal detto Fi-lippo ne' ſuoi giuochi Secolari, e vi è anco tale iſcrittione. SAECVLARES AVGG. e nel lato dell'effigie, MARTIA OTACIL. SEVERA AVG. Ma quattro medaglie di coſtei alle mani mi ſono peruenute con la detta iſcrittione nel diritto lato, cioè in quello dell' effigie ſua; nell'altro ſi contemplano le imagini del marito, e del figliuolo. Vna di queſte è in Roma in mano di M. Aleſſandro Coruini honoratiſſimo gentilhuomo Roma-no: e quaſi ſingolare protettore dell'antichità, e de gli huomini virtuoſi, due in Vinegia, & vna in Breſcia ap-preſſo M. Matteo Forieri Podeſtà, del quale vn'altra ve n'è di Filippo vecchio, il cui riuerſo contiene l'imagine di tutti tre, cioè di due Filippi, e della detta Otacilla, con vn breue tale. CONCORDIA AVGVSTO-RVM. Oltre che non ſi legge, ne ſi troua, che Martia la moglie di Seuero, foſſe appellata Auguſta, ſi come di queſta di Filippo dinota l'inſcrittione, MARTIA OTA-CIL. SEVERA AVG. Non biſogna adunque, come ho detto, eſſer parco nelle ſpeſe delle antichità chi inten-der le vuole, ma ſplendidi, e magnifici.

Non hanno queſti ſimilmente veduta la medaglia di Pertinace Imperadore, bench'ella vi ſia antica. La onde

a voglia dell' Autore nel Prontuario è ſtata figurata. Ma queſti per auentura ſi hanno burlato di noi Italiani, e della ſpeſa de' trenta, de' quaranta, e de' cinquanta ſcudi per vna medaglia di rame, che noi facciamo, potendo eglino quante ne deſiderano, vedere, & hauere, formandoleſi nell'Idea con l'effigie di qualun che piace loro, in età di giouane, e di vecchio; con barba, e ſenza barba; brutto, e bello; ignudo, e veſtito; e poi diſegnate, hauerne le centinaia con ſuo ſcudo. Eſſi adunque ſauiamente l'hanno inteſa; ma dalle iſcrittioni maléoſſeruate in eſſe medaglie ſi comprendono i loro errori, ſi come della ſeguente di Pertinace, la quale è tale. P. Aelius Pertinax. Conciosia, che in vece di Elio (ſecondo l'antica dittione) doueа ſcriuere HELLVIO. ma di queſta ne habbiamo di ſopra ragionato a baſtanza parlando de' nomi.

E perche la medaglia di Gallieno Imp. è fatta come l'altre a piacere, e voglia di chi l'ha formata, e non ſomiglia in parte alcuna all'antica, porrò ancor di queſti l' iſcrittione. Imp. Gallienus p.f. Au. la quale, hauendo io detto vn altra volta, che nelle antiche note non fu in vſo AV. per Auguſto, anzi in numero d'vn ſolo Auguſto, così, AVG. ſi come di dua Auguſti AVGG. per vna, e per due volte replicata la lettera G. ſi puo, non che per altro giudicare, eſſer falſa. La medaglia mia, e l'altre tutte che io vedute ho, vn tale ſcritto hanno, IMP. P. LICINIVS P. F. ouero, IMP. P. GALLIENVS P. F. AVG.

Ancor dimoſtrano non hauer hauuta la vera medaglia di Salonina, perche ella non è in parte alcuna ſomigliante alle antiche, e dice Salonina Auguſta. La mia antica molto conſeruata con bella patina, e l'altre, hanno tale iſcrittione, CORNELIA SALONINA AVG.

Non hanno etiandio in detti libri l'effigie di Herennia Etruſcilla, ella è in mano di M. Stefano Magno, di

M.

M. Giouan'Antonio Cagnolino, & io ne ho due altre in medaglia.

Ne meno di Herennia Saluſtia Barbia: non di Martiana Diua ſorella di Traiano Imperadore, ſi come dimoſtra nel lato ſiniſtro dell'arco d'Ancona il preſente epitaffio, DIVAE MARTIANAE AVG SORORI AVG. La cui medaglia è in Padoua, & in Vinegia d'argento in mano del Magno con tale iſcrittione, DIVA AVGVSTA MARCIANA.

Non di Plautilla madre di Nerua Imperadore, come ne fa fede queſto ſcritto, il quale ſi legge in Roma alle Therme di Nerone in caſa di M. Aleſſandro Ruffini, SERGAIE LENATIS F. PLAVTILLAE MATRI IMP. NERVAE CAESARIS AVG. ouero moglie di Caracalla. Queſta medaglia ha il Magno in Vinegia. Meno quella di Paulina Diua, e noi habbiamo la propria anticha.

Non di Matidia figliuola di Martiana, e nipote per la ſorella a Traiano Imp. ſi come l'iſcrittione della medaglia d'argento d'eſſa Matidia dimoſtra; MATIDIA AVG. DIVAE MARCIANAE F. & in Sueſſa dinanzi alla Chieſa di S. Mattheo, queſto epitafio, MATIDIAE AVG. F. DIVAE MARCIANAE AVG. NEPTI DIVAE SABINAE AVG. SORORI IMP. ANTONINI AVG. PII. P. P. MATERTERAE MINTVRNENSES D D. e nel medeſimo luogo dinanzi alla piazza di San Domenico queſt'altro, MATIDIAE AVG. FIL. DIVAE SABINAE SORORI IMP. ANTONINI AVG. PII. P. P. MATERTERAE FLAVIVS AVG. LIB. ONASINVS. & a Capua alla Rocca del frumento, MATIDIAE AVG. F. DIVAE SABINAE SORORI IMP. ANTONINI AVG. PII P. P. MATERTERAE SINVESSANI D D. Ne di Mariniana Diua, le quali parimente ſi trouano al preſente in Padoua.

Non di Peſcennio Nigro, queſta ha il Magno: non di Clodio Albino Ceſare: non di Diadumeniano, le quali dua io nel mio ſtudio conſeruo: l'vltima hauendo il Deciano e M. Franceſco Venieri nobile di Vinegia.

Non di Maſſimo figliuolo di Maſſimino di Traccia, non di Valeriano vecchio, non del giouane figliuolo, e Diuo, la quale tra le care tengo io.

Non di Hoſtilano, la cui antica ha il Magno, & il Deciano, & io ne conſeruo vn'altra.

Non del vecchio Gordiano, e del figliuolo Imp. i quali finiſcono la bella feria al Deciano.

Non di Decio giouane, figliuolo di Traiano Decio, non di Lepido Triumuiro (facendomi piu adrieto) non di L. Antonio: di M. Antonio Triumuiro fratello, non di Bruto, e di piu altre, che per breuità ſi tacciono. La onde di quanti ſino a queſti tempi intorno a imagini tali habbiano ſcritto, piu fedele, e diligente dimoſtrato ſi è colui, che compoſto ha l'vltimo libro delle imagini degli Imperadori ſtampato la terza volta in Lione, l'anno M. D. LIII. ſotto nome di Iacopo di ſtrada, con titolo, Theſoro delle antichità: nulladimeno, percioche vene ſono piu, che così nelle effigie di quelli di gran lunga, come nelle iſcrittioni di queſte medaglie, contraſtano a tutte l'antiche, che io, & altri, col teſtimonio di molti antiquarij in mano di diuerſi habbiamo vedute, lette, e diſegnate, per non laſciare che alcuno di cio reſti ingannato (& intendo ſolamente intorno a quelle che ſi trouano antiche da loro laſciate di vedere per non conueneuole diligenza poſtaui, tacitamente paſſando dell'altre, che imaginate ſtate vi ſono poſte falſamente non piu oltre giugnendo di Gallieno Imp. parendomi che queſti eſſempi debbano baſtare, a dimoſtrare quanto le medaglie antiche ſiano neceſſarie al buono ſcrittore d'hiſtorie) Si come di quella di Cleopatra, di Lepido Triumuiro, di Li-

uia di Druſo fratello di Tiberio Imperadore, nel cui luogo egli pone la medaglia del figliuolo [o ſia naturale, o di Germanico e ſuo adottiuo) la quale ha tale iſcrittione, DRVSVS CAESAR TI. AVG. F. DIVI AVG. N. è la vita del fratel Druſo; hauendo adietro dimoſtrata vn' altra medaglia con diſſimile effigie da quella di Druſo figliuolo, con altre lettere, cioè, Druſus Tiberij Imp. filius; Di Meſſalina moglie di Claudio Imp. la cui medaglia con l'effigie ha M. Stefano Magno in rame, con la teſta di eſſo Claudio dall'altro lato. Di Poppea Sabina, ſi come gia è detto, non v' eſſendo la medaglia di Martiana, ne di Matidia: le quali antiche ſono, doue s'è detto, e così Diua Paulina.

E quantunque io non poſſa repugnare, che la medaglia del figliuolo di Pertinace Imperadore, eſſer non ci poſſa antica; nulladimeno mi dimoſtra l' iſcrittione nel detto libro, che la vi ſia poſta falſa, la quale è, Heluyus Pertinax Cæſar Auguſt. Conciosia che vn tale ſcritto, per il nome d'Auguſto dimoſtra ch'egli foſſe ſtato, come il padre, e gli altri, nel numero de gli Imperadori Auguſti: il che non eſſer vero, ogn' vno lo ſa. La onde deſcriuendole appreſſo il riuerſo d'eſſa medaglia, non ſol di queſta, ma di molte altre mi fa dubitare, che ancor detti riuerſi non ſiano fintamente poſti: appreſſo al quale errore, ne partoriſce vn'altro, ponendo l' effigie di Seuero, o di Caracalla ſuo figliuolo, Imperador in vece di quelle di Pertinace Imp. e del figliuolo ſuo, in vna iſteſſa medaglia viſo con viſo guardando: ne s' accorge, che non de' Pertinaci, ma di Seuero, e d' Antonio Caracalla ſono le imagini, come di coloro, che inſieme tennero il principato, il che ſi trahe non ſolamente dalle medaglie, ma dalle hiſtorie ancora, e da' marmi antichi.

Similmente appo coſtui è falſa l'effigie di Manlia Scantilla, la cui propria, & antica, ho detto eſſer nelle

mie mani; e non che altro, lo ſcritto iſteſſo intorno alla detta effigie dimoſtra l'imitatione eſſer falſa, dicendo Mallia Scantilla Auguſt. doue nell'antica, non Mallia ſenza n, ma MANLIA con la lettera n. e con vn ſolo .l. Si legge. Si come Didia Clara, nella cui medaglia del Loredano, e nella mia antica, ſi legge, DIDIA CLARA AVG. a differenza della imaginata che dice; Didia Clara Did. Iul. Imp. f. Così quella di Peſcenio Nigro, a volontà è fatta, e della falſa effigie di queſto libro, m'è teſtimonio la vera nella medaglia antica d'argento del Magno, con tale iſcrittione, IMP. CAES. C. PESC. NIGERIVS P. AVG. a differenza della falſa, di che io parlo in queſta forma, Peſcen. Niger. Imperator.

Ma che ſi dirà di Martia Otacilla Seuera; moglie di Settimio Seuero inconuenientemente poſta, diſegnando al luogo di queſta, cioè per moglie di Filippo, vn'altra effigie a ſuo modo eſpreſſa con ſi fatte lettere, Seuera Auguſta. Otacilla fu moglie dell'vno, e madre dell'altro Filippo Imp. non altrimenti che i giuochi ſecolari apertamente ſi dimoſtrino, e piu altre medaglie di queſti due Imperadori, come poco di ſopra è detto.

Conuiene alla iſcrittione eſſer ancora non in tutto fedele la ſomiglianza di Geta Imp. nella medaglia del detto libro, conciofia ch'ella dice, Antonius Pius Geta: doue nelli Epitafij antichi, & in tutte le medaglie da me vedute con tal nome Geta, ho trouato in vece di Antonino, Publio, o vero Lucio Settimio Geta. Ma di coſtui a baſtanza è detto piu di ſopra.

Ma l'effigie di Iulia moglie di Seuero, nella cui falſa medaglia è ſcritto, Iulia Nouerca, dourebbe ella eſſer altra che quella di Iulia Pia felice Auguſta, matrigna di Caracalla? eſſa all'antica, così di viſo, come di lettere, è falſa; ma che iſcrittione è queſta con tal nome Nouerca? è forſe queſto ſcritto conueniente a medaglia antica?

Altreſi

Altreſi di Elagabalo Imperadore, non pare chiaramente il volto imaginato, e non tratto dalla medaglia antica? ſoleggendouiſi ancor tali lettere intorno, Sacerdos Dei Solis Eleagab. La quale dittione come veramente s'habbia a proferire, di ſopra s'è dimoſtrato.

E non v'eſſendo in detto libro l'effigie di Iulia Sœmia e la chiama Symiamira, ne quella di Iulia Paula moglie di Elagabalo.

Che dirò appreſſo de i due primi Gordiani; e della poſtaui medaglia di Hoſtiliano, il quale da coſtui è figurato con barba, & lettere, Imp. Cæſ. m. Seu. Oſtilianus, per lettera O. e ſenza l'H. hauendo vna medaglia d'vn' Hoſtiliano giouane, il Magno, il Deciano, e ſimilmente io vn'altra con beliſſima patina, & altre antichiſſime vedute con tal'epitaffio intorno, C. VALENS. HOSTIL MES. QVINTVS N. C. e ſenza ſegno alcun di barba. Onde io mi merauiglio che appreſſo, con parole vi deſcriua i riuerſi; il perche da queſta medaglia, da quella di Elagabalo, e da altre ſue, comprendo lui a piacere & ad imaginatione hauer compoſti non ſolamente i volti, ma piu riuerſi d'eſſe medaglie, o tratti almeno, da medaglie non antiche.

Ma che di Decio Ceſare il giouane? Dimoſtra egli, o non hauere hauuta la medaglia, o male hauerla letta. Così in quel libro è ſcritto, Q. AEDE. TRAIANVS DECIVS NOB. C. La onde la mia antichiſſima, e conſeruatiſſima di rame dice, Q. HER. ETR. MES. DECIVS. NOB. C. Le quali paroſe da vno antico epitaffio di marmo in Valenza Città di Spagna, in tal forma ſi raccolgono, Q. HERENNIO ETRVSCO MESIO DECIO NOBILLISSIMO CAES. (e ſegue l'epitaffio) PRINCIPI. IVVENTVTIS VALENT. VETERAN. ET VETERES.

E ne appo queſto autore ſi vede l'imagine del Diuo Valeriano fanciullo, la cui medaglia, come ho detto, è in mano mia.

Hor non ſi vede ancora per le medaglie, quali imagini, e qual forma, qual habito, qual età dauano a Gioue, a Nettunno, a Plutone, a Iano, ad Apollo, ad Eſculapio, a Marte, a Mercurio, a Venere, a Giunone, a Minerua, a Veſta, a Cerere, & a tant' altri Dei? Effigie d'Imperadori, & d'altri fatte, e rinouate in medaglie, come nel primo libro da me fatto ſi vede; ſignificati, e belli miſterij della naturale filoſofia? però baſti tanto hauer detto delle imagini per le medaglie.

DELLE DIGNITADI, CHE SI RACcolgono dalle Medaglie.

Cap. IX.

COsì per queſte ſi ſa, che Druſo figliuolo di Tiberio Imperadore hebbe il digniſſimo nome di Pontefice; ſi come dimoſtra quella medaglia di rame fatta da Tiberio Imperadore con i due figliuoli dall'vno de' lati in due corni di douitia tramezati da vno caduceo; e dall'altro con ſi fatta iſcrittione, DRVSVS CAESAR TI. AVG. F. DIVI AVG. N. PONT. TR. POT. II. E Druſo fratello del detto Tiberio hebbe ſolamente l'Imperatoria dignità d'eſſerciti, non altrimenti, che dimoſtri la medaglia ſua, il cui riuerſo è ſegnato fra le medaglie di rame di Claudio Imp. al numero quinto, con tale iſcrittione, NERO CLAVDIVS DRVSVS GERMAN. IMP. la medeſima eſſendo intorno alla ſua effigie. Lucio figliuolo di M. Agrippa, e da Auguſto adottato, con il nome di Ceſare hauer tenuta la dignità Augurale. Queſta ſi giudica anco per il ſeguente epigramma, il quale ſi legge a Monteſe Città

di

di Spagna, MVNICIPIVM ALBENSE VARCAONENSE DD. L. CAESARI AVG. F. DIVI IVL. NEPOTI PRINCIPI IVVENTVTIS AVGVRI COS. DESIGNATO C. DEDICAVIT. Il che ſi comprende ancor per il lituo, e per il vaſo che s'adoperaua a ſacrificare, ſcolpiti nel riuerſo d'vna medaglia d'Auguſto con le due ſtatue, cioè di eſſo Lucio, e di Gaio; con gli ſcudi, e le haſte indorate, riceuuti nella prima lor giouentù da' Caualglieri Romani, e doppo la morte loro poſti nella Curia con le lor ſtatue, ſi come teſtifica Dione nel lib. 55. Et il Lituo eſſer proprio de gli Auguri, lo dichiara Cicerone nel primo de' Diuin. dicendo. Quid lituus iſte veſter (quod clariſſimum eſt inſigne auguratus) vnde vobis eſt traditus? La quale dignità ſi vede hauer hauuta ancor M. Antonio Triumuiro.

Per le medaglie ſi ſa parimente Lepido eſſer ſtato Pontefice maggiore. Vitellio hauer rifiutato di Ceſare il nome. Veſpaſiano eſſere ſtato Pontefice, & Augure, Domitiano Cenſore perpetuo, Nerua Pontefice Maſſimo, Traiano, e molt' altri, come nelle loro medaglie ſi vede.

CHE MAGISTRATI DE GLI ANTICHI nelle Medaglie ſcolpiti ſi trouano. Cap. X.

QVanto a' Magiſtrati, nelle medaglie ancor oltre il Pontificato, oltre l' Augurato, oltre i Triumuirati, & oltre la Cenſura ſi truoua quanti Conſolati habbia eſſercitato ciaſcuno Ceſare. Nerua eſſere ſtato (di due Prencipi parlerò ſolamente per eſſempio) quattro volte Conſole, tutti gli ſcrittori l'affermano, e per le medaglie parimente ſi conoſce.

Caſſiodoro, Cuſpiniano, e piu altri ſi credono; Nerua ſotto Domitiano tre Conſolati hauer eſſercitato, ma falſamente credono, perche ſi vede per le medaglie di queſto Imp. nel ſecondo, e nel terzo Conſolato, eſſere ſtato Auguſto come s' intende per le medaglie nel principio di queſto ſecondo libro citate. E dato che ſia conceſſo quello che qui habbiamo detto, vi ſi aggiunge ancor queſto altro teſtimonio della ſeguente iſcrittione vna colonna di marmo in Roma, nella piazza di Campo di Fiore, IMP. NERVA CAES. AVG. PONT. MAX. TRIB. POT. COS. III. PATER PATRIAE REFECIT.

Caſſiodoro, Autore incerto, e Cuſpiniano, ſette Conſolati attribuiſcono a Traiano Imperadore. Non furono altro che ſei, & tanti ſono dichiarati da vna medaglia, che ha di rame antichiſſima il Reuerendiſſimo Mons. Giouanni Patriarca d' Aquilea, e da vna mia a quella ſimile che nel riuerſo hanno amendue quella a' noſtri tempi ſi celebratiſſima colonna, e di artificio tanto ſingolare, che da Traiano nella piazza chiamata dal ſuo nome, fu rizzata, intagliata a chiozzola nel difuori con le impreſe per lui fatte, ſotto il cui baſamento, dopo la ſua morte furono poſte le ceneri del corpo ſuo, con queſto Illuſtre epitaffio ſcolpito nel ſaſſo, SENATVS POPVLVSQVE ROMANVS IMP. CAESARI DIVI NERVAE F. NERVAE TRAIANO AVG. GERM. DACIC. PONTIF. MAXIMO TRIB. POT. XVII. IMP. VI. COS. VI. P. P. &c. & le medaglie nel lato della collona, OPTIMO PRINCIPI. nell'altro lato della effigie, IMP. CAES. NAERVAE TRAIANO AVGVSTO GERM. DAC. P. M. TR. P. COS. VI. P. P. Non mi pare egli gia veriſimile, che quantunque da eſſo Traiano foſſe rizzata la detta colonna, dopo che fu morto, foſſe ſtato Adriano ſuo figliuolo, e ſucceſſore, & inſieme il Senato ſi negligenti, che hauendo Traiano multiplicati i Conſolati in nu-

mero

mero, dopo che egli alzò la colonna, non gli haueſſero aggiunto ancora il ſettimo Conſolato. E gran coſa ſarebbe, per dir il vero, il non vederlo ſegnato in qualche ſua medaglia, trouandoſene copia grandiſſima, ſi come nel mio libro ho diſegnate.

Dicono ſimilmente, il detto Traiano Imperadore hauere eſſercitato il primo, il ſecondo, il terzo, & il quarto Conſolato ſotto l'Imperadore Domitiano. De gli vltimi dua prendono errore, concioſia, che oltre le molte altre medaglie, che nel terzo ſuo Conſolato furono fatte con quelle iſcrittioni, che di Nerua nel principio di queſto libro s'è detto; la Corona ciuica (o vogliono dir Palatia, che nel primo di Gennaio ſi ſoleua rinouare alla porta del palagio Imperiale, in mezzo a due altre fatte di frondi di lauro, e così in Campidoglio, e dinanzi al tempio di Gioue) lo dichiara. Di queſta Corona Palatia teſtifica Dione, nel 53. e Tranquillo in Auguſto, & Ouidio nel primo de Faſti così canta.

,, *Augeat Imperium noſtri ducis, augeat annos,*
,, *Protegat & noſtras querna corona fores.*

Et altroue:

,, *State Palatinæ laurus, prætextaq; quercu,*
Stet domus.

E nel primo delle Metamorfoſi il medeſimo.

,, *Poſtibus Auguſtis eadem fidiſſima cuſtos.*
,, *Ante fores ſtabilis mediam tuebere quercum.*

E nel principio del terzo libro de' Triſti il medeſimo Ouidio.

,, *E Iouis hæc dixi domus eſt, quod ut eſſe putarem,*
,, *Augurium menti querna corona dabat.*

E poco dipoi pur l'iſteſſo.

,, *Cauſa ſuppoſitæ ſcripto teſtata corona.*

E Iuuenale nella ſeſta Satira.

,, *An Capitolinam deberet Pollio quercum.* Sperare.

E Valerio Maſſimo di queſta medeſima dice. Cæterum ad quercum pronæ manus porriguntur, vbi ob ciues ſeruatos corona danda eſt: quæ poſtes Auguſtæ, domus ſempiterna gloria triunfant. Ma ſoggiunge a maggior dichiaratione di queſto terzo Cōſolato di Traiano gia Prencipe, il ſeguente epigramma, che ſi legge in Venuſia nella Puglia, dentro la Chieſa di Santa Trinita, IMP. CAES. DIVI NERVAE FIL. NERVA TRAIANVS. GERMANICVS PONTIFEX MAXIMVS TRIBVNITIA POTESTATE VI. IMP. II. CONSVL. III. P. P. INCOHATAM A DIVO NERVA PATRE SVO PERFICIENDAM CVRAVIT. E queſt'altro in Roma nella vigna del Reuerendiſs. di Carpi a Monte Cauallo ſotto vna teſta di eſſo Traiano con vn'Hercole, IMP. CAESARI DIVI NERVAE F. NERVAE TRAIANO AVG. GERMANICO DACICO PONT. MAX. TRIB. POT. VIII. IMP. IIII. COS. III. Del quarto Conſolato, appreſſo le molte medaglie che veder ſi poſſono nel futuro libro di riuerſi, rende teſtimonianza ancor la ſeguente iſcrittione dell'arco di Traiano in Roma (che lo chiamano di Nerua) IMP. NERVA CAES. AVG. PONT. MAX. TRIB. POT. IIII. IMP. IIII. COS. IIII. NERVAE FECIT. E queſta altra nella medeſima Città, ne'fondamenti di Ponte Siſto, EX AVCTORITATE IMP. CAES. DIVI NERVAE F. TRAIANI AVG. GERMANICI PONT. MAX. TRIB. POT. V. COS. IIII. P. P. TITVS IVLIVS FEROX CVRATOR ALVEI ET RIPARVM TIBERIS. ET CLOACARVM VRBIS. TERMINAVIT RIPAM PR. AD PROX. CIPP. P. XXIIII. S.

DE'

DE' TITOLI DIVERSI, CHE NELLE Medaglie degli antichi ſi trouano. Cap. XI.

PEr le medaglie ancora, e ſimili coſe antiche ſi fa certo l'oſſeruatore di quelle, in qual tempo a gl'Imperadori, e quai titoli gli furono dati: Come di Saluatore dell'humano genere ad Ottauiano Auguſto; di Ottimo, a Traiano, & ad Antonino Pio: il qual titolo dice Cuſpiniano nel libro de' Conſoli per autorità di Dione, e d'altri; Traiano non hauere hauuto ancora quando egli era Conſole la quinta volta, non eſſendo, come egli dice, ne anco Prencipe: contro alla cui ſentenza, in queſta antica iſcrittione, la quale ſi legge in bel marmo nella via publica appreſſo ſanta Maria Rotonda, s'appreſentano queſte parole. IMP. CAESARI DIVI NERVAE F. NERVAE TRAIANO AVG. GERMANICO DACICO PONTIFICI MAXIMO TRIBVNIC. POT. VIII. IMP. IIII. COS. V. P. P. TRIBVS XXXV. QVOD LIBERALITATE OPTIMI PRINCIPIS COMMODA EORVM ETIAM LOCORVM ADIECTIONE AMPLIATA SINT. & a quello che ſi vede in tutte le ſue medaglie, le quali, perche ogn'vno nel detto ſecondo libro de' riuerſi le potrà vedere, ſi tacciono. Vi ſi vede il titolo di Pio, di Prouidente, di Clemente, d' Indulgente, di Liberatore, di Vendicatore come hebbe Auguſto: di Giuſto: di Liberale, e di Fortiſſimo, e d'altri molti. Così di quanto aiuto poſſino eſſere a gli hiſtorici, & a ſtudioſi dell'humane lettere, come per vn picciol ſaggio, ho breuemente dimoſtrato. Reſta vedere di quale, e quanto ornamento elle ſi ſieno.

CHE LE MEDAGLIE ANTICHE SOno di molto ornamento alle hiſtorie. Cap. XII.

GIudicò Appiano Aleſſandrino degno ornamento alla ſua Hiſtoria far mentione della moneta di Bruto, e di Caſſio, la quale ferono battere con vn Pileo, e due pugnali nel riuerſo, in ſegno della libertà, per hauere eglino morto Ceſare, data al popolo Romano. E Tranquillo il medeſimo conobbe, parlando della moneta con il Capricorno ſegno celeſte, ſotto il quale Auguſto era nato. Perche Theogene mathematico gli prediſſe, che ſarebbe Signor del Mondo, e però lo adorò. E ſe queſti due eccellenti ſcrittori giudicarono ciò, a luogo nominando le dette medaglie; Quanto più bella la loro hiſtoria agli occhi della poſterità ſarebbe peruenuta, ſe ragionando dell'amore, e del matrimonio di M. Antonio con Cleopatra, della medaglia loro (dall'vno de' cui lati è l' imagine di eſſo M. Antonio; dall'altro quella di Cleopatra impreſſe) non haueſſero tacciuto? E così dell'effigie del medeſimo M. Antonio con quella di L. Antonio ſuo fratello. Ma quanto piu leggiadri dico, ſarebbono compariti i loro ſcritti; ſe narrando la vnione d'Ottauiano, di Lepido e di M. Antonio per ſegno della loro confederatione, haueſſero detto della moneta che fecero inſieme; l'vna teſta dell'vno, da vn de lati, dall'altro, ſi ſarebbe dimoſtrata la narratione de' medeſimi; ſe dicendo: Seſto Pompeo ſi fece chiamare figliuolo di Nettuno per la buona fortuna ch' egli più volte hebbe in mare, haueſſe ancor detto: Scolpì nella ſua moneta d' argento (come di Bruto ſcriſſe Appiano, e del Capricorno Tranquillo) la imagine, e forma di Nettuno. E quanto più grata a noi ſarebbe giunta l' Hiſtoria loro, ſe narrando, che Ottauiano por-

ſaua per inſegna Apollo; perche ſi credeua ſuo figliuolo; non foſſero reſtati ancor di nominare, che lo fece impron-tare nella moneta. E come piu diletteuole haurebbe ſen-tita l'età noſtra il ragionare di coſtoro, e di Dione, e di piu altri; ſe quando e diſſero; Donò Ottauiano a M. A-grippa in ſegno della Vittoria hauuta contro a Seſto Pom-peio vna corona fatta in foggia di roſtri di naui, non ha-ueſſero laſciato di ſcriuere (atteſtando tant'alti honori ch' egli gli diede) che lo fece ſcolpire anco in medaglia al na-turale coronato di queſta corona, con la imagine di Net-tuno per riuerſo: come quello, che de gli altri honori era il piu degno, & il maggiore; concioſia che egli nomina vn veſſillo, o voglian dire vn ſtendardo in noſtra fauella, di color di mare, che il medeſimo Auguſto gli donò nella vittoria Attiaca. Quanto dico di maggior piacere ſareb-be ſtata la lettione del grauiſſimo hiſtorico Tranquillo, ſe ſcriuendo, che Auguſto per vn voto promeſſo, conſecrò il tempio a Marte Vendicatore, per hauere contro a que' che l'vcciſero, vendicata la morte del padre ſuo: E che eſſo Auguſto fu ſolito di dire, che il Capitano prudente, & accorto deue eſſer ritenuto, e non furioſo in quello, ch' egli ha il penſiero di fare: perche non è bene (dicea) imi-tar colui, che peſca con l'hamo d'oro, che così buona pre-ſa non potrà fare, che rompendoſi il filo non perdeſſe piu di quello, che peſcando foſſe ſtato per pigliare, ancor ha-ueſſe detto, ch'egli fece cogniare vna moneta, con la for-ma d'eſſo Tempio di Marte Vendicatore; & vn'altra, che ſignificaua il detto ſuo, con vn'ancora, & vn Delfino at-torciato con tal motto, FESTINA LENTE. Le qua-li, come quella del Capricorno, ſi veggono in medaglie d'argento, e d'oro. E quanto piu amabile ſarebbe Plinio nel quarto cap. del ſeſtodecimo libro, ſe dicendo; Diede Auguſto a M. Agrippa la Corona roſtrata, ma ſi preſe per ſe la Ciuica del genere humano, haueſſe teſtato vna mo-

neta

neta d'argento con vna Vittoria da vn lato poſta in piedi ſopra il mondo ad ali aperte, con la Ciuica in mano; e parole intorno, SALVS GENERIS HVMANI; e dall'altro, la iſteſſa corona Ciuica, con lettere S. P. Q. R. Queſta è poſſeduta da M. Franceſco Venieri; & eſſerne vn'altra ſimile intendo fra le rare coſe del Magnanimo Re Franceſco di Francia. Così Polidoro Virgilio nel libro ſecondo de gl'Inuentori delle coſe, al cap. venteſimo, non hauerebbe ſcritto, che il ſegno de' Bigati, e de Quadrigati nummi, foſſe ſtato carro di due, o di quattro ruote; d'indi, parendo che voglia inferire, che Bigati, e Quadrigati foſſero detti: perche in quelle di quei tempi non ſi veggono altri carri, che di due ruote, tirati da due, e da quattro caualli, e da queſti è certo, non dalle ruote, che prendeſſero ſi fatto nome i danari. Ne il Biondo parimente nella ſua Roma trionfante, ne Paulo Marſo ne' Faſti d'Ouidio, ne il Modogneto nelle ſue lettere (come nel paſſato libro s'è detto) non hauerebbono ſcritto, che l'effigie de' Conſoli foſſero ſtate ſegnate dall'altra parte del danaio: perche ſi vede manifeſtamente, quelle che vi ſono ſcolpite, all'età, all'habito, & a ſegni eſſere imagini di Dei: Et che così ſia, ſenza ricercare di molti argomenti, queſto vno ſarà baſteuole; che ſi vedrà vn'iſteſſa effigie di donna (anzi d'vna medeſima ſtampa) che è di Roma con l'elmo in teſta nelle centinaia di medaglie (per dir così) con diuerſi nomi di Conſoli eſſendo vn'effigie ſola: per i quali nomi ſi doucrebbe giudicare, che tutte quelle teſte, che ſono d'vn'iſteſſo ritratto, foſſero imagini di centinaia d'huomini, ſi come ſono di Roma, d'Apollo, di Gioue, di Nettuno, di Buono Euento, di Giunone Soſpita con la pelle di capra in teſta, di Pietà, di Concordia, di Giuſtitia, di Flora, di Moneta, e d'altri, che troppo è chiaro eſſer di Dei, e di Dee effigie, e non d'huomini. Medeſimamente quanto più commendabile ſarebbe ſtimato Pietro Crinito nel vigeſimo

geſimo primo libro di Honeſta diſciplina, ſe in luogo di vna ſola medaglia di Domitiano, e d'alcune altre di Auguſto triumuirali, ch'egli a ſorte douete vedere, e nel xvij. libro, al cap. ſettimo nomina, haueſſe piu diligenza vſata in vederne molte: e come di queſte fece mentione, tanto delle altre non haueſſe tacciuto. Così ancora Aleſſandro di Aleſſandro, quanto piu copioſo ſarebbe egli conoſciuto in vn capitolo ch'egli fa, il cui titolo è della varietà de' ſegni delle monete, al quarto libro de' Geniali; doue nominando il Capricorno di Auguſto, perche l' ha letto in Suetonio nella vita d'eſſo Auguſto, haueſſe detto ancora di tante altre di queſto Imperadore. E ſcriuendo di quella di Nerone in habito di Citharedo, haueſſe altreſi nominata quella dell' habito di Auriga. Di Roma dal medeſimo Nerone rifatta: della Pallude, e del Porto Hoſtienſe: della Prouigione frumentaria: della Portione del grano che donò al popolo, chiamato Congiario: del Parlamento all' eſſercito: della Decurſione: del tempio di Iano per lui ſerrato, pace eſſendo all' hor per tutto il mondo: del ſuo Macello: delle feſte di Minerua chiamate Quinquatrie, doue diſputauano gli Oratori, & i Poeti: della gran Madre de gli Dij, del tempio di Veſta, del Simolacro di Gioue Guardiano, della Statua d' Auguſto, e di Liuia, della Dea ſalute, della Concordia, delle Vittorie, e finalmente del ſuo Genio, cioè Angelo buono, dell' effigie di Poppea ſua moglie: di Meſſalina di Claudio: e di molte altre de' ſeguenti Imperadori, fino a Seuero; doue facendo egli vn ſalto, viene a dire, che quello ſi figurò in habito d' Aleſſandro Magno, & appreſſo facendone vn' altro, peruiene inſino a Gallieno, che hauendo vccisi i Satrapi Perſiani, ve gli figurò ſerui. Piu abondante ancora nella materia da loro preſa, ſarebbono ſtati Eliano, Rafaele Volaterano, Celio Rhodigino, & altri che per breuità ſi laſciano, che ſe alle medaglie piu

di

di quel che fecero, dirizzati haueſſero gli occhi, e l'humano ſtudio, al giudicio mio, hoggi aſſai piu ſarebbono in queſta parte di ammiratione, e di commendatione degni, di quel che ſono, la qual coſa, poich'eglino fare non hanno voluto, ſpero io con l'aiuto del prouidentiſſimo Iddio, e col fauore della benigna gratia di V. S. Eccellentiſs. farne vn copioſiſſimo dono alla preſente, & alla futura età; alle quali, ſotto l'Illuſtriſſimo nome di voſtra Eccellenza ho conſecrato queſti miei breui Diſcorſi, accioche quegli, che non picciol numero di medaglie poſſeggono, e quaſi non ſanno perche eſſi ſe ne dilettino, conoſcan almeno, da che elle ſiano buone. E quegli, che molti ſono, che le diſpregiano, ſappiano il loro venerando merito, e s'aſtengano di biaſimare, e di dileggiare vn ſi fatto piacere degno di molta laude, & eſaltatione; ſperando io, che il lettore poſſa con qualche ſua fatica, trouare in dette medaglie coſe, che io vedute non hauerò perche io non hò piu di due occhi, & egli ha l'oggetto alto, e bello, e ſe in alcuna parte della preſente opera trouerà me hauer mancato, ſappia il preſente frutto di queſti miei ſtudij, non maturo eſſere ſtato colto, e dato quaſi come acerbo, per ſodisfare in parte con la ſua nouità in queſta prima ſtagione dell'anno a' bramoſi di ſi fatte coſe, ſapendo io, che ſouente la pianta ſuol diuenir ſecca, prima, che il maturo frutto dar ella ne poſſa, & a loro non eſſer naſcoſto, che a chiunque per gran dotto ch'egli ſi ſia, auuiene, le ſeconde volte, ch'egli da le opere ſue alla luce, elle piu purgate della prima vſcire in mano de gli huomini. Non reſti adunque ogni vno, Magnanimo, & inuittiſſimo Principe, e mio Signore, di giouare quanto egli puo, che quando pur dalle opere altrui alcun frutto non ſi prendeſſe, egli è aſſai lo hauere dimoſtrato di hauer cio voluto fare.

IL FINE.

INDEX

Rerum, Nominum, & Verborum memorabilium.

A

Accuſator. pag. 359.
Acies Romanorum. pag. 379.
Actiatum Oppidum. pag. 493.
Adoptio Antiquorum. pag. 298. & 299.
Adulterij Pœna. pag. 364. & 365.
Aduocatus Fiſci quis, & aquo inſtitutus. pag. 340.
Aedificia varia in Numiſmatibus expreſſa. pag. 643.
Aediles Plebis. pag. 345. e Plebe creari iuſſerunt Leges. pag. 18.
Aegidius Tſchudius miræ eruditionis vir, & diligentiæ. pag. 499.
Aegyptiorum mos inter epulas ligneum cadauer circumferre. pag. 134.
Aegri, & Aegrorum Medicina apud antiquos. pag. 298.
Aerarium quid, ad quid, & vbi. pag. 318.
Aes corinthium multiplex. pag. 577. & ſeq.
Aeſchylus Tragœdiæ parens. pag. 116. fecibus pictus. pag. 150.
Aeſculapio Gallum ſacrificabat, qui ex morbo conualuiſſet. pag. 299.
Aetiopes dimidiatum corpus minio, dimidiatum gypſo illi-

illinire ſoliti. pag. 139.
Agnomen dicitur nomen illud, quod adoptatus retinet in adoptione. pag. 86.
Agnomina quædam Imperatorum in Numiſmatibus, quæ non reperiuntur apud Hiſtoricos. pag. 651. & 652.
Agonalia Veneris vbi celebrata. pag. 484.
Agoranomi. pag. 346.
Agri ex hoſtibus accepti communes erant. pag. 387.
Albizatum, ſeu Albuciatum. pag. 476.
Aleander magno vir ingenio. pag. 35.
Alona, ſeu Arona Oppidum. pag. 486.
Aloſa Piſcis Triſſiæ nomen dat. pag. 512.
Alpes ſummæ vulgò S. Gothardi. pag. 482.
Alexander Magnus Hammonis habitum purpureum, & Cornua tanquam Deus geſtauit, ſe in Dianam, Herculem aut Mercurium refinxit. pag. 132.
Ambroſius Calimerius. pag. 512.
Ananes Populi. pag. 460.
Anaximenes putabat ex aere omnia gigni. pag. 525.
Andreas Alciatus Vir miræ, ac propè ſingularis eruditionis. pag. 478. 494. 535.
Angleria Oppidum antiquiſſimum. pag. 481. & 482.
Annuli apud Gaditanos defunctis conſecrabantur, ac ponebantur in ſepulchris. pag. 240.
Ferrei melioribus ſæculis antecelluerunt annulis aureis, & argenteis. pag. 189.
Annulorum ferreorum, & aureorum vſus apud Antiquos Romanos. pag. 188. & ſeq.
Annulos qui ferrent. pag. 285.
Antigoria Vallis. pag. 499.
Antra Sacra. pag. 401.
Aquarum Curatores. pag. 346.
Ara Cæſaris, ſeu Arciſate. pag. 517.
Arbitri Cauſarum. pag. 358.

Archa-

Archarius eſt idem quàm Præfectus. pag. 233.
Archontes nouem Athenis fuere Præſidentes. pag. 233. & pag. 357.
Arciſate Oppidum ſit. pag. 517. & 519.
Areopagitæ Athenienſium. pag. 357. & 358.
Argiuæ Mulieres nuptæ barbam habere iubebantur. pag. 134.
Arij Germaniæ Populi tinctis corporibus, atq; vmbra feralis exercitus terrorem hoſtibus inferebant. pag. 140.
Arma militum. pag. 376.
Armaturæ quædam veteres. pag. 142.
Aruales fratres aruorum Sacerdotes à Romulo inſtituti &c. pag. 296.
Athenienſium Reſpublica, Tribus, Phylarchi, & Ciues. pag. 321. & 322.
Atheſis Flumen. pag. 499.
Athiſo antiquus Amnis. pag. 498.
Aues interficientes puniebantur. pag. 364.
Augures. pag. 402.
Auguria. pag. 401.
Auguſta Prætoria. pag. 481.
Auguſti Cæſares. pag. 330.
Auguſtus Epulum dedit amicis, in quo Deorum, Dearumq; habitu exornati Conuiuæ, ac ipſe Appollinis ornatu. pag. 132.
Aulus Gellius Agellius aliquando appellatus, & quomodo irrepſerit error. pag. 21. & 22.
Aurelium Nomen eſſe gentilitium. pag. 60.
Aurelius Albutius Poeta inſignis. pag. 512. & 519.

B

BAlnearum vſus. pag. 293.
Baptiſta Caſtillioneus Iuriſconſultus, & Poeta elegantiſſimus. pag. 484.
Barbæ, & Comæ depoſitio. pag. 272.
Barbarorum funus. pag. 301. & ſeq.
Bella inter Vicecomites, & Turredanos. pag. 470.
Belaſium ſeu Bilacum Oppidum. pag. 528.
Belloueſus primus Alpes euicit. pag. 464.
Benacus Lacus. pag. 483.
Benedictus Iouius. pag. 528.
Bernardus Zenalius Architectus. pag. 485.
Beroſus ſcriptor. pag. 464.
Beſutium Oppidum. pag. 501.
Birinzona, Bellinzona, Billinzona, ſeu Breunizona. pag. 511.
Biſnatum Oppidulum. pag. 478.
Biſuſti Vicus. pag. 518.
Boij Populi. 460.
Boſſiorum Familia. pag. 495.
Brachmani morbo capti ſe comburunt. pag. 299.
Brebia Oppidum. pag. 508.
Brennus militum ductor in Italiam. pag. 463.
Breuni Antiquum Nomen Seruantes Bregnij dicuntur. pag. 534.
Brianſon oppidum. pag. 537.
Brianteì Colles. pag. 494.
Britannis celebris conſuetudo fuit, vt glaſto ſe inficerent, quod cœruleum efficit colorem, atq; hoc terribiliori eſſent in pugna aſpectu. pag. 140.
Britannorum fœminæ Virorum ferociam imitatæ habitu terribili ſumpto aliquando in aciem prodierũt. pag. 141.

Bu-

Buguciacum Pagus. pag. 495.
Burrorum Familia. pag. 258. & 259.
Buſtium arſium, ſeu Buſtaccium Vicus Victoria aduerſus Hetruſcos celeberrimus. pag. 474.

C

Cactiacum Villula. pag. 495.
Cadauera qui edant. pag. 300.; Feris a quibus exponuntur, ibidem ab alijs ſeruantur, & ſepeliuntur. pag. 301.
Caeſares Auguſti. pag. 330.
Cai, & Commodi Imperatorum ridicula. pag. 112.
Caidatum Oppidulum. pag. 478.
Calcagnini error. pag. 131.
Calida, & frigida potio. pag. 87. & ſeq.
Calpurnia eſt Nomen Gentilicium. pag. 57.
Calui, & Craſſi Familiæ. pag. 28.
Camarianum in Agro Nouarienſi. pag. 498.
Campilionum, ſeu Campionum Vicus. pag. 526.
Camunorum Vallis, vulgò dicta Vallis Camonica. pag. 533.
Candius Ager, ſeu Candia Oppidum non procul à Pado. pag. 498.
Capite quæ luantur. pag. 368.
Cariate Oppidum. pag. 466. & 467.
Carnutum Regio totius Galliæ media. pag. 197. Oppidum vulgò Carnagum. pag. 472.
Caſaubonus inter Litteratos litteratiſſimus. pag. 118.
Caſteluetrius omnium doctiſſimus Poetices explanator. pag. 115.
Caſtillionum Oppidum in Vallicula Fluminis Oronæ. pag. 486. & 487.

Caſtra

Caſtra militum. pag. 375.
Cato à Plinio defenſus contra Sempronium. pag. 463.
Celeres, quos nunc Equites dicimus, qui fuerint. pag. 16.
Cenomani. pag. 460.
Cenſores qui, & ad quid inſtituti. pag. 343.
Cenſus Senatorius. pag. 17.
Centumuiri, pag. 350.
Cereales. pag. 345.
Charites Veneris Comites. pag. 415.
Chiela Vicus. pag. 537.
Chinenſium vſus conuiuas per homines perſonatos iocis, & facecijs oblectari. pag. 134.
Chinenſium Fœminarum perſonæ. pag. 146.
Chyndonactis Druidarum Principis Epitaphium. pag. 194. & ſeq.
Chriſtiani Priſci quomodo vixere. pag. 424. & ſeq.
Cibus, ac Potus Antiquorum. pag. 286. & ſ q.
Cibus militum apud Neruios, & alios. pag. 375.
Cimbrorum vicus. pag. 497.
Ciprij Venerem marem ſimul, & fœminam exiſtimarunt. pag. 129.
Ciueron hodie Chiamueri, pag. 538.
Ciues Athenienſium. pag. 322.
Ciuitas Romana in duas partes *Patres*, *& Plebem* Senatores, equites & de Plebe. pag. 19.
Claſſes Romanorum, pag. 312.
Clientes qui dicerentur. pag. 313.
Cliuium vicus conſpicuus. pag. 518.
Cloniola Villa. pag. 504.
Cluſium, pag. 460.
Coecilia Nomen Gentis, pag. 60.
Coedis, criminumq; expiatio. pag. 362.
Coena Romanorum, pag. 294.
Coena Pontificalis. pag. 405.

Co-

Cognomen, & Agnomen quid ſint. pag. 84.
Cognomine Gentes diſtinguebantur. pag. 49.
Cognomine num vſæ ſint Fœminæ Rom. pag. 53.
Coi in Nuptiarum ſolemnibus viro muliebri veſte induto vtebantur. pag. 134.
Cohors Prætoria. pag. 374.
Coloniæ quomodo condantur. pag. 310.
Coloniæ plures in Numiſmatibus quàm in Hiſtorijs reperiuntur. pag. 642.
Colores varij numiſmatum antiquorum. pag. 611.
S. Columbani Oppidum Laudenſis agri. pag. 462.
Columnæ Roſtratæ inſcripta baſis. pag. 32. & 33.
Columnæ pro Statuis. pag. 389.
Comæ, Barbæq; depoſitio. pag. 272.
Comminiorum Familia. pag. 515.
Commodus Herculem ſe Iouis filium appellari iuſſit. pag. 112.
Comparatio Numiſmatum, cum antiquis Gemmis. pag. 621. & ſeq.
Comutatio rerum nundum inuento pæcuniæ vſu. pag. 551. & ſeq. an plus contingat quam pecunia. pag. 554. & ſeq.
Congiarium. pag. 331.
Conſecratio Aedis. pag. 402.
Conſules qui, & quomodo fiebant. pag. 335. & ſeq.
Conſules exercitum. pag. 373.
Conſulum ornatus. pag. 329.
Conuiuales loci. pag. 290.
Conuiuarum numerus non paucior nec vltra nouem. pag. 295.
Conuiuia, Pocula, & Vaſa. pag. 290. & 291.
Conuiuijs confectis quid agerentur? pag. 297.
Cornelia Gentis Nomen. pag. 59.
Cornificius apud Feſtum notatus. pag. 107.

Coronæ conuiuarum, & ebriorum. pag. 196.
Cotta quid ſit, & quandoſumpta fuerit. pag. 13.
Cottarum Familia antiquiſſima. 511.
Crena Pagus. pag. 476.
Crimina capitalia. pag. 354.
Criminum variorum pœnæ. pag. 368. & 369.
Curtiorum Familia. pag. 517.
Curules. pag. 345.
Cuuia Vallis. pag. 511.

D

Damnati patrio ſepulchro carebant. pag. 353.
Dauerij Vicus. pag. 497.
Debitorum, depoſitumq; abnegantium pœna. pag. 360.
Decuriones. pag. 342.
Deditionis affectuumq; Militum ſignum. pag. 384.
Depoſitum abnegantium pœna. pag. 360.
Derthona Colonia. pag. 481.
Dictator quis? pag. 333.
Dignitates Antiquorum ex Numiſmatibus deprompta. pag. 670.
Domus quomodo ac variè conderentur. pag. 311.; quomodo expiabantur. pag. 407.
Druentia Flumen. pag. 539.
Druidarum conſeſſus, & locus. pag. 197.
Duces exercituum. pag. 374.
Duili Inſcriptio. pag. 33. 34. & 35.
Duria Fluuius. pag. 537.
Duumviri. pag. 342.

E

EGanes Populi. pag. 460.
Ephori. pag. 324.
Equeſtris dignitas. pag. 20.
Eridanus, ſeu Padus, & eius Oſtia dilatata. pag. 462.
Eupilis, ſeu Puſiani exiguus Lacus. pag. 524.
Eutychiam cognomen eſſe. pag. 59.
Exequiæ Turcarum. pag. 308.
Exercitus. pag. 373.

F

FAbrorum Præfectus. pag. 521.
Falſæ in varijs Numiſmatibus Imagines recenſentur ex varijs Libris Monetis, & Cimelijs. pag. 653. & ſeq.
Fames vt tolleretur Ludi inſtituebantur. pag. 422.
Familiæ Plebeiorum exanimatæ. pag. 27. & 28.
Faſces Conſulum. pag. 335. & ſeq.
Federicus Rubrobarbus. pag. 466.
Fœminas Romanas Prænomine ſimul, & Cognomine vſas eſſe. pag. 63.
Fœminæ, ac vxores non admittebantur in Conuiuijs Græcorum & Perſarum. pag. 292. apud alios admittebantur. pag. 293.
Ferrum auro præferendum non eſt. pag. 193.
Filijs natis quæ ſeruarentur? pag. 264.
Filiorum pudenda qui circumcidebant. pag. 269.
Filios qui non viderent niſi quodam ſtatuto tempore pag. 270.
Fines quomodo notarentur. pag. 389.
Fiſci Aduocatus quis, & a quo inſtitutus. pag. 340.

Flamines. pag. 405.
Fœciales bellum indicebant. pag. 371.
Fœnus, & fœneratores. pag. 360.
Fonteius Capito. pag. 471.
Franciſcus Sfondratus omnis doctrinæ Vir ſingularis. pag. 528.
Fratres duos eodem vſos Prænomine. pag. 79.
Fraudes circa falſa Numiſmata, vt verè videantur antiqua. pag. 612. & ſeq.
Frigida, & calida potio apud Antiq. pag. 87. & ſeq.
Fucunates Populi. pag. 534.
Funus Barbarorum. pag. 301. & ſeq. Lacedemoniorum pag. 303. Græcorum. pag. 304. Romanorum. pag. 305. & ſeq.
Fures, ac eorum pœna. pag. 361.
Furta quibus, & vbi erant permiſſa. pag. 361.

G

GAlleratum Oppidum, & eius euerſio. pag. 473.
Gallia Ciſalpina. pag. 459. eius laudes. pag. 461.
Galli ſe a Dite genitos prædicarunt. pag. 208.
Galli Cybeles. pag. 405.
Gallogræcia quibus originem traxerint. pag. 463.
Gallum ſacrificabat Aeſculapio quiex morbo conualuiſſet. pag. 299.
Gauni, ſeu Gaunes Populi. pag. 527.
Geloni prodeuntes in prælium hoſtium cutibus equos ſeq. velabant. pag. 139.
Gemina Legio. pag. 516.
Gentes quæ Iudicibus, & Legibus careant. pag. 355.
Gentis Nomina in IVS non omnia deſinunt. pag. 56.

Germiniacum oppidum. pag. 511.
Giuiratius, ſeu Giuirati Lacus. pag. 490. & 496.
Graij Alpes. pag. 499.
Grauedona, ſiue Glebedona Oppidum Vallis Tellinæ. pag. 533.

H

HAnnibalis verſutia. pag. 139.
Haruſpices Hetruſci celebres. pag. 468.
Hecatombe. pag. 399.
Herba Veteres pro perſona vti ſolebant. pag. 150.
Herculis menſura ſternebant Antiqui lectum infantis nati. pag. 264.
Hermes Stampa. pag. 496.
Hetruſci ad Ticinum agmine aperto fuſi a Gallis. pag. 459. vltra Apenninum pulſi. pag. 461.
Hieracium Oppidum. pag. 476.
Hierophantæ. pag. 405.
Hiſarci Populi. pag. 354.
Homicidæ, ac homicidij pœna. pag. 362. & 363.
Honorum varia genera. pag. 370.
Hoſpites, & quid erga ipſos agerent variæ nationes. pag. 423.
Hoſtem interficere apud quos decus. pag. 384.
Hoſtiæ, ac Victoriæ. pag. 394. & ſeq.
Hunni præliaturi hirſutis ſe pellibus induebant, barbiſq. demiſſis, & intonſis crinibus, tantùm terroris toruis obtutibus adijciebant, vt ſolo aſpectu hoſtes obterrent. pag. 140.

I

IAcobonij error de Bona Dea notatus. pag. 130. & 131.
Ignaui,& qui otio viuunt in Sardinia plectuntur. pag. 300.
Ignis Sacer. pag. 404.
Imago, & Imaginis ponendæ Ius. pag. 26. & 27.
Imitatores excellentes antiquorum Numiſmatum. pag. 620.
Indorum Reges. pag. 326.
Induciæ. pag. 393.
Inſigne Imperatoris. pag. 374.
Inſubres. pag. 460. ſub quo climate. pag. 515.
Inſubrum Gallorum Tractus. pag. 460. eorum Regio plurimis fluminibus irrigua. pag. 462.
Interrex. pag. 335.
Inuentores pecuniæ, ſeu monetæ. pag. 558. & ſeq.
Ioannes Antonius Vicecomes. pag. 477.
Ioannes Antonius Caſtillioneus Philoſophi;& *Matheſeos* peritiſſimus. pag. 525.
Ioannes Stephanus Cotta Poeta percelebris. pag. 511.
Iſara Flumen. pag. 539.
Iſarſum, & Iſarci Populi. pag. 519.
Iſthmia Græciæ certamina. pag. 418.
Iudex. pag. 349. & ſeq.
Iudices corrupti. pag. 368.
Iudices, ac eorum numerus, & ordo. pag. 348. Variarum Gentium. pag. 355. Athenienſium. pag. 356. & 358.
Iuditia capitalia. pag. 354.
Iuditium populi. pag. 354.
Iuſiurandum. pag. 392.

L

Lacedemoniorum funus. pag. 303.
Laij vbi habitent. pag. 459.
Lambrus flumen. pag. 524.
Lapicidæ priſci ſolœciſmis Inſcriptiones aliquando fœdarunt. pag. 231.
Larte Marc. pag. 494.
Laruæ a Laribus dictæ. pag. 161.
Lauenum, ſeu Lauenus Portus. pag. 504. & 511.
L. Cominius. pag. 514. & 515.
Lebitij, vel Lebetij, ſeu Lebui Populi. pag. 459. & 480.
Lectiſternia. pag. 409. & 422.
Legati. pag. 374. Imperatorum ad Principes, & ad exteras nationes. pag. 340. Ciuitatum ad Romanos. pag. 341.
Leges quomodo ferebantur Athenis. pag. 316. Romæ, pag. 318.
Legiones militum. pag. 374.
Legiunum Oppidum. pag. 504.
Lepontij Populi. pag. 534.
Lepontiorum vallis, quæ Leuentina dicitur. pag. 510.
Licinia Gens. pag. 28.
Licinoforum, ſeu Incinum. pag. 525.
Lictores. pag. 336.
Liuius arguitur auctoritate Ciceronis. pag. 516.
Loci conuiuales. pag. 290.
Locumones. pag. 329.
Longobardia. pag. 459.
Lucani Lacus deſcriptio. pag. 524.
Lucerna, & alia Ferrariæ reperta in Sepulchro Cominiæ. pag. 110.
Lucus Mithræ apud Druidas exiſtimatus Lucus Apollinis. pag.

pag. 203. Nemus peculiare deſtinatum ſepulchris Principum Sacerdotum Druidarum. pag. 207. & ſeq.
Ludus apud Antiquos. pag. 308.
Ludi Romanorum. pag. 409. in Græcia, Aſia, Germanorum, & Lydorum. pag. 418. & ſeq.
Lunæ varia nomina. pag. 196.
Lycij quotieſcunq; in luctus, ſeu mœrorem inciderent veſtem muliebrem induere conſueuerunt. pag. 143.
Lycurgus nubentibus fœminis virilem habitum, capillorumq; tonſum deſignauit. pag. 134.

M

M Littera, quæ obſcurè ſonat. pag. 39.
Magiſter equitum. pag. 334.
Magiſtratus Maiores, & Minores. pag. 315. & 316.
Magiſtratus quando deſignantur, & Magiſtratum ineunt. pag. 335.
Magiſtratus antiquorum quinam in Numiſmatibus inueniantur. pag. 671.
Maguri antiqua Inſcriptio explicata. pag. 219. & ſeq.
Malenatum Vicus. pag. 530.
Manicunda Longobardorum Regina. pag. 466.
Marcallum Oppidum. pag. 497.
Mariti plures. pag. 255.
Materiæ variæ, ex quibus apud veteres fuerunt cuſæ monetæ. pag. 574. & ſeq.
Matres, Sorores, Filiæ, Conſobrinæ, Nouercæ, Fratriæ, quæ Filijs, Fratribus, Parentibus Conſobrinis, Priuignis leuiris nubunt. pag. 256.
Maynus Moccionus. pag. 514. ipſius ædes magnificæ. pag. 518.
Medicina antiquorum. pag. 298.

Mediolanum. pag. 462. eius plura nomina. pag. 463. vnde dictum. pag. 464.
Mercurius Mercium, & Lacuum Deus. pag. 517.
Meretrices, ac earum indumentum. pag. 275.
Meſochi Vallis. pag. 510.
Milites. pag. 372.
Mineruæ Templum ad Brebiam. pag. 508.
Miniſtri Cœnarum apud Romanos. pag. 296.
Mœnia quomodo condebantur. pag. 310.
Monacij, ſeu Monecij Lacus. pag. 496.
Monacus, ſeu Monecius Vicus. pag. 503.
Monas Sanctiſſimus Antiſtes quo tempore floruit. pag. 504.
Monetæ Romanorum aereæ, argenteæ, aureæ, pag. 590. & ſeq. Varijs in locis Imperij Romani cuſæ. pag. 595.
Monetæ Deæ Simulachrum. pag. 564.
Monomachia. pag. 382.
Mons S. Bernardini. pag. 510. Robius. pag. 494. Sempronij, ſeu Sempionij. pag. 500.
Montes, & planicies a Gallis primò habitata. pag. 461.
Montgeroſum. pag. 524.
Moraſentium vicus. pag. 490.
Morte damnati. pag. 367.
Mulieres Prænomine inſignitæ. pag. 41. & ſeq. quædam inſignes ſexum mentitæ. pag. 147. facie obtecta procedentes. pag. 275.
Mulieres duobus, mares tribus nominibus vſos Plutarchus hallucinatus ait. pag. 74.
Mulierum, ac virginum loca, & opera. pag. 274.
Multa quid eſſet. pag. 359.
Muſarum varius numerus apud priſcos. pag. 176. & ſeq. Ipſarum Nomen antiquis æquiuocum fuit. pag. 179.
Muſarum duo genera. pag. 180. Nomina. pag. 183.

Muſica. pag. 411.
Mutini Titini Sacellum. pag. 130.

N

NAharualos Sacerdos Caſtoris, & Polucis. pag. 129.
Niualis pugna. pag. 382.
Nemea cur, quando, & vbi celebrabantur. pag. 417. & 418.
Nerò non Scenam minus, quam maieſtatem Imperij fœdauit. pag. 119. Noctu per Vrbem debacchari ſolitus. pag. 145.
Nicea Vrbs. pag. 494.
Nicolaus Caſtillioneus Iuris-Conſultus. pag. 514.
Nobilitatis ſignum. pag. 275. & 276.
Nomen filijs quando imponebatur. pag. 265.
Nomina Gentilitia in CIVS, & TIVS deſinentia. pag. 36.
Nomina varia Monetæ. pag. 562. & ſeq.
Nominum ratio. pag. 266.
Notæ antiquæ numerorum. pag. 30.
Nouaria vnde nomen traxerit. pag. 473.
Nudi qui incedant. pag. 281.
Numerorum antiquæ Notæ. pag. 30.
Numerus varius Muſarum apud antiquos. pag. 176. & ſeq.
Numerus octonarius Vulcano dicatus. pag. 241.
Numiſmata ærea cum maiori vetuſtatis artificio, quàm argenteæ, ac aureæ. pag. 596. & ſeq.
Numiſmata apud Antiquos erant monetæ. pag. 565. quæ nunc temporis ſint rara. pag. 602. & ſeq. Hiſtorijs pluris præſtant ornamenti. pag. 676.

Numiſ-

Numiſmata Antiquorum qui deſcripſerint. pag. 621.
Numiſmata maioris moduli. pag. 616. & ſeq.
Numiſmatum antiquorum excellentia. pag. 599. veræ qualitates ad hoc ut ſint exiſtimatione digna. pag. 611.
Nuptiæ celebrabantur à Græcis ante Aras Deorum p. 255.
Nuptiæ Romanorum. pag. 262.

O

Occelum Oppidum ſeu Offella. pag. 536. & 537.
Octonarius numerus Vulcano dicatus. pag. 241.
Oggiona Vicus. pag. 476.
Ollius Amnis. pag. 533.
Olympia. pag. 412. & ſeq.
Opinio falſa circa Conſulum effigies in monetis. pag. 593.
Oratores. pag. 352.
Ordines Ciuium Romanorum. pag. 23. & ſeq. ac 312.
Orobiorum incerta origo. pag. 465.
Orona Flumen. pag. 462. 468. 486. & 530.
Oſcella Oppidum, & Demoſtula noncupatum. pag. 499.
Oſcilla quid ſint. pag. 108.
Oſtraciſmus quid, & cur. pag. 316.
Ouatio quid eſſet. pag. 391.
Ours Oppidulum. pag. 537.

P

Padoa ſeu Paduſa Ciuitas. pag. 461.
Paleſtra dicitur Paleſtræ Magiſter. pag. 226.
Parricidæ, & Paricidij mulcta. pag. 363. & 364.
Patricij qui. pag. 17.
Patroni qui dicerentur, ac clientes. pag. 313.

Patroni Reorum. pag. 358.
Pax, & Fœdera Romanorum, aliarumq; gentium. pag. 391. & ſeq.
Permutatio rerum loco pecuniæ. pag. 281.
Perſarum Rex, ac eius inſtitutio. pag. 324. & ſeq.
Perſona quid ſit. pag. 106. & ſeq.
Perſonarum vſus apud veteres. pag. 105. & 114.
Perſonæ, ac Perſonarum vſus in ſacris ſolemnitatibus, in ſaturnalibus. pag. 125. Nonis Caprotinis, Bacchi ſolemnibus. pag. 126. in minuſculis quinquatribus; in Megalenſibus. pag. 128. Apud Coos in Sacris Herculis pag. 129. in Sacris Bonæ Deæ. pag. 130. in epulis & Commeſſationibus. pag. 132. in Triumphis & bellis. pag. 135. & 137. in luctu. pag. 143. In funeribus, & Pompis pag. 144. in nocturnis iuuenum Bacchationibus ibidem.
Pictores, & Plaſtæ apud Thebanos cogebantur pulchrius effingere imagines, meliuſq; quàm exemplaria eſſent. pag. 279. & 280.
Phyliarchi Athenienſium. pag. 322.
Plebei qui fuerint. pag. 17. & 26.
Plebeiorum Nobilitas examinata, & Familiæ examinatæ. pag. 26. 27. & 28.
Plebs quid ſit, quomodo vocetur, ac eius deffinitio. pag. 15. & 19. & imaginibus, & auſpicijs carebat. pag. 29.
Plinius Naturæ Scriptor non Veronenſis ſed inſuber fuit. pag. 529.
P. Loco litteræ B. in plериſq; Inſcriptionibus legitur vt *apſum apſtineo, puplicum, apſoluo*. pag. 38.
Poculi, & Vaſa in Conuiuijs. pag. 290. & 291.
Pœna Ducum, Militumq; pag. 382. & 383.
Pœnarum genera varia. pag. 359.
Poetarum, & Symphoniacorum certamen. pag. 411.
Polibij error circa Lacum Verbarum. pag. 483.
Pompa. pag. 422.

Pompeiorum Familia clariſſima. pag. 27.
Pontifices. pag. 403.
Populi Iuditium. pag. 354.
Poſtica pars Numiſmatum Cæſareorum quid contineat. pag. 593.
Potus, ac cibus Antiquorum. pag. 286. & ſeq.
Prœfecti. pag. 374.
Prœfectus Prætorio Palatini. pag. 334.
Prœfectus Vrbis, & Tabularum. pag. 347.
Prœmia quæ dantur militibus. pag. 385.
Prœnomina habent neſcio quid virilitatis, ac dignitatis. pag. 50.
Prætium antiquorum Numiſmatum. pag. 600.
Prætores, nec non eorum Legati. pag. 339. 341. & 342.
Prandium, & Cœna. pag. 94.
Prandij Nomen Romam e Græcia migrauit. pag. 96.
Primam, Secundam, Tertiam, Quartam,& Quintam interdum Prænomina interdum Cognomina fuiſſe. pag. 75. & ſeq.
Principium Anni, Menſis, & Dierum. pag. 331.
Priſciani,& Antiquariorum ſententiæ examinatæ. pag. 30.
Proconſules. pag. 338.
Proditores ſaxis petuntur. pag. 368.
Prolitium Oppiqum Triuultiorum ditionis. pag. 524.
Propinqui nocentium damnantur. pag. 368.
Proſcriptio bonorum. pag. 360.
Puerorum Perſarum, & Lanonum inſtitutio. pag. 271. Græcorum inſtitutio 272. Indorum, Arcadum, Romanorum, aliorumq; inſtitutio. pag. 272. 273.
Pugna, & eius ſignum. pag. 379. Naualis. pag. 382.
Puſterularum Familia percelebris. pag. 485.
Pſaltrium. pag. 519.
Pythia quando, & ad quid inſtituta. pag. 415.

Q

QVæſtores. pag. 339. & ſeq.
Quartani Milites. pag. 505.
Quinquatrij Ludi Mineruæ. pag. 508.
Quinqueuiri. pag. 347.
Quintani Milites. pag. 505.

R

RAymundus Marlianus doctus, & diligentiſſimus. pag. 538.
Rei exilium. pag. 350.
Reges qui abdicantur. pag. 327.
Reges Indorum Parthorum, Aegyptiorum. p. 326. & 328.
Reſpublica Athenienſium. pag. 321.
Rex Perſarum, ac eius inſtitutio. pag. 324. & ſeq.
Robertellus ingenio præſtanti, eruditione, humanitateq; perfecta. pag. 333.
Roma a Gallis capta. pag. 460.
Romani cur Pulciphagi dicerentur. pag. 171. & ſeq. Militiæ potiſſimum ſtudebant, non artibus mechanicis, pag. 174.
Romanorum Reges, ac eorum nomina. pag. 330.
Romulus Senatum conſtituit, equites legit, & Plebem ſecreuit. pag. 16.

S

SAcerdotes. pag. 402. Aegyptij, alijq; pag. 406.
Sacrificia poſt Victoriam. pag. 388.
Sacrificium, & conuiuium poſt Triumphum. p. 389. & ſeq.

Sacri-

Sacrificium quid eſſet, & quomodo fieret. pag. 394. & ſeq.
Sacrilegi comburuntur. pag. 369.
Saltatio, & Saltatores. pag. 23. & 24.
Salutatio Antiquorum. pag. 314.
Samnites decem præſtantes Virgines dant totidem optimis iuuenibus ſingulis annis, pluresq; ibi non nubunt. pag. 258.
S.C. Litteræ quid ſignificent. pag. 565. & ſeq. cur non in numiſmatibus argenteis, ac aureis vti in æreis p. 596. & ſeq.
Scingomagus Vicus. pag. 539.
Scribæ, & qua reſcriberent antiqui. pag. 317.
Scriptorum errores circa ætatem Imperatorum quorundã. p. 627. circa prænomina. p. 644. & ſeq. circa Nomina Imperatorũ 646. & ſeq. circa cognomina antiquorũ. p. 650.
Senatores, eorum numerus, & munera. pag. 313.
Senatores Curules, & Pedarij. pag. 320.
Senatorum numerus, priuilegia, & munera. pag. 320.
Senatus locus, & Authoritas. pag. 319.
Senatus Spartæ. pag. 323.
Senatus Conſultum. pag. 319.
Senones Populi. pag. 460.
Sentiorum Familia celeberrima. pag. 490. & ſeq.
Seprij Caſtrum. pag. 466. & 468.
Sepulchra ſunt Manium Domus. pag. 233.
Serui quomodo libertate donentur. pag. 276. & 277.
Seruus mendacij conuictus de Agathyrſis. pag. 141.
Seruorum nomina. pag. 278.
Seruorum qui alant, condantq; comam. pag. 278. & 279.
Sexto Calendas Oppidum. pag. 480.
Signa militaria. pag. 372. varia monetarum, quid ue ſignificent. pag. 583. & ſeq.
Signum Nobilitatis. pag. 275. & 276.
Sigonius Vir ad omnem antiquitatem latinam, Græcam,

judai-

Iudaicam illuſtrandam natus. pag. 75.
Simulachra apud Antiquos. pag. 401.
Solbiatum Vicus. pag. 527.
Spartæ Senatus. pag. 323.
Spectaculorum tria genera in Theatris repræſentari ſolita. pag. 114.
Spolia militum. pag. 390.
Sponſa cum viro concumbens, & cum pluribus. pag. 259. Viri domum petens quomodo incedat, quidq; agat pag. 260. & 261.
Sponſus coronabatur thyrſo. pag. 259.
Stabium Oppidum. pag. 519. & 521.
Statuæ. pag. 388.
Stilliconis Caſtrum. pag. 490.
Stuprum, & Stupri pœna. pag. 366.
Suffragia, & Suffragiorum ratio. pag. 314. & 315.
Supplices Aſyriorum, Perſarum, & Romanorum. pag. 423.

T

TAlio quid eſſet. pag. 359.
Tapyri cum tres, quatuorq; liberos ſuſcepiſſent, prolis gratia permittebant fœcundas vxores alijs tradi. pag. 262.
Taxili inopes in foro productas filias volentibus oſtendunt dantq; cui placuerint. pag. 258.
Telearchus, pag. 346.
Templa Antiquorum. pag. 400.
Tempidum, & Tepor quid ſit. pag. 92.
Ternati Lacus. pag. 496.
Ternatus Vicus. pag. 503.
Teſtamentum Antiquorum. pag. 298.
Teſtes. pag. 352. Falſi, ac eorum pœna. pag. 368.

Theal-

Mediolani Præſul. pag. 486.
Thermæ Herculeæ. pag. 516.
Thermopolia erant Tabernæ in queis calida veniebant. pag. 89.
Thoſa; ſeu Thoſia fluuius. pag. 498.
Thynnorum captura, & conditura. pag. 222.
Titi Liuij error circa Athiſonem, & Atheſim. pag. 498.
Tituli varij ex Antiquorum Numiſmatibus. pag. 675.
Togæ virilis ſumendæ tempus. pag. 11.
Tradate Oppidum. pag. 485.
Treuirorum lingua ideſt celtica. pag. 463.
Tribunalia Athenienſium. pag. 356.
Tribuni Plebis, & Militum. pag. 344.
Tribuni Aerarij. pag. 350.
Tribuni Militares. pag. 374.
Tribus Romanorum quando, quot, & quomodo inſtitutæ. pag. 312.
Tribus Athenienſium. pag. 321. Iberum, Sicyoniorum, & Perſarum. pag. 322.
Triſſia Flumen. pag. 512. & 527.
Triumpia Vallis. pag. 533.
Triumphus. pag. 389. quomodo celebrabatur. pag. 390.
Triumuiri. pag. 346.
Triumuiri Monetales. pag. 347. Capitales. pag. 354.
Trophæum. pag. 388.
Tullia Gens in quattuor diuiſa erat familias. pag. 61.
Turbinis Caſtrum. pag. 469.
Turcarum exequiæ. pag. 308.
Turderia Collis. pag. 497.

V

Valerius Maximus poſtquam Meſſanam cepit Meſſala cognominatus eſt. pag. 85.

Variſium. pag. 509. ab aliquib
latur. pag. 510. ab aliis Vallex itum à Vallium exitu. pag. 510.
Vaticinia, & auguria. pag. 401.
Venegona nomine Duo Caſtella, & cur ſic appellata. pag 483. & 484.
Veneti à Paphlagonia profecti. pag. 460.
Veneris promiſcuus vſus. pag. 255.
Veneris Sacra in Atthide. pag. 130. Agonalia vbi celebrata. pag. 484.
Vennonetes, Venontini, ſeu Vatellini. pag. 354.
Vennones Populi. pag. 533.
Venus olim appellata Dea Mithra. pag. 205. & ſeq.
Verbanus Lacus, Lacus Maior dictus. pag. 483.
Veriorum Familia. pag. 503.
Veſtales, & Veſtalium pœna. pag. 403.
Veſtitus varietas apud varios Populos. pag. 282. & ſeq
Victoria relata quid ageretur. pag. 386.
Vigluuium Vicus. pag. 521.
Villa Franca. pag. 494.
Virgines nudæ miniſtrabant in Tyrrhenorum conuiuijs pag. 197.
Virgines ante nuptias Dianæ conſecratæ, ac quæ alia fecerint ante talamum. pag. 257.
Virginum, Mulierumq; loca, & opera. pag. 274.
Vndecimani Milites. pag. 505.
Vmbro flumen. pag. 462.
Vocuntij Populi. pag. 538.
Volana, ſeu Nolana Ciuitas. pag. 461.
Vrbes quomodo condantur. pag. 310.
Vrbis expiatio. pag. 407.
Vxor mortui ſe laqueo ſuſpendebat ad ſepulchrum. p. 300
Vxores Communes, pluresq; plures item mariti. pag. 255.
Vxores cum viris defunctis comburuntur. pag. 300.

FINIS.

R. SALVAREZZA
RESTAURO
Via Val S[illegible]
Tel. [illegible]
1970